

ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΑΣ Π. ΚΟΥΛΙΚΟΥΡΔΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΓΤΑΞΗ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1978

ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Μέ άπόφαση τής Έλληνικής Κυβερνήσεως τά διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου τυπώνονται άπό τόν Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

τη διαδικασία ψηφίζεται σε προσωπικό της γένους ή σε
την πολιτική της κατηγορίας. Σε αυτήν την περιοχή
επικεντρώνεται η προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΤΙΚΟ ΝΕΟΝΤΕΡΝΟΥΜΕΝΟ ΠΑΙΔΙΑ
ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΟΥ ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΟΣ.

95003

ΓΕΩΡΓΙΑΣ Π. ΚΟΥΛΙΚΟΥΡΔΗ

ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ἀπό τόν 15ο αι. μ.Χ. ὡς σήμερα

Γιά τήν Γ' τάξη τοῦ Γυμνασίου

ΑΘΗΝΑ 1978

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΑΛΟΓΑ

ΟΤΑΝ ΝΙΚΗΣΕΙΣ ΕΡΧΟΥΝΤΑΣ ΒΙΑΖΟΥΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι δύσκολο νά χωριστεῖ σέ περιόδους ή ιστορία, γιατί εἶναι ή μελέτη τής ζωῆς τής άνθρωπότητας, πού έχει ένότητα καί συνέχεια· γιά λόγους δύμας καθαρά τεχνικούς δεχόμαστε έδω τήν αποψη οτι ή ιστορία τῶν νεώτερων χρόνων ἀρχίζει ἀπό τὸν 15ο αἰ. μ.χ. καί φτάνει ώς σήμερα, μέ ένδιάμεσο μεγάλο σταθμό τή γαλλική ἐπανάσταση. Ἡ ἐποχή μας, ἀπό τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο καί ὕστερα, ἔσωσ θά ἀποτελέσει ἀργότερα ἔναν ἄλλο μεγάλο σταθμό.

Ο 15ος αι. βέβαια, σά σημεῖο ἀπό διόπου ἀρχίζομε τούς νεώτερους χρόνους, έχει κάποια συμβατικότητα, ἐπειδή οι πολιτιστικές μεταβολές, πού διαμόρφωσαν τή νεώτερη Εύρωπη, εἶχαν ἀρχίσει πολύ πρωτύτερα· στήν ἐποχή αὐτή δύμας ἔγιναν δύο πολύ σημαντικά γεγονότα, ἀπό αύτά πού ὄνομάζομε ιστορικούς σταθμούς: εἶναι ή ἄλωση τής Κωνσταντινούπολης (1453) καί ή ἀνακάλυψη τής Ἀμερικῆς (1492).

Γιά μᾶς τούς "Ελληνες ή ἄλωση εἶναι ἔνα γεγονός βαθύτατα τραγικού· ή βυζαντινή αὐτοκρατορία διαλύθηκε καί ο ἑλληνισμός, πού εἶχε ώς τότε τήν πολιτική καί πνευματική ἡγεσία τοῦ κόσμου, ὑποχρεώθηκε νά περάσει ἀπό μιά περίοδο σκληρής σκλαβιάς, κάπου τετρακόσια χρόνια, γεγονός πού ἐπηρέασε βαθύτατα τήν πολιτιστική του ἔξελιξη. Γιά τή δυτική Εύρωπη δύμας ή ἄλωση έχει διαφορετική σημασία: Καθώς μέ τήν τουρκική ἐπέκταση στήν ἀνατολική Μεσόγειο ἔπεσαν σέ ἀφάνεια οι λαοί πού εἶχαν διαμορφώσει τούς ἀρχαίους πολιτισμούς, ή πολιτική καί οἰκονομική δραστηριότητα μεταφέρθηκε στή δυτική Εύρωπη. Ἄναζητήθηκαν τότε καί ἀνακαλύφθηκαν νέοι δρόμοι πρός τίς χώρες τής Ἀπω Ανατολῆς, ἔγινε γνωστή ή ἀμερικανική ἥπειρος, ἀναπτύχθηκε τό ἐμπόριο καί ή βιοτεχνία, ἐνισχύθηκε ή ἀστική τάξη. Παράλληλα καλλιεργήθηκαν τά γράμματα, οι τέχνες, οι ἐπιστήμες. Οι βυζαντινοί λόγιοι, πρόσφυγες τώρα στή Δύση, ἔφεραν τήν Εύρωπη σέ ἅμεση ἐπαφή μέ τήν ἀρχαία ἑλληνική παράδοση. Μποροῦμε νά πούμε οτι ἀπό τότε πῆρε τήν δριστική του μορφή καί ἀρχισει νά ἔξελισσεται ο ἐύρωπαϊκός πολιτισμός.

Τεναρη καί δρια τῆς νεώτερης ιστορίας

Ο 15ος αι. ώς ιστορικός σταθμός

Η ἄλωση γιά τόν ἑλληνισμό καί τή Δ. Εύρωπη

‘Ο πολιτισμός αυτός έχει τίς ρίζες του, δημος εἶναι φυσικό, στήν παράδοση τῶν εύρωπαικῶν λαών, καὶ αὐτό τοῦ δίνει τὸν ίδιατέρο χαρακτήρα του, βασίστηκε δῆμος στὸν ἑλληνορωμαϊκὸν καὶ στὸ βυζαντινὸν πολιτισμό. Ἀπό τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα πήρε τὴν πίστη στὴν ἀξία καὶ στὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, τίς καλλιτεχνικές καὶ πολιτικές ἀντιλήψεις, τὴν ἀγάπη τὴν ἐλευθερία καὶ στὴν ἐπιστήμη, τὴν ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ, στὴ σημασία τῆς παιδείας. Ἀπό τὴν Ρώμη διδάχητηκε τὴν δργάνωση καὶ τὸ δίκαιο. Ἀπό τὸ Βυζαντίο πολλοί ἀπό τοὺς εύρωπαικούς λαούς πήραν τὴ θρησκεία καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα πολιτισμοῦ καὶ δῆλοι ἀπὸ αὐτὸν γνώρισαν οὐσιαστικά τὸν ἀρχαϊκὸν ἑλληνικόν κόσμον. Τὰ στοιχεῖα αὐτά ἔδωσαν στὸ νεώτερο εύρωπαικό πολιτισμό τὸν ἀνθρωποκρατικὸν χαρακτήρα, πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ πόλι βασικό του γνώρισμα.

‘Ἐνα ἀπό τὰ χαρακτηριστικά τῆς νεώτερης ιστορίας εἶναι πῶς ἡ δράση τοῦ ἀνθρώπου ἀπλώθηκε σὲ μεγάλη ἔκταση: Μέ τίς μεγάλες μεταναστεύσεις τοῦ 5οῦ αἰ. μ.χ. ὀλόκληρη ἡ εύρωπαικὴ ἥπειρος μπῆκε στὴ σκηνή τῆς ιστορίας· μέ τίς ἀνακαλύψεις οἱ Εύρωπαιοὶ ἐξακρίβωσαν τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα τῆς γῆς καὶ ὡς ἔνα σημεῖο τὸ περίγραμμα τῶν ἡπείρων· μέ τὴν ἀποικιακὴν ἔξπλωσην γνώρισαν ἀπό κοντά τὴν Ἀσία, τὴν Ἀφρική καὶ τὴν Ἀμερική καὶ ἥρθαν σὲ ὅμεση ἐπαφή μέ τοὺς πρωτόγονους λαούς, ἀλλὰ καὶ μέ τοὺς πανάρχαιους πολιτισμούς· ἀπό τὸν 19ο αἰ. ἡ ιστορικὴ δράση ἀπλώθηκε σ' δῆλη τῇ γῇ καὶ σήμερα πᾶμε νά ξεπεράσουμε τὰ σύνορα τοῦ πλανήτη. Αὕτη ἡ ἔκταση δίνει στὴ νεώτερη ιστορία ἔνα σύνθετο χαρακτήρα, γιατὶ εἶναι πλήθος τὰ κράτη πού συνεργάζονται ἢ συγκρούονται καὶ εἶναι παγκόσμια καὶ πολύπλοκα τὰ συμφέροντα καὶ οἱ προοπτικές τους.

‘Ἐπιστήμη
τεχνική

‘Άλλο χαρακτηριστικό τῆς νεώτερης ιστορίας εἶναι ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς, πού ἄρχισε στὴ Δ. Εύρωπη ἀπό τὴν ἀναγέννηση καὶ συνεχίζεται μέ δῆλο καὶ ἐπιταχυνόμενο πυθμό. Ο σύγχρονος ἀνθρωπος ἐπιδιώκει ν' ἀξιοποίησει στὸν ὑπέρτατο βαθμό τὸ φυσικὸ πλοῦτο τοῦ πλανήτη μας. Σκοπός εἶναι ν' ἀντιμετωπιστοῦν οἱ ἀνάγκες πού δημιουργεῖ ὡς δῆλο καὶ μεγαλύτερη αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς καὶ νά ἀνεβεῖ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο κάθε κράτους καὶ τῆς ἀνθρωπότητας γενικά. Φυσικά δέ λείπει καὶ ἡ ἀπληστία γιά δῆλο καὶ μεγαλύτερο πλοῦτο καὶ δύναμη.

Παιδεία

‘Η σημασία πού ἔχει ἡ ἐπιστημονική καὶ τεχνική ἀνάπτυξη γιά τὴν πρόοδο καὶ τὴν ισχύ ἐνός κράτους, ἔστρεψε τὴν προσοχὴ τῶν μεγάλων δυνάμεων στὴν ἀρχή, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν ἀργότερα, στὴν ἀξιοποίηση καὶ τοῦ πνευματικοῦ τους πλούτου, πού εἶναι τὸ ἀνθρώπινο μυαλό καὶ οἱ ἀνθρώπινες δυνατότητες. Ἐται δόθηκε καὶ δίνεται δῆλο καὶ μεγαλύτερη σημασία στὴν δργάνωση τῆς παιδείας καὶ στὸ σωστό ἐπαγγελματικό προσανατολισμό. Ἐγινε σιγά σιγά κοινή συνείδηση πώς καμιά ίκανότητα δέν πρέπει νά πηγαίνει χαμένη· πώς μέ κάθε ἄτομο πού χάνεται, πού δέν ἀξιοποιεῖται δόσο θά ἔνι· πῶς μέ κάθε ἄτομο πού χάνεται, πού δέν ἀξιοποιεῖται δόσο θά ἔ-

ΑΠΟ ΤΟ 15ο ΑΙΩΝΑ Μ.Χ. ΩΣ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1648)

ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ. ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ

‘Η μεσαιωνική εύρωπαϊκή ιστορία (476 – 1492 μ.χ.) άρχιζει μέτις τις μεγάλες μεταναστεύσεις του 5ου αι. μ.χ. δηλαδή μέτρια μετακίνηση των γερμανικών φυλών – έξι αίτιας της έπιδρομής των Ούννων – πρός τη δυτική Εύρωπη, όπου τελικά έγκαταστάθηκαν, διαλύοντας τό Δ. ρωμαϊκό κράτος: στήν άνατολική Εύρωπη έμειναν οι σλαβικές φυλές. ‘Έτσι ή εύρωπαϊκή ήπειρος πήρε τήν έθνολογική μορφή που έχει ως σήμερα. Πολλές από τις γερμανικές αύτές φυλές ήταν άκομα τόν 5ο αι. ειδωλολατρικές: άλλες είχαν πάρει άπο τό Βυζάντιο τά στοιχεῖα πολιτισμοῦ, τή Θρησκεία, τό άλφαρθητο καί τό πρώτο τους γραπτό μνημεῖο, τήν ‘Αγιά Γραφή.

Μεσαιωνική έποχή.
Χρονικά δρια

‘Η μεσαιωνική έποχή χωρίζεται συνήθως σέ παλαιότερη (5ος – 9ος αι. μ.χ.) καί σέ νεώτερη (9ος – 15ος αι. μ.χ.) καί έχει μιά πολιτική, κοινωνική καί οίκονομική όργανωση πού διφείλεται είτε στήν κατάκτηση, είτε στήν παράδοση των γερμανικών λαών καί τόν πολιτισμό των παλαιότερων εύρωπαϊκών πληθυσμών, ή καί σέ καταστάσεις πού είχαν διαμορφωθεῖ στή ρωμαϊκή αυτοκρατορία πρίν άπο τόν 5ο αι. μ.χ. Τή μεσαιωνική έποχή χαρακτηρίζουν σέ γενικές γραμμές:

1) Τό φεουδαρχικό σύστημα, συνέπεια τής κατάκτησης, άλλα καί τής άδυναμίας των κατακτητών νά όργανώσουν μεγάλα κράτη. ‘Έτσι ή Εύρωπη χωρίστηκε σέ μικρά κρατίδια, πού τά κυβερνοῦσαν οι γαιοκτήμονες φεουδάρχες. Ήταν ύποτελεῖς ό ένας στόν άλλο καί σχημάτιζαν μιά ιεραρχική κλίμακα μέτρια επικεφαλῆς τό βασιλιά, πού ήταν έπικυρίαρχος: είσεπραττε φόρους, ἔπαιρνε στρατό άπο τούς φεουδάρχες, διποτε τόν χρειαζόταν, άλλα δέν έπενέβαινε στά έσωτερικά των κρατιδίων (φέουδων,) πού είχε τό καθένα τούς δικούς του νόμους, τή φορολογία, τό νόμισμα καί τή διοίκησή του. Πολύ συχνοί στό μεσαίωνα ήταν οι πόλεμοι μεταξύ των φεουδαρχών. Τό φέουδο δέν ήταν κληρονομικό: τό παραχωρούσε κάθε φορά δ βασιλιάς, συνήθιζε δμως νά τό δίνει στόν πρωτότοκο γιό τού προηγούμενου φεουδάρχη. Τό φέουδο δέν ἔπρεπε νά μοιράζεται.

Χαρακτηριστικά.
Φεουδαρχία

2) Άγροτική οίκονομιά. Μεγάλη ιδιοκτησία: ή στροφή πρός τή γεωργική οίκονομιά καί ή ένίσχυση τής μεγάλης ιδιοκτησίας είχε έκ-

Άγροτική οίκονομιά

δηλωθεῖ στό Δ. ρωμαϊκό κράτος άρκετά πρίν άπό τίς μεγάλες μεταναστεύσεις. Μέ τή κάθοδο τῶν γερμανικῶν φυλῶν τό φαινόμενο δοκιμάζηκε. Στό μεσαίωνα οι φεουδάρχες εύγενεῖς ἦταν οἱ κύριοι τῆς γῆς καὶ οἱ χωρικοί καλλιεργοῦσαν τά κτήματα σά δουλοπάροικοι. Οι πόλεμοι οἱ ἐπιδημίες καὶ οἱ καταστροφές, μείναν τόν πληθυσμό, πού γενικά εἶχε μετατοπιστεῖ στήν ψαιθρό. Οἱ ρωμαϊκοί δρόμοι ἔκλεισαν, ἡ συγκοινωνία περιορίστηκε. Οἱ πόλεις δοσες δέν εἶχαν ἔγκαταλειφθεῖ καὶ ἐρημώθεῖ, ἔμειναν μέ λίγους κατοίκους, ἦταν ὀχυρώμενες, εἶχαν δρόμους στενούς καὶ σπίτια κλειστά, ψηλά καὶ ἀνθυγιεινά. Ἡ βιοτεχνία περιορίστηκε στό ἐλάχιστο, ἀφοῦ ἡ ἀγοραστική ἰκανότητα τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ πληθυσμοῦ ἀπέκλειε σχεδόν κάθε ζήτηση, καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπό τήν οἰκοτεχνία. Ἀνταλλαγές, πού πολὺ σέ εἶδος, γίνονταν στά μεγάλα ἐμποροπανγύρια ὅπου μαζεύονταν οἱ κατοίκοι τῶν γύρω χωριῶν. Χρήματα κυκλοφοροῦσαν ἐλάχιστα καὶ μικρῆς ἀξίας. Κάθε κράτος φρόντιζε νά ἐμποδίζει τήν ἔξαγωγή, ίδιως δημητριακῶν, ὥστε ν' ἀποφεύγονται οἱ λιμοί, καὶ περιόριζε τήν είσαγωγή γιά νά προστατεύει τά προϊόντα τῶν ντόπιων γαιοκτήμονων. Τό πρόγραμμά τους ἦταν ἡ αὐτάρκεια. Ἔτσι ἡ μεσαιωνική ἐποχή, ίδιαίτερα ἡ παλαιότερη, χαρακτηρίζεται γενικά ἀπό τήν κλειστή οίκονομία καὶ τή στατικότητα.

Τό μεγάλο παγκόσμιο ἐμπόριο (πρώτες ς ς, ἄλλα προϊόντα καὶ προπάντων εἴδη πολυτελείας πού ζητοῦσαν οἱ εύγενεῖς καὶ δ ἀνώτερος κλῆρος) τό ἀσκοῦσαν οἱ Βυζαντινοί, ἀργότερα καὶ οἱ Ἀραβες. Μετέφεραν τά προϊόντα ἀπό τά λιμάνια τῆς Ἀνατολῆς στά Βαλκάνια καὶ τή Β. Ἰταλία καὶ ἀπό κεὶ μέ καραβάνια τά διοχέτευαν στίς εύρωπαικές χῶρες. Τά λιμάνια αύτά καὶ οἱ σταθμοί τῶν καραβανιῶν ἦταν φυσικό νά ἔχουν μεγαλύτερη κίνηση. Ἐκεῖ δημιουργήθηκαν σιγά σιγά οἱ προϋποθέσεις γιά τίς τέντερες μεταβολές.

Διαίρεση κοινωνίας
σε τάξεις

3) Διαίρεση τῆς κοινωνίας σε τάξεις: ἡ κατάκτηση τῶν εύρωπαικῶν χωρῶν ἀπό τίς γερμανικές φυλές προκάλεσε αύτόματα ἔνα κοινωνικό διαχωρισμό τοῦ πληθυσμοῦ σέ κατακτητές καὶ κατακτημένους, ἐλεύθερους καὶ δούλους. Στό μεσαίωνα οἱ πολιτικές καὶ κοινωνικές συνθῆκες καὶ δημιουργήθηκαν στά τάξεις τάξεις σε τρεῖς τάξεις πού Ἠταν:

εύγενεῖς

α) ΟΙ ΕΥΓΕΝΕΙΣ, δηλαδή οἱ φεουδάρχες γαιοκτήμονες καὶ οἱ ἀπόγονοί τους. Ἐπειδή, ὅπως εἶδαμε πού πάνω, ἔπαιρνε τό φέουδο δημιουργήθηκαν ὅμως ἀργότερα γιά ἀυτούς καὶ ἄλλες εύκαιριες, ὅπως Ἠταν τά ἀνώτερα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα (πού τά ἔπαιρναν σχεδόν ἀποκλειστικά οἱ δεύτεροι γιοί τῶν φεουδαρχῶν) διάφορα κλειστά ἐπαγγέλματα, ὅπως οἱ ἀνώτερες θέσεις στό στρατό, στή διοίκηση, τή διπλωματία καὶ τή δικαιοσύνη. Οἱ εύγενεῖς, ἀσχετα μέ

τήν οίκονομική τους κατάσταση, ήταν όλοι προνομιούχοι: δέν πλήρωναν φόρους καί δικάζονταν μέ επιεικέστερους νόμους. Ἐτσι ἐπικράτησαν στή Δ. Εύρωπη δύο μέτρα καί δύο νομοθεσίες.

Οι εύγενεῖς περνοῦσαν τή ζωή τους μέ τίς γιορτές, τούς ἀγῶνες καί τόν πόλεμο. Σιγά σιγά δημιούργησαν ἔνα πρωτόκολλο συμπεριφορᾶς: Ὁ γενναῖος καί εὐγενικός ἡταν τό ἰδανικό τους πρότυπο.

β) Ο ΚΛΗΡΟΣ: ή συνήθεια νά γίνονται οι εὐγενεῖς ἐπίσκοποι καί ἥγούμενοι μοναστηριῶν γιά νά παίρνουν τά ἑκκλησιαστικά φέουδα, χώρισε καί τόν κλῆρο σέ τάξεις καί δημιούργησε ἔνα χάσμα ἀνάμεσα στόν ἀνώτερο καί τόν κατώτερο. Πολλοί ἀπό τούς εὐγενεῖς — κληρικούς δέν εἶχαν καμιά θρησκευτική κλίση καί πολλοί ἀπό τούς κατώτερους ἡταν ἀγράμματοι καί θρησκόληπτοι. Αύτό προκάλεσε ἀντιθέσεις στήν καθολική ἑκκλησία.

κλῆρος

γ) Η ΤΡΙΤΗ ΤΑΞΗ, δηλαδή ὁ λαός, πού ἀποτελοῦσε καί τό μεγαλύτερο ποσοστό τοῦ πληθυσμοῦ κάθε χώρας. Στήν παλαιότερη μεσαιωνική ἐποχή τήν τρίτη τάξη ἀποτελοῦσαν κατά τό μεγαλύτερο ποσοστό ἀκτήμονες γεωργοί — πολλοί δουλοπάροικοι — καί λίγοι μικροτεχνίτες. Στερημένοι ἀπό κάθε προνόμιο ἀντιμετωπίζονταν σκληρά ἀπό τό νόμο, δούλευαν πολύ, κέρδιζαν ἐλάχιστα καί φορολογοῦνταν βαριά. Ἡ δουλοπαροικία σταθεροποιήθηκε, γιατί ἡταν ἡ συνέπεια τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας. Οι γαιοκτήμονες, σέ μιά ἐποχή πού δέν ὑπῆρχαν γεωργικές μηχανές, χρειάζονταν ἄφθονα καί φτηνά χέρια γιά τήν καλλιέργεια τῶν μεγάλων χτημάτων. Οι χωρικοί πάλι δέν εἶχαν καμιά δυνατότητα νά ἀλλάξουν τήν τύχη τους, ἀκόμα καί ἀν κατόρθωνταν νά φύγουν ἀπό τό χτῆμα πού καλλιεργοῦσαν. Προτιμοῦσαν λοιπόν στήν πρώτη μεσαιωνική περίοδο τό ἐλάχιστο, ἀλλά σταθερό εἰσόδημα καί τήν κάποια ἀσφάλεια, πού τούς ἔδινε ὁ φεουδάρχης, ἀπό τήν ἀβέβαιη τύχη. "Οσο οι συνθῆκες τῆς ζωῆς δέν ἀλλαζαν, τό φεουδαρχικό αύτό σύστημα λειτουργοῦσε ἀδιατάρακτα.

τρίτη τάξη

4) Ἡ μεγάλη ἐνίσχυση τῆς ρωμαϊκῆς ἑκκλησίας. "Οπως γίνεται μετά ἀπό κάθε κατάκτηση, ἔτσι καί μετά τή διάλυση τῆς ρωμαϊκῆς αύτοκρατορίας, ἡ ἑκκλησία, πού διατήρησε τήν ἐνότητά της, συγκέντρωσε γύρω της τούς ὑπόδουλους λαούς. Στήν ἀρχή δέν εἶχαν κάποιες ἐλπίδες γιά ἀπελευθέρωση καί στράφηκαν πρός τό Βυζάντιο (ἡ ἔξωτερική πολιτική καί οι πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ σχετίζονται μέ αύτές τίς ἐλπίδες). Μέ τό πέρασμα ὅμως τῶν αἰώνων οι προσδοκίες αύτές ἀποδείχτηκαν μάταιες καί ἡ παπική ἑκκλησία στράφηκε πρός τίς γερμανικές φυλές καί συμφιλιώθηκε μαζί τους, ἴδιως ἀπό τήν ἐποχή πού οι Φράγκοι, ἀργότερα καί οι ἄλλοι γερμανικοί λαοί, ἔγκατέλειψαν τήν εἰδωλολατρεία ἢ τόν ἀρειανισμό καί ἐ-

Ἐνίσχυση ἑκκλησίας

νώθηκαν μέ τή ρωμαϊκή ἐκκλησία. Ἔτοι (μετά τὸν 8ο αἰ. μ.Χ.) τὸ πατριαρχεῖο τῆς Ρώμης ἀπέκτησε τεράστιο κύρος.

Ἡ ἐκκλησία εἶχε κληρονομήσει ἀπό τὸ ρωμαϊκὸν κράτος τὴν συγκεντρωτικὴν γραφειοκρατικὴν ὄργανωσην. Σὲ μιὰ ἑποκή λοιπὸν ποὺ οἱ κοσμικοὶ ἡγεμόνες ἦταν ἀπλῶς ἐπικυρίαρχοι, ὁ πάπας μποροῦσε νά ἀσκεῖ μιὰ τεράστια ὑπερεθνική ἔξουσία πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. ባ ἐκκλησία διατήρησε τὴν λατινικὴν γλώσσαν καὶ φρόντιζε ἀποκλειστικὰ γιὰ τὴν παιδεία, τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν, καὶ γιὰ κάθε πνευματικὴν κίνησην. ባ τέχνη ἦταν στοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους σχεδόν ἀποκλειστικὰ θρησκευτικὰ. ባ μεγάλη αὐτή δύναμη καὶ ἐπιρροή τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἔδωσε στὴν ἑποκή ἔναν ἔντονο θεοκρατικὸν χαρακτήρα.

Οἱ συνθῆκες τῆς
ζωῆς στὴ μεσαιωνική¹
κοινωνία

Ἡ μεσαιωνικὴ κοινωνία γενικά διαφέρει ἀπό τίς σύγχρονες. Πλησιάζει πρὸς τὴν ὄργανωση τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν. Κοινωνικά καὶ οἰκονομικά δέν ὑπῆρχε διαβάθμιση ἀνάμεσα στὸ μεγάλο πλοῦτο καὶ στὴν ἔξαθλίωση. Δέν ὑπῆρχε μεσαία τάξη. Δέν ὑπῆρχε ἀκόμα αὐθύπαρκτο καὶ ἀνεξάρτητο ἄτομο. Ὁ ἀνθρώπος γεννιόταν καὶ ἀνήκε σὲ κάποια κοινωνικὴ ἥ ἐπαγγελματικὴ διμάδα. Αὐτή ρύθμιζε τὴν ζωὴν καὶ τὴν συμπειριφορὰν του. Οἱ προσωπικές του ἰκανότητες ἔπαιζαν ἐλάχιστο ἥ κανένα ρόλο καὶ ἦταν ἀδύνατον ν' ἀλλάξουν τίς συνθῆκες τῆς ζωῆς του πού καθορίζονταν ἀποκλειστικά ἀπό τὴν γέννησή του.

Ἴδιαίτερα δύσκολη ἦταν ἡ κατάσταση γιὰ τὴν τρίτη τάξη. ባ ἀγραμματοσύνη, οἱ θιλιβερές συνθῆκες τῆς ζωῆς, οἱ ἐπιδημίες, ἡ στέρηση ἀπό κάθε ἀνθρώπινο δικαίωμα, βύθιζαν τούς ἀνθρώπους στὸ φόβο, στὴν ἀνασφάλεια καὶ τὴ δεισιδαιμονία.

Σημασία τῆς
μεσαιωνικῆς ἑποκῆς

Παρ' ὅλα αὐτά ὁ μεσαίωνας, περισσότερο στὴν πρώτη περίοδο, δέ στάθηκε μιὰ νεκρή, δλότελα στατικὴ ἑποκή, ὅπως τὴ φαντάστηκαν οἱ παλαιότεροι ἱστορικοί. Κατά τὴ διάρκειά του δημιουργήθηκαν οἱ προϋποθέσεις καὶ ἔγιναν οἱ μεταβολές πού ὀδήγησαν στοὺς νέους χρόνους. Ἡδη στὴν πρώτη μεσαιωνικὴ περίοδο σημαντικός σταθμός στάθηκε ἡ Ἰδρυση τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Φραγκικοῦ Ξενους ἀπό τὸν Κάρολο τὸ Μεγάλο (800 μ.χ.), δηλαδὴ ἡ πρώτη προσπάθεια στὴ Δύση γιὰ εὐρύτερη κρατικὴν ὄργανωσην, κατά τὸ βυζαντινό πρότυπο. Ὁ Κάρολος ὑποστήριξε τὰ γράμματα καὶ τίς τέχνες· τότε διαμορφώθηκε ὁ ρομανικός ρυθμός.

Αὐτοκρατορία
Καρόλου Μεγάλου
(9ος αι.)

Τὴν ἴδια περίπου ἑποκή ἀπό τὴ βιολογικὴ ἀνάμειξη τῶν παλιῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν μέ τίς γερμανικές φυλές, πού εἶχε στὸ μεταξὺ συντελεστεῖ, ἔρχιζαν νά ξεχωρίζουν ἐθνολογικά οἱ νεώτεροι εὐρωπαϊκοὶ λαοί καὶ νά διαμορφώνονται οἱ εὐρωπαϊκές γλώσσες. ባ ἀνάμειξη αὐτή, πού ἔνισχυσε καὶ ἀνανέωσε βιολογικά τὴν Εὐρώπη εἶναι ἔνα ἀπό τὰ ποι σημαντικά ἱστορικά φαινόμενα στὴν παλαιότερη μεσαιωνική περίοδο.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Καρόλου δέν ἔζησε πολύ. Λίγο ἀργότερα ὅμως, κατά τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰ., σχηματίστηκε ἡ Ἀγία Ρωμαϊκή Αὐ-

τοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, πού περιέλαβε ἐκτός ἀπό τίς γερμανικές καὶ ἔνα μέρος ἀπό τίς ιταλικές χῶρες. Ὁ γερμανικός αὐτός αὐτοκρατορικός θεσμός ἀποδείχτηκε ἵσχυρότερος καὶ διατηρήθηκε στή Γερμανία ὡς τὸ 19ο αἰ. Ἔτσι δίπλα στή θρησκευτικοπολιτική ὑπερεθνική ἔξουσία τοῦ πάπα δημιουργήθηκε μιά δεύτερη πολιτική ὑπερεθνική ἔξουσία, τοῦ αὐτοκράτορα. Ἀργότερα οἱ δυό αὐτές ἔξουσίες συγκρούστηκαν, ἐπειδὴ καὶ οἱ δυό διεκδικοῦσαν τό δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς καὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν ἐπισκόπων, πού ἦταν μαζὶ καὶ φεούδαρχες στά ἑκκλησιαστικά φέουδα. Μέ τή σύγκρουση αὐτή (ἔριδα περιβολῆς 1076 — 1250) καὶ οἱ δύο αὐτοί ὑπερεθνικοί θεσμοί ἔξασθένπασαν.

Στή δεύτερη μεσαιωνική περίοδο ἔγιναν πολλές καὶ σημαντικές μεταβολές. Πρώτος μεγάλος σταθμός, οἱ **σταυροφορίες**, ἔφεραν τούς εύρωπαϊκούς λαούς σέ ἀμεση ἐπαφή μέ τόν πολιτισμό καὶ τή ζωή τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔξασθένησαν τή φεούδαρχία.

Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 11ου αἰ. ίδρυθηκαν τά πρώτα **πανεπιστήμια**, ὅπου διδάσκονταν οἱ ἐπιστήμες, ὑποταγμένες ὅμως στίς θεολογικές ἀντιλήψεις.

Μέ τό πέρασμα τῶν αἰώνων τά λιμάνια καὶ οἱ συγκοινωνιακοί κόμβοι, ἀπ' ὅπου περνοῦσε τό μεγάλο ἐμπόριο, ἀποκτοῦσαν ὄλο καὶ μεγαλύτερη σημασία. Ἀπό τόν 11ο αἰ. ἀνάπτυχθηκαν οἱ φλαμανδικές καὶ γερμανικές πόλεις, πού ἤλεγχαν τό ἐμπόριο τῆς Βαλτικῆς, καθώς καὶ οἱ πόλεις τῆ Β. Ἰταλίας. Οἱ Βενετοί (ἀργότερα καὶ οἱ Γενουάτες) ἐπωφελήθηκαν ἀπό τόν οἰκονομικό ξεπεσμό τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, γιά νά πάρουν προνόμια καὶ νά ἐμπορεύονται ἐλεύθερα στά λιμάνια τῆς Ἀνατολῆς. Μετά τήν τέταρτη σταυροφορία ἡ Βενετία κυριάρχησε στήν ἀνατολική Μεσόγειο καὶ ἰδρυσε ἔνα ἐκτεταμένο ναυτικό κράτος διαλύοντας τή βυζαντινή αὐτοκρατορία καὶ κληρονομώντας τό παγκόσμιο ἐμπόριο τῶν ἀνατολικῶν προϊόντων.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιοτεχνίας ἔγινε ἀφορμή νά ἐνισχυθοῦν ἀκόμα περισσότερο οἱ παλιές καὶ νά ίδρυθοῦν καινούριες **πόλεις**. Ὁ πληθυσμός τους αὔξθηκε ἀπό τούς χωρικούς πού ἐμεναν στά γύρω φέουδα καὶ πού ἔβρισκαν τώρα σ' αὐτές ἔνα καταφύγιο καὶ μία εύκαιρία νά καλυτερέψουν τήν τύχη τους. Οἱ πόλεις γεννήθηκαν μέσα στά φέουδα, ἀλλά οἱ φεούδαρχες, δέν ἔφεραν ἐμπόδια, ἐπειδὴ οἱ μεγάλοι φόροι πού ἔπαιρναν, αὔξαιναν τά είσοδήματά τους. Ἀργότερα οἱ πόλεις, ὅταν πλούτισαν, ἔξασφάλισαν μεγαλύτερα δικαιώματα, ὁχυρώθηκαν, ἔγιναν αὐτόνομες. Τίς κυβερνοῦσαν οἱ συντεχνίες ἢ οἱ οἰκονομικά ἴσχυρότεροι πολίτες. Μέσα στίς πόλεις γεννήθηκε, ἡδη ἀπό τή δεύτερη μεσαιωνική περίοδο, ἡ ἀστική τάξη καὶ διαμορφώθηκαν νέα κοινωνικά καὶ πολιτικά σχήματα.

Γερμανική αὐτοκρατορία (10ος αι.)

Σταυροφορίες

Πόλεις

A. Η ἀρχή τῶν νέων χρόνων. Ἀναγέννηση

‘Αναγέννηση.
Σημασία τοῦ δρου

‘Η πρώτη περίοδος τῶν νέων χρόνων ὄνομάστηκε ἀπό τούς Ἰ-
στορικούς τοῦ 19ου αἰ. «ἀναγέννηση», δηλαδή «ξαναγέννημα». Ο
ὅρος ἐπικράτησε γενικά, ἀν καὶ δέν εἴναι ἰστορικά ἀκριβῆς. Σημαίνει
πώς ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός, ὁ Ἑλληνορωμαϊκός, πού εἶχε πεθάνει (αύ-
τῇ τῇν ἔννοια ἔχει ὁ ὅρος «μεσαίωνας» δηλαδή «μεσοδιάστημα») μέ-

Σάντρο Μποττισέλλι, ‘Η “Ανοιξη” (Λεπτομέρεια ἀπό τὸν ὀμώνυμο πίνακα. Φλωρεντία).
‘Η πλαστικότητα καὶ ἡ χάρη τῆς μορφῆς, ἡ νέα τεχνική, ἡ ἀνανέωση τῶν ἀρχαίων μύθων καὶ ἡ
χαρά τῆς ζωῆς, ποὺ ἐκφράζονται στὸ ἔργο αὐτό, χαρακτηρίζουν τὸ νέο πνεύμα, ποὺ ἐφερε ἡ
ἀναγέννηση.

τή διάλυση τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, αναστήθηκε καί ξαναγεννήθηκε τόν 15ο αι. μ.Χ. Αύτό ὅμως δέν είναι σωστό. Πρῶτα γιατί ὁ δυτικευρωπαϊκός πολιτισμός δέ συνεχίζει τόν ἐλληνορωμαϊκό, οὔτε τόν μιμεῖται· ἐπηρεάστηκε βέβαια πολύ ἀπ' αὐτόν, ἀλλά ἔχει τῆ δική του πρωτότυπη μορφή. "Ἐπειτα, ἐπειδή, ὅπως ἀναφέραμε, οἱ μεταβολές πού ἔγιναν φανερές τό 15ο αι., εἴχαν ἡδη ἐκδηλωθεῖ ἀπό τή μεσαιωνική περίοδο τόσο, ὥστε είναι δύσκολο νά διαχωριστεῖ ἀπ' αὐτήν.

Μέ τήν ἔναρξη τῶν νέων χρόνων διαμορφώθηκαν στήν Εύρώπη τά πρῶτα **μεγάλα έθνικά κράτη** (Γαλλία, Ἀγγλία, Ἰσπανία), ὅπου ἐνισχύθηκε ἡ ἔξουσία τοῦ βασιλιά καί ἔξασθένησε τό φεουδαρχικό σύστημα. Τό ἐμπόριο, ἡ ναυτιλία καί ἡ βιοτεχνία ἀναπτύχθηκαν πολύ, ἵδιως μετά τίς ἀνακαλύψεις, καί ἐπηρεάσαν τήν οἰκονομική καί κοινωνική δομή τῆς δυτικῆς Εύρώπης. Στά μεγάλα ἐμπορικά καί ναυτικά κέντρα ἡ ἀστική τάξη ἐπιβλήθηκε καί ἔγινε ὁ φορέας μιᾶς νέας νοοτροπίας.

Οἱ ἄλλαγές δέν ἔγιναν παντοῦ μέ τόν ἴδιο ρυθμό, γι' αὐτό καί ἡ ἀναγέννηση δέν ἄρχισε τήν ἴδια ἐποχή σέ δὴ τήν Εύρώπη. Προηγήθηκαν οἱ **φλαμανδικές χῶρες** καί ἡ **Β. Ἰταλία**, ὅπου ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιοτεχνίας δημιούργησαν τίς προϋποθέσεις γιά τήν ἔναρξη τῶν νέων χρόνων.

Οἱ φλαμανδικές περιοχές βρίσκονταν ἔξω ἀπό τά ἀρχαῖα ρωμαϊκά σύνορα καί δέν εἴχαν ἐπηρεαστεῖ ἀπό τόν ἐλληνορωμαϊκό πολιτισμό· ρίζα τους ἦταν ὁ Χριστιανισμός καί ἡ Ἀγία Γραφή. Ἀντίθετα οἱ ἀστοὶ τῆς Ἰταλίας προσπαθώντας νά διαμορφώσουν τά νέα τους ἰδανικά στράφηκαν στήν ἐλληνορωμαϊκή παράδοση καί βυθίστηκαν μέ πάθος στή μελέτη τῆς ἀρχαίας τέχνης καί φιλολογίας.

Χαρακτηριστικά

Φλαμανδική καί
Ιταλική ἀναγέννηση

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

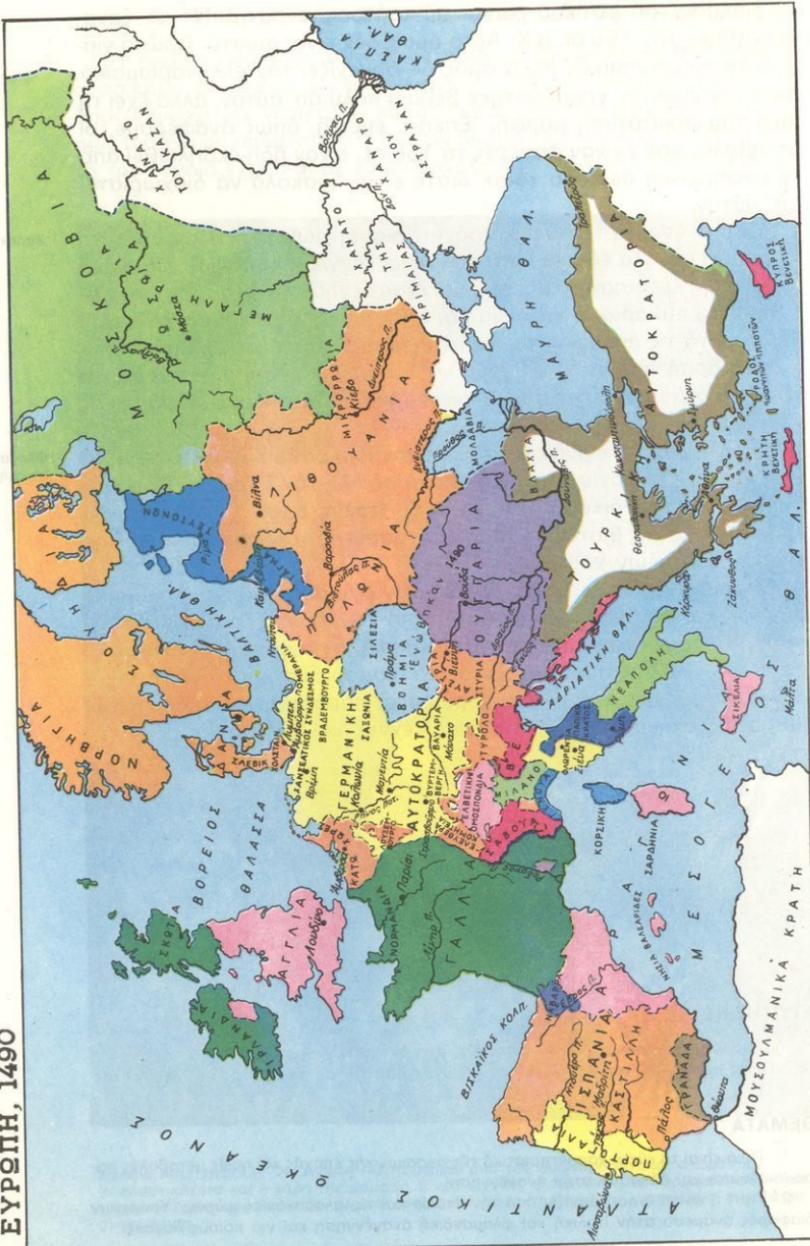
1. Ὁρισμός καί κύρια χαρακτηριστικά τῆς ἀναγέννησης.
2. Ποιές μεταβολές χαρακτηρίζουν τήν ἀναγέννηση καί σέ ποιούς λόγους ὀφείλονται;

ΘΕΜΑΤΑ

1. Ποιά είναι τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς καί ποιές μεταβολές παρουσιάζονται καί δόηγούν στήν ἀναγέννηση;
2. Γιατί ἡ ἀναγέννηση ἀρχίζει ἀπό τήν Ἰταλία καί τίς φλαμανδικές χῶρες; Υπάρχουν διαφορές ἀνάμεσα στήν Ἰταλική καί φλαμανδική ἀναγέννηση καί γιά ποιούς λόγους;

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΙΔΙΟΤΗΤΑ

ΕΥΡΩΠΗ, 1490

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ

Μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ὀλοκληρώθηκε σχεδόν ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων στά Βαλκάνια καὶ τῇ Μ. Ἀσίᾳ. Οἱ τάσεις τους γιὰ ἀκόμα μεγαλύτερη ἐπέκταση δημιουργοῦσαν ἅμεσο κίνδυνο γιὰ τὴ δυτικὴ Εὐρώπη. Οἱ προσπάθειες ὅμως τῶν παπῶν, πού τοὺς παρακινοῦσαν καὶ οἱ "Ἐλληνες λόγιοι, ὅπως ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰανός Λάσκαρης καὶ ἄλλοι, νά ὀργανώσουν σταυροφορίες ἐναντίον τῶν Τούρκων, οὐσιαστικά ἀπέτυχαν. Οἱ λαοὶ δέν ἔδειξαν τὴν παλιὰ προθυμία καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κρατῶν ἀπασχολημένοι μέ τὰ δικά τους προβλήματα δέν κινήθηκαν. Πολλοὶ πίστευαν πώς ἡ τουρκικὴ ἐπέκταση στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο θά ἔπρεπε νά ἐνδιαφέρει ἀποκλειστικὰ τὴν Βενετία, τὴν Γένουα καὶ τίς ἄλλες ναυτικές πόλεις τῆς Ἰταλίας, πού εἶχαν ἐκεῖ συμφέροντα. Αὕτη ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς Εὐρώπης νά ἀντιδράσει ἔδωσε τὴν εύκαιρία στούς Τούρκους νά ἐπεκτείνουν καὶ νά ἐδραιώσουν τὸ κράτος τους.

"Ἡ Εὐρώπη στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰ. παρουσίαζε περίπου τὴν παρακάτω εἰκόνα ἀπό δυτικὰ πρός ἀνατολικά: Στὴν Ἰσπανία ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα πολεμοῦσαν τούς "Ἄραβες. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία μόλις τελείωναν τὸν 100ετή πόλεμο (1337 – 1453). Στὴν Ἀγγλία, ἀμέσως μετά, ἀρχισε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Δύο Ρόδων ἀνάμεσα στίς οἰκογένειες Ὑόρκ καὶ Λάγκαστερ, πού διεκδικοῦσαν τὸν ἀγγλικὸν θρόνο (1455 – 1482). Στὴ Γερμανία, ὅπου ἡ αὐτοκρατορικὴ ἔξουσία εἶχε ἔχασθενήσει, οἱ ἡγεμόνες πολεμοῦσαν συχνά μεταξύ τους. Ἀπό τὸν 140 αἰ. ἐπικράτησε ἡ συνήθεια νά ἐκλέγουν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες πού εἶχαν αὐτό τὸ δικαίωμα (οἱ ἐκλέκτορες) τὸν αὐτοκράτορα ἀπό τὴν οἰκογένεια τῶν Ἀψβούργων, δηλαδή τῶν ἡγεμόνων τῆς Αὐστρίας. Οἱ σκανδιναβικές χώρες ἦταν ἐνωμένες σὲ ὁμοσπονδία, δόποι κυριαρχοῦσε ἡ Δανία. Στὴν ἀνατολικὴ Εὐρώπη ὑπῆρχαν τὰ μεγάλα φεουδαρχικά κράτη τῆς Ούγγαριας καὶ τῆς Πολωνίας. Στὴν εὐρωπαϊκὴ Ρωσία, μέ κέντρο τῇ Μόσχα, ιδρύθηκε αὐτή τὴν ἐποχή τὸ ρωσικό κράτος πού εἶχε μεσαιωνική φεουδαρχική ὄργανωση καὶ ἀσιατικό χαρακτήρα. Πιό πέρα κυριαρχοῦσαν τουρκικές καὶ μογγολικές φυλές.

Τουρκική ἐξάπλωση.
"Αποτύχια
ὅργανωσης
σταυροφοριῶν

"Ἡ Εὐρώπη στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰ.

Ἡ ίταλική χερσόνησος κατά τά μέσα τοῦ 15ου αἰώνα

Μετά τὸν πόλεμο τῆς περιβολῆς (1076 – 1250) ἀνάμεσα στὸν πάπα καὶ στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ὁ δεύτερος ἔχασε τίς ίταλικές χώρες. "Ετσι στὴν ίταλική χερσόνησο διαμορφώθηκαν πολλά μικρά ἀνεξάρτητα κράτη. Κατά τά μέσα τοῦ 15ου αἰ. ἡ ίταλία εἶχε τὴν παρακάτω μορφή: Στὸ Ν. μέρος ὑπῆρχε τὸ κράτος τῆς Νεάπολης καὶ τῆς Σικελίας, πού τελικά ἐνώθηκαν μέ τίς κτήσεις τοῦ

Κράτη τῆς ίταλίας

ΙΤΑΛΙΑ, 1494

Φερδινάνδου τῆς Ἰσπανίας· στό κέντρο ἦταν τό παπικό κράτος, πού δό σχηματισμός του ἔκανε τὸν πάπα, ὃχι μόνο θρησκευτικό ἀρχηγό τῆς Εὐρώπης, ἀλλά καὶ κοσμικό ἡγεμόνα τῆς Ἰταλίας, καὶ τὸν ἀνέμειξε στίς πολιτικές καὶ διπλωματικές ἀντιθέσεις τῆς ἐποχῆς· στό βόρειο μέρος οἱ Ἰταλικές πόλεις, μετά τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ αὐτοκράτορα, ἔγιναν ἀνέξαρτητες δημοκρατίες, πού τίς ἔξασθενοῦσαν ὅμως οἱ πόλεμοι καὶ οἱ ἀδιάκοπες ἑστιερικές ἔριδες. Κατὰ τὸν 15ο αἰ. οἱ οἰκονομικά ἰσχυρότερες, ὅπως τὸ Μιλάνο, ἡ Βενετία, ἡ Φλωρεντία, ἡ Σιένα, ἡ Γένουα, κατέλαβαν τίς γύρω περιοχές καὶ ἤδρυσαν μικρά ἀνέξαρτητα κράτη.

Γιά τοὺς πολέμους μεταξύ τους, πού δέ σταματοῦσαν καὶ τελικά τά ἔξασθένησαν ὅλα, τὰ κράτη αὐτά χρησιμοποιοῦσαν μισθοφορικά στρατεύματα, πού τὰ ὄργανων καὶ τὰ διοικοῦσαν οἱ **κοντοττιέροι** (*contottieri*), δηλαδή τυχοδιώκτες ἀρχηγοί μισθοφόρων. Σέ μερικά ἀπό τὰ Ἰταλικά αὐτά κράτη οἱ ἀρχηγοί τῶν μισθοφόρων ἐπωφελήθηκαν καὶ κατέλαβαν τὴν ἔξουσία. Σέ ἄλλα κυριάρχησαν οἱ πιό πλούσιες ἀστικές οἰκογένειες καὶ ἄλλαξαν τὸ πολίτευμα σέ ὀλιγαρχικό. Ἐτσι κυβέρνησαν π.χ. τὴν Φλωρεντία οἱ Μέδικοι, τὸ Μιλάνο οἱ Βισκόντι καὶ ἀργότερα ὁ ἀρχηγός τῶν μισθοφόρων Φραγκίσκος Σφόρτσα. Στό βενετικό κράτος, πού ἦταν τὸ μεγαλύτερο καὶ ἰσχυρότερο καὶ ἔιχε κτήσεις καὶ ἔξω ἀπό τὴν Ἰταλία, τὴν ἀνώτατη ἔξουσία ἔιχε τὸ **Μεγάλο Συμβούλιο**, ὅπου ἀπό τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰ. ἔπαιρναν μέρος οἱ ἰσχυρότερες καὶ πλουσιότερες οἰκογένειες. Αὐτό διάλεγε κάθε χρόνο διάφορες ἐπιτροπές, πού ἀσκοῦσαν τὴν ἔξουσία. Ἡ πό σημαντική ἦταν τὸ **Συμβούλιο τῶν Δέκα**. Ὁ **δόγης** ἦταν αἱρετός καὶ Ισόβιος, ἀλλά ἔιχε περιορισμένα δικαιώματα.

Παρά τίς ἑστιερικές ἔριδες καὶ τοὺς ἀτέλειωτους πολέμους τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας ἔγιναν τὰ σπουδαιότερα κέντρα πολιτισμοῦ κατά τὸν 15ο καὶ 16ο αἰ. μ.Χ. Τὰ αἴτια εἶναι πολλά: Ἡ μεγάλη ἐμπορική κίνηση ἔξι αἰτίας τῆς γεωγραφικῆς τους θέσης· ἡ κοινωνική καὶ πολιτική ἐπικράτηση τῶν ἀστῶν· ἡ ρωμαϊκή παράδοση, πού δέν ἔσβησε ποτὲ στὴν Ἰταλίᾳ· ἡ ἀμέση ἐπαφή μὲ τὸ βυζαντινὸν καὶ ἀραβικὸν πολιτισμόν· ἀκόμα καὶ ἡ διάρεση σὲ μικρά κράτη — πόλεις βοηθήσε, γιατί οἱ ἡγεμόνες φιλοδοξοῦσαν νά στολίσουν ὁ καθένας τὸ δικό τους κράτος μέ σπουδαῖα καλλιτεχνικά ἔργα καὶ νά το κάνουν κέντρο τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα Ἰταλικά κράτη; Πῶς ὄργανώθηκαν καὶ τί ρόλο ἔπαιξαν οἱ πόλεις — κράτη τῆς Β. Ἰταλίας; Ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα πολιτιστικά κέντρα τῆς Ἰταλίας καὶ γιά ποιό λόγο;

ΘΕΜΑΤΑ

Κοινά σημεῖα καὶ διαφορές μὲ τίς ἀρχαῖες πόλεις — κράτη.

Οι Ἰταλικές πόλεις-κράτη

·Ο δόγης Lorendano

Αἵτια ἀκμῆς τῶν Ἰταλικῶν πόλεων

Οίκονομικές καί κοινωνικές μεταβολές στήν Εύρώπη τό 15ο αι. Ἀνάπτυξη ἐμπορίου. Ἐμπορικοί δρόμοι. Κέντρα.

Ἀκμή ἐμπορίου

Τό ἐμπόριο καί ἡ ναυτιλία, πού εἶχε ἀρχίσει ν' ἀναπτύσσεται, ὅπως ἔχομε ἀναφέρει, ἀπό τή δεύτερη μεσαιωνική περίοδο, ἔφτασε σέ μεγάλη ἀκμή μέ τήν ἀναγέννηση. Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 15ου αι. τελειοποιήθηκαν τά καράβια καί ἔξελίχτηκε ἡ ναυτική τέχνη. Οι Βενετοί μετέφεραν ἀπό τή Βηρυττό καί τήν Ἀλεξάνδρεια τά πλούτη τῆς Ἀνατολῆς. Οι Γενουάτες ταξίδευαν στόν Εὐξείνο Πόντο, τή Δ. Μεσόγειο, περνοῦσαν τό Γιβραλτάρ καί ἔφταναν ὡς τήν Ἀγγλία καί τίς χῶρες τῆς Βαλτικῆς.

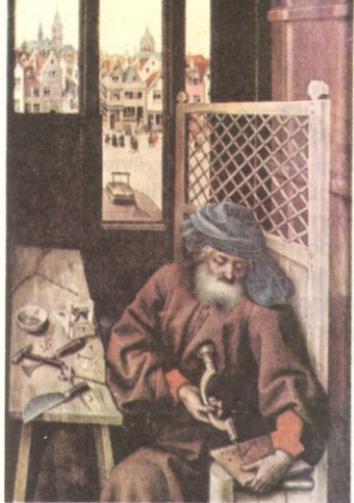
Ἐμπορικοί δρόμοι.
Πόλεις.

Ἄπο τά ίταλικά λιμάνια ξεκινοῦσαν οἱ δρόμοι γιά τή Γαλλία καί τίς γερμανικές χῶρες καί οἱ πόλεις, ἀπ' ὅπου περνοῦσαν τά καραβάνια ἥ γίνονταν ἐμποροπανγύρεις, ἔξελίχτηκαν σέ μεγάλα κέντρα. Τέτοιες ἦταν π.χ. στή Β. Ἰταλία τό Μιλάνο, ἡ Βολωνία, ἡ Βερώνα, ἡ Πάδουα καί ίδιαίτερα ἡ Φλωρεντία στή Γαλλία οἱ πόλεις κοντά στά μεγάλα ποτάμια Ροδανό, Μάρνη, Σηκουάνα καί ίδιαίτερα τό Παρίσιο στή Γερμανία τό Στρασβούργο, ἡ Κολωνία, βορειότερα οἱ φλαμανδικές πόλεις Υπρ (Ypres), Μπρύγκ (Bruges), Γκέντ (Ghent) στή Βαλτική τό Ἀμβούργο, ἡ Λύμπεκ (Lübeck), ἡ Βρέμη, πού ἐμπορεύονταν ψάρια καί πρώτες ςλες ἀπό τή Γερμανία, τίς βαλτικές χῶρες καί τή Ρωσία.

Ἀνάπτυξη τῆς βιοτεχνίας

Τήν πρόοδο τοῦ ἐμπορίου συνόδεψε καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιοτεχνίας, ίδιαίτερα τῶν ὑφασμάτων, ἀλλά καί ἄλλων εἰδῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάπτυξης αὐτῆς ἦταν ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπαγγελματιῶν — βιοτεχνῶν, ἡ ὅλο καί μεγαλύτερη ζήτηση ἐργατικῶν χεριῶν καί ἡ ἐπαγγελματική διαφοροποίηση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων. Ἀλλά καί γιά τούς ἀγρότες δημιούργησε ἡ βιοτεχνία μιά οἰκονομική διέξοδο καί καλυτέρεψε τίς συνθῆκες τῆς ζωῆς τους, ἐπειδή μποροῦσαν νά ξαίνουν, νά γνέθουν ἥ νά ύφαίνουν στά σπίτια τους

Ἀνάπτυξη
βιοτεχνίας.
Κοινωνικές
συνέπειες

Ο Άγιος Ιωσήφ ξυλουργός (μέρος όπό μεγάλη σύνθεση δύναστον μεγάλου Φλαμανδού ζωγράφου του 15ου αι. Νέα Ύόρκη). Θωμασίου σχεδιαστές, έπρεασμένοι όπό τη μεσαιωνική μικρογραφία, οι Φλαμανδοί καλλιτέχνες έμπνεονται όπό την πραγματικότητα και τήν άποδίουν μέθυμαστή δικρίβεια.

Έδιν έχουε τό δέργαστηρι και τά έργαλεια ένος ξυλουργού του 15ου αι. Από τό άνοιχτο παράθυρο φαίνεται ή πλατεία και τά σπίτια της πόλης, σχεδιασμένα μέθυμαστη λεπτομέρεια.

καί νά έχουν έτσι κάποιο πρόσθετο εισόδημα.

Τήν ίδια έποχή καί γιά τούς ίδιους λόγους καλυτέρεψε καί ή κοινωνική θέση τῶν γεωργῶν· ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ στήν ύποδίουν μέθυμαστή δικρίβεια.

παιθρο καί ή σημασία πού πήρε τό νόμισμα γιά τίς συναλλαγές, έκανε τούς φεουδάρχες πού είχαν άνάκη όπό ρευστό χρῆμα, πού έλαστικούς· οι χωρικοί έξαγόραζαν περισσότερα δικαιώματα, τίς άγγαρεις, κάποτε καί τήν έλευθερία τους. "Ετσι πολλοί έφευγαν όπό τά φέουδα καί πήγαιναν νά έγκατασταθοῦν στίς πόλεις, όπου είχαν τώρα τή δυνατότητα νά ζήσουν άσκωντας κάποιο έπαγγελμα.

Άναπτυξη τῆς γεωργίας καί κτηνοτροφίας

Η τεχνική τῆς καλλιέργειας δέν τελειοποιήθηκε μέτρην άναγέννηση, άλλα ή μεγαλύτερη ζήτηση γεωργικῶν προϊόντων γιά τή διατροφή τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων ἔγινε ἀφορμή νά καλυτέρεψε καί νά αὔξηθει ή παραγωγή καί νά είσαχθοῦν στήν Εύρωπη νέα εἰδη: τό ρύζι όπό τήν Ισπανία πέρασε στή Β. Ιταλία· ἀρχισε νά καλλιεργεῖται τό καλαμπόκι καί διάφορα νέα εἰδη λαχανικῶν· αὔξηθηκε ή παραγωγή κρασιοῦ. Μετά τίς άνακαλύψεις ἔγιναν γνωστά στήν Εύρωπη ή πατάτα καί ό καπνός.

Η ζήτηση μαλλιοῦ γιά τή βιοτεχνία τῶν ύφασμάτων ἔδωσε ἀφορμή ν' άναπτυχθεῖ παράλληλα καί ή κτηνοτροφία, ίδιαίτερα στήν Αγγλία καί στήν Ισπανία.

Σημασία νομίσματος

Νέες καλλιέργειες

Γεωργική ζωή καί γεωργικές έργασίες (φλαμανδή μικρογραφία του 15ου αι.)

Γενικές οίκονομικές μεταβολές στήν Εύρωπη

Γενικές οίκονομικές μεταβολές

Μέ τήν άναπτυξη τού έμπορίου καί τής βιοτεχνίας έγιναν πολλά τεχνικά έργα, ίδιως συγκοινωνιακά, που ἄλλαξαν τήν όψη τής Εύρωπης· οι παλιοί ρωμαϊκοί δρόμοι άνοιχτηκαν ξανά, χαράχτηκαν και νούριοι, στήθηκαν γεφύρια. Πολλά κράτη έκαναν μεταξύ τους συμφωνίες γιά νά προστατέψουν τούς έμπόρους καί τά έμπορεύματά τους καί ἔτσι ἅρχισε νά διαμορφώνεται τό διεθνές δίκαιο.

Οι συναλλαγές ἔπαιρναν ένα χαρακτήρα όλο καί πιό πολύπλοκο· ύπογράφονταν συμβόλαια, γίνονταν δάνεια, ίδρυθηκαν οι πρώτες τράπεζες. Τό χρυσό καί ἀσημένιο νόμισμα έγινε βασικό μέσο συναλλαγῆς καί χρειάζονταν μεγάλες ποσότητες ἀπό αύτά τά μέταλλα γιά νά κόβεται νόμισμα. Στό 150 αι. ή άναγκη γιά πολύτιμα μέταλλα στάθηκε ένα ἀπό τά κυριότερα κίνητρα γιά τά ταξίδια τῶν άνακαλύψεων.

Τά κέρδη ἀπό τό έμπόριο συγκέντρωσαν στά χέρια τῶν έμπορων μεγάλα χρηματικά ἀποθέματα. "Ετσι σχηματίστηκε τό ἀπόθεμα που ὀνομάζομε χρηματικό κεφάλαιο. Οι μεγαλοκεφαλαιοῦχοι ἔπαψαν ν' ἀσχολοῦνται μέ τό έμπόριο καί στράφηκαν στίς τραπεζικές ἐπιχειρήσεις. Τέτοιοι παλιοί έμποροι καί ςτέρεα μεγαλοτραπεζίτες στάθηκαν οι **Μέδικοι** στή Φλωρεντία καί οι **Φούγγερ** (Fugger) στήν Αύγουστα (Augsburg) τής Γερμανίας, που είχαν ύποκαταστήματα σ' ὅλη τήν Εύρωπη καί διέθεταν τόσο κολοσσιαία ποσά, ώστε νά δανείζουν τούς βασιλεῖς, τόν πάπα καί τόν αὐτοκράτορα.

Τό μεγάλο κεφάλαιο, που χρηματοδοτοῦσε τούς βιοτέχνες, καί ἡ όλο καί αύξανόμενη ζήτηση βιοτεχνικῶν προϊόντων ἀχρήστεψε ἡ περιόριση πολύ τίς δυνατότητες τῶν μεσαιωνικῶν συντεχνιῶν. Περισσότερο διατηρήθηκαν στήν Ἀγγλία καί στή Φλάνδρα. Μέ τήν κατάργηση τῶν συντεχνιῶν οι τεχνίτες ἀπελευθερώθηκαν ἀπό τούς μεσαιωνικούς περιορισμούς, ἀλλά ἅρχισαν νά ἔξαρτωνται οίκονομικά ἀπό τούς μεγάλους κεφαλαιούχους, οι ὅποιοι ἔδιναν τίς παραγγελίες καί τίς πρώτες ψλες. Αύτοί τώρα κανόνιζαν τό ψηφος τής παραγωγῆς καί τίς τιμές.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιές οίκονομικές μεταβολές διαπιστώνομε κατά τόν 150 αι. μ.χ. καί σέ ποιούς λόγους φείλονται;

ΘΕΜΑΤΑ

Ποιές μεταβολές ἔφερε στήν Εύρωπη ή άναπτυξη τού έμπορίου καί τής βιοτεχνίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

‘Αλλαγή τῆς νοοτροπίας καί τῶν ἰδανικῶν τῆς ζωῆς μέ τήν ἀναγέννησην

‘Αναφέραμε ὡς ἔνα ἀπό τά χαρακτηριστικά τῆς ζωῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀνθρώπου πώς ἦταν ὑποταγμένος σέ διάφορες κοινωνικές ἢ ἐπαγγελματικές διάδεις καί ἡ συμπεριφορά του ἦταν ἀνάλογη μέ τήν τάξη, ὅπου ἀνήκε. Μέ τήν ἀναγέννηση τά φράγματα ἀρχισαν νά πέφτουν. Τό ἐμπόριο καί ἡ ναυτιλία ἔδιναν τή δυνατότητα νά καλυτέρεψουν τήν τύχη τους οι ἀποφασιστικοί, οι τολμηροί, οι ἰκανοί ἢ οι ἐπιτήδειοι.

Τά μεσαιωνικά ἰδανικά ἔζεπεσαν καί ἄρχισε μιά τάση γιά ἀνεξαρτησία, ἰδιαίτερα στίς πόλεις τῆς Ἰταλίας. Τό ἀπομο ἔτεινε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπό τούς περιορισμούς τῆς διάδασης, νά μορφωθεῖ καί νά χαρεῖ τή ζωή. ‘Ο μεσαιωνικός ἵπποτης ἥ ὁ εὐλαβικός προσκυνητής δέν ἦταν πιά ὁ ἰδανικός τύπος. ‘Ο ἀνθρωπος τῆς ἀναγέννησης λαχταροῦσε νά γευτεῖ τίς χαρές τῆς ζωῆς, νά ταξιδέψει, νά γνωρίσει τόν γήινο κόσμο, πού μόλις τώρα ἀνακάλυψε τήν ὁμορφιά του.

Στροφή στά ἀρχαῖα γράμματα. ‘Ο ἀνθρωπισμός στήν Ἰταλία.

Οι χαρούμενοι καί γεμάτοι ζωτικότητα ἀστοί τῶν ἰταλικῶν πόλεων διψοῦσαν γιά μόρφωση. “Ἀλλωστε ἡ μόρφωση, ἡ περιουσία καί οἱ ἰκανότητες ὅριζαν στά νέα ἀστικά κέντρα τήν κοινωνική θέσην καί ὅχι ἡ καταγωγή, ὅπως στή μεσαιωνική ἀγροτική κοινωνία. ‘Αλλά δέν ἰκανοποιοῦσε τούς ἀστούς οὔτε ἀνταποκρινόταν στίς ἀπαιτήσεις καί τίς συνθήκες τῆς ζωῆς τους ἡ θεολογική καί δογματική διδασκαλία τῶν μεσαιωνικῶν πανεπιστημίων. ‘Αναζητώντας κάτι πού νά ἔκφραζει καλύτερα τίς νέες ἴδεες καί τά καινούρια τους ἰδανικά στράφηκαν πρός τόν ἀρχαῖο ρωμαϊκό πολιτισμό, πού τώρα τόν αἰσθάνονταν σάν δικό τους προγονικό πολιτισμό. “Ἄρχισαν νά μελετοῦν τήν ἀρχαῖα ρωμαϊκή φιλολογία, ὕστερα καί τήν Ἑλληνική. ‘Η μελέτη αύτή τούς στάθηκε ἀληθινή ἀποκάλυψη. “Οχι γιατί ἦταν ἄγνωστα ὡς τότε τά ἀρχαῖα κείμενα, ἀλλά γιατί γιά πρώτη φορά τά πλησίαζαν μέ μιά ἀνανεωμένη αἰσθηση: χαίρονταν τήν ἐλεύθερη σκέψη, τήν ἀγάπη στόν ἀνθρώπο, τήν αἰσιόδοξη πίστη καί τήν ἐμπιστοσύνη στή ζωή. ‘Ο ἀνθρουσιασμός γιά τά ἀρχαῖα γράμματα πήρε τή μορφή λατρείας. Διακήρυξαν ὅτι μόνο αύτές οι σπουδές (γι' αύτό καί τίς ὀνόμασαν ἀνθρωπιστικές) θά μποροῦσαν νά πλάσουν τούς ἐλεύθερους, δυνατούς καί αἰσιόδοξους ἀνθρώπους, πού ἡ ἀναγέννηση ὀραματίζόταν. ‘Από τότε στά ἀνθρωπιστικά ἰδανικά στηρίχτηκε ἡ εύρωπαική παιδεία καί δι, τι καλύτερο ἔδωσε δε εύρωπαικός πολιτισμός.

‘Αλλαγή νοοτροπίας μέ τήν ἀναγέννησην.

Ανθρωπιστική μόρφωση

Η Φλωρεντία κεντρού των άνθρωποιστικών σπουδών

Πετράρχης

Έλληνες λόγιοι στην Ιταλία

Πλήθων

Πλατωνικές σπουδές

Η άνθρωποιστική κίνηση ἄρχισε στή Φλωρεντία, πού στάθηκε τό μεγαλύτερο καλλιτεχνικό και πνευματικό κέντρο τῆς άναγέννησης. Πρώτος άνθρωποιστής ό μεγάλος ποιητής **Πετράρχης** (Petrarca, 1304 – 1374) μελέτησε μέ πάθος τή λατινική φιλολογία και ὄργανωσε μιά μεγάλη κίνηση γιά τή συγκέντρωση και ἀντιγραφή τῶν ἀρχαίων χειρογράφων. Ο Πετράρχης θαύμαζε τήν ἀρχαία Ἑλληνική φιλολογία και εἶχε μεγάλο καημό πού δέν ἤξερε Ἑλληνικά, γιά νά μελετήσει τά ἀρχαῖα κείμενα στό ποιητότυπο. "Ολοὶ ζητοῦσαν δασκάλους νά μάθουν Ἑλληνικά. Οι πρώτοι πού τά δίδαξαν στούς ιταλούς λόγιους ἦταν διάφοροι Ἑλληνικῆς καταγωγῆς κάτοικοι τῆς Κάτω Ιταλίας, ψηφουσαν ἀκόμα καί σήμερα (συγκινητικό λείψανο ἀπό τίς ἀρχαῖες Ἑλληνικές ἀποικίες καί τίς νεώτερες μεταναστεύσεις) μιλιέται παρεφθαρμένη ἔστω, ἡ Ἑλληνική γλώσσα.

"Από τά μέσα τοῦ 15ου αἰ. μ.Χ. οι άνθρωποιστές τῆς Ιταλίας εἶχαν τήν τύχη νά ἀκούσουν τήν Ἑλληνική γλώσσα νά διδάσκεται και τά ἀρχαῖα κείμενα νά ἐρμηνεύονται ἀπό τούς πο μεγάλους σοφούς τῆς ἐποχῆς. Τήν ὥρα πού ὁ τουρκικός κίνδυνος διαγραφόταν πάνω ἀπό τή βυζαντινή αὐτοκρατορία, μέ τήν εύκαιρία τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας (1439), ἔφτασε ἑκεῖ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Η' ὁ Παλαιολόγος μαζί μέ τόν πατριάρχη και πολλούς λόγιους καί κληρικούς, ὃ, τι πιό ἐκλεκτό διέθετε ἑκείνη τήν ἐποχή τό Βυζάντιο. 'Ανάμεσά τους ἦταν ὁ Γεώργιος Σχολάριος (ὁ ἐπειτα πατριάρχης Γεννάδιος) ὁ Μάρκος ὁ Εὐγενικός ἐπίσκοπος Ἐφέσου (ἀρχηγός τῶν ἀνθενωτικῶν ἀργότερα), ὁ ἐπίσκοπος Νικαίας Βησσαρίων και πρό παντός ὁ μεγάλος φιλόσοφος **Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων**, κορυφαῖος μελετητής και ἐρμηνευτής τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Στά περιθώρια τῶν ἀτέλειωτων δογματικῶν συζητήσεων οι **Μέδικοι** και οι ἄλλοι άνθρωποιστές τῆς Φλωρεντίας δργάνωσαν διαλέξεις και μαθήματα τοῦ Πλήθωνος. 'Η διδάσκαλία του ξεσήκωσε θύελλα ἐνθουσιασμοῦ γιά τήν πλατωνική φιλοσοφία. Ο **Μαρσίλιο Φιταίνιο** και ἄλλοι φίλοι του ὕδρυσαν στή Φλωρεντία τήν Πλατωνική 'Ακαδημία, ἔνα κέντρο πλατωνικῶν σπουδῶν, και τό παράδειγμά τους ἀκολούθησαν και ἄλλες ιταλικές πόλεις. Οι λόγιοι χωρίστηκαν σέ ὅπαδούς τοῦ Πλάτωνος (ὅλοι οι φίλοι και ὅπαδοί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ) και σέ ὅπαδούς τοῦ 'Αριστοτέλη, πού ἦταν οι πο συντηρητικοί, ὅσοι ἀκολουθοῦσαν τή σχολαστική παράδοση τῶν πανεπιστημίων. 'Η πλατωνική – καλύτερα νεοπλατωνική – φιλοσοφία διαδόθηκε πάρα πολύ στήν Ιταλία και ἔγινε ἔνα εἶδος θρησκείας.

Καί πρίν, ἀλλά πο μολύ μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης, οι μεγαλύτεροι λόγιοι τοῦ Βυζαντίου κατέφυγαν και ἔγκαταστάθηκαν στήν Ιταλία, ψηφουσαν τήν ἀρχαία Ἑλληνική γλώσσα και φιλολογία. Πάρα πολλοί, ὥπως ὁ **Μανουήλ Χρυσολωρᾶς**, ὁ Ιω. **Ἀργυρόπουλος**, ο **Κων/νος και Ιανός Λάσκαρης** δίδαξαν σέ ιταλικά πανεπιστήμια, ἀλλά και σέ ἄλλες εύρωπαικές χώρες και συνέβαλαν

στήν πρόσοδο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, στή συγκέντρωση ἀρχαίων χειρογράφων γιά τίς ιταλικές βιβλιοθήκες, στήν ἔκδοση τῶν ἀρχαίων κειμένων. Ὁ Κρητικός λόγιος **Μάρκος Μουσούρος** ἐπιμελήθηκε τήν πρώτη ἔκδοση ἀρχαίων συγγραφέων στό μεγάλο τυπογραφεῖο τοῦ "Ἀλδου Μανούτιου, στή Βενετία.

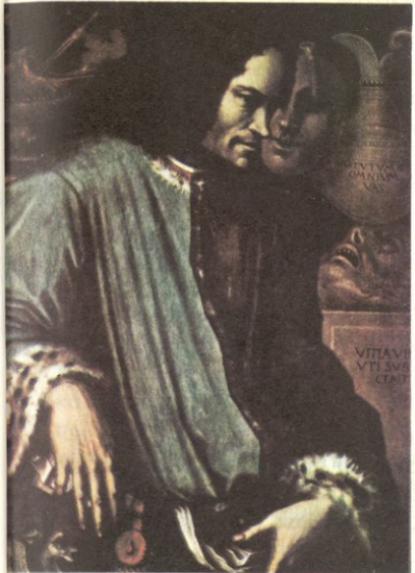
Ξεχωριστή θέση ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς "Ελληνες εἶχε ὁ ἐπίσκοπος Νικαίας Βησσαρίων, πού στή Φλωρεντία ὑποστήριξε τήν ἔνωση τῶν ἑκκλησιῶν. Ἡ ἀντίδραση τῶν ἀνθενωτικῶν τόν ἀνάγκασε νά φύγει ἀπό τό Βυζάντιο καί νά ἔγκατασταθεῖ στήν Ιταλία, ὅπου ὁ πάπας τόν εἶχε κάνει τιμητικά καρδινάλιο. Εἶχε μεγάλο κύρος στήν καθολική ἑκκλησία. Τό σπίτι του, κοντά στή Ρώμη, εἶχε γίνει τό κέντρο τῶν ἀνθρωπιστῶν καί τό καταφύγιο ὄλων τῶν Ἐλλήνων προσφύγων. Ἀφιέρωσε τή ζωή του στής ἀνθρωπιστικές σπουδές καί στήν προσπάθεια νά ὀργανώσει μιά σταυροφορία γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Βυζαντίου κράτους. Μετά τό θάνατό του κληροδότησε τή μεγάλη βιβλιοθήκη του, μέ πλήθος ἀπό χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων, στή Βενετία καί ἡ προσφορά αὐτή ἔγινε ἡ βάση γιά τήν ὄργανωση τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης.

Ἄπο τόν 16ο αἰ. τό κέντρο τῆς καλλιτεχνικῆς καί πνευματικῆς κίνησης μεταφέρθηκε στή Ρώμη, πρωτεύουσα τοῦ παπικοῦ κράτους. Οι πάπες, ίδιως ὁ **Ιούλιος Β'** καί ὁ **Λέων Ι'** ὁ Μέδικος, ύποστηριξαν τά γράμματα καί τίς τέχνες, ἔχτισαν μεγάλα οἰκοδομήματα καί τά στόλισαν μέ ἔργα τῶν ποιό μεγάλων καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς, συγκέντρωσαν πολλά ἀρχαῖα χειρόγραφα καί ἴδρυσαν μεγάλες βιβλιοθήκες καί μουσεῖα. Ἡ ρωμαϊκή ἑκκλησία πήρε τήν ἐποχή αὐτή ἔνα πιό κοσμικό καί λιγότερο δογματικό χαρακτήρα.

Ἡ ἀνθρωπιστική κίνηση στήν ύπόλοιπη Εύρωπη

Στό τέλος τοῦ 15ου καί στής ἀρχές τοῦ 16ου αἰώνα ἡ ἀνθρωπι-

Βησσαρίων

Λαυρέντιος Μέδικος (πίνακας τοῦ Γ. Βαζάρι, πού ἔγραψε βιογραφίες τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τῆς ἀναγέννησης, Φλωρεντία). Τό πορτραίτο εἶναι μεταγενέστερο καί ὡς ἔνα σημεῖο ῥωπούποιει καὶ ἔξιδονικεύει τή μορφή τοῦ Λαυρέντιου Μέδικου, πού στάθμικε ὁ μεγάλος προστάτης τῶν γραμμάτων καί τῶν τεχνῶν στή Φλωρεντία.

στική κίνηση ξεπέρασε τά σύνορα της Ιταλίας. Μεγάλοι άνθρωποι πολιτιστές στάθηκαν στή Γαλλία ό Γουλιέλμος Μπυντέ (Budé) πού μελέτησε καί έξεδωκε πολλά άρχαια κείμενα στήν Αγγλία ό Θωμᾶς Μώρ (More), νομικός καί άνθρωποι πολιτιστής, πού έγραψε, έπηρε ασμένος από τίς πλατωνικές θεωρίες, τήν «Ούτοπία», δημοσιεύει μιά ιδανική πολιτεία καί σατυρίζει μέ λεπτότητα τίς κακίες καί τά έλαπτώματα τών άνθρωπων στήν Ολλανδία ό Έρασμος (Desiderius, Erasmus) ένας από τούς μεγαλύτερους άνθρωποι πολιτιστές της Εύρωπης. Μετέφρασε τήν Αγία Γραφή καί έγραψε τό έργο «Μωρίας έγκωμιο», δημοσιεύει τή σχολαστική μεσαιωνική σοφία. Οι μελέτες καί οι έκδόσεις του έπηρέασαν όλη τήν Εύρωπη. "Άλλοι μεγάλοι άνθρωποι πολιτιστές ήταν στή Γερμανία ό Φίλιππος Μελάγχθων, (Melanchthon), φίλος τοῦ Λούθηρου, καί ό Ιω. Ρώγχλιν (Reuchlin).

Ο Έρασμος (χαλκογραφία τοῦ A. Dürer).

Ο άνθρωποι πολιτισμός στήν Εύρωπη

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά τής ζωῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ άνθρωπου;
- Ποιά είναι ή νοοτροπία καί πώς αισθάνεται καί σκέπτεται ό άνθρωπος τής άναγέννησης; Σέ τί όφειλεται ή άλλαγή τής νοοτροπίας καί ποιός είναι ό τύπος άνθρωπου πού θαυμάζει ή έποχή αύτή;
- Τί σημαίνει «άνθρωποι» καί γιατί ή κίνηση άρχισε από τήν Ιταλία; Ποιά είναι τά σπουδαιότερα κέντρα άνθρωποι στήν Ιταλία καί στήν άλλη Εύρωπη;
- Ποιά είναι ή συμβολή τών βυζαντινών λογίων στήν άνθρωποι πολιτιστική κίνηση;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τά ιδανικά τοῦ άνθρωποι στήν Εύρωπη εύρωπαίκο πολιτισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΤΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ 14ο ΩΣ ΤΟ 16ο ΑΙΩΝΑ. ΕΘΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Οι άνθρωποι στές μεταχειρίζονταν στά συγγράμματά τους τή λατινή γλώσσα· από τή δεύτερη δύναμη μεσαιωνική περίοδο οι έθνικές γλώσσες τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν λαῶν εἶχαν πιά διαμορφωθεῖ τόσο, ώστε νά παραμερίσουν τή λατινή καί νά δώσουν τά πρώτα κλασσικά ἔργα τῆς δυτικοευρωπαϊκῆς φιλολογίας. Πρώτος δ **Δάντης** (Dante 1265 – 1321) ἔγραψε ιταλικά, στήν τοσκανική διάλεκτο πού μιλιόταν στήν πατρίδα του τή Φλωρεντία, τό μεγάλο ἔπος του τήν «Κωμῳδία», πού ἀργότερα δ **Βοκκάκιος** γεμάτος θαυμασμό τήν ὄντος «Θεία Κωμῳδία». Τό θέμα εἶναι μεσαιωνικό: δ ποιητής μέ δόηγό τό Βιργίλιο κατεβαίνει στόν κάτω κόσμο καί περιγράφει τήν Κόλαση ώς τά βάθη της. «Υστέρα πηγαίνει στό Καθαρτήριο καί τελικά ἀνεβαίνει στόν Παράδεισο, δπού τόν δόηγει ἡ Βεατρίκη, μιά κοπέλλα πού ἀγαποῦσε, ὅταν ἦταν παιδί, καί πού εἶχε πεθάνει πολύ νέα. Τό ίδιόρρυθμο αύτό ἔπος τοῦ ἄλλου κόσμου εἶναι μιά μεσαιωνική σύλληψη. Ή γλώσσα δύναται, τό πνεῦμα καί δ ἀπέραντος θαυμασμός στό μεγάλο Ρωμαϊο ποιητή Βιργίλιο, δένουν τό ποίημα μέ τήν ἀναγέννηση.

Λίγο ἀργότερα οι δύο μεγάλοι άνθρωποι στές δ ποιητής **Πετράρχης** καί δ **Βοκκάκιος** γράφουν σέ ιταλική γλώσσα, δ πρώτος τίς «Ωδές» (Canzoni) τά πρώτα ιταλικά λυρικά ποίηματα, καί δ δεύτερος τό «Δεκαήμερο», μιά σειρά ἀπό διηγήματα, πού εἶναι τό πρώτο πεζό κείμενο τῆς ιταλικῆς λογοτεχνίας.

Τόν 16ο αι., ἐποχή τῶν Θρησκευτικῶν ἀντιθέσεων καί τοῦ baroc, δ **Τορκουάτο Τάσσο** γράφει τήν «Ἐλευθερωμένη Ιερουσαλήμ», ἔνα μεγάλο ἔπος ἐμπνευσμένο ἀπό τήν πρώτη σταυροφορία, καί δ **Άριόστο** τό «Μαινόμενο Όρλανδο», πού τό θέμα του εἶναι παρμένο ἀπό τούς μεσαιωνικούς θρύλους.

Τήν ίδια ἐποχή καλλιεργήθηκε ἡ ιστορία μέ βάση τίς πηγές καί μέ κριτική σκέψη. Τά πιό ἀξιόλογα ιστορικά ἔργα τοῦ 16ου αι. εἶναι ἡ «Ιστορία τῆς Ιταλίας» τοῦ **Γκουϊτσαρντίνι** (Guicciardini) καί ἡ «Ιστορία τῆς Φλωρεντίας» τοῦ **Μακιαβέλλι** (Machiavelli). Περίφημο εἶναι ἐπίσης τό βιβλίο τοῦ Μακιαβέλλι «Ο Ηγεμόνας», δπού δ Φλωρεντινός αύτός πολιτικός καί διπλωμάτης μέ ὡμό ρεαλισμό, ἄλλα καί μέ κλασσική σαφήνεια, ἔξετάζει, πῶς εἶναι δυνατό νά καταλάβει καί νά διατηρήσει τήν ἔξουσία ἔνας ἀπόλυτος ἄρχοντας, καί ὑπόστηριζει ὅτι, γιά νά ἔνισχυσει τήν ἔξουσία του δ ἡγεμόνας αύτός, πρέπει νά παραμερίζει τά ήθικά καί ἄλλα ἐμπόδια καί νά ἀδιαφορεῖ γιά τά μέσα πού θά χρησιμοποιήσει (ἡ ἀποψη αύτή ὄνομάστηκε μακιαβελισμός). Οι ἀντιλήψεις αύτές ὀφείλονται σέ δύο λόγους: στήν πικρία τοῦ Μακιαβέλλι γιά τήν έθνική καί πολιτική διάσπαση, πού ἔξασθενοῦσε τήν Ιταλία, καί στήν συμπάθεια τῶν ἀστῶν τῆς ἀναγέννησης

Έθνική Ιταλική λογοτεχνία

Δάντης (Dante)

Βοκκάκιος (Boccaccio)

Τορκουάτο Τάσσο
(Torquato Tasso)
Άριόστο (Ariosto)

Γκουϊτσαρντίνι
Μακιαβέλλι

πρός τήν ἀπόλυτη μοναρχία, πού πίστευαν ότι θά μποροῦσε νά ἐπιτύχει μεγαλύτερη ἔθνική ἐνότητα στά κράτη καί νά περιορίσει τούς ἀτέλειωτους πολέμους τῶν φεουδαρχῶν μεταξύ τους, οἱ ὅποιοι ταλαιπωροῦσαν τούς λαούς καί δυσκόλευαν τήν ἐμπορική κίνηση. Στήν ὑποστήριξη αὐτή τῶν ἀστῶν ὀφείλεται ὡς ἔνα σημεῖο καί ἡ ἐνίσχυση τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας στά κράτη τῆς δυτικῆς Εὐρώπης τόν 16ο αἰ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιοί είναι οἱ μεγαλύτεροι ἔθνικοι συγγραφεῖς τῆς Ἰταλίας ἀπό τόν 14ο ὡς τόν 16ο αἰ. καί τί χαρακτηρίζει τά ἔργα τους;

ΘΕΜΑΤΑ

Πότε περίπου ἀναπτύσσεται ἡ ἔθνική λογοτεχνία στά δυτικοευρωπαϊκά κράτη καί γιά ποιό λόγο; Ποιές προύποθέσεις είναι ἀπαραίτητες γιά τήν ἀνάπτυξη αὐτή;

ΚΕΦΑΛΔΙΟ Δ': ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

Οἱ ἀνακαλύψεις στάθηκαν τά πιό συγκλονιστικά γεγονότα τοῦ 15ου καί 16ου αἰ. "Ως τήν ἐποχή αὐτή οἱ ἀνθρωποι δέν εἶχαν ἐπιχειρήσει, ἐκτός ἀπό σποραδικές περιπτώσεις κατά τήν ἀρχαιότητα, ταξίδια σέ ἄγνωστες θάλασσες, γιατί δέν εἶχαν τά μέσα νά τά πραγματοποιήσουν καί γιατί γιά τίς θάλασσες αὐτές κυκλοφορούσαν θρύλοι πώς ἐκεῖ τάχα βρίσκεται τό τέλος τοῦ κόσμου, πώς βράζουνε τά νερά δόσο προχωρεῖς κατά τό Νότο, καί πώς φοβερά τέρατα καταπίνουν καράβια καί ναύτες.

Αἵτια ἀνακαλύψεων

"Από τίς ἀρχές τοῦ 15ου αἰ. δημως οἱ Πορτογάλοι καί ἀργότερα οἱ Ἰσπανοί, Γάλλοι, "Ἄγγλοι ἀποφάσισαν νά ἀναζητήσουν ἔναν ἔξωμεσογειακό δρόμο πρός τά λιμάνια τῆς "Απω Ἀνατολῆς, ἀπ' ὅπου ἔρχονταν τά ἀποικιακά προϊόντα καί τά εἶδη πολυτελείας, καί νά διασπάσουν τό μονοπώλιο, πού εἶχαν ὡς τότε οἱ Ἰταλικές πόλεις. Τά αἴτια είναι πρό παντός οίκονομικά. Τά πλούτη τῶν Β. Ἰταλικῶν πόλεων, ἰδίως τῆς Βενετίας καί τῆς Γένουας, προκαλοῦσαν τήν ἀμιλλὰ καί τόν πόθο τῶν ἄλλων λαῶν. "Ἐπειτα ἡ μεγάλη ζήτηση ἀπό πολύτιμα μέταλλα, χρυσάφι καί ἀσήμι γιά τά νομίσματα, πού εἶχαν γίνει τό βασικό μέσο συναλλαγῆς μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιοτεχνίας, σέ συνδυασμό μέ τίς πληροφορίες πού ἔδινε τό βιβλίο τοῦ Μάρκο Πόλο καί ἄλλων γιά τίς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου τάχα ὑπῆρχαν βουνά ἀπό χρυσάφι καί πολύτιμες πέτρες, παρακινοῦσαν τούς βασιλεῖς σέ αὐτές τίς ἐπιχειρήσεις καί ξεσήκωναν τή φαντασία

κάθε τολμηροῦ τυχοδιώκτη. Ή έπεκταση τέλος τῶν Τούρκων στήν άνατολική Μεσόγειο καί ἡ ἀνασφάλεια πού δημιούργησε, ἔκανε ἀκόμα πιό ἔντονη τήν ἀνάγκη αὐτῶν τῶν ἔξωμεσογειακῶν δρόμων.

Οι ἐπιχειρήσεις αὐτές διευκολύνθηκαν ἀπό διάφορους παράγοντες: πρώτα πρώτα ἀπό τήν τελειοποίηση τῶν τεχνιτῶν μέσων και ἰδιαίτερα τῶν καραβίων. Στήν ἐποχή αὐτή κατασκευάστηκαν μεγάλα ἴστιοφόρα. Τά σκάφη ἔγιναν ψηλότερα, μποροῦσαν ν' ἀντιμετωπίσουν ἀνοιχτές θάλασσες, πιό μακρινά ταξίδια, καί νά χωροῦν περισσότερα ἔφοδια καί ἐμπορεύματα. Τόν 15ο αἰ. οι Πορτογάλοι ἔφτιαξαν καράβια στερεά, τίς **καραβέλλες**, μέ τίς δόποις ἔγιναν καί οἱ ἀνακαλύψεις. Τελειοποιήθηκαν ἀκόμα τά δργανα πλεύσεως καί προσανατολισμοῦ καί κατασκευάστηκαν οι πρώτες πυξίδες (τήν ἴδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνας νά δείχνει τό Βορρά τήν ἀνακάλυψαν οἱ Κινέζοι καί τή γνώρισαν στή Δύση οἱ "Αραβες") καί οἱ ἀστρολάβοι. Στά 1483 οι Πορτογάλοι κατασκεύασαν μιά πλήρη πυξίδα μέ ἀνεμολόγιο. "Ἔτσι μποροῦσαν νά ταξιδέψουν μακριά ἀπό τίς στεριές ἡ πρός τό Νότο, ὅπου δέν ἦταν δυνατό νά προσανατολιστοῦν μέ τούς παλιούς τρόπους.

» Ἀπό γενικότερη ἄποψη βοήθησε ἡ πείρα πού ἔδωσαν τά μεγάλα ἐμπορικά ταξίδια κατά τή δεύτερη μεσαιωνική περίοδο, στή Μεσόγειο, στόν Εὔξεινο Πόντο, στίς Βόρειες θάλασσες, καθώς καί οι νέες ἐπιστημονικές θεωρίες γιά τή σφαιρικότητα τῆς γῆς.

Οι περισσότεροι ἀπό τούς μεγάλους θαλασσοπόρους ἦταν Ἰταλοί, ἀλλά δέν ἔγιναν οι ἀνακαλύψεις ἀπό τίς Ἰταλικές πόλεις. Σέ πολλές περιπτώσεις δανειοδοτήθηκαν ἀπό Ἰταλούς τραπεζίτες καί ἐφοπλιστές, πού ἀναζητοῦσαν νέες διεξόδους γιά τό ἀνατολικό ἐμπόριο μετά τήν τουρκική ἐπέκταση, ἀλλά γενικά οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές, πού εἶχαν καί πολιτικό χαρακτήρα, δργανώθηκαν ἀπό τούς βασιλεῖς τῶν νέων ἔθνικῶν κρατῶν.

« Ἡ ἐφεύρεση καί τελειοποίηση τοῦ πυροβόλου ὅπλου ἔδωσε τή δυνατότητα στούς λίγους Εύρωπαίους τυχοδιώκτες νά ύποτάξουν τούς ίθαγενεῖς καί νά ιδρύσουν τά πρώτα ἀποικιακά κράτη.

Οι ἔξερευνήσεις τῶν Πορτογάλων

Ἀπό τά μέσα τοῦ 15ου αἰ. ὁ **Ἐρρίκος ὁ Θαλασσοπόρος**, γιός τοῦ βασιλιά τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννη Α', πού ἐνδιαφερόταν ζωηρά γιά τίς ἔξερευνήσεις, εἶχε συγκεντρώσει γύρω του ἔνα συμβούλιο ἀπό εἰδικούς καί μελετοῦσε κάθε πληροφορία ἡ ἀνακάλυψη σχετική μέ τά ταξίδια στίς ἀνοιχτές θάλασσες: « Ο Ἐρρίκος ἄρχισε τήν ἔξερεύηση τῶν παραλίων τῆς Δ. Ἀφρικῆς. "Ηθελε νά ύποτάξει τούς μουσουλμανικούς πληθυσμούς, πού κατοικοῦσαν ἐκεῖ, καί μαζί εἶχε τήν ἐλπίδα πώς περιπλέοντας τήν Ἀφρική θά μποροῦσε νά φτάσει στά λιμάνια τῆς Ἀπω 'Ανατολῆς.

Παράγοντες πού διευκόλυναν τίς ἀνακαλύψεις.

Τό ταξίδι πρός τό Νότο άχρηστευς τά παλιά σημάδια προσανατολισμού· τούς βοηθούσε δύμας ή πυξίδα και τό γεγονός ότι ἔπλεαν δίπλα στά αφρικανικά παράλια. Οι Πορτογάλοι, όπως και οι ἄλλοι θαλασσοπόροι ἀργότερα, δέν ἦταν δυνατό νά ύπολογίσουν σωστά τίς ἀποστάσεις και αύτό ἵσως τούς ἔδωσε στήν ἀρχή μεγαλύτερη ἀποφασιστικότητα.

Οι Πορτογάλοι ἀνακάλυψαν τίς Ἀζόρες και τή Μαδέρα, τό Πράσινο ἀκρωτήριο και τίς ἀκτές τῆς Γουϊνέας. Μετά τό θάνατο τοῦ Ἐρρίκου, ὁ **Βαρθολομαῖος Διάζ** ἔφτασε στό ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδας (1486). Ἀργότερα ὁ **Βάσκο ντά Γκάμα** διέσχισε τόν Ἰνδικό ὡκεανό και ἔφτασε στήν Καλκούτα (1498).

"Ἐτσι οι Πορτογάλοι ἔπλευσαν πρώτοι κατ'" εὐθεῖαν στά λιμάνια τῆς Ἀνατολῆς και ἰδρυσαν μιά σειρά ἀπό ἀποικίες, στά δυτικά και νοτιοανατολικά παράλια τῆς Ἀφρικῆς, στήν εἴσοδο τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας και τοῦ Περσικοῦ κόλπου, στή δυτική παραλία τῶν Ἰνδιῶν, στήν Ἰάβα και τήν Κίνα, παραγκωνίζοντας τούς Βενετούς και τούς Ἀραβεῖς, πού εἶχαν ὡς τότε ἀποκλειστικά τό ἐμπόριο μέ τίς ἀνατολικές χώρες.

'Η ἐπέκταση αὐτή τῶν Πορτογάλων, μαζί μέ τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπό τούς Τούρκους στάθηκαν θανάσιμα χτυπήματα γιά τό ἐμπόριο τῶν Ἰταλικῶν πόλεων, πού τίς εἶχαν ἥδη ἔχασθενήσει οἱ διαμάχες μεταξύ τους και οἱ Ἰταλικοί πόλεμοι (1494 – 1559). Τή θέση τῆς Βενετίας πήρε τόν 16ο αἰ. ἡ Λισσαβώνα, ὅπου ἔφταναν τά ἐμπορεύματα τῆς Ἀνατολῆς.

Χριστόφορος
Κολόμβος

‘Η ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς

Οι πρώτες ἐπιτυχίες τῶν Πορτογάλων, πού ἀπέδειξαν πώς οι μεσαιωνικοί θρύλοι δέν εἶχαν καμιά σχέση μέ τήν πραγματικότητα, ἡ ἐπέκταση τῶν Τούρκων στήν ἀνατολική Μεσόγειο και οἱ θεωρίες γιά τή σφαιρικότητα τῆς γῆς ἔδωσαν ἀφορμή σέ νέες συζητήσεις και τολμηρότερες προοπτικές. Πολλοί ἐπιστήμονες και λόγιοι τῆς ἐποχῆς βεβαίωναν ότι θά μποροῦσε νά φτάσει κανείς στήν Ἀνατολή ταξιδεύοντας κατά τή Δύση. Ὁ Φλωρεντινός **Πάολο Τοσκανέλλι** εἶχε σχεδιάσει ἔνα χάρτη μέ βάση τίς νέες θεωρίες.

Αύτό τό ταξίδι ὀνειρεύτηκε νά κάνει ἔνας τολμηρός Γενουώτης ὁ **Χριστόφορος Κολόμβος**. Μά δέν εἶχε τά μέσα νά τό πραγματοποιήσει. Ἐπί τέλους, ύστερα ἀπό πολύχρονες προσπάθειες, κατόρθωσε νά κερδίσει τήν ύποστήριξη τῆς βασίλισσας Ἰσαβέλλας τῆς Ἰσπανίας. 'Η Ἰσαβέλλα τοῦ ἔδωσε τρεῖς μικρές καραβέλλες μέ πλήρωμα, πιό πολύ ἀπό καταδίκους, τόν τίτλο τοῦ ναυάρχου, τόν διόρισε διοικητή τῶν χωρῶν πού θά κατακτοῦσε και τοῦ ὑπεσχέθηκε 10% ἀπό τά πλούτη πού θά εύρισκε.

Στίς 3 Αύγούστου 1492 τά καράβια ξεκίνησαν ἀπό τό ἴσπανικό

λιμάνι τῆς Πάλου γιά τό αγγνωστο. Πρώτη φορά στήν ιστορία τοῦ ἀνθρώπου καράβια διευθύνονταν σέ τέτοιο ἀβέβαιο προορισμό. Τραβοῦσαν κατά τή Δύση, πέρα ἀπό κάθε στεριά, ἐκεῖ πού οἱ παλιές παραδόσεις τοποθετοῦσαν τό τέλος τοῦ κόσμου. "Ἐπειτα ἀπό ἔνα σταθμό στά Κανάρια νησιά ταξίδεψαν 33 μέρες ἀνάμεσα οὐρανό καὶ θάλασσα. Χρειάστηκε ὅλο τό πάθος, ἡ πίστη καὶ ἡ ἐπιμονή τοῦ Κολόμβου γιά νά συνεχιστεῖ αὐτό τό ταξίδι. Ἐπί τέλους ἀντίκρυσαν στεριά. Ἡταν ἔνα ἀπό τά νησιά Μπαχάμας, δῆποι ἀποβιβάστηκαν, καὶ ὁ Κολόμβος τό ὄντας Σάν Σαλβαντόρ ("Άγιο Σωτήρα).

"Ἐπειδή δέν εἶχε ύπολογίσει σωστά (κι' οὕτε Ἡταν δυνατόν ἔκεινη τήν ἑποχή) τήν περίμετρο τῆς γῆς, πίστευε σ' ὅλη του τή ζωή, πώς ἔφτασε στήν 'Ανατολή· γι' αὐτό ὄντας θέμασε τή χώρα Δυτικές Ἰνδίες καὶ τούς κατοίκους Ἰνδιάνους. Γυρίζοντας πίσω ἀνακάλυψε τήν Κούβα καὶ τήν 'Αιτή.

"Ἡ ἐπιστροφή στήν 'Ισπανία στάθηκε ἔνας θρίαμβος. ቙ βασίλισσα 'Ισαβέλλα τοῦ ἔδωσε τίτλο εὐγενείας, τόν διόρισε ἀντιβασιλέα τῶν νέων χωρῶν καὶ τοῦ ἔξασφάλισε ἄλλα δύο ταξίδια.

Στά ταξίδια αὐτά ἀνακάλυψε μερικές ἀκόμα ἀπό τίς 'Αντίλλες, δοκίμασε νά ὁργανώσει μιά ἀποικία, τόν "Άγιο Δομήνικο, ἀπό 'Ισπανούς τυχοδιώκτες πού ἥρθαν μαζί του, ἀλλά δέν μπόρεσε νά ἐπιβληθεῖ. Οι ἀνθρωποι αὐτοί, ἀδίστακτοι καὶ διψασμένοι γιά χρυσάφι, ἔζόντωσαν κυριολεκτικά τούς ιθαγενεῖς, χωρίς καὶ οἱ ἴδιοι νά μπορέσουν νά ἐπιζήσουν στίς δύσκολες ἔκεινες συνθῆκες. Στό τέλος κατηγόρησαν τόν Κολόμβο γιά σκληρότητα καὶ ὁ ἀντικαταστάτης του τόν ἔστειλε ἀλυσσοδεμένο στήν 'Ισπανία· ἐκεῖ κατάφερε νά δικαιωθεῖ καὶ νά ἔξασφαλίσει τά μέσα γιά ἔνα ἀκόμα ταξίδι. Τότε πλησίασε τίς ἀκτές τῆς κεντρικῆς καὶ νότιας Ἀμερικῆς, μά οὕτε ἐκεῖ βρῆκε τό χρυσάφι, τά ἀρώματα, τά μπαχαρικά καὶ τίς πολύτιμες πέτρες πού περίμενε. Γύρισε καὶ πέθανε ξεχασμένος στά 1506 στήν 'Ισπανία. Οι 'Ισπανοί δέν τοῦ συχώρεσαν τά φτωχά εύρηματά του, σέ σύγκριση μάλιστα μέ τήν ἐπιτυχία τῶν Πορτογάλων.

'Ανακάλυψη τῆς
'Αμερικῆς.
Δυτικές Ἰνδίες

Οι ἔξερευνήσεις συνεχίζονται

Μετά τίς πρῶτες ἐπιτυχίες τά ταξίδια στής ἀγγνωστες θάλασσες ἔγιναν τό πάθος τῆς ἑποχῆς. Νομίζοντας πώς ἡ 'Αμερική βρίσκεται κοντά στής ἀσιατικές χώρες καὶ πώς εἶναι κάποιο νησί, κάποια μικρή στεριά πρίν ἀπό τά πλούσια λιμάνια, ἀγνώζονταν νά βροῦν διέξοδο, νά τήν ξεπεράσουν. "Ἐτσι τραβώντας βορειότερα στό δρόμο πρός τή Δύση ὁ **Ιω. Καμπόττο**, Βενετός στήν ύπηρεσία τοῦ βασιλιά τῆς 'Αγγλίας 'Ερρίκου Ζ', ἀνακάλυψε τίς ἀκτές τῆς Β. 'Αμερικῆς. 'Ο **Ιάκ. Καρτιέ** μέ Γάλλους ἔφτασε στόν Καναδᾶ καὶ οἱ Πορτογάλοι παρασυρμένοι κάποτε ἀπό τόν ἄνεμο βρῆκαν τή Βραζιλία.

'Αλλες ἔξερευνήσεις.
Περίπλους τῆς γῆς

Σιγά σιγά οι Εύρωπαιοι άρχισαν νά άντιλαμβάνονται τό μέγεθος της ξηρᾶς αύτῆς, που ἔφραζε τό δρόμο πρός τίς άνατολικές χώρες. Τελικά βεβαιώθηκαν πώς πρόκειται γιά μιά νέα ἡπειρο, όταν ὁ **Μαγκελλάνος**, Πορτογάλος στήν ύπηρεσία τοῦ αὐτοκράτορα Καρόλου Ε', βασιλιά τῆς Ἰσπανίας, ἔπλευσε δίπλα στά παράλια τῆς Ν. Ἀμερικῆς καί ἀπό τόν πορθμό, πού πήρε τό ὄνομά του, πέρασε — ὁ πρῶτος Εύρωπαιος — στὸν Εἰρηνικὸν ὥκεανο (1520). Ο ἕδιος σκοτώθηκε στὶς Φιλιππίνες. "Ενα ἀπό τά καράβια του ὅμως κατόρθωσε νά δλοκληρώσει τό ταξίδι καί ἔφτασε, στά 1522, ἀπό τήν ἀνατολική μεριά, στό λιμάνι, ἀπ' ὅπου εἶχαν ξεκινήσει, κάνοντας γιά πρώτη φορά τό γύρο τοῦ κόσμου καί ἀποδεικνύοντας τή σφαιρικότητα τῆς γῆς.

Τά ἀποικιακά κράτη τῆς Ἰσπανίας — Πορτογαλίας

'Αποικιακά κράτη
Ίσπανῶν καί
Πορτογάλων

Ἡ Ἰσπανία καί Πορτογαλία ἀποφάσισαν στήν ἀρχή νά μοιράσουν μεταξύ τους τά ἐδάφη πού ἀνακάλυψαν. Ἐβαλον μάλιστα διαιτητή τόν πάπα. Οὕτε περνοῦσε ἀπό τό νοῦ τους πόσο οι τεράστιες αύτές ἑκτάσεις ξεπερνοῦσαν τίς δυνατότητές τους. Τελικά οι Πορτογάλοι κράτησαν τή Βραζιλία καί οι Ἰσπανοί τήν ύπόλοιπη νότια Ἀμερική, τήν κεντρική Ἀμερική καί τίς Φιλιππίνες.

Καί τά δύο αύτά κράτη ὅμως — Ἰσπανία καί Πορτογαλία — γεωργικά συγκροτήμένα, χωρίς ἴσχυρή ἀστική τάξη, δέν μπόρεσαν ν' ἀξιοποιήσουν τίς χώρες πού κατέκτησαν. Τό χρυσάφι, πού ἐρχόταν στήν Ἰσπανία ἀπό τήν Ἀμερική, ὅπου οι Ἰσπανοί βρῆκαν ἀργότερα χρυσωρυχεῖα, ἔδωσε πλοῦτο στούς βασιλεῖς, πού ἔπαιρναν μεγάλο ποσοστό ὡς φόρο, καί αὐξησε τήν ἐπιρροή τους στήν Εύρωπη τό 16ο αἰ. ἀλλά δέ δημιούργησε οίκονομική δραστηριότητα καί ἔξελιξη στήν Ἰσπανία. ቙ έκμετάλλευση τοῦ ἀποικιακοῦ ἐμπορίου γρήγορα πέρασε στά χέρια τῶν Ὀλλανδῶν, πού ἤταν τότε ύποταγμένοι στό Ἰσπανικό κράτος.

Κατάκτηση τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς. Παλαιοί πολιτισμοί

Μεξικό, Περού,
Κεντρική Ἀμερική

Ἰσπανοί τυχοδιώκτες, πού ἀναζητοῦσαν ἔτοιμο πλοῦτο, κατέλαβαν τό Μεξικό (ὁ Κορτέζ στά 1519), τό Περού (ὁ Πιζάρρο καί ὁ Ἀλμάγκρο, 1532) τή Βενεζουέλα, τήν περιοχή τοῦ Ἀμαζονίου κι' ἔνα μέρος τῆς Χιλῆς καταστρέφοντας τούς παλιούς πολιτισμούς τῶν **Ἄζτέκων**, τῶν **Μάγια** καί τῶν **Ίνκα**.

Οἱ πρῶτοι ἀποίκοι

Ἡ ζωή τῶν πρώτων
ἀποίκων

Οἱ Ἰσπανοί καί Πορτογάλοι μετανάστες, σέ μικρό ἀριθμό στήν ἀρχή, πήραν μεγάλες ἑκτάσεις γῆς καί ἀρχισαν νά τίς καλλιεργοῦν. "Εφεραν ἀπό τήν Εύρωπη τό ἀμάξι, τό σίδερο καί πολλά ἀγγωστα

στήν Αμερική ζῶα καί φυτά (ἄλογα, γαϊδούρια, βόδια, ἀρνιά, κατσίκες, χοίρους, στάρι, κριθάρι, κλήματα, ἐλιές, κ.ἄ.). "Εκαναν μεγάλες φυτείες, ἀνέπτυξαν τήν κτηνοτροφία κι' ἔκμεταλλεύτηκαν τά χρυσωρυχεῖα καί ἀργυρωρυχεῖα. Γιά τίς καλλιέργειες, καί πιό πολύ γιά τήν ἔργασία στά όρυχεῖα, μεταχειρίστηκαν ίθαγενεῖς· τούς ύπέβαλαν ὅμως σέ τόσες βαριές ἔργασίες, ώστε τελικά τούς ἔξόντωσαν. "Υστέρα ἄρχισαν νά φέρνουν μαύρους δούλους ἀπό τήν Αφρική. Αύτό τό φοβερό δουλεμπόριο, πού συνεχίστηκε συστηματικά γιά πολλούς αἰώνες, δημιούργησε τό περίφημο φυλετικό πρόβλημα στήν Αμερική.

Δουλεμπόριο

Οι γάμοι ἀνάμεσα σέ λευκούς καί ίθαγενεῖς ἥ μαύρους ἐκχριστιανισμένους ἦταν συχνοί, γι' αύτό δημιουργήθηκε ἔνας μεγάλος ἀριθμός ἀπό μιγάδες.

Σημασία τῶν ἀνακαλύψεων

Οι ἀνακαλύψεις καί ἔξερευνήσεις δέν ἔγιναν ἀπό ἐπιστήμονες ἥ ιεραποστόλους. "Έγιναν ἀπό τυχοδιώκτες διψασμένους γιά χρυσάφι.

Τύπος ναοῦ τῶν Μάγια. Εἶναι χτισμένος στήν κορφή μιᾶς ψηλῆς πυραμίδας, πού μοιάζει μέ τίς αἰγυπτιακές.

Χτίριο τῶν Μάγια στό Μεξικό. Ή κατασκευή τῆς στοός θυμίζει τή μυκηναϊκή ἀρχιτεκτονική.

Ἐρείπια ἀπό χτίρια τῶν Ίνκα στό Περού, πάνω στὶς κεντρικές Ἀνδεῖς.

“Ετοι ἔξηγεται ή φοβερή σκληρότητά τους στούς ντόπιους πληθυσμούς, πού προσπαθοῦσαν μέ κάθε τρόπο νά έκμεταλλευτοῦν. Ή σημασία τῶν ἔξερευνήσεων ὅμως εἶναι πολύ μεγάλη καί γιά τὴν Εὐρώπη καί γιά τὶς νέες χῶρες. Γιά τὴν Εύρώπη ἀνοίχτηκαν νέοι θαλασσινοί δρόμοι πρός τὴν Ἀνατολή καί τῇ Δύσῃ. Τό ἐμπόριο καί ἡ ναυτιλία ἀναπτύχθηκαν σέ παγκόσμια κλίμακα καί οἱ μεταφορές τῶν ἀποικιακῶν προϊόντων γίνονταν μέ πλοϊα κατ’ εύθειαν ἀπό τοὺς τόπους παραγωγῆς σέ μεγάλες ποσότητες. Στὴν Εύρώπη ἔφτασαν τότε νέα προϊόντα (καπνός, πατάτες, ντομάτα, καφές, κακάο) καί πρῶτες ςπλετές πού συνέβαλαν στὴ βιοτεχνική ἀνάπτυξη καί προετοίμασαν τὴν βιομηχανική ἐποχή. ‘Ανοίχτηκαν ἀκόμα τεράστιοι χῶροι γιά τὸ πλεόνασμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πληθυσμοῦ. Σέ μερικές ἀπό τὶς νέες χῶρες (Ἀμερική, Αύστραλία, Ν. Ἀφρική) ὁ ντόπιος πληθυσμός παραμερίστηκε καί ἐγκαταστάθηκαν σέ μεγάλο ποσοστό Εὐρωπαῖοι. Σ’ αὐτές τὶς χῶρες μεταφυτεύτηκε ὁ εὐρωπαϊκός πολιτισμός. Ἀλλοῦ οἱ ιθαγενεῖς ἦταν ἀριθμητικά περισσότεροι. Γενικά ὅμως ἡ Εύρώπη μετά τὶς ἀνακαλύψεις ἐπηρέασε τὶς ἄλλες ἡπείρους.

‘Από ἐπιστημονική ἄποψη οἱ Εὐρωπαῖοι ἀρχίσαν νά γνωρίζουν ὅλο καί καλύτερα τό ἀληθινό σχῆμα καί τό περίγραμμα τῆς γῆς καί πλούτισαν ἀφάνταστα τὶς γνώσεις τους. Εἶδαν νέους τύπους ἀνθρώπων, ἅγνωστα ςώς τότε ζῶα καί φυτά, νέους τόπους. Αὐτό βοήθησε τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης (γεωγραφίας, φυσικῆς, ἀστρονομίας, ἐθνογραφίας κ.ἄ.)

‘Από οἰκονομική ἄποψη οἱ ἀνακαλύψεις βοήθησαν τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐμπορικῶν καί οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων. Στὴν ἀρχή οἱ μεγάλες ποσότητες ἀπό χρυσάφι καί ἀσήμι, πού ἥρθαν στὴν Εύρώπη, δημιούργησαν ἔνα εἶδος νομισματικοῦ πληθωρισμοῦ (τὸ νόμισμα ἔγινε πολύ ἄφθονο καί ἡ ἀξία του ἔπεισε) μέ ἀποτέλεσμα νά ἀναστατωθεῖ ἡ εὐρωπαϊκή ἀγορά στό δεύτερο μέρος τοῦ 16ου αἰ. καί νά δημιουργηθεῖ μιά προσωρινή οἰκονομική κρίση, ἐπειδή αὐξήθηκαν οἱ τιμές τῶν ἐμπορευμάτων.

Γενικά μέ τὶς ἀνακαλύψεις πλάτυνε· ὁ κόσμος. Ψυχολογικά δημιουργήθηκε ἔνα μεγάλο πρόβλημα ἀναπροσαρμογῆς τῆς ζωῆς καί τῶν ἴδαινικῶν. Οἱ ἀνθρώποι, πού εἶχαν συνηθίσει νά θεωροῦν «κόσμο» τὴν Μεσόγειο Θάλασσα καί τὶς εὐρωπαϊκές ἀκτές, αἰσθάνθηκαν τὴν ζωή τους νά ἀναστατώνεται στὴν ἰδέα πώς θά ‘πρεπε νά παραδεχτοῦν ὅτι βρίσκονται πάνω σέ μιά πελώρια σφαίρα, πού, ὅπως βεβαίωναν οἱ ἀστρονόμοι τῆς ἐποχῆς, περιστρέφοταν στὸ διάστημα μέ τρόπο ἀνεξήγητο, χωρίς νά στηρίζεται πουθενά!...’ Ενῶ οἱ τολμηροί προσαρμόστηκαν στὴ νέα πραγματικότητα, οἱ ἄλλοι δέν μποροῦσαν ἡ δέν ἦθελαν νά συμβιβαστοῦν. Αὐτό δημιούργησε φόβους καί ἀντιθέσεις, πού ἔξηγοῦν ςώς ἔνα σημεῖο τὴν ἀνασφάλεια, τὸ φανατισμό καί τὰ φοβερά πάθη πού ἀναστάτωσαν τὴν Εύρώπη ςώς τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά είναι τά αϊτια τών άνακαλύψεων καί ποιοί παράγοντες τίς διευκόλυναν;
- Ποιά είναι τά κυριότερα γεγονότα, οί ποιοί σπουδαῖοι θαλασσοπόροι καί γενικά τά σημαντικότερα ἐπιτεύγματα τῶν άνακαλύψεων;
- Ποιά ἀποικιακά κράτη σχηματίστηκαν, ποιοί λαοί ούσιαστικά ἐπωφελήθηκαν καί γιά ποιούς λόγους;
- Ποιά είναι τά ἀποτελέσματα (πολιτικά, κοινωνικά, οἰκονομικά, πολιτιστικά) τῶν άνακαλύψεων;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ἡ σημασία τῶν άνακαλύψεων γιά τή νεώτερη εύρωπαική ιστορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Τεχνικά ἐπιτεύγματα. Ἐφευρέσεις

Ἄπο τά μέσα τοῦ 15ου αἰ. ἄρχισαν νά μεταχειρίζονται χειροκίνητες ἀντλίες, τζάμια στά παράθυρα, ἀντί γιά λαδωμένο χαρτί, γυαλιά γιά τή μυωπία. Ἅρχισαν νά χρησιμοποιοῦν τήν ύψικάμινο γιά τό χύσιμο τῶν μετάλλων. Ἡ ἀνάγκη γιά καύσιμη ψλή, πού γινόταν ὅλο καί μεγαλύτερη, κατάστρεψε τά δάση. Στό Βέλγιο καί στήν Ἀγγλία ἄρχισαν νά μεταχειρίζονται τό κάρβουνο.

Τεχνικά ἐπιτεύγματα

Τό μπαρούτι καί ἡ κατασκευή τοῦ πυροβόλου ὅπλου

Τό μπαρούτι ἦταν γνωστό ἀπό αἰώνες στήν Κίνα, ἵσως καί στήν Εύρωπη. Πολλοί πιστεύουν πώς τό ἥξεραν καί οἱ Βυζαντινοί καί τό χρησιμοποιοῦσαν γιά τήν ύγρη φωτιά.

Πυροβόλο ὅπλο

Ἄπο τόν 14ο αἰ. άνακαλύφθηκε τό πυροβόλο ὅπλο. Ἡ βαθμιαία τελειοποίησή του, ἀχρήστεψε τίς πανοπλίες, τούς πύργους, τά τείχη τῶν πόλεων καί ἔγινε ἀφορμή νά ξεπέσει τό φεουδαρχικό σύστημα. Οἱ βασιλεῖς ὁργάνωσαν στρατούς ἀπό μισθοφόρους ὅπλισμένους μέ πυροβόλα ὅπλα καί ἀνάγκασαν τούς φεουδάρχες νά ὑποταχτοῦν.

Ἡ τυπογραφία

“Ως τά μέσα τοῦ 15ου αἰ. τά βιβλία ἦταν χειρόγραφα, γι' αὐτό πολύ ἀκριβά καί σπάνια. Ἔτσι ἡ δυνατότητα γιά μόρφωση ἦταν περιορισμένη.

Τυπογραφία

Τήν έποχή της άναγέννησης άρχιζουν νά έξετάζουν τή δυνατότητα της τυπώματος μέ κινητά στοιχεία. Τήν τέχνη τήν ήξεραν άπο παλιά οι Κινέζοι. "Εφτιαχναν ξύλινες έπιγραφές ḥ φράσεις καί τίς τύπωναν μέ σινική μελάνη πάνω σέ μεταξωτό πανί ḥ σέ ριζόχαρτο. 'Από αύτό όμως ώς τήν κατασκευή τοῦ πρώτου τυπογραφείου μεσολάβησε πολύχρονη προσπάθεια. "Επρεπε νά λυθοῦν διάφορα τεχνικά προβλήματα καί άναμεσά τους τό πρόβλημα τής γραφικῆς ύλης. Τελικά μεταχειρίστηκαν χαρτί άπο λινάρι ḥ κουρέλια.

Τέλος στήν πόλη Μαγεντία (Mainz) τοῦ Ρήνου, ό Γερμανός χρυσοχόος **Γκούτεμβέργιος** (Gutenberg) κατόρθωσε (περίπου στά 1440 μ.Χ.) νά κατασκευάσει ένα τυπογραφείο μέ κινητά στοιχεία καί νά τυπώσει τό πρώτο βιβλίο, τήν 'Αγιά Γραφή.

Σημασία τυπογραφίας

'Η έφεύρεση τής τυπογραφίας στάθηκε μιά πραγματική έπανάσταση γιά τήν πνευματική προκοπή τοῦ άνθρωπου. Χωρίς αύτήν δέ θά είχαμε τή σημερινή πρόοδο, οὔτε τή δυνατότητα γιά μετάδοση γνώσεων καί μόρφωση σέ πλατιά κλίμακα. Τά γράμματα, οι έπιστήμες καί τό πνεῦμα τής άναγέννησης διαδόθηκαν σ' ζλη τήν Εύρωπη χάρη στήν τυπογραφία. Μ' αύτήν τά άρχαία καί τά χριστιανικά κείμενα έγιναν προσιτά σέ εύρυτερους κύκλους. Γιά πρώτη φορά οι Εύρωπαιοι είχαν τή δυνατότητα ν' άποκτήσουν μιά 'Αγιά Γραφή καί νά μελετήσουν τή χριστιανική διδασκαλία άπο τήν ίδια πηγή της.

Άναπτυξη τής έπιστήμης

'Η έπιστήμη στό μεσαίωνα καί ή σκέψη γενικότερα είχε ένα θεωρητικό χαρακτήρα. 'Η μέθοδος της ήταν ή «έκ τῶν προτέρων» (a priori), δηλαδή ή άναλυση καί ή έπι μέρους έφαρμογή τῶν γενικῶν άρχων, όχι ή άναζήτηση τοῦ νέου.

Παρ' ολα αυτά ήδη άπο τή δεύτερη μεσαιωνική περίοδο είχαν παρουσιαστεῖ φιλόσοφοι καί έπιστήμονες, όπως ο **Ρογήρος Βάκων** (Bacon 1214 – 1294), πού μέ κίνδυνο νά χαρακτηριστοῦν αιρετικοί είχαν τολμήσει νά ύποστηρίζουν οτι ή πειραματική έρευνα είναι ή βάση γιά τήν έπιστημονική πρόοδο. Μέ τήν άναγέννηση ένισχυθηκε αυτή ή άντιληψη. 'Ο μονόπλευρος άριστοτελισμός σιγά σιγά έγκαταλείφθηκε: οι έπιστήμονες άρχισαν νά στρέφονται καί σέ άλλες πηγές: θαύμαζαν τόν Πλάτωνα, μελετούσαν τά συγγράμματα τῶν 'Αράβων πού είχαν διατηρήσει τίς θεωρίες τῶν μεγάλων γεωγράφων καί άστρονόμων τής ήλληνιστικῆς έποχῆς (όπως ο 'Ανδροσθένης καί ο 'Ερατοσθένης) σχετικά μέ τή σφαιρικότητα τής γῆς καί τήν περιστροφή της γύρω στόν ήλιο: μελετούσαν άκομά τήν άραβική ιατρική, κι' αυτήν έπιρρεασμένη άπο τίς ήλληνιστικές θεωρίες.

Μέ βάση τίς άρχες αύτές ο Πολωνός άστρονόμος **Νικ. Κοπέρνικος** (1473 – 1543) διατύπωσε τή θεωρία γιά τή διπλή κίνηση τῶν

N. Κοπέρνικος

πλανητῶν, γύρω ἀπό τὸν ἄξονά τους καὶ γύρω ἀπ' τὸν ἥλιο (ἥλιοκεντρικό σύστημα). Τό βιβλίο του «De revolutionibus orbium caelestium» (Περὶ τῆς περιστροφῆς τῶν οὐρανίων σωμάτων) δημοσιεύτηκε λίγες μέρες πρίν ἀπό τὸ Θάνατό του, στά 1543, καὶ ἀνέτρεψε τίς παλιές ἀντιλήψεις τοῦ γεωγράφου Κλαυδίου Πτολεμαίου (2ος αἰ. μ.Χ.), πού εἶχαν ἐπικρατήσει στὸ μεσαίωνα, διτάχα ἡ γῆ ἦταν δίσκος ἀκίνητος στὸ κέντρο τοῦ κόσμου. Οἱ νέες θεωρίες γιὰ τὴ σφαιρικότητα τῆς γῆς καὶ τὴν περιστροφὴ της γύρω ἀπό τὸν ἥλιο προκάλεσαν μεγάλο ἐνθουσιασμό, ἀλλά καὶ φοβερή ἀντίδραση.

Στά 1543 δημοσιεύτηκε τό βιβλίο τοῦ Φλαμανδοῦ γιατροῦ **Βεζάλ** «Fabrica corporis humani» (λειτουργία τοῦ ἀνθρώπινου σώματος) πού ἀνέτρεψε τίς μεσαιωνικές ἀντιλήψεις καὶ ἔβαλε τίς βάσεις τῆς νεώτερης ἰατρικῆς. Βασική ἀρχή τοῦ Βεζάλ ἦταν πώς μεγαλύτερη σημασία ἀπό κάθε θεωρία ἔχει ἡ ἀνατομική ἔρευνα.

Μέ τά δύο αὐτά κορυφαῖα συγγράμματα ἡ νεώτερη εύρωπαική ἐπιστήμη ἀνοιξε τό δρόμο της.

A. Βεζάλ (Vesale)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιές εἶναι οἱ σπουδαιότερες ἐπιστημονικές θεωρίες τῆς ἀναγέννησης;
- Ποιά τά σημαντικότερα τεχνικά ἐπιτεύγματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ποιο ρόλο ἔπαιξαν τά τεχνικά καὶ ἐπιστημονικά ἐπιτεύγματα τῆς ἀναγέννησης στήν ἑξέλιξη τοῦ εύρωπαικοῦ πολιτισμοῦ;

Ἡ τέχνη κατά τὴν ἀναγέννηση

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἡ γενική ἀλλαγὴ τῆς νοοτροπίας πού χαρακτηρίζει τὴν ἀναγέννηση, δηλαδὴ ἡ στροφὴ πρός τὸν ἀνθρωπὸν καὶ τὸ γήινο κόσμο (ἀνθρωποκεντρισμός) μαζὶ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς ἀνθρωπιστικῆς κίνησης καθόρισαν τὸ καλλιτεχνικό ἴδιαν τῆς ἐποχῆς. Στὸ μεσαίωνα ἡ τέχνη ἦταν σχεδόν ἀποκλειστικά θρησκευτική. Μέ τὴν ἀναγέννηση παραμερίστηκε

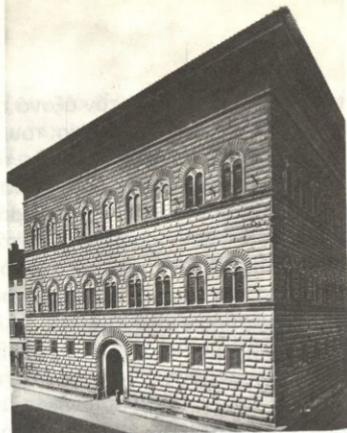
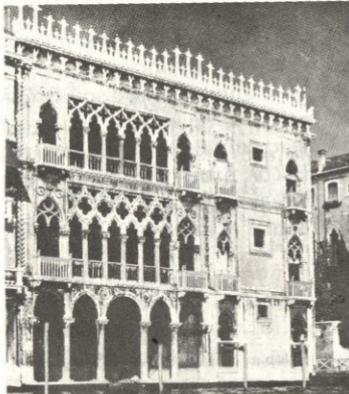
Χαρακτηριστικά τῆς ἀρχιτεκτονικῆς

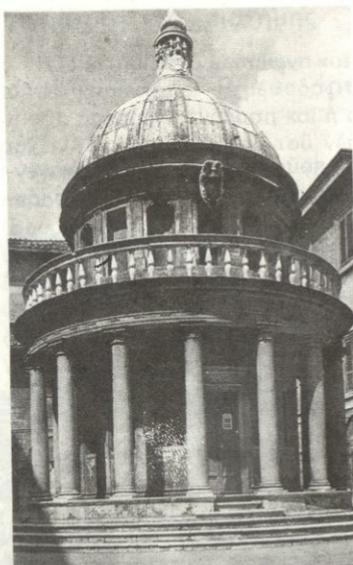
Ἡ μητρόπολη τῆς Φλωρεντίας (*Duomo*), μάρμαρινο καθολικό, δουόμοντος τοῦ Μπρουνελέσκι πρόσθεσε καὶ τιμίασε τὸν πλατύ καὶ ψηλό τρούλο. Τὸ κωδωνοστάσιο ἔγινε ἀπό τὸν Τζόρτζο. Δεξιά ἔχωρίζει τὸ πολυγωνικὸν Βαπτιστήριο, δουόμοντος τοῦ Γκιμέρτι.

Tó Cà d' oro στή Βενετία.

Τά πολάτια τής Βενετίας έχουν προσόψεις έλαφοφόρτερες και είναι διακοσμημένα με έπαλληλες τοξωτές στοές και δίλοβα παράθυρα, πού συνέχισουν ώς ένα σημείο την γοτθική αρχιτεκτονική παράδοση.

Tό παλάτι τών Στρότσι (Strozzi) στή Φλωρεντία.
Τά Φλωρεντίνα παλάτια κρατούν έξτρεμικά τή φρουριακή δημητρίου και άνοιγονται σε έσωτερης περιστυλες αυλές. Συνήθως είναι τριώροφα και στολίζονται με σπειρές από τούχα παρόθυρα. Ή διαμόφθαστ τών λιθοπλιθών κατά τό ρωμαϊκό σύστημα (κάποια ή πέτρα αφήνεται όλαξητη στό κάτω μέρος την κτίσιο) δημιουργεῖ φωτασκιάσεις. Γενικά είναι έπερεασμένα από τή ρωμαϊκή αρχιτεκτονική και τή γραμμή πού χάραξε ο Μπρουνελλέσκι.

δ γοτθικός ρυθμός πού κυριαρχοῦσε στή δεύτερη μεσαιωνική περίοδο, καί ή αρχιτεκτονική αρχισε νά έπηρεάζεται από τόν πρωτοχριστιανικό, τό ρομαντικό και τό βυζαντινό ρυθμό, περισσότερο όμως από τή ρωμαϊκή παράδοση.

Οί αρχιτέκτονες τής άναγέννησης μελετοῦσαν στά έλληνο-ρωμαϊκά κτίρια τήν άρμονία τής άναλογίας, τήν καθαρότητα και σαφήνεια τής γραμμής, τήν πλαστικότητα τών μορφῶν και δανείζονταν απ' αυτά τύπους και διακοσμητικά στοιχεῖα.

'Ο Άγιος Πέτρος in montorio στή Ρώμη (τό tempietto) τού Μπραμάντε. Είναι ένα κυκλικό χτίσιο έμπνευσμένο από τήν έλληνορωμαϊκή αρχιτεκτονική και τά πρωτοχριστιανικά «μαρτύρια» (μικρούς ναούς πού έχιζαν πάνω στούς τάφους τών μαρτύρων).

Χαρακτηριστικό τῆς νέας ἐ-
ποχῆς εἶναι ότι ἡ θρησκευτική
ἀρχιτεκτονική ύποχώρησε
μπροστά στήν κοσμική. Ἡ ἀνά-
πτυξη τῶν πόλεων, ἡ ἰδρυση καί
ὁ καλλιτεχνικός συναγωνισμός
τῶν ἵταλικῶν κρατῶν, ὁ κρατι-
κός καὶ ἴδιωτικός πλοῦτος ἀπό
τὴν πρόοδο τοῦ ἑμπορίου, ἡ ἐνί-
σχυση τῆς βασιλικῆς ἔξουσίας
στήν Εὐρώπη, ἔδωσαν τὴν εὐ-
καιρία νά οἰκοδομηθοῦν παντοῦ
δημόσια κτίρια, βιβλιοθήκες, πα-
λάτια, ἔξοχικές ἐπαύλεις. Ὁ ἀρ-
χιτέκτονας εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει
τώρα πλατύτερα προβλήματα.

"Ἐπερεπε ν' ἀντικαταστήσει
τούς βαριούς μεσαιωνικούς πύρ-
γους μέ ἄνετα μεγάλα παλάτια,
πού ν' ἀνταποκρίνονται στίς νέες
ἀντιλήψεις γιά τή ζωή, νά δια-
μορφώσει πλατείες, νά σχεδιά-
σει δόλκληρες πόλεις.

Ο νέος ἀρχιτεκτονικός ρυθ-
μός γεννήθηκε στή Φλωρεντία.
Πρῶτος ὁ **Μπρουνελλέσκι** (Br-
unelleschi) μεταχειρίστηκε ρω-
μαιϊκά στοιχεῖα στήν ἀρχιτε-
κτονική καί διαμόρφωσε τὸν ἀ-
ναγεννησιακό τύπο τῆς ἐκκλη-
σίας καί τοῦ φλωρεντινοῦ παλα-
τιοῦ.

**Ο Λέων Μπαττίστα Άλμπέρ-
τι** (Alberti) μελέτησε τίς διάφο-
ρες ἐπιστῆμες τῆς ἐποχῆς του

Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ παρεκκλησιοῦ τῶν Μεδίκων
στή Φλωρεντία, ἔργο τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Στή
γεννηκή διαμόρφωσα φαίνεται ἡ στροφή πρός τά
έλληνορωμαϊκά πρότυπα.

Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Ἅγιου Λαυρεντίου τοῦ
Μπρουνελλέσκι (Φλωρεντία). Τά κλιτή χωρίζον-
ται μέ ρωμαιϊκές τοβοστοιχίες. Ἡ ὄφορή εἶναι ἐπί-
πεδη, στοιλισμένη μέ φατνώματα. Διακίνεται γιά
τή λεπτότητα τῆς κατασκευῆς καί τὴν ἀρμονία
τῶν ὀντολογιῶν, πού είναι ἐπηρεασμένες ἀπό τά
έλληνορωμαϊκά πρότυπα.

Άλμπέρτι (Alberti)

καί στάθηκε άρχιτεκτονας, συγγραφέας καί άνθρωποιστής. "Ηξερε θαυμάσια έλληνικά καί τό σπίτι του στή Ρώμη ήταν κέντρο τῶν άνθρωποιστικῶν σπουδῶν. Τά συγγράμματά του γιά τὴν ἀρχιτεκτονική, γλυπτική καί ζωγραφική ἐπηρέασαν τούς καλλιτέχνες τῆς ἐποχῆς του. Ἡταν ὁ πρῶτος homo universalis, δηλαδή ὁ ἀνθρωπος πού συγκέντρωνε ὅλη τῇ σοφία καί τίς ικανότητες πού θαύμαζαν στήν ἀναγέννηση, ὁ τέλειος γιά τὴν ἐποχή ἑκείνη τύπος ἀνθρώπου.

Μπραμάντε
(Bramante)

'Ο Μπραμάντε (Bramante) δούλεψε στό Μιλάνο καί στή Ρώμη. Στάθηκε ὁ επίσημος ἀρχιτέκτονας τῆς ἔκκλησίας καί θέλησε νά δώσει στή Νέα Ρώμη, πρωτεύουσα τοῦ παπικοῦ κράτους, τό μεγαλεῖο τῆς παλαιᾶς.

Μιχαήλ Ἀγγελος

'Ο Μιχαήλ Ἀγγελος ήταν καί μεγάλος ἀρχιτέκτονας, ὅπως καί ζωγράφος καί γλυπτης καί ποιητής. Σχεδίασε τό παρεκκλήσι τῶν Μεδίκων στή Φλωρεντία καί τό θόλο τοῦ Ἀγίου Πέτρου στή Ρώμη.

'Ο νέος ἀρχιτεκτονικός ρυθμός καί οἱ ἀντιλήψεις τῆς ἀναγέννησης ἀπό τή Φλωρεντία καί τή Ρώμη διαδόθηκαν στά ἄλλα ἵταλικά κράτη καί ἀργότερα στήν ὑπόλοιπη Εύρωπη.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Τό ιδανικό τῆς γλυπτικῆς στήν ἀναγέννηση ηταν νά ἐλευθερώσει τή μορφή ἀπό τή σχηματικότητα, νά τήν κάνει φυσική καί ζωντανή, νά τήν κινήσει ἐλεύθερα μέσα στό χώρο. Οι καλλιτέχνες μελετοῦσαν μέ πάθος τή μύωση καί τήν ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπινου κορμοῦ καί στράφηκαν, γιά πρώτη φορά μετά τήν ἀρχαιότητα, στή μελέτη καί στήν παράσταση τοῦ γυμνοῦ. Ἐπηρέαστηκαν ἀπό τήν ἀνθρωπιστική κίνηση, ἀπό τίς πρώτες μουσειακές συλλογές ἀρχαίων γλυπτῶν, ἀπό τά συγγράμματα τοῦ Βιτρούβιου, Ρωμαίου συγγραφέα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ., ὅπου διατυπώνονταν οἱ ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καί Ρωμαίων σχετικά μέ τήν τέχνη (ἀρχιτεκτονική γλυπτική ζωγραφική), καθώς καί ἀπό τίς ἐπιστῆμες τῆς ἐποχῆς, καί ίδιαίτερα τήν ἀνατομία.

Χαρακτηριστικά τῆς
γλυπτικῆς

Λορέντζο Γκιμπέρτι. 'Η ιστορία τοῦ Ἰωσήφ [Ιεπομέρεια ἀπό τήν ἀνάλυψη ἀνατολική πόρτα τοῦ Βαπτιστηρίου τῆς Φλωρεντίας].' Η πόρτα αὐτή ἔναι χάλκινη ἐπηρυσμένη καί διακοσμεῖται μέ σκηνές ἀπό τήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη. Τό τοπίο δίνεται φυσικά, οἱ συνθέσεις διαγράφονται προοπτικά σέ καμπλό ἀνάλυμφο καί ἔχουν ζωντάνια, λεπτότητα καί χάρη. 'Ο Γκιμπέρτι στάθηκε ἔνας μεγάλος χρυσούχος, πρίν ἀφοσιωθεῖ στή γλυπτική. «Πόρτο τοῦ Παραδείσου» ὄνόμασε τήν πόρτα αὐτή γιά τήν δομοφορία τῆς Ὁμιλίας Ἀγγελος.

Λούκα ντέλλα Ρόμπα, Παιδιά πού φέλουν (άναγλυφο από την cantoria, τή θέση όπου στέκεται ή χωρίδα, τοῦ Duomo τῆς Φλωρεντίας). Ή σύνθετη διακίνεται γιά τη φυσικότητα καί τή χάρη τῆς ἀπεικόνισης.

Λούκα ντέλλα Ρόμπα, Άναγλυφο σὲ χρωματιστή πορσελάνη.

Μιχαήλ Άγγελου. Ή Πιετά (Λεπτομέρεια. Άγιος Πέτρος, Ρώμη).

Η Παναγία κρατεῖ τό Χριστό νεκρό στά γόνατά της καὶ τὸν κοπάζει μὲν συγκρατημένο πόνο, πού θυμίζει ἀρχαῖο ἐπιτύμβιο ἄναγλυφο. Ή ἀνώνια τῆς μητρικῆς καρδιᾶς ἐκφράζεται μέν τις τρικυμισμένες πτυχές τοῦ φορέματος. Όταν ρύπωσαν τὸν Μιχαήλ Άγγελο γιατὶ ἐπλασε τόσο νεανικό τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας, εἴπε τοὺς ἡ δημιόλιστη ὄγκότητα τῆς Μητέρας τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ κρατοῦσε πάντα νεανικό καὶ τὸ πρόσωπο της.

Ντονατέλο, Δαυίδ (Λεπτομέρεια). Σάν ἔνα ὥραιο ἔφηβο παρουσιάσει τὸν Δαυίδ ὁ μεγάλος φλωρεντινός γλύπτης.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΓΛΥΠΤΕΣ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ

Καὶ στή γλυπτική, ὅπως καὶ στήν ἀρχιτεκτονική, οἱ νέες τάσεις ξεκίνησαν ἀπό τή Φλωρεντία. Ο πρώτος μεγάλος γλύπτης τοῦ 15ου αι., ὁ **Λορέντζο Γκιμ-**

Γκιμπέρτι (Ghiberti)

Ντονατέλλο
(Donatello)

Λούκα και Άντρεα
ντέλλα Ρόμπια (della
Robbia)

Βερρόκιο (Verrocchio)

Μιχαήλ Αγγέλου,
Μωσής.

πέρτι (Ghiberti) διακόσμησε μέθαυμάσια ἀνάγλυφα τίς χάλκινες πόρτες τοῦ βαπτιστηρίου τῆς Φλωρεντίας.

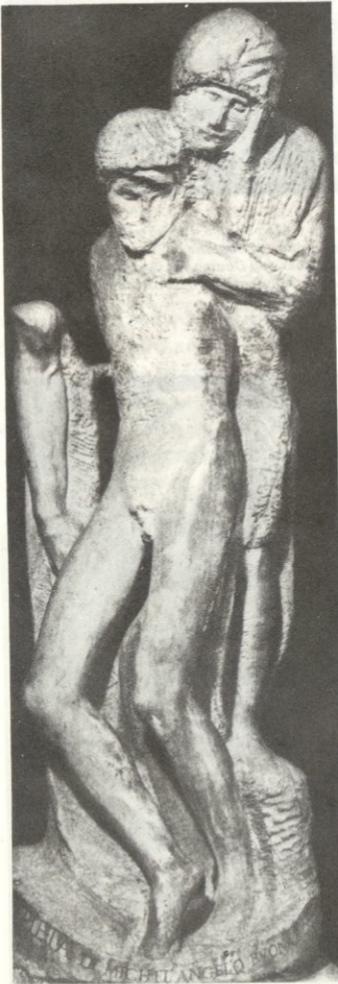
Ο Ντονατέλλο (Donatello) στάθηκε ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τοῦ 15ου αἰ. Τά ἔργα του ἔχουν δύναμη, ρεαλισμό καὶ ἐκφραστικότητα. Μελέτησε πρώτος τό γυμνό, τή μύωση καὶ τήν ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπινου κορμοῦ.

Τήν ἴδια ἐποχή δούλευαν στή Φλωρεντία ὁ Λούκα καὶ ὁ ἀνεψιός του Άντρεα ντέλλα Ρόμπια (della Robbia) πιό πολύ τό ἀνάγλυφο σέ χρωματιστή πορσελάνη, μέ μιά τεχνική πού στάθηκε τό μυστικό τῆς οἰκογένειάς τους.

Ο Βερρόκιο (Verrocchio) ἦταν μαθητής τοῦ Ντονατέλλο, γλύπτης καὶ ζωγράφος, δάσκαλος τοῦ Λεονάρντο ντά Βίντσι. Τό σημαντικότερο ἔργο του εἶναι ὁ ἀνδριάντας τοῦ κοντοτιέρου Κολλεόνε στή Βενετία.

Μεγάλος γλύπτης, πού γεννήθηκε στή Σιένα καὶ ἐπηρέασε μέτο δυναμισμό του τό Μιχαήλ "Αγγέλο, ἦταν καὶ ὁ Γιάκοπο ντέλλα Κουέρτσα (Jacopo della Quercia)

Μιχαήλ Αγγέλου, 'Η Πιετά Rondanini (Ρώμη). Εἶναι τό τελευταῖο ἔργο τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη. Τό δούλευε τίς τελευταῖς μέρες τῆς ζωῆς του καὶ δὲν πρόφτασε νά τό τελεώσει. Ἀντίθετα μέτην πρώτη Πιετά κυριαρχεῖ ἐδῶ ἀπόλυτα ἡ κάθετη γραμμή. Η Παναγία ὅρθῃ ἀγνοῖται νά συγκρατήσει τό βαρύ νεκρό σώμα τοῦ Χριστοῦ. Τό πρόσωπο της εἶναι ἡ ίδια ἡ Ἀπόγνωση. Κι' δύμας στήν ἀπόλυτη τούτη ἀπέλποσια, μάλιστα ὑποδράμεται: τό σώμα τοῦ νεκροῦ Χριστοῦ, πού ἐκείνη δέ μπορεῖ νά κρατήσει φαίνεται νά την ὑψώνει πρός τή Λαύρωση. Η ἀγνοία καὶ ἡ δάκτη τής σύνθετης ὀδηγοῦν στό βαρός.

Ο 16ΟΣ ΑΙΩΝΑΣ. ΜΙΧΑΗΛ ΑΓΓΕΛΟΣ (1475 – 1564)

Ο Μιχαήλ "Αγγέλος Μπουοναρότι (Buonarroti) γεννήθηκε κοντά στή Φλωρεντία. Στάθηκε

ό μεγάλος καλλιτέχνης πού κατόρθωσε νά έκφράσει τήν έποχή του σέ δλο τό δυναμισμό και τό πάθος της και νά δώσει στό έργο του αιώνιο, πανανθρώπινο χαρακτήρα.

Νέος, στήν αύλή τών Μεδίκων, μελέτησε τά άρχαϊα άγάλματα τής συλλογῆς τους και τά πρώτα έργα του είναι έπιπρεασμένα από τήν άρχαϊα και τή βυζαντινή παράδοση. Άργότερα ο δυναμισμός τής έποχής, ο βαθμιαίος ξεπεσμός τής Ιταλίας, άλλα και τής δικῆς του ψυχῆς ή άξεδίψαστη άγωνία, τόν ώθησαν πρός τό κολοσσιαίο, τό ύπεράνθρωπο, τό ἄφατα τραγικό.

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Η ζωγραφική τής άναγέννησης στηρίχτηκε στή μεσαιωνική μικρογραφία, στά βιτρώ (τά ζωγραφιστά τζάμια τών γοτθικών έκκλησιών) και — ίδιαίτερα στήν Ιταλία — στήν παλαιοχριστιανική και βυζαντινή ζωγραφική. Άλλα ένω ή μεσαιωνική τέχνη ήταν θρησκευτική και διακοσμητική, μέ τήν άναγέννηση ή ζωγραφική πήρε ένα κοσμικό και άνθρωποκεντρικό χαρακτήρα. Ο ζωγράφος άρχισε νά βλέπει τίς μορφές πλαστικά, νά θέλει νά τίς άποδώσει ζωντανά και φυσικά. Τόν ένδιέφερε ή δύμορφιά, ή άρμονία, ή έκφραση ό ρεαλισμός. Τόν άπασχολούσαν τά προβλήματα τής προοπτικής, ή διαβάθμιση τών χρωμάτων, ή φωτοσκίαση. Σχεδίαζε μέ κάθε λεπτομέρεια. "Εδινε στό τοπίο φυσικότητα, πρόσεχε τό φῶς, μ' άλλο πού δέ δούλευε έξω στή φύση, άλλα μέσα στό έργαστριο.

Η ζωγραφική τής άναγέννησης άν και άπασχολήθηκε πολύ μέ θρησκευτικά θέματα, δέν ήταν άποκλειστικά θρησκευτική. Μεγάλη θέση πήραν οι ιστορικές και κοσμικές συνθέσεις, όπως και τό πορτραΐτο, πού έγινε ένα άληθινό ψυχογράφημα.

Άπο τεχνική ἀποψη, οί ζωγράφοι στήν άρχη χρησιμοποιούσαν τή βυζαντινή τεχνική, δηλαδή ζωγράφιζαν σέ ύγρο τοῖχο (νωπογραφία, al fresco) ή σέ ξύλο, στερεώνοντας τά χρώματα μέ αύγόκολλα. Άργότερα διαδόθηκε ή έλαιογραφία, πού άπό τή Φλάνδρα έγινε γνωστή στήν Ιταλία και στήν άλλη Εύρωπη.

ΙΤΑΛΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΤΟΥ 14ου ΚΑΙ 15ου ΑΙΩΝΑ

Πάλι στή Φλωρεντία θά συναντήσουμε τήν άρχη τής νέας τεχνοτροπίας.

Πρώτος ο **Τζόττο** (Giotto, 1266 — 1337) έγκατέλειψε τή μεσαιωνική παράδοση και άρχισε νά μελετά τή φύση και τήν άληθινή ζωή γιά νά άποδώσει στήν τέχνη του. Η σύνθεση και ή τεχνική του είναι έπιπρεασμένες άπό τή βυζαντινή τέχνη, άλλα οι μορφές, παρά τήν κάποια σχηματικότητά τους, έχουν άτομικά χαρακτηριστικά έμπνευσμένα άπό τή μελέτη τής φύσης, και τό τοπίο άποδίδεται προοπτικά.

Μιχαήλ Άγγελος

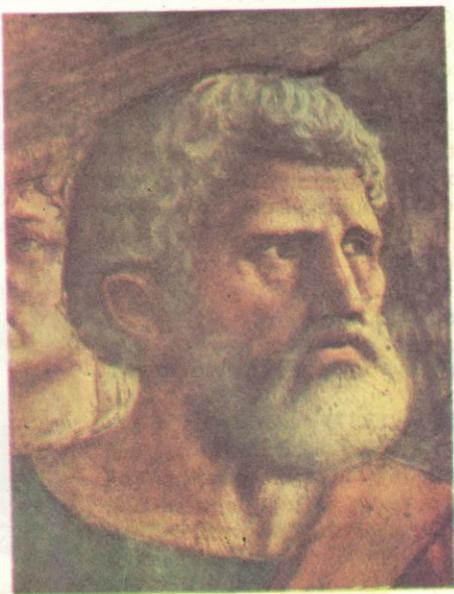
Χαρακτηριστικά τής ζωγραφικής

Τζόττο (Giotto)

Τζόπτο, Τό φίλημα του Ἰούδα (τοιχογραφία Πάδουα).

Ο Τζόπτο είναι ό πρώτος μεγάλος καλλιτέχνης που από τό 140 αι. έγκατέλειψε τή μεσαιωνική παράδοση, μελέτησε τή βυζαντινή τεχνική και τή σύνθεση και έδωσε πλαστικότητα και ρεαλισμό στή ζωγραφική. Σχεδίαζε προσωπικά και δίνει δύκο στής μορφές μέ τή φωτοσκλήση. Μελετάει τήν δυνητική μορφή και άποδιει τά ανανισθήματα. Έδω, κεντρική μορφή είναι ό Χριστός, που δέχεται τό προδότικό φίλημα. Χαρακτηριστική είναι ή έκφραση τών προσώπων: ή ήρεμη λύπη στό πρόσωπο του Χριστοῦ, ή κακία και υποκρισία του Ἰούδα, ή ταραχή τών ἀπόστολων. Οι σκληρές, περιέργες ή όδιάφορες μορφές τών στρατιωτών τελικά συμπικνώνονται σέ μια μάχα από περικεφαλαίες, πού ἀποτελοῦν τό φόντο τής τραγικής σκηνής, μαζί με τούς πυρσούς και τά δπλα.

Μαζάπτο. Ἀγιος Πέτρος (λεπτομέρεια από τόν «Φόρον». Τά παραδοσιακά χαρακτηριστικά του ἀπόστολου έχουν ἀνανεωθεί μέ τή μελέτη τής πραγματικότητας και έκφραζουν τήν ψυχολογία και τήν ψυχική του διάθεση, τή συγκεκριμένη ἐκέντη στηγμή.

“Έναν αιώνα άργότερα περίπου ό **Μαζάτσο** (Masaccio, 1401 — 1429) συνέχισε καὶ δλοκλήρωσε τίς νέες τάσεις. Πέθανε πολύ νέος, σχεδόν ἄγνωστος, ἀλλά οἱ τοιχογραφίες του στή Santa Maria del Carmine τῆς Φλωρεντίας ἐπηρέασαν δλους τούς μεταγενέστερους ζωγράφους. Γιά πρώτη φορά στήν εύρωπαική τέχνη οἱ μορφές ἔχουν πραγματική ύπόσταση καὶ βάρος: πλάθονται μέ τή φωτοσκίαση καὶ κινοῦνται ἀληθινά μέσα στό χῶρο καὶ τήν ἀτμόσφαιρα. Τό τοπίο δένεται ὁργανικά καὶ συμπληρώνει τή σύνθεση.

Μετά τόν Μαζάτσο πολλοί μεγάλοι ζωγράφοι μελέτησαν μέ πάθος τά προβλήματα τῆς ἀνατομίας, τῆς προοπτικῆς καὶ τῆς σύνθεσης. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζει ό **Πιέρο ντέλλα Φραντσέσκα** (Piero della Francesca) ζωγράφος καὶ μαθηματικός. Τά ἔργα του διακρίνονται γιά τήν ἀρμονία τῶν χρωμάτων, τή λιτότητα τῆς σύνθεσης, τό ρεαλισμό καὶ τή μεγαλοπρέπεια τῶν μορφῶν.

‘Ο πο πρωτότυπος ζωγράφος τῆς Φλωρεντίας στό τέλος τοῦ 15ου αἰ. εἶναι ό **Σάντρο Μποττιτσέλλι** (Botticelli) πού ξεχωρίζει γιά τήν ποιητική φαντασία του καὶ τή λυρικότητα τῶν συνθέσεών του. Τά ἔργα του, τά ἐμπνευσμένα ἀπό τήν ἀρχαιότητα, εἶναι ἡ πιό τέλεια ἀναβάπτιση τῶν ἀρχαίων μύθων στό πνεῦμα τῆς ἀναγέννησης . Οι

Μαζάτσο
(Masaccio)

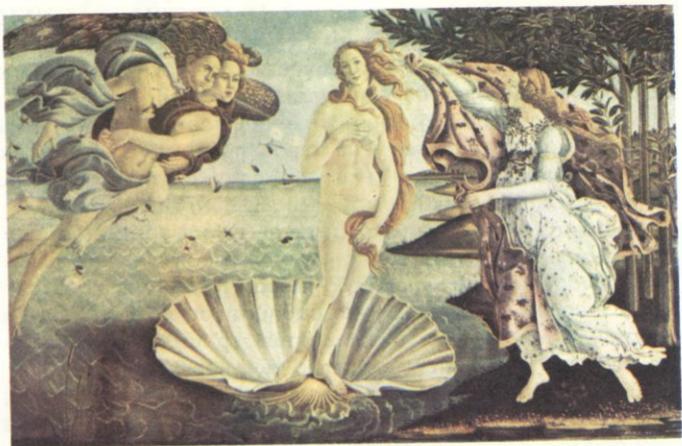
Πιέρο ντέλλα
Φραντσέσκα (della
Francesca)

Μποττιτσέλλι
(Botticelli)

Μαζάτσο. ‘Ο φόρος (λεπτομέρεια ἀπό τοιχογραφία. Φλωρεντία)

‘Έκατό χρόνια περίπου μετά τόν Τζόττο ό Μαζάτσο δλοκληρώνει τή νέα στροφή τῆς τέχνης. Οι μορφές του κινοῦνται καὶ ἀναπνέουν ἐλεύθερα μέσα στό χώρο. Οι συνθέσεις του, ἀπαλλαγμένες ἀπό κάθε πρόσθετο στοιχεῖο, ἔχουν ἐσωτερική καὶ χρωματική ἐνότητα. Στόν «Φόρο» ἡ σκηνή παρουσιάζεται σέ τρεις διαδοχικές φάσεις, δπώς στή μεσαιωνική μικρογραφία. Στό κέντρο ό Χριστός καὶ οἱ ἀπόστολοι. Τούς ζητοῦν νά πληρώσουν ἔνα φόρο. ‘Ο Χριστός στέλνει τόν ἀπόστολο Πέτρο στήν κοντινή λίμνη, δπου πιάνει ἔνα ψάρι, βρίσκει στό στόμα του κάποιο νόμασμα καὶ τό δίνει στόν εἰσπράκτορα τῶν φόρων. Οι κινήσεις καὶ τά χρώματα δένουν τίς τρεις σκηνές μεταξύ τους. Τό τοπίο εἰκονίζεται προοπτικά.

Μποτπιτσέλλι 'Η Γέννηση τής Άφροδίτης (Φλωρεντία)

Πάρερο ντέλλα Φραντσέσκα. 'Η εύρεση τοῦ Σταυροῦ (τοιχογραφία)

ζωντανές καί χυμώδεις μορφές πού πλάθει, ἔχουν στήν κίνησή τους ἔνα ρυθμό σχεδόν χορευτικό. Μεγάλος χρυσοχόος στήν ἀρχή, ἐπεξεργάζεται μέ κάθε λεπτομέρεια τό σχέδιο καί ἀγαπάει τά διακοσμητικά μοτίβα, πού γεμίζουν τίς συνθέσεις του.

"Ολοι οι Ἰταλοί ζωγράφοι τῆς ἀναγέννησης ἐμπνέονται ἀπό τήν ἀρχαιότητα, ἀλλά δέν τή μιμοῦνται. Κυριευμένοι ἀπό τήν ἴδια ἀγάπη στόν ἄνθρωπο ἀναζητοῦν καί αὐτοί σέ παράλληλους μέ τήν ἀρχαιότητα δρόμους τήν ἀλήθεια καί τήν ὄμορφια.

ΦΛΑΜΑΝΔΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ

Οι φλαμανδοί ζωγράφοι, πού ἥταν μακριά ἀπό τήν Ἑλληνορωμαϊκή παράδοση, ἐπηρεάστηκαν ἀπό τή γοτθική τέχνη καί τή μικρογραφία. Τά ἔργα τους ξεχωρίζουν γιά τή λεπτότητα τοῦ σχεδίου, τή χάρη καί τήν καθαρότητα τῆς γραμμῆς, τό ρεαλισμό καί τή λεπτομερή ἐπεξεργασία τῶν μορφῶν καί τοῦ τοπίου. Τά πορτραΐτα τους ἔχουν μιά ἔντονη ἐκφραστικότητα. Ἡ φλαμανδική τέχνη ἐπηρέασε τήν Ἰταλική ἀναγέννηση. Πολλοί μεγάλοι Φλαμανδοί ζωγράφοι δούλεψαν τόν 15ο αἰ. στήν Ἰταλία καί ἔκαναν γνωστή ἐκεῖ τήν ἐλαιογραφία. Ἐπηρέασαν ἀκόμα τή γαλλική καί γερμανική ζωγραφική.

Μεγάλοι Φλαμανδοί ζωγράφοι τοῦ 15ου αἰ. εἶναι ὁ **Χοῦμπερτ** καί **Ἰωάννης Βάκ** (Van Eyck), ὁ **Ρότζερ Βάν ντέρ Βάυντεν** (Van der Weyden), ὁ **Ούγκο Βάν ντέρ Γκούς** (Van der Goes), ὁ **Μέμλιγκ** (Memling), ὁ **Μετσύς** (Metsus) καί ἄλλοι.

Φλαμανδική τέχνη
(15ος αἰ.)

Ἅιάν. Βάκ Άκ, Ἡ Παναγία μέ τόν καγκελλάριο Rolin (Παρίσι, μουσεῖο Λούβρου).

Ο μεγάλος Φλαμανδός ζωγράφος σχεδίαζει μέ θαυμαστή ἀκρίβεια. Τό στέμμα, πού κρατεῖ ἔνας δγγελος πάνω ἀπό τό κεφάλι τῆς Παναγίας, οι πτυχώσεις τῶν πολύτιμων φορεμάτων, τά κοσμήματα, ἡ πόλη καί ἡ ἐσοχή στο βάθος εἶναι σχέδιασμένα ὡς τήν ἐσχατή λεπτομέρεια. Τά πορτραΐτα τοῦ Βάκ Άκ, ζωγραφισμένα μέ ἀπόλυτο ρεαλισμό, δίνουν τήν αισθηση τῆς αὐτοσυκέντρωσης καί τῆς ἀπομόνωσης. Μόνο τό βλέμμα, πού καρφώνεται θαρρεῖ στό στόχο του, ἐκφράζει τήν ψυχική δύναμην καί τό χαρακτήρα τοῦ προσώπου. Ο Rolin ἀντικρύζει τήν Παναγία μέ δέος καί θρησκευτική ἐκσταση. *

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΑ ΜΕΓΑΛΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ

Λεονάρδο ντά Βίντσι,
Άγγελος (λεπτομέρεια)

Λεονάρδο ντά
Βίντσι

Τό 16ο αι. ή τέχνη άπομακρύνθηκε άπό κάθε μεσαιωνική παράδοση. Οι μορφές κινοῦνται έλευθερα μέσα στήν άερινη προοπτική της άτμοσφαιρας, σ' ἓνα χώρο πού φαντάζει δόλοτελα ύπαρκτός. Οι συνθέσεις άποκτούν ένοτητα και παραλείπεται κάθε δευτερεύον ὅ διακοσμητικό στοιχεῖο. Τό τοπίο συμπληρώνει τίς σκηνές μέ τήν ύποβλητικότητά του. Ή άναζήτηση τῆς τέλειας άρμονίας και ἀναλογίας δόδηγει στήν έξιδανίκευση. Γενικά οι ζωγράφοι προτιμούν μιά ἡρεμη τοποθέτηση τῶν μορφῶν σέ παράλληλα ἐπίπεδα, δριζόντια και κάθετα, μέ τήν κεντρική μορφή στή μέση. Αύτό, ώς τά μέσα περίπου τοῦ 16ου αι. Ἀργότερα, μέ τήν ἐπίδραση τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου, άλλα και τῶν γενικῶν συνθηκῶν (ίταλοι πόλεμοι, μεταρρύθμιση) ή τέχνη στρέφεται πρός τολμόρότερους και πιό ταραγμένους συνδυασμούς προτιμούν τό πλάγιο ἐπίπεδο, τήν όρμητικότερη κίνηση και τή δυναμικότερη φωτοσκίαση πού δόδηγούν σιγά σιγά πρός τό ρυθμό μπαρόκ.

‘Η μεσαιωνική τέχνη εἶναι τέχνη ἀνώνυμη. Σπάνια ὁ καλλιτέχνης ύπογράφει τό ἔργο του. Μέ τήν ἀναγέννηση δ' δημιουργός προβάλλεται στό 15ο αι. και ἀποθέωνται στό 16ο. Οι μεγαλύτεροι ζωγράφοι τοῦ 16ου αι. εἶναι:

‘Ο **Λεονάρντο ντά Βίντσι** (Leonardo da Vinci). Γεννήθηκε στό χωριό Βίντσι κοντά στή Φλωρεντία, όπου πέρασε τά νεανικά του χρόνια, ἔπειτα ἐργάστηκε στό Μιλάνο. Ἀκολούθησε τό βασιλιά τῆς Γαλλίας Φραγκίσκο Α' στό Παρίσι, όπου ἔζησε τά τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του. Ήταν ἔνας homo universa-

Λεονάρδο ντά Βίντσι, Τζοκόντα (Παρίσι, μουσείο Λούβρου).

Μπροστά σ' ἓνα φανταστικό τοπίο, πού χάνεται στό βάθος μέσα στήν δύμη, προβάλλεται ἡ γυναικεία μορφή, ἡ Μόνα Λίτα. Θαυμαστή είναι ἡ ἀπαλότητα, ἡ χάρη, τό ἐλαφρό χαμόγελο, τό χείλη, πού φαίνονται σά νά κινοῦνται και νά ὄνται πάνευν, τό βλέφαρο πού πάλονται. Η ἐλαφρά φωτοσκίαση, μέ τίς λεπτότερες χρωματιστές διαβαθμίσεις (σφρυμάτο) είναι χαρακτηριστική τῆς τεχνοτροπίας τοῦ ζωγράφου.

Ραφαήλ, Μαδόνα Sixtina (Δρέσδη). Οι Παναγίες τοῦ Ραφαήλ χαρακτηρίζονται από τη γλυκύτητα, τή χάρη και τή νεανικότητα. Παράλληλα ή όπλωτη ἀγνότητα και ή θεϊκή μεγαλοπρέπεια τῆς ξεχωρίζουν ὅπο κάθε Θυντή γυναικεία μορφή. Τόποιο ἔδυ εἶναι υπέργινο - ή Παναγία πατεῖ στά σύννεφα και περιβάλλεται ὅπο ἄγιοις - και αὐτό προετοιμάζει τὴν ἐποχή τοῦ θαρος, ὅποτε η Παναγία προβάλλεται ιδιαίτερα στὴν καθολική τέχνη.

τῆς Παναγίας μέ τὴν ίδανική όμορφιά καὶ τή γλυκιά ἀξιοπρέπεια. Ζωγράφισε ἑκφραστικά πορτραῖτα καὶ μεγάλες πολυυπρόσωπες σκηνές, πού θαυμάζονται γιά τό προοπτικό βάθος καὶ τήν τελειότητα τῆς σύνθεσης.

Ο Μιχαήλ "Αγγελος καὶ ὡς ζωγράφος ἔχει τήν ἴδια δρμητικότητα, τό μεγαλεῖο καὶ τό πά-

Ραφαήλ.
Σπουδή για
κεφάλι ἀπόστολου

Μιχαήλ Ἀγγέλου. 'Η δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου (Λεπτομέρεια ἀπό τήν ὁροφή τῆς Capella Sixtina. Ρώμη, Βατικανό).

Ο θεός πετύνας δρμητικά στό ἀπειρού ἐγγίζει τό χέρι τοῦ Ἅδαμ καὶ τοῦ δίνει ζωή καὶ συνείδηση. Χαρακτηριστική εἶναι ή ἀντίθεση ὀνάμεσα στή δυναμική μορφή τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ἡ πηγή τῆς Ζωῆς, στό δυνατό Του χέρι καὶ στή χαλαρότητα τοῦ κορμοῦ τοῦ Ἅδαμ.

Μιχαήλ "Αγγελος"

lis, δηλαδή ζωγράφος, γλύπτης, ἀρχιτέκτονας καὶ μηχανικός, δηπως ὁ Ἀλμπέρτι καὶ ὁ Μιχαήλ "Αγγελος". Οι πίνακές του διακρίνονται γιά τήν ἐνότητα τῆς σύνθεσης, τό ύποβλητικό τοπίο, τή βαθιά ψυχολογική παρατήρηση.

Ο Ραφαήλ Σάντι (Raffaello Santi). Γεννήθηκε στό Ούρμπινο, ἐργάστηκε καὶ πέθανε στή Ρώμη. Ἡταν ἀνεψιός τοῦ μεγάλου ἀρχιτέκτονα Μπραμάντε καὶ ὁ εύνοούμενος ζωγράφος τῆς πατικῆς αὐλῆς. Πέθανε πολύ νέος, ἀλλά ἄφησε ἔνα ἔργο τεράστιο σέ ἔκταση. 'Η ζωγραφική του χαρακτηρίζεται ἀπό τήν κλασική ἀρμονία, τήν ἡρεμη ἐξιδανίκευση καὶ μιά γλυκύτητα καὶ χάρη πού κάποτε φτάνει σχεδόν στήν υπερβολή. Διαμόρφωσε τόν τύπο τῆς Madonna,

Θος. Ζωγράφισε στήν όροφή της Καπέλλα Σιξτίνα στό Βατικανό σκηνές από τήν Παλαιά Διαθήκη (τή δημιουργία, τόν κατακλυσμό, τό προπατορικό άμαρτημα), άνάμεσα σέ προφῆτες καί σύβιλλες, μορφές τιτανικές, πλημμυρισμένες από μιά ήφαιστειώδη δύναμη. Τόν τοίχο τοῦ ιεροῦ καλύπτει μιά τεράστια Δευτέρα Παρουσία, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἡράκλεια μορφή τοῦ Χριστοῦ. Τό πλήθος τῶν μορφῶν πού συμπλέκονται καί συστρέφονται μέσα σέ μιά δίνη προοπτική ξεπερνάει τήν ἐποχή τῆς άναγεννησης καί δηγειεί στό πάθος τοῦ μπαρόκ.

Ο **Τιτσιάνο** (Tiziano, 1490 – 1576) είναι ὁ μεγαλύτερος ζωγράφος τῆς βενετικῆς σχολῆς, πού χαρακτηρίζεται από τήν ἀγάπη καί τήν τελειότητα στήν απόδοση τῶν ζωηρῶν χρωμάτων, τῶν πολύτιμων ύφασμάτων, τοῦ ἀπαλοῦ γυναικείου σώματος. Ή τέχνη του ἔκφραζει τή ζωή τῆς μεγάλης, πλούσιας πολιτείας. Περίφημα είναι τά πορτραϊτά του.

Ο **Τζορτζόνε**, ο **Κορρέτζο** (Correggio) καί οί ἄλλοι Βενετοί ζωγράφοι μελετοῦν καί ζωγραφίζουν μέ τίδιατέρη ἀγάπη τή φύση.

Ο **Τιντορέττο** (Tintoretto, 1518 – 1594), μεγάλος Βενετός ζωγράφος, ἐπηρεάστηκε από τή ζωγραφική τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Τά

Τιτσιάνο, Φλιώρα (Φλιωρεντία). Χαρακτηριστική γυναικεία μορφή ἴδιως γιά τήν πρώτη καλλιτεχνική περίοδο τοῦ μεγάλου ζωγράφου. Γενικά ἡ βενετική σχολή ἀνταρτά τά ἀπολά γυναικεία σώματα, τά πολυτελή ύφασματα, τήν ἀρμονία τῶν χρωμάτων.

Τιντορέττο, Τά εισόδια τῆς Παναγίας (Βενετία).

Ο Τιντορέττο συνέχισε τήν παράδοση τῆς βενετικῆς σχολῆς, ἀλλά μελέτησε προσεκτικά καί τά έργα τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Ή ἐλεύθερη κίνηση, τό πλαγιό ἐπίπεδο, οι δυνατές φωτοσκιάσεις καί οι ἔντονες χρωματικές ἀντιθέσεις, χαρακτηρίζουν τό έργο του.

ἔργα του μέ τις πολύπλοκες δρμητικές συνθέσεις, πού άναπτύσσονται σέ βάθος, καί μέ τή δυναμική φωτοσκίαση ἐπηρέασαν τούς ζωγράφους τοῦ 17ου αι. καί ίδιαίτερα τό Δομήνικο Θεοτοκόπουλο.

Στή Γερμανία μεγάλοι ζωγράφοι τοῦ 16ου αι. είναι ό **Χάνς Χόλμπαϊν** (Holbein), μεγάλος προσωπογράφος, καί ό **Άλμπρεχτ Ντύρερ** (Dürer) πού ἐπηρεασμένος ἀπό τήν τυπογραφία στράφηκε ίδιαίτερα στή χαρακτική. Τά χαρακτικά ἔργα του (gravures) διακρίνονται γιά τή λεπτότητα τοῦ σχεδίου καί τή δύναμη τῆς σύνθεσης.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Γιατί άλλαζουν οι καλλιτεχνικές άντιλήψεις μέ τήν άναγέννηση καί ποιά είναι τά γενικά χαρακτηριστικά τῆς τέχνης τῆς ἑποχῆς αὐτῆς;
- Ποιοι είναι οι μεγαλύτεροι καλλιτέχνες τῆς άναγέννησης;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τί έκφραζει ἡ τέχνη τῆς άναγέννησης; Ποιοί είναι κατά τή γνώμη σας οι πιό άντιπροσωπευτικοί καλλιτέχνες τῆς ἑποχῆς;

Γερμανική σχολή

Ντύρερ, Χέρια
(λεπτομέρεια).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟ ΤΟ 16ο αι. κ.έ. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ

Οι πολιτικές σχέσεις τῶν κρατῶν στήν Εύρωπη ἔγιναν πιό πολύπλοκες μέ τήν ἔναρξη τῶν νέων χρόνων. Ή ἵδρυση τῶν μεγάλων ἑθνικῶν κρατῶν διέσπασε τή μεσαιωνική ἐνότητα καί δημιούργησε πολλές δυνάμεις, πού ἀγωνίζονταν νά διατηρηθοῦν καί νά ἐπιβληθοῦν. Οι συμφωνίες τῶν κρατῶν μεταξύ τους, οι ἀντιθέσεις, τά ίδιαίτερα συμφέροντα, ή προσπάθεια νά κατακτήσουν πλουτοφόρες περιοχές ἢ νά ἐπιβληθοῦν παγκόσμια, οι συνασπισμοί γιά τήν ἐπιτυχία ἢ τήν παρεμπόδιση τέτοιων σκοπῶν διαμόρφωσαν τίς πολύπλοκες σχέσεις πού ονομάζουμε διεθνή πολιτική.

Σέ πολύ γενικές γραμμές ή διεθνής πολιτική ἀπό τόν 16ο αι. κ.έ. προσδιορίζεται ἀπό δύο ἀντίρροπες τάσεις. 'Η μία, κληρονομημένη ἀπό τό μεσαίωνα, είναι ή τάση τῶν μεγάλων κρατῶν νά ἐπιβληθοῦν καί νά δημιουργήσουν ύπερεθνικές αύτοκρατορίες. 'Η ἄλλη, πού παρουσιάστηκε μέ τήν άναγέννηση, είναι νά σχηματιστοῦν πολλά ἑθνικά κράτη ἀνέξαρτητα, πού νά συνυπάρχουν ἴσορροπα. Κανένα δέ συνέφερε νά γίνει τόσο ἴσχυρό, ώστε νά ἐπικρατήσει σ' ὅλη τήν Εύρωπη. Σέ τέτοια περίπτωση οι ἄλλοι συνασπίζονταν καί τό πολεμούσαν. "Ετσι διαμορφώθηκε ή ἀρχή τῆς εύρωπαϊκής ισορροπίας πού καθόρισε τήν εύρωπαϊκή πολιτική ὡς τό 19ο αι.

Εύρωπαϊκή πολιτική

'Από τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ 16ου αι. ή θρησκευτική μεταρρύθμιση καί οι ἀντιθέσεις πού προκάλεσε, ἔδωσαν στούς πολέμους ἔνα

Η ἀρχή τῆς
εύρωπαϊκής
ισορροπίας

χαρακτήρα θρησκευτικό, χωρίς νά παύουν κάτω ἀπό αὐτόν το χαρακτήρα νά διαγράφονται καί τά πολιτικά συμφέροντα τῶν διαφόρων κρατῶν.

“Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικό τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς μετά τὸν 16ο αἰ. εἶναι ἡ πολυφωνία τῶν συμφερόντων καί ἡ ἀλληλεπίδραση τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Κάθε ἀλλαγή πού συμβαίνει σέ μιά περιοχή ἔχει ἀμεση ἐπίδραση σέ κάποιαν ἄλλη καί προκαλεῖ μιά σειρά ἀπό ἀλυσωτές θά λέγαμε ἀντιδράσεις. Τό ᾧδιο φαινόμενο παρατηρεῖται ὡς σήμερα.

‘Ιταλικοί πόλεμοι (1494 – 1559)

Ο ΓΑΛΛΟ - ΙΣΠΑΝΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ (1494 – 1516)

‘Ιταλικοί πόλεμοι

Αἴτια

Γαλλο - ισπανικός
ἀνταγωνισμός

Οι ιταλικοί πόλεμοι εἶναι ἔνα χαρακτηριστικό δεῖγμα τῶν εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων καί συγκρούσεων, ὅπως διαμορφώθηκαν μετά τὴν ἀναγέννηση: ‘Η ἐπέκταση τῶν Τούρκων στὴν Ἀνατολική Μεσόγειο, ὁ ἐμπορικός ἀνταγωνισμός τῆς Ἰσπανίας καί Πορτογαλίας μετά τίς ἀνακαλύψεις καί οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχαν ἔξασθενήσει οἰκονομικά καί πολιτικά τὰ ίταλικά κράτη. Αὔτη ἡ ἔξασθενήση δυνάμωσε τὴν ἐπιθυμία ἄλλων δυνάμεων νά ἐπεκταθοῦν πρός τίς ίταλικές χώρες καί πρός τὸ μεσογειακό χώρο. Πρώτοι οἱ Ἰσπανοί κατέλαβαν τίς Βαλεαρίδες, τὴν Κάτω Ίταλία καί Σικελία. “Ἐπειτα οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η', Λουδοβίκος ΙΒ' καί Φραγκίσκος Α' θέλοντας νά ἐπεκταθοῦν πρός τὴν Ίταλία πρόβαλαν ἀξιώσεις γιά κληρονομικά δικαιώματα τους στά κράτη τῆς Νεάπολης καί τοῦ Μιλάνου. Αὔτο τούς ἔφερε σέ σύγκρουση μέ τά ίταλικά κράτη καί τὴν Ἰσπανία καί προκάλεσε μιά σειρά ἀπό πολέμους, πού ὁ νομάστηκαν ίταλικοί.

Πρώτος ὁ Κάρολος Η' ἔξεστράτευσε στὴν Ίταλία καί ἔφασε σχεδόν χωρίς μάχη ὡς τῆς Νεάπολη (1494), γιατὶ διακή-

Τιτσιάνο, Πορτραίτο
τοῦ Φραγκίσκου Α' (Παρίσι) Εθνικό Μουσείο

ρυττε ὅτι εἶχε σκοπό νά περάσει στά Βαλκάνια, νά πολεμήσει τούς Τούρκους καί νά άνασυστήσει τή βυζαντινή αὐτοκρατορία. Εἶχε μάλιστα ἀγοράσει τά δικαιώματα στό βυζαντινό θρόνο ἀπό τό γιο τοῦ δεσπότη τοῦ Μορέως Θωμᾶ, τόν Ἀνδρέα Παλαιολόγο. Ἀργότερα, ὅταν ἀνακαλύφθηκε ὅτι ἐνδιαφερόταν κυρίως γιά ἐπέκταση στήν Ιταλία, ὁ πάπας, οἱ ιταλικές πόλεις, ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Ἀγγλία συνασπίστηκαν ἐναντίον του καί μέ πολλή δυσκολία κατόρθωσε νά ἐπιστρέψει στή Γαλλία.

Οἱ πόλεμοι συνεχίστηκαν καί στήν ἐποχή τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' καί τοῦ Φραγκίσκου Α'. Μετά τή νίκη του στό Μαρινιάν (Marignan) ὁ Φραγκίσκος Α' κατέλαβε τό Μιλάνο καί ὑπέγραψε συνθήκη (στά 1516) μέ τήν ὅποια πῆρε τό Μιλάνο, ἀλλά παραχώρησε τή Νεάπολη στούς Ἰσπανούς. "Ἐτσι ἔκλεισε ἡ πρώτη περίοδος τῶν ιταλικῶν πολέμων. Ὁ γαλλοϊσπανικός ἀνταγωνισμός ὅμως συνεχίστηκε, καί μάλιστα ἔγινε ἐντονότερος, ὅταν στό θρόνο τῆς Ἰσπανίας ἀνέβηκε ὁ Κάρολος Α' τῶν Ἀψβούργων, πού ἀργότερα ἔγινε, ώς Κάρολος Ε', αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας.

Τιτανάνο, Κάρολος Ε' (Μαδρίτη)

Κάρολος Η'
Φραγκίσκος Α' καί
Κάρολος Ε'

Στούς πολέμους αὐτούς γιά πρώτη φορά μεταχειρίστηκαν τά νέα, πρωτόγονα ἀκόμη πυροβόλα ὅπλα, τά ἀρκεβούζια. Οἱ βασιλεῖς χρησιμοποίησαν μισθοφορικά στρατεύματα, ὅπως ἔκαναν παλαιότερα οἱ ιταλικές πόλεις. Ἐπειδή ὅμως οἱ μισθοφόροι ἔπρεπε νά πληρώνονται καί κόστιζαν ἀκριβά, ὁ ἀριθμός τους ἦταν περιορισμένος. Δύσκολα μποροῦσαν νά διαθέσουν περισσότερους ἀπό 30 ἔως 40 χιλιάδες στρατιώτες, πού, καθώς δέν πληρώνονταν κανονικά, συνήθιζαν νά λεηλατοῦν τίς χῶρες ἀπ' ὅπου περνοῦσαν, φιλικές ἢ ἔχθρικές.

Τό ἀποτέλεσμα τῶν πολέμων αὐτῶν ἦταν νά ἔξασθενήσουν ὄριστικά τά ιταλικά κράτη καί νά χάσουν τήν ἡγετική θέση πού εἶχαν ὡς τότε στήν πολιτιστική ιστορία τῆς Εὐρώπης. Οἱ δυσκολίες, οἱ ταραχές, ἡ ἀγωνία καί ἡ ἀπογοήτευση διαγράφονται στά ἔργα τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς, ὅπως ὁ Μιχαήλ "Ἀγγελος καί ὁ Μποττιτσέλλι. "Ομως τά ίδια αὐτά γεγονότα ἔφεραν τή Γαλλία σέ ἄμεση ἐπαφή μέ τήν ιταλική ἀνάγεννηση, ἀπ' ὅπου βαθιά ἐπηρεάστηκε.

Χαρακτήρας καὶ
συνέπειες τῶν
ιταλικῶν πολέμων

Πολλοί Ίταλοί λόγιοι καί καλλιτέχνες, δπως ὁ Λεονάρντο ντά Βίντσι, έγκαταστάθηκαν στή Γαλλία.

Ο ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ. ΠΟΛΕΜΟΙ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ Α' ΚΑΙ ΚΑΡΟΛΟΥ Ε' (1521 – 1559)

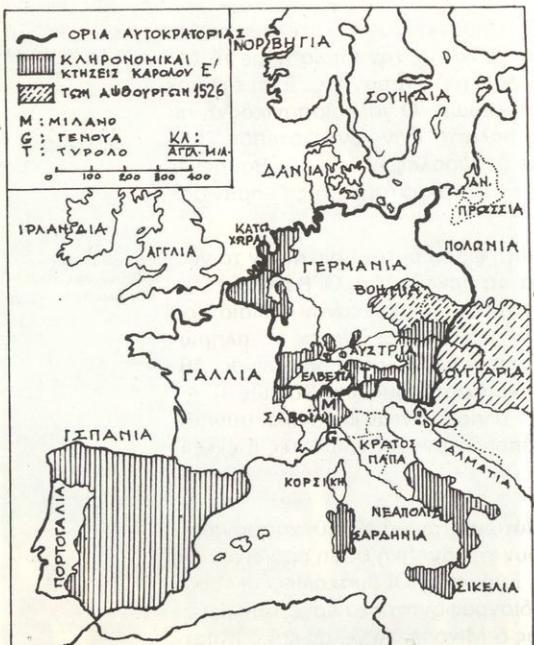
Γαλλογερμανικός
άνταγωνισμός

Άναφέραμε ότι ό γαλλοϊσπανικός άνταγωνισμός έγινε μεγαλύτερος καί πήρε εύρωπαικό χαρακτήρα μέ τήν ἄνοδο τοῦ Καρόλου Ε' στόν αὐτοκρατορικό θρόνο τῆς Γερμανίας. Ο Κάρολος ἔνωσε στήν έξουσία του τίς κτήσεις τῶν Ἀψβούργων (Αὐστρία, Ἀλσατία, Τυρόλο), τά ἐδάφη τοῦ παλιού δουκάτου τῆς Βουργουνδίας, πού εἶχαν κληρονομήσει οἱ Ἀψβούργοι (Κάτω Χώρες, Ἀρτούα, Ἐλευθέρα Κομητεία), τό ισπανικό κράτος, (Ισπανία, ἀμερικανικές ἀποικίες, Σαρδηνία, Σικελία, Νεάπολη) καί τίς γερμανικές χώρες. Ο Κάρολος φιλοδοξοῦσε ἀκόμα ν' ἀποστάσει ἀπό τή Γαλλία τή Βουργουνδία καί τό Μιλάνο.

"Ετσι δημιουργήθηκε μιά τεράστια ύπερεθνική αὐτοκρατορία μέ τάσεις γιά ἐπέκταση σέ γαλλικά ἐδάφη, πού ἐκλεισε ἀσφυκτικά ἀπό παντοῦ τό γαλλικό κράτος. Η σύγκρουση ἦταν ἀναπόφευκτη. Ἀπό τά 1521–1559 ἔγιναν τέσσερες γαλλογερμανικοί πόλεμοι, ὁ τελευταῖος μετά τό θάνατο τοῦ Φραγκίσκου Α'.

Στούς πολέμους αὐτούς διακρίνομε τήν πολιτική τής εύρωπαικής Ισορροπίας. Τά ἄλλα κράτη (ἀνάμεσά τους σημαντικό ρόλο ἔπαιξε ἡ Ἀγγλία τοῦ Ἐρρίκου Ή') συμμαχοῦσαν πάντα μέ τό νικημένο, γιά νά μήν ἀφήσουν καμιά ἀπό τίς ἀντίταξες δυνάμεις νά κυριαρχήσει στήν Εύρωπη.

Γιά νά πολεμήσει

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΤΟΥ Ε' 1525

τούς Ἀψβούργους μετά τήν ἥπτα του στήν Παβία (1525) ὁ Φραγκίσκος Α' στράφηκε πρός τούς Τούρκους, πού εἶχαν στό μεταξύ ύποτάξει τή Συρία καί τήν Αἴγυπτο καί εἶχαν ιδρύσει μιά ἵσχυρή αὐτοκρατορία στήν Α. Μεσόγειο. Ἡ συμμαχία αὐτή μέ τό σουλτάνο Σουλεύμαν τό Β' (πρώτη φορά συμμαχία ἀνάμεσα σ' ἔνα χριστιανό ἡγεμόνα καί στούς Τούρκους) ἔξυπηρέτησε καί τά δύο μέρη. Οι Τούρκοι βρήκαν εύκαιρια νά ἐπεκταθοῦν πρός τήν κεντρική Εύρωπη: Κατέλαβαν ἔνα μέρος τῆς Ούγγαριας καί πολιόρκησαν τή Βιέννην (1529).

Ἡ Γαλλία πέτυχε νά δημιουργήσει ἔνα ἵσχυρό ἀντιπερισπασμό στά Ν.Α. σύνορα τοῦ κράτους τοῦ Καρόλου καί στίς Ἰταλικές κτήσεις του, ὅπου ἔκαναν φοβερές ἐπιδρομές οι κουρσάροι τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ὁ Κάρολος ἀναγκάστηκε νά ὀργανώσει ἐκστρατεῖες γιά νά πολεμήσει τούς κουρσάρους στήν Τύνιδα καί στό Ἀλγέρι.

Οι Γάλλοι πέτυχαν ἀκόμα συμμαχώντας μέ τούς Τούρκους νά ἔξασφαλίσουν τό μονοπώλιο τοῦ ἐμπορίου στήν Α. Μεσόγειο. Στά 1529 ἡ Γαλλία υπέγραψε συνθήκη μέ τήν Τουρκία, γνωστή μέ τό ὄνομα «Διομολογήσεις» (capitulations) πού τῆς ἔξασφαλίζε τό δικαίωμα τοῦ ἐμπορίου στίς ὅθωμανικές χῶρες, τῆς ἐλεύθερης ἀσκησης τῆς Θρησκείας καί τῆς ἐτεροδικίας γιά τούς ὑπηκόους της. Ἡ συνθήκη αὐτή συμπληρώθηκε ἀργότερα καί μέ ἄλλες καί ἀπό τότε ἄρχισε τό γαλλικό ἐμπόριο στήν Α. Μεσόγειο καί ἡ γαλλική ἐπιρροή στό τουρκικό κράτος.

Οι πόλεμοι, ὑστερα ἀπό πολλές διακυμάνσεις, τελείωσαν μετά τό θάνατο τοῦ Φραγκίσκου Α' ἐπί τοῦ Ἐρρίκου Β', πού συμμάχησε μέ τούς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας καί κατέλαβε τρία σημαντικά φρούρια στά γερμανικά σύνορα, τίς «τρεῖς ἐπισκοπές» Μέτσ, Τούλ καί Βερντέν.

Ὁ Κάρολος Ε' ἀπογοητευμένος παραιτήθηκε ἀπό τόν αὐτοκρατορικό Θρόνο καί ἀπό τόν Ἰσπανικό (1555 – 1556) καί πέθανε σ' ἔνα μοναστήρι τῆς Ἰσπανίας (1558).

Ὁ ἀδελφός του Φερδινάνδος ἔγινε αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας καί κράτησε τίς γερμανικές κτήσεις τῶν Ἀψβούργων. Ὁ γιος τοῦ Καρόλου Ε' Φίλιππος Β' ἔγινε βασιλιάς τῆς Ἰσπανίας καί πῆρε τή Ν. Ἰταλία, τίς Κάτω Χῶρες (σημ. Βέλγιο καί Ὀλλανδία) καί τίς ἀποικίες τῆς Ἀμερικῆς. «Ἐτσι τό κράτος τοῦ Καρόλου διασπάστηκε καί οἱ Ἀψβούργοι χωρίστηκαν σέ γερμανικό καί ἰσπανικό κλάδο.

Ὁ πόλεμος συνεχίστηκε ἀνάμεσα στόν Ἐρρίκο Β' καί Φίλιππο Β', ὥσπου τελικά ἔσαντλήθηκαν οἰκονομικά καί οἱ δύο καί ἀναγκάστηκαν νά κλείσουν ὄριστική εἰρήνη στά 1559.

Ὁ Ἐρρίκος Β' ἔγκατέλειψε τίς κτήσεις του στήν Ἰταλία (Μιλάνο, Σαβοΐα, Κορσική) καί κράτησε τίς «τρεῖς ἐπισκοπές» καί τό Καλαί πού πήρε ἀπό τούς Ἀγγλους, συμμάχους τότε τοῦ Φιλίππου Β'. Οι Ἀψβούργοι κράτησαν τό Μιλάνο.

Συμμαχία τοῦ
Φραγκίσκου Α'
μέ τούς Τούρκους

Διομολογήσεις

Τό τέλος τῶν
Ιταλικῶν πολέμων

Σημασία τῶν Ἰταλικῶν πολέμων

Από τά γεγονότα πού άναφέραμε πάρα πάνω φαίνονται οι συνέπειες τῶν Ἰταλικῶν πολέμων:

1) Διευκόλυναν τήν ἐπικράτηση τῆς θρησκευτικῆς μεταρρύθμισης στίς βορειοευρωπαϊκές χώρες καί τή διάσπαση τῆς καθολικῆς ἑκκλησίας.

2) 'Η αὐτοκρατορία τοῦ Καρόλου Ε' διασπάστηκε καί οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας δέν κατόρθωσαν νά πραγματοποιήσουν τήν ἐδαφική ἐπέκταση στήν Ἰταλία, οὔτε δὲ Φραγκίσκος Α' τά αὐτοκρατορικά του σχέδια. "Ετσι ἐπικράτησε ἡ ἀρχή τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, πού ύποπτηρίζε δὲ Ἐρρίκος Η' τῆς Ἀγγλίας, μιά ἀρχή πού θά ρύθμιζε τήν εὐρωπαϊκή πολιτική ως τήν ἐποχή μας.

3) 'Η Γαλλία, ἀν καί δέν πραγματοποίησε τά Ἰταλικά της σχέδια, ἐνίσχυσε τά σύνορά της πρός τίς γερμανικές χώρες καί τήν Ἰσπανία. Μέ τίς «διομολογήσεις» ἄνοιξε στό γαλλικό ἐμπόριο τά λιμάνια τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καί αὔξησε τήν ἐπιρροή της στό ἐσωτερικό τοῦ τουρκικοῦ κράτους μέ τό δικαίωμα τῆς ἑτεροδικίας καί τής προστασίας τῶν καθολικῶν. "Ολοὶ οἱ Εύρωπαῖοι τῆς Τουρκίας, ἀκόμα καί οἱ καθολικοί "Ἐλληνες τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου, ἐπεδίωκαν ἀπό τότε τή γαλλική προστασία.

4) Οἱ Ἰταλικές πόλεις ἔξασθένησαν ὄριστικά. 'Η Βενετία ἔχασε τίς Κυκλάδες, ἀργότερα καί τίς μεγάλες βάσεις της στή Μεσόγειο, τήν Κύπρο (1570), καί τήν Κρήτη (1669). Τό βενετικό ἐμπόριο πέρασε στούς Γάλλους (ἀργότερα ἐπωφελήθηκαν καί οἱ "Ἐλληνες ναυτικοί").

5) Μέ τήν ἔξασθένηση τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν καί τήν πολιτική καί θρησκευτική κρίση, πού δημιούργησε ἡ μεταρρύθμιση στήν κεντρική Εύρωπη στό δεύτερο μέρος τοῦ 16ου αἰ., ἐνισχύθηκε ἡ Ἰσπανία τοῦ Φιλίππου Β' καί ἡ Ἀγγλία τῆς Ἐλισάβετ.

6) 'Η τουρκική αὐτοκρατορία ἀναγνωρίστηκε ἀπό τή Γαλλία, κυριάρχησε στή Μεσόγειο καί ἐπεκτάθηκε πρός τήν κεντρική Εύρωπη. Μέ τίς «διομολογήσεις» δύμως καί τήν παραχώρηση οἰκονομικῶν προνομίων ἄρχισε ἡ διείσδυση τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων στά ἐσωτερικά τῆς Τουρκίας πού στάθηκε ἡ συνέπεια τῆς ἴδιας τής δομῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους: ἡ Τουρκία δέν μπόρεσε ποτέ νά ἐκμεταλλευτεῖ οἰκονομικά τό χώρο πού κατέλαβε.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1) Ποιές είναι οι πολιτικές καί διπλωματικές τάσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀπό τό 16ο αἰ. κ. ἐ.;
- 2) Τί σημαίνουν οἱ δροί «διεθνής πολιτική» «εύρωπαϊκή ἰσορροπία»;
- 3) Ποιά είναι τά αίτια, οι περίοδοι καί ποιό τό ἀποτέλεσμα τῶν Ἰταλικῶν πολέμων;
- 4) Ποιά είναι ἡ σημασία τῶν «διομολογήσεων»; Τί σημαίνει ὁ δρος;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ποιό ρόλο έπαιξαν οι Ιταλοί πόλεμοι γιά τήν Ιταλία, γιά τήν Γαλλία, γιά τήν Εύρωπη γενικά; Τί μεταβολές προκάλεσαν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ' : Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Τό δεύτερο μετά τίς άνακαλύψεις σημαντικό γεγονός της άρχης των νέων χρόνων είναι ή θρησκευτική μεταρρύθμιση. Πρόκειται γιά ένα θρησκευτικό κίνημα πού άρχισε μέ σκοπό τήν άναμόρφωση τής καθολικής έκκλησίας καί τήν έπιστροφή στό άγνο χριστιανικό πνεῦμα τών πρώτων άποστολικών χρόνων, άλλα πού κατέληξε σέ σύγκρουση μέ τήν παπική έκκλησία καί στήν ίδρυση τών εύαγγελικών έκκλησιών.

Είναι χαρακτηριστικό πώς ένω ή άναγέννηση είναι ένα φαινόμενο ιταλικό, ή μεταρρύθμιση πού γεννήθηκε άπό τό ίδιο πνεῦμα έκδηλωθήκε στή Γερμανία. Τά αϊτια είναι πολλά:

Θρησκευτική
μεταρρύθμιση

1) Ένω στά μεγάλα Εύρωπαικά κράτη πού σχηματίστηκαν μετά τά μέσα τού 15ου αι. οι βασιλείς περιόρισαν τήν έκκλησιαστική δύναμη, ή έκκλησία έξακολουθούσε νά έχει μεγάλη έπιρροή στίς γερμανικές χώρες, πού ήταν διασπασμένες σέ μικρά φεουδαρχικά κράτη, καί όπου κατέχει μεγάλα φέουδα. Τρεῖς άπό τούς έπτα έκλεκτορες, δηλαδή τούς μεγαλύτερους γερμανούς φεουδάρχες, πού είχαν δικαίωμα νά έκλεγουν τόν αυτοκράτορα, ήταν έπισκοποι.

2) Κατά τήν άναγέννηση οι

Ρέμπραντ. Η μητέρα τού ζωγράφου διαβάζει τήν Βίβλο.

Στήν έποχή τού μπαρόκ ή ζωγραφική έγκαταλείπει τό γραμμικό σχέδιο. Τό περίγραμμα απάξει και τό βόρος πέφτει στή φωτοσκάση. Στά έργα τού Ρέμπραντ ίδιατερα, τό φῶς πέφτει δπό κάποιο σημείο σάν προβολέας και πλαθει τή σκηνή, ύπογραμμίζοντας τό έσωτερικό τής νόμηα. Μεγάλος προσωπογράφος ο Ρέμπραντ έκφράζει μέ τά χαρακτηριστικά του προσώπου τό χαρακτήρα του άνθρωπου που ζωγραφίζει.

πάπεις, καί μάλιστα οι πιό καλλιεργημένοι ἀπό¹ αύτούς, ἀπασχολήθηκαν περισσότερο μέ τό κράτος τους στήν Ιταλία καί λιγότερο μέ τίς γερμανικές χῶρες, γιά τήν κατάσταση καί τίς ἀντιδράσεις τῶν ὁποίων φαίνεται πώς εἶχαν κάπως συγκεχυμένη ἐντύπωση. Ἀντίθετα ἐπέβαλαν στίς χῶρες αὐτές βαριές χρηματικές εἰσφορές γιά τίς σταυροφορίες πού ήθελαν νά δραγανώσουν ἐναντίον τῶν Τούρκων καί ἀργότερα γιά τά μεγάλα ἔργα τῆς Ρώμης (ἐκκλησίες, μουσεῖα, βιβλιοθήκες, καλλιτεχνικά ἀριστουργήματα), πού λάμπρυναν τό παπικό κράτος, ἀλλά προκαλοῦσαν τή δυσαρέσκεια τῶν Γερμανῶν ἀστῶν. Αύτοί ἔβλεπαν σημαντικά κεφάλαια νά φεύγουν ἀπό τίς χῶρες τους γιά νά διατεθοῦν σέ ἔργα μακρινά καί γι' αύτούς ἀδιάφορα.

3) Ἡ δυσαρέσκεια μεγάλωσε περισσότερο μέ τήν ἐνίσχυση τοῦ ἑθνικοῦ αἰσθήματος: οἱ γερμανικοί λαοί δέν ἦθελαν ν' ἀνήκουν ἐκκλησιαστικά στή μακρινή Ρώμη.

4) Μεγάλη στάθηκε ἡ ἀντίδραση κατά τοῦ κλήρου. Ὁ μεσαιωνικός Θεσμός νά γίνονται ἀνώτεροι κληρικοί οἱ δευτερότοκοι γιοί τῶν φεουδαρχῶν, δημιούργησε τάξεις κοινωνικές μέσα στήν ἐκκλησία: οἱ ἀνώτεροι κληρικοί συχνά δέν εἶχαν καμιά θρησκευτική κλίση, ζοῦσαν ὅπως οἱ εὐγενεῖς καί νέμονταν ἀπλῶς τά ἐκκλησιαστικά κτήματα. Οἱ κατώτεροι ἦταν θρησκόληπτοι καί ἀγράμματοι. Αύτό δέν προκαλοῦσε τόση ἀντίδραση στό μεσαίωνα. Μέ τήν ἀναγέννηση ὅμως ἄλλαξε ἡ νοοτροπία τῶν ἀνθρώπων. "Ἄτομα καί ὄμάδες ἀρχισαν νά διαμαρτύρονται καί ζητοῦσαν τήν ἐπιστροφή στόν ἀληθινό Χριστιανισμό. Συχνά ὅμως ἡ ἐκκλησία χαρακτήριζε αἱρέσεις καί καταδίκαζε αὐτές τίς διαμαρτυρίες. Τά πιό σημαντικά παλαιότερα κινήματα ἦταν τοῦ Ἰω. Οὐϊκλιφ (Wyclif, 1320 – 1384) στήν Ἀγγλία καί τοῦ Ἰω. Χούς (Hus, 1369 – 1414), πού ἀκολούθησε τόν Οὐϊκλιφ στή Βοημία. Ὁ Χούς καταδικάστηκε ἀπό τή σύνοδο τῆς Κωνσταντίας καί κάηκε ζωντανός, ἀλλά οἱ ὄπαδοί του δέ διαλύθηκαν καί προκάλεσαν μεγάλες ταραχές μετά τό θανατό του.

5) Οι ἀνθρωπιστικές σπουδές διαδόθηκαν στή Γερμανία τό 16ο αι. Στίς χῶρες αὐτές ὅμως, πού ἦταν ἔξω ἀπό τήν ἐλληνορωμαϊκή παράδοση οἱ ἀνθρωπιστές, ἔκτος ἀπό τά ἀρχαία κείμενα, στράφηκαν στή μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς, πού ἦταν τό πρώτο γραπτό τους μνημεῖο καί ἡ πηγή τοῦ πολιτισμοῦ τους. Στροφή λοιπόν πρός τίς πηγές, πού ἦταν τό αἴτημα τῆς ἐποχῆς, ἐσήμαινε ἐπιστροφή πρός τήν εὐαγγελική παράδοση καί πρός τήν ἐκκλησία τῶν ἀποστολικῶν χρόνων. Μέ τήν ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας τό κείμενο τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἔγινε εύρυτατη προστιθ καί ἡ μελέτη του μέ τό ἐρευνητικό καί φιλελεύθερο πνεῦμα πού χαρακτήριζε τήν ἀναγέννηση, ὀδήγησε στή διαπίστωση ὅτι ἡ ἐκκλησία, ὁ κλήρος καί ὁ θρησκευόμενος λαός εἶχε ὀλότελα ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τό ἀληθινό πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

6) Οι Γερμανοί θεολόγοι, πού ταράζονταν από μεταφυσικές άγωνίες, δέ συμφωνοῦσαν μέ τό κοσμικό πνεῦμα πού εἶχε ἐπικρατήσει στή ρωμαϊκή ἐκκλησία μέ τήν ἀναγέννηση. Εἶναι χαρακτηριστικό πώς ή ἀντίδραση κορυφώθηκε τήν ἐποχή πού ἦταν πάπες τῆς Ρώμης οι πιό ἐνθουσιώδεις ἀνθρωπιστές καί μάλιστα ὁ Λέων I ὁ Μέδικος.

7) Πίσω από τά θρησκευτικά ὑπῆρχαν φυσικά καί τά πολιτικά καί ἄλλα κίνητρα. Οι Γερμανοί ἡγεμόνες π.χ. ἥθελαν ν' ἀπαλλαγοῦν από τήν ἐπικυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορα καί τῆς ἐκκλησίας καί νά καταπατήσουν τά ἐκκλησιαστικά κτήματα.

Ἡ ἀφορμή τῆς Μεταρρύθμισης. Μαρτίνος Λούθηρος

Ἡ ἀφορμή γιά νά ἔκδηλωθεῖ ἡ ἀντίδραση κατά τῆς παπικῆς ἐκκλησίας δόθηκε ὅταν ὁ πάπας Λέων I ὁ Μέδικος, πού χρειαζόταν χρήματα γιά νά τελειώσει τόν "Ἄγιο Πέτρο τῆς Ρώμης ἔδωσε τήν ἄδεια νά ἔκδοθοῦν καί νά μοιραστοῦν συχωροχάρτια στή Γερμανία. Τά συχωροχάρτια ἦταν γραπτή ἄφεση ἀμαρτιῶν, πού ἔδινε στό μεσαίωνα ή καθολική ἐκκλησία σ' ὅσους εἶχαν ἀφοριστεῖ καί ἔπαιρναν συχωρεση ἡ στούς πιστούς πού πήγαιναν νά προσκυνήσουν στή Ρώμη, νά ἔξομολογηθοῦν καί νά πάρουν τήν εὐλογία τοῦ πάπα. Τά ἔπαιρναν ἀφήνοντας ἔνα ποσό γιά τό ταμείο τῆς ἐκκλησίας. Μέ τή θρησκοληψία ὅμως πού ἐπικρατοῦσε στό μεσαίωνα κατάληξε νά θεωρεῖται τό συχωροχάρτι σάν κάτι ιερό, μέ θαυματουργική δύναμη, πού μόνο του ἔξασφάλιζε τόν παράδεισο. ቙ μεγάλη ζήτηση ἀπό συχωροχάρτια ἔκανε τούς πάπες τῆς ἀναγέννησης, πού χρειαζόταν χρήματα γιά τά ἔργα τῆς Ρώμης, νά τά ἔκδίουν σέ ποσότητες καί ὁ τρόπος πού τά διαφήμιζαν οι διάφοροι καλόγηροι, πού ἔστελναν γιά νά τά μοιράζουν, κάθε ἄλλο παρά χριστιανικός ἦταν.

"Ετοι στά 1517 ὁ δομηνικανός μοναχός Τέντζελ ἔφτασε στή Σαξονία μοιράζοντας τά συχωροχάρτια καί διακηρύσσοντας πώς τό συχωροχάρτι ἔχει τή δύναμη νά ἀπαλείφει ὅχι μόνο τῶν ζωντανῶν τίς ἀμαρτίες, ἀλλά καί τῶν πεθαμένων. Οι ψυχές τους πηδοῦν ἀπό τό καθαρτήριο στόν παράδεισο, μόλις ἀκουστεῖ ὁ ἥχος ἀπό τά χρήματα πού πληρώνονται γιά τό συχωροχάρτι. Μέ αυτά πίστευε ὁ Τέντζελ πώς ἔξυπηρετοῦσε τό θεάρεστο ἔργο τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ, ἀλλά ή σκανδαλώδης αὐτή ἀντιχριστιανική διδασκαλία προκάλεσε τήν ἀγανάκτηση τοῦ αύγουστινιανοῦ μοναχοῦ Μαρτίνου Λούθηρου, καθηγητή τῆς Θεολογίας στό Παν/μιο τῆς Βιττεμβέργης.

"Ο Μαρτίνος Λούθηρος συνδύαζε τό ἐρευνητικό πνεῦμα τῆς ἀναγέννησης μέ τή μεταφυσική ἀγωνία τοῦ μεσαίωνα. Τό πρόβλημα πού τόν ἀπασχολοῦσε καί τόν βασάνιζε ἦταν ή σωτηρία τῆς ψυχῆς. ቙ ἐπίσημη ἀποψη τῆς ἐκκλησίας ὅτι ὁ ἀνθρωπος σώζεται μέ τήν πί-

Ἀφορμή τῆς θρησκευτικῆς μεταρρύθμισης

Μαρτίνος Λούθηρος
(Martin Luther)

στη καί τά ἔργα του δέν τόν ίκανοποιοῦσε. Πίστευε πώς μέ κανένα ἔργο δέν μπορούσε ό ἄνθρωπος νά ἔξαγοράσει τή σωτηρία. Ἡ ἀνθρώπινη ἀτέλεια, πού εἶναι ἡ συνέπεια τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, κάνει καί τόν τελειότερο ἄνθρωπο ἀνίκανο νά σταθεῖ μπροστά στή Δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Ἀνάμεσα στόν τελειότερο ἄνθρωπο καί στή θεία Δικαιοσύνη ύπαρχε ἔνα χάσμα, πού δέ μπορεῖ μέ τίποτα νά γεφυρωθεῖ. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά φτάσει μόνος του στή σωτηρία, δηλαδή στήν τελειότητα, οὕτε ό Θεός μπορεῖ νά τοῦ τή χαρίζει, γιατί τότε δέ θά ἦταν ἀπόλυτα δίκαιος. Τότε κανεῖς δέν μπορεῖ νά σωθεῖ; Στό πρόβλημα αύτό, πού τοῦ ἔγινε τρομερά βασανιστικό ἥρθε τέλος γιά τόν Λούθηρο σάν θαῦμα ἡ ἀπάντηση: Ὁ Θεός ώς Δικαιοσύνη δέν μπορεῖ νά σώσει τόν ἄνθρωπο. Ἀλλά ό Θεός ώς Ἀγάπη ἐνσαρκώθηκε στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἥρθε στόν κόσμο καί μέ τό Σταυρικό του θάνατο ἔξαγόρασε καί ἔκλεισε τό χάσμα ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καί στό Θεό. Εἶναι Ἐκεῖνος πού χαρίζει τή σωτηρία σέ δόποιον τή ζητήσει μέ πίστη, εὐγνωμοσύνη καί ἀγάπη. Ἡ σωτηρία εἶναι ἀποκλειστικό δῶρο τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ Χάρη: «τόσο ἀγάπησε ό Θεός τόν κόσμο, πού ἔστειλε τό Γιό Του τό Μονογενή, ὅστε δόποιος πιστεύει σ' Αὐτόν νά μη χάνεται, ἀλλά νά βρίσκει τήν αἰώνια ζωή».

Αύτή ἡ ἀποκάλυψη, πού γέμισε τήν ψυχή τοῦ Λούθηρου ἀπό εἰρήνη καί πίστη, δέν ἦταν κάτι καινούριο. Βασιζόταν στό Εὐαγγέλιο: «ούδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' Ἐμοῦ», στή διδασκαλία τοῦ ἀπόστολου Παύλου, στά·συγγράμματα τοῦ Ἀγίου Αύγουστίνου. Δέν ἀπεῖχε ἀπό τά δόγματα τής ἐκκλησίας καί ἵστας νά μήν είχε δημιουργηθεῖ κανένα ζήτημα, ἀν δέν ἔφτανε τήν ἐποχή ἐκείνη ό Τέντζελ στήν περιοχή τῆς Βιττεμβέργης. Τό κήρυγμα τοῦ Τέντζελ ὅτι μέ τόν ἥχο τῶν χρημάτων γιά τά συχωροχάρτια οἱ ψυχές ἀναπηδοῦν ἀπό τό καθαρτήριο στόν παράδεισο, γέμισε ἀπό δργή καί ἀγανάκτηση τό Λούθηρο, πού τό θεώρησε υβρη στή Σταυρική θυσία τοῦ Χριστοῦ καί ἀποφάσισε νά τό ἀντικρούσει δημοσίᾳ.

‘Η σύγκρουση τοῦ Λούθηρου μέ τήν ἐκκλησία

“Οπως συνήθιζαν τήν ἐποχή ἐκείνη πού δέν ὑπῆρχαν ἐφημερίδες ό Λούθηρος συνόψισε τίς ἀντιρρήσεις του σέ 95 προτάσεις (Θέσεις) καί τίς θυροκόλλησε στήν ἐκκλησία τοῦ παλατιοῦ τῆς Βιττεμβέργης (31 Ὁκτωβρίου 1517) προκαλώντας δόποιονδήποτε σέ δημόσια συζήτηση.

Γιά τά αἴτια πού ἀναφέραμε στό προηγούμενο κεφάλαιο ἡ πράξη του βρήκε μεγάλη ἀπήχηση στή Γερμανία. Οι θέσεις του ἀντιγράφηκαν καί κυκλοφόρησαν παντοῦ. Ἀλλά καί ἡ ἀντίδραση τῶν καθολικῶν κύκλων ἦταν πολύ μεγάλη. Στίς ὁξύτατες καί βιαιότατες συζητήσεις πού ἔγιναν ό Λούθηρος πλάτυνε τήν ἀντίθεσή του καί πέ-

Σύγκρουση
Λουθήρου μέ
καθολική ἐκκλησία

ρα άπό τά συχωροχάρτια, στράφηκε κατά τοῦ πάπα καί τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καί τῆς ἀρνήθηκε τό δικαίωμα νά διευθύνει τήν Εὐρώπη. Τό χάσμα πλάταινε καί βάθαινε δλοένα.

Ο πάπας Λεων ὁ Ι', ἀνθρωπιστής μέ φιλελεύθερες ἀντιλήψεις, δέν ἔδωσε στήν ἀρχή σημασία στούς «καλογερικούς καυγάδες» τῆς Γερμανίας. «Οταν ὅμως ὁ Λούθηρος δημοσίευσε λιβέλλους ἐναντίον του καί ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας καί τῶν μυστηρίων, τόν ἀφόρισε. Τότε ὁ Λούθηρος ἔκαψε τό ἔγγραφο τοῦ ἀφορισμοῦ σέ δημόσια συγκέντρωση (1520). Γεγονός πρωτάκουστο στήν ιστορία τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας!

Ἐνα χρόνο πρίν ὁ Κάρολος Ε' εἶχε ἐκλεγεῖ αύτοκράτορας τῆς Γερμανίας.

Ἡ ἔξαπλωση τῆς μεταρρύθμισης στή Γερμανία. Τά κυριότερα γεγονότα ὡς τήν εἰρήνη τῆς Αύγούστας (1520 – 1555).

Ο Κάρολος Ε', παρ' ὅλο πού δέ συμπαθοῦσε προσωπικά τή μεταρρύθμιση, βρέθηκε ἐμπρός σ' ἔνα δύσκολο πρόβλημα: Νά καταδιώξει τό Λούθηρο καί νά ἐμποδίσει μέ τή βία τή διάδοση τῆς διδασκαλίας του ἦταν πολύ δύσκολο, γιατί πολλοί ἀπό τούς ἡγεμόνες κί' ἔνα μέρος ἀπό τό γερμανικό λαό τόν ύποστήριζε. Νά τόν ἀφήσει ἐλεύθερο ἦταν ἀδύνατο, γιατί θά ἐρχόταν σέ σύγκρουση μέ τόν πάπα. Συγκάλεσε λοιπόν τή Δίαιτα (τό ἀνώτατο συμβούλιο ἀπό ἀντιπροσώπους τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καί τῶν ἀστῶν) στή Βόρμς (Worms, 1521) καί κάλεσε τό Λούθηρο ν' ἀπολογηθεῖ.

Παρά τόν ἄμεσο κίνδυνο πού διέτρεχε, ὁ Λούθηρος ἀρνήθηκε κάθε μεσολάβηση τοῦ αύτοκράτορα γιά νά συμφιλιωθεῖ μέ τόν πάπα, καί δήλωσε πώς ἡ μόνη αύθεντία πού παραδεχόταν ἦταν ἡ Ἀγία Γραφή. Ἡ Δίαιτα, μ' ὅλο πού πολλοί ἡγεμόνες φανερά τόν συμπαθοῦσαν, τόν καταδίκασε, τόν κήρυξε ἐκτός νόμου καί θά κινδύνευε ἀμέσως νά συλληφθεῖ, ἀν δέν τόν ἅρπαζαν, μόλις βγῆκε ἀπό τήν αἴθουσα, ἀνθρωποι τοῦ ἐκλέκτορα τῆς Σαξωνίας καί δέν τόν ἔκρυβαν στόν πύργο του στό Βάρτμπούργκ (Wartburg) τής Θουριγγίας, ὅπου ἐμεινε δυό χρόνια, μεταφράζοντας τήν Ἀγία Γραφή.

Ο Κάρολος Ε' ἀναγκάστηκε νά φύγει σχεδόν ἀμέσως ἀπό τή Γερμανία ἔξ αἰτίας τῶν Ιταλικῶν πολέμων. «Ἔτσι ἡ μεταρρύθμιση βρήκε τόν καιρό νά διαδοθεῖ καί διαμορφώθηκαν οι νέες θρησκευτικές ἀντιλήψεις: Καταργήθηκε ὁ κλῆρος, τά μοναχικά τάγματα, τά μοναστήρια, οἱ ἐκκλησιαστικές εἰκόνες, ἡ λατρεία πρός τούς Ἅγιους (κατά τό Λούθηρο ἔπρεπε νά τούς ἀποδίδεται τιμή γιά τήν ἀγιότητά τους καί ὅχι λατρεία, πού ἀνήκει μόνο στό Θεό), τά συχωροχάρτια. Καταργήθηκε ἡ λατινική γλώσσα στή λατρεία. Τά μυστήρια περιορίστηκαν μόνο στό Βάπτισμα καί τή Θεία Εύχαριστία . Οι πιστοί ἔπρε-

Εξάπλωση τής μεταρρύθμισης

Δίαιτα Worms (1521)

Λουθηρανισμός

πε νά μεταλαβαίνουν καί μέ άρτο καί μέ οῖνο. 'Ο Λούθηρος ἐκήρυξε ὅτι ὑπάρχει στή Θεία Εὐχαριστία μόνο παρουσία τοῦ Θεοῦ, ὅχι μετουσίωση, ὅπως πιστεύει ἡ καθολική καί ὁρθόδοξη ἐκκλησία. 'Η λειτουργία περιορίστηκε σέ εὐχές, ψαλμούς, μουσική, ἀνάγνωση τοῦ εὐαγγελίου καί κήρυγμα. Καταργήθηκαν τά ἄμφια καί οἱ μεγαλοπρεπεῖς τελετές.

Ταραχές στή Γερμανία (1525)

'Η μεταρρύθμιση προκάλεσε μιά γενικότερη τάση γιά ἀλλαγές, ὅχι μόνο θρησκευτικές, ἀλλά καί πολιτικές καί κοινωνικές, πού ἔξελιχθηκαν σέ πραγματική ἐπανάσταση. Οἱ μικροί γαιοκτήμονες τοῦ Ρήνου βρῆκαν τήν εύκαιριά νά ἔξεγερθοῦν κατά τῶν μεγάλων φεουδαρχῶν καί ξέσπασε μιά ἐπανάσταση τῶν δουλοπαροίκων. 'Ο Ἱδιος ὁ Λούθηρος κράτησε στάση μετριοπαθή καί τελικά ἔχθρική σ' αὐτές τις ταραχές, μέ ἀποτέλεσμα νά καταπνίξουν οἱ ἡγεμόνες τήν ἐπανάσταση καί νά κρατήσουν κάτω ἀπό τὸν ἔλεγχο τους τή μεταρρύθμιση.

‘Ομολογία τῆς Αὔγουστας (1530)

"Οταν μετά τή νίκη του ὁ Κάρολος Ε' γύρισε στή Γερμανία βρῆκε τούς ἡγεμόνες πιό ἀποφασιστικούς. "Αν καί ἀριθμητικά λιγότεροι, ὑπέβαλαν στή Δίαιτα ἔνα ἔγγραφο, ὅπου διαμαρτύρονταν ἔντονα γιά κάθε ἀπόπειρα νά καταδιωχθεῖ ἡ πίστη τους καί δήλωναν πώς θεωροῦσαν τό χρέος τους πρός τό Θεό καί τή συνείδησή τους ἀνώτερο ἀπό τό χρέος πρός τήν κοσμική ἔξουσία. 'Από τότε οι λουθηρανοί ὀνομάστηκαν διαμαρτυρόμενοι, ἐνῶ οἱ Ἱδιοι αὐτοί χαρακτηρίζονταν εὐαγγελικοί.

'Η κατάσταση ἦταν κρίσιμη, ὅταν συνῆλθε ἡ Δίαιτα στήν Αὔγουστα (1530). Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀνέθεσαν στό μεγάλο Γερμανό ἀνθρωπιστή Μελάγχθονα, φίλο καί συνεργάτη τοῦ Λουθήρου, νά γράψει ἔνα ὑπόμνημα, ὅπου νά ἐκθέτει τίς πεποιθήσεις τους. Τό ὑπόμνημα αὐτό, πού ὀνομάστηκε **δομολογία τῆς Αὔγουστας** (confessio augustiana), ἔγινε τό πιστεύω τοῦ εὐαγγελικοῦ δόγματος.

Φίλιππος Μελάγχθων

‘Ο έμφύλιος πόλεμος (1546 – 1547). Είρήνη τῆς Αύγούστας (1555)

‘Ο Κάρολος καί οι καθολικοί ήγεμόνες ἀποφάσισαν νά καταπνίξουν μέ τή βία τή μεταρρύθμιση, ἀλλά πάλι ὁ πόλεμος μέ τή Γαλλία τούς ἐμπόδισε. Τέλος μετά τό θάνατο τοῦ Λουθήρου (1546) ἄρχισε ὁ ἔμφυλος πόλεμος στή Γερμανία. ‘Ο Κάρολος νίκησε στήν ἀρχή, ἀλλά σέ λίγο οι διαμαρτυρόμενοι ήγεμόνες ἀνασυντάχτηκαν καί συμμάχησαν μέ τόν ‘Ερρίκο Β’, βασιλιά τῆς Γαλλίας. Τό κίνημα ξέσπασε τόσο ξαφνικά, ώστε δέ Κάρολος μόλις κατόρθωσε νά σωθεῖ καί ἔφυγε ἀπό τή Γερμανία ἀφήνοντας ἑκεῖ ὡς αὐτοκράτορα τόν ἀδελφό του Φερδινάνδο.

Μετά τήν παραίτηση τοῦ Καρόλου ἀπό τό Θρόνο τῆς Γερμανίας, ὑπογράφτηκε ἡ είρήνη τῆς Αύγούστας πού ἔκλεισε τό πρώτο μέρος τῶν Θρησκευτικῶν πολέμων (1555).

Τά κυριότερα ἄρθρα τῆς είρήνης τῆς Αύγούστας εἶναι:

1) ‘Ο λουθηρανισμός ἀναγνωρίζεται ὡς νόμιμο δόγμα, ὅπως διατυπώθηκε στήν δόμολογία τῆς Αύγούστας (1530).

2) Κάθε ἡγεμόνας ἔχει τό δικαίωμα ν’ ἀκολουθήσει ὅποιο ἀπό τά δύο δόγματα προτιμᾶ καί νά τό ἐπιβάλει στούς ὑπηκόους του.

3) ‘Η ἐκκλησιαστική περιουσία πού βρισκόταν σέ ἑδάφη διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων καί πού εἶχε δημευτεῖ πρίν ἀπό τό 1552 (ὅταν ὑπογράφτηκε μιά προκαταρκτική είρήνη) θά ἔμενε στούς ἡγεμόνες.

Έμφυλος πόλεμος
(1546 - 1547)

Είρήνη τῆς
Αύγούστας (1555)

Συνέπειες τῆς συνθήκης

Μέ τή συνθήκη τῆς Αύγούστας διασπάστηκε ἡ ἐκκλησιαστική καί Θρησκευτική ἐνότητα τῆς Εύρωπης καί μειώθηκε τό γόγτρο τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καί τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ἐνῶ ἀντίθετα αὐξήθηκε ἡ δύναμη τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων.

Εἶναι σημαντικό πώς γιά πρώτη φορά στήν ἐκκλησιαστική ἴστορία μιά αἴρεση ἀναγνωρίστηκε ἐπίσημα, καί μάλιστα, ὅχι ἀπό ἐκκλησιαστικό συμβούλιο (σύνοδο) ἢ παπική ἀπόφαση, ἀλλά ἀπό συμβούλιο κοσμικό.

‘Η συνθήκη τῆς Αύγούστας ὑπῆρξε ἔνας σταθμός στήν εύρωπαική ἴστορία, ἀλλά δέν ἔλυσε δριστικά τό Θρησκευτικό πρόβλημα. Τό θέμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καί ἡ διάδοση τοῦ καλβινισμοῦ θά δημιουργήσουν ἀργότερα νέες περιπλοκές.

Σημασία τῆς είρήνης

Διάδοση τοῦ λουθηρανισμοῦ. ”Άλλες μεταρρυθμίσεις

‘Ο λουθηρανισμός ἐκτός ἀπό τίς γερμανικές χῶρες διαδόθηκε στή Σουηδία, πού μόλις εἶχε γίνει ἀνεξάρτητη, καί στής ἄλλες σκανδιναβικές χῶρες.

Αγγλικανική
ἐκκλησία

Στήν ‘Αγγλία ὁ ‘Ερρίκος Η’ (1509 – 1547) γιά λόγους προσωπι-

κούς (ό πάπας άρνήθηκε νά διαλύσει τό γάμο του μέ τήν Αίκατερίνη τής Άραγωνίας, κόρη τοῦ Φερδινάνδου και τής Ισαβέλλας) άποφάσισε νά κόψει τίς σχέσεις μέ τήν έκκλησία τής Ρώμης. Ο βασιλιάς αναγνωρίστηκε κεφαλή τοῦ ἀγγλικοῦ κλήρου (1535). Καταργήθηκαν τά μοναστήρια, τά συχωροχάρτια, τά προσκυνήματα στή Ρώμη. Ό κληρος, ή ὄργανωση και τό τυπικό ἔμειναν στήν ἀρχή ὅπως ḥταν. Ή ἀγγλική έκκλησία δονομάστηκε ἀγγλικανική ἡ ἐπισκοπική γιατί διατήρησε τόν ἀνώτερο κλῆρο.

Οι σποραδικές ἀντιρράσεις χτυπήθηκαν σκληρά. Ό μεγάλος ἀνθρωπιστής Θωμᾶς Μώρ καταδικάστηκε σέ Θάνατο, ἀλλά ὁ λαός γενικά δέν ἀντέδρασε, γιατί δέν ḥθελε τήν ἔξαρτηση ἀπό τή Ρώμη.

Σύγχρονα μέ τό Λούθηρο κήρυξε τή μεταρρύθμιση στήν Ἐλβετία **ὁ Ζβίγγλιος** (Zwingli). Ἀπό δογματική ἀποψη ἡ θεωρία τοῦ Ζβιγγλίου δέ διαφέρει πολύ ἀπό τοῦ Λουθήρου. Ή βασικότερη διαφορά τους εἶναι σχετική μέ τό δόγμα τής Θείας Εὐχαριστίας. Ο Ζβίγγλιος παραδέχεται ὅτι πρόκειται γιά ἀπλή συμβολική τελετή.

Ζβίγγλιος (Zwingli)

Ἡ. Καλβίνος

Καλβινισμός

‘Η μεταρρύθμιση τοῦ Καλβίνου

‘Η πιό ὄργανωμένη και πιό σημαντική μεταρρυθμιστική προσπάθεια ἔγινε στά μέσα τοῦ 16ου αἰ. στή Γενεύη, πόλη τής Ἐλβετίας μέ μεγάλη ἐμπόρική κίνηση και ἐσωτερική αὐτονομία, ἀπό τό Γάλλο μεταρρυθμιστή Ἡ. Καλβίνο.

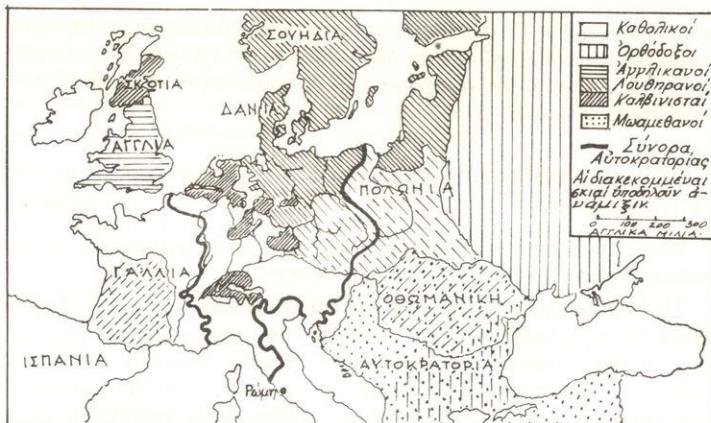
‘Ο Καλβίνος ὀνειρεύόταν ν’ ἀναστήσει στή Γενεύη τήν έκκλησία τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, ὅπως αὐτός φανταζόταν. Συνεργάστηκε μέ τήν πολιτική ἔσουσία και ἐπέβαλε στήν πόλη μιά θρησκευτική και πολιτική δικτατορία.

Κατάργησε τόν κλῆρο και ὄργανωσε τήν έκκλησία δημοκρατικά. Αύτό ἔγινε αἵτια νά διαδοθεῖ ὁ καλβινισμός πιό πολύ στίς μεσαίες κοινωνικές τάξεις. Ή έκκλησία δονομάστηκε πρεσβυτεριανή, γιατί τή διοικοῦσαν οἱ σεβαστότεροι πολίτες.

‘Ο Καλβίνος παρακολούθησε τή διαγωγή και τήν ιδιωτική ζωή τῶν πολιτῶν. ‘Ιδρυσε ειδικό δικαστήριο γιά νά τιμωρεῖ κάθε παράλειψη, σφάλμα ἢ αἴρεση. Οι ποινές ἄρχιζαν ἀπό τή μαστίγωση γιά τά παιδιά, πού δέν ἄκουαν τούς γονεῖς, γιά ὅσους ἔπαιζαν χαρτιά ἢ τραγουδοῦσαν κοσμικά τραγούδια ἢ ντύνονταν μέ πολυτέλεια ἢ ἔκαναν θόρυβο στό δρόμο ἢ δέν ḥταν προσεκτικοῖ στήν έκκλησία, και ἔφταναν ὡς τήν καταδίκη σέ Θάνατο γιά τούς αἱρετικούς.

‘Η Κυριακή ḥταν ἀφιερωμένη στό Θεό και ἀπαγορευόταν κάθε διασκέδαση.

‘Από θεολογική ἀποψη ὁ Καλβίνος δίδασκε ὅτι ὁ Θεός εἶναι μιά δύναμη τόσο μεγάλη και τόσο ἀπρόσιτη, πού ὁ ἀνθρωπος δέν μπορεῖ νά τή φτάσει, οὔτε μέ τά ἔργα, οὔτε μέ τήν πίστη του. Τό ποιός θά σωθεῖ, αὐτό τό ξέρει μόνο ὁ Θεός πού εἶναι παντοδύναμος και παντογνώστης. ‘Εκεῖνος ξέρει ἀπό πρίν ποιοί πρόκειται νά σωθοῦν ἢ

ΚΑΘΟΛΙΚΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΟΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ 1610

νά χαθοῦν: «οὓς ὁ Θεὸς προέγνω τούτους καὶ προώρισεν». Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἐγκαταλείπεται στή θέληση τοῦ Θεοῦ. Αὕτη ἡ διδασκαλία τοῦ Καλβίνου γιά τόν προορισμό προκάλεσε πολλές συζητήσεις καί ἀντιρρήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η': Η ANTIMETAPPYTHMISI

‘Η μεταρρύθμιση εἶχε τόν ἀντίκτυπό της, θετικό καί ἀρνητικό, καί στήν ίδια τήν καθολική ἐκκλησία, ὅπου ἔγινε πολύ αἰσθητή ἡ ἀνάγκη γιά ἀναμόρφωση. ‘Η προσπάθεια ἄρχισε ἀπό τήν Ισπανία: ἐπρεπε νά σταματήσουν οἱ καταχρήσεις, νάναδιοργανωθοῦν τά μοναχικά τάγματα, νά ἔξυψωθεῖ καί νά μορφωθεῖ ὁ ἐνοριακός κλῆρος.

‘Ἐκτός ἀπό τίς θετικές αὐτές ἀλλαγές τό μίσος κατά τῶν αἱρετικῶν καί ὁ φόβος μήπως ἐπικρατήσουν ἐπέβαλε τίς πιό συντηρητικές τάσεις: τή σχολαστική ἀντίληψη γιά τήν παιδεία, τήν ύπουσία γιά τίς νέες ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις, τό φανατισμό καί τή μισαλλοδοξία.

‘Η **ιερά ἔξέταση**, ἔνα παλιό μεσαιωνικό ἐκκλησιαστικό δικαστήριο, πού εἶχαν ἀνασυστήσει ὁ Φερδινάνδος καί ἡ Ισαβέλλα, γιά νά καταδιώκουν τούς ‘Αραβεῖς καί τούς ‘Ἐβραιούς τῆς Ισπανίας, ἀνέλαβε νά παρακολουθεῖ καί νά τιμωρεῖ τούς αἱρετικούς καί ἀπλωσε τή δράση του σ’ ὅλες τίς χώρες πού ἀνῆκαν στό ισπανικό κράτος. Μ’ ἔνα σύστημα ἀπό φοιβερά βασανιστήρια ύποχρέωντε κάθε υπόπτο νά ὁμολογήσει ὅ,τι πίστευε ἥ ὅ,τι δέν πίστευε, καί ὁ αἱρετικός καταδικαζόταν σέ θάνατο, τό πιό συνηθισμένο πάνω στήν πυρά. Τό ισπανικό

‘Αντιμεταρρύθμιση

‘Ιερά ἔξέταση

αύτό πνεύμα τῆς μισαλλοδοξίας καί τοῦ φανατισμοῦ διαδόθηκε καὶ στήγη Ἰταλίᾳ, ὅπου ἐσβησε τίς φιλελεύθερες ἀντιλήψεις τῆς ἀναγέννησης. Μιά σειρά ἀπό αὐστηρούς Ἰσπανούς καλόγηρους ἀνέβηκαν στὸν παπικό θρόνο.

Μέτρα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γιά τὸν περιορισμό τῆς μεταρρύθμισης

Μέτρα καθολικῆς
ἐκκλησίας

Τά μέτρα πού πῆρε ἡ καθολική ἐκκλησία γιά νά ἀναμορφώσει τὸν καθολικό κλῆρο καί νά περιορίσει τίς αἱρέσεις ἦταν:

1) Ἡ ἀναδιοργάνωση τῶν μοναχικῶν ταγμάτων καί ἡ Ἰδρυση νέων. Τό σπουδαιότερο ἥταν τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν, πού ιδρύθηκε ἀπό τὸν Ἰσπανὸν παλιό ἀξιωματικὸν Ἰγνάτιο Λογιόλα (1540), μέ σκοπό τὴν ιεραποστολή, δηλαδή τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ χριστιανισμοῦ στίς μακρινές ἔξωευρωπαϊκές χῶρες ἡ ὅπου εἶχαν διαδοθεῖ ὁι αἱρέσεις, τό κήρυγμα, τὴν ἔξομολόγηση καί τὴν ἴδρυση σχολείων, γιά τὴν τόνωση τῆς καθολικῆς πίστης.

Ἐκείνῳ πού χαρακτήρισε ἰδιαίτερα τό τάγμα αύτό ἥταν ἡ τυφλή καί ἀπόλυτη ὑπακοή στοὺς ἀνωτέρους καί ἡ ὀλοκληρωτική ἀφοσίωση στὸν πάπα.

Οἱ Ἰησουΐτες μορφώνονταν πολύ — ἡ μελέτη ἥταν μία ἀπό τίς μοναχικές ὑποχρεώσεις τους καί τὰ μοναστήρια τους πραγματικά σπουδαστήρια — πολλοί ἔγιναν μεγάλοι ἐπιστήμονες καί περίφημοι δάσκαλοι. Στά σχολεῖα τους ἀνανέωσαν τό πρόγραμμα καί τίς μεθόδους διδασκαλίας καί ἀνέβασαν γενικά τό μορφωτικό ἐπίπεδο. Πολλοί μεγάλοι ἐπιστήμονες καί φιλόσοφοι σπούδασαν στίς σχολές τῶν Ἰησουϊτῶν. "Ομως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μέ τό φανατισμό τους ἐναντίον τῶν μεταρρυθμιστῶν ὅξυναν τίς Θρησκευτικές ἀντιθέσεις.

2) Ἡ ὄργανωση τῆς συνόδου τοῦ Trento, πού εἶχε συγκληθεῖ ἀπό τά 1545. Ἡ σύνοδος αὐτή, ὅπου πῆραν μέρος πολλοί Ἰησουΐτες, ἀποφάσισε: α) ν' ἀναμορφωθεῖ ὁ κλῆρος β) νά διατυπωθεῖ μέ σαφήνεια τό καθολικό δόγμα γ) ν' ἀναγνωριστεῖ ὁ πάπας ἀνώτερος ἀπό τίς συνόδους στά δογματικά καί διοικητικά θέματα δ) νά ὄργανωθεῖ ὁ πόλεμος θεωρητικά καί πρακτικά κατά τῶν αἰρετικῶν. Γιά τό λόγο αύτό ἀνασυστήθηκε καί στή Ρώμη τό μεσαιωνικό δικαστήριο τῆς ιερᾶς ἔξετάσεως, μέ σκοπό νά ἐπεκταθεῖ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. Οι βασιλεῖς δύμας, πού δέν ἦθελαν πολλές ἐπεμβάσεις στά ἐσωτερικά τῶν κρατῶν τους, ἀρνήθηκαν καί ἀνέλαβαν οἱ ἴδιοι τὴν καταδίωξη τῶν αἰρετικῶν. Γιά τὸν ὕδιο σκοπό — δηλαδή τὸν περιορισμό τῶν αἰρέσεων — καθιερώθηκε καί ὁ κατάλογος τῶν ἀπαγορευμένων βιβλίων (Index): Κάθε βιβλίο πού θά κυκλοφοροῦσε ἐπρεπε νά λογοκριθεῖ ἀπό μιά εἰδική ἐκκλησιαστική ἐπιτροπῆ.

Τά μέτρα αύτά προκάλεσαν πολλές θανατικές καταδίκες καί μεγάλωσαν τίς ἀντιθέσεις. "Ετσι ἐσβησε τό φιλελεύθερο πνεύμα, πού

Ἐμβλῆμα τῶν
Ἰησουϊτῶν

Σύνοδος Trento

εἶχε ἐπικρατήσει μέ την ἀναγέννηση στήν καθολική ἑκκλησία, καὶ κυριάρχησε ὁ ἰσπανικός φανατισμός καὶ δογματισμός, πού δέν ἔ-ξαφάνισε μόνο τή Θρησκευτική ἐλευθερία, ἀλλά παρεμπόδιζε καὶ τήν ἐπιστημονική πρόοδο, ἀφοῦ οἱ σημαντικότερες νέες ἐπιστημονι-κές θεωρίες καταδικάστηκαν ώς αἰρετικές.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά εἶναι τά αῖτια καὶ ἡ ἀφορμή τῆς Θρησκευτικῆς μεταρρύθμισης, ποιοί οἱ σπουδαιότεροι ἀπό τούς ἀρχηγούς της καὶ σέ ποιες χώρες πού πολύ διαδόθηκε;
- Ποιά εἶναι τά ἀποτελέσματα τῆς μεταρρύθμισης γιά τήν καθολική ἑκκλησία καὶ τήν Εὐρώπη; Ποιά μέτρα πήρε ἡ καθολική ἑκκλησία γιά νά περιορίσει τή μεταρρύθμιση;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ποιές εἶναι οι χώρες όπου ἡ Θρησκευτική μεταρρύθμιση ἐπιβλήθηκε καὶ γιά ποιούς λόγους;

B. Ἡ εὐρωπαϊκή ιστορία ἀπό τή συνθήκη τῆς Αύγουστας (1555) ώς τήν ειρήνη τῆς Βεστφαλίας (1648)

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ 17ου αἰ. ἡ Εὐρώπη ἦταν χωρισμένη σὲ δυού ἀντίταπα στρατόπεδα, καθολικούς καὶ διαμαρτυρομένους, πού μέ τή μισαλλοδοξία τους προκάλεσαν μιά σειρά ἀπό Θρησκευτικούς πολέμους.⁷ Ἁταν μιά ἐποχή φανατισμοῦ, όπου τά Θρησκευτικά πάθη συγχέονταν μέ τά πολιτικά συμφέροντα, ἡ ἐποχή τῆς ἰσπανικῆς κυριαρχίας: 'Ο βασιλιάς Φίλιππος Β' ἐπικεφαλῆς τῆς ἀντιμεταρρύθμισης βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἐπεμβαίνει στά ἑσωτερικά τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. 'Από τό τέλος ὅμως τοῦ 16ου αἰ. ἡ κυριαρχία του δοκιμάστηκε ὥκληρά, πρῶτα μέ τόν ἡρωϊκό ἀγώνα τοῦ ὄλλανδικοῦ λαοῦ γιά τήν ἐλευθερία, καὶ ὕστερα μέ τόν ἀνταγωνισμό τῆς Ἀγγλίας, πού στήν ἐποχή τῆς Ἐλισάβετ ἔβαλε τίς βάσεις τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς τῆς ἀνάπτυξης.

Σ' αὐτή τήν περίοδο δέν ἀντιστρατεύονταν μόνο οἱ Θρησκευτικές ὄντιλήψεις. Γενικότερα οἱ νέες καταστάσεις καὶ ίδεες πού δημιουργήθηκαν μέ τήν ἀναγέννηση συγκρούονταν θανάσιμα μέ τά παραδοσιακά στοιχεῖα καὶ αὐτό ἔδωσε στήν ἐποχή μιά ἡφαιστειώδη ἔνταση κι' ἔναν ἐκρηκτικό δυναμισμό, πού ἐκφράζεται μέ τήν τεχνοτροπία τοῦ *baroque*.

Τήν ἴδια αὐτή ἐποχή μέσα ἀπό τούς φοβερούς Θρησκευτικούς διωγμούς καὶ ἀπό τό σκληρό αίματηρό ἀγώνα τοῦ ὄλλανδικοῦ λαοῦ γεννήθηκε ἡ ἴδεα τῆς ἐλευθερίας τῆς συνείδησης καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, πού διατυπώθηκαν γιά πρώτη φορά στήν ὀλ-

Γενικό διάγραμμα
(1555 - 1648)

λανδική διακήρυξη δικαιωμάτων καί άργοτερα στήν άγγλική. Στό τέλος της περιόδου αυτῆς, σάν καρπός τής άγωνίας, της πείρας καί τῶν ἐπιστημονικῶν κατακτήσεων, διαμορφώθηκε γιά πρώτη φορά στήν Εύρώπη ή φιλοσοφική σκέψη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΑ 1555 ΩΣ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ 30οΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ίσπανία

Ίσπανία
Φίλιππος Β'
(1556 - 1598)

Ναυμαχία
Ναυπάκτου
(1571)

Καταστροφή
Ίσπανικοῦ στόλου
στήν Άγγλια (1588)

Πολιτιστική κίνηση
στήν Ίσπανία

Η Ίσπανία, όπου βασίλευε ο **Φίλιππος Β'** (1556 – 1598), ήταν τότε ίσχυρότερο κράτος της Εύρώπης. Ο Φίλιππος ένωσε μέ τό κράτος του καί τήν Πορτογαλία (1580) καί στήριξε πολιτικά τήν άντιμετρούθμιση. Αύτό τοῦ ἔδωσε τή δυνατότητα νά ἀσκεῖ διεθνή πολιτική καί νά ἐπεμβαίνει στά ἐσωτερικά τῶν ἄλλων κρατῶν (Γαλλίας, Άγγλιας, Γερμανίας).

Τό πρόγραμμά του ήταν πόλεμος κατά τῶν αἱρετικῶν καί τῶν ἀπίστων. Αφαίρεσε τά τελευταῖα δικαιώματα ἀπό τούς Μαυριτανούς (ἐκχριστιανισμένους "Αραβεῖς") τῆς Ίσπανίας καί, ὅταν ἐκεῖνοι ἀπελπισμένοι ἐπαναστάτησαν, τούς συνέτριψε μέ σκληρότητα καταστρέφοντας μαζί καί τήν 'Ανδαλουσία.

Συμμάχησε μέ τούς Βενετούς καί τόν πάπα καί πήρε μέρος στή **ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου** (1571), όπου ὁ ἐνωμένος χριστιανικός στόλος μέ ναύαρχο τόν ἐτεροθαλή ἀδελφό του, **Δόν Ζουάν τόν Αὐστριακό**, κατέστρεψε τόν τουρκικό στόλο.

Ἡ ἀπολυταρχική του διοίκηση καί οι θρησκευτικοί διωγμοί τόν ἔφεραν σέ σύγκρουση μέ τίς Κάτω Χώρες. Ο πόλεμος, πού κράτησε κάπου 80 χρόνια, τελείωσε μέ τήν ἀπελευθέρωση τῆς 'Ολλανδίας.

Ἡ οἰκονομική καί θρησκευτική ἀντίθεση μέ τήν Άγγλια τήν ἐποχή τῆς 'Ελισάβετ ὀδήγησε σέ πόλεμο. Ο Ίσπανικός στόλος ὅμως (ἡ ἀριττητή ἀρμάδα) καταστράφηκε (1588) ἀπό τήν τρικυμία καί τόν άγγλικό στόλο. Ή καταστροφή της σημαδεύει τήν ἀρχή τοῦ τέλους τῆς Ίσπανικῆς κυριαρχίας στήν Εύρώπη.

Τήν ἐποχή αὐτή κορυφώθηκε ή καλλιτεχνική καί πνευματική κίνηση στήν Ίσπανία: τότε ἔζησαν οι μεγάλοι ζωγράφοι τοῦ μπαρόκ ό Μουρίλλο, ό Βελάσκεθ, ό Γκρέκο. Ή λογοτεχνία ἔδωσε ἀριστουργήματα μέ τόν Λόπε ντέ Βέγκα καί τόν Θερβάντες. Τότε ἔζησαν καί μεγάλοι ἄγιοι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὥπως ό Ἰγνάτιος Λογιόλα, ιδρυτής τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν, ό "Άγιος Φραγκίσκος Ξαβιέ, ό "Άγιος Ιωάννης de la Croix καί ή ἀγία Τερέζα τῆς Αθίλα, πού ἀνένεωσαν τό τάγμα τῶν Καρμελιτῶν, καί ἄλλοι.

"Ομως οι θρησκευτικοί πόλεμοι, ό φανατισμός, ό ἔλεγχος κάθε πνευματικῆς κίνησης ἀπό τήν Ιερά ἔξταση, ὀδήγησε τήν Ίσπανία

στόν ξεπεσμό. Ό πληθυσμός έλαπτώθηκε, ή γεωργία παραμελήθηκε μέ τήν καταδίωξη τῶν Μαυριτανῶν, πού ἦταν οι καλύτεροι καλιεργητές, οι χωρικοί μαζεύτηκαν στίς πόλεις, τό έμπορο περιορίστηκε. Μετά τό θάνατο τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' ή χώρα πέρασε δριστικά στό μαρασμό.

Άγγλια

Μετά τό θάνατο τοῦ 'Ερρίκου Ή' βασίλεψε γιά ένα μικρό διάστημα δι γιός του 'Εδουάρδος ΣΤ' (1547 – 1553) ένα παιδί άσθενικό μέ πρώιμη ώριμότητα. Στήν έποχή του τό μεγαλύτερο πρόβλημα τῆς Άγγλιας ήταν τό θρησκευτικό. Πολλοί προσπαθοῦσαν νά δόηγήσουν τήν άγγλική έκκλησία πρός τόν καλβινισμό και αύτό προκαλούσε μεγάλη λαϊκή άντιδραση.

'Η Μαρία Τυδώρ (1553 – 1558), κόρη τοῦ 'Ερρίκου Ή' καί τής Αικατερίνης τής Αραγωνίας, πού τόν διαδέχτηκε, φανατική καθολική, παντρεύτηκε τό Φίλιππο Β' τής Ισπανίας καί στήν έποχή της ή 'Άγγλια έξαρτήθηκε άπό τήν Ισπανική πολιτική.

Άγγλια, Έδουάρδος ΣΤ' (1547 - 1553)

Μαρία Τυδώρ
(1553 - 1558)

'Η 'Ελισάβετ (1558 – 1603), κόρη τοῦ 'Ερρίκου Ή' καί τής "Αννας Μπόλεϋν, εἶχε ν' άντιμετωπίσει μετά τήν ἀνοδό της στό θρόνο τό θρησκευτικό ζήτημα. Οι άποπειρες νά έπιβληθεῖ δι προτεσταντισμός ή νά ξαναγυρίσει ο καθολικισμός εἶχαν συναντήσει τήν ίδια άντιδραση άπό τόν άγγλικό λαό. 'Η 'Ελισάβετ εἶχε προσωπικά κάθε συμφέρον ν' άποκοπεῖ άπό τήν καθολική έκκλησία, πού δέν άναγνώριζε τό γάμο τοῦ 'Ερρίκου Ή' μέ τήν "Αννα Μπόλεϋν, έπομένως καί τά δικά της δικαιώματα στόν άγγλικό θρόνο. Καί γιά προσωπικούς καί γιά έθνικούς λόγους λοιπόν έπέβαλε τήν μεταρρύθμιση καί μέ μιά σειρά άπό νόμους οργάνωσε τήν άγγλικανική έκκλησία καί τήν ξεχώρισε καί άπό τόν προτεσταντισμό καί άπό τόν καθολικισμό. Κατάργησε τήν παπική έξουσία, τήν παράδοση, τή λατρεία τῶν Ανίων, τήν προσκύνηση τῶν λειψάνων, τό καθαρτήριο, τήν άγαμία τῶν κληρικῶν, τά μυστήρια, έκτός άπό τό Βάπτισμα καί

Έλισάβετ
(1568 - 1603)

'Η βασίλισσα 'Έλισάβετ τής Άγγλιας

Θρησκευτική πολιτική, Όργανωση τής Άγγλικανικής Έκκλησίας

τή Θεία Εύχαριστιά. Διατήρησε όμως τίς θρησκευτικές τελετές σε άγγλική γλώσσα καί τήν ιεραρχία τοῦ κλήρου.

Στήν άρχη κράτησε μετριοπαθή στάση στά θρησκευτικά ζητήματα. "Οταν όμως δ Πάπας τήν αφόρισε (1570) στράφηκε όριστικά στό στρατόπεδο τῶν διαμαρτυρομένων καί πήρε σκληρά μέτρα κατά τῶν καθολικῶν πού συνωμοτοῦσαν ἐναντίον της. Μέσα σ' αὐτή τή σύγκρουση μέ τούς καθολικούς τοῦ ἑσωτερικοῦ καί τοῦ ἑξωτερικοῦ ἐντάσσεται καί ή περίφημη ἀντίθεσή της μέ τήν ἔξαδέλφη της **Μαρία Στιούαρτ**, βασίλισσα τῆς Γαλλίας καί τῆς Σκωτίας, πού οἱ καθολικοί πρόβαταν σάν τή μόνη νόμιμη βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας.

Εύρωπαική πολιτική

Οίκονομική πρόδοσης
τῆς Ἀγγλίας

Αποικιακή
πολιτική

Στήν πάλη ἀνάμεσα στούς καθολικούς καί τούς διαμαρτυρομένους τῆς Εύρωπης ή Ἐλισάβετ στάθηκε ἐπί κεφαλῆς τῶν διαμαρτυρομένων. "Ἐτσι βρῆκε τήν εὐκαρίαν ἡ Ἀγγλία νά παιζει ἔνα σημαντικό ρόλο στή διεθνή πολιτική καί νά πολεμήσει τήν Ἰσπανία, πού εἶχε μαζί της θρησκευτικές, ἀλλά καί οἰκονομικές διαφορές.

Στήν ἐποχή τῆς Ἐλισάβετ ἡ Ἀγγλία ἀνέπτυξε τό ἐμπόριο καί τή βιοτεχνία της καί ἄρχισε νά στρέφεται πρός τίς μακρινές χώρες καί τίς ύπερπόντιες ἐπιχειρήσεις. Τό Λονδίνο ἀπέκτησε πληθυσμό 250 χιλ. καί ἔγινε τό μεγαλύτερο λιμάνι τῆς Εύρωπης. Τό γεγονός ὅτι ἡ Ἀγγλία εἶχε παραγωγή ἀπό κάρβουνο, πού ἦταν ἡ κινητήρια δύναμη τῆς ἐποχῆς, συνέβαλε στήν οἰκονομική ἀνάπτυξή της. Ἡ παραγωγή μετάλλων αὐξήθηκε. Ἡ βιοτεχνία τῶν ύφασμάτων, πού ἦταν ἡ μεγαλύτερη βιοτεχνία τῆς Ἀγγλίας, ἐνισχύθηκε ἀπό ύφαντές πού ἥρθαν ἀπό τίς Κάτω Χώρες μετά τούς ισπανικούς διώγμούς. Παράλληλα ὁργανώθηκαν διάφορες ἐμπορικές ἑταίριες, ὅπως τῶν **Ἀνατολικῶν καί Δυτικῶν Ἰνδιῶν**, καί ίδρυθηκε ἡ πρώτη ἀποικία στήν Ἀμερική (Βιργινία). Ριψοκίνδυνοι κουρσάροι εἶχαν στό μεταξύ ἀρχίσει ἀκήρυκτο πόλεμο μέ τήν Ἰσπανία. Λεηλατούσαν τά παράλια τοῦ Περιού καί τῆς Χιλῆς, ἀλλά καί τίς ίδιες τίς ισπανικές ἀκτές. Αύτό ἀνάγκασε τό Φίλιππο Β' νά κηρύξει τον πόλεμο κατά τῆς Ἀγγλίας. Μέ τήν **καταστροφήν** όμως τῆς ισπανικές ἀρμάδας (1588) στερεώθηκε ἡ ἀγγλική κυριαρχία στή Θάλασσα.

Οι Ἀγγλοι ἔγιναν περήφανοι γιά τή δύναμη τοῦ κράτους τους, καί γιά τήν ἐπιρροή τους στήν Εύρωπη. Τό πνεῦμα τῆς ἀναγέννησης μεταφυτεύτηκε στήν Ἀγγλία. Καλλιεργήθηκαν τά γράμματα καί οἱ τέχνες. Τήν τόλμη καί τήν ὀρμητικότητα τῆς ἐποχῆς ἐκφράζουν μέ τό ἔργο τους δ Μάρλοου καί δ Σαίξπηρ.

Γαλλία

Γαλλία

‘Η Γαλλία, στό δεύτερο μέρος τοῦ 16ου αἰ, κινδύνεψε νά καταστραφεῖ ἀπό τίς θρησκευτικές ἀντιθέσεις. Στήν ἐποχή τοῦ **Ἐρρίκου Β'** (1547 — 1559) διαδόθηκε πιού δ καλβινισμός. Οι καλβινιστές τῆς Γαλλίας ὀνομάστηκαν ούγενότοι.

Μετά τό Θάνατο τοῦ 'Ερρίκου ἀπό τά 1559 — 1589 βασίλεψαν οἱ τρεῖς γιοὶ του **Φραγκίσκος Β'**, **Κάρολος Θ'** καὶ **'Ερρίκος Γ'**. Καὶ οἱ τρεῖς ἦταν ἀνθρωποὶ μέ πολὺ ἀσθενική κράση καὶ ἀδύνατη θέληση. 'Η ἀδυναμία τῶν βασιλέων νά ἐπιβληθοῦν θέρμαινε τίς φιλοδοξίες τῶν εὐγενῶν καὶ μεγάλων τό θρησκευτικοπολιτικό ἀνταγωνισμό. 'Από τίς φατρίες, πού ραδιουργοῦσαν γύρω ἀπό τό θρόνο, σπουδαιότερες ἦταν τῶν καθολικῶν μέ ἐπί κεφαλῆς τήν ίσχυρή οἰκογένεια τῶν Γκύζ καὶ τῶν καλβινιστῶν μέ ἀρχηγούς τούς Βουρβόνους τῆς Ναβάρρας. Οι ἀντιθέσεις προκάλεσαν μιά σειρά ἀπό σφαγές, δολοφονίες καὶ ἄγριους θρησκευτικούς διωγμούς. 'Η τρομερότερη σελίδα τους γράφτηκε τά ξημερώματα τοῦ 'Αγίου Βαρθολομαίου (24 Αύγουστου 1572) μέ μιά φοιβερή σφαγή τῶν οὐγενότων, πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ στό Παρίσι γιά τούς γάμους τοῦ 'Ερρίκου τῆς Ναβάρρας μέ τήν ἀδελφή τοῦ βασιλιὰ Καρόλου Θ'.

Διάδοχοι 'Ερρίκου Β'

Σφαγή 'Αγίου
Βαρθολομαίου 24
Αύγουστου 1572)

ΕΡΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΝΑΒΑΡΡΑΣ (1589 — 1610)

Μετά τή δολοφονία τοῦ 'Ερρίκου Γ' ἔλειψε ἡ δυναστεία τῶν Βαλουά. Βασιλίας τῆς Γαλλίας ἔγινε ὁ βουρβόνος 'Ερρίκος Δ' τῆς Ναβάρρας, ἀρχηγός τῶν οὐγενότων.

'Ερρίκος Δ'
Ναβάρρας

'Ο 'Ερρίκος Δ' ἦταν ἔνας γενναῖος στρατιώτης, διορατικός πολιτικός καὶ ἀξιόλογος ἀνθρωπος. Καταλαβαίνοντας ὅτι, ἂν στηριζόταν μόνο στή μειοψηφία τῶν οὐγενότων, δέ θά μποροῦσε νά βασιλέψει στή Γαλλία, οὕτε νά συντρίψει τήν φατρία τῶν καθολικῶν πού εἶχαν ἐνωθεῖ σέ σύνδεσμο (liga) καὶ ὑποστηρίζονταν ἀπό τούς 'Ισπανούς, ἔκανε διαπραγματεύσεις μέ τόν πάπα, συμφιλιώθηκε μέ τόν καθολικισμό καὶ στέφθηκε πανηγυρικά στή Σάρτρ (1594). Τό ἀποτέλεσμα ἦταν ἄμεσο. 'Ο λαός συσπειρώθηκε γύρω του καί ἡ Liga ἀπομονώ-
_ήκε.

'Ο 'Ερρίκος Δ' συμμάχησε μέ τούς 'Ολλανδούς καὶ τούς "Αγγλους καὶ νίκησε τούς 'Ισπανούς, πού εἶχαν εἰσβάλει στό γαλλικό ἔδαφος.

Διάταγμα Νάντης
(1598)

Γιά νά ἐπιτύχει τήν ἐσωτερική εἰρήνη ἔξεδωσε στά 1598 τό **διάταγμα τῆς Νάντης**, πού ἔδινε ἐλευθερία καὶ ίστοπολιτεία στούς οὐγενότους. Γιά νά τούς προστατέψει μάλιστα περισσότερο, τούς ἔδωσε δικαίωμα νά κρατήσουν γιά μερικά χρόνια πολλά φρούρια, πράγμα πού τούς ἔκανε νά σχηματίσουν «κράτος ἐν κράτει». "Ετσι μειώθηκαν τά θρησκευτικά πάθη καὶ ἡ Γαλλία σώθηκε ἀπό τόν ἐμφύλιο πόλεμο.

'Ο 'Ερρίκος Δ' φρόντισε νά ἐπιβάλει τήν τάξη, ἀνόρθωσε τά οἰκονομικά, προστάτεψε τό ἐμπόριο καὶ τή βιοτεχνία, ἐνδιαφέρθηκε γιά ἀποικιακή ἔξαπλωση. Γενικά ἔσωσε τή Γαλλία. 'Ένω ἐτοιμαζόταν ὅμως γιά δεύτερο πόλεμο κατά τῶν 'Ισπανῶν δολοφονήθηκε ἀπό ἓνα φανατικό καθολικό, πού δέν τοῦ συγχωροῦσε τό διάταγμα τῆς Νάντης.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ'. ΡΙΣΕΛΙΕ

‘Ο Λουδοβίκος ΙΓ’ (1610 — 1643) έγινε βασιλιάς σέ όλη τη Γαλλία στις 9 Αυγούστου. Ήταν ο μητέρας του Μαρία των Μεδίκων, δεύτερη γυναίκα του Έρρικου 4ου, η οποία δέν είχε τήν ίκανότητα νά κυβερνήσει καί έτσι άρχισε πάλι ο άνταγωνισμός των φατριών. Μεγάλο κίνδυνο άποτελούσαν αύτήν τήν έποχή για τό κράτος καί οι εύγενεις ούγενότοι, έπειδή μέ τά προνόμια πού πήραν είχαν γίνει παντοδύναμοι. Τότε έσωσε τήν Γαλλία από τό νέο χάος ο καρδινάλιος Ρισελιέ (Richelieu) ο βασιλιάς τόν διόρισε πρώτο σύμβουλο τού κράτους καί κυβέρνησε καί μετά τήν ένθηλικώση τού Λουδοβίκου ΙΓ’.

Ρισελιέ

Πρόγραμμα τοῦ
Ρισελιέ

Θρησκευτική
πολιτική

Συγκέντρωση τής
έξουσίας

Έξωτερική πολιτική

Ο Ρισελιέ ήταν άπολυταρχικός καί ψυχρός ρεαλιστής, άλλα είχε διορατικότητα καί μεγάλες πολιτικές ίκανότητες. ‘Εβαζε τό συμφέρον τής Γαλλίας πάνω από τούς θρησκευτικούς φανατισμούς. ‘Εταξε σκοπούς του στό έσωτερικό νά ένισχύσει τήν κεντρική έξουσία καί νά δρυανώσει μιά συγκεντρωτική γραφειοκρατική διοίκηση, άναλογη μ’ έκείνη τής έκκλησίας: στό έξωτερικό νά έξυψωσει τό γαλλικό γόντρο.

Πολέμησε τίς διασπαστικές δυνάμεις τοῦ έσωτερικοῦ, καί πρώτα τούς ούγενότους, άνακαλέσει τό διάταγμα τής Νάντης, κατέλαβε τά φρούρια πού κατεῖχαν οι ούγενότοι, άλλα άμέσως μετά τή νίκη του έπανέφερε τό διάταγμα καί έπικύρωσε τίς θρησκευτικές τους έλευθερίες. Σέ μιά έποχή φανατισμοῦ καί θρησκευτικῶν πολέμων ή στάση αυτή τοῦ Ρισελιέ είναι δείγμα πολιτικῆς έμπειριας καί νηφαλιότητας.

Ο Ρισελιέ προσπάθησε άκομα νά έξασθενήσει τή φεουδαρχία. Περιόρισε τά κυβερνητικά δικαιώματα τῶν εύγενῶν καί έπωφελήθηκε από τίς άντιδράσεις τους γιά νά τούς συντρίψει. Γκρέμισε πολλούς όχυρωμένους πύργους καί ύποχρέωσε τούς εύγενεις νά έγκατασταθοῦν στίς πόλεις. ‘Ανέθεσε πολλές από τίς έξουσίες πού άσκούσαν οι εύγενεις σέ άντιπροσώπους τοῦ βασιλιά (intendants). Είχε σκοπό νά δλοκληρώσει τίς μεταρρυθμίσεις αυτές, νά μοιράσει δικαιότερα τούς φόρους καί νά πρωθήσει τό έμποριο καί τή ναυτιλία, άλλα τόν έμπόδισε ή συμμετοχή του στόν τριακονταετή πόλεμο.

Μετά τό θάνατο τοῦ Γουσταύου Άδόλφου, βασιλιά τής Σουηδίας, ο Ρισελιέ μίσθωσε τό σουηδικό στρατό καί συνέχισε τόν πόλεμο έναντιον τῶν Αψβούργων, ώς σύμμαχος τῶν διαμαρτυρομένων ήγειμόνων τής Γερμανίας, πραγματοποιώντας έτσι καί τά εύρωπαϊκά του σχέδια.

Γιά νά δικαιώνει τήν πολιτική του φρόντιζε νά δημοσιεύονται σχετικά άρθρα σέ φυλλάδια καί έφημερίδες. ‘Η πρώτη μονόφυλλη έφημερίδα πού κυκλοφόρησε στή Γαλλία ήταν η Gazette (1631), δηπου ο Ρισελιέ καί ο Λουδοβίκος ΙΓ’ άρθρογραφούσαν άνωνυμα.

Μέ τόν ψυχρό καί κλειστό χαρακτήρα του καί μέ τά σκληρά μέτρα του ο Ρισελιέ δέν έγινε άγαπητός στή Γαλλία. Μέ τήν πολιτική

του συνέβαλε στήν έπικρατηση τοῦ ἀπολυταρχικοῦ πολιτεύματος. Ἡ Θετική προσφορά του δῆμος στό γαλλικό κράτος εἶναι δὴ τοῦ ἔδωσε μεγαλύτερη ἑθνική ἐνότητα, πιὸ συγκεντρωτική διοίκηση καὶ ἐνίσχυσε τή θέση του στὸν εὐρωπαϊκό χώρῳ.

Όλλανδία

Οἱ Κάτω Χῶρες, δηλαδή τὸ Βέλγιο καὶ ἡ Ὀλλανδία, ποὺ ἀνῆκαν στὶς κτήσεις τῶν Ἀψβούργων ἀπό τίς ἄρχες τοῦ 16ου αἰ., ἐνώθηκαν μὲ τὸ ἰσπανικό κράτος τοῦ Φιλίππου Β' ὑστερὰ ἀπό τὴν παραίτηση τοῦ Καρόλου Ε'. Οἱ χῶρες αὐτές εἶχαν ἀναπτύξει ἥδη ἀπό τὴν μεσαιωνική ἐποχὴ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιοτεχνία τους: ὑπῆρχαν ἐκεῖ μεγάλες πόλεις καὶ μιὰ οἰκονομικὰ ἴσχυρή καὶ φιλελεύθερη ἀστικὴ τάξη.

Οἱ Κάτω Χῶρες ἐσεβόταν τὴν παράδοση τῶν περιοχῶν αὐτῶν, ὅπου εἶχε γεννηθεῖ καὶ ἀπ' ὅπου εἶχε μεγάλα εἰσοδήματα, καὶ τίς εἶχε ὀργανώσει σὲ μιὰ ὁμοσπονδία μὲ πρωτεύουσα τίς Βρυξέλλες. Ἔδωσε τήν ἀνώτατη ἐκτελεστική ἔξουσία στὸ «Συμβούλιο τοῦ Κράτους» καὶ τῇ νομοθετικῇ σὲ μιὰ βουλή, τίς «Γενικές Τάξεις», ὅπου ἀντιπροσωπεύονταν οἱ βουλές τῶν ἐπαρχῶν, «οἱ Ἐπαρχιακές Τάξεις». Κάθε ἐπαρχία εἶχε ἐσωτερική αὐτονομία καὶ οἱ πόλεις αὐτόνομη ὀργάνωση.

Οἱ πρῶτες δυσκολίες παρουσιάστηκαν μὲ τή διάδοση τῆς μεταρρύθμισης, ποὺ προκάλεσε θρησκευτικούς διωγμούς καὶ ἐπέμβαση τῆς ιερᾶς ἔξετάσεως. Στήν ἐποχῇ τοῦ Φιλίππου Β' οἱ ιεροεξεταστές ἔγιναν σκληρότεροι, οἱ φόροι αὔξηθηκαν οἱ λεπιδασίες τῶν ἰσπανικῶν στρατευμάτων καὶ ἡ περιφρόνηση τῶν ἰσπανῶν ὑπαλλήλων πρός τοὺς εὐγενεῖς καὶ τό λαό προκάλεσαν ἀγανάκτηση, πού ξέσπασε σέ ἐ-

Κάτω Χῶρες.
Ἀφορμή γιὰ τήν
ἔξεγέρσην

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΩ ΧΩΡΩΝ

Έπανάσταση Κάτω Χωρών

Ο Γουλιέλμος τῆς Ὀρανίας

κοῦ στόλου, πού εἶχε σχηματιστεῖ ἀπό τά ἐμπορικά καράβια τῆς Ὁλλανδίας, καὶ ἡ ἀπελπισμένη ἀντίσταση τοῦ ὄλλανδικοῦ λαοῦ, ἐμπόδιζαν τούς Ἰσπανούς νά κυριαρχήσουν. Τέλος ὁ Φίλιππος ἀποφάσισε νά κρατήσει ἡπιότερη στάση, ἀνακάλεσε τὸν Ἀλμπα καὶ κατόρθωσε νά ἀποσπάσει τούς Βέλγους, πού ἦταν καθολικοί, καὶ νά τούς ἐνώσει σέ ὅμοσπονδία. Σέ ἀπάντηση ὁ Γουλιέλμος ἔνωσε τίς ὄλλανδικες περιοχές σέ μιά χαλαρή ὅμοσπονδία (ἐνωση Ούτρεχτης, 1579).

Διακήρυξη
Δικαιωμάτων

Η ἐνωση τῆς Ούτρεχτης δημοσίευσε τήν πρώτη στή νεώτερη εὐρωπαϊκή ιστορία «διακήρυξη δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου», δηπο τονίζονταν οἱ ύποχρεώσεις τοῦ βασιλιά καὶ τά δικαιώματα τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα ἡ ἐλευθερία τῆς συνείδησης στά θρησκευτικά θέματα. Δυό χρόνια ἀργότερα (1581) οἱ Ὁλλανδοί ἔπαψαν ν' ἀναγνωρίζουν τό Φίλιππο καὶ ἰδρυσαν ἔνα ἀνεξάρτητο ὅμοσπονδιακό κράτος, πού ἀργότερα ὀνομάστηκε, ἀπό τό ὄνομα τῆς σημαντικότερης ἑπαρχίας, Ὁλλανδία.

Ο Φίλιππος ἐπικήρυξε τό Γουλιέλμο τῆς Ὀρανίας καὶ ἐπέτυχε τή δολοφονία του, ἀλλά ἡ ἐπανάσταση εἶχε πιά ἐδραιωθεῖ. Οι Ὁλλανδοί ἐπέτυχαν τή συμπαράσταση τῆς Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἡ Ἰσπανία μετά τήν ἥπτα τοῦ στόλου τῆς ἀπό τούς Ἀγγλους (1588) ἀναγκάστηκε νά ύπογράψει στά 1603 ἀνακωχή. Η ὀριστική δημως ἀπελευθέρωση τῆς Ὁλλανδίας ἀναγνωρίστηκε μέ τή συνθήκη τῆς Βεστφαλίας (1648), πού ἔκλεισε τόν τριακονταετή πόλεμο.

Ἐτσι ὁ ὄλλανδικος λαός κέρδισε μέ ἀτέλειωτο πόνο καὶ αἷμα, ἀλλά καὶ ἀντοχή ἀκατάβλητη, τήν ἐλευθερία του ταπεινώνυτας τήν Ἰσπανία, τή μεγαλύτερη δύναμη τῆς ἐποχῆς.

Πνευματική καὶ
ἐμπορική ἀκμή τῆς
‘Ολλανδίας

Η ολλανδική δημοσπονδία πέρασε από πολλές έσωτερικές δυσκολίες. Κατόρθωσε δύμας νά δημιουργήσει μιά καταπληκτική έμπορική κίνηση. Άκομα και κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου μέ τήν Ισπανία οἱ Ολλανδοί αὔξησαν τά καράβια τους καί κυριάρχησαν στή Βόρειο Θάλασσα καί στή Βαλτική. Στά 1601 ίδρυθηκε ἡ έταιρία τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, πού μέ τήν ἐνίσχυση τοῦ κράτους κατόρθωσε νά ἔξασφαλίσει τό μονοπώλιο τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου καί νά δημιουργήσει ἔνα μεγάλο ἀποικιακό κράτος στήν Ἀνατολή. Τήν Ἱδία ἐποχῇ ἡ έταιρία τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν ἰδρυσε τό Νέο Ἀμστερνταμ, στή θέση πού χτίστηκε ἀργότερα ἡ Ν. Υόρκη.

Ἡ Ολλανδία ἄρχισε νά ξέπεφτει οἰκονομικά μόνο κατά τό τέλος τοῦ 17ου αἰ., ὅταν ἡ Γαλλία καί ἡ Ἀγγλία περιόρισαν τό ἐμπόριο της.

Τήν οἰκονομική ἀκμή συνόδεψε μιά μεγάλη πνευματική καί καλλιτεχνική πρόοδος. Τό πανεπιστήμιο τοῦ Leyden ἔγινε πνευματικό κέντρο τῆς Εὐρώπης τό 17ο αἰ. Πολλοί Εὐρωπαῖοι ἐπιστήμονες καί μεγάλοι φιλόσοφοι ἔβρισκαν καταφύγιο στή φιλελεύθερη χώρα. Ἡ καλλιτεχνική παράδοση συνεχίστηκε μέ τούς μεγάλους ζωγράφους Ρέμπραντ, Φράνς Χάλς καί Βάν Ντάυκ.

Ιακώβου Βάν Ρώνανταλ (Jacob Van Rijnsdael)
Μύλος στά περίχωρα τοῦ Wijk - Bu - Duurstede (Άμστερνταμ).

Ο Ρώνανταλ διακίνεται γά τόν δυναμισμό καί τήν αἰσθαντικότητα, μέ τά όποια ζωγραφίζει τήν Όλλανδική φύση. Προτιμά τά συννεφιασμένα μελαχολικά τοπία καί ἀπόδιετή τήν ύγρη ἀτμόσφαιρα, ἀλλά καί τήν ιδιαίτερη ύψη τῶν πραγμάτων: τοῦ ζιζου, τῆς πέτρας, τοῦ βρεγμένου χώματος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά είναι ἡ γενική κατάσταση στήν Εύρωπη στό δεύτερο μέρος τοῦ 16ου αἰ., ποιά κράτη παιζουν σπουδαίο ρόλο στά εύρωπαϊκά ζητήματα καί ποιοί είναι οι σπουδαιότεροι βασιλεῖς;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ποιά γεγονότα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς θεωρεῖτε τά ἀπολύτως πιό σημαντικά καί γιά ποιό λόγο;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β: Ο ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1618 – 1648)

Αίτια

‘Η ειρήνη τῆς Αύγουστας (1555) ἔφερε προσωρινά τή Θρησκευτική γαλήνη στίς γερμανικές χώρες, ἀλλά δέν μπόρεσε νά δημιουργήσει ἔνα μόνιμο καθεστώς. Πολλά προβλήματα εἶχαν μείνει ἄλυτα. ‘Η ειρήνη ἔδινε ἵσα δικαιώματα στούς καθολικούς καί στούς λουθηρανούς, ἀλλά δέν υπολόγιζε τόν καλβινισμό, πού διαδόθηκε ἀργότερα: οἱ καθολικοί ἀμφισβητοῦσαν τά ἐκκλησιαστικά κτήματα πού εἶχαν ἀπαλλοτριώσει οἱ διαμαρτυρόμενοι μετά τά 1552. Παρ’ ὅλα αὐτά ἡ ειρήνη διατηρήθηκε περισσότερο ἀπό 50 χρόνια, γιατί οἱ αὐτοκράτορες ἔδειχαν μετριοπάθεια καί οἱ ἡγεμόνες δέν ἦταν διατεθειμένοι νά διακινδυνεύσουν περισσότερο.

Τά πράγματα ἄλλαξαν, ὅταν ἡ ἀντιμεταρρύθμιση μέ ἐπικεφαλῆς τούς ήσουίτες δοκίμασε νά ἀνακτήσει τό χαμένο ἔδαφος. Οἱ ήσουίτες ἀνέπτυξαν μεγάλη δράση στήν Αύστρια, τήν κτήση τῶν καθολικῶν Ἀψβούργων, καί τή Βαυαρία, πού ὁ ἡγεμόνας ἦταν καθολικός. Ἐπηρέασαν τόν αὐτοκράτορα Ροδόλφο Β’ καί τούς διαδόχους του Μαθία καί Φερδινάνδο, πού ἀποφάσισαν νά ἐπιβάλουν μέ δυναμικό τρόπο τόν καθολικισμό στή Γερμανία. Αύτό ὅξινε τίς ἀντιθέσεις. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες ἐνώθηκαν σέ μιά «Ἐνωση» (Union) μέ ἐπικεφαλῆς τό Φρειδερίκο, ἐκλέκτορα τοῦ Παλατινάτου. Οἱ καθολικοί σέ ἔνα «Σύνδεσμο» (Liga) μέ ἀρχηγό τό Μαξιμιλιανό, δούκα τῆς Βαυαρίας.

Περίοδοι

‘Αποτέλεσμα ἦταν ν’ ἀρχίσει ἔνας πόλεμος, πού κράτησε τριάντα χρόνια καί κατέστρεψε τή Γερμανία. ‘Ο πόλεμος αὐτός χωρίζεται σέ πέντε περιόδους, πού θά μποροῦσαν νά θεωρηθοῦν καί αὐτοτελεῖς πόλεμοι: 1) τή Βοημική (1618 – 1620) 2) τοῦ Παλατινάτου (1621 – 1623) 3) τή δανική (1625 – 1629) 4) τή σουηδική (1630 – 1635) καί 5) τή γαλλική (1635 – 1648).

‘Αφορμή τοῦ πολέμου

‘Ο πόλεμος ἄρχισε ἀπό τή Βοημία. ‘Οταν ὁ αὐτοκράτορας Ματθίας ἐπιχείρησε νά περιορίσει τά δικαιώματα τῶν διαμαρτυρομένων, οἱ κάτοικοι ἐπαναστάτησαν καί πέταξαν τούς ἀντιπροσώπους τοῦ αὐτοκράτορα στό δρόμο ἀπό τά παράθυρα τοῦ παλατιοῦ τῆς Πράγας. ‘Οταν σέ λίγο ὁ αὐτοκράτορας Ματθίας πέθανε, οἱ Τσέχοι δέν ἀναγνώρισαν τό διάδοχό του Φερδινάνδο Β’ καί ἔδωσαν τό στέμμα στό Φρειδερίκο, ἐκλέκτορα, τοῦ Παλατινάτου.

Βοημική περίοδος

‘Ο Φερδινάνδος Β’ ἔστειλε στρατό στή Βοημία, πού τοῦ τόν παραχώρησε ἡ Liga, μέ ἀρχηγό τό στρατηγό της Τίλλυ (Tilly). Οἱ Τσέχοι νικήθηκαν, ἡ Βοημία ύποτάχτηκε καί ὁ Φρειδερίκος ἀναγκάστηκε νά ζητήσει καταφύγιο στήν Όλλανδία. Πολλοί ἐπαναστάτες καταδικάστηκαν σέ Θάνατο, ἀλλων δημεύτηκαν οἱ περιουσίες καί πολλές χιλιάδες μετανάστευσαν. ‘Ο προτεσταντισμός ἀπαγορεύτηκε, ἐ-

πιβλήθηκε ή γερμανική γλώσσα και ή Βοημία έγινε κληρονομική κτήση των Αψβούργων.

Μετά τή νίκη του ό Φερδινάνδος στράφηκε πρός το Παλατινάτο, τό κατέλαβε, έπειτα κι' έκει τόν καθολικισμό και έδωσε τόν τίτλο τού έκλεκτορα στό δούκα τής Βαυαρίας Μαξιμιλιανό, πού ήταν άρχηγός τής Liga.

Η ύποταγή τού Παλατινάτου συγκίνησε τίς άλλες διαμαρτυρόμενες χώρες και ίδιαίτερα τήν Αγγλία (ό Φρειδερίκος τού Παλατινάτου ήταν γαμπρός τού βασιλιά τής Αγγλίας 'Ιακώβου Α' Στιούαρτ), πού κατόρθωσε νά πείσει τή Δανία νά πάρει μέρος στόν πόλεμο. Ο βασιλιάς τής Δανίας Χριστιανός Δ' κήρυξε τόν πόλεμο, άλλα ό 'Ιακωβος δέν είχε χρήματα νά τόν ύποστηριξε. Ο αύτοκράτορας τής Γερμανίας έστειλε έναντίον του, έκτος άπό τόν στρατό τού Tilly, και ένα δεύτερο στρατό μέ στρατηγό τόν Βοημό Βαλλενστάιν (Wallenstein), πού τόν νίκησε και τόν ύποχρέωσε νά κλείσει είρήνη (1629).

Περίοδος τού
Παλατινάτου

Δανική περίοδος

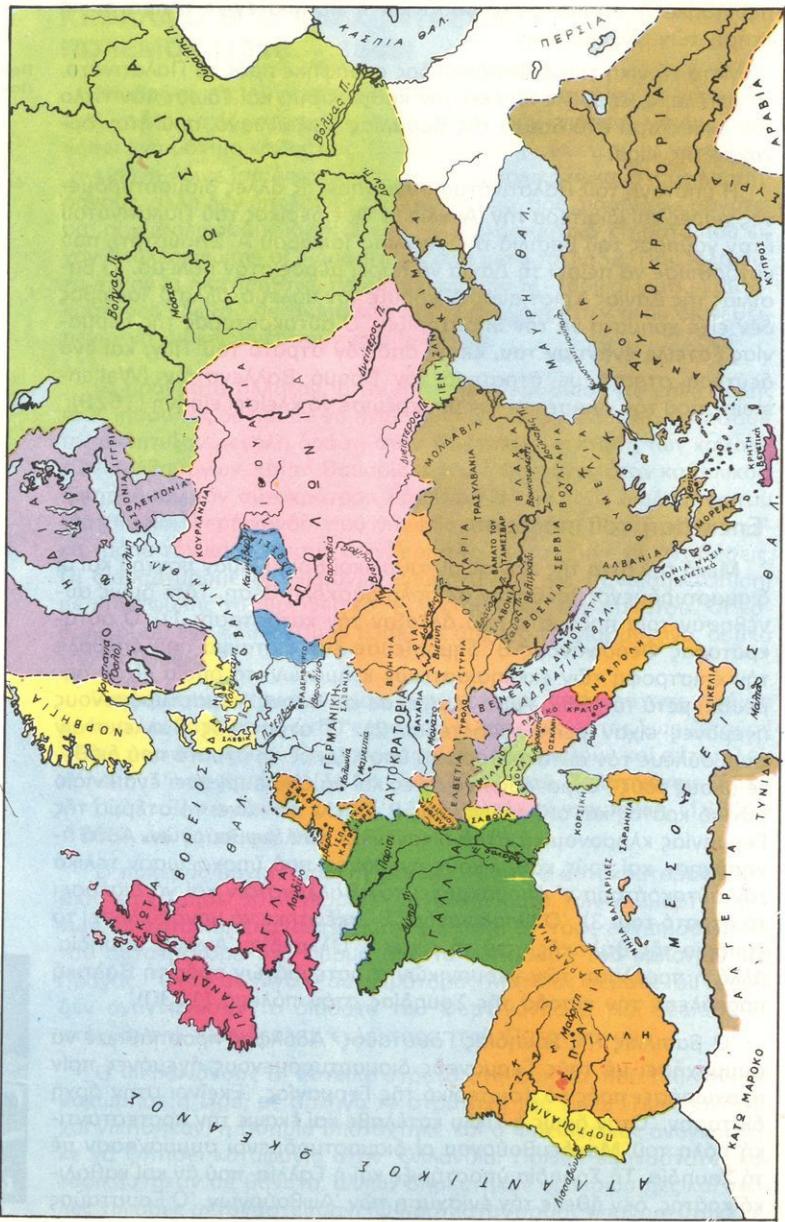
Ἐπέκταση τοῦ πολέμου

Μετά τήν ήττα τής Δανίας οι καθολικοί θριάμβευαν παντού και οι διαμαρτυρόμενοι βρέθηκαν σέ πολύ δύσκολη θέση. Τότε άμως συνέβησαν τρία πράγματα πού άλλαξαν τήν κατάσταση: 1) 'Ο αύτοκράτορας Φερδινάνδος Β' δημοσίευσε ένα διάταγμα πού έπειτα είχαν δημευθεῖ μετά τό 1552. Αύτό ξεσήκωσε και δύσους διαμαρτυρόμενους ήγειρόνες είχαν μείνει ούδετεροι. 2) 'Ο στρατηγός Βαλλενστάιν συμβούλευε τόν αύτοκράτορα νά ύποτάξει μέ τό στρατό πού διέθετε δλους τούς Γερμανούς ήγειρόνες και νά δημιουργήσει ένα ένιαστο έθνικό κράτος και ό Φερδινάνδος Β' ήθελε νά κάνει τό στέμμα τής Γερμανίας κληρονομικό στήν οίκογένεια τών Αψβούργων. Αύτο άνηστάχησε και τούς καθολικούς ήγειρόνες, πού ύποχρέωσαν τελικά τόν αύτοκράτορα ν' άπομακρύνει τόν Βαλλενστάιν και νά διαλύσει τό στρατό του. 3) 'Ο Φερδινάνδος Β' σκέφτηκε νά μονοπωλήσει τό έμποριο τής Βαλτικής, πού τό είχαν ή 'Ολλανδία, Αγγλία, Σουηδία, άλλα ή προέλαση τών γερμανικών στρατευμάτων πρός τή Βαλτική προκάλεσε τήν εισόδο τής Σουηδίας στόν πόλεμο (1630).

'Ο βασιλιάς τής Σουηδίας Γουσταύος 'Άδολφος προσπάθησε νά συμμαχήσει μέ τούς Γερμανούς διαμαρτυρόμενους ήγειρόνες πρίν προχωρήσει πρός τό έσωτερικό τής Γερμανίας. 'Έκεινοι στήν άρχην δίστασαν. "Οταν άμως ό Τίλου κατέλαβε και έκαψε τήν προτεσταντική πόλη τού Μαγδεμβούργου οι διαμαρτυρόμενοι συμμάχησαν μέ τή Σουηδία. Τή Σουηδία ύποστηριξε και ή Γαλλία, πού άν και καθολικό κράτος, δέν ήθελε τήν ένίσχυση τών Αψβούργων. 'Ο Γουσταύος

ΕΥΡΩΠΗ, 1648

Άδόλφος νίκησε τό στρατό του Τίλλυ κοντά στή Λειψία καί άνέτρεψε τήν προηγούμενη έπιτυχία τῶν καθολικῶν. Ό Σουηδικός στρατός προχώρησε πρός τό έσωτερικό τῆς Γερμανίας καί βάδισε πρός τήν Αύστρια καί τή Βαυαρία. Ό Τίλλυ νικήθηκε γιά δεύτερη φορά καί πληγώθηκε θανάσιμα. Ό αύτοκράτορας τότε άναγκάστηκε νά ξανακαλέσει τόν Βαλλενστάιν. Οι δύο στρατοί συναντήθηκαν στό Λύτσεν (Lytzen) κοντά στή Λειψία, το φθινόπωρο τοῦ 1632. Ή μάχη ύπτηξε φοβερή, ἐπειδή δὲ Γουσταύος Ἀδόλφος καί δὲ Βαλλενστάιν ἦταν οἱ καλύτεροι στρατηγοί τῆς ἐποχῆς. Οι Σουηδοί νίκησαν μέ μεγάλες ἀπώλειες, ἀλλά δὲ Γουσταύος Ἀδόλφος παρασύρθηκε ἀπό τήν προσωπική του παλληκαριά, δρμησε μέ τό ἵππικό στίς ἔχθρικές γραμμές, προχώρησε σέ βάθος, ἀπομονώθηκε, πληγώθηκε βαριά καί πέθανε.

Ἡ ἐπέμβασή του εἶχε σώσει τόν προτεσταντισμό. Μετά τό θάνατό του ὁ πόλεμος συνεχίστηκε σχεδόν χωρίς προοπτική, ὅλο καί πιό καταστρεπτικός γιά τή Γερμανία. Αύτό τό κατάλαβε δὲ Βαλλενστάιν καί προσπάθησε νά συνεννοθεῖ μέ τούς προτεστάντες γιά νά γίνει εἰρήνη· οι συνεννοήσεις ὅμως θεωρήθηκαν προδοσία καί δὲ Βαλλενστάιν καταδικάστηκε σέ θάνατο. Ἀργότερα δὲ αύτοκράτορας δοκίμασε νά υπογράψει εἰρήνη, ἀλλά οἱ Σουηδοί ἀπαιτοῦσαν γερμανικά ἔδαφη. Τέλος ἡ Γαλλία, πού ἥθελε νά ἔξασθενήσει τούς Ἀψβούργους στή Γερμανία καί στίς Κάτω Χώρες, κήρυξε τόν πόλεμο συγχρόνως στόν αύτοκράτορα Φερδινάνδο Γ' (διάδοχο τοῦ Φερδινάνδου Β') καί στήν Ἰσπανία.

Μέ τήν εισόδο τῆς Γαλλίας στόν πόλεμο, πού εἶχε πρωθυπουργό ἔνα καρδινάλιο, τό Ρισελιέ, δὲ πόλεμος πῆρε πιά καθαρά πολιτικό χαρακτήρα. Τό τελευταῖο μέρος τοῦ 30οῦ πολέμου δέν εἶναι πάρα ἡ προσπάθεια τῶν Σουηδῶν καί τῶν Γάλλων νά ἔξασφαλίσουν στρατηγικά σημεῖα στή Γερμανία.

Ἡ χώρα αὐτή εἶχε ὀλότελα καταστραφεῖ ἀπό τίς λεηλασίες τῶν στρατευμάτων· δὲ πληθυσμός εἶχε τρομακτικά ἀραιώσει, ἡ οἰκονομία παρέλυσε, γιατί κανείς δέν καλλιεργοῦσε πιά τή γῆ, οὕτε ἔκανε καμιά προσπάθεια, ἀφοῦ σέ λίγο θά περνοῦσαν τά μισθοφορικά στρατεύματα καί θά κατέστρεφαν τά πάντα. Τό μόνο ἐπάγγελμα πού ἔμενε ἦταν τοῦ στρατιώτη. Ὁρδές ἀπό μισθοφόρους τριγύριζαν τή χώρα λεηλατώντας καί σκοτώνοντας καί πίσω τους σέρνονταν κουρελιασμένα γυναικόπαιδα ἀναζητώντας τροφή.

Αὐτή ἡ τρομακτική δυστυχία ἔκανε τόν αύτοκράτορα Φερδινάνδο Γ' νά ζητήσει εἰρήνη. Τελικά ύπογράφηκε ἡ εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας (ἐπαρχία τοῦ κάτω Ρήνου) στά 1648.

Ἡ συνθήκη τῆς Βεστφαλίας (Westphalia)

Οι κυριότεροι δροί τῆς συνθήκης ἦταν:

Βαλλενστάιν

Γαλλική περίοδος

Κατάσταση τῆς Γερμανίας

1) Η Σουηδία κράτησε τό δυτικό κομμάτι τής Πομερανίας (γερμανική χώρα κοντά στή Βαλτική) και τίς παλιές ἐπισκοπές τής Βρέμης και Verden. "Ετσι στερέωσε τήν κυριαρχία της στή Βαλτική και κατέχοντας τίς ἑκβολές τῶν μεγάλων γερμανικῶν ποταμῶν Oder, Elbe και Weser ἔξασφάλισε τὸν ἔλεγχο στά παράλια τῆς B. Γερμανίας.

2) Η Γαλλία κράτησε τίς «τρεῖς ἐπισκοπές» Metz, Toul, Verdun πού εἶχε πάρει μέ τή συνθήκη τοῦ 1559, καθώς καί τό μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἀλσατίας, κι' ἔξασφάλισε τὸν ἔλεγχο τοῦ ἄνω Ρήνου.

3) Οι ἑκκλησιαστικές περιουσίες και τά φέουδα ἀποφασίστηκε νά μείνουν στήν κατάσταση πού ἦταν τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1624. "Ετσι οἱ διαμαρτυρόμενοι κράτησαν τά ἐδάφη πού εἶχαν καταλάβει ἡ ἀπαλλοτριώσει, ἀναγνωρίστηκε ὅμως ἡ ἐπαναφορά τοῦ καθολικισμοῦ στή Βοημία και ἡ προσάρτηση τῆς χώρας στίς κτήσεις τοῦ αὐτοκράτορα.

4) Ο καλβινισμός ἀναγνωρίστηκε ἰσότιμος μέ τά δύο ἄλλα δόγματα.

5) Οι ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας πήραν τό δικαίωμα νά συμμαχοῦν μεταξύ τους ἢ μέ ξένες χώρες, σά νά ἦταν ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι. "Ετσι ή Γερμανία διασπάστηκε και ἡ αὐτοκρατορική ἔξουσία κατάντησε ἀπλή σκιά.

6) ἀναγνωρίστηκε ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἐλβετικῆς και Ὁλλανδικῆς δμοσπονδίας.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ

Σημασία συνθήκης
Βεστφαλίας

Η συνθήκη τῆς Βεστφαλίας εἶναι ἔνας σταθμός γιά τήν εύρωπαική ιστορία:

Η Γερμανία διασπασμένη σέ κρατίδια ἔμεινε χωρισμένη ὡς τόν 19ο αι. Η αὐτοκρατορική ἔξουσία ἔξέπεσε. Η χώρα ἐπαθε δόλοκληρωτική οἰκονομική, δημογραφική και πολιτιστική καταστροφή. Η ἀναγέννηση πού εἶχε ἀρχίσει ἐκεῖ ἐσβησε, μιά γενιά ἀνατράφηκε μέσα στήν ἀγραμματοσύνη, χωρὶς ἡθικό φραγμό. Χρειάστηκε ἔναν αἰώνα ή Γερμανία γιά νά συνέλθει.

Η Ἰσπανία ἔξέπεσε δριστικά.

Η Γαλλία ἐνισχύθηκε πολύ, ἔγινε ἡ μεγαλύτερη εύρωπαική δύναμη στό δεύτερο μέρος τοῦ 17ου αι.

Η Σουηδία κυριάρχησε στή Βαλτική.

Γενικά οι φοβερές καταστροφές ἔκαναν φανερό, τουλάχιστο στά πιό φωτισμένα πνεύματα τῆς ἐποχῆς, δτι ὁ φανατισμός και ἡ μισαλλοδοξία δέν δόδηγοῦσαν πουθενά ἀλλοῦ ἀπό τήν καταστροφή. "Ετσι ἀρχισε νά γίνεται συνειδητό δτι ἡ μετριοπάθεια και ἡ ἀνεξιθρησκεία ἦταν ἀναγκαῖες γιά τήν ἐπιβίωση τῆς Εύρωπης. Ἔγιναν και μετά διωγμοί και δέντητες, ἀλλά οἱ ἀντιθέσεις μειώθηκαν· ὅλο και κέρδιζε ἔδαφος ή ίδέα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Αϊτια, άφορμή, περίοδοι και κυριότερα γεγονότα του τριακονταετούς πολέμου.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ποιές συνέπεις είχε γιά τή Γερμανία και τήν Εύρωπη δι τριακονταετής πόλεμος; Ποιά είναι ή σημασία τής συνθήκης τής Βεστφαλίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 16ου ΩΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΑ

Παρά τά έμποδια πού δημιουργούσε δι θρησκευτικός φανατισμός ή έπιστημονική πρόοδος συνεχίστηκε.

Μετά τίς άνακαλύψεις άναπτύχθηκαν πολύ οι φυσιογνωστικές έπιστημες και έγιναν οι πρώτες προσπάθειες γιά τήν ταξινόμηση τού νέου ύλικού. Άναπτύχθηκε πολύ ή γεωγραφία και έγιναν τελειότεροι οι γεωγραφικοί χάρτες.

Έξειχθηκε άκομα ή χειρουργική — οι άτελειωτοι πόλεμοι δημιουργησαν τήν άναγκη θεραπείας τών τραυμάτων και έδωσαν τήν εύκαιρια γιά πειραματισμούς — και ή παθολογία.

Μεγάλη πρόοδος έγινε στά μαθηματικά, τή φυσική και τήν άστρονομία μετά τή δημοσίευση τού βιβλίου τού Κοπέρνικου. Οι νέοι μαθηματικοί προσπαθώντας νά θεμελιώσουν με μαθηματικούς ύπολογισμούς τίς νέες αύτές θεωρίες προώθησαν τίς μαθηματικές έπιστημες πέρα από τήν άρχαία γεωμετρία και τήν άραβική ἀλγεβρα: Δέχτηκαν τό δεκαδικό σύστημα, άνακαλύψαν τούς λογαρίθμους (ό Σκύτος Ίω. Νάπιερ (Napier) στά 1614), ἀρχισαν νά μεταχειρίζονται τά μαθηματικά σύμβολα x , $-$, $+$, $=$.

Ο Γάλλος φιλόσοφος και μαθηματικός Ντεκάρτ (Descartes) διαμόρφωσε μιά σύνθεση ἀλγεβρας και γεωμετρίας, πού δνομάστηκε άναλυτική γεωμετρία.

Ο Γερμανός άστρονόμος και μαθηματικός Ίω. Κέπλερ (Kepler) θεμελίωσε μέ μαθηματικούς ύπολογισμούς τή θεωρία τού Κοπέρνικου και άνακαλύψε τούς νόμους τής κίνησης τών πλανητών.

Ο μεγαλύτερος έπιστημός τής έποχης και ένας από τούς μεγαλύτερους τού κόσμου ήταν δι Ιταλός Γαλιλαῖος (Galileo Galilei, 1564 – 1642) μουσικός, καλλιτέχνης, φυσικός, μαθηματικός και άστρονόμος. Οι θεωρίες του γιά τήν κίνηση τών σωμάτων, οι νόμοι γιά τήν πτώση και τήν έπιτάχυνση, πού θεμελίωσαν τή δυναμική, έπηρέασαν, όχι μόνο τήν έπιστήμη, άλλα και τή φιλοσοφική σκέψη τής έποχης, έπειδή άκριβως ήταν ή έπιστημονική έκφραση τού δυ-

Έπιστημη

Κέπλερ (Kepler)

Γαλιλαῖος (Galilei)

ναμισμοῦ, πού ἀναφέραμε ὅτι χαρακτήριζε αὐτή τὴν ἐποχή δλόκληρη.

Ο Γαλιλαῖος τελειοποίησε τὸ τηλεσκόπιο, πού κατασκεύασαν πρῶτοι οἱ Ὀλλανδοί, καὶ μελέτησε τούς ἀπλανεῖς ἀστέρες, τὴν μορφὴν τῆς ἐπιφάνειας τῆς σελήνης, τούς δορυφόρους τοῦ Διός, τὸ δαχτυλίδι τοῦ Κρόνου. Εἶχε πειστεῖ γιὰ τὴν ὄρθότητα τῆς θεωρίας τοῦ Κοπέρνικου, ὅταν ὅμως δημοσίευσε τίς γνῶμες του, οἱ ιεροεξεταστές τὸν συνέλαβαν, τὸν ὑποχρέωσαν νά ἀρνηθεῖ δημόσια τίς νέες θεωρίες καὶ τὸν περιόρισαν στά χτήματά του στὴ Φλωρεντία.

Ο Γαλιλαῖος μελέτησε τὸ πιό σημαντικό θέμα τῆς ἐποχῆς του, πού ἦταν ἡ σωστὴ ἐπιστημονικὴ μέθοδος, καὶ διατύπωσε μέ σαφήνεια τὴ μέθοδο πού μεταχειρίζεται ὡς σήμερα ἡ ἐπιστήμη. Ξεχώρισε τέσσερα στάδια: 1) συστηματικὴ καὶ προσεκτικὴ παρατήρηση 2) ἀπομόνωση τοῦ φαινομένου στὸ ἔργαστήριο καὶ πειραματικὴ ἔρευνα 3) ἀκρίβεια καὶ προσοχὴ στὴ μέτρηση 4) διατύπωση μιᾶς ἐπιστημονικῆς ὑπόθεσης, πού ἔπρεπε πάλι νά ἀπαληθευτεῖ μὲ νέα πειραματικὴ ἔρευνα.

Τὸ ᾶδιο θέμα, ἀλλά λιγότερο συστηματικά, ἀντιμετώπισε καὶ ὁ Ἀγγλὸς φιλόσοφος **Φραγκίσκος Βάκων** (Bacon, 1561—1626), πού δέχεται ὅτι ἡ μόνη σωστὴ ἐπιστημονικὴ μέθοδος εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ, δηλαδὴ αὐτὴ πού βασίζεται στὴν παρατήρηση καὶ τὸ πείραμα. Ἡ θεωρία του ἐπηρέασε τὴν ἀγγλικὴ φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη, ίδιαίτερα τὸν Ἀγγλὸ φιλόσοφο Τζών Λόκ.

Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου

Ἀλλαγὴ ἡμερολογίου (1582)

Μιά σημαντικὴ ἀλλαγὴ, πού ὀφείλεται στίς συστηματικότερες ἀστρονομικές παρατηρήσεις, εἶναι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου, πού ἔγινε μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΓ' στά 1582. Τὸ νέο ἡμερολόγιο, τὸ γρηγοριανό, καθόριζε ἀκριβέστερα ἀπό τὸ παλιό, τὸ ἰουλιανό, τὴ διάρκεια τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους. Ἔγινε ἀμέσως δεκτό στὶς καθολικές χῶρες, ἀλλά οἱ διαμαρτυρόμενοι καὶ οἱ ὄρθοδοξοὶ ἄργησαν νά τὸ ἀκολουθήσουν (Ἐλλάδα: 1921).

Ἡ Φιλοσοφία

Μέ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης παρουσιάστηκε στὴν Εὐρώπη γιὰ πρώτη φορά ἡ ἐλεύθερη φιλοσοφικὴ σκέψη, δηλαδὴ ἡ προσπάθεια νά ἐρμηνεύσει ὁ ἀνθρωπὸς μὲ τὴ λογική, ἀσχετα ἀπό τὰ θρησκευτικά δόγματα, τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, τῆς σχέσης ἀνάμεσα στὴν ὑλὴ καὶ στὸ πνεῦμα, στὸ Θεό καὶ τὸν κόσμο, στὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχή. Κάθε φιλόσοφος ἔδωσε μιὰ δική του ἀπάντηση στὰ μεγάλα αὐτά προβλήματα, διατύπωσε δηλαδὴ ἔνα δικό του φιλοσοφικό σύστημα.

Οἱ πρῶτοι μεγάλοι φιλόσοφοι τοῦ ΙΖ' αἰ. εἶναι:

‘Ο Γάλλος φιλόσοφος καί μαθηματικός **Ντεκάρτ** (René Descartes). Μέθοδός του είναι ή απόλυτη ἀμφιβολία. Ἀμφιβάλλει γιά κάθε παραδομένη γνώση, γιά τήν υπαρξη τοῦ κόσμου, γιά τίς ἀξίες τῆς ζωῆς, γιά τήν ἴδια του τήν υπαρξη. Φτάνει στήν ἄρνηση τῶν πάντων, ὅπου δέ μένει παρά ή ἀμφιβολία καί τό μοναδικό θετικό στοιχεῖο: ή σκέψη πού ἀμφιβάλλει, αύτός πού σκέπτεται: «Cogito ergo sum — Σκέπτομαι, ἄρα ὑπάρχω»

Μέ βάση τήν ἀνθρώπινη λογική ὁ Descartes θά στηρίξει πάλι τήν υπαρξη τοῦ Θεοῦ καί τοῦ κόσμου, ἀφοῦ περάσει τά πάντα ἀπό τόν αὐστηρό ἔλεγχό της. Στό βιβλίο του «Discours de la Methode» (Λόγος περί Μεθόδου), πού δημοσιεύτηκε στήν Όλλανδία στά 1637, διατυπώνει τό φιλοσοφικό του σύστημα πού ὀνομάστηκε «ὅρθολογισμός» (rationalismus) καί ἐπηρέασε τή νεώτερη φιλοσοφική σκέψη.

Ντεκάρτ (Descartes)

‘Ο Μπαρούχ Σπινόζα (Spinoza), Όλλανδός φιλόσοφος ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, ἤδρυσε ἔνα πανθεϊστικό φιλοσοφικό σύστημα. Δέχεται ὅτι ὁ Θεός καί ὁ κόσμος είναι ἔνα πνεῦμα καί ὑλη είναι οἱ δύο ὅψεις τῆς ἴδιας ούσιας.

Σπινόζα (Spinoza)

‘Ο Ἀγγλος φιλόσοφος **Θωμᾶς Χόμπης** (Hobbes) είναι ὅ εἰσηγητής τοῦ εύδαιμονισμοῦ καί τῆς μηχανοκρατίας καί ὁ ὑποστηρικτής τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας: πηγή κάθε γνώσης είναι οἱ αἰσθήσεις. Στόν κόσμο δέν ὑπάρχει παρά μόνο ὑλη καί ὁ Θεός πρέπει νά ἔχει κάποια ὑλική ὑπόσταση. Καλό καί ἡθικό είναι τό εὐχάριστο. Στήν πολιτεία ὁ ἄρχοντας πρέπει νά ἔχει ἀπόλυτα δικαιώματα, γιατί μέ τή μεσολάβησή του σώζει τούς ἀνθρώπους ἀπό τό ἀλληλοφάγωμα. Κάθε ἄνθρωπος είναι γιά τόν ἄλλον ἄνθρωπο λύκος. Τίς θεωρίες αύτές τοῦ Χόμπης πολέμησε ὁ “Ἀγγλος φιλόσοφος Τζών Λόκ.

Χόμπης (Hobbes)

‘Η τέχνη. ‘Ο ρυθμός baroc

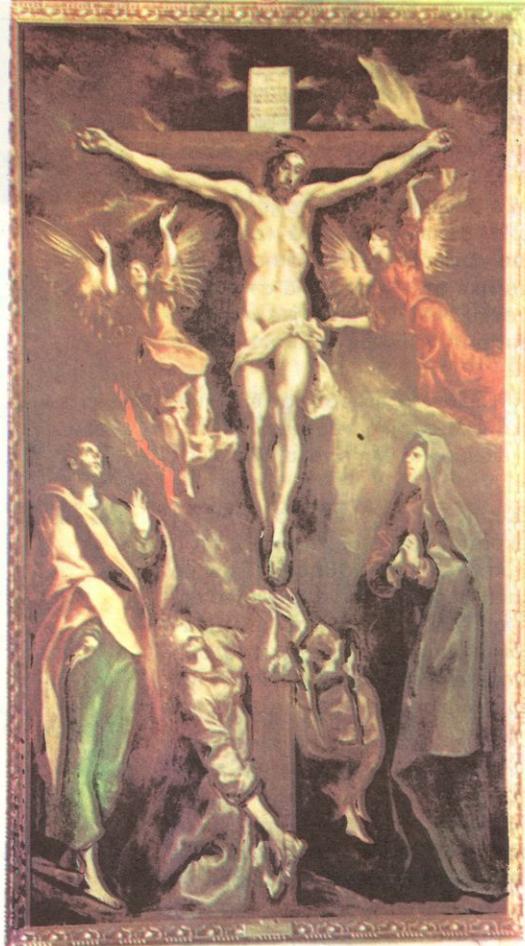
Μία ἐποχή τόσο ταραγμένη, ὥπως τό τέλος τοῦ 16ου καί τό πρώτο μέρος τοῦ 17ου αἰ., μέ τόσο δυναμισμό καί πάθος, δέν μπορεῖ νά τήν ἐκφράσει ὁ ἥρεμος ρυθμός τῆς ἀναγέννησης: γι’ αύτό παραχωρεῖ τή θέση του σ’ ἔνα νέο ρυθμό, γεμάτο πάθος καί κίνηση τό **baroc**, πού ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπό τή λέξη barocco, πού θά πεῖ ἀνώμαλο μαργαριτάρι. Οι ρίζες τοῦ νέου αὐτοῦ ρυθμοῦ βρίσκονται στά ἔργα τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου καί στούς πίνακες τοῦ Tintoretto· ἀγαπάει τήν κίνηση, τό πάθος, τήν ἐκσταση, τό πλάγιο ἐπίπεδο, τή δυνατή φωτοσκίαση, γενικά τή δυνατή ἐντύπωση καί τή γραφικότητα.

Χαρακτηριστικά τοῦ baroc

Στήν ἀρχιτεκτονική τά κτίρια ξεχωρίζουν μέ τήν πλούσια ἔξωτερη κή διακόσμηση, τίς καμπύλες γραμμές, τή γραφική ἐντύπωση πού δημιουργεῖ ἡ ἰσχυρή φωτοσκίαση. Δέν ἐνδιαφέρει πιά ἡ καθαρότητα τῆς γραμμῆς, ἀλλά ἡ συνολική εἰκόνα. ‘Ανάλογες είναι οἱ ἀλλαγές στή ζωγραφική:

Γκρέκο (Δομήνικος Θεοτοκόπουλος), Σταύρωση (Μαδρίτη).

Ο Γκρέκο δύσκολτα τή βυζαντινή ζωγραφική στήν Κρήτη. Αργότερα στή Βενετία έπειρε στην πόλη τούς μεγάλους Βενετούς ζωγράφους και ίδιατέρα τόν Τιντορέττο. Στήν Ισπανία διαμόρφωσε μία προσωπική τεχνοτροπία και ζεπέρασε πολύ τήν έποχή του. Οι χρωματικές άντιθεσεις, οι έντονοι φωτισμοί, τά απέραντα δινόματα τών ουράνων, ή θρησκευτική έκσταση, ο τονισμός τού δύναντος τού μήνους και ή εξάνθωση τών μορφών, χαρακτηρίζουν τό έργο του. Εδώ, έμπροσθετούν τόν άσπρον και διλότελο σχηματικό τοπίο, ύψωνται οι μεγάλοι Σταυροί μέτρο τό σώμα του Χριστού, πού δεσπόζει ο δλητή σύνθεση. Επάνω δύο δύγγειοι και κάτω δύο μυροφόρες γυναίκες μαζεύουν τό αίμα. Περιβάλλεται άπο τήν Παναγία και τόν Ιωάννην. Τά χρώματα δένουν τή σύνθεση. Τό φώς πηγάζει άπο τό σώμα του Χριστού και δίνει τό ίδιατέρο βαθύ της νόημα σε άλη τή σύνθεση.

1) Ό καλλιτέχνης δέ σχεδιάζει πιά τή μορφή. Σπάζει τό περιγράμμα και πλάθει τίς μορφές μέτο φώς, τή σκιά και τό χρώμα. Ζωγραφίζει τίς σκηνές συνολικά, ὅπως φαίνονται, και ὅχι κάθε μορφή χωριστά, ὅπως στήν άναγέννηση. Ή τάση αύτή προοιωνίζει τόν έμπρεσιονισμό τού 19ου αι.

Στήσ συνθέσεις προτιμᾶ τό πλάγιο έπιπεδο. Ή κεντρική μορφή δέν είναι συμμετρικά μέτο περίγραμμα τού πίνακα τοποθετημένη κι' αύτο δίνει στή σύνθεση μεγαλύτερη φυσικότητα.

2) Τό φώς είναι άκομα τεχνητό, άλλα δέν είναι διάχυτο, ὅπως στήν άναγέννηση. Πέφτει άπο κάποια πηγή σάν προβολέας και πλάθει διλόκληρη τή σύνθεση.

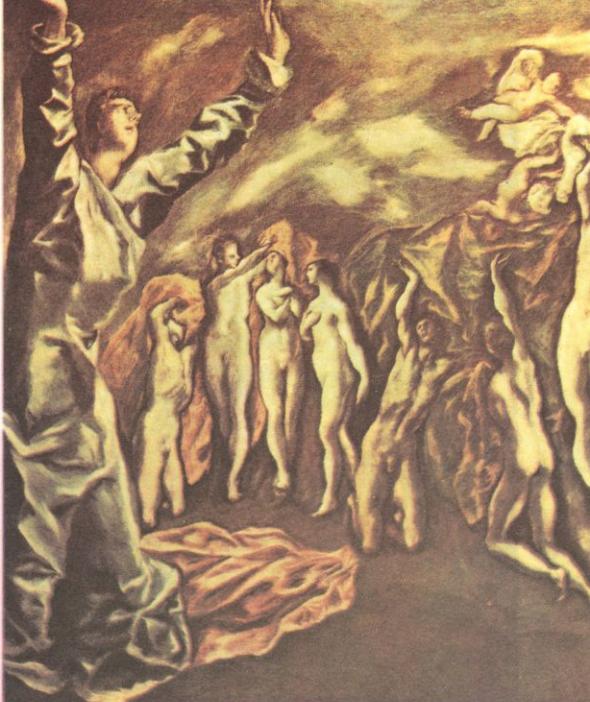
Ή φωτοσκίαση μέτρο τήν ύποβλητικότητά της παίζει βασικό ρόλο στή ζωγραφική baroc.

Καθώς ή θρησκευτική μεταρρύθμιση είχε χωρίσει σε δύο στρατόπεδα τήν Εύρωπη, ή τέχνη στήσ καθολικές χώρες ήταν ποιό πολύ θρησκευτική. Οι μεγαλύτεροι ζωγράφοι τού καθολικού μπαρόκ είναι στήν Ισπανία ο Μουρίλλο, ο Ντιέγκο Βελάσκεθ και ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco).

Γκρέκο (Δομήνικος Θεοτοκόπουλος), 'Όραμα τοῦ Εὐαγγελιστῆ' ήωάννη δάπ. τὴν Ἀποκάλυψη'.
Υόρκη).

Στό έργο αύτό δο Greco έχει φτάσει στό άνωτατο σημείο θρησκευτικής έκστασης: 'Ο Άγιος Ιωάννης κατάπληκτος, έκστασισμένος, ἀντικρύζει τις ψυχές τῶν δικαιῶν, πού εἶναι ἔτοιμες νὰ ντυθοῦν τὶς λευκές στολές, βαμμένες μέσα στὸ σίμα τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, πού τὶς καθόρισε ἀπό κάθε ἀμαρτία. Εἶναι ἔτοιμες νὰ δεχτοῦν τὴ Θεία Χάρη καὶ τὴ Λύτρωση. Οἱ στολές φαίνονται σάν διπτά σύννεφο σ' ἓνα φανταστικό οὐρανό. Κάθε παραδομένος νόμος ἀναλογίας καὶ σύνθετος ἔχει ἐδῶ ἐγκαταλειφθῆ. Οἱ μορφές καίνοτα σάν φόρες μέσα σ' ἓνα υπέρφυστο φῶς καὶ ἡ σύνθεση ἔχει ἔνα δυναμισμό πρωτοφανέστω στὴν τέχνη τῆς ἐποχῆς ἑκείνης.

Βελάσκεθ, (Diego Velasquez) Πορτραῖτο τοῦ Φιλίππου Δ' τῆς Ισπανίας (17ος αι. Λονδίνο). 'Ένα ὄπτο τὰ χαρακτηριστικά πορτραῖτα τοῦ Βελάσκεθ. Τὰ πολύτιμα ρούχα, ὁ διάκοσμος, ὁ ἴδιαίτερος φωτισμός εἶναι χαρακτηριστικά τῆς τεχνοτροπίας τοῦ μεγάλου Ισπανοῦ ζωγράφου τοῦ μπαρόκ.

'Ο Greco (1540 – 1614) γεννήθηκε στήν Κρήτη, μετανάστευσε στή Βενετία, καὶ ἐγκαταστάθηκε στό Τολέδο τῆς Ισπανίας.

Η ζωγραφική του συνδυάζει τή βυζαντινή παράδοση καὶ τή βενετική τεχνοτροπία μέ μιά ἴδιαίτερη, ἐντελῶς προσωπική του ἔκφραση. Τὴν τέχνη του χαρακτηρίζουν ἡ ἔκσταση, ἡ ἔξαύλωση, τό πάθος, ἡ ἀσκητική διάθεση, ἡ τελετουργική μεγαλοπρέπεια.

Στό Βέλγιο δο Ρούμπενς (Rubens) ζωγραφίζει μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυπρόσωπες θρησκευτικές σκηνές, πού χαρακτηρίζονται ἀπό μιά θεατρική δραματικότητα.

Ρούμπενς. 'Η γυναίκα του και τά παιδιά του (μέσα στα τηλεοπτικά μουσεία της Βρετανίας).

Χαρακτηριστικά στοιχεία του μπαρόκ, άλλα και τῆς τεχνοτροπίας του μεγάλου Φλαμανδού ζωγράφου, είναι σ' αὐτὸν τὸν πίνακα ἡ διάταξη τῶν μορφῶν, πού βρίσκονται ἔξω ἀπό τὸν κεντρικό σῖνον, ἡ ποτοθέπηση τους σὲ πλάγια ἐπίπεδα σὲ βάθος, τὸ φῶν ποὺ ὑπογραμμίζει τὴν ἀπλότητα τῆς σάρκας καὶ τῆς πλατείς πτυχώσεις, οἱ χρωματικές διαβαθμίσεις, ἡ ζωηρότητα καὶ ἡ κάποια ἔμφαση στὴν ἔκφραση καὶ στὶς στάσεις. Οὓμος τὸ αἰσθήμα τῆς ἀνάτης ποὺ δένει τὸ μεγάλο ζωγράφο μὲν τὴν οἰκογένεια του, διαποτίζει τὸν πίνακα μὲν εὖα αἰσθήμα τρυφερότητας.

Μουσική

Ἡ πολυφωνική μουσική εἶχε καλλιεργηθεῖ ἀπό τή μεσαιωνική ἐποχή. Ἀναπτύχθηκε ἀκόμα περισσότερο μὲ τὴν ἀναγέννηση, ἵδιας στὶς γερμανικές χώρες, πού τῆς ἔδωσαν ἰδιαίτερη θέση στὴν ἔκκλησια.

Παράλληλα ἄρχισε νά καλλιεργεῖται καὶ ἡ κοσμική μουσική.

Στὴν Ὑλλανδία καὶ στὶς ἄλλες διαμαρτυρόμενες χώρες, ὅπου ἔχουν καταργηθεῖ οἱ θρησκευτικές εἰκόνες, οἱ καλλιτέχνες, χωρίς νά ἀποκλείουν τὰ θρησκευτικά θέματα στρέφονται περισσότερο στὴν ἀπεικόνιση τῆς καθημερινῆς ζωῆς, στό τοπίο, στό πορτραϊτο. Οἱ μεγαλύτεροι ζωγράφοι τοῦ baroc εἶναι στὴν Ὑλλανδία ὁ **Φράνς Χάλς**, ὁ **Ρύουσνταλ** (Ruysdael) καὶ ὁ **Ρέμπραντ** (Rembrandt 1606 — 1669), ἔνας ἀπό τούς μεγαλύτερους ζωγράφους ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τὸ ἔργο του εἶναι τὸ φῶς καὶ τὸ χρώμα· μιά φωτοσκίαση ἀπαράμιλλη, σχεδόν μεταφυσική, πού δέ φωτίζει μόνο τὸν πίνακα, ἀλλά ὑποβάλλει τὸ βαθύτερο νόημά του.

Ρέμπραντ, Μάθημα ἀνατομίας (λεπτομέρεια). Χάρη.

Στὴν ἔκφραση τῶν προσώπων ὁ Ρέμπραντ ἀπεικονίζει τὴν προσοχή, τὸ ἐνδιαφέρον, τὴν ἐκπληξην.

Κάπου στά 1600 έμφανίστηκαν στήν Ιταλία τό δραμάτιο, πού είναι ένα μουσικό θρησκευτικό δράμα, καί ή σπερα. Καί τά δύο εϊδη γεννήθηκαν στήν Φλωρεντία καί διαδόθηκαν στήν ύπόλοιπη Ευρώπη.

Λογοτεχνία

Από τό δεύτερο μέρος τοῦ 16ου αι. καί ἔπειτα ὅλες οι εύρωπαι-κές έθνικές γλώσσες καλλιεργήθηκαν καί ἔδωσαν ἔργα κλασσικά. Στή Γαλλία μεγάλοι λογοτέχνες ἦταν ὁ **Ραμπελάι** (Rabelais), ἐνθουσιώδης ἀνθρωπιστής· στά ἔργα του «Γαργαντούας» καί «Πανταγκρυέλ» σαταρίζει τίς μεσαιωνικές προλήψεις καί τή σχολαστική ἑκπαίδευση καί ζητάει ν' ἀνανεώσει τά ιδανικά, τή μόρφωση καί τόν τρόπο ζωῆς, μέ τό φῶς τῆς ἀρχαίας παιδείας. Τό δόλοζώντανο ὑφος του πλούτισε τή γαλλική γλώσσα.

Ραμπελάι (Rabelais)

Ο **Μονταίν** (Montaigne) στό ἔργο του *Essais* συγκεντρώνει τίς μελέτες καί τίς σκέψεις του πάνω στή δική του καί γενικά στήν ἀνθρώπινη πραγματικότητα.

Στήν ἐποχή τοῦ Ρισελί άρχισε καί τό γαλλικό θέατρο μέ τόν **Κορνέι** (Corneille) πού ἔγραψε τόν *Cid* στά 1636.

Μονταίν (Montaigne)

Στήν Ισπανία ὁ μεγαλύτερος συγγραφέας τοῦ 16ου αι. ἦταν ὁ **Μιχαήλ Θερβάντες** (Cervantes) πού ἔγραψε τόν «Δόν Κιχώτη». «Ἐνας παράξενος, ὀνειρόπολος καί κάπως ἀξιοθρήνητος «ἰππότης» ξεκινάει γιά φανταστικά κατορθώματα, συντροφευμένος ἀπό τόν ἔξυπνο, ρεαλιστή, τόν ἀνθρωπο τοῦ λαοῦ, τόν Σάντσο Πάντσα. Στή μορφή τοῦ Δόν Κιχώτη σαταρίζει τό ιπποτικό ιδανικό τοῦ μεσαιώνα, πού εἶχε πιά ξεπεραστεῖ. Είναι ὅμως αὐτή ἡ μορφή μέ τόση δύναμη πλασμένη, ώστε πέρασε τά σύνορα τῆς ἐποχῆς πού ἥθελε νά σατυρίσει, κι' ἔγινε ἔνα πανανθρώπινο σύμβολο, μιά γλυκόπικρη εἰκόνα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πού δέν κουράζεται νά κυνηγάει τά χιμαιρικά της ὄνειρα.

Θερβάντες
(Cervantes)

Τό θέατρο καλλιεργήθηκε στήν Ισπανία ἀπό τόν **Λόπε ντέ Βέγκα** (Lope de Vega), πού ἔγραψε πάνω ἀπό 2500 ἔργα, ἐμπνευσμένα ἀπό τίς θρησκευτικές, λαϊκές καί ιστορικές παραδόσεις τῆς Ισπανίας. Τελικά ὅμως οι ἐπεμβάσεις τῶν ιεροεξεταστῶν μάραναν τήν Ισπανική λογοτεχνία.

Λόπε ντέ Βέγκα
(Vega)

Τήν ἕδια ἐποχή ὁ **Ούΐλλιαμ Σαΐξπηρ** (1564 – 1616) χάραξε μέσα στήσ τραγωδίες του (πού εἶναι ἐμπνευσμένες ἀπό τούς ἀρχαίους μύθους, τήν ιστορία, καί τούς μεσαιωνικούς εύρωπαικούς θρύλους) μορφές αἰώνιες μέ μιά ἀπαράμιλλη καλλιτεχνική δύναμη καί θεατρική τέχνη.

Σαΐξπηρ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά είναι τά σπουδαιότερα ἐπιστημονικά καί καλλιτεχνικά ἐπιτεύγματα ώς τά μέσα τοῦ 17ου αι.;

2. Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά τής τέχνης τοῦ baroc, ποιοί οἱ σπουδαιότεροι καλλιτέχνες; Σέ τι διαφέρει ἡ τέχνη αὐτή ἀπό τῆς ἀναγέννησης καὶ σέ ποιούς λόγους ὄφελονται οἱ διαφορές;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ποιό ἡ ποιά ἀπό τά πολιτιστικά ἐπιτεύγματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς θεωρεῖτε τά πιό ἀξιόλογα καὶ γιατί;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 15ου ΩΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΑ

Μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης οι Τούρκοι συνέχισαν τίς κατακτήσεις. 'Ο σουλτάνος Μωάμεθ Β' (1453 – 1481) κατέλαβε τά ἑλληνικά καὶ φραγκικά κράτη στήν κυρίως Ἑλλάδα καὶ στό Αιγαῖο· πήρε στή Β· Βαλκανική τή Σερβία, Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίνη· στήν Ἀσία τήν αύτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας, τή Χρυσούπολη (Σκούταρι) καὶ τήν Κριμαία· λίγο πρίν ἀπό τό θάνατό του ἀπείλησε καὶ τό 'Οτράντο στήν ίταλική χερσόνησο.

'Ο Βαγιαζήτ Β' (1481 – 1512), δέν είχε τό δυναμισμό τοῦ πατέρα του. Μέ τήν εύκαιριά τῶν ίταλικῶν πολέμων κατέλαβε τή Μεθώνη καὶ τήν Κορώνη, πού κατεῖχε ἡ Βενετία.

Μωάμεθ Β' (Γεννάδειος βιβλιοθήκη, Λεύκωμα
Ιω. Γενναδίου).

'Ο Σελήμ Α' (1512 – 1520), ἀπό τούς πιό σκληρούς καὶ δυναμικούς σουλτάνους, ἐπωφελήθηκε πάλι ἀπό τούς ίταλικούς πολέμους, πού ἀπασχολοῦσαν τήν Εύρώπη, καὶ κατέλαβε τή Συρία, τήν Παλαιστίνη, Μεσοποταμία καὶ Αἴγυπτο. Πρώτος πήρε τόν τίτλο τοῦ χαλίφη, δηλ. ἀντιπρόσωπου τοῦ Προφήτη. "Ετοι ἡ Τουρκία ἔγινε τό πνευματικό καὶ πολιτικό κέντρο τῶν μουσουλμάνων ὅλου τοῦ κόσμου.

'Επί τοῦ Σουλεϋμάν Β' (1520 – 1566) ἡ τουρκική αύτοκρατορία ἔφτασε στή μεγαλύτερη ἔκταση καὶ ἀκμή της. 'Ο Σουλεϋμάν κατέλαβε τό Βελιγράδι καὶ τή Ρόδο καὶ ἀπέσπασε ἀπό τούς Βενετούς τίς Κυκλάδες. Συμμάχησε μέ τό Φραγκίσκο Α' τῆς Γαλλίας καὶ βρήκε τήν εύκαιριά

νά έπεκτείνει τό κράτος του πρός την κεντρική Εύρωπη. Κατέλαβε τη Βούδα καί Πέστη, ύπετάξει ἔνα μεγάλο μέρος τῆς Ούγγαρίας καί πολιόρκησε τή Βιέννη (1529). ή ἐπίθεση ἀποκρούστηκε καί τελικά ή Βιέννη ἔμεινε τό τελευταῖο σύνυρο τῆς τουρκικῆς διείσδυσης στή Δ. Εύρωπη. Ἡ τουρκική αὐτοκρατορία ἔφτασε τόν 16ο αἰ. σέ ἑκταση μεγαλύτερη ἀπό τοῦ βυζαντινοῦ κράτους στόν 5ο αἰ. μ.Χ. "Οταν ὅμως, κατά τό τέλος τοῦ 16ου αἰ., σταμάτησαν οἱ μεγάλες κατακτήσεις, ἡ τουρκική αὐτοκρατορία ἄρχισε νά παρουσιάζει τά πρώτα σημεία ἔξασθενησης.

Ἐπί τοῦ Σελήμ Β' (1566 — 1574) ή κατάληψη ἀπό τούς Τούρκους τῆς Κύπρου, πού ἀνήκε στούς Βενετούς, προκάλεσε μιά σταυροφορία ἀπό τόν πάπα, τούς Βενετούς καί τό Φίλιππο Β' τῆς Ἰσπανίας. Ὁ χριστιανικός στόλος, μέ ναύαρχο τό Δόν Ζουάν τόν αὐτοτριακό, ἐτεροθαλή ἀδελφό τοῦ Φιλίππου, συνάντησε τόν τουρκικό στόλο στίς 7 Ὁκτωβρίου 1571 κοντά στή Ναύπακτο, τόν νίκησε καί τόν κατέστρεψε. Παρ' ὅλο πού οἱ Εύρωπαιοι δέν ἐπωφελήθηκαν ἀπό αὐτή τή νίκη, ή **ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου** σημείωσε τό τέλος τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας στή Μεσόγειο.

Στά 1669 οι Τούρκοι κατόρθωσαν νά καταλάβουν τήν Κρήτη, τελευταία βάση τῶν Βενετῶν στή Μεσόγειο. Χρεάστηκε ὅμως νά πολεμήσουν γι' αύτό 45 χρόνια. Μετά τήν κατάκτηση τῆς Κρήτης, ἀρχίζει καί τῆς Βενετίας, ἀλλά καί τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ή ὁριστική κατάπτωση.

Οι τουρκικές κατακτήσεις διευκολύνθηκαν ἀπό τήν οἰκονομική καί πολιτική ἔξασθένηση τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, τίς ἀντιθέσεις τῶν βαλκανικῶν καί ἀσιατικῶν κρατῶν, τήν ἀδιαφορία τῆς Εύρωπης καί τά θρησκευτικά μίση, πού δέν ἄφησαν νά ὅργανωθεῖ πραγματική σταυροφορία. Ἀπό τουρκική ἀποψη πάλι ὄφείλονται στούς ἀξιόλογους πολεμικούς ἀρχηγούς τῶν Τούρκων, στό καλό ἵππικό, καί στούς γενιτσάρους — στρατό πού σχημάτιζαν ἀπό ἔξισλαμισμένα παιδιά χριστιανῶν, πού τά φανάτιζαν καί τά ἔκαναν ν' ἀφοσιώνονται στό σουλτάνο καί νά ζοῦν γιά τόν πόλεμο. Σημαντικό κίνητρο γιά τίς κατακτήσεις αύτές στάθηκαν καί τά πλούσια λάφυρα ἀπό τίς εὕφορες καί πολιτισμένες περιοχές τῆς Βαλκανικῆς καί τῆς Ἀσίας.

Γιά ἔναν ἀσιατικό, νομαδικό στήν ἀρχή λαό, ὅπως οι Τούρκοι, ή

Σουλεύμάν Β' [Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Λεύκωμα Ιω. Γενναδίου].

Αἵτια τουρκικής
δικρής

κατάκτηση δέν ήταν κάτι άδύνατο. Τό σημαντικότερο ήταν ότι κατόρθωσαν νά διατηρήσουν τίς χώρες πού κατέκτησαν ώς το 19ο και ως τίς άρχες τοῦ 20οῦ αι. καί νά δημιουργήσουν ένα μόνιμο κράτος. Αυτό έξηγείται από πολλούς λόγους: 1) Τό τουρκικό κράτος πρωτοργανώθηκε στή Βιθυνία, μέσα σέ πυκνό έλληνικό πληθυσμό, καί τόν έκμεταλλεύτηκε βιολογικά μέ τό παιδομάζωμα καί πολιτικά — χρησιμοποίησε τήν όργανωση καί τήν παράδοσή του. 2) Μετά τήν άλωση τής Κωνσταντινούπολης οι Τούρκοι στηρίχτηκαν στήν πολιτική καί πολιτιστική όργανωση τής βυζαντινῆς αύτοκρατορίας. 3) Άπο τό 16ο αι. κ.έ. ήταν κατέλαβαν τή Συρία καί τήν Αίγυπτο στηρίχτηκαν καί στόν άραβικό πολιτισμό. 4) Ή κατοχή τής Κων/πολης, πού είχε τόσο μεγάλη στρατηγική καί έμπορική σημασία, στερέωσε τό τουρκικό κράτος καί στήν 'Ασία καί στήν Εύρωπη. 5) Οι μή μουσουλμανικοί πληθυσμοί ('Έλληνες, 'Εβραϊοι, 'Αρμένιοι,) πού οι Τούρκοι τούς όργανωσαν σέ χωριστές θρησκευτικές κοινότητες, έγιναν τά παραγωγικά στοιχεία τής αύτοκρατορίας (γεωργοί, ναυτικοί, έμποροι, βιοτέχνες) καί δημιούργησαν τό άναγκαιο κοινωνικό ύπόβαθρο τής στρατιωτικής τουρκικής φεουδαρχίας. 6) Ή ισχυρή κεντρική έχουσία τό 15ο και 16ο αι. έδωσε ένότητα καί συνοχή στό άπεραντο τουρκικό κράτος. Οι σουλτάνοι ήνωναν στό πρόσωπό τους τή δύναμη καί τήν αίγλη τοῦ βυζαντινοῦ αύτοκράτορα μέ τήν πολιτικοθρησκευτική έπιβολή καί τό κύρος τῶν 'Αράβων χαλιφῶν καί συγκέντρωναν τήν άνωτατη πολιτική καί στρατιωτική έχουσία. 7) Άπο γενικότερη ἀποψη καί ή Εύρωπη συνέβαλε, καί στήν έπεκταση τής τουρκικής αύτοκρατορίας (μέ τήν έλλειψη από κάθε σοβαρή

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

άντιδραση), καί στή διατήρησή της: όταν άπο τό 18ο αι. καί ἔπειτα ἡ τουρκική αύτοκρατορία ἔξασθένησε, ἡ διατήρησή της ὀφείλεται μόνον στά συμφέροντα καί τίς ἀντιθέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

Όργανωση τοῦ τουρκικοῦ κράτους

‘Ο σουλτάνος Μωάμεθ Β’, πού συνδύαζε τή σκληρότητα τοῦ ἀστάτη νομάδα μέ μεγάλη πολιτική ἱκανότητα καί κάποια γενικότερη καλλιέργεια, συνειδητά προσπάθησε νά ὁργανώσει ἔνα κράτος, πού θά διαδεχόταν τό βυζαντινό, κάτι σάν «ρωμαϊκή αύτοκρατορία τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους». Γ’ αὐτό, ἀφοῦ φρόντισε νά διατηρήσει ἄθικτα τά μνημεῖα τῆς Κωνσταντινούπολης, προσπάθησε νά συγκεντρώσει ἐκεῖ καινούργιο ἑλληνικό πληθυσμό πού τόν μετέφερε ἀπό ἄλλες περιοχές τοῦ κράτους, νά ξαναφέρει ὅσες ἀρχοντικές οἰκογένειες εἶχαν ἐπιζήσει καί νά στολίσει τήν πόλη μέ νέα χτιρία.

“Εκοψε νόμισμα μέ τήν ἐπιγραφή ‘άμηρᾶς Τουρκορωμαίων» καί μεταχειρίζόταν τήν ἑλληνική γλώσσα στά δημόσια ἔγγραφα καί τίς συνθῆκες (τή μόνη ἄλλωστε πού καταλάβαιναν καί οι Τοῦρκοι καί οι Φράγκοι ἡγεμόνες τῆς Ἀνατολῆς). Χρησιμοποίησε ἀκόμα πολλούς “Ἐλληνες ὑπαλλήλους καί συμβούλους καί ἔδωσε ἴδιαίτερη αἰγλή στήν ἐνθρόνιστοῦ πατριάρχη Γεννάδιου, λίγες μέρες μετά τήν ἄλωση, καί γιά λόγους πολιτικούς (ἡθελε νά δειξει πόσο σέβεται τή χριστιανική θρησκεία καί νά διευκολύνει ἔτσι τήν κατάκτηση τῶν ὑπόλοιπων χριστιανικῶν περιοχῶν), ἄλλα καί γιατί φιλοδοξοῦσε νά φερθεῖ ὅπως ἔνας βυζαντινός αὐτοκράτορας.

Η διοικητική διαίρεση τοῦ τουρκικοῦ κράτους εἶχε, ὅπως καί τοῦ βυζαντινοῦ, χαρακτήρα στρατιωτικό. Τό κράτος διαιρέθηκε ἀρχικά σέ δύο γενικές διοικήσεις, τῆς Ἀνατολῆς καί τῆς Ρουμελίας (Βαλκανικῆς: Roumeli = ἡ χώρα τῶν Ρωμαίων), πού εἶχαν ἐπικεφαλῆς ἔνα μπετέλερμπεη, μαζί στρατιωτικό καί πολιτικό διοικητή. Ἀργότερα οι διοικήσεις ἔγιναν περισσότερες. Τά νησιά τοῦ Αιγαίου ἔχαρτηκαν ἀπό τό ναύαρχο (καπετάν πασά).

Η γῆ κατά τούς μωαμεθανικούς νόμους ἀνῆκε στό Θεό, ἄρα στόν ἀντιπρόσωπό του, τό σουλτάνο. Ό τρόπος πού διαμορφώθηκε ἡ ιδιοκτησία τῆς γῆς ἐπηρέαστηκε πάλι ἀπό τούς βυζαντινούς θεσμούς τῶν τελευταίων χρόνων. Τά κτήματα ἦταν διαφόρων τύπων:

- 1) **κρατικά:** τά μοίραζε ὁ σουλτάνος σέ φεουδάρχες (σπαχῆδες) μέ τήν ὑποχρέωση νά παρέχουν στρατιωτική ὑπηρεσία, κάτι ἀνάλογο μέ τίς βυζαντινές πρόνοιες
- 2) **βαικουφικά** (δηλ. ἐκκλησιαστικά καί ἄλλων ιδρυμάτων) καί
- 3) **ιδιωτικά** πού ἦταν πάλι δύο ειδῶν: τά φθαρτά, δηλαδή ὅσα ἀνήκαν ἀπόλυτα στόν ιδιοκτήτη (μούλκια), καί τά ἀφθαρτά, ὅπου ὁ καλλιεργητής εἶχε μόνο τό δικαίωμα τῆς νομῆς.

Όργανωση
τουρκικοῦ κράτους

Διοικηση

Γαῖες

Τά φθαρτά κτήματα άνηκαν καί σέ μουσουλμάνους καί σέ χριστιανούς.

Οι φόροι ήταν **τακτικοί** καί **ϊκτακτοί** γιά τίς διάφορες άνάγκες τοῦ κράτους καί συχνά οἱ **ϊκτακτοί** ξεπερνοῦσαν τούς τακτικούς.

Οι σημαντικότεροι τακτικοί φόροι ήταν το **χαράτσι**, κεφαλικός φόρος πού πλήρωναν οἱ μή μουσουλμάνοι, ἔκτος ἀπό τίς γυναικες, τά παιδιά καί τούς γέρους, ή **σπέντζα**, φόρος πού πλήρωναν οἱ καλλιεργητές τῶν ἄφθαρτων κτημάτων καί οἱ **ἔγγειοι φόροι**, ὅπως ἡ δεκάτη καί ἄλλοι, πού ύπολογίζονταν μέ τὴν παραγωγή ἢ τὴν ἔκταση τῶν κτημάτων.

Φορολογία

Ἐπειδή ἡ Τουρκία δέν εἶχε ὑπαλλήλους καί εἰδικές ὑπηρεσίες γιά τὴν εἴσπραξη τῶν φόρων, συνήθως τούς ἐμίσθωνε. Κάποιος δηλαδή ἀγόραζε σέ δημοπρασία ἢ πλήρωνε στὸ κράτος τὸ ποσόν πού ἐκεῖνο ὑπολόγιζε νά είσπραξει ἀπό κάποια περιοχή καί ἐπαιρνε τὸ δικαίωμα νά κάνει τὴν εἴσπραξη. Φυσικά είσέπραττε πολύ περισσότερα μέ νόμιμο ἢ πειράνομο τρόπο.

Γιά τίς ἑλληνικές περιοχές ἵσχε τὸ διανεμητικό σύστημα. Τό τουρκικό κράτος δηλαδή καθόριζε τὸ συνολικό ποσόν τοῦ φόρου, καί τὸν καθορισμὸν κατ' ἄτομο, ὅπως καί τὴν εἴσπραξη, τὰ ἄφηνε στὶς τοπικές ἀρχές. Αὐτό τὸ σύστημα ἔγινε ἀφορμή ν' ἀναπτυχθοῦν οἱ ἑλληνικές κοινότητες.

Πολιτιστική κατάσταση τοῦ τουρκικοῦ κράτους

Θεοκρατικός χαρακτήρας τοῦ κράτους

Τό τουρκικό κράτος στηρίχθηκε στὴ βυζαντινή ὁργάνωση, ἀλλά ἡ Θρησκεία, ἡ νοοτροπία, ἡ γραφή, ὁ χαρακτήρας του γενικά, ηταν ἀσιατικός. Ἰδίως μετά τίς μεγάλες κατακτήσεις τοῦ 16ου αἰ. ἡ Τουρκία ἔγινε ἔνα θεοκρατικό ἀπολυταρχικό κράτος κατά τὰ ἀσιατικά πρότυπα. Ἡ Θρησκεία κυριάρχησε στὴν ἀνθρώπινη σκέψη. Ἀνώτατος νόμος τοῦ κράτους ήταν τὸ κοράνι. Μόνο δταν χρειαζόταν νά συμπληρωθεῖ ὑπῆρχε τὸ κοσμικό δίκαιο (kanun), πού ἔπρεπε δημας νά είναι σύμφωνο μέ τὸ πνεῦμα καί τὸ γράμμα τοῦ ἱεροῦ νόμου. "Ετσι κάθε ἀπόφαση τοῦ σουλτάνου ἔπρεπε νά ἐλεγχθεῖ ἀπό τοὺς νομικούς τοῦ ἱεροῦ νόμου καί μάλιστα ἀπό τὸν Σεΐχ - οὐλ - Ἰσλάμ, πού εἶχε τὴν ἔδρα του στὴν Κωνσταντινούπολη.

Πολιτισμός

Ο σεβασμός στὶς αὐθεντίες καί ἡ ὑποταγή στὸν ἱερό νόμο ἐμπόδισε κάθε ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης. Ἡ μόρφωση πού ἔδιναν στοὺς μεντρεσέδες (τουρκικά πανεπιστήμια) ηταν θεολογική. Ἡ φιλοσοφική σκέψη, ὑποταγμένη στὸ δόγμα, στράφηκε πρός τὸ μυστικισμό καί τὴν πνευματική συγκέντρωση. Οἱ Τούρκοι στοχαστές ἔχουν μιά τάση πρός τὴν ἀπαισιοδοξία καί τὴ μοιρολατρεία, πράγμα πού χαρακτήριζε καί τὸν τουρκικό λαό γενικά· εἶναι σοβαροί καί ἀγαποῦν περισσότερο τὴν ὀνειροπόληστή, παρά τή δράση.

Τό τζαμί τοῦ Σουλάτρων 'Αχμέτ Α' στήν Κωνσταντινούπολη. Χτίστηκε στά 1609 – 1616 ἀπό τὸν Μεχμέτ ἄγα. Τά τζαμία τῆς Κωνσταντινούπολης μιμοῦνται τὴν 'Αγία Σοφία, ἐπαναλαμβάνοντας δύμας καὶ στίς τέσσερες πλευρές τῇ διάταξη πού ἔχει ἡ 'Αγία Σοφία δινατολικά καὶ δυτικά, πράγμα πού κάνει τό τζαμί περίκεντρο χίριο. Ὁ μεγάλος κεντρικός θόλος στηρίζεται σὲ τέσσερα ἡμιθόλια. Ἐτοι μένουν στὸ ἑσωτερικὸ ἀκάλυπτοι οἱ τέσσερες μεγάλοι πεσσοί, πού τὸν στηρίζουν, καὶ χάνεται τὸ αἰσθήμα τῆς ἔκστασης, πού δημιουργεῖ τό ἑσωτερικό τῆς 'Αγίας Σοφίας. Τά πλαίσια κλίπη δύνας, χαμηλότερα, μὲ τὰ μεγάλα τους πολύκανθητα, ύποβάλλουν σὲ συγκέντρωση καὶ περισυλλογή. Ἐξωτερικά τό τζαμί ἔχει τῆ μορφὴ πυραμίδας. Οι ἐπάλληλοι τρούλοι καὶ τὰ ἡμιθόλια, πού κορυφώνονται στὸν κεντρικὸ μεγάλο τρούλο, οἱ μναρέδες πού λογχίζουν τὸν οὐρανό, δίνουν στὸ οικοδόμημα ἔνα βάρος, μιᾶ ἐμφαση, ἔνα συμπυκνωμένο δυναμισμό καὶ τό κάνουν σύμβολο καὶ ἔκφραση τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας τῆς ἐποχῆς ἑκείνης.

καὶ ὁ Ἀβικένα, ἔγιναν ἀξεπέραστα κλασσικά πρότυπα. Ἀκόμα καὶ οἱ ποιό προικισμένοι Τοῦρκοι ποιητές ὡς τὸ 19ο αἰ. δέν μπόρεσαν νά προσπεράσουν καὶ νά δημιουργήσουν μιά λογοτεχνία πρωτότυπη. Τό ἴδιο ἔγινε καὶ μέ τὴν τέχνην. Ἐπηρεάστηκαν ἀπό τὴν βυζαντινή καὶ κινέζικη κεραμική, ἀπό τὴν ἀραβική χαλκουργία, ἀπό τὴν περσοαραβική μικρογραφία. Ἡ ἀρχιτεκτονική τους ἔχει γιά πρότυπο τή βυζαντινή καὶ ἀραβική τέχνη. Στήν Κωνσταντινούπολη ἀρχιτεκτονικό πρότυπο τῶν τζαμιῶν ἦταν ἡ 'Αγία Σοφία. Ἡ ἀρχιτεκτονική ἔφτασε στήν ἀκμή της τὸ 16ο καὶ 17ο αἰ. Οἱ μεγαλύτεροι Τοῦρκοι ἀρχιτέκτονες εἶναι ὁ Κεμαλεντίν, ὁ Σινάν, ὁ Μεχμέτ ἄγας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΛΩΣΗ ΩΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΑ

Μέσα σ' αὐτή τή δομή τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ὅπως πάρα πάνω σέ γενικές γραμμές τήν ἀναφέραμε, ὑποχρεώθηκε ὁ ἐλληνισμός μετά τήν ἄλωση νά ἐνταχθεῖ καὶ ἀπ' αὐτή τή δομή ἔξαρτᾶται καὶ μ' αὐτήν ἔξηγεται ἡ πολιτική καὶ κοινωνική του ὀργάνωση, τά προνόμια, ἡ αὐτοδιοίκηση, ἡ οἰκονομική του θέση, ἄσχετα μέ τή βυζαντινή ἥ

και τήν άρχαία προέλευση πολλῶν ἀπό τούς θεσμούς αύτούς.

"Η σχέση ἀνάμεσα στό τουρκικό κράτος καί τούς "Ελληνες φαίνεται ἀπλή: Οι "Ελληνες ἦταν υπόδουλοι στούς Τούρκους. "Ομως ἡ σχέση αὐτή παρουσιάζει μιά μεγάλη ποικιλία ἀπό διαβαθμίσεις: ἀπό τήν ἀπόλυτη σχέδον αὐτονομία ὡς τήν πλήρη υποδούλωση· ἀπό τήν κατοχή μεγάλων κτημάτων ὡς τήν ἀποστέρηση τῶν πάντων· ἀπό τό μεγάλο πλοῦτο ὡς τήν ἀπόλυτη ἔξαθλίωση. Οι διαφορές αὐτές ἔχαρτηθηκαν ἀπό πολλούς παράγοντες: ἂν π.χ. μιά περιοχή παραδόθηκε ἡ κατακτήθηκε καί τί εἶδος συνθῆκες εἶχαν ύπογραφεῖ· ἂν ἦταν μιά περιοχή δρεινή ἡ πεδινή ἢ ἂν ἦταν νησί· ἂν ἡ γεωγραφική θέση ἔδωσε τήν εύκαιριαν· ἀναπτυχθεῖ τό ἐμπόριο ἢ ἡ βιοτεχνία· ἂν μέ τόν πλοῦτο τους κατόρθωσαν νά ἔξαγοράσουν περισσότερα δικαιώματα. Καὶ φυσικά ἡ κατάσταση ἔγινε καλύτερη γιά τόν ἐλληνισμό μέ τό πέρασμα τῶν αἰώνων, ὅσο ἡ τουρκική αὐτοκρατορία ἔστηνούσε. Στό βάθος ὅμως ποτέ τίποτε δέν μπόρεσε νά προστατέψει ἀποτελεσματικά τόν ἐλληνισμό ἀπό τή βία καί τήν αύθαιρεσία τού δυνάστη, οὔτε τίποτε νά τού σβήσει τήν ἀνάμνηση τής παλιᾶς του ἴστορίας, ὅπως ἔζησε στή λαϊκή καί τή λόγια παράδοση, καί τή δίψα τής ἐλευθερίας καί τήν ἐλπίδα, πού τόν ξεσήκωνε κάθε φορά σέ νέους ἀγῶνες, ὅσο αίματηρά κι ἂν εἶχαν καταπνιγεῖ οι προηγούμενοι.

Η ὁργάνωση τοῦ ἐλληνισμοῦ μέσα στήν τουρκική αὐτοκρατορία

ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ

Έκκλησιαστικά
προνόμια

Λίγες μέρες μετά τήν ἄλωση ὁ Μωάμεθ ὁ κατικτητής φρόντισε νά βρεθεῖ καί νά ἑκλεγεῖ πατριάρχης στήν Κωνσταντινούπολη ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ἀρχηγὸς τῶν ἀνθενωτικῶν, πού πήρε τό ὄνομα Γεννάδιος Β'. Οι ἴστορικοι τῆς ἐποχῆς ἀναφέρουν ὅτι μετά τήν ἐκλογὴν του ὁ σουλτάνος τόν δέχτηκε μέ τίς ἴδιες τιμές πού ἔδιναν στόν πατριάρχη οι βυζαντινοί αὐτοκράτορες καί πώς τοῦ ἔδωσε ἔγγραφα προνόμια. Τό ἔγγραφο αὐτό τῶν προνομίων, καί ἂν υπῆρξε, δέ σώθηκε. Φαίνεται ὅμως ὅτι γενικά ὁ πατριάρχης διατήρησε καί αὔξησε τά προνόμια πού εἶχε στήν τελευταία περίοδο τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τά προνόμια αὐτά ἦταν ἔκκλησιαστικά, πολιτικά, δικαστικά.

1) Ὁ πατριάρχης καί ἡ σύνοδος εἶχαν τήν ἐπίβλεψη τοῦ κλήρου, τῶν ἔκκλησιῶν, τῶν μοναστηριῶν, καί τῆς ἔκκλησιαστικῆς περιουσίας. Εἶχαν τό δικαίωμα νά δονομάζουν καί νά καθαιροῦν τούς μητροπολίτες, εἶχαν ποινική δικαιοδοσία στόν κλήρο καί ἀποφάσιζαν γιά τά δογματικά ζητήματα.

2) Η ἔκκλησια εἶχε πλήρη δικαιοδοσία στήν παιδεία καί στίς ἀ-

στικές ύποθέσεις τῶν χριστιανῶν, πού συνδέονταν ἄμεσα ή ἔμμεσα μαζί της, δηλαδή γάμους, διαζύγια, διαθῆκες κ.ἄ. Μποροῦσε ἀκόμα νά δικάσει καὶ κάθε εἰδούς ἀστική διαφορά, ὅταν οἱ ἀντίδικοι ἦταν χριστιανοί καὶ κατάφευγαν στὴν κρίση τῆς.

3) Ἡ ἐκκλησία εἶχε τὸ δικαίωμα νά εἰσπράττει φόρους, νά ἔχει ὑπαλλήλους καὶ νά ἐπιβάλλει τίς ἀποφάσεις τῆς.

4) Ὁ πατριάρχης καὶ οἱ κληρικοί εἶχαν εἰδική δικαστική μεταχείριση. Καμιά μήνυση δέν μποροῦσε νά ύποβληθεῖ κατά τοῦ πατριάρχη, χωρίς τῇ συγκατάθεση τῆς συνόδου, καὶ καμιά κατά τῶν ἐπισκόπων, χωρίς τῇ συγκατάθεση τοῦ πατριάρχη.

5) Ὁ πατριάρχης εἶχε τὸ δικαίωμα νά ύποβάλλει στὴν τουρκική κυβέρνηση παρατηρήσεις, αἴτησεις καὶ παράπονα, σχετικά μέ τούς χριστιανούς, ἀλλά εἶχε καὶ τὴν ύποχρέωση νά τούς διατηρεῖ σέ ύποταγγίη.

Μέ τά προνόμια αὐτά οἱ χριστιανοί λαοί ὄργανωθηκαν σέ μιά κοινότητα χωριστή ἀπό τὴν τουρκική καὶ ὁ πατριάρχης ἔγινε «**έθναρχης**». Ἔτσι ἡ ὄρθόδοξη ἐκκλησία ἔγινε ἔνα εἶδος κράτους ἐν κράτει καὶ, καθώς γιά τούς Τούρκους οἱ λαοί δέν ξεχωρίζαν ἀπό τὴν ἔθνοτητά τους, ἀλλά ἀπό τή θρησκεία τους, ὁ πατριάρχης ἐκπροσωποῦσε, ὅχι μόνο τούς "Ελληνες, ἀλλά καὶ ὅλους τούς βαλκανικούς λαούς πού ἀνῆκαν στὴν τουρκική αὐτοκρατορία.

Μέ τὸν τρόπο αὐτό σχηματίστηκαν μέσα στὸ τουρκικό κράτος δύο ιδιόμορφες χωριστές τάξεις: οἱ **μουσουλμάνοι**, πού ἦταν οἱ κυρίαρχοι, καὶ οἱ μή μουσουλμάνοι, οἱ **ραγιάδες**, πού δέν μποροῦσαν νά πάρουν μέρος στὸ στρατό, στή διοίκηση, στά ἀξιώματα. Οἱ ραγιάδες ἀπαγορεύοταν νά κρατοῦν ὅπλα, νά ντυνονται ὅπως οἱ μουσουλμάνοι. Μποροῦσαν νά λατρεύουν ἐλεύθερα τὸ Θεό τους καὶ νά παίρουν μέρος στή θρησκευτικές τους τελετές, ἀλλά δέν ἐπιτρεπόταν στούς πρώτους αἰώνες νά χτίζουν ἐκκλησίες, ἢ νά ἐπισκευάζουν τίς παλιές καὶ νά χτυποῦν τὶς καμπάνες. Οἱ ραγιάδες πλήρωναν χαράτσι καὶ φυσικά ἐφορολογοῦντο πολύ περισσότερο ἀπό τούς Τούρκους. "Ἐνας ἀπό τούς πιό φοβερούς φόρους ἦταν στούς πρώτους αἰώνες τῆς τουρκοκρατίας τό παιδομάζωμα.

Θέση τῶν ραγιάδων

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ

Ἡ πολιτική τῶν μουσουλμάνων ἀπέναντι τῶν χριστιανῶν δέν ἦταν πάντα ἡ ἴδια. Κατά κανόνα εἶχαν δεῖξει θρησκευτική ἀνοχή, χωρίς νά ἀποκλείονται ὅμως πολλές φορές τὰ σκληρά μέτρα κατά τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν. Τό κοράνι δίδασκε νά σέβονται τούς λαούς τῆς Βίβλου. Κατά τὴν παράδοση ὁ προφήτης Μωάμεθ εἶχε δώσει τὰ πρῶτα προνόμια στή μονή Σινᾶ καὶ ὁ Χαλίφης Ὁμάρ στό πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων. Ὁ σουλτάνος Μουράτ Β' εἶχε δώσει προνόμια στὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ διαφορά εἶναι πώς πάντα τὰ προνόμια δίνονταν σέ περιοχές πού εἶχαν παραδοθεῖ, ἐνῶ τώρα ὁ

Τουρκική πολιτική
καὶ προνόμια

περιοχές
της Ελλάδας
της Αρμενίας
της Ιορδανίας
της Λιβανού

Μωάμεθ ἔδωσε γιά πρώτη φορά σέ πόλη — τήν Κωνσταντινούπολη — πού εἶχε ἀντισταθεῖ ὡς τό τέλος. Οἱ λόγοι ἦταν πολλοί. Πρῶτα πρῶτα, δπως ἀναφέραμε, τά προνόμια σχετίζονταν μέ τήν ἴδια τήν ὁργάνωση τοῦ τουρκικοῦ κράτους.

Οἱ Τούρκοι δέν εἶχαν κρατική ὁργάνωση τέτοια πού νά μποροῦν νά διοικήσουν τίς χώρες πού κατέλαβαν. Ἐκμεταλλεύτηκαν λοιπόν τήν ὁργάνωση τῆς ἐκκλησίας γιά νά ἔξασφαλίσουν τήν ὑποταγή, τή διοίκηση καί τή φορολογία τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν. Γιά τόν ἰδιο λόγο κράτησαν καί τό κοινοτικό σύστημα.

Γιατί ὁ Μωάμεθ Β'
παραχώρησε τά
προνόμια

Οἱ Τούρκοι ἦταν μιά νομαδική, στρατιωτική φυλή. Ποτέ δέν ἀσχολήθηκαν σοβαρά μέ τό ἐμπόριο, τή βιοτεχνία ἢ τή ναυτιλία. Οἱ υποταγμένοι χριστιανικοί λαοί, γεωργοί, ἔμποροι καί τεχνίτες, ἦταν ἀπαραίτητοι γιά νά δώσουν κοινωνικό ὑπόβαθρο στή στρατιωτική τουρκική φεουδαρχία.

Τό τουρκικό κράτος στηριζόταν ὡς τό 16ο αι. σέ χριστιανικές περιοχές, δπου ὁ τουρκικός πληθυσμός ἦταν πολύ μικρός. Νά ἐπιχειρήσει ὁ Μωάμεθ Β' νά ἔξισλαμίσει διά τῆς βίας τούς χριστιανούς Ἠταν ἀδύνατο. Θά δημιουργοῦσε φοβερή ἀντίδραση καί θά μποροῦσε νά προκαλέσει πραγματική σταυροφορία σέ μιά ἐποχή πού πολλοί στήν Εύρωπη ἀγωνίζονταν νά τήν ὁργανώσουν. Οὔτε Ἠταν βέβαια δυνατό νά ἔξαφανίσει ὀλους τούς χριστιανούς. Ἀντίθετα, μέ τή θρησκευτική ἀνοχή πού ἔδειξε, μποροῦσε νά ἐπιτρέάσει καί τούς ἄλλους χριστιανικούς πληθυσμούς, πού δέν εἶχαν ἀκόμα ὑποταχθεῖ καί νά διευκολύνει τίς κατακτήσεις πού σχεδίαζε νά κάνει. Ἡ ἐκλογή τοῦ πατριάρχη Γεννάδιου δείχνει πώς ὁ σουλτάνος Ἠταν πολύ καλά πληροφορημένος γιά τίς ἀντιθέσεις τῶν χριστιανῶν. Ὁ Γεννάδιος, πού Ἠταν ἀρχηγός τῶν ἀνθενωτικῶν, προτιμοῦσε τούς Τούρκους ἀπό τούς Φράγκους καί δέ θά συνεργαζόταν ποτέ σέ μιά σταυροφορία, πού κινδύνευε νά ύποταξει τήν ὁρθόδοξη ἐκκλησία στήν καθολική.

Ἐφόσον τό τουρκικό κράτος εἶχε θεοκρατικό χαρακτήρα οἱ χριστιανοί δέν μποροῦσαν νά περιληφθοῦν σ' αὐτό καί νά δικάζονται μέ τούς νόμους τοῦ κορανιοῦ. Τό πιο φυσικό γιά τήν τουρκική νοοτροπία Ἠταν νά ὁργανωθοῦν κάτω ἀπό τή δική τους θρησκεία.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ παραχώρηση τῶν προνομίων ἔδωσε ἴδιαίτερη θέση στήν ἐκκλησία, πού ἡ συμβολή της στήν ἐπιβίωση τοῦ ἐλληνισμοῦ, ἴδιως στούς πρώτους φοβερούς αἰώνες τῆς σκλαβιάς, ὑπῆρξε πολύ μεγάλη.

Ἡ ἐκκλησία εἶχε μιά πλήρη ὁργάνωση καί μποροῦσε νά ἐλέγχει τούς χριστιανικούς πληθυσμούς περισσότερο ἀπό τό τουρκικό κράτος. Σ' αὐτό τό διοικητικό της πλαίσιο ἐκλείσε δλο τόν ἐλληνισμό

· Ἡ ἐκκλησία.
· Ἡ σημασία καί ἡ
θέση της

(καθώς μάλιστα μέ τήν τουρκική κατάκτηση elleniphe ή διάσπαση τῆς φραγκοκρατίας) καί τοῦ ἔδωσε ἐνόπτητα· δέν τὸν ἄφησε νά διαλυθεῖ ἀνοργάνωτος μέσα στήν τουρκική αύτοκρατορία, οὕτε νά διασπαστεῖ κατά ἐπαρχίες μόνο μέ τήν τοπική αύτοδιοικηση. Ἡ ἐκκλησία ἔγινε ἔτσι διανεκτικός κρίκος τοῦ ἐλληνισμοῦ.

Τό πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης εἶχε ὅπως εἴπαμε τόν ἔλεγχο δὲ τῶν βαλκανικῶν λαῶν. Ἡταν ὅμως πατριαρχεῖο ἐλληνικό καὶ χρησιμοποιοῦσε "Ελλήνες ὑπαλλήλους. Αὐτό ἔδωσε καί μετά τήν τουρκική κατάκτηση στό ἐλληνικό στοιχεῖο μιά ἴδιαίτερη θέση καί ἐπιρροή ἀνάλογη μέ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Τό πατριαρχεῖο ἀπέκτησε μετά τήν ἄλωση μιά εύρωπαική ἀκτινοβολία, γιατί διατηροῦσε σχέσεις μέ τά εύρωπαικά κράτη (Βενετία, Γαλλία, Πολωνία, Βλαχία). Ἀπό τό τέλος τοῦ 16ου αἰ. ὅταν ἴδρυσε τό πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας, βρῆκε τήν εύκαιρια νά δημιουργήσει εύρυτερες πολιτικές καί ἐκκλησιαστικές σχέσεις μέ τήν Ρωσία. Στόν 17ο αἰ. οἱ διαμαρτυρόμενοι λόγιοι καί ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας δοκίμασαν νά πλησιάσουν τό οίκουμενικό πατριαρχεῖο. Ἐτσι ἡ ὄρθοδοξη ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀσκοῦσε εύρωπαική πολιτική καί συνέχιζε τή βυζαντινή παράδοση.

Ἡ ἐκκλησία φρόντισε νά ἰδρυσε σχολεῖα. Ὁ πατριάρχης Γεννάδιος ἴδρυσε τήν **Πατριαρχική Σχολή** στήν Κωνσταντινούπολη. Ἰδίως στούς πρώτους αἰώνες τῆς πιό σκληρῆς σκλαβιάς ἡ ἐκκλησία κατόρθωσε μέ τό κρυφό σχολείο νά διατηρήσει τή γλώσσα, τή θρησκεία, καί τήν παράδοση.

"Ολοι οἱ προικισμένοι πνευματικοί ἀνθρωποί, κληρικοί καί λαϊκοί, ἔβρισκαν καταφύγιο στήν ἐκκλησία, πού εἶχε ἀνάγκη ἀπό μορφωμένους ὑπαλλήλους. "Ἐτσι γύρω ἀπό τό πατριαρχεῖο, πού ἔπειτα ἀπό πολλές περιπέτειες στεγάστηκε στό Φανάρι στό βάθος τοῦ Κεράτιου κόλπου, συγκεντρώθηκαν πολλοί λόγιοι καί δημιουργήθηκε μιά ἴδιαίτερη τάξη Ἑλλήνων, οι **Φαναριώτες**, πού ἥταν μορφωμένοι, ὑπηρετοῦσαν τό πατριαρχεῖο καί ἀργότερα, ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰ., τούς χρησιμοποίησαν καί οι Τούρκοι ὡς διερμηνεῖς καί ἡγεμόνες στή βλαχία καί Μολδαβία.

Ἡ ἐκκλησία μέ τό κήρυγμα καί τό φόβο τῆς κόλασης διατήρησε τήν ὄρθοδοξη πίστη τοῦ λαοῦ καί μαζί τήν ἔθνική του συνείδηση, γιατί τότε θρησκεία καί ἔθνική συνείδηση ἥταν ἔνα πράγμα. Ἐκεῖνο πού χώριζε τόν κατακτητή ἀπό τόν κατακτημένο ἥταν ἡ διαφορά τῆς θρησκείας. Δέν εἶχε κανείς παρά ν' ἀρνηθεῖ τήν πίστη του γιά νά τοῦ ἀνοιχτοῦν ὅλα τά ἀξιώματα καί νά βρεθεῖ ἀπό τήν τάξη τοῦ ραγιά στήν τάξη τοῦ κυριαρχου. Τό πιό θαυμαστό μέσα στήν τουρκοκρατία εἶναι πώς ὁ ἐλληνικός λαός, γιά νά κρατήσει αὐτή τήν πίστη, ἔμενε θεληματικά στή σκλαβιά καί τή δυστυχία· καί αὐτός ἥταν ἔνας ἀγώνας καθημερινός, ἀγώνας γιά κάθε γενιά μέσα στά τετρακόσια χρόνια τῆς σκλαβιάς. Κρατώντας τήν πίστη τους οι "Ελλήνες κρατοῦ-

Διεθνής ἀκτινοβολία

Πολιτιστική δράση

Φαναριώτες

Ἐκκλησία καί ἔθνος

πορειοδικά

σαν μαζί καί τή γλώσσα καί τήν παράδοση καί τήν έθνική τους συνέδοση.

Μέ τή λατρεία ή έκκλησία διατήρησε τήν άρχαία γλώσσα· παράλληλα όμως καλλιεργοῦσε τή δημοτική μέ τό κήρυγμα, γιατί θέλοντας νά έννοηθεί από τό λαό ἔπειτε νά μεταχειριστεῖ τή γλώσσα πού έκεινος καταλάβαινε.

‘Η έκκλησία δέν κήρυξε βέβαια ἐπίσημα τήν ἐπανάσταση — ἄλλο ἄν πολλοί κληρικοί πήραν σάν ἄτομα μέρος σέ ἐπαναστατικά κινήματα· όμως οὔτε καί τή μονιμότητα τῆς σκλαβιᾶς παραδέχτηκε. Δίδαξε πώς ή σκλαβιά ἥρθε σά Θεϊκή τιμωρία γιά τίς ἀμαρτίες τῶν ἀνθρώπων καί ἀφήνε νά καλλιεργηθεί ἡ ἐλπίδα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ: «Πάλι μέ χρόνια μέ καιρούς πάλι δικά μας θά ‘ναι».

‘Η έκκλησία μέ τό κήρυγμα καί τήν ἐπιρροή της διαμόρφωσε τήν ήθική συνείδηση καί ἔπλασε τόν τύπο τοῦ Νεοέλληνα χριστιανοῦ, θεοφοβούμενον, ταπεινοῦ, πιστοῦ στίς παραδόσεις, ἔντιμον στίς συναλλαγές καί ἀφοσιωμένου στήν πίστη καί στό καθῆκον.

Μέσα σ’ ἔνα ἀπολυταρχικό κράτος, ὅπως ή Τουρκία, ή ζωή καί ἡ δράση τῆς έκκλησίας δέν ἦταν οὔτε δύμαλη, οὔτε εὔκολη. ‘Ο πατριάρχης Γεννάδιος παρατήθηκε πολλές φορές, τά προνόμια συχνά καταπατήθηκαν, πολλοί πατριάρχες θανατώθηκαν. ‘Η ιστορία τῆς έκκλησίας ἔχει σελίδες καί τραγικές καί σκοτεινές. “Ο舅ς γενικά πρόσφερε πολλά στό ύπόδουσλο ἔθνος.

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ

Πολιτικά προνόμια

‘Εκτός από τά έκκλησιαστικά δόθηκαν κατά καιρούς, καί ἄλλα προνόμια στούς κατοίκους διαφόρων πόλεων ἢ περιοχῶν, καθώς τά Γιάννενα, ή Χίος, τά Ἀμπελάκια, ή Μάνη, ή Ύδρα, οι Σπέτσες, ή Ἀθήνα κ.ἄ. Τά προνόμια αύτά ἔχουν μιά ποικιλία ἀνάλογη μέ τίς τοπικές συνθήκες, τήν παράδοση, τίς περιστάσεις, ή καί τίς συνήθειες τῶν φραγκικῶν κρατῶν πού εἶχαν προηγηθεῖ. Γενικά ἐλάφρωναν τούς φόρους, ἀπαγόρευαν τό παιδομάραμα, ἐπέβαλλαν σεβασμό στή χριστιανική ἰδιοκτησία καί ἔδιναν δικαιώματα στήν τοπική αὐτοδιοίκηση.

Πολύ βοήθησαν τόν ἐλληνισμό καί οι «διοιμολογήσεις», δηλαδή οι συμφωνίες ἀνάμεσα στήν Τουρκία — Γαλλία, πού ἔγιναν, ὅπως ἔχομε ἀναφέρει, στήν ἐποχή τοῦ Φραγκίσκου Α΄ καί ἀνανεώθηκαν ἀργότερα μέ νέες συμβάσεις. Αύτές καί ἄλλες συμφωνίες τῶν Τούρκων καί μέ ἄλλα εὐρωπαϊκά κράτη ἔδωσαν τήν εὐκαιρία σέ πολλούς “Ελληνες — ίδιως τούς καθολικούς τῶν νησιῶν — νά παρουσιάζονται σάν ύπήκοοι ἡ «προστατεύομενοι» αύτῶν τῶν δυνάμεων καί νά περιλαμβάνονται καί αύτοί στίς συμφωνίες.

Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Εἶναι δεύτερος μετά τά προνόμια σημαντικός παράγοντας τῆς

όργανωσης τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τό τουρκικό κράτος, δῆπας εἴπαμε, δέν εἶχε κρατικές ύπηρεσίες τέτοιες, ώστε νά ἀναλάβει τή διοίκηση καί τή φορολογία τῶν ραγιάδων. Γι' αὐτό ἀνέθεσε αὐτή τήν εύθύνη στήν ἑκκλησία καί στίς κοινότητες.

Οι κοινότητες ἦταν νομικά πρόσωπα πού όργανώθηκαν μέσα στά πλαίσια τῆς τουρκικῆς διοίκησης. Κάθε πόλη ἦ χωριό, ἑκτός ἀπό αὐτά πού ἀνῆκαν στά φέουδα, μποροῦσαν νά συγκροτήσουν μιά κοινότητα. Μέλη τῆς κοινότητας ἦταν δσοι πλήρωναν κεφαλικό φόρο καί συνήθως μόνο οι ντόπιοι.

Αύτοί πού διοικοῦσαν τίς κοινότητες λέγονταν **δημογέροντες**, ἄρχοντες, προεστώτες ἢ κοτζαμπάσηδες. Τούς ἔξελεγε ὁ λαός καί ὁ κλῆρος συγκεντρωμένοι σέ γενική συνέλευση κάθε χρόνο.

Οι δημογέροντες εἶχαν τό δικαίωμα νά διαχειρίζονται τίς κοινές ὑποθέσεις, νά συγκεντρώνουν τούς φόρους, νά φροντίζουν γιά τήν ἐκπαίδευση, τά δημόσια ἔργα κ.ἄ. Εἶχαν ἀκόμα ἀγορανομικά καθήκοντα καί περιορισμένη δικαστική ἔξουσία. Στό ἔργο τους βοηθοῦσε δ «κοινός καγκελλάριος» ἢ «καντζιλλιέρης» (γραμματέας), ὁ «ἐπιστάτης» καί οι «λογαριαστάδες».

Ἡ κοινοτική αὐτοδιοίκηση ἔχει τήν ἀρχή της στή ρωμαϊκή ἢ τό πιθανότερο στή βυζαντινή ἐποχή. «Ομως σίγουρα ἀναπτύχθηκε καί ὀλοκληρώθηκε τόν καιρό τῆς τουρκοκρατίας, χάρη στή δομή τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, καί στάθηκε θεσμός πολύτιμος γιά τήν οἰκονομική καί πνευματική ἀνάπτυξη ὅλων τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν, ἴδιαίτερα ἔκεινων πού οι οἰκονομικές ἢ ἄλλες συνθῆκες τίς εύνόησαν.

Οι ἔνοπλες δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ

ΚΛΕΦΤΕΣ

Ἡ ὑπαρξη βενετικῶν φρουρίων μέσα στήν κατεχόμενη Ἑλλάδα καί οι ἀδιάκοποι τουρκοβενετικοί πόλεμοι, δῆπου ἐπαιροναν μέρος καί οι «Ἑλληνες, ἀνανέων τόν ἀγώνα, πού δέ σταμάτησε ποτέ. Ἀπό τά πρώτα κι' ὅλας χρόνια τῆς τουρκοκρατίας τά ἑλληνικά βουνά ἔγιναν καταφύγια τῶν πρώτων ἐπαναστατῶν, πού οι Τούρκοι τούς ὀνόμασαν «κλέφτες». Οι Τούρκοι ποτέ δέν μπόρεσαν νά διαλύσουν τά σώματα αὐτά, πού τά ἀνανέωντες ἡ βία καί τό μίσος καί τά συντηροῦσαν τά δρεινά χωριά.

κλέφτες

Πάνω στά βουνά διαμορφώθηκε ὁ τύπος τοῦ ἑλεύθερου πολεμιστή. Ὁ κλέφτης, σκληρός στόν πόλεμο, ἀλλά γεμάτος ἀγάπη γιά τήν πατρίδα, εύσεβής, πιστός στίς φιλίες, ἔντιμος, μεγαλόψυχος, μέ σεβασμό στίς γυναῖκες καί στούς ἀδύνατους, γενναῖος καί φιλελεύθερος, γυμναζόταν σάν ἀρχαῖος Σπαρτιάτης καί μάθαινε ν' ἀψηφᾶ τό θάνατο καί τό μαρτύριο.

Ἡ φύση τῆς χώρας τούς ἔμαθε τήν πολεμική τους τακτική, τόν κλεφτοπόλεμο: χτυποῦσαν κι' ἔφευγαν. «Ἐπρεπε νά ξέρουν τά βουνά

Μακρυγιάννη - Ζωγράφου, Εικόνες: Οι κλέφτες συνεχίζουν τόν άγώνα (λεπτομέρεια).

πιθαμή πρός πιθαμή γιά νά μήν τούς κυκλώνουν οι Τούρκοι. 'Ο έλληνικός λαός τραγουδοῦσε τά κατορθώματα τῶν κλεφτῶν, πού ḥταν οἱ ἔθνικοι τους ἡρωες, κι ἐπαιρνε δύναμη ἀπό τὴν παλληκαριά τους.

ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ

Αρματολοί

Ήταν ἄτακτα στρατιωτικά σώματα (τὸ ὅνομα προϊλθε ἀπό τὸ ἴταλικό *armatore* ἢ τὸ βυζαντινό «άρματολόγος») πού τά χρησιμοποίησαν καί οι Τούρκοι γιά τὴν ἀσφάλεια τῶν ὁρεινῶν περιοχῶν, πού δέν μποροῦσαν νά τίς ἐλέγχουν, καί γιά τὴν καταδίωξη τῶν κλεφτῶν ἢ τῶν ληστῶν.

Αρματολίκια

Οι ἀρματολοί εἶχαν τὴν ύποχρέωση νά φυλάνε τίς ὁρεινές διαβάσεις καί πληρώνονταν γι' αὐτό ἀπό τούς κατοίκους. Σιγά σιγά τά **άρματολίκια** δργανώθηκαν κατά περιφέρειες, πιό πολύ στή Βόρεια καί τή Στερεά Ἑλλάδα. 'Ιδιαίτερα ἄκμασε ὁ ἀρματολισμός στή Μακεδονία, γιατί ἀπό κεῖ περνοῦσαν οι πιό σημαντικοί δρόμοι πρός τή Β. Βαλκανική καί τήν Κωνσταντινούπολη, πού ἐπρεπε νά φυλάγονται. 'Αρχικά οἱ ἀρχηγοί τῶν ἀρματολῶν οἱ **καπετάνιοι** διορίζονταν γιά ἔνα διάστημα. 'Αργότερα δύμας τό δέσιμα ἔγινε κληρονομικό καί ἔτσι δημιουργήθηκε ἔνα εἶδος στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας.

Οι ἀρματολοί δέν ἤθελαν νά ἐπεμβαίνουν οἱ Τούρκοι στά ἀρμα-

τολίκια τους καί ἔπαιρναν τό δικαίωμα μᾶς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας. Ἡ πειθαρχία στά ἀρματολικά σώματα ἦταν χαλαρή. Πολύ συχνά οἱ ἀρματολοὶ μεταποδοῦσαν στήν τάξην τῶν κλεφτῶν καί ἄλλοτε πάλι σημαντικοὶ κλεφτοκαπεταναῖοι, πού ἦταν ἀναγκασμένοι νά προσκυνήσουν, ἔπαιρναν σέ ἀντάλλαγμα ἀρματολίκια. Ἀρκετές φορές μέσα στήν τουρκοκρατία οἱ ἀρματολοὶ ἀναγκάστηκαν νά πολεμήσουν μέ τούς κλέφτες κι' ἔτσι δημιουργήθηκαν ἀνάμεσα στίς οἰκογένειες βεντέτες καί μίση. Ὁμως ποτέ δέν ὑπηρέτησαν πραγματικά τούς Τούρκους.

‘Από τίς τάξεις τῶν κλεφτῶν καί τῶν ἀρματολῶν γεννήθηκε ὁ στρατός τῆς ἐπανάστασης. Αύτοί ἔδωσαν στόν ἐλληνισμό μεγάλους πολεμικούς ἀρχηγούς καί μιά δοκιμασμένη τακτική, τόν κλεφτοπόλεμο. Γι' αὐτό στή συνείδηση τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ οἱ κλέφτες καί οἱ ἀρματολοί, πού θά πρεπε νά νοοῦνται σάν ἀντίπαλοι ταυτίστηκαν.

‘Η πολιτιστική κατάσταση τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ στό 15ο καί 16ο αἰώνα

‘Η ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης καί ἡ ὑποταγή στούς Τούρκους στάθηκε γιά τόν ἐλληνισμό ἔνα τρομακτικό κτύπημα, πού οἱ καταστρεπτικές του συνέπειες φτάνουν σχεδόν ὡς τήν ἐποχὴν μας. Ὁ ἐλληνισμός ἔχασε τήν πολιτική καί πνευματική ἡγεσία τοῦ κόσμου. ‘Η καλλιτεχνική καί πνευματική ἀναγέννηση τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων συντρίψτηκε, ἡ κοινωνία ἀποδιοργανώθηκε, ὁ πληθυσμός μειώθηκε μέ τίς σφαγές καί τήν αίχμαλωσία καί αιμοραγοῦσε μόνιμα μέ τό παιδομάζωμα. ‘Η γῆ ἔγινε πιό φτωχή καί ξεχερσώθηκε ἀπό τήν ἔγκαταλειψη, ἀφοῦ οἱ Τούρκοι μεγαλοϊδιοκτήτες δέν εἶχαν λόγο νά τήν καλλιεργοῦν ἐντατικά. ‘Ο περιορισμός τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιοτεχνίας καί ὁ οἰκονομικός μαρασμός, πού εἶχε ἀρχίσει ἀπό τήν τελευταία περίοδο τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, δλοκληρώθηκε καί ἡ χώρα περιορίστηκε στήν κλειστή γεωργική οἰκονομία. Στά χέρια τῶν Τούρκων μετά τίς καταστροφές ἔμεινε πιό πολύ ὁ ἀγροτικός πληθυσμός καί οἱ μικροβιοτέχνες, στά νησιά οἱ ψαράδες καί οἱ ναυτικοί: ὁ λαός, ὁ πιό φτωχός λαός, χωρίς τήν πνευματική καί πολιτική του ἡγεσία. Καί ὅμως εἶχε ὁ λαός αὐτός, ὁ ἐλληνικός, τόση βιολογική δύναμη μέσα του, πού ἀγκιστρώθηκε στή γῆ του καί κατόρθωσε νά ἐπιζήσει καί νά ὀργανωθεῖ ἵσανά, καί δέν ἔχασε ποτέ τήν ἐλπίδα γιά τήν ἐλευθερία καί δέν ἔπαιψε ποτέ νά ἀγωνίζεται γι' αὐτήν.

Κατάστασή
ἐλληνισμοῦ μετά τήν
ἄλωση

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΟ 15ο καί 16ο ΑΙΩΝΑ

Μετά τήν τουρκική κατάκτηση ὁ ἐλληνικός λαός ἔμεινε στό πνευμα-

Γράμματα

τικό σκοτάδι. Οι μεγάλοι λόγιοι της ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων, οἱ πιὸ προοδευτικοί «πλατωνιστές», ποὺ ἦταν καὶ οἱ φορεῖς τοῦ βυζαντινοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἔφυγαν γιά πάντα στὴν Ἰταλία καὶ ἐκεῖ, ὥπως ἔχομε ἀναφέρει, βοήθησαν στὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπιστικῆς κίνησης. Ἐκεῖ μετέφεραν τὸ μίσος κατά τοῦ τυράννου, τὴν ἀκτινοβολία τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀγάπη τὴν κλασική κληρονομιά. Ἀπό αὐτούς προῆλθε ἡ πνευματική ἡγεσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς διασπορᾶς.

Λόγιοι στήν
Ἀνατολή

Στήν Ἀνατολή ἔμειναν οἱ πιὸ συντηρητικοί, οἱ «ἀριστοτελιστές», πού μισοῦσαν τὴ Δύση γιά λόγους ἔθνικούς (δέν ξεχνοῦσαν τὴ φραγκοκρατία) καὶ θρησκευτικούς (δέν ἤθελαν τὴν ὑποταγὴ στὴν καθολική ἐκκλησία). Συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπό τὸ πατριαρχεῖο.

‘Ο πατριαρχῆς Γεννάδιος ἄφησε τίς ἀγονες θεολογικές συζητήσεις μετά τὴν ἄλωση καὶ προσπάθησε νά ὁργανώσει τὴν ἐκκλησία. ‘Ἴδρυσε, ὅπως εἶχαμε, τὴν Πατριαρχική Σχολή, κοντά στὸ πατριαρχεῖο, ὅπου δίδαξε ὁ Μιχαήλ Καμαριώτης καὶ ὁ μαθητής του Μανουήλ Κορφίθιος.

Οι λόγιοι τῆς πρώτης τουρκοκρατίας εἶναι πολὺ λίγοι: **ὁ Παχώμιος Ρουσάνος, ὁ Δαμασκηνός Στουδίτης, ὁ Γεώργιος Αίτωλός,** Σημαντικό ρόλο στὸ 16ο αἰ. ἔπαιξε ὁ πατριαρχῆς **Ιερεμίας Β'**, αὐστηρός κληρικός, πού ταξίδεψε στὴ Ρούμελη καὶ στὸ Μοριά φροντίζοντας τὴν ὁργάνωση τῆς ἐκκλησίας, ἥρθε σὲ ἐπαφή μὲ τοὺς διαμαρτυρόμενους, πού προσπαθοῦσαν τότε νά πλησιάσουν τὸ οἰκουμενικό πατριαρχεῖο, πῆγε στὴν Ρωσία καὶ ἤδρυσε τὸ πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας. Στήν ἐποχὴ του οἱ λόγιοι **Ίωάννης καὶ Θεοδόσιος Ζυγομαλάς**, εἶχαν ἀλληλογραφία μὲ τὸ μεγάλο φιλόλογο **Μαρτίνο Κρούσιο**, πού δίδα-

‘Από τίς σημαντικότερες ἑκδηλώσεις τοῦ νεοελληνικοῦ μας πολιτισμοῦ εἶναι ἡ λαϊκή ἀρχιτεκτονική. Γεννήθηκε ὅπο τὴν παράδοση καὶ ἀπὸ τὴν ἔμφυτη κλίση τοῦ λαοῦ μας πρὸς τὴν δημοφιά καὶ τὴν ὄρονία. Ἀπόλυτα ἐναρμονιασμένη μὲ τὸ Ἑλληνικό περβάλλον, εἶναι ἔνα σπουχέδω πολύτιμο τῆς ἔθνικῆς μας κληρονομίας, πού πρέπει καὶ νά διατηρηθεῖ καὶ νά διδάξει.

Τό σπίτι τοῦ Ροδάκη στὴν Αίγινα, χαρακτηριστικός νησιώτικος τύπος, διακοσμημένο μὲ γλυπτά καὶ χαράγματα συμβολικά, ὅπο τὸ λαϊκό τεχνίτη.

σκε στό Πανεπιστήμιο τῆς Τυβίγγης στή Γερμανία, τοῦ ἔδωσαν πολύτιμες πληροφορίες γιά τήν τότε ἑλληνική πραγματικότητα καί τίς περιέλαβε στό βιβλίο του *Turcograecia*.

Τά λογοτεχνικά κείμενα πού κυκλοφοροῦσαν τήν ἐποχή αύτή εἶναι οι «θρῆνοι» γιά τήν ἄλωση, πού προσπαθοῦσαν νά ξεσηκώσουν τά εύρωπαϊκά κράτη σέ σταυροφορία, καί διάφοροι «χρησμοί» πού πρόβλεπαν τήν καταστροφή τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Εἶναι χαρακτηριστικό, δτι, ἐνῶ πρίν από τήν ἄλωση ὅλες οι προβλέψεις ἦταν δυσοίωνες, τώρα παντοῦ διαφαίνεται ἡ ἐλπίδα γιά γρήγορη ἀπελευθέρωση, ἐλπίδα πού κρατοῦσε τό λαό σέ ἀναβρασμό.

Στό 16ο αι. κυκλοφόρησαν οι πρώτες μεταβυζαντινές «χρονογραφίες», πού πολύ ἔκκλησιαστική ἴστορία, από τόν **Μανουήλ Μαλάξο, Μαθαῖο Κιγάλα, Νεκτάριο Ἱεροσολύμων**.

Η ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

‘Ο Ἑλληνικός λαός ἔμεινε μετά τήν ὑποταγή του μόνος, δπως ἀναφέραμε, ἄλλα δχι ἀκαθοδήγητος. Πίσω του ὑπῆρχε ὁ πολιτισμός

πολλῶν αἰώνων: ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός καί ὁ κοντινός βυζαντινός μέ τούς παλιούς καί τούς τελευταίους ἀγῶνες, μέ τά παλιά καί τά νεώτερα πολιτιστικά ἐπιτεύγματα. Ἡταν αύτός ἔνας πλοῦτος, πού διατηρήθηκε μέσα στή λαϊκή παράδοση, στή γλώσσα, στό τραγούδι, στό παραμύθι, στό χορό, στή μουσική, στή λαϊκή τέχνη, στά ἥθη καί στά ἔθιμα. Εἶναι ἀφάνταστο ἀπό πόσο μακρινά χρόνια μᾶς ἔρχονται ὅλα αυτά. ‘Υπάρχουν παραμύθια προελληνικά, παραδόσεις πού

Περιστερώνας τῆς Σήφου μέ χαρακτηριστική διάτρητη διακόσμηση (φωτογραφία Μαρίας Βούρα).

ξεκινοῦν ἀπό τίς πρωτόγονες λατρεῖες, χοροί πανάρχαιοι. Τό δημοτικό μας τραγούδι κρατάει τήν τεχνική τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς προομηρικῆς ἐποχῆς. ‘Η δημοτική μας γλώσσα, ίδιως στίς ἀκραίες περιοχές τῆς Κύπρου καί τοῦ Πόντου, διατηρεῖ ἀτόφιους ἀρχαιοελληνικούς τύπους, καί ἀν. τό προσέξει κανείς θά δεῖ πώς εἶναι σπάνιες οἱ ἀρχαίες λέξεις πού δέ διατηροῦνται στά νέα ἑλληνικά, σέ κάποιο σύνθετο ἡ κάποιο παράγωγο, πράγμα ἀλλωστε πολύ φυσικό γιά μιά γλώσσα πού ἔξελιχθηκε χωρίς καμιά διακοπή ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα. ‘Ο λαός διατήρησε ἀκόμα τήν ἀνάμνηση, τό θρύλο ο καί τούς θεσμούς τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. ‘Η Πόλη, ἡ

Λαϊκή παράδοση

Ξωκλήσι Μυκόνου (φωτογραφία Μαρίας Βούρα).

‘Αγιά Σοφιά, χάραξαν μέσα του τή νοοσταλγία καί τήν έλπιδα καί ό δικέφαλος διάτος ἔγινε ἀγωνιστικό σύμβολο καί είκονιζόταν παντοῦ, γιά νά κρατάει ζωντανό τό δραμα τῆς Έλευθερίας.

‘Η μετανάστευση

‘Η μετανάστευση δέν είναι θεσμός. Είναι όμως ἔνα φαινόμενο πανάρχαιο γιά τήν Έλλαδα, πού τό βλέπομε ώς σήμερα, φαινόμενο πού γεννήθηκε ἀπό τόν κίνδυνο καί τήν ἀνάγκη, καί διευκολύνθηκε ἀπό τήν ίδια τή φύση τῆς χώρας μας, ἀπό τό όρεινό της ἔδαφος, ἀπό τή γεωγραφική τής θέση, ἀπό τή θάλασσα, πού προκαλεῖ σέ ταξίδια.

Μετανάστευση

Στήν ἐποχή πού μᾶς ἔνδιαφέρει ἡ κινητικότητα τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν μεγάλη ἐξ αἰτίας τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν, καί πρίν, ἀλλά ίδιως μετά τήν ὅλωση. ‘Η μετανάστευση γινόταν μέσα στόν Ἑλληνικό χῶρο ἢ ἔξω ἀπ’ αὐτόν.

Μετακίνηση στό
ἐσωτερικό

‘Η μετακίνηση στό ἐσωτερικό είναι δύο εἰδῶν: α) Θεληματική· δηλαδή οἱ “Ἐλληνες γιά ν’ ἀποφύγουν τή σφαγή, τήν αίχμαλωσία καί τήν καταπίσεις ἔφευγαν στίς όρεινές περιοχές ἢ στά ἄγο-

Ἀπό τή λαϊκή μας μουσική παράδοση: ‘Ένας
Θρακιώτης παιζει γκάντα (φωτογραφία Μαρίας
Βούρα).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδεύσεως Ηπειρωτικής

να νησιά, έκει πού δέν ἔφτανε ἡ τουρκική ἔξουσία, ἡ πήγαιναν νά ἐγκατασταθοῦν σέ φρούρια ἢ καί σέ ἐπαρχίες, πού κατέχαν οἱ Φράγκοι καί οἱ Βενετοί, καί πού ἤταν ἀκόμα ἐλεύθερα καὶ β) ὑποχρεωτική· ὅταν οἱ Τούρκοι μετατόπιζαν πληθυσμούς γιά διάφορους λόγους: ὁ σουλτάνος Μωάμεθ Β' π.χ. τὸ ἔκανε γιά νά αὐξήσει τὸν πληθυσμό τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ἡ ἑσωτερική μετακίνηση προκάλεσε ἀνάμειξη τοῦ πληθυσμοῦ, πού τῇ βλέπομε ὡς ἔνα σημεῖο καί στὴ λαϊκὴ παράδοση, τοῦ παλιὰ πολιτικά, πνευματικά καί οἰκονομικά κέντρα ἔξασθένσαν ἡ καί ἔξαφανίστηκαν καί δημιουργήθηκαν νέα, πού ἀργότερα (πολλά ἀπ' αὐτά) ἔφτασαν σέ μεγάλη ἀκμή. Τέτοια κέντρα είναι π.χ. ἡ Ύδρα, οἱ Σπέτσες, ἡ Χίος, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος, τὸ Γαλαξίδι, τὸ Μεσολόγγι, τὰ Γιάννενα, ἡ Καστοριά, τὸ Πήλιο, ἡ Χαλκιδική, τὰ Ἀμπελάκια καί πολλά ἄλλα.

Ἡ πνευματική καί καλλιτεχνική κίνηση μετά τὴν ἄλωση μεταφέρθηκε ίδιως πρός τίς βενετοκρατούμενες περιοχές, στὴν Κρήτη, στὰ Ἐππάνησα, στὸ Ἀγιο Ὄρος καί ἀπό ἔκει, ἀργότερα, ὅταν οἱ συνθῆκες καλυτέρεψαν, ξαναγύρισε πρός τὸν κεντρικό ἑλληνικό χῶρο.

Ἡ μετανάστευση στὸ ἔξωτερικό είναι ἡ μετακίνηση πρός τὰ ἔξω, (πρός τὴν Ἰταλία καί τὴν ἄλλη Εὐρώπη) στὴν ἀρχή τῶν λογίων, τῶν καλλιτεχνῶν, τῆς πολιτικῆς, ἀργότερα τοῦ πληθυσμοῦ δλόκηρων χωριῶν, πού δέν μποροῦσαν πιά νά ἐπιβιώσουν. Ἡ μετανάστευση αὐτή στάθηκε μιά μόνιμη διέξοδος γιά τὸν ἑλληνισμό σέ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας καί δημιούργησε πολλές καί μεγάλες παροικίες, τὸν ἑλληνισμό τῆς διασπορᾶς, πού ἔγινε οἰκονομικά ἰσχυρός, ἀναπτυχθηκε πνευματικά καί βοήθησε ἀποτελεσματικά στὴν ἀπελευθέρωση.

Τὸ χωριό Παναγία τῆς Θάσου μὲ χαρακτηριστικές στέγες ἀπό σχιστόλιθο τοῦ νησιοῦ (φωτογραφία Μαρίας Βούσα).

Μετανάστευση στὸ ἔξωτερικό

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά ἤταν ἡ ἔκταση τῆς τουρκικῆς αύτοκρατορίας ὡς τὰ μέσα τοῦ 17ου αι.; Πῶς ὅργανώθηκε τὸ τουρκικό κράτος καί ποιά ἤταν ἡ θέση τοῦ ἑλληνισμοῦ μέσα στὴν ὄργανωση αὐτῆς;

2. Πῶς ὅργανώθηκε ὁ ἑλληνισμός μέσα στὸ τουρκικό κράτος, γιά ποιό λόγο οι Τούρκοι ἔδωσαν τὰ προνόμια καί ποιό ρόλο ἔπαιξε ἡ ὅργανωση αὐτή γιά τὴν ἔξελιξη τοῦ ἑλληνισμοῦ;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ποιά στοιχεία από τή ζωή του έλληνισμού στήν τουρκοκρατία και τήν όργάνωσή του εί-
ναι τά πιό σημαντικά γιά τήν έπιβίωση τού έλληνικού λαού; Πώς καί από ποιά στοιχεία δια-
μορφώθηκε ο χαρακτήρας τού νέου έλληνισμού κατά τήν πρώτη τουρκοκρατία;

Οι παραπάνω ερωτήσεις σχετίζονται με την πρώτη τουρκοκρατία, που διήρκεσε από το 1821 έως το 1839. Η πρώτη τουρκοκρατία αποτελείται από δύο περιόδους: την περίοδο της κυριαρχίας της Αγριανότητας (1821-1828) και την περίοδο της Επανάστασης (1828-1839). Το σύνολο της πρώτης τουρκοκρατίας αποτελείται από την περίοδο της καταστροφής της Επανάστασης της Αρτούρης, που διήρκεσε από το 1821 έως το 1828, και την περίοδο της Επανάστασης της Καστοριάς, που διήρκεσε από το 1828 έως το 1839. Η πρώτη τουρκοκρατία αποτελείται από δύο περιόδους: την περίοδο της καταστροφής της Επανάστασης της Αρτούρης, που διήρκεσε από το 1821 έως το 1828, και την περίοδο της Επανάστασης της Καστοριάς, που διήρκεσε από το 1828 έως το 1839. Η πρώτη τουρκοκρατία αποτελείται από δύο περιόδους: την περίοδο της καταστροφής της Επανάστασης της Αρτούρης, που διήρκεσε από το 1821 έως το 1828, και την περίοδο της Επανάστασης της Καστοριάς, που διήρκεσε από το 1828 έως το 1839. Η πρώτη τουρκοκρατία αποτελείται από δύο περιόδους: την περίοδο της καταστροφής της Επανάστασης της Αρτούρης, που διήρκεσε από το 1821 έως το 1828, και την περίοδο της Επανάστασης της Καστοριάς, που διήρκεσε από το 1828 έως το 1839. Η πρώτη τουρκοκρατία αποτελείται από δύο περιόδους: την περίοδο της καταστροφής της Επανάστασης της Αρτούρης, που διήρκεσε από το 1821 έως το 1828, και την περίοδο της Επανάστασης της Καστοριάς, που διήρκεσε από το 1828 έως το 1839. Η πρώτη τουρκοκρατία αποτελείται από δύο περιόδους: την περίοδο της καταστροφής της Επανάστασης της Αρτούρης, που διήρκεσε από το 1821 έως το 1828, και την περίοδο της Επανάστασης της Καστοριάς, που διήρκεσε από το 1828 έως το 1839.

Οι παραπάνω ερωτήσεις:

Ποιά στοιχεία από την πρώτη τουρκοκρατία επηρέασαν την ιδέα της Επανάστασης της Καστοριάς;
Ποιά στοιχεία από την πρώτη τουρκοκρατία επηρέασαν την ιδέα της Επανάστασης της Καστοριάς;
Ποιά στοιχεία από την πρώτη τουρκοκρατία επηρέασαν την ιδέα της Επανάστασης της Καστοριάς;
Ποιά στοιχεία από την πρώτη τουρκοκρατία επηρέασαν την ιδέα της Επανάστασης της Καστοριάς;
Ποιά στοιχεία από την πρώτη τουρκοκρατία επηρέασαν την ιδέα της Επανάστασης της Καστοριάς;
Ποιά στοιχεία από την πρώτη τουρκοκρατία επηρέασαν την ιδέα της Επανάστασης της Καστοριάς;

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ ΩΣ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ 1648 – 1815

Α. Η γενική κατάσταση τῆς Εύρωπης ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου ῶς τίς ἄρχες τοῦ 18ου αἰώνα

Μετά τόν 30ετή πόλεμο ἡ Γαλλία πῆρε τή θέση τῆς Ἰσπανίας, ἅρχισε δηλαδὴ νά παίζει ρόλο ύπερδύναμης στόν εύρωπαικό ἥπειρωτικό χώρο. Στό ἐσωτερικό ἡ ἐπικράτηση τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας ἔξασθένησε τελείως τή μεσαιωνική φεουδαρχία καὶ ἔδωσε στόν κράτος τή μεγαλύτερη ὡς τότε διοικητική καὶ ἔθνική ἐνότητα. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ἡ πολυτέλεια τῆς αὐλῆς καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γαλλικῆς γλώσσας ἐπέβαλε ἔνα γαλλικό τρόπο ζωῆς στίς εὕπορες εύρωπαικές τάξεις καὶ στούς εύρωπαιούς εὐγενεῖς γενικά.

Τήν ἴδια ἑποκή ἔγιναν στήν Ἀγγλία σπουδαῖες πολιτικές, οἰκονομικές καὶ ἐπιστημονικές κατακτήσεις. Μετά ἀπό δύο ἐπαναστάσεις (1648 – 1688) θεμελιώθηκε τό κοινοβουλευτικό πολίτευμα, πού ἦταν μιά προσαρμογή στίς νεώτερες συνθῆκες τῆς ἀρχαίας ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας. Τό σύστημα αὐτό ἀργότερα ἐπικράτησε στήν Εύρωπη.

Παράλληλα ἄρχισε σέ μεγάλη πά τίς ἔκταση ἡ ἔξοδος τοῦ εύρωπαικοῦ πληθυσμοῦ πρός τίς νέες χώρες. Πολλοί Ἀγγλοι δυσαρεστημένοι ἀπό τίς πολιτικές κρίσεις τοῦ 17ου αἰ. ἔφυγαν στήν B. Ἀμερική, ὅπου ἤδρυσαν τίς ἀγγλικές ἀποικίες σέ μικρότερη κλίμακα οἱ Γάλλοι ἐγκαταστάθηκαν στόν Καναδᾶ καὶ στίς Ἰνδίες. Οι Εύρωπαιοι διανοούμενοι γνώρισαν ἔτσι περισσότερο τούς ἄλλους λαούς καὶ τίς πρωτόγονες κοινωνίες, μέ κάποια ρομαντική διάθεση ἔναι ἀλήθεια.

Στήν ἀνατολική Εύρωπη τό 17ο αἰ. ἄρχισε νά ὄργανώνεται τό ρωσικό κράτος, ἐνῶ ἀπό τά γερμανικά κράτη ξεχώρισαν καὶ ἀναπτύχθηκαν σέ μεγάλες δυνάμεις ἡ Πρωσσία καὶ Αύστρια. Τήν ἴδια ἑποκή ἄρχισε ἡ ἔξασθένηση τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Τό δεύτερο ἡμίσου τοῦ 17ου αἰ., παρ' ὅλο πού οι πόλεμοι δέ σταματοῦσαν, ἤταν γενικά μιά ἑποκή ἐκτόνωσης. Τά μεγάλα θρησκευτικά πάθη καταστιγάστηκαν καὶ συνειδητοποιήθηκαν περισσότερο οἱ ἰδεές γιά τήν ἐλευθερία καὶ τά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Τό αἰσθημα αὐτό τῆς ἡρεμίας ἐκφράζεται καὶ στήν τέχνη τῆς ἑποχῆς: τήν ἀγωνία καὶ τό πάθος τοῦ μπαρόκ διαδέχεται ἡ είδυλλιακή τάση καὶ ἡ

Γενικά
Χαρακτηριστικά

προτίμηση σέ αγροτικά μυθολογικά θέματα, όπου τό είρηνικό τοπίο – σύνθεση παίζει τόν κύριο ρόλο.

Άπο πολιτιστική καί ἐπιστημονική ἄποψη οι Θεωρίες τοῦ **Τζών Λόκ**, ἐμπνευσμένες ἀπό τήν ἀγγλική ἐπανάσταση, καί ἡ ἀνακάλυψη τῶν νόμων γιά τήν παγκόσμια ἔλξη ἀπό τόν **Ισαάκ Νεύτωνα** (Newton) ἐπηρέασαν βαθύτατα τήν εύρωπαϊκή νοοτροπία καί σκέψη τοῦ 18ου αἰ. καί θεμελίωσαν τό κίνημα τοῦ διαφωτισμοῦ. Ἡ Θεωρία γιά τήν παγκόσμια ἔλξη συμφιλίωσε τόν ἀνθρωπο μέ τό σύμπαν. Τό ἔχει καί ἅμορφο χάος, ὅπου ἡ γῆ πλανιόταν μέ τρομακτική ταχύτητα, ἔγινε τώρα ἔνας κόσμος φιλικός, ὁργανωμένος μέ αἰώνιους καί ἀναλλοίωτους φυσικούς νόμους. Ποτέ ὁ ἀνθρωπος δέν εἶχε νιώσει μεγαλύτερη ἀσφάλεια. Καί αὐτή ἡ ἀσφάλεια τόν γέμισε μέ αἰσιοδοξία καί ἐμπιστοσύνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'; Η ΑΓΓΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 17ο ΑΙΩΝΑ Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΙΟΥΑΡΤ (1603 – 1688)

Μετά τό θάνατο τῆς Ἐλισάβετ βασιλιάς τῆς Ἀγγλίας ἔγινε ὁ γιός τῆς Μαρίας Στιούαρτ, Ἰάκωβος Α', πού ἦταν ἡδη βασιλιάς τῆς Σκωτίας. "Ἐτσι ἐνώθηκαν στό ἴδιο στέμμα τά βασίλεια τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Σκωτίας, ἃν καί τό καθένα κρατοῦσε τήν ἐσωτερική του αὐτοτέλεια.

Οι πρῶτοι βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Στιούαρτ, Ἰάκωβος Α', (1603 – 1625) καί Κάρολος Α' (1625 – 1649), ἀνθρωποι χωρίς πολιτικές ικανότητες καί μέ ἀπολυταρχικές τάσεις, ἥθελαν νά ἐπιβάλουν τό ἀπολυταρχικό σύστημα στήν Ἀγγλία· συχνά ἔκαναν ἔξωτερική πολιτική ἀντίθετη μέ τά ἀγγλικά συμφέροντα καί ἐπενέβαιναν στά θρησκευτικά ζητήματα. Αύτό τούς ἔφερε σέ σύγκρουση μέ τό ἀγγλικό κοινοβούλιο.

Τό κοινοβούλιο εἶχε ὀργανωθεῖ στήν Ἀγγλία μετά τήν ὑπογραφή τῆς **magna carta** ἀπό τόν βασιλιά **Ιωάννη τόν Ἀκτήμονα** (1215). Τό ἀποτελοῦσαν δύο βουλές, πού συνεδρίαζαν χωριστά: ἡ βουλή τῶν λόρδων, πού ἦταν ἰσόβιοι, καί ἡ βουλή τῶν κοινοτήτων, πού περιελάμβανε τούς ἐκπροσώπους τῶν πόλεων καί τῶν κομητειῶν, καί αὐτοί ἦταν αἱρετοί. Ὁ βασιλιάς δέν εἶχε τό δικαίωμα νά ἐπιβάλει φόρους χωρίς τήν ἔγκριση τοῦ κοινοβουλίου καί αὐτό ἔδινε στό κοινοβούλιο μεγάλη δύναμη, ἀφοῦ εἶχε ἄμεσα τόν ἔλεγχο τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους καί ἔμεσα τῆς ἐσωτερικῆς καί ἔξωτερικῆς πολιτικῆς. Τό κοινοβούλιο δέ συνεδρίαζε συνεχῶς. Συνερχόταν πάντα, ὅταν ἔνας νέος βασιλιάς ἀνέβαινε στό θρόνο, γιά νά τοῦ ἔγκρινε τούς φόρους πού κανονικά εἶχε τό δικαίωμα νά εἰσπράττει, καί ὁ βασιλιάς τό συγκαλοῦσε ἔκτακτα κάθε φορά πού εἶχε ἀνάγκη ἀπό μιά αὔξηση τῆς φορολογίας.

Κάρολος Α'

Κοινοβούλιο

Οι Στιούαρτ ἥρθαν πολλές φορές σέ σύγκρουση μέ τά κοινοβούλια καί τά διέλυαν, ἀλλά κάθε φορά τό νέο κοινοβούλιο κρατοῦσε τήν ἴδια σταθερή στάση μέ τό προηγούμενο, πράγμα πού τούς ἀνάγκαζε, ὅταν εἶχαν ἀνάγκη ἀπό χρήματα, νά κάνουν ὑποχωρήσεις. "Ἐτοι στά 1628 – 1629 ὁ Κάρολος Α', πού ἥθελε νά τοῦ ἔγκριθοῦν οἱ δαπάνες γιά τήν ἐκστρατεία ὑπέρ τῶν οὐγενότων τῆς Γαλλίας, τήν ἐποχή τοῦ Ρισελιέ, ἀναγκάστηκε νά ὑπογράψει τό νόμο πού ψήφισε τό κοινοβούλιο μέ τό ὄνομα «**αἴτηση δικαιωμάτων**», ὅπου χαρακτηρίζόταν παράνομη ἡ πολιτική τοῦ βασιλιά καί ἡ ἐπιβολή κάθε φόρου, τελωνειακοῦ δασμοῦ ἢ εἰσφορᾶς, χωρίς τήν ἔγκριση τοῦ κοινοβουλίου. Ἀπαγορεύοταν ἐπίσης ὁ στρατωνισμός στά σπίτια τῶν πολιτῶν καί ἡ σύλληψη καί φυλάκιση πολίτη χωρίς φανερή καί νόμιμη αἰτία.

Μετά τήν ἔγκριση τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου ὁ Κάρολος Α' διέλυσε τό κοινοβούλιο καί κυβέρνησε ἀπολυταρχικά ὡς τά 1640. Τότε χρειάστηκε χρήματα γιά νά καταπνίξει μιά ἐπανάσταση στή Σκωτία. Συγκάλεσε τό κοινοβούλιο, ἀλλά τό διέλυσε ἀμέσως (short parliament), ἐπειδή ἐκεῖνο ἀρνήθηκε νά ἔγκρινει νέους φόρους, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι τό νέο, πού Θά συνερχόταν, Θά ἦταν πιό φιλικό πρός αὐτόν. Τό νέο αὐτό κοινοβούλιο ὀνομάστηκε «**μακρό κοινοβούλιο**» (long parliament) ἐπειδή διατηρήθηκε γιά πολλά χρόνια. Εἶναι τό σημαντικότερο νομοθετικό σῶμα στήν ἀγγλική ιστορία καί συνέβαλε στήν ὀργάνωση τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τό μακρό κοινοβούλιο δέχτηκε νά ἔγκρινει τίς δαπάνες τοῦ βασιλιά, ἀλλά τόν ὑποχρέωσε νά δικάσει καί νά ὑπογράψει τήν καταδίκη σέ Θάνατο τῶν πιό στενῶν συνεργατῶν του τῆς ἐποχῆς τῆς ἀπολυταρχίας, καθώς καί νά ἔγκρινει μιά σειρά ἀπό νόμους πού

Αίτηση δικαιωμάτων
(1629)

Α. Βάν Ντάκι, Τά παιδιά τοῦ Καρόλου Α' (πινακοθήκη Τσουρίνου).

Μαθητής τοῦ Ρούμπενς δύ μεγάλος Φλαμανδός ζωγράφος (1599 – 1641) ἔζησε πολλά χρόνια στήν αὐλή τοῦ Καρόλου Α' καί ζωγράφισε πολλά πορτραΐτα τῆς βασιλικής οικογένειας. Ό Van Dyck συνέχει τήν παράδοση τοῦ Ρούμπενς: τίς μεγαλοπρεπες σκηνές, τό τοπίο – σύνθεση, τά πολυτελή φορέματα, ἀλλά διασκένεται γιά τή χάρη, τή λεπτότητα τῆς τεχνικῆς ἐπεξεργασίας καί τήν ψυχολογική διεύσυνση. Έδώ εἰκονίζονται τά τρία μεγαλύτερα παιδά τοῦ Καρόλου, οί δύο, ἐπειτα βασιλείς, Κάρολος Β' καί Ἰάκωβος Β' καί ἡ ἀδελφή τους Μαρία. Ό Βάν Ντάκι συνδύάζει τήν παιδική χάρη μέ τήν ιδιαίτερη ψυχολογία πού δημιουργεῖ σ' αὐτά τά παιδιά ἡ κοινωνική τους θέση. Στά πρόσωπα, ίδιως τοῦ Καρόλου, πού ἥταν πέντε χρόνων τότε, ἐκφράζεται μιά πρώμη σοβαρότητα, ἀλλά καί κάποιο αίσθημα μονοξιάς και μελαγχολίας.

χαρακτήριζαν παράνομους τούς φόρους πού είσεπραττε διαβασιλιάς χωρίς τήν ἔγκριση τοῦ κοινοβουλίου, καθόριζαν διτό το κοινοβούλιο δέν μποροῦσε νά διαλυθεῖ χωρίς τή δική του ἔγκριση καί διαβασιλιάς ἦταν ὑποχρεωμένος νά το συγκαλεῖ τουλάχιστον κάθε τρία χρόνια.

“Οταν λίγο ἀργότερα τά μέλη τοῦ κοινοβουλίου συγκρούστηκαν μεταξύ τους γιά θρησκευτικές διαφορές, διαβασιλιάς Κάρολος Α΄ βρήκε τήν εὔκαιριά νά στείλει στρατό καί ἐπιχείρησε νά συλλάβει μερικούς ἀπό τους ἀντιπάλους του ἀντιπροσώπους (1642). Τότε ξέσπασε διαβασιλιάς ἐπανάσταση.

‘Ο Κάρολος Α΄ ἔφυγε ἀπό τό Λονδίνο καί ἀρχισε νά συγκεντρώνει στρατό. Τό ίδιο ἔκανε καί το κοινοβούλιο.

Μέ τόν βασιλιά πῆγαν οι εὐγενεῖς, οι ὄπαδοί τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας καί γενικά οι Β. καί Δ. ἐπαρχίες, πού ἀντιπροσώπευαν τήν παλιά γεωργική Ἀγγλία.

Μέ τό κοινοβούλιο συντάχτηκαν οι πουριτανοί (αύτοί πού ἥθελαν αύστηρότερη μεταρρύθμιση τῆς ἐκκλησίας καί προσέγγιση πρός τόν καλβινισμό), οἱ ἀστοί γενικά, δηλαδή οι Ν. καί Α. ἐπαρχίες, δηπου εἶχε ἀναπτυχθεῖ διό μπορίο καί διατεχνία.

‘Ηταν μιά σύγκρουση ἀνάμεσα στήν παλιά Ἀγγλία καί τή νέα, πού εἶχε ἀρχίσει νά διαμορφώνεται ἀπό τήν ἐποχή τῆς Ἐλισάβετ.

‘Η ἐπανάσταση τοῦ 1643 – 1648

Στίς πρώτες συγκρούσεις διαβασιλιάς στρατός τοῦ κοινοβουλίου νικήθηκε πολλές φορές, γιατί δέν ἦταν ἀσκημένος. Τέλος τό κοινοβούλιο ἀνέθεσε τήν ὀργάνωσή του σ’ ἔναν ικανό στρατιωτικό ἡγέτη τόν **Ολιβιέρο Κρόμγουελ** (Cromwell).

‘Ο Κρόμγουελ συγκέντρωσε γύρω του ἕνα σῶμα ἵππικοῦ ἀπό φανατικούς πουριτανούς, ἀφοσιωμένους στόν ἀγώνα, παράλληλα ἀναδιοργάνωσε τό πεζικό καί κατόρθωσε νά νικήσει τό βασιλιά, πού παραδόθηκε στούς Σκώτους, μέ τήν ἐλπίδα διτό θά μποροῦσε νά ἐπωφεληθεῖ ἀργότερα ἀπό τίς θρησκευτικές ἀντιθέσεις πού χώριζαν τό κοινοβούλιο.

Στό κοινοβούλιο ἐπικρατοῦσαν δύο ἀντίπαλα ρεύματα. Οι πρεσβυτεριανοί ἥθελαν νά ἐπιβληθεῖ διαβασιλιάς καλβινισμός, οι ἀνεξάρτητοι, (ὅπου ἀνήκε δι Κρόμγουελ καί δι στρατός) ζητοῦσαν ἀπόλυτη θρησκευτική ἐλευθερία.

Οι ἀντιθέσεις κατέληξαν σέ σύγκρουση τοῦ κοινοβουλίου μέ τό στρατό, πού κατέλαβε τήν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων καί ἀπομάκρυνε τούς πρεσβυτεριανούς. Οι ύπόλοιποι ἀντιπρόσωποι ἀπετέλεσαν τό «κολοβό κοινοβούλιο» (rump parliament), πού ἦταν πιά στή διάθεσή τοῦ στρατοῦ.

Οι Σκῶτοι παρέδωσαν τόν Κάρολο Α΄ στό κοινοβούλιο· δικάστηκε ἀπό ἀνώτατο δικαστήριο καί καταδικάστηκε σέ θάνατο (1649).

Κρόμγουελ
(Cromwell)

Τό κολοβό κοινοβούλιο άνακήρυξε τή δημοκρατία καί κατάργησε τή βουλή των λόρδων, άλλα τό πρόβλημα δέ λύθηκε. 'Ο Κρόμγουελ καί ό στρατός ἐπέβαλαν τή θρησκευτική άνεξαρτησία, άλλα οι κάτοικοι τῆς Ἀγγλίας ἦταν στό μεγαλύτερο ποσοστό πρεσβυτεριανοί ἢ ἀγγλικανοί καί γενικά φιλοβασιλικοί.

Ἡ Δημοκρατία (1649 – 1660)

Τό πρώτο πρόβλημα πού εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει ἡ ἀγγλική δημοκρατία ἦταν ἡ ἐπανάσταση τῆς καθολικῆς Ἰρλανδίας καί τῆς Σκωτίας, ὅπου ό μεγαλύτερος γιός τοῦ Καρόλου Α', Κάρολος, ἀνακηρύχτηκε βασιλιάς. 'Ο Κρόμγουελ κατέπνιξε τίς ἐπαναστάσεις αὐτές καί ὑποχρέωσε τόν Κάρολο νά καταφύγει στή Γαλλία.

Δημοκρατία (1649 – 1660)

'Αργότερα διέλυσαν τό κολοβό κοινοβούλιο καί ἀντί νά συγκαλέσουν ἄλλο, πού φοβόνταν ὅτι θά ἤταν στήν πλειοψηφία του φιλοβασιλικό, συγκάλεσαν μιά συνέλευση ἀπό πουρίτανούς, πού καθόρισε τό εἶδος τοῦ πολιτεύματος. "Εδωσε στόν Κρόμγουελ τόν τίτλο τοῦ λόρδου προστάτη καί τό δικαίωμα νά ἀσκεῖ μαζί μέ ἔνα συμβούλιο τήν ἐκτελεστική ἔξουσία. 'Η νομοθετική δόθηκε σέ μία μόνο βουλή, ἀπ' ὅπου ἀποκλείστηκαν οι ὀπαδοί τῶν Στιούαρτ. "Ετσι τό πολίτευμα ἔγινε ἔνα εἶδος στρατιωτικῆς δικτατορίας.

'Ο Κρόμγουελ βρῆκε πολλές δυσκολίες στό ἑσωτερικό· οὔτε τό νέο πολίτευμα κατόρθωσε νά στηρίξει, οὔτε τήν ἀνεξιθρησκεία νά ἐπιβάλει. Εἶχε δόμας μεγάλες ἐπιτυχίες στήν ἑξωτερική πολιτική του. Νίκησε τήν Ὀλλανδία καί τήν Ἰσπανία, στήριξε τά ἀγγλικά συμφέροντα στίς Δυτικές Ἰνδίες καί ἔξασφάλισε τό ἐμπόριο τῆς Βαλτικῆς.

Μετά τό θάνατο του (1658) λόρδος προστάτης ἔγινε ὁ γιός του Ριχάρδος Κρόμγουελ, πού δέν εἶχε τό δυναμισμό τοῦ πατέρα του. Γρήγορα συνασπίστηκαν ἐνάντιον του τό κολοβό κοινοβούλιο, οι στρατηγοί καί οι φιλοβασιλικοί καί κάλεσαν στό θρόνο τόν Κάρολο, τό γιό τοῦ Καρόλου Α'.

Κάρολος Β' Στιούαρτ (1660 – 1685)

Παρά τήν ἀποτυχία τῶν πουρίτων ἡ ἐπανάσταση δέν ἔμεινε χωρὶς συνέπειες. Τό κοινοβούλιο ξανάφερε σέ ίσχύ τούς νόμους τοῦ μακροῦ κοινοβουλίου καί ό βασιλιάς δέν ἐπιχείρησε πιά νά ἀμφισβητήσει τά δικαιώματά του γιά τά φορολογικά ζητήματα, οὔτε καί τίς ἐλευθερίες πού εἶχαν θεσπιστεῖ.

Κάρολος Β' (1660 – 1685)

'Επειδή δόμας διέλυσε τήν ίδια πολιτική μέ τούς προηγούμενους Στιούαρτ καί εἶχε μάλιστα ἐπηρεαστεῖ ἀπό τή γαλλική ἀπολυταρχία, προσπαθούσε νά ἔξασθενήσει τό κοινοβούλιο κωλυσιεργώντας συστηματικά στήν ὑπογραφή τῶν νόμων πού ἐκεῖνο ψήφιζε.

Τό μεγαλύτερο έσωτερικό πρόβλημα τής έποχης ήταν τό θρησκευτικό. Τό κοινοβούλιο πήρε μέτρα κατά τών δογμάτων που είχαν σχηματιστεῖ (πρεσβυτεριανοί, άνεξάρτητοι, βαπτιστές, κουάκεροι) καί έπειτα τό άγγλικανικό δόγμα. Αύτό ώθησε πολλούς σέ μετανάστευση.

Ο Κάρολος Β' συμπαθοῦσε τόν καθολικισμό καί έπιχείρησε νά τόν ένισχυσει, συνάντησε δημαρχίας τήν άντιδραση τοῦ κοινοβουλίου, πού ψήφισε νόμους, οί διόποιοι άπαγόρευαν στούς καθολικούς νά πάρνουν άξιώματα καί νά συμμετέχουν στής δύο βουλές.

Στά τελευταϊα χρονία τής βασιλείας τοῦ Καρόλου δημιουργήθηκε καί τό πρόβλημα τής διαδοχῆς, γιατί ό άδελφός καί διάδοχός του 'Ιάκωβος, δούκας τής Υόρκης, ήταν καθολικός.

Κόμματα

Στό κοινοβούλιο σχηματίστηκαν τότε δύο κόμματα: οί **ουίγκς** (whigs), πού ήθελαν τόν άποκλεισμό τοῦ 'Ιακώβου άπό τό θρόνο καί οι **τόρρις** (tories), πού έπέμεναν στή νόμιμη διαδοχή. Τά δύναμα δόθηκαν στό κάθε κόμμα άπό τούς άντιπάλους: tory είναι ίρλανδικό δύναμα, πού Θά πεῖληστής τό μεταχειρίζονταν γιά τούς φανατικούς καθολικούς έπαναστάτες τής ίρλανδίας, whig προέρχεται άπό τό whiggam πού φώναζαν οι Σκωτοί στ' άλογα γιά νά τρέξουν. Τό μεταχειρίζονταν πάλι γιά τούς έπαναστάτες τής Σκωτίας. Τά δύο κόμματα αύτά όργανώθηκαν άργοτερα, διαμόρφωσαν τά προγράμματά τους, καί κυβέρνησαν τήν Άγγλια. "Ετσι έπικράτησε ή άρχη τής υπαρξης δύο κομμάτων στό άγγλικό κοινοβούλιο ώς τόν 19ο αι.

Habeas corpus (1679)

Οι άντιθέσεις γιά τό πρόβλημα τής διαδοχῆς έγιναν δξύτατες. Οι τόρρις ζητοῦσαν τήν ύποταγή στήν έπιθυμία τοῦ βασιλιά. Οι ουίγκς σέ άπαντηση κατόρθωσαν νά ψηφιστεῖ στά 1679 ό νόμος **habeas corpus** (νά κατέχεις τό σῶμα σου), πού άπαγόρευε τήν παράνομη σύλληψη καί φυλάκιση τών πολιτών. Ό Κάρολος άναγκαστηκε νά έπικυρώσει τό νόμο γιά ν' άποφύγει τόν άποκλεισμό τοῦ άδελφού του άπό τό θρόνο.

'Ιάκωβος Β' (1685 — 1688)

'Ιάκωβος Β'

Ο 'Ιάκωβος Β' ήταν έγωιστής μέ περιορισμένες ικανότητες καί άφοσιαμένος στόν καθολικισμό. Ή προσπάθειά του νά τόν ύποστηρίζει τόν έφερε σέ σύγκρουση μέ τούς έπισκόπους καί τούς τόρρις πού ήταν τά στηρίγματα τοῦ θρόνου. Οι 'Αγγλοι τόν άνέχονταν μέ τήν έλπιδα πώς Θά τόν διαδεχτούν οι κόρες του, οί διόποιες ήταν διαμαρτυρόμενες. "Οταν δημαρχίας άπέκτησε γιό, πού Θά άνατρεφόταν κατά τό καθολικό δόγμα, μιά μεγάλη δύναδα άπό τούς ουίγκς καί τόρρις συνεννοήθηκαν καί κάλεσαν μυστικά στήν Άγγλια τήν κόρη του Μαρία καί τόν άνδρα της Γουλιέλμο τής Όρανίας, άπόγονο τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Σιωπηλοῦ, πού ήταν κυβερνήτης τής Όλλανδίας.

Η έπανάσταση τοῦ 1688

Η έπανάσταση τοῦ 1688 στάθηκε δλότελα ἀναίμακτη. "Οταν ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔφτασαν στήν Ἀγγλία, ὁ Ἰάκωβος ἔφυε μέ τήν οἰκογένειά του στή Γαλλία.

Τό κοινοβούλιο συνῆλθε στά 1689 καὶ διακήρυξε ὅτι μετά τή φυγή τοῦ Ἰακώβου ὁ Θρόνος ἐμενε κενός καὶ τό ἔθνος εἶχε τό δικαίωμα νά ἑκλέξει ἔνα βασιλέα. Ἔδωσαν τότε τό στέμμα στό Γουλιέλμο καὶ τή Μαρία, ἀφοῦ τούς ύποχρέωσαν πρώτα νά ὑπογράψουν τή «διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων» (Bill of Rights) ἔνα νόμο δπου, ἀφοῦ γινόταν ἀπαρίθμηση τῶν παραβιάσεων τοῦ Ἰακώβου Β' καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ κοινοβουλίου, δρίζόταν ὅτι ὁ βασιλιάς δέν εἶχε τό δικαίωμα, οὔτε νά καθυστερήσει τήν ἐφαρμογή τῶν νόμων, οὔτε νά τούς καταργήσει, οὔτε νά ζητήσει τήν ψήφισή τους ἀπό ἄλλο σῶμα, ἐκτός ἀπό τό κοινοβούλιο πού θά ἔχει συγκληθεῖ μετά ἀπό νόμιμες καὶ ἐλεύθερες ἐκλογές. Οι ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ στό κοινοβούλιο θά εἶχαν ἐλευθερία λόγου καὶ τό ἀποκλειστικό δικαίωμα νά δρίζουν τούς φόρους καὶ τήν ἀριθμητική δύναμη τοῦ στρατοῦ.

Η έπανάσταση τοῦ 1688 ἄνοιξε μιά καινούρια ἐποχή γιά τήν πολιτική ιστορία τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Μέ τήν ἐκλογή τοῦ Γουλιέλμου καὶ τῆς Μαρίας ἀπό τό κοινοβούλιο καταλύθηκε ἡ «ἐλέω θεοῦ δεσποτεία» στήν Ἀγγλία καὶ θεοπίστηκε ἡ ἀρχή ὅτι ἡ ἔξουσία πηγάζει καὶ παραχωρεῖται ἀπό τό ἔθνος.

Μέ τή διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων ἡ βασιλική ἔξουσία ὑποτάχτηκε στό νόμο. Μαζί μέ τή magna carta, τήν αἴτηση δικαιωμάτων καὶ τό habeas corpus, ἡ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων ἀποτελεῖ τό ἀγγλικό σύνταγμα, τή βάση τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ. Ἡ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων ἐπρέασε ἀργότερα τήν ἀμερικανική καὶ γαλλική «διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη» καὶ ὅλα τά συντάγματα τῶν νεώτερων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Στά 1689 τό πολίτευμα στήν Ἀγγλία ἔγινε συνταγματική μοναρχία καὶ θεμελιώθηκε τό κοινοβουλευτικό σύστημα.

Έπανάσταση 1688

Διακήρυξη δικαιωμάτων (1688)

Η σημασία τῆς έπανάστασης τοῦ 1688

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά είναι τά σπουδαιότερα γεγονότα τῆς ἀγγλικής ιστορίας κατά τό 17ο αι.;
- Ποιοί νόμοι ἀποτελοῦν τό ἀγγλικό σύνταγμα καὶ σέ τί διαφέρει τό σύνταγμα αὐτό ἀπό τά ἄλλα εὐρωπαϊκά;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Τί είναι τό συνταγμα καὶ ποιά ἡ σημασία του;
- Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος καὶ ποιά ἡ ἐπίδρασή του στήν ὑπόλοιπη Εὐρώπη;

Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'. ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ. Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ' (1643 – 1715)

Η άντιβασιλεία. Μαζαρέν

Μαζαρέν

Έπανάσταση της
Fronde
(1648 – 1652)

Ο Λουδοβικός ΙΔ' διαδέχτηκε τόν πατέρα του Λουδοβικό ΙΓ' σέ ήλικια πέντε έτών. Τήν άντιβασιλεία άνέλαβε ή μητέρα του "Άννα ή Αύστριακή, πού έκανε πρωθυπουργό τόν Ιταλό καρδινάλιο **Μαζαρέν** (Mazarin)." Όταν πήρε τήν έξουσία ό Μαζαρέν, βρῆκε τή Γαλλία οίκονομικά έξαντλημένη. Γιά νά συνεχίσει τόν 30ή πόλεμο άναγκαστηκε νά έπιβάλει νέους φόρους. Αύτό μεγάλωσε τή δυσαρέσκεια. Τό κοινοβούλιο (parlement), πού ήταν άνωτα δικαστήριο στό Παρίσι, έπηρεασμένο καιί από τή στάση τού άγγλικού κοινοβουλίου, άρχισε νά διαμαρτύρεται γιά τά μεγάλα έξοδα. Άλλα τό parlement τής Γαλλίας δέν είχε τά δικαιώματα τού άγγλικού κοινοβουλίου καιί δέ διέθετε κανένα τρόπο νά έπιβάλει τίς άποψεις του. Παρ' Όλα αυτά τό κοινοβούλιο άρχισε στά 1648 άγώνα κατά τών νέων φόρων καιί παίρνοντας θάρρος από τήν ύποστριξη τού λαοῦ πρότεινε μεταρρυθμίσεις, πού άδηγούσαν σέ συνταγματική μοναρχία. Ή βασίλισσα "Άννα καί ό Μαζαρέν άποφάσισαν νά καταπνίξουν μέ τή βία τήν άντιδραση, μέ άποτέλεσμα νά έκραγει μιά έπανάσταση, πού είναι γνωστή μέ τό ονομα **Fronde** (Σφενδόνη, 1648 – 1652).

Η έπανάσταση αυτή, πού προκάλεσε μεγάλες καταστροφές στή χώρα, άπετυχε, έπειδή τό κίνημα γρήγορα πέρασε στά χέρια τών εύγενών καιί ό λαός δέν τό ύποστριξη, έπειδή προτιμούσε τή μοναρχία από τούς φεουδάρχες.

Η άποτυχία τής Fronde ένισχυσε άκόμα περισσότερο τή βασιλική έξουσία καιί περιόρισε τά μεσαιωνικά δικαιώματα τών φεουδαρχών.

Η Γαλλία έκλεισε τόν 30ή πόλεμο ύπογράφοντας μέ τόν αύτοκράτορα τής Γερμανίας τήν είρήνη τής Βεστφαλίας (1648). Ό πόλεμος ζώμως μέ τήν Ισπανία συνεχίστηκε ώς τά 1659, όπότε ύπογράφηκε ή είρήνη τών Πυρηναίων. Ή Γαλλία πήρε τό Roussillon στήν περιοχή τών Πυρηναίων καιί τό Artois στίς Ισπανικές Κάτω Χώρες καιί έξασφάλισε τά σύνορά της πρός τήν Ισπανία.

Η προσωπική διοίκηση τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1661 – 1715). Πόλεμοι

Άπολυταρχία
Λουδοβίκου ΙΔ'

Μετά τό θάνατο τοῦ Mazarin ό Λουδοβικός ΙΔ' άνέλαβε προσωπικά τήν έξουσία. Όργάνωσε καιί έδωσε σχεδόν μεταφυσική αιγλή στό θεσμό τής άπολυτης μοναρχίας. Άσκοϋσε ό ίδιος τήν έκτελεστική έξουσία χωρίς νά διορίσει ποτέ πρωθυπουργό, μέ ένα συμβούλιο από ύπουργούς τής έμπιστοσύνης του. Οι νόμοι δέν είχε κανένα δικαίω-

μα, ἀλλά προετοιμάζονταν ἀπό ἔνα συμβούλιο καὶ δημοσιεύονταν ἀπό τὸ βασιλιά. Ἡ βασιλικὴ ἔξουσία κατά τίς ἀντιλήψεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' εἶχε παραχωρηθεῖ στὸ βασιλιά ἀπό τὸ Θεό (ἐλέω Θεοῦ βασιλεία) καὶ μόνο ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ὁ βασιλιάς θά ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὸν τρόπο πού τήν ἄσκησε.

Ο Λουδοβίκος ΙΔ' ἔδωσε ἵδιαίτερη αἰγλη καὶ μεγαλοπρέπεια στήν αὐλή, μετέφερε τήν ἔδρα του στὶς Βερσαλλίες, ὅπου ἔχτισε ἔνα μεγάλο παλάτι, καὶ καθόρισε ἔνα αὐστηρὸ πρωτόκολλο γιά νά δώσει τήν ἀναγκαίᾳ ἔξωτερική λαμπρότητα στήν ἀπόλυτη ἔξουσία του. Ἐπειδὴ δέν εἶχε ἐμπιστοσύνη στούς εὐγενεῖς, ἵδιαίτερα μετά τήν Fronde, προτίμησε νά συγκεντρώσει τούς σημαντικότερους ἀπ' αὐτούς στὶς Βερσαλλίες, ώστε νά ἔχαρτωνται ἀπό τήν εὐνοία του, καὶ ἀπόφευγε νά τούς δίνει διοικητικές θέσεις. Γι' αὐτές προτιμούσε τούς ἀστούς.

Μέ αὐτὸν τὸν τρόπο ἔκανε τούς ἰσχυρότερους φεουδάρχες ἀπλούς αὐλικούς. Ἡ λάμψη τῶν Βερσαλλιῶν καὶ ἡ κοσμικὴ ζωή τῆς πρωτεύουσας παρακίνησαν τούς περισσότερους εὐγενεῖς νά ἐγκαταλείψουν τήν ἐπαρχία καὶ νά ἐγκατασταθοῦν μόνιμα στό Παρίσι. Αὐτό δλοκλήρωσε τήν ἀλλαγὴ στήν πολιτική καὶ κοινωνική δομή τοῦ γαλλικοῦ κράτους, πού εἶχε ἀρχίσει ἀπό τήν ἀναγέννησην παρ' ὅλο πού ἔμεναν ἀκόμα πολλὰ οἰκονομικά καὶ κοινωνικά κατάλοιπα ἀπό τήν μεσαιωνική ἐποχή, οὐσιαστικά καταργήθηκε τό μεσαιωνικό φεουδαρχικό σύστημα καὶ τό γαλλικό κράτος ἀπέκτησε μεγαλύτερη πολιτική, διοικητική καὶ ἔθνική ἐνότητα. Οι εὐγενεῖς ἔγιναν ἀπλοί μεγαλοκτηματίες καὶ οι μόνοι δεσμοί πού τούς ἔνωναν πιά μέ τούς χωρικούς — πού ἦταν τώρα κολλήγες καὶ ὅχι δουλοπάροικοι — ἦταν οἱ οἰκονομικές ὑποχρεώσεις τοῦ καλλιεργητῆ στόν ἱδιοκτήτη τῆς γῆς καὶ οἱ ἀγγαρεῖς, ὑποχρεώσεις βαριές καὶ δυσάρεστες, ἀλλά ὅχι πιά πολιτική καὶ διοικητική ἔξαρτηση. Ό γεωργός αἰσθανόταν ὅτι ἀνῆκε στό γαλλικό κράτος καὶ στρατεύοταν ἀπό τό βασιλιά, ὅχι ἀπό τό φεουδάρχη.

Ο Λουδοβίκος ΙΔ' κατά τό παράδειγμα τῶν Σουηδῶν ὅργανωσε κάπου 200.000 μισθοφορικό στρατὸ ἀπό Γάλλους χωρικούς. Συνεχίζοντας τήν πολιτική τοῦ Richelieu φρόντισε νά συγκεντρώσει στά χέρια του τή διοίκηση διορίζοντας ὅλο καὶ περισσότερους ὑπαλλήλους του στὶς ἐπαρχίες καὶ διευρύνοντας τή δικαιοδοσία τους εἰς βάρος τῶν παλιῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Ὁργάνωσε ἀκόμα τίς κεντρικές ὑπηρεσίες, ώστε ν' ἀνταποκρίνονται στὶς ἀνάγκες τοῦ κράτους. Σ' αὐτό βοήθησαν πολλοί ἀξιόλογοι ὑπουργοί, πού εἶχαν ὑπηρετήσει τήν ἐποχή τοῦ Richelieu καὶ τοῦ Mazarin.

Οι σημαντικότεροι ἀπό τούς ὑπουργούς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἦταν ὁ Λιόν (Lionne), πού ὅργανωσε τήν ὑπηρεσία τῶν ἔξωτερικῶν, ὁ Λουβουά (Louvois), ὑπουργός τῶν στρατιωτικῶν, καὶ πρό πάντων ὁ οἰκονομολόγος Colbert.

Λουδοβίκος ΙΔ'

Διοικητικό σύστημα

Ὑπουργοί
Λουδοβίκου ΙΔ'

Ο Κολμπέρ πίστευε ότι ο πλούτος ένός κράτους έξαρταται από το ποσόν του χρηματικού άποθεματος που διαθέτει. Για να συγκεντρώσει αυτό το άπόθεμα — φυσικά σε χρυσάφι — το κράτος δέν άρκει να έπιβάλλει μόνο φόρους, άλλα πρέπει και να έπεμβαινει στην οικονομική ζωή, να φροντίζει να περιορίζει τις είδαγωγές και να αύξανει τις έξαγωγές, άναπτυσσοντας τη βιοτεχνία και τό έμποριο. Ο Κολμπέρ ένδιαφέρθηκε για τη γεωργία και ένισχυσε τα βιοτεχνικά είδη πολυτελείας, όπως τα μεταξωτά, τα κεντήματα, τα χαλιά, τα χρυσούφαντα υφάσματα, τις δαντέλλες, τα ξεπιπλα, τα κρύσταλλα. Χρηματοδοτούσε τις βιοτεχνίες (manufactures), που δέν ήταν έργοστάσια, άλλα ένωσεις πολλών μικρών τεχνιτών, (οι διποίοι πρίν δούλευαν άνεξάρτητα) κάτω από ένα μεγάλο τεχνίτη. Παρακολουθούσε τήν ποιότητα της παραγωγής, έβαλε μεγάλους φόρους στα ένα βιοτεχνικά προϊόντα και άνανεωσε τό θεσμό των συντεχνιών. Ή πολιτική αυτή της έπεμβασης του κράτους στην οικονομική ζωή και ο έλεγχος των είσαγωγών και έξαγωγών δονομάστηκε **κολμπερισμός** και είναι διόρδιμος τον νεώτερο **μερκαντιλισμού**. Για να διευκολύνει τό έμποριο δο Κολμπέρ άνοιξε δρόμους και έκανε δημόσια έργα. Φρόντισε άκομα για τήν ίδρυση άποικιών στόν Καναδά και στής Ινδίες. Τό έργο του ζώμας, παρ' όλο πού ώς σήμερα έξακολουθούν νά παράγονται αυτά τά γαλλικά είδη πολυτελείας πού ύποστήριξε δο Κολμπέρ, δέν άπέδωσε, κυρίως έξ αιτίας της έξωτερηκής πολιτικής του Λουδοβίκου ΙΔ', πού προτίμησε από τήν άργανωση του κράτους τήν πολεμική δόξα και τήν αύξηση της έπιρροής του στήν Εύρωπη. Έπιδιώκοντας νά έπεκτείνει τό γαλλικό κράτος στά «φυσικά του σύνορα» δηλ. στά Πυρηναϊα και στό Ρήνο, δο Λουδοβίκος ΙΔ' άρχισε από τά 1667 μιά σειρά από κατακτητικούς πολέμους, πού κατέστρεψαν οικονομικά τή Γαλλία, χωρίς νά τής δώσουν σημαντικά έδαφικά ώφελήματα.

Ο Λουδοβίκος ΙΔ' θέλησε στήν άρχη νά έκμεταλλευτει τήν έξασθένηση της Ισπανίας και νά καταλάβει τίς Ισπανικές Κάτω Χώρες (σημ. Βέλγιο, 1667 – 1668). Ή τριπλή συμμαχία ζώμως Όλλανδίας – Αγγλίας – Σουηδίας τόν ύποχρέωσε νά κλείσει είρήνη και νά άρκεστει σέ μερικές προσαρτήσεις έδαφών στά σύνορα.

Άργοτερα για νά έκδικηθει τήν Όλλανδία της κήρυξε τόν πόλεμο. Οι Όλλανδοι, μέ αρχηγό τό Γουλιέλμο της Ορανίας (τόν έπειτα βασιλιά της Αγγλίας), έσπασαν τά φράγματα και άναγκασαν τούς Γάλλους νά ύποχωρήσουν (1672 – 1678).

Πόλεμος μέ τήν Ισπανία (1667 – 1668)

Πόλεμος μέ τήν Όλλανδία (1672 – 1678)

Πόλεμος Παλατινάτου (1681 – 1697)

Ισπανία
οι οριζόντιες

Έρμηνεύοντας κατά τά συμφέροντά του τήν είρήνη της Βεστφαλίας δο Λουδοβίκος έπιχείρησε έπίσης νά καταλάβει γερμανικές έπαρχιες στά γαλλογερμανικά σύνορα. Ο γαλλικός στρατός είσεβαλε στό Παλατινάτο και έκανε φοβερές καταστροφές, άλλα οι Εύρωπαικές δυνάμεις συνασπίστηκαν πάλι έναντίον της Γαλλίας και ή άνοδος του Γουλιέλμου της Ορανίας (δρκισμένου έχθρου του Λουδοβίκου

ΙΔ') στό Θρόνο τῆς Ἀγγλίας ἐνίσχυσε τούς ἀντιπάλους του. Ἡ Γαλλία ἀναγκάστηκε νά ύπογράψει εἰρήνη, κράτησε τό Στρασβούργο καὶ μερικές περιοχές τῶν συνόρων, ἀλλά εἶχε ἥδη ἀρχίσει νά ἔξασθενεῖ (1681 — 1697).

Μετά τό θάνατο τοῦ Καρόλου Β', βασιλιά τῆς Ἰσπανίας, ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' πρόβαλε τή διαδοχή τοῦ ἐγγονοῦ του Φιλίππου, δούκα τοῦ Ἀνζοῦ, ἐπειδή ὁ ἕδιος εἶχε παντρευτεῖ Ἰσπανίδα πριγκήπισσα. Οἱ ἄλλες δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ὅμως ἀντέδρασαν καὶ ύποστήριξαν τόν ἀρχιδούκα Κάρολο τῶν Ἀψβούργων. Ἡ ἀντίθεση κατέληξε σέ πόλεμο, πού πῆρε παγκόσμια ἔκταση, ἐπειδή οἱ ἐπιχειρήσεις ἔγιναν στίς Ἰσπανικές Κάτω Χῶρες, στό Ρήνο, στήν Ἰταλία, στίς ἀποικίες, Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ὅμως ἤταν πιά γέρος καὶ κουρασμένος, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοί του διέθεταν μεγάλους στρατηγούς: Ὡἱ Αύστριακοί τόν πρίγκηπα Εύγενιο τῆς Σαβοΐας καὶ οἱ Ἀγγλοί τό δούκα τοῦ Μάλμπορου (Marlborough).

Οἱ Γάλλοι στήν ἀρχή εἶχαν ἐπιτυχίες καὶ δοκίμασαν νά καταλάβουν τή Βιέννη. Ὕστερα ἔπαθαν πολλές καταστροφές καὶ κινδύνεψαν νά νικηθοῦν δλοκληρωτικά. Σώθηκαν δωμας χάρη στήν ἀλλαγή τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς καὶ στό θάνατο τοῦ αύτοκράτορα τῆς Γερμανίας.

Στήν Ἀγγλία, δοπού εἶχε πεθάνει ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία καὶ βασίλευε ἡ ἀδελφή τῆς Μαρίας, Ἀννα, ἐπικράτησαν οἱ τόρυς, πού προτιμοῦσαν νά σταματήσουν τόν πόλεμο. Στή Γερμανία, μετά τό θάνατο τοῦ Ἰωσήφ Α', ἔγινε αύτοκράτορας ὁ ἀρχιδούκας Κάρολος πού ἤταν ὑποψήφιος τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου. Καμία εύρωπαική δύναμη δέν ἥθελε νά ἀνασυσταθεῖ τό κράτος τοῦ Καρόλου Ε' μέ τό νά γίνει ὁ Κάρολος ΣΤ' καὶ βασιλιάς τῆς Ἰσπανίας. Ἐπαφαν λοιπόν νά τόν ύποστηρίζουν. Ἡ Ἀγγλία καὶ Ὁλλανδία ἀρχίσαν μυστικές συνεννοήσεις μέ τόν Λουδοβίκο ΙΔ', πού τίς δέχτηκε σάν πραγματική εὐκαριοία. Ἔτσι τελείωσε ὁ πόλεμος γιά τή διαδοχή τῆς Ἰσπανίας (1701 — 1713) μέ ἀμοιβαίες ύποχωρήσεις καὶ ύπογράφηκε ἡ συνθήκη τῆς Ούτρέχτης (Utrecht, πόλη τῆς Ὁλλανδίας) στά 1713.

Ἡ συνθήκη τῆς Ούτρέχτης (1713)

Τά κυριότερα ἄρθρα τῆς συνθήκης αὐτῆς ἤταν:

1) Ὁ Φίλιππος τοῦ Ἀνζοῦ ἀναγνωρίζανταν βασιλιάς τῆς Ἰσπανίας μέ τό ὄνομα Φίλιππος Ε' καὶ ὑπό τόν ὄρο νά μήν ἐνωθεῖ ποτέ τό στέμμα Γαλλίας — Ἰσπανίας.

2) Οἱ κτήσεις τοῦ Φίλιππου Ε' περιορίστηκαν στήν Ἰσπανία καὶ τίς ἀποικίες ἔξω ἀπό τήν Εὐρώπη. Οἱ Ἰταλικές κτήσεις τῆς Ἰσπανίας (Μιλάνο, Νεάπολη, Σαρδηνία) καὶ οἱ Ἰσπανικές Κάτω Χῶρες παραχωρήθηκαν στόν αύτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κάρολο ΣΤ'.

3) Ἡ Ὁλλανδία πήρε διάφορες στρατηγικές θέσεις στά γαλλικά σύνορα.

Πόλεμος γιά τήν διαδοχή τῆς Ἰσπανίας
(1701-1713).

Συνθήκη Ούτρέχτης
(1713)

4) Η Αγγλία ύποχρέωσε τη Γαλλία νά καταστρέψει τά όχυρά της Δουνκέρκης (Dunkerque) και νά της παραχωρήσει στή Β. Αμερική τίς γαλλικές άποικιες της Νέας Γῆς και Ακαδίας, πού ἀνοιγαν τό δρόμο πρός τόν Καναδᾶ. Άπο τήν Ισπανία πήρε τό Γιβραλτάρ και τή Μινόρκα, πού τής ἔξασφάλισαν τήν εϊσόδο στή Μεσόγειο Θάλασσα.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΟΥΤΡΕΧΤΗΣ

Μέ τήν συνθήκη τής Ούτρεχτης

1) Η Ισπανία ἔχασε τίς εύρωπαικές κτήσεις της και ἔπαψε νά ἔχει όποιαδήποτε ἐπιρροή στήν εύρωπαική πολιτική.

2) Η Ισπανία ἔχασε τή μεγάλη ἐπιρροή της στήν Εύρωπη· ή θέση της στίς άποικιες και στή Μεσόγειο κλονίστηκε μέ τήν ἀγγλική διείσδυση· τά ἔξοδα τών πολέμων, μαζί μέ τά ἄλλα μεγάλα κρατικά ἔξοδα δημιούργησαν μιά μεγάλη οἰκονομική κρίση· οι διάδοχοι τού Λουδοβίκου ΙΔ' δέν είχαν τήν ικανότητα νά τήν ἀντιμετωπίσουν και αύτή ή κρίση δρῆγησε τελικά στή γαλλική ἐπανάσταση.

3) Η Αύστρια, πού είχε στό μεταξύ ἐπωφεληθεῖ ἀπό τήν ἔξασθένηση τής τουρκικής αὐτοκρατορίας και είχε καταλάβει τήν Ούγγαρια, ἐνισχύθηκε μέ τήν προσάρτηση τών Κάτω Χωρῶν και τών Ιταλικῶν περιοχῶν.

4) Η πραγματική νικήτρια στάθηκε ή Αγγλία. Ἐξασφάλισε τήν ἐπέκταση στή Μεσόγειο και στόν Καναδᾶ. Η Αγγλία είναι ή πρώτη εύρωπαική δύναμη πού ἔκανε άποικιακή πολιτική και ἐνδιαφέρθηκε νά αύξησει τήν ἐπιρροή της ἔξω ἀπό τόν εύρωπαικό χῶρο.

‘Η θρησκευτική πολιτική τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ’

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ ἐπιχείρησε νά ύποχρεώσει τούς ούγενότους νά ἐπιστρέψουν στόν καθολικισμό, παίρνοντας σκληρά μέτρα ἐνατίον τους. Στά 1685 ἀνακάλεσε τό διάταγμα τής Νάντης ἀφήνοντας ἑκτός νόμου κάπου 1000000 ούγενότους, οι όποιοι ἀπελπισμένοι ἀναγκάστηκαν νά ζητήσουν καταφύγιο στίς γερμανικές χῶρες, τήν Όλλανδια, τήν Αγγλία και τήν Αμερική. Αύτό στάθηκε ἔνα βαρύ χτύπημα γιά τή γαλλική βιοτεχνία, ἐπειδή οι περισσότεροι ούγενοτοι ἀνήκαν στίς παραγωγικές τάξεις. Ο διωγμός τους στέρησε τή Γαλλία ἀπό τεχνίτες και ἐνίσχυσε τή βιοτεχνία τών χωρῶν, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν.

‘Η ἐποχή τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ’ γενικά.

Στήν ἐποχή τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ’ ή γαλλική μοναρχία τελικά ἐπιβλήθηκε στόν ἀγώνα της κατά τής μεσαιωνικής φεουδαρχίας, δόποιος είχε ἀρχίσει ἀπό τήν ἀναγέννηση. Άποτέλεσμα ήταν νά καταργηθεῖ ούσιαστικά τό φεουδαρχικό σύστημα (χωρίς ὅμως νά ἔνοπιηθεῖ ἀκόμα κοινωνικά και οἰκονομικά τό γαλλικό ἔθνος) και νά ἀ-

Σημασία τής
συνθήκης.

‘Ανάκληση
διατάγματος
Νάντης

‘Εποχή Λουδοβίκου
ΙΔ’. Γενική σημασία

ποκτήσει ή Γαλλία τή μεγαλύτερη ώς τότε πολιτική, διοικητική καί έθνική ένότητα, πράγμα πού τήν ἔκανε μεγάλη εύρωπαική δύναμη.

Ἐξ αιτίας αὐτῶν τῶν μεταβολῶν τὸ ἀπολυταρχικὸ σύστημα στή Γαλλία (χώρα πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ οἰκονομικά, ἀλλά ἦταν βασικά γεωργική καί δέν διέθετε τήν ἰσχυρή ἀστική τάξη τῆς Ἀγγλίας) ἔγινε ὁ ἐνδιάμεσος σταθμός ἀνάμεσα στή μεσαιωνική φεουδαρχία καί στή νεώτερη ἀστική δημοκρατία. Τήν ἵδια πορεία, ώς ἔνα σημεῖο ἀπό γαλλική ἑπίδραση, ἀλλά βασικά ἔξ αιτίας τῶν συνθηκῶν καί τῆς ὀργάνωσής τους, ἀκολούθησαν καί τά ἄλλα κράτη τῆς κεντροανατολικῆς Εὐρώπης.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς ὀργανώθηκε τό γαλλικό κράτος ἐπί Λουδοβίκου ΙΔ' καί ποιά τά κυριότερα γεγονότα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς;

2. Ποιά ἡ θέση καί ἡ ἑπίδραση τῆς Γαλλίας στήν Εὐρώπη στό 17ο αι;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τοῦ ἀπολυταρχικοῦ πολιτεύματος;

2. Θετική καί ἀρνητική σημασία τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' γιά τό γαλλικό κράτος. Ποιές χώρες ἐπρεάστηκαν ἀπό τό γαλλικό τύπο πολιτεύματος καί γιά ποιό λόγο;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 17ο ΑΙΩΝΑ

΄Οργάνωση τοῦ ρωσικοῦ κράτους.

΄Η Ρωσία ώς τό 17ο αἰώνα

Οι Ρῶσοι ἦταν ἡ σημαντικότερη ἀπό τίς σλαβικές φυλές τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Όργανωνθηκαν σέ κράτος τό 19ο αι. μ.Χ., ὅταν ἡ χώρα κατακτήθηκε ἀπό μιά νορμανδική φυλή, μέ ἀρχηγό τόν Ρούρικ. Τό 10ο αι. οι Ρῶσοι ἔγιναν ὁρθόδοξοι καί πήραν μαζί μέ τό ἀλφάβητο καί τά στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ ἀπό τό βιζαντινό κράτος. Κατά τό 13ο αι. ὑποδουλώθηκαν σέ μιά μογγολική φυλή, τούς Τατάρους, καί ἔμειναν ὑπόδουλοι ώς τά μέσα τοῦ 15ου αι., ὅταν ὁ πρίγκηπας τῆς Μοσκοβίας 'Ιβάν ὁνομάστηκε τσάρος τῆς Ρωσίας.

Οι τσάροι ἦταν ἀπολυταρχικοί ἡγεμόνες, ἀσιατικοῦ τύπου· ἡ ἔξουσία τους ὅμως περιορίζοταν ἀπό τούς φεουδάρχες (Βογιάρους) καί τόν κλῆρο, πού εἶχε μεγάλη ἑπιρροή στό λαό. Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 17ου αι., ἔπειτα ἀπό μιά περίοδο ταραχῶν, ἔγινε τσάρος ὁ ἰσχυρότερος ἀπό τούς βογιάρους Μιχαήλ Ρωμανώφ, καί ἔδρυσε μιά δυναστεία πού διατηρήθηκε ώς τά 1917.

΄Η Ρωσία εἶχε μείνει ώς τό 17ο αι. ἔνα κράτος ἀσιατικό, χωρίς διέξοδο στή Θάλασσα. Τό πρόβλημα τῆς ἀλλαγῆς τό ἀντιμετώπισε

΄Ο σχηματισμός τοῦ ρωσικοῦ κράτους

΄Εμβλημα τοῦ ρωσικοῦ κράτους

πρώτος ὁ γιός τοῦ Μιχαήλ, ὁ Πέτρος ὁ Μέγας.

Μέγας Πέτρος
(1682 – 1725)

Ο Μ. Πέτρος στήν
Εύρώπη (1697 –
1698)

Μεταρρυθμίσεις τοῦ
Μ. Πέτρου

Έξωτερική πολιτική
Διέξοδος στή
Θάλασσα

Πόλεμος κατά τῶν
Τούρκων καὶ
Σουηδῶν

120

‘Ο Μέγας Πέτρος (1682 – 1725)

‘Ο Μέγας Πέτρος πήρε προσωπικά τήν έξουσία σέ ήλικια 17 ἑτῶν καὶ ἄρχισε νά ἐφαρμόζει τό πρόγραμμά του, πού ἦταν νά φέρει τή Ρωσία σ’ ἐπαφή μέ το δυτικό πολιτισμό καὶ νά ἔξασφαλίσει λιμάνια γιά τήν ἔξαγωγή τῶν ρωσικῶν προϊόντων.

Γιά νά ἐπιτύχει τό πρώτο ἔπειτε νά συντρίψει τήν ἀντίδραση τῶν βογιάρων, τοῦ κλήρου, πού μισοῦσε τή σχισματική Εύρώπη, καὶ τῆς φρουρᾶς τῶν streltsy, πού ἤταν ἡ καλύτερη ὀργανωμένη στρατιωτική δύναμη στή Ρωσία, καί εἶχε μεγάλα προνόμια.

Γιά νά γνωρίσει καλύτερα τόν εὐρωπαϊκό πολιτισμό καὶ τήν τεχνική, ταξίδεψε στήν Εύρώπη καὶ δούλεψε ως ἐργάτης στά ναυπηγεία τῆς Όλλανδίας. Πήγε στή Γερμανία, Αγγλία, μελέτησε τή διοικητική ὀργάνωση, τίς πηγές τοῦ πλούτου, τά συστήματα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιοτεχνίας, παρακολούθησε μαθήματα χειρουργικῆς, εἰδὲ ἐργοστάσια χαρτοποιίας, τυπογραφεία καὶ ἄλλα.

Ἐνώ βρισκόταν στή Βιέννη, ἔμαθε πώς οἱ streltsy εἶχαν ἐπαναστατήσει. Γύρισε στή Ρωσία καὶ παρ’ ὅλο πού ἡ ἐπανάσταση εἶχε καταπνιγεῖ, τιμώρησε τούς ύπεύθυνους μέ θάνατο, παραβρέθηκε ὁ ἴδιος στίς ἐκτελέσεις, ἐκμεταλλεύτηκε τήν εύκαιριά γιά νά διαλύσει τό σώμα τῶν streltsy καὶ ὀργάνωσε στρατό κατά τό εὐρωπαϊκό πρότυπο. Κάλεσε τούς βογιάρους, τούς ἔκοψε τά γένια καὶ τά μανίκια καὶ τούς ἐπέβαλε νά φοροῦν εὐρωπαϊκά ροῦχα. Ἀπαγόρευσε τό προσκύνημα τοῦ τσάρου. Ἐφερε γεωργούς, μηχανικούς καὶ ναυπηγούς ἀπό τή Δύση καὶ προσπάθησε νά ἀναπτύξει τή βιοτεχνία, τή μεταλλουργία, τό ἐμπόριο. Οι μεταρρυθμίσεις τοῦ Πέτρου δέν ἔγιναν συστηματικά, ἀλλὰ κατά τίς περιστάσεις, καὶ γι’ αὐτό σέ πολλά σημεῖα ἦταν ἐπιφανειακές ἡ ἔμειναν ἡμιτελεῖς. Τό ἔργο του βρήκε μεγάλη ἀντίδραση. Ἀκόμα καὶ ὁ γιός του, πού δέν ἔμοιαζε σέ τίποτα μέ τόν πατέρα του, συνεργάζόταν μέ τούς ἀντιπάλους. Ο Πέτρος, πού ἤταν φοβερά σκληρός καὶ αὐταρχικός, τοῦ στέρησε τό δίκαιαμα τῆς διαδοχῆς καὶ τόν ἐκλεισε στή φυλακή, δηπου πέθανε ἀπό τή μαστίγωση μπροστά στά μάτια τοῦ πατέρα του.

Γιά νά ἐπιτύχει τή διέξοδο πρός τή θάλασσα ὁ Μέγας Πέτρος ἔπειτε νά πολεμήσει τούς Τούρκους καὶ τούς Σουηδούς, πού κατεῖχαν ἀντίστοιχα τόν Εὔξεινο πόντο καὶ τή Βαλτική θάλασσα.

Πρίν φύγει γιά τήν Εύρώπη, ἐπωφελήθηκε ἀπό τόν πόλεμο τῶν Αύστριακῶν μέ τούς Τούρκους καὶ κατέλαβε τό Αζώφ στό βάθος τοῦ Εὔξεινου πόντου. Ἀργότερα ὅμως, ύστερα ἀπό μιά δεύτερη ἀποτυχημένη ἐκστρατεία στή Βαλκανία, ἀναγκάστηκε νά τό ἐπιστρέψει (1711).

Παράλληλα πολέμησε μέ τούς Σουηδούς. Στήν ἀρχή νικήθηκε ἀ-

πό τό βασιλιά τής Σουηδίας Κάρολο ΙΒ'. Άναδιοργάνωσε τό στρατό του καί νίκησε στήν Πολτάβα (1709). "Ιδρυσε στά παράλια τής Βαλτικής τήν Πετρούπολη (1703) καί τήν ἔκανε πρωτεύουσα τοῦ κράτους του. "Ετσι πραγματοποίησε τή διέξοδο στή Θάλασσα, ὅπως ὁ νειρευόταν.

"Ο Μέγας Πέτρος πέθανε στά 1725. "Υστερα ἀπό μιά σειρά ἀσήμαντων διαδόχων τό πρόγραμμά του συνέχισε καί διεύρυνε ἡ Μεγάλη Αἰκατερίνη. Τό ρωσικό αὐτό σχέδιο τῆς διεξόδου στή Θάλασσα ἔφερε σέ ἐπαφή καί τούς σκλαβωμένους "Ελληνες μέ τή ρωσική πολιτική, γιατί ἥλπισαν τότε ὅτι θά ἐλευθερωθοῦν μέ τή ρωσική βοήθεια.

Σουηδία. Κάρολος ΙΒ'

"Από τήν ἐποχή τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἡ Σουηδία εἶχε γίνει μεγάλη δύναμη στή ΒΑ. Εύρωπη καί εἶχε κυριαρχήσει στίς ἀκτές τῆς Βαλτικῆς. Μετά τόν 30ή πόλεμο προσάρτησε ἔνα μέρος τῆς Πομερανίας. "Άλλα ἡ σουηδική ύπεροχή βασιζόταν ποιό πολύ στή στρατιωτική, παρά στήν ἐσωτερική ὄργανωση. Τά γειτονικά κράτη ἀπέβλεπαν νά τῆς ἀποσπάσουν τά ἐδάφη, πού εἶχε προσαρτήσει, καί ἡ εὔκαιρια φάνηκε νά παρουσιάζεται μέ τήν ἄνοδο στό θρόνο τοῦ Καρόλου ΙΒ' (1697) πού ἦταν μόνο 15 χρονῶν. "Η Δανία, Πολωνία καί Ρωσία συμμάχησαν ἐναντίον του ἀλλά πρίν προφτάσουν νά ὀργανωθοῦν καί νά ἐνωθοῦν, ὁ Κάρολος, πού ἦταν μιά στρατιωτική ἰδιοφύια, ἐπέτεθη καί νίκησε χωριστά τόν καθένα. Θά εἶχε κερδίσει ὄριστικά τόν πόλεμο, ἀν δέν ἔκανε τό λάθος νά συνεχίσει τήν προέλαση τού βαθιά στό ἐσωτερικό τῆς Πολωνίας. "Ετσι ἀποκόπηκε ἀπό τίς βάσεις του. "Ο Μέγας Πέτρος ἐπωφελήθηκε, ἀναδιοργάνωσε τό στρατό του, καί ἀρχισε τή συστηματική διείσδυση στίς χώρες τῆς Βαλτικῆς. "Ο Κάρολος ἀποφάσισε νά κάνει ἀντιπερισπασμό ἐκστρατεύοντας πρός τή Μόσχα. "Ο στρατός του ὅμως ταλαιπωρήθηκε ἀπό τό κρύο καί τίς στερεήσεις. "Ο Πέτρος τόν νίκησε στήν Πολτάβα (1709) καί τόν ἀνάγκασε νά ζητήσει καταφύγιο στήν Τουρκία. "Η μάχη τῆς Πολτάβας σημειώνει τό τέλος τῆς σουηδικῆς ύπεροχῆς στή Βαλτική καί τήν ἀρχή τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς.

Οι Τούρκοι δέχτηκαν φιλόξενα τόν Κάρολο ΙΒ' καί τοῦ ἔδωσαν μιά πόλη κοντά στόν Δνείστερο νά ἐγκατασταθεῖ· ὁ Κάρολος προσπάθησε καί ἐπέτυχε νά προκαλέσει ρωσοτουρκικό πόλεμο (1711). Στίς ἐπιχειρήσεις αὐτές ὁ Μέγας Πέτρος, πού εἶχε προχωρήσει στά Βαλκάνια, κινδύνεψε νά συλληφθεῖ. Σώθηκε μόνο δωροδοκώντας τό Μ. Βεζύρη. "Ετσι δί·Τούρκοι ξαναπήραν τό Ἀζώφ μέ τή συνθήκη πού ἔκλεισε τόν πόλεμο.

"Η ἐπιμονή καί τό ἀδιάλλακτο μίσος τοῦ Καρόλου κατά τῶν Ρώσων τόν ἔκανε στό τέλος ἀνεπιθύμητο στήν Τουρκία. "Αναγκάστηκε

Κάρολος ΙΒ'

Πόλεμοι Καρόλου ΙΒ'

"Ο Κάρολος ΙΒ'
καταφέύγει στήν
Τουρκία

νά δραπετεύσει στή Σουηδία, άλλά ήταν άργα πιά γιά νά διορθώσει τήν κατάσταση. Σκοτώθηκε πολεμώντας στή Νορβηγία (1718).

Μετά τό θάνατό του ή Σουηδία ἔκλεισε τόν πόλεμο μέ συνθῆκες. Παραχώρησε τά γερμανικά ἔδαφη τής Βαλτικής στό 'Αννόβερο καί στήν Πρωσσία, ό βασιλιάς τής Πολωνίας ξαναπήρε τό θρόνο του, καί ό Μ. Πέτρος ἔξασφάλισε τίς κτήσεις τής Βαλτικής. "Ετσι ή Σουηδία περιορίστηκε στά δικά της ἔδαφη.

Πρωσσία

Η άρχη τοῦ
πρωσσικοῦ
κράτους.

Τό βασίλειο τής Πρωσσίας ιδρύθηκε τό 17ο αι.. Βάση του ήταν ή **μαρκιωνία τοῦ Βραδεμβούργου** πού εἶχε ίδρυθεῖ ἀπό τό 10ο αι. γιά νά προστατεύει τίς γερμανικές χῶρες ἀπό τίς ἐπιδρομές τῶν Σλάβων. Ἀργότερα ἔξαπλωθηκε στήν περιοχή ἀνάμεσα στόν "Ελβα καί τόν "Οντερ καὶ μετά ώς τό Βιστούλα. Μέ τήν ἐπέκταση αὐτή ό μαργκράβος τοῦ Βραδεμβούργου ἀπέκτησε ἐπιρροή καί πῆρε τόν 14ο αι. τόν τίτλο τοῦ ἑκλέκτορος.

Η μαρκιωνία πέρασε μιά μεγάλη κρίση κατά τόν 14ο αι. καί κινδύνεψε νά διαλυθεῖ. Στίς ἀρχές τοῦ 15ου αι. ό αὐτοκράτορας τήν παραχώρησε στό Φρειδερίκο Χοεντσόλλερν (Hohenzollern) ἔνα εὐγενή ἀπό τή Νυρεμβέργη. 'Ο Φρειδερίκος ἴδρυσε μιά δυναστεία, πού κυβέρνησε τήν Πρωσσία καί τή Γερμανία ώς τό τέλος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1919). 'Ο γιός του, Φρειδερίκος Β', ἔκανε πρωτεύουσα τοῦ δουκάτου τό Βερολίνο. Μετά τή μεταρρύθμιση τό κράτος τοῦ Βραδεμβούργου ἀκολούθησε τό λουθηρανισμό.

Στίς ἀρχές τοῦ 17ου αι. οί ἑκλέκτορες τοῦ Βραδεμβούργου κληρονόμησαν τό δουκάτο τής Clèves στό Ρήνο καί τό δουκάτο τής A. Πρωσσίας, στήν ἀκτή τής Βαλτικής, πού ήταν παλιά κτήση τοῦ μοναχικοῦ — στρατιωτικοῦ τάγματος τῶν Τευτόνων ἵπποτῶν.

Κατά τή διάρκεια τοῦ 30οῦ πολέμου τό δουκάτο τοῦ Βραδεμβούργου ἔπαθε μεγάλες καταστροφές, άλλα μέ τή συνθήκη τής Βεστφαλίας (1648) πῆρε τέσσερα γειτονικά ἑκκλησιαστικά κρατίδια καί τό A. μέρος τής Πομερανίας στή Βαλτική Θάλασσα.

Τά ἔδαφη τής μαρκιωνίας τοῦ Βραδεμβούργου ήταν διπλά ὑπότελη· στόν αὐτοκράτορα τής Γερμανίας (οί γερμανικές χῶρες) καί στό βασιλέα τής Πολωνίας (ή A. Πρωσσία). Ήταν διασπασμένα, φτωχά, ἀραιοκατοικημένα καί χωρίς ἐθνική ἐνότητα. Οι Hohenzollern, καί πιό πολύ ὁ ἑκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος (1640 – 1688), πού ὅνομάστηκε ἔπειτα Μέγας ἑκλέκτωρ, προσπάθησαν νά ἐνοποιήσουν τή χώρα τους διοικητικά, νά αύξησουν τόν πληθυσμό της, καί νά δημιουργήσουν ἰσχυρό στρατό. 'Ο Φρειδερίκος Γουλιέλμος συμμάχησε μέ τήν Πολωνία κατά τής Σουηδίας καί ἐπέτυχε νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τήν ὑποτέλεια τής A. Πρωσσίας στό βασιλιά τής Πολωνίας. 'Ενισχυ-

σε έπίσης τή γεωργία, τή βιοτεχνία καί κάλεσε άποικους γιά νά αύξησει τόν πληθυσμό. Ἐπωφελήθηκε άπό τήν άνάκληση τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης καί δέχτηκε στή χώρα του πρόσφυγες άπό τή Γαλλία. Ὁ διάδοχός του Φρειδερίκος, κατά τή διάρκεια τῶν πολέμων μέτο Λουδοβίκο ΙΔ', ἐπέτυχε άπό τόν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας νά τόν όνομάσει βασιλιά τῆς Πρωσσίας. Τό πρωστικό κράτος ἐνισχύθηκε πολύ ἐπί τῶν διαδόχων του, Φρειδερίκου Γουλιέλμου Α' καί Φρειδερίκου Β'.

Αύστρια

Ἡ Αύστρια ἐπωφελήθηκε άπό τήν ἔξασθένηση τοῦ τουρκικοῦ κράτους καί μετά τήν ἀποτυχία τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας πρός τή Βιέννη (1683) ἔκανε ἀντεπίθεση. Ὁ **Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας** νίκησε τούς Τούρκους, πού ύποχρεώθηκαν νά παραχωρήσουν στήν Αύστρια τήν Ούγγαρια (εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς, 1718). Μέ τήν ἐπέκταση πρός τή Βοημία καί τήν Ούγγαρια ἡ Αύστρια ἔβαλε τίς βάσεις τῆς αὐτοκρατορίας της, πού διατηρήθηκε ὡς τό τέλος τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου (1919).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Πῶς διαμορφώθηκαν τά κράτη τῆς ἀνατολικῆς Εύρωπης κατά τό τέλος τοῦ 17ου αι.; Προβλήματα καί πολιτική τῶν ἀνατολικευρωπαϊκῶν κρατῶν.

Ἡ Πρωσσία βασίλειο.
Φρειδερίκος Α'
(1701 – 1713)

Ἐνίσχυση τῆς
Αύστριας
Προσάρτηση
Ούγγαριας

B. Ἡ Εύρωπη κατά τό 18ο αιώνα

Ὁ 18ος αιώνας εἶναι ἡ ἐποχή πού ἡ ἀστική τάξη ἔτεινε νά ἐπιβληθεῖ στά δυτικοευρωπαϊκά κράτη. Γενικά τότε ώριμασαν δλες οἱ πολιτικές, κοινωνικές καί πολιτιστικές τάσεις, πού ἅρχισαν νά διαφαίνονται ἀπό τήν ἀναγέννηση. Ὁ 18ος αι. εἶναι μιά πολύμορφη καί δυναμική εἰσαγωγή στούς νεώτατους χρόνους.

Στήν Ἀγγλία διαμορφώθηκε τό κοινοβουλευτικό πολίτευμα, ἄρχισε ἡ μεγάλη ἀποικιακή ἔξαπλωση, ἡ κυριαρχία στή θάλασσα, καί τελικά, μέ τήν κατασκευή τῆς ἀτμομηχανῆς, ἡ βιομηχανική ἐποχή.

Στή Γαλλία ἡ ἀστική τάξη, πού εἶχε ἥδη διαμορφωθεῖ, ἀσφυκτιοῦσε κάτω ἀπό τά μεσαιωνικά διοικητικά καί οἰκονομικά κατάλοιπα, τό ἀπολυταρχικό πολίτευμα, τήν οἰκονομική κρίση. Ὁ **διαφωτισμός**, πού ἤταν ἡ ἔκφραση τῶν νέων ἀντιλήψεων καί συμφερόντων, ὑποκινοῦσε τή γενική τάση γιά ἀλλαγή, ἡ ὅποια κατέληξε στή γαλλική ἐπανάσταση.

Στήν ἀνατολική Εύρωπη διαμορφώθηκαν νέες δυνάμεις, ἡ Ρωσία, Αύστρια, Πρωσσία, πού ἐπιβλήθηκε ἡ ἀπόλυτη μοναρχία, κατά

Γενικά
χαρακτηριστικά

τό γαλλικό πρότυπο, έπηρεασμένη άπό τίς νέες ιδέες ώς πρός τά καθήκοντα τού μονάρχη (**φωτισμένη δεσποτεία**).

‘Η έπιστήμη, άπελευθερωμένη άπό τά έμποδια, άναπτύχθηκε μέ γοργό ρυθμό. Οι θεωρίες γιά τή βαρύτητα και τήν παγκόσμια ἔλξη, ή άνακάλυψη τού ἡλεκτρισμοῦ, ή πρόοδος στή χημεία, τά μαθηματικά, τήν ίατρική, προκάλεσαν ἔνα γενικό αίσθημα θαυμασμοῦ, σχεδόν θεοποίησαν τήν έπιστήμη και τή δύναμη τού ἀνθρώπινου μαλού.

Πολιτιστικά δ 18ος αι. είναι δ αιώνας τοῦ διαφωτισμοῦ. Καμιά ἄλλη κίνηση, μετά τήν ἀνθρωπιστική, δέν έπηρέασε τόσο πλατιά και τόσο βαθιά τήν εύρωπαική σκέψη και ιστορία. ‘Ο διαφωτισμός είναι ώς ἔνα σημεῖο ή συνέχεια τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἐπειδή στρέφεται ἐπίσης στή μελέτη τῆς ἀρχαιότητας και τό ἴδιο ἀσχολεῖται μέ τόν ἀνθρωπο. ‘Η μόνη διαφορά είναι πώς δ διαφωτισμός ἔξεταζε περισσότερο τόν ἀνθρωπο ώς μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, τίς σχέσεις του, μέ τήν κοινωνία, τήν ούσια, τήν ἔκταση και τά εἰδη τῆς κρατικῆς ἔξουσίας, τό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου γιά πολιτική και ἐθνική ἑλευθερία. ‘Επηρεασμένος ἀπό τίς θεωρίες τοῦ Ντεκάρτ, τοῦ Λόκ και τοῦ Νεύτωνος, ὅπως και ἀπό τήν πρώτη γνωριμία μέ τίς κοινωνίες τῶν πρωτόγονων λαῶν, δ διαφωτισμός καλεῖ πάλι σέ ἐπιστροφή στίς πηγές: δ ἀνθρωπος ἔπρεπε νά ἐπιστρέψει στήν πρωτόγονη φυσική του ἀπλότητα, νά ἀναζητήσει και νά ξαναβρεῖ, μέ δηγό τή λογική, τούς φυσικούς νόμους, ἔκείνους πού πρέπει νά ρυθμίζουν τό κοινωνικό σύνολο, ἀκριβῶς ὅπως ρυθμίζουν και τήν παγκόσμια ἀρμονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 18ο ΑΙΩΝΑ

Γουλιέλμος Γ'

Γουλιέλμος Γ' και Μαρία (1688 – 1702)

Στήν ἐποχή τοῦ Γουλιέλμου και τής Μαρίας, πού γενικά ἀπέφευγαν νά προβάλουν veto στής ἀποφάσεις του, τό κοινοβούλιο στέρεωσε τά δικαιώματά του μέ νέους νόμους: ὅρισε πώς τά ἔσοδα τοῦ κράτους και οἱ φόροι δέ θά ψηφίζονταν γιά ὅλη τή ζωή τοῦ βασιλιά, ὅπως πρίν, ἀλλά θά καθορίζονταν γιά ἔνα χρόνο. ‘Ετσι διαστιλίας ύποχρεώθηκε νά συγκαλεῖτο κοινοβούλιο κάθε χρόνο και ή κυβέρνησή του ἔπρεπε νά υποβάλλει ἔνα ἐτήσιο προϋπολογισμό, πού ἐλεγχόταν πολύ αύστηρά. Μέ τόν τρόπο αύτό και τά ἔξοδα τοῦ κράτους και ή κυβέρνηση γενικά ἄρχισε νά ἐλέγχεται ἀπό τό κοινοβούλιο. Στά 1695 δ νόμος γιά τή λογοκρισία τῶν ἐντύπων δέν ἀνανεώθηκε και ἔτσι ή Ἀγγλία ἀπέκτησε ἔναν ἑλεύθερο και ἀνεξάρτητο τύπο πού διαμόρφωνε τήν κοινή γνώμη και ἐπηρέαζε τήν πολιτική τοῦ κράτους.

‘Ο Γουλιέλμος τῆς Ὀρανίας ἤταν ἀσπονδος ἔχθρος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ’. Στήν ἐποχή του ὁ ἄγγλος - γαλλικός ἀνταγωνισμός, ἔφτασε σὲ μεγάλη ἔνταση. ‘Η πολιτική αὐτή ὅμως ἤταν σύμφωνη καὶ μὲ τὰ συμφέροντα τῶν Ἀγγλων, πού ἥθελαν τὴν ἔξασθένηση τῆς Γαλλίας στήν Εὐρώπη καὶ τὴν ἐπέκταση στὶς γαλλικές ἀποικίες.

Βασίλισσα “Αννα (1702 – 1714)

Μετά τὸ θάνατο τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Γουλιέλμου Γ’ ὁ θρόνος πέρασε στήν νεώτερη ἀδελφή τῆς γυναίκας του Μαρίας, τὴν ‘Αννα Στιούαρτ.

Στήν ἐποχή της ἔγινε ὁ πόλεμος γιά τὴ διαδοχή τῆς Ἰσπανίας. ‘Η ‘Αννα στηρίχτηκε στήν ἀρχή στούς οὐίγκς (whigs) καὶ ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Μάλμπορω κατά τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ’. ‘Υστερα στράφηκε πρός τούς τόρους (tories) μέ τὴν ἐλπίδα νά κληροδοτήσει τὸ θρόνο στὸν ἀδελφό της, γιό τοῦ Ἰακώβου Β’. Οἱ τόρους τερμάτισαν τὸν πόλεμο μέ τὴν εἰρήνη τῆς Ουτρέχτης, ἀλλά ἡ ‘Αννα δέν μπρόσε νά πραγματοποιήσει τὸ σχέδιο τῆς γιά τὴ διαδοχή. Τό κοινοβούλιο ἀπέκλεισε μέ εἰδικό νόμο τούς καθολικούς ἀπό τὸ θρόνο καὶ ὅρισε διάδοχο τῇ Σοφίᾳ, ἔγγονή τοῦ Ἰακώβου Β’, σύζυγο τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ ‘Αννοβέρου. ‘Ετσι γιά δεύτερη φορά τὸ κοινοβούλιο ἀσκησε τὸ δικαίωμα νά ρυθμίζει τὴ διαδοχή καὶ νά παραχωρεῖ τὸ στέμμα τῆς Ἀγγλίας.

Στήν ἐποχή τῆς ‘Αννας τὸ κοινοβούλιο τῆς Σκωτίας διαλύθηκε καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ σκωτικοῦ λαοῦ πῆραν μέρος στὸ κοινοβούλιο τοῦ Λονδίνου. ‘Ετσι Ἀγγλία καὶ Σκωτία ἐνώθηκαν οὐσιαστικά καὶ τὸ κράτος ὀνομάστηκε Μεγάλη Βρεταννία (1707).

‘Η δυναστεία τοῦ ‘Αννοβέρου. Γεώργιος Α’ (1714 – 1727)

Μετά τὸ θάνατο τῆς ‘Αννας ὁ Γεώργιος Α’, γιός τῆς Σοφίας τοῦ ‘Αννοβέρου, ἔγινε βασιλιάς τῆς Ἀγγλίας. ‘Ηταν ἔνας ξένος, πού δέν προσαρμόστηκε ποτέ στὶς ἀγγλικές συνήθεις, οὕτε ἔμαθε τὴν ἀγγλική γλώσσα.

‘Επειδή οἱ tories εἶχαν ὑποστηρίξει τὴ διαδοχή τῶν Στιούαρτ ὁ Γεώργιος Α’ στηρίχτηκε πάντα στούς whigs. Αὐτὸς ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὸ κοινοβούλιο νά κάνει τὸ τελευταῖο βῆμα πρός τὴ διαμόρφωση τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. ‘Ἐφ’ ὅσον ὑπῆρχαν δύο κόμματα στήν Ἀγγλία, γιά νά μήν παρουσιάζεται δυσαρμονία ἀνάμεσα στήν ἑκτελεστική καὶ στήν νομοθετική ἔξουσία, ἐπικράτησε ἡ συνήθεια νά ἑκλέγει τούς υπουργούς του ὁ βασιλιάς ἀπό τὸ κόμμα πού εἶχε τὴν πλειοψηφία στὸ κοινοβούλιο. ‘Ετσι ἄρχισε νά λειτουργεῖ ὁ θεσμός τῆς πλειοψηφίας, πού ἔφαρμόζεται σήμερα σὲ ὅλα τὰ κοινοβουλευτικά κράτη.

Μιά δεύτερη ἀλλαγή πού ἔγινε ἤταν ἐπίσης σημαντική. ‘Ως τότε οἱ ύπουργοι τοῦ κράτους ἤταν ὄλοι ἴσοι. ‘Επειδή ὅμως ὁ Γεώργιος Α’

Πόλεμος διαδοχῆς
Ἰσπανίας

‘Ένωση Ἀγγλίας-
Σκωτίας. (1707)

Δυναστεία
‘Αννοβέρου

‘Οργάνωση τοῦ
κοινοβουλευτικοῦ
πολιτεύματος

Θεσμός
πρωθυπουργού

δέν ήξερε τή γλώσσα, είχε άναγκη άπό κάποιον νά τόν κατατοπίζει γιά τίς συζητήσεις πού γίνονταν στό ύπουργικό συμβούλιο. "Ετσι δημιουργήθηκε ὁ θεσμός τοῦ **πρωθυπουργοῦ**. Πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας γιά πολλά χρόνια ἐπί τοῦ Γεωργίου τοῦ Α' ἦταν ὁ P. Οὐώλπολ (Walpole) ἔνας τραχύς καί πρακτικός ρεαλιστής. Εἶχε μεγάλη ἐπιρροή στό βασιλιά καί τόν ἐπειθε ν' ἀπομακρύνει τούς ύπουργούς πού δέ συμφωνοῦσαν μαζὶ του. "Ετσι σχημάτισε ἔνα δημοιογενές συμβούλιο ύπουργῶν καί καθιερώθηκε ἡ ἀρχή νά ἐκλέγει ὁ πρωθυπουργός τούς συνεργάτες τού ύπουργούς.

Βασιλευομένη
δημοκρατία

Μέ τίς μεταρρυθμίσεις αὐτές ὁ βασιλιάς παραιτήθηκε καί ἀπό τήν ἐκτελεστική ἔξουσία. Ἡ κυβέρνηση προερχόταν κάθε φορά ἀπό τό κόμμα πού πλειοψηφοῦσε στό κοινοβούλιο καί ἦταν ύπευθυνη ἀπέναντι σ' αὐτό. Ὁ βασιλιάς ἔγινε ἀπλῶς ρυθμιστής τοῦ πολιτεύματος (ἔδινε τήν ἐντολή στόν πρωθυπουργό νά σχηματίζει κυβέρνηση, ἀντιπροσώπευε τυπικά τό κράτος, διέλυε τή βουλή καί προκήρυξε ἐκλογές σέ περίπτωση βαριάς πολιτικῆς κρίσης) ἀλλά δέν κυβερνοῦσε πιά. "Ετσι δημιουργήθηκε τό πολίτευμα **βασιλευομένη δημοκρατία**.

Πολιτική τοῦ
Οὐώλπολ

'Η πολιτική τοῦ Walpole ἀπέβλεπε νά ἔξασφαίσει τήν εἰρήνη, νά στερεώσει τή δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου, νά προωθήσει τό ἐμπόριο καί τήν ἀποικιακή ἔξαπλωση. Ἡταν μερκαντιλιστής, δηλαδή πίστευε πώς τό κράτος ἔπρεπε νά ρυθμίζει τά οἰκονομικά. Φρόντιζε γιά τήν εἰσαγωγή πρώτων ύλων, τήν ἔξαγωγή τῶν ἀγγλικῶν προϊόντων καί προσπαθοῦσε νά πετύχει τό ἀνώτατο ἀγαθό τοῦ μερκαντιλισμοῦ, τήν ισορροπία ἀνάμεσα στήν εἰσαγωγή καί τήν ἔξαγωγή ἀγαθῶν. Ἐνδιαφέρθηκε παράλληλα γιά τή γεωργία. Φρόντιζε νά ἔχει τήν ύποστριξη καί τῶν δύο κομμάτων στό κοινοβούλιο. Ἡ πολιτική του δέν ἦταν πάντα πολύ ἔντιμη. Συνήθιζε τίς κομματικές συναλλαγές καί πίστευε πώς κάθε ἀνθρωπος μπορεῖ νά ἔξαγοραστεῖ: «είναι ζήτημα διαφορᾶς τιμῆς», ἔλεγε.

Παρ' ὅλο πού ὁ Walpole προτιμοῦσε τήν εἰρήνη, τό ἀγγλικό λαθρεμπόριο στίς ίσπανικές ἀποικίες τῆς Ἀμερικῆς προκάλεσε πόλεμο μέ τήν Ισπανία στά 1739.

Γεώργιος Β' (1727 — 1760)

Συνέχισε τήν πολιτική τοῦ πατέρα του. Στά 1740 ἡ Ἀγγλία πῆρε μέρος στόν πόλεμο γιά τή διαδοχή τῆς Αὐστρίας, ύποστηρίζοντας τήν κόρη τοῦ Καρόλου ΣΤ' Μαρία Θρησσία. Ὁ Walpole ἤταν ἀντίθετος μέ τόν πόλεμο αὐτόν καί παραιτήθηκε· ἄλλωστε ἡ πολιτική του δέν ίκανοποιοῦσε πιά. Ἡ Ἀγγλία εἶχε αὐτή τήν ἐποχή μεγάλα ὄνειρα καί πολύ δυναμισμό. Τίς τάσεις αὐτές ἔξέφρασε ὁ μεγάλος πολιτικός Οὐίλλιαμ Πίτ (William Pitt) ὁ μεγαλύτερος. Ὁ Pitt ἐπωφελήθηκε ἀπό τόν 7ετή πόλεμο γιά νά ἀποστάσει ἀπό τή Γαλλία τίς ἀποικίες τῆς καί νά ὄργανωσε ίσχυρό στόλο, πού ἔξασφάλισε στήν Ἀγγλία τήν κυριαρχία τῶν θαλασσῶν.

Οὐίλλιαμ Πίτ ὁ
μεγαλύτερος

Γεώργιος Γ' (1760 – 1820)

‘Ο Γεώργιος Γ’ έπηρε ασμένος άπό τή φιλόδοξη Πρωσσίδα μητέρα του, Θέλησε νά άνακτήσει τά βασιλικά δικαιώματα τής έποχης τοῦ Γουλιέλμου Γ’, δηλαδή νά έπανέλθει στή συνταγματική μοναρχία. Απομάρκυνε τόν Pitt άπό τήν έξουσία καί στηρίχτηκε στούς τories. Ή πολιτική αυτή προκάλεσε μεγάλη άντίδραση, άλλα παρ’ όλα αυτά οι tories συνέχισαν τόν 7ετή πόλεμο καί ύπεγραψαν τή συνθήκη τών Παρισίων, πού έξασφάλιζε στήν ‘Αγγλία τίς Ινδίες καί τόν Καναδᾶ.

Επιταετής πόλεμος

‘Η δυσαρέσκεια γιά τήν προσωπική κυβέρνηση τοῦ Γεωργίου Γ’ μεγάλωσε μετά τήν έπανάσταση τών άγγλικών άποικιών τής B. Άμερικής. Ο βασιλιάς άναγκαστηκε τότε νά δώσει τήν έξουσία στόν William Pitt, τό νεώτερο, γιό τοῦ προηγούμενου. Ο Pitt κυβέρνησε ώς τά 1806 καί στάθηκε ό μεγαλύτερος έχθρος τοῦ Ναπολέοντος.

Ούίλλιαμ Πίτ νεώτερος

‘Η οίκονομική κατάσταση τής Αγγλίας τό 18ο αιώνα ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΗ

Στίς άρχές τοῦ 18ου αι. συμπληρώθηκε ό πρώτος κύκλος τής άποικιακής έξαπλωσης τών ‘Αγγλων. Στήν έποχη τοῦ Γεωργίου τοῦ Α’ οι ‘Αγγλοι κατεῖχαν ήδη στίς Ινδίες τό Μαδράς, τή Βομβάη καί τήν Καλκούτα, στήν κεντρική Άμερική τίς περισσότερες άπό τίς ‘Αντίλλες καί τή Ζαμάικα. Στά άνατολικά παράλια τής B. Άμερικής άπό τό 17ο αι. είχαν σχηματιστεῖ δώδεκα άποικιες (ιστά μέσα τοῦ 18ου αι. έγιναν δεκατρεῖς διά τη Γεωργία) άπό ‘Αγγλους μετανάστες διαφόρων δογμάτων (κουάκερους, άγγλικανούς, καθολικούς, πουριτανούς), πού έφυγαν άπό τήν πατρίδα τους έξι αιτίας τών πολιτικών καί θρησκευτικών άντιθέσεων.

Αποικιακή έξαπλωση

Τό 18ο αι. ξέσπασε ένας μεγάλος άποικιακός άνταγωνισμός άναμεσα στήν ‘Αγγλία καί τή Γαλλία. Τελικά ή πρώτη ύπερίσχυσε πήρε άπό τή Γαλλία τήν Άκαδια καί τή Νέα Γῆ καί μετά τόν 7ετή πόλεμο τίς γαλλικές άποικιες τών Ινδιών καί τοῦ Καναδᾶ. Από τόν Καναδᾶ έφερναν οι ‘Αγγλοι στάρι, έπειδή ή άνάπτυξη τοῦ έμποριου καί τής βιοτεχνίας περιόρισε τήν ντόπια παραγωγή δημητριακῶν.

Μεγάλο χτύπημα γιά τήν άγγλική πολιτική στό τέλος τοῦ 18ου αι. στάθηκε ή έπανάσταση καί άποσπαση τών άποικιών τής B. Άμερικής, πού ένώθηκαν έπειτα στό δυοσπονδιακό κράτος τών H.P.A.

ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

‘Η ‘Αγγλία έγινε τό 18ο αι. τό κέντρο τής παγκόσμιας έμπορικής κίνησης. Τά έμπορικά λιμάνια της, τό Λονδίνο, τό Μπρίστολ (Bristol),

Έμποριο.
Βιομηχανία

τό Λίβερπουλ (Liverpool) ήταν τότε τά μεγαλύτερα τοῦ κόσμου.

‘Η βιοτεχνία τῶν ύφασμάτων ἐπεκτάθηκε· ἔκτος ἀπό τά μάλλινα ἄρχισαν νά παράγουν καί μπαμπακέρα, ίδιως στό Μάντσεστερ (Manchester), ὅπου ἐφερναν τό μπαμπάκι ἀπό τό κοντινό λιμάνι τοῦ Liverpool. Έξακολούθησε ἀκόμα ή ἀνάπτυξη τῆς μεταλλουργίας (ἄρχισαν νά φτιάχνουν τίς πρώτες μεγάλες κατασκευές ἀπό σίδερο) καί ή ἔξαγωγή τοῦ κάρβουνου καί τοῦ κώκ.

Κατά τό τέλος τοῦ 18ου αἰ. ὁ Σκῶτος Watt τελειοποίησε τήν ἀτμομηχανή, πού τή μεταχειρίστηκαν ώς κινητήρια δύναμη στά ὄρυχεια καί στά ἐργοστάσια. Κατασκευάστηκαν ἔπειτα οἱ πρώτες μηχανές πού καθάριζαν, ἔξαιναν καί ἔκλωθαν τό μαλλί καί τό μπαμπάκι. ‘Η χρησιμοποίηση τῆς μηχανῆς, πού ὀδείλεται στή μεγάλη ζήτηση προϊόντων, ἀλλαξε τή βιοτεχνία σέ βιομηχανία. Καί εἶναι τόσο μεγάλες οἱ ἀλλαγές πού προκάλεσε ἡ χρήση τῆς μηχανῆς, ὥστε τό γεγονός αὐτό ὀνομάστηκε «βιομηχανική ἐπανάσταση» καί θεωρεῖται ὅ σταθμός ἀπ’ ὅπου ἀρχίζει ή σύγχρονη ἐποχή. ‘Η Ἀγγλία μπήκε στή βιομηχανική ἐποχή ἔναν αἰώνα περίπου πρίν ἀπό τά ύπολοιπα εύρωπαικά κράτη.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Σημασία τῆς
βιομηχανικής
ἐπανάστασης

Μεταβολές στήν
ἀγροτική ζωή

‘Η ἐμφάνιση τῆς βιομηχανίας προκάλεσε μεγάλες ἀλλαγές καί στήν οίκονομική καί στήν κοινωνική ζωή τῆς Ἀγγλίας:

1) Μεταβολές στήν οίκονομία τῆς χώρας. Μέ τήν ἐμφάνιση τῆς βιομηχανίας ὁ πληθυσμός τῶν ἀστικῶν περιοχῶν αὔξηθηκε καί οἱ ἀνάγκες σέ δημητριακά καί κρέας ἔγιναν μεγαλύτερες, ἐνῶ παράλληλα ἐλαττώθηκε ἡ γεωργική παραγωγή. ‘Η γεωργία δέν ἔλειψε, ἀλλά τό βάρος στής ἀγροτικές περιοχές ἔπειτε ὅλο καί πιό πολύ πρός τήν κτηνοτροφία. Φρόντιζαν νά καλυτερεύουν τίς ποιότητες τῶν ζώων γιά νά παράγουν περισσότερο κρέας καί μαλλί. Οι μεγαλοϊδιοκτῆτες κτηνοτρόφοι περιέφραξαν τά κτήματά τους καί καλλιεργοῦσαν χόρτο γιά τά ζώα. Οι μικροϊδιοκτῆτες ἀναγκάζονταν νά πουλοῦν τά δικά τους κτήματα καί νά καλλιεργοῦν τά μεγάλα σάν κολλῆγοι, ἢ ἔφευγαν στής πόλεις γιά νά βροῦν δουλειά. ‘Ο 18ος αἰ. χαρακτηρίζεται ἀπό τήν αὔξηση τῆς μεγάλης ιδιοκτησίας τῆς γῆς καί ἀπό τόν περιορισμό στήν παραγωγή δημητριακῶν. ‘Η Ἀγγλία, πού ἔκανε πρίν ἔξαγωγή σταριοῦ, ἔπειτε τώρα νά φέρνει σιτηρά ἀπ’ ἔξω. Γι’ αὐτό τήν ἐνδιέφερε τόσο ή προσάρτηση τοῦ Καναδᾶ.

Μείωση ἀγροτικοῦ
πληθυσμοῦ

“Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικό εἶναι ή μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ύπαθρου. ‘Ο ἀγροτικός πληθυσμός συγκεντρώθηκε στής πόλεις, ὅπου χτίζονταν ἐργοστάσια. ‘Αλλωστε ή βιομηχανία στέρησε τούς ἀγροτικούς πληθυσμούς ἀπό τό πρόσθετο εἰσόδημα πού τούς ἔδινε ή βιοτεχνία.

2) Μεταβολές κοινωνικές. Η βιομηχανία μετατόπισε τό μεγάλο κεφάλαιο. Ένων στό μεσαίωνα πλούσιοι ήταν οι γαιοκτήμονες καί στήν άναγεννηση οι έμποροι καί οι τραπεζίτες, τώρα ό πλουτος συγκεντρώθηκε στά χέρια τών μεγάλων βιομηχάνων. "Ετσι άπό τήν παλιά άστική τάξη ένα μέρος σχημάτισε τή νέα τάξη τών μεγαλοκεφαλαιούχων έπιχειρηματιών· παράλληλα δημιουργήθηκε μιά τέταρτη τάξη, τών έργατών, πού προήλθε άπό τούς άγροτες καί τούς μικροτεχνίτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 18ο ΑΙΩΝΑ. Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΕ' (1715 – 1774)

· Η άντιβασιλεία

Μετά τό θάνατο τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' έγινε βασιλιάς τῆς Γαλλίας ό δισέγγονός του Λουδοβίκος ΙΕ', πού ήταν μόλις πέντε έτῶν. Άντιβασιλέας έγινε στήν άρχη ό θεϊος του Φίλιππος, δούκας τῆς Όρλεάνης, καί μετά ό καρδινάλιος Φλερύ (Fleury). Καί οι δύο δέν μπόρεσαν ν' άντιμετωπίσουν τά προβλήματα τῆς χώρας, πρό παντός τό οίκονομικό. Ή έπιχειρηση άπό το Σκώτο Τζών Λᾶ (Law) νά ίδρυθεῖ τράπεζα καί νά κοπεῖ χαρτονόμισμα κατέληξε σέ μιά φοβερή χρεωκοπία, γιατί οι μετοχές τῆς τράπεζας καί τό χαρτονόμισμα δέν εἶχαν άντικρυσμα. Ή άπάτη αύτή μεγάλωσε άκόμα πολύ τή δυσπιστία τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ στίς τραπεζικές καί οίκονομικές έπιχειρήσεις τοῦ κράτους.

Άντιβασιλεία

Τό σύστημα Λᾶ

· Η προσωπική βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'

"Οταν πέθανε ό Fleury, ό Λουδοβίκος ΙΕ' άνέλαβε προσωπικά τήν έχουσσία. Ήταν ξεπνος καί ήξερε τό σωστό, άλλα δέν είχε ούτε τήν έργατικότητα, ούτε τή Θέληση νά έπιβλητε, καί άφηνε τή διοίκηση τοῦ κράτους σέ διάφορους εύνοούμενους καί εύνοούμενες. Καθώς έμενε στίς Βερσαλλίες άποξενωμένος άπό τή ζωή τοῦ τόπου, δέν ήταν οέ Θέση νά ζέρει τά σύγχρονα προβλήματα. Τήν πολιτική χειρίζόταν μιά άμαδα άπό φιλόδοξους αύλικούς μέ ξεπερασμένες άντιλήψεις, πού άπεβλεπαν σέ πολέμους καί στρατιωτικές έπιχειρήσεις παλιού τύπου, έπιβλαβεῖς γιά τά γαλλικά συμφέροντα. "Ετσι παρέσυραν τή Γαλλία στόν **πόλεμο γιά τή διαδοχή τῆς Πολωνίας** (1733 – 1735), άπ' όπου τουλάχιστον οι Γάλλοι πήραν τή Λωρραίνη (γαλλική περιοχή στά γαλλογερμανικά σύνορα) καί στόν **πόλεμο γιά τή διαδοχή τῆς Αύστριας** (1740 – 1748) άπ' όπου ή Γαλλία δέν κέρδισε τίποτα. Οι ευγενεῖς έξακολουθούσαν νά βλέπουν τή Γαλλία σάν ήπειρωπτική δύναμη, ένων ή τύχη της αύτή τήν έποχή έξαρτιόταν πιο πο-

Χαρακτήρας τοῦ
Λουδοβίκου ΙΕ'

Πόλεμοι έποχης
Λουδοβίκου ΙΕ'

Λουδοβίκος ΙΕ'

λύ άπό τις άποικιες. Γι' αύτό ένδιαφέρονταν γιά όργανωση στρατού καὶ ὅχι στόλου. Τήν ίδια ἐποχή οἱ Ἀγγλοὶ ἔξόπλισαν ἕνα ἰσχυρό στόλο καὶ ἀπασχολώντας τίς γαλλικές δυνάμεις στήν Εὐρώπη μὲ τὸν ἐπταετὴν πόλεμο κατά τῆς Πρωσσίας (1756 – 1763) κατόρθωσαν ν' ἀποσπάσουν ἀπό τούς Γάλλους τίς άποικιες τους στὸν Καναδᾶ καὶ τίς Ἰνδίες.

Ο ἐπταετής πόλεμος περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο ἔπεισε τό γαλλικό λαό, καὶ ἴδιως τήν πλούσια ἀστική τάξην, ὅτι ἡ Γαλλία δέ θά μποροῦσε νά ἐπιζήσει, ἂν δέν ἄλλαζε ριζικά τό πολιτικό καὶ οἰκονομικό της σύστημα.

Οταν ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' πέθανε (1774), εἶχε γίνει τόσο μισητός στό λαό, πού δέν τόλμησαν νά τοῦ κάνουν ἐπίσημα κηδεία.

Οἰκονομική καὶ κοινωνική κατάσταση στή Γαλλία κατά τό 18ο αἰώνα

Γενική κατάσταση
Γαλλίας τό 18ο αι.

Παρ' ὅλη τήν κακή διοίκηση τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' ἡ γενική κατάσταση στή Γαλλία εἶχε καλυτερέψει.

Η ἀγροτική οἰκονομία δέν ἄλλαξε τόσο ριζικά, ὅπως στήν Ἀγγλία. Ἐγίναν ὅμως προσπάθειες νά ἀνεβεῖ ἡ παραγωγή (καλλιεργοῦσαν καλαμπόκι, πατάτες, σταφύλια, ἔγινε περίφημη ἡ γαλλική σαμπάνια) καὶ νά είσαχθοῦν καλύτερες ποιότητες ζώων γιά κτηνοτροφία (ἔφεραν ἀπό τήν Ἰσπανία πρόβατα τέρινος). Τελειοποίησαν κάπως καὶ τά γεωργικά ἔργαλεια.

Η βιοτεχνία δέν ἔφτασε στό ψύχος τῆς αγγλικῆς, οὔτε ἴδρυθηκαν ἐργοστάσια. Ἐξακολουθοῦσαν νά ὑπάρχουν οι βιοτεχνίες (manufactures), ἀλλά οἱ τέχνες περιορίζονταν ἀκόμα ἀπό τίς συντεχνίες. Ὁπωσδήποτε ἔξαπλώθηκε ἡ παραγωγή εἰδῶν πολυτελείας, ύφασμάτων, μεταλλουργικῶν εἰδῶν καὶ ἡ ἔξαγωγή τοῦ γαιάνθρακα.

Οι Γάλλοι ἐμπορεύονταν μέ τά λιμάνια τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, μέ κέντρο τή Μασσαλία. Παράλληλα ἀναπτύχθηκαν τά λιμάνια τῶν δυτικῶν ἀκτῶν (Bordeaux, Nantes κ.ά.) ἀπ' ὅπου ἐμπορεύονταν μέ τίς γαλλικές Ἀντίλλες. Ἐκαναν ἔξαγωγή ἀπό βιομηχανικά προϊόντα καὶ ἔφεραν ζάχαρη, καφέ, κακάο, καὶ ἄλλα ἀποικιακά.

Γενική κοινωνική κατάσταση

Ἐμπόριο

Αὔξηση πληθυσμού.

Γενικά τό 18ο αἰ. σχηματίστηκαν μεγάλες πόλεις καὶ καλυτέρεψαν κάπως οἱ ὥροι τῆς ζωῆς τοῦ χωρικοῦ. Λιγόστεψαν οἱ ἐπιδημίες καὶ οἱ λιμοί πού κατέστρεφαν τούς ἀγρότες. Ἔτσι ὁ πληθυσμός τῆς χώρας αὔξηθηκε.

Μέ τό ἐμπόριο καὶ τή βιοτεχνία πλούτισαν οἱ ἀστοί, ἴδιως οἱ ἐμπόροι καὶ οἱ τραπεζίτες. Πάντρευαν τίς κόρες τους μέ εὐγενεῖς καὶ ἄρχισαν νά παίζουν ρόλο στήν κοινωνική ζωή.

Η αύλη τῶν Βερσαλλιῶν ἔδινε τόν τόνο στήν κοσμική ζωή τῆς βιοτεχνίας.

130

Γαλλίας. Οι εύγενεις καί οι πλούσιοι ἀστοί στό Παρίσι συναγωνίζονταν στήν όργανωση κοσμικῶν συγκεντρώσεων, δηπου λογαριάζονταν τό πνεῦμα καί οι καλοί τρόποι. Στά σαλόνια τῶν εύγενῶν καί τῶν πλουσίων ἀστῶν συζητοῦσαν πολιτικά καί ἐπιστημονικά θέματα, καθώς καί τίς νέες πολιτικές καί κοινωνικές ιδέες τοῦ διαφωτισμοῦ, πού γίνονταν ἔτσι οἰκεῖες σέ πλατύτερους κύκλους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά είναι τά σπουδαιότερα ιστορικά φαινόμενα στήν Ἀγγλία τό 18ο αι. καί ποιά ἡ σημασία τους;
2. Ποιά μορφή πήρε τό ἀγγλικό πολίτευμα ἐπί τῶν Γεωργίων τοῦ Ἀννοβέρου καί γιά ποιούς λόγους;
3. Ποιά είναι ἡ κατάσταση στή Γαλλία μετά τόν Λουδοβίκο ΙΔ'; Ποιά προβλήματα ἀντιμετωπίζει τό γαλλικό κράτος;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σημασία τῶν πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν μεταβολῶν στήν Ἀγγλία τό 18ο αι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Ἡ τάση γιά πολιτικές, οἰκονομικές καί κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, πού χαρακτήριζε τή Γαλλία τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', πήρε συγκεκριμένο περιεχόμενο μέ τή μεγάλη κίνηση τοῦ διαφωτισμοῦ.

Διαφωτισμός

Τό κίνημα τοῦ διαφωτισμοῦ ἄρχισε ἀπό τήν Ἀγγλία στό δεύτερο ἥμισυ τοῦ 17ου αι. μέ τίς φιλοσοφικές καί πολιτικές ιδέες τοῦ Λόκ καί διαδόθηκε ἐπειτα στήν Εύρωπη καί στήν Ἀμερική. Βασίστηκε, ὅπως ἔχομε ἀνάφέρει, στά φιλοσοφικά συστήματα τοῦ 17ου αι., ἰδίως στόν Ντεκάρτ, καί ἐπηρεάστηκε ἀπό τίς ἐπιστημονικές θεωρίες τοῦ Ἰσαάκ Νεύτωνος (Newton).

Πηγές τοῦ διαφωτισμοῦ

Ἡ ἀνακάλυψη τῶν νόμων τῆς παγκόσμιας ἔλξης ἀπό τόν Newton παρουσίασε γιά πρώτη φορά τό σύμπαν σάν ἔνα όργανωμένο σύνολο, πού κινεῖται σύμφωνα μέ αἰώνιους καί ἀναλλοίωτους νόμους. Οἱ νόμοι αὐτοί δίνουν τήν ἀρμονία στόν κόσμο. Οἱ ἔδιοι νόμοι πρέπει νά ρυθμίζουν, πίστευαν οἱ φιλόσοφοι τοῦ διαφωτισμοῦ, καί τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Σύμφωνα μέ τίς ἀπόψεις αὐτές ἡ πρωτόγονη ἐποχή πρέπει νά ἔταν καλύτερη, γιατί τότε ὁ ἀνθρωπός ζοῦσε μόνο σύμφωνα μέ τό φυσικό νόμο, πράγμα πού ἀπόδεικνυόταν καί ἀπό τίς κοινωνίες τῶν πρωτογόνων λαῶν, πού ἔγιναν τότε γνωστές. Ἡ κοινωνική όργανωση ἀντιστρατεύτηκε τό φυσικό νόμο. Γι' αὐτό ἐπρεπε οἱ κοινωνικοί, πολιτικοί, Θρησκευτικοί θεσμοί καί οι ἀντιλήψεις νά ἐλεγχθοῦν μέ τή λογική, πού είναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος γιά τήν ἀλήθεια, νά ξεκαθαριστοῦν καί νά ἀπλοποιηθοῦν ἔτσι πού νά ἐναρμονιστοῦν μέ τούς φυσικούς νόμους.

Ἀντιλήψεις τοῦ διαφωτισμοῦ

Φιλόσοφοι τοῦ διαφωτισμοῦ

Φιλόσοφοι
τοῦ διαφωτισμοῦ
Τζών Λόκ.

‘Ο Ἀγγλος φιλόσοφος **Τζών Λόκ** (John Locke, 1632 — 1704) ἔζησε τήν ἀγγλική ἐπανάσταση τοῦ 1648 καὶ ἐπηρέαστηκε ἀπό αὐτῆν. Πολέμησε τίς ἀπόψεις τῶν φιλοσόφων τῆς ἀπολυταρχίας, δηποτὲ ἦταν ὁ **Jean Bodin** καὶ ὁ **Thomas Hobbes**, πού παραδέχονταν ὅτι ἡ ἀπόλυτη ἔξουσία δόθηκε στὸν ἄρχοντα, εἴτε ἀπό τὸ Θεό (Bodin), εἴτε ἀπό τοὺς ἀνθρώπους, οἱ διόποι προσπάθησαν νά ἀποφύγουν τὴν φοβερή κατάσταση τῆς πρωτόγονης κοινωνίας, μιᾶς κοινωνίας λύκων, ὅπου ἐπικρατοῦσε ἡ ἀρπαγή, τὸ ἔγκλημα καὶ τὸ δίκαιο τοῦ ἴσχυρότερου (Hobbes). Τήν ἔξουσία αὐτή ὁ ἄρχοντας ἔχει τὸ δικαίωμα νά τήν ἀσκεῖ ἀνέξελεγκτα. ‘Ο λαός ἔχει τό καθῆκον νά ύπακουει χωρίς ἀντίρρηση.

‘Αντίθετα μέ τή θεωρία αὐτή ὁ Λόκ παραδέχεται ὅτι οἱ πρωτόγονοι ἄνθρωποι ζοῦσαν σέ ἀπόλυτη ἐλευθερία κάτω ἀπό τούς φυσικούς νόμους. Ὁταν δὲοι ἵσοι καὶ εἶχαν τό δικαίωμα τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ιδιοκτησίας. Γιά νά ἔξασφαλίσουν ὅμως περισσότερο φυσικά αὐτά τά δικαιώματα ἀποφάσισαν νά ὀργανωθοῦν σε κοινωνία καὶ νά παραχωρήσουν τήν ἔξουσία σ’ ἔναν ἄρχοντα, μέ τὸν ὅρο νά προστατέψει αὐτά τά δικαιώματα καὶ νά βοηθήσει στήν προκοπή τοῦ συνόλου. ‘Η ἄγραφη αὐτή συμφωνία (τό **κοινωνικό συμβόλαιο**) σημαίνει ὅτι ἡ ἔξουσία πηγάζει ἀπό τό λαό καὶ πώς ὁ λαός τήν παραχωρεῖ ὑπό ὅρους. ‘Ἄν ὁ ἄρχοντας καταχραστεῖ αὐτή τήν ἔξουσία, ὁ λαός ἔχει τό δικαίωμα νά τοῦ τήν ἀφαιρέσει. ‘Ἐτσι, ἀντίθετα ἀπό τούς θεωρητικούς τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, πού διακήρυξαν ὅτι ὁ λαός ἔχει μόνο τό καθῆκον τῆς ύποταγῆς, ὁ Λόκ ύποστήριξε τό δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως.

Οι θεωρίες τοῦ Λόκ ἐπηρέασαν τούς μεγαλύτερους Γάλλους φιλοσόφους τοῦ διαφωτισμοῦ, τό **Βολταίρο**, **Μοντεσκίε** καὶ **Ρουσσώ**. ‘Ο **Βολταίρος** (Voltaire) στάθηκε ὁ πατριάρχης τοῦ διαφωτισμοῦ. Νέος ἔξορίστηκε καὶ κατέφυγε στήν Ἀγγλία, ὅπου εἶχε τήν εὐκαιρία νά μελετήσει τή θεωρία τοῦ Locke καὶ νά ἐπηρεαστεῖ ἀπό τό ἀγγλικό πολίτευμα. ‘Ἔγραψε πολλά ἔργα λογοτεχνικά καὶ ιστορικά καὶ ἐκατοντάδες ἐπιστολές. Μέ τό διεισδυτικό πνεῦμα καὶ τήν καυστική εἰρωνεία του ἔκανε σκληρό ἔλεγχο στούς θεσμούς, στίς συνήθειες, τίς προλήψεις καὶ τίς δεισιδαιμονίες τῆς ἐποχῆς του. Πολέμησε σκληρά τήν ἀπολυταρχία καὶ τή θρησκευτική μισαλλοδοξία.

Μέ τό ἔργο του ἐπηρέασε δὲλ τήν Εύρωπη. ‘Ο **Φρειδερίκος Β'** τῆς Πρωσίας καὶ ἡ **Αϊκατερίνη** τῆς Ρωσίας τόν γνώρισαν προσωπικά καὶ ἐπηρέαστηκαν ἀπό τίς θεωρίες του.

‘Ο Voltaire ἀγαποῦσε τούς “Ελληνες καὶ ἔγραφε μέ συμπάθεια γιά τόν ἀγώνα τους κατά τῶν Τούρκων μέ τήν εὐκαιρία τῶν ρωσοτουρκικῶν πολέμων ἐπί τῆς Αϊκατερίνης Β'.

Βολταίρος
(Voltaire).

Ο Μοντεσκιέ (Montesquieu) ήταν βαθύς μελετητής και στοχαστής των πολιτικών πραγμάτων. Στό βιβλίο του «Τό πνεῦμα τῶν νόμων» έχετάζει τά εἰδη τῶν πολιτευμάτων, όπως διαμορφώθηκαν μέσα στήν ιστορία, και καθορίζει τούς λόγους γιά τούς όποιους τό καθένα ἐπιβλήθηκε: τό μοναρχικό ἀπολυταρχικό σύστημα χαρακτηρίζει τά μεγάλα κράτη, ή συνταγματική μοναρχία τά μικρότερα, ή δημοκρατία, αυτά πού έχουν περιορισμένη ἔκταση.

Μελέτησε σέ βάθος τήν πηγή και τό χαρακτήρα τῆς κρατικῆς ἔξουσίας και πρώτος τήν διέκρινε σέ ἑκτελεστική, νομοθετική και δικαστική. "Οταν οι τρεῖς αὐτές ἔξουσίες ἀσκοῦνται ἀπό τόν ίδιο ἄρχοντα, τό πολίτευμα εἶναι ἀπολυταρχικό." Οταν οι ἔξουσίες μερίζονται σέ διάφορα πρόσωπα ή σώματα, τότε τό πολίτευμα γίνεται δημοκρατικότερο.

Ο Ρουσσώ (Rousseau) εἶναι μιά πολύπλοκη ἐπαναστατική φύση. Τό βιβλίο του «Τό κοινωνικό συμβόλαιο» εἶναι ἐπηρεασμένο ἀπό τίς θεωρίες τοῦ Locke. Πιστεύει πώς ὁ ἄνθρωπος γεννιέται καλός, ἀλλά οι κοινωνικές συνθῆκες τόν διαφθείρουν. Οι ἄνθρωποι γεννιοῦνται ἵσοι και ἐλεύθεροι και ἡ κοινωνία τούς κάνει σκλάβους. Αύτή πού λέμε πολιτισμένη ζωή μᾶς κάνει δυστυχισμένους. Γιά νά γίνει ὁ ἄνθρωπος εύτυχισμένος πρέπει νά ξαναγυρίσει πίσω στή φύση, στήν ἀπλή ζωή. Στό ἔργο του «Αίμιλίος» δίνει ἔνα πρότυπο παιδαγωγικῆς μεθόδου· πῶς μπορεῖ ν' ἀναθρέψει και νά μορφώσει κανείς ἔνα παιδί, παρακολουθώντας τίς κλίσεις και τά ἐνδιαφέροντά του, μέσα στό μεγάλο σχολεῖο τῆς φύσης. Μέ τόν «Αίμιλίο» ο Ρουσσώ ἄνοιξε τό δρόμο στή νέα παιδαγωγική μέθοδο.

Ο Rousseau πιστεύει πώς ἡ λογική δέν εἶναι ἡ μόνη δύναμη πού πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά ἐμπιστεύεται. "Υπάρχει και τό συναίσθημα και τό ἔνστικτο. Μέ αὐτές τίς ἀντιλήψεις και τήν ἀγάπη του στή φύση ἔγινε ὁ πρόδρομος τοῦ πνευματικοῦ και καλλιτεχνικοῦ κινήματος τοῦ 19ου αι. πού λέγεται «ρομαντισμός».

Εἶναι δημοκρατικός. Πιστεύει πώς ἡ ἔξουσία πρέπει νά πηγάζει και νά ἀσκεῖται ἀπό τό λαό και πῶς ἡ μειοψηφία πρέπει νά ύποτάσσεται στήν πλειοψηφία. Οι πολιτικές του ίδεες ἄνοιξαν τό δρόμο πρός τήν γαλλική ἐπανάσταση.

Στήν διάδοση τῶν ίδεων τοῦ διαφωτισμοῦ συνέβαλε και ἡ **'Εγκυκλοπαίδεια** πού ἔξεδιδε ὁ Ντενίς Ντιντερό (Denis Diderot). Τά ἄρθρα τῆς **'Εγκυκλοπαίδειας** γράφτηκαν σύμφωνα μέ τίς νέες ίδεες, γι' αὐτό ἡ ἔκδοση ἀπαγορεύτηκε πολλές φορές. Ἀλλά οι ἔκδότες και οι χρηματοδότες της φρόντιζαν γιά τή συνέχιση τοῦ ἔργου. Στήν **'Εγκυκλοπαίδεια** συνεργάστηκαν ὁ Nt' Άλαμπερ (Jean d' Alembert), ὁ **'Ελβέτιος** (Claude Helvétius) και ὁ βαρώνος Χόλμπαχ (Holbach).

Ο **'Ελβέτιος** και ὁ Χόλμπαχ ήταν ύλιστές και ἀθεοί· οι περισσότεροι ὅμως φιλόσοφοι τοῦ διαφωτισμοῦ πίστευαν στό **Θεϊσμό**

Μοντεσκιέ.
(Montesquieu)

Ρουσσώ (Rousseau)

Έγκυκλοπαίδεις
Ντιντερό (Diderot)

(deismus), μιά άντιληψη πού ξεκίνησε από τήν Ἀγγλία. Παραδέχονται πώς ὁ Θεός είναι ή ἀνώτατη δύναμη πού δημιούργησε τόν κόσμο καί τόν ὄργανωσε μέ τούς παγκόσμιους νόμους, ἀλλά ἀπέρριπταν κάθε δόγμα. ‘Ἐλεγαν πώς ὁ Θεός δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό κανενός εἴδους λατρεία, οὔτε ἀλλάζει τούς φυσικούς νόμους γιά χάρη ἐνός ἀνθρώπου. ‘Ο ἀνθρωπος είναι ἐλεύθερος νά προτιμήσει τό καλό ἡ τό κακό καί ἡ ἀνταμοιβή ἡ ἡ τιμωρία του ἔξαρταται ἀπό τή συμπεριφορά του σ’ αὐτόν τόν κόσμο καί δέν καθορίζεται ἀπό προορισμό.

‘Ο διαφωτισμός διαδόθηκε στή Γερμανία μέ τό **Λέσσιγκ** (Lessing) καί στήν Ἀμερική μέ τό **Βενιαμίν Φραγκλίνο** (Franklin) καί τό **Θωμᾶ Τζέφφερσον** (Jefferson). Πολέμησε τήν ἀπολυταρχία, τό θρησκευτικό φανατισμό, τή δουλεία, τά βασανιστήρια. ‘Ἄγωνίστηκε γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό κάθε πνευματική καί πολιτική τυραννία.

Γιά νά ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τήν τυραννία καί τήν πρόληψη πίστευαν πώς ὁ ἀνθρωπος ἔπρεπε νά μορφωθεῖ καί νά φωτιστεῖ μέ τίς νέες ἴδεες. Γ’ ταῦτο ἡ κίνηση αὐτή ὀνομάστηκε «διαφωτισμός». ‘Ο διαφωτισμός, ὅπως καί ὁ ἀνθρωπισμός, στράφηκε πρός τήν ἀρχαία Ἑλλάδα καί μελέτησε τό ἀρχαῖο πνεῦμα καί τίς πολιτικές ἀντιλήψεις καί τούς θεσμούς, ἰδιαίτερα τήν ὄργανωση τῆς ἀρχαίας ἀθηναϊκής δημοκρατίας τοῦ Ε’ αἰ. π.Χ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιοί ἦταν οι σπουδαιότεροι φιλόσοφοι τοῦ διαφωτισμοῦ καί ποιά προβλήματα τούς ἀπασχολοῦσαν;
- Ποιά είναι ή ἐπίδραση τοῦ διαφωτισμοῦ στή Γαλλία καί τήν Εύρώπη;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Οι ἀρχές τοῦ διαφωτισμοῦ καί ἡ σημασία τους γιά τή διαμόρφωση τοῦ εύρωπαικοῦ πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1775 – 1783). ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ Η.Π.Α.

Οι ἀγγλικές ἀποικίες τῆς Ἀμερικῆς συνέχιζαν στήν ἀρχή τή ζωή τῆς Ἀγγλίας. Οι πρῶτοι ἀποικοι ἐνδιαφέρονταν νά συγκεντρώσουν μιά περιουσία καί νά γυρίσουν νά ζήσουν ἄνετα στόν τόπο τους. Σιγά σιγά ὅμως ἀρχισαν οι πιό μόνιμες ἐγκαταστάσεις, ἀλλαξε ὁ τρόπος τῆς ζωῆς, οι συνήθειες. Οι ἀποικοι ἐβλεπαν τώρα στήν Ἀμερική μιά νέα πατρίδα, πού ἔπαιρνε ὅλο καί πιό πολύ τή δική της προσωπικότητα. Οι πολιτικοί καί πνευματικοί ἤγέτες τῆς Ἀμερικῆς, ὅπως ὁ Σαμουήλ ‘Ανταμς (Adams) ὁ Θωμᾶς Παίην (Paine), ὁ Τζέφφερσον

καί ὁ Φραγκλίνος εἶχαν ἐπηρεαστεῖ ἀπό τίς ιδέες τοῦ Λόκ καὶ ἀπό τό γαλλικό διαφωτισμό.

Οἱ πρῶτες ἀφορμές δυσαρέσκειας μέ τή μητρόπολη δόθηκαν ἀπό τήν ἀπόπειρα τῶν Ἀγγλῶν νά ἐπιβάλουν τό μερκαντιλισμό (περιορισμένο ἀπό τό κράτος ἐμπόριο) καί τό μονοπώλιο, δηλαδή νά ύποχρεώνουν τούς ἀποίκους νά πουλοῦν τά προϊόντα τους (καπνό, ζάχαρη, μπαμπάκι) ἀποκλειστικά στήν Ἀγγλία.

Μετά τόν ἐππαιετή πόλεμο ἡ σύγκρουση ἔγινε δξύτερη. Τό ἀγγλικό κοινοβούλιο ἀποφάσισε νά ἐπιβάλει φόρους στίς ἀποικίες, γιά νά καλύψει τά ἔξοδα τοῦ πολέμου. Ἄλλα καί ἡ ὁργάνωση τῶν ἐπαρχιῶν, πού πῆραν ἀπό τούς Γάλλους, προκάλεσε ἄλλες ἀντιθέσεις, διότι ἀπαγορεύτηκε στούς ἀποίκους νά ἔγκατασταθοῦν στίς ΒΔ. περιοχές ἀπό τόν ποταμό Ὁχαίο ὡς τό Μισσισσιπῆ. Ἀργότερα (1765) τό κοινοβούλιο ἐπέβαλε ἔνα φόρο χαρτοσήμου. Αὐτό προκάλεσε μεγάλη ἀντίδραση, ιδιαίτερα στίς ἀποικίες τῆς Βιργινίας, τῆς Ν. Υόρκης καί τῆς Μασσαχουσέτης, καί τό κοινοβούλιο ἀναγκάστηκε νά καταργήσει τό χαρτόσημο. Λίγο ἀργότερα ὅμως ἐπανῆλθε προσπαθώντας νά ἐπιβάλει φόρους στά ἀγγλικά προϊόντα, πού εἰσάγονταν στίς ἀποικίες, καί τελικά μόνο στό τσάι. Τό μέτρο προκάλεσε ἀντίδραση καί ταραχές στή Βοστώνη, πού ὀδήγησαν σέ ἐπανάσταση.

Μέ τήν ἀποικία τῆς Μασσαχουσέτης ἐνώθηκαν καί οἱ ἄλλες καί στά 1774 μιά συνέλευση ἀπό ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν πολιτειῶν, ἔκτος ἀπό τή Γεωργία, δημοσίευσε στή Φιλαδέλφεια μία **διακήρυξη δικαιωμάτων**, ὅπου τονιζόταν πώς δικαίωμα κάθε πολίτη εἶναι νά μή φορολογεῖται χωρίς τή συγκατάθεσή του καί πώς τό ἀγγλικό κοινοβούλιο, ὅπου οἱ ἀποικοί δέν ἀντιπροσωπεύονταν, δέν εἶχε τό δικαίωμα νά τούς ἐπιβάλει φόρους.

Τό πράγμα ἄρχισε σάν μιά ἔκφραση διαμαρτυρίας τῶν ἀποίκων, ἀλλά, ἐπειδή ὁ Γεώργιος Γ' τῆς Ἀγγλίας ἐπιχείρησε νά πολεμήσει τήν ἀντίδραση μέ τή βία καί ἔστειλε στρατό, ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση. Τελικά ὠρίμασε ἡ ιδέα ν' ἀποσπαστοῦν οἱ ἀποικοί ἀπό τήν Ἀγγλία. Ή συνέλευση τῆς Φιλαδέλφειας πῆρε τήν ἔξουσία, συγκέντρωσε στρατό

·Η ἐπανάσταση
(1775 – 1783)
Διακήρυξη
δικαιωμάτων

Γεώργιος Ουάσιγκτον

Πολεμικές
έπιχειρσεις

Βενιαμίν Φραγκλίνος.

Όροι τής συνθήκης
των Βερσαλλιών

καί διόρισε στρατηγό τό Γεώργιο Ουάσιγκτον (Washington) πού είχε διακριθεί στόν πόλεμο μέ τους Γάλλους. Στις 4 Ιουλίου 1776 άποφασίστηκε νά άνακηρυχτοῦν οι άποικιες έλευθερα καί άνεξάρτητα κράτη. Όργανώθηκαν σέ πολιτείες μέ φιλελεύθερα πολιτεύματα, σύμφωνα μέ τίς άρχες τού διαφωτισμοῦ.

Οι πολεμικές έπιχειρσεις

‘Ο πόλεμος γιά τήν άπελευθέρωση τῆς Αμερικῆς κράτησε έπτα χρόνια καί ήταν δύσκολος καί γιά τούς δύο άντιπάλους. ‘Ο αγγλικός μισθοφορικός στρατός πόλεμούσε σέ μια ἄγνωστη χώρα καί οι ἀποικοί δέν ήταν ἀσκημένοι καί δέν είχαν ἐφόδια. Πολλές ἀπό τίς ἀποικιες δέ συνεργάζονταν ἀρκετά. Μερικοί συντηρητικοί δέν θελαν τήν ἀπόσπαση ἀπό τήν Αγγλία. Παρ’ όλα αὐτά δι στρατός τῶν ἀποίκων κατόρθωσε ν’ ἀπομονώσει ἔνα σώμα ἀγγλικοῦ στρατοῦ μέσα στά δάση καί νά τό ἀναγκάσει νά παραδοθεῖ (1777).

Σημαντικό ρόλο στήν ἐπιτυχία τοῦ πολέμου ἔπαιξε ή γαλλική βοήθεια. Οι ἀποικοί ἔστειλαν στό Παρίσι τό Βενιαμίν Φραγκλίνο, πού κατόρθωσε νά συνάψει συμμαχία μέ τή Γαλλία καί νά ἐπιτύχει νά σταλοῦν ἐφόδια στίς ἀμερικανικές ἀποικιες καί στρατός μέ ἀρχηγό τό Λαφαγιέτ (Lafayette). Η Γαλλία δέχτηκε, γιατί θήθει νά ταπεινώσει τήν Αγγλία. Μαζί της συμμάχησε καί ή Ισπανία, πού ἐνδιαφερόταν νά ξαναπάρει τό Γιβραλτάρ.

Τελικά ό πόλεμος περιορίστηκε στίς νότιες πολιτείες. ‘Ο γαλλικός καί ό ἀμερικανικός στρατός είχαν μιά σημαντική νίκη στό Υορκτάουν (Yorktown) (1781)· δι γαλλικός στόλος είχε ἐπιτυχίες στίς Ινδίες ἔστι ή Αγγλία ἀναγκάστηκε νά ύποχωρήσει καί υπέγραψε τή συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν (1783), ὅπου ἀναγνώριζε τήν ἀνεξαρτησία τῶν ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν, παραχωροῦσε τή Φλόριδα καί τή Μινόρκα στήν Ισπανία, μιά ἀπό τίς Αντίλλες καί μερικά λιμάνια τῆς Σενεγάλης στή Γαλλία καί τής ἀναγνώριζε τό δικαίωμα νά όχυρώσει τή Δουνκέρκη.

Η ἡπτα στήν ἀμερική στάθηκε μιά προσωπική ἀποτυχία τῆς πολιτικῆς τοῦ Γεώργιου Γ’ καί τῶν τόρους. ‘Ο Γεώργιος Γ’ ἀναγκάστηκε νά ἔγκαταλείψει τήν προσπάθεια γιά προσωπική κυβέρνηση καί νά δώσει τήν ἔξουσία στόν Pitt τό νεώτερο.

Η Γαλλία κατόρθωσε νά ταπεινώσει τήν Αγγλία, ἀλλά τά ἔξοδα τοῦ ἀμερικανικοῦ πολέμου χειροτέρευψαν τήν οἰκονομική τῆς κατάσταση. ‘Ο γαλλικός στρατός, πού βρέθηκε στήν ἀμερική καί γνώρισε τό φιλελεύθερο πολίτευμά της, γύρισε ἀποφασισμένος νά πολεμήσει τήν ἀπολυταρχία στή χώρα του. Αύτα ἔκαναν νά ξεσπάσει πιό σύντομα ή γαλλική ἐπανάσταση.

Η ὁργάνωση τῶν Η.Π.Α.

Ἐπειτα ἀπό πολλές ἐσωτερικές δυσκολίες οι δεκατρεῖς πολιτείες,

πού ήταν ώς τότε άνεξάρτητες δημοκρατίες, ένωθηκαν σέ μια όμοσπονδιά (1787).

Σύμφωνα μέ τό σύνταγμα πού ψηφίστηκε τότε, τό δημοσπονδιακό κράτος όνομάστηκε 'Ηνωμένες Πολιτείες της Β. Αμερικής.

Κάθε πολιτεία διατηρούσε τήν έσωτερική της άνεξαρτησία, τή βουλή και τήν κυβέρνησή της. Ιδρύθηκε όμως και μιά όμοσπονδιακή κυβέρνηση, πού έγκαταστάθηκε στήν Ουάσιγκτον, και πού θά φρόντιζε τήν έσωτερική πολιτική, τήν όργανωση τοῦ στρατοῦ, τό έμποριο. Είχε τό δικαίωμα νά έπιβάλλει φόρους και νά κόβει νόμισμα.

Κατά τό σύνταγμα τῶν Η.Π.Α. τήν έκτελεστική έξουσία άσκει ὁ πρόεδρος, πού έκλεγεται γιά μιά τετραετία. Είναι ὁ ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ, διαπραγματεύεται τίς διεθνεῖς συνθῆκες και διορίζει τούς άνώτατους λειτουργούς και ύπαλληλους τοῦ κράτους.

Ἡ νομοθετική έξουσία άσκειται ἀπό τό κογκρέσσο, πού τό ἀπαρτίζουν δύο βουλές: ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων, πού έκλεγονται ἀπό κάθε πολιτεία ανάλογα μέ τόν πληθυσμό της, και ἡ γερουσία, πού ἀποτελεῖται ἀπό δύο ἀντιπροσώπους κάθε πολιτείας.

Στίς Η.Π.Α. ἡ ἔκτελεστική και νομοθετική έξουσία εἶναι χωρισμένες. Τό κογκρέσσο συνέρχεται κάθε χρόνο και ὁ πρόεδρος δέν ἔχει τό δικαίωμα οὕτε νά ἐμποδίσει τή σύγκλησή του, οὕτε νά τό διαλύσει. Μπορεῖ μόνο, σπάνια, νά μήν ύπογράψει ἔνα νόμο και νά τόν ἐπιστρέψει γιά νέα συζήτηση. Τότε γιά νά ισχύσει ὁ νόμος αὐτός πρέπει νά ψηφιστεῖ ἀπό τά 2/3 τῶν ἀντιπροσώπων, πράγμα ἀπίθανο (veto τοῦ προέδρου). Ὁ πρόεδρος ἔχει τό δικαίωμα νά έκλεγει τούς ύπουρογούς του, ἀσχετα ἀπό τήν πλειοψηφία τοῦ κογκρέσσου.

Ο ἀριθμός τῶν πολιτεῶν αὔξηθηκε ἀργότερα, ἐπειδή κάθε περιοχή πού ἀποκτοῦσε 50 χιλ. κατοίκους εἶχε τό δικαίωμα νά ἀναγνωριστεῖ ἀνεξάρτητη πολιτεία.

Ἀπό τό τέλος τοῦ 18ου αἰ. οἱ Η.Π.Α. ἄρχισαν νά πλουτίζουν και νά ἐπεκτείνονται ἐδαφικά. Ἀγόρασαν ἀπό τή Γαλλία τήν περιοχή τοῦ Μισισισπή (Λουιζιάνα) και ἀπό τήν Ισπανία τή Φλόριδα. Κατά τά μέσα τοῦ 19ου αἰ. προσάρτησαν τό Τέξας και τήν Καλλιφόρνια και ἔτσι κυριάρχησαν στή Β. Αμερική διάλογη, ἐκτός ἀπό τόν Καναδᾶ.

Ανάπτυξη τῶν Η.Π.Α.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Αἵτια, κυριότερα γεγονότα και σημασία τής έπανάστασης τῶν βορειοαμερικανικῶν ἀποικιῶν.

2. Πώς όργανώθηκε τό άμερικανικό πολίτευμα και σέ ποιές ἀρχές βασίστηκε τό άμερικανικό σύνταγμα;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Πώς όργανώθηκαν οι νεωτέρες ἀποικίες και σέ τί διαφέρουν ἀπό τίς ἀρχαίες Ἑλληνικές;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ. ΦΩΤΙΣΜΕΝΗ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑ

Αύστρια. Μαρία Θηρεσία (1740 – 1780)

Μαρία Θηρεσία

Πόλεμος γιά τή διαδοχή τῆς Αύστριας (1740 – 1748)

‘Η Αύστρια μετά τήν είρηνη τῆς Ούτρεχτης (1713) ένισχυθηκε μέ τήν προσάρτηση τῶν Ἰσπανικῶν Κάτω Χωρῶν καί τοῦ Μιλάνου. Στά 1718 προσάρτησε καί τήν Ούγγαρια. ‘Ο αὐτοκράτορας Κάρολος ΣΤ’ (1711 – 1740) προσπάθησε νά όργανώσει στρατό, νά ένοποιήσει τό κράτος του καί νά ξέσαφαλίσει τό θρόνο στήν κόρη του Μαρία Θηρεσία μέ μιά συνθήκη, τήν Pragmatica Sanctio, πού κατόρθωσε μέ πολλές υποχωρήσεις νά πείσει ὄλες τίς εύρωπαικές δυνάμεις νά τήν ύπογράψουν.

Μετά τό θάνατό του οι ἡγεμόνες ἀδιαφόρησαν γιά τήν ύπόγραφή τους καί πρώτος ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας κατέλαβε τή Σιλεσία. ‘Η Πρωσσία, Γαλλία καί διάφορες Γερμανικές χῶρες συμμάχησαν κατά τῆς Θηρεσίας. ‘Εκείνη ἐπέτυχε τή βοήθεια τῆς Ἀγγλίας καί Ὁλλανδίας. ‘Ἐτσι ἄρχισε ὁ πόλεμος γιά τή διαδοχή τῆς Αύστριας (1740 – 1748).

Στήν ἄρχη ἡ Αύστρια εἶχε ἀποτυχίες. ‘Ο αὐτοκρατορικός τίτλος ἀφαιρέθηκε ἀπό τούς Ἀψβούργους καί δόθηκε στόν Κάρολο τῆς Βαυαρίας. Οι Γάλλοι κατέλαβαν τή Βοημία. ‘Η Μαρία Θηρεσία ὅμως ἔδειξε μεγάλο θάρρος καί ἀντοχή. ‘Ανακατέλαβε τή Βοημία καί προσπάθησε νά διασπάσει τή συμμαχία τῶν ἀντίπαλων τῆς παραχωρώντας στόν πιό ἐπικίνδυνο ἄπ’ αὐτούς, τό Φρειδερίκο Β’, τή Σιλεσία. ‘Υστερα κατόρθωσε νά νικήσει τό νέο αὐτοκράτορα Κάρολο Ζ’ καί νά προχωρήσει πέρα ἀπό τό Ρήνο. ‘Ο στρατός της νίκησε στήν Ἰταλία καί οἱ Ἀγγλοι εἶχαν ἐπιτυχίες στή Θάλασσα. ‘Ἐτσι οἱ ἀντίπαλοι τῆς υποχωρήσαν. ‘Ο πόλεμος τελείωσε μέ τήν είρηνη τοῦ Aachen (Aix La Chapelle) καί τήν ἀναγνώριση τῆς Μαρίας Θηρεσίας (1748).

Μετά τό θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Καρόλου Ζ’, βασιλιὰ τῆς Βαυαρίας, ἔγινε αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας ὁ Φραγκίσκος τῆς Λωρραΐνης, σύζυγος τῆς Μαρίας Θηρεσίας, κι ἔτσι ὁ αὐτοκρατορικός τίτλος ξαναγύρισε στούς Ἀψβούργους.

Στά 1756 ὁ πόλεμος ξανάρχισε. ‘Η Μαρία Θηρεσία θέλησε νά ξαναπάρει τή Σιλεσία. Κατόρθωσε νά ἐπιτύχει συμμαχία μέ τή Ρωσία, ὅπου βασίλευε ἡ τσαρίνα Ἐλισάβετ. ‘Η Ἀγγλία ύποστηριξε τήν Πρωσσία καί ἔτσι ἡ Γαλλία στράφηκε πρός τήν Αύστρια, πού ἤταν κατά παράδοση ἀντίπαλος τῆς. Αύτό ὁνομάστηκε «ἀντιστροφή τῶν συμμαχῶν».

Στόν πόλεμο αὐτόν, πού λέγεται «έπταετής» (1756 – 1763), ἡ Αύστρια, ἡ οποία εἶχε κατορθώσει νά συμμαχήσει μέ τή Γαλλία, Ρωσία, Σαξωνία, Σουηδία, ἐπέτυχε νά κυκλώσει τήν Πρωσσία. Γιά ν’ ἀ-

Έπταετής πόλεμος (1756 – 1763)

ποφύγει τόν κλοιό ό Φρειδερίκος Β' ἀποφάσισε ν' ἀρχίσει πρῶτος τήν ἐπίθεση. Κατέλαβε τή Σαξωνία καί μπήκε στή Βοημία. Σέ λίγο ὅμως οι σύμμαχοι ἔκαναν εἰσβολή ἀπ' ὅλα τά σημεῖα στό κράτος του, πού κινδύνεψε νά διαλυθεῖ. Οι Ἀγγλοι τοῦ ἔστειλαν γιά νά τόν βοηθήσουν ἔνα στρατό ἀπό Γερμανούς μισθοφόρους. Ὁ Φρειδερίκος Β' πολεμώντας μέ πολύ περισσότερους καί ἵσχυρότερους ἀντιπάλους κατόρθωσε νά σωθεῖ χάρη στήν ικανότητα καί τήν τόλμη του. Ὁ Θάνατος τῆς Ἐλισάβετ τῆς Ρωσίας καί ἡ ἄνοδος στό θρόνο τοῦ Πέτρου Γ', πού θαύμαζε τό Φρειδερίκο Β', διέσπασε τή συμμαχία τῶν ἀντιπάλων του καί σταμάτησε τόν πόλεμο. Στά 1763 ὑπογράφηκε ἡ εἰρήνη τῶν Παρισίων. Ἡ Μαρία Θηρεσία ἀναγκάστηκε νά παραχωρήσει γιά δεύτερη φορά στό Φρειδερίκο Β' τή Σιλεσία.

Ἡ Γαλλία διέθεσε 200000 στρατό στή Γερμανία καί δέν ἔστειλε βοηθεία στίς ἀποικίες της, μέ ἀποτέλεσμα νά νικήσουν ἔκει οἱ Ἀγγλοι. Ἀναγκάστηκε νά παραχωρήσει στήν Ἀγγλία τίς ἀποικίες τοῦ Καναδᾶ καί νά τήν ἀφήσει ἐλεύθερη νά ἐπεκτείνει τίς κτήσεις της στίς Ἰνδίες.

Ἐτσι μέ τό τέλος τοῦ ἐπταετοῦ πολέμου ἐνισχύθηκε ἡ Πρωσσία στήν Εὐρώπη καί ἡ Ἀγγλία κυριάρχησε στίς ἀποικίες, ἐνῶ ἡ Γαλλία ἔξασθένησε καί ἐκδηλώθηκε ἔκει ἐντόνα ἡ δυσαρέσκεια, πού ὅδηγησε στή γαλλική ἐπανάσταση.

Ίωσήφ Β' (1765 – 1790)

Ο Ίωσήφ δ Β', γιός τῆς Μαρίας Θηρεσίας, εἶναι ἡ πιό χαρακτηριστική μορφή φωτισμένου δεσπότη.

Μετά τό Θάνατο τοῦ πατέρα του ἔγινε αύτοκράτορας τῆς Γερμανίας καί συμβασιλέας τῆς μητέρας του. Ἐπηρεασμένος ἀπό τίς ἰδέες τοῦ διαφωτισμοῦ δοκίμασε νά κάνει τολμηρές μεταρρυθμίσεις: κατάργησε τή δουλοπαροικία, ἐπέβαλε τή φορολογική ισότητα τῶν πολιτῶν, τήν ἐλευθερία τοῦ τύπου, τήν ἀνεξιθρησκεία. Προσπάθησε νά ύποτάξει τήν ἐκκλησία στό κράτος, διέλυσε τά μοναχικά τάγματα καί ἐκλεισε τά μοναστήρια.

Ἄλλα τό κράτος τῶν Ἀψβούργων δέν εἶχε ἐθνική ἐνότητα: κάθε περιοχή εἶχε τή δική της γλώσσα, παράδοση, συνθήκες ζωῆς. Οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις τοῦ Ίωσήφ Β' δυσαρέστησαν τούς Οὐγγρούς φεουδάρχες καί οἱ θρησκευτικοί νεωτερισμοί τίς καθολικές Κάτω Χώρες.

Ο Ίωσήφ Β' πήρε μέρος στή διανομή τῆς Πολωνίας ἀνάμεσα στούς Ρώσους, Αύστριακούς καί Πρώσους (1772) καί συμμάχησε μέ τήν Αίκατερίνη Β' τῆς Ρωσίας στόν πόλεμο ἐναντίον τῶν Τούρκων (1787). Ἄλλα ἡ ἐπανάσταση τῆς Οὐγγαρίας τόν ἀνάγκασε νά ἐγκαταλείψει τόν πόλεμο κατά τῶν Τούρκων καί νά γυρίσει στή Βιέννη. Ἀρρωστος ἀπό ἐπιδημία πέθανε (1790) ἀπογοητευμένος,

Μεταρρυθμίσεις
τοῦ Ίωσήφ Β'

Ίωσήφ Β'

έπειδή άναγκάστηκε νά άνακαλέσει όλες τίς μεταρρυθμίσεις του, για νά διευκολύνει τό διάδοχό του Λεοπόλδο στήν είρήνευση τού κράτους.

Πρωσσία. Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' (1713 — 1740)

Φρειδερίκος
Γουλιέλμος Α'

Τό πρωσσικό κράτος ένίσχυσε τό 180 αι. ό βασιλιάς Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' (1713 — 1740), ονας βάναυσος σκληρός και πρακτικός στρατιώτης. Περιφρονοῦσε και μισούσε τά γράμματα και τίς τέχνες. Ο γιός του Φρειδερίκος, πού είχε φιλολογικά και καλλιτεχνικά ένδιαφέροντα, ταλαιπωρήθηκε τόσο πολύ έξ αίτιας του, ώστε δοκίμασε νά δραπετεύσει από τό κράτος και φυλακίστηκε γι' αύτό. Τό ιδανικό τού Φρειδερίκου Γουλιέλμου ήταν νά όργανώσει έναν ικανό και πειθαρχημένο στρατό. Μέ τήν αύστηρή οίκονομία, πού έπεβαλε στόν έαυτό του και στούς άλλους, άφησε μεγάλο πλεόνασμα στό κράτος του. Είναι θεμελιωτής τού πρωσικού μιλιταρισμού. Σκοπός του ήταν νά ένισχυσει τό κράτος του και νά ένωσει τά διασπασμένα έδάφη ύποτασσοντας τίς γύρω περιοχές. Άπο τήν άρχη ό πόλεμος μπήκε μέσα στό πρόγραμμα τού πρωσσικού κράτους.

Φρειδερίκος Β' (1740 — 1786)

Φρειδερίκος Β'

Έσωτερική
δργάνωση

8 φύοι

Χαρακτηριστικός τύπος φωτισμένου μονάρχη ό Φρειδερίκος Β' ήταν άνθρωπος μέ έξαιρετικές πολιτικές, στρατιωτικές και πνευματικές ικανότητες. Θεμελίωσε τήν πρωσσική δύναμη στήν Εύρώπη. Στά νεανικά του χρόνια είχε βαθιά έπιπρεστεί από τό γαλλικό διαφωτισμό. Θαύμαζε τό Βολταίρο, έγραφε σέ γαλλική γλώσσα και ύποστηριζε τά γράμματα και τίς τέχνες. Τά δύσκολα νεανικά του χρόνια τόν έκαναν δύσπιστο και φιλύπποτο. "Οταν έγινε βασιλιάς άποδείχτηκε σκληρός ρεαλιστής στήν έξωτερική πολιτική του, πού άπεβλεπε άποκλειστικά στήν ένοποίσηση και ένισχυση τής Πρωσσίας. Γι' αύτό τό λόγο πήρε μέρος στόν πόλεμο γιά τή διαδοχή τής Αύστριας και στόν έπιπτετή. Άπο τήν έποχή του άρχισε ό αύστροπρωσσικός άνταγωνισμός.

Μετά τό τέλος τού πολέμου γιά τή διαδοχή τής Αύστριας έπωφελήθηκε από τό διάστημα τής είρήνης γιά νά όργανώσει τό κράτος του. Τό άνόρθωσε οίκονομικά και αυξήσει τό στρατό. Φρόντισε ν' άποστραγγίσει τά έλη και νά έγκαταστήσει άποικους. Δέχτηκε πολλούς Έβραίους πού είχαν άπομακρύνει τά καθολικά κράτη. Ένδιαφέρθηκε γιά τήν άνάπτυξη τής βιοτεχνίας τών μάλλινων και λινών ύφασμάτων και ίδρυσε έργαστήρια (Manufactures) σάν τά γαλλικά. Έπεβλεπε τήν οίκονομία τού κράτους του έφαρμόζοντας τό σύστημα τού μερκαντίλισμού.

'Από κοινωνική άποψη ένδιαφέρθηκε γιά τήν έκπαίδευση, έπεβα-

λε τήν άνεξιθρησκεία, κατάργησε τά βασανιστήρια στήν άνακριση, άναδιοργάνωσε τά δικαστήρια, άλλα δέν ̄θισε τή δουλοπαροικία καί ένισχυσε τούς εύγενεῖς.

Συνδύαζε τή γαλλική καλλιέργεια μέ τό γερμανικό ρεαλισμό. Έπηρεάστηκε άπό τίς ίδεες τῆς έποχῆς του, άλλα περισσότερο συνέχισε τό πρόγραμμα τῶν προγόνων του βασιλέων τῆς Πρωσσίας. Πήρε μέρος στή διανομή τῆς Πολωνίας καί ἔπειτα ήταν νά ένωσει τίς ἔπαρχιες τῆς Α. Πρωσσίας μέ τό ύπόλοιπο κράτος του.

Παρά τίς δυσκολίες τοῦ ἔπαετοῦς πολέμου κατόρθωσε νά διπλασιάσει τή χώρα του, νά ἀφήσει περισσεύματα στόν κρατικό προϋπολογισμό καί νά ὀργανώσει τόν πιό πειθαρχημένο στρατό τῆς Εύρωπης.

Ρωσία. Αίκατερίνη Β' (1762 — 1796)

‘Ο Πέτρος Γ’, ἐγγονός τοῦ μεγάλου Πέτρου, πού διαδέχτηκε τήν Έλισάβετ τῆς Ρωσίας, ἦταν μέθυσος, μέ περιορισμένη ἀντίληψη καί ἀνίκανος νά κυβερνήσει. Η γυναίκα του Αίκατερίνη, γερμανικῆς καταγωγῆς, ὀργάνωσε μιά συνωμοσία καί κατόρθωσε νά τόν ἔκθρονίσει. Λίγο ἀργότερα ὁ Πέτρος δολοφονήθηκε.

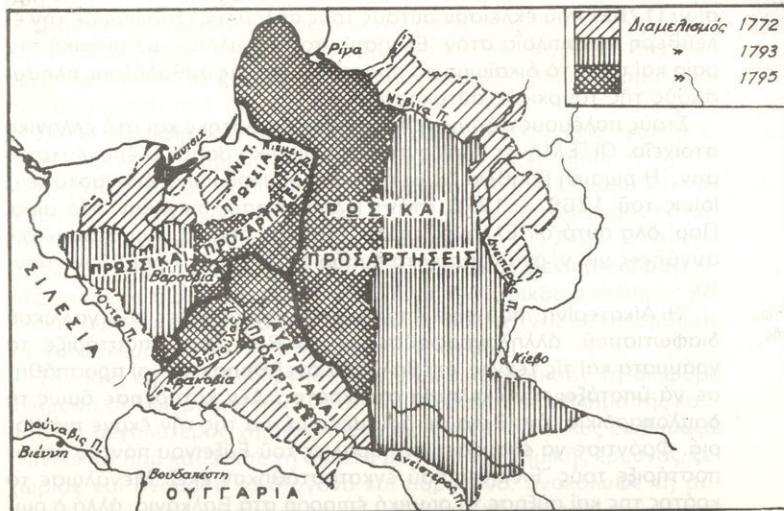
Ἐξυπνη καί μέ πολιτικές ικανότητες ἡ Αίκατερίνη Β’ ἀποφάσισε νά συνεχίσει τήν πολιτική τοῦ Μ. Πέτρου, δηλαδή νά ἐπεκτείνει τά ρωσικά σύνορα πρός τή Δύση καί νά ἀνοίξει τό Αίγαοι στό ρωσικό ἐμπόριο.

Ἡ Αίκατερίνη συμμάχησε μέ τήν Πρωσσία καί τήν Αὐστρία γιά

Αίκατερίνη Β'

Διαμελισμός τῆς Πολωνίας.

ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

τή διάσπαση καί τόν τελικό **διαμελισμό τῆς Πολωνίας.** (1772. 1793. 1795).

Τό πολωνικό κράτος εἶχε διοικητικά καί πολιτικά ξεπέσει, εἶχαν κυριαρχήσει έκει οι φεουδάρχες, πού ό καθένας τους εἶχε βέτο στήν πολωνική Δίαιτα, μέσαποτέλεσμα νά μήν μποροῦν νά πάρουν καμιά ἀπόφαση. 'Ο πολωνικός λαός δύμας ἀργότερα κάτω ἀπό τήν τριπλή ύποταγή ἐνίσχυσε τήν ἔθνική του συνείδηση καί δέ σταμάτησε τόν ἄγωνα γιά τήν ἐλευθερία.

'Η Αίκατερίνη δνειρεύουταν νά διαλύσει τήν τουρκική αὐτοκρατορία καί νά ἀνοίξει τόν Εὔξεινο καί τό Αίγαιο στό ρωσικό ἐμπόριο. "Έκανε δύο πολέμους ἐναντίον τῶν Τούρκων (1768-1774-1787-1792). Δέν κατόρθωσε νά πραγματοποιήσει τά σχέδιά της στό σύνολο, πήρε δύμας ξανά τό 'Αζώφ καί προσάρτησε τήν περιοχή τού Β. Εὔξεινου ὡς τόν Προύθο καί τήν Κριμαία, πού φρόντισε νά τίς ἔξιοποιήσει.

Αίκατερίνη τῆς Ρωσίας.

Πόλεμοι κατά τῆς
Τουρκίας

Μέ τίς συνθήκες τοῦ **Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774)** καί τοῦ **'Ιασίου (1792)** πού ἔκλεισαν αὐτούς τούς πολέμους ἔξασφάλισε τήν ἐλεύθερη ναυσιπλοΐα στόν Ἐλλήσποντο τῶν πλοίων μέ ρωσική σημαία καί πήρε τό δικαίωμα νά προστατεύει τούς ὄρθοδοξους πληθυσμούς τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Στούς πολέμους αὐτούς ἡ Αίκατερίνη βασίστηκε καί στό ἐλληνικό στοιχεῖο. Οι "Ἐλληνες ἐλπίζοντας στή ρωσική βοήθεια ἐπανεστάτησαν. 'Η ρωσική βοήθεια δύμας ἦταν πολύ μικρή καί οι ἐπαναστάσεις, ἰδίως τοῦ 1769 – 1770 στήν Πελοπόννησο, πνίγηκαν στό αἷμα. Παρ' ὅλα αὐτά οι "Ἐλληνες ἐπωφελήθηκαν ἀπό τίς ρωσοτουρκικές συνθήκες γιά ν' ἀναπτύξουν τό ἐμπόριο τους πρός τόν Εὔξεινο πόντο.

'Η Αίκατερίνη, πού εἶχε ἐπηρεαστεῖ ἀπό τίς ἵδεες τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ, ἀλληλογραφοῦσε μέ τό Βολτάιρο, ὑποστήριζε τά γράμματα καί τίς τέχνες, ἐπέβαλε τήν ἀνεξιθρησκεία καί προσπάθησε νά ύποταξει τήν ἐκκλησία στό κράτος. Δέν κατάργησε δύμας τή δουλοπαροικία· ἀντίθετα μέ δρισμένα μέτρα της τήν ἔκανε πιό βαριά. Φρόντισε νά ἐποιίσει τίς παραλίες τοῦ Εὔξεινου πόντου καί ύποστήριξε τούς "Ἐλληνες πού ἐγκαταστάθηκαν ἔκει. Μεγάλωσε τό κράτος της καί αὔξησε τή ρωσική ἐπιρροή στά Βαλκάνια, ἀλλά ό ρω-

Ἐπαναστάσεις τῶν
Ἐλλήνων ἐπί τῆς
Αίκατερίνης Β'

σικός λαός έξακολουθοῦσε νά ζει άκόμα σέ μεσαιωνικές συνθῆκες.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά είναι τά χαρακτηριστικά τής «Φωτισμένης δεσποτείας», ποιοί βασιλεῖς χαρακτηρίζονται φωτισμένοι δεσπότες καί ποιό ήταν τό πολιτικό τους πρόγραμμα;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Πώς διαμορφώθηκαν τά κράτη τής άνατολικής Εύρωπης κατά τόν 18ο αι.; Ποιές είναι οι μεγαλύτερες δυνάμεις καί ποιά ή πολιτική τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ΟΥ ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 18ΟΥ ΑΙ.

Έπιστημες

Ο μεγαλύτερος φυσικός, άστρονόμος καί μαθηματικός στό δεύτερο μέρος τού 17ου αι. μ.Χ. στάθηκε ό "Αγγλος **Ίσαάκ Νεύτων** (Newton)". Ή άνακαλυψη τών νόμων τής βαρύτητας καί τής παγκόσμιας έλξης έπηρέασαν τή φιλοσοφική σκέψη καί τίς άντιλήψεις τής έποχής του. Ο Νεύτων άνακαλυψε στά μαθηματικά τόν διαφορικό λογισμό καί βρήκε τόν έξαντα, πού διευκολύνει τή μέτρηση τού γεωγραφικού πλάτους καί μήκους. Οι μελέτες του γιά τό ήλιακό φάσμα άνοιξαν τό δρόμο στήν έρευνα γιά τή φύση τού φωτός.

Στήν άστρονομία προσδιόρισαν τήν άπόσταση από τή γη στή σελήνη, άνακαλύψαν τόν πλανήτη Ούρανο καί περισσότερα δαχτυλίδια στόν Κρόνο. Ο άγγλος άστρονόμος Χάλλεϋ (Halley) παρατήρησε τόν κομήτη πού έχει τό δνομά του.

Στή γεωγραφία τελειοποιήθηκαν οί χάρτες καί συνεχίστηκαν οί έξερευνήσεις, πού πήραν τώρα έπιστημονικό χαρακτήρα.

Κατά τό 18ο αι. οί Εύρωπαιοι γνώρισαν τόν ήλεκτρισμό καί τόν ξεχώρισαν σέ θετικό καί άρνητικό. Οι Όλλανδοι κατόρθωσαν νά κατασκευάσσουν τόν πρώτο ήλεκτρικό συμπυκνωτή (1746). Ο Άμερικανός έπιστήμονας καί πρόεδρος τής Αμερικής **Βενιαμίν Φραγκλίνος** άπόδειξε πώς ο κεραυνός είναι ένας ήλεκτρικός σπινθήρας καί άνακαλυψε τό άλεξικέραυνο. Ο Ιταλός Βόλτα (Volta) κατόρθωσε νά κατασκευάσσει τήν πρώτη ήλεκτρική στήλη.

Τήν ίδια έποχή καλλιεργήθηκε ή ηχημεία, ξεχώρισαν τή διαφορά άναμεσα στό μίγμα καί τήν ένωση καί έλυσαν τό πρόβλημα τής καύσης. Ο μεγαλύτερος χημικός τής έποχης είναι ο Γάλλος **Λαβουαζίέ** (Lavoisier) πού καθόρισε τή σωστή μέθοδο τής χημικής έρευνας, ξεχώρισε καί άνομασε τό δύσυγόνο καί ύδρογόνο, άνακαλυψε τή σύσταση τού νερού καί τού άερα καί καθόρισε τή σημασία τού δύσυγό-

Ίσαάκ Νεύτων
(Newton)

Άστρονομία

Γεωγραφία

Φυσική

Χημεία

vou στήν καύση. Σημαντική είναι ή θεωρία του γιά τη διατήρηση της ύλης, πού αλλαζει μόνο ώς ένα σημείο στήν έποχή μας, μέ τήν μετατροπή της ύλης σέ ένέργεια.

Στίς φυσιογνωστικές έπιστημες έχομε τή μεθοδική ταξινόμηση τῶν φυτῶν καί τῶν ζώων κατά οίκογένειες άπό τό **Λινναίο** καί τόν **Μπυφφόν** (Buffon) πού έκανε τίς πρώτες νύξεις γιά τήν έξελιξη τῶν ειδῶν.

Στήν ιατρική σημαντική άνακάλυψη στάθηκε ή χρησιμοποίηση τοῦ ἐμβολιασμοῦ, πού τόν ἔξεραν οι μουσουλμάνοι, καί ή άνακάλυψη τοῦ δαμαλισμοῦ άπό τόν "Αγγλο γιατρό **Τζένερ** (Jenner), πού έσωσε τήν Εύρωπη άπό τίς έπιδημίες τῆς εύλογιας.

Τό 18ο αι. άναπτυχθήκε ή βιολογία, έγιναν οι πρώτες έμβρυολογικές μελέτες καί μελετήθηκε ή κυκλοφορία τοῦ αίματος.

Οι μεγάλες άνακαλύψεις τοῦ 17ου καί 18ου αι., ιδίως οι νόμοι τοῦ Νεύτωνος, έκαναν νά θαυμάζεται ή έπιστημη καί νά παίρνει γιά πολλούς τή θέση τής θρησκείας. Πολλοί αἰσθάνονταν τή διάθεσην' άφοισιωθούν άποκλειστικά σ' αὐτήν.

'Εργαλεῖα καί μηχανές

Στό δεύτερο μέρος τοῦ 17ου αι. τελειοποιήθηκε τό μικροσκόπιο καί τό τηλεσκόπιο. Ο Ιταλός **Τορρικέλι** (Torricelli) καί ο Γάλλος **Πασκάλ** (Pascal) έφτιαξαν τό βαρόμετρο. Ο **Φαρρεννάϊτ** (Farrenneit) τό πρώτο θερμόμετρο.

Οι άδελφοί **Μονγκολφιέ** (Montgolfier) στή Γαλλία έφευραν τό πρώτο άεροστατο καί ο Γάλλος **Λεμόν** (Lebon) τό γκάζι γιά φωτισμό. Κατά τό τέλος τοῦ 18ου αι. ο Σκώτος **Βάτ** (Watt) τελειοποίησε τήν άτμομηχανή, πού είχε κατασκευάσει παλαιότερα ο "Αγγλος Θωμᾶς **Νιουκάμεν** (Newcomen)

Τέχνες

Στήν άρχιτεκτονική έπικράτησε τόν 17ο αι. ο ρυθμός μπαρόκ. Καλλιτεχνικό κέντρο ήταν ή Γαλλία τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Στό Παρίσι χτίστηκε τό παλάτι τῶν Βερσαλλιῶν. Ή γλυπτική χρησιμοποιήθηκε πιό πολύ σάν συμπλήρωμα τῆς άρχιτεκτονικῆς.

Στήν έποχή τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' τό μπαρόκ άντικαταστάθηκε άπό τό ρυθμό **rococo**. Τά κτίρια γίνονταν μικρότερα, πιό χαρούμενα, καί στολίζονταν, όπως καί τά έπιπλα τῆς έποχής, μέ πλούσιο πλαστικό διάκοσμο, συνδυασμούς άπό λουλούδια καί φύλλα. Ο έλαφρότερος αύτός ρυθμός ταίριαζε στή χαρούμενη καί έπιπλαι κοινωνία τῆς έποχης, πού ταύτιζε τό ήθικό μέ τό ώφελιμο καί τό εύχαριστο.

Στή ζωγραφική μετά τούς μεγάλους ζωγράφους τοῦ μπαρόκ έπικράτησε ή κλασσικισμός. Άγαπούσαν τά άρχαία καί μυθολογικά Θέματα, τό τοπίο, τά φωτεινά χρώματα, άλλα ή τέχνη τῆς έποχης

A. Βαττώ, Συνάντηση στο κυνήγι (άρχες 18ου αι. Λονδίνου).

Όπως δοιοι οι ζωγράφοι τοιού δεύτερου μέρους τού 17ου αι. ό Βαττώ άγαπαει τά τοπια-συνθέσεις μέ την πλούσια βλάστηση, τά μεγάλα δέντρα, τά άπαλά χρώματα, τη θρεμές σκηνές. Τά έργα του διαπνέονται όπο μά λυρική διάθεση. Συχνά διασπά τη σύνθεση τοποθετώντας μέσα στο τοπιό διάφορες όμάδες, πού κάθε μία τους έκφραζει μια χρονική στιγμή όπο τό γενικό θέμα. Έτσι ή σύνθεση δεν είναι στατική, άλλα με τις διαδοχικές αύτές φάσεις, παίρνει κίνηση, έχει ένα έσωτερο δυναμισμό, παρουσιάζει τό θέμα νά έξελισσεται μέσα στο χρόνο. Ο Βαττώ έχει έπηρεσει άπο τό θέατρο τής έποχης του.

αυτής δέν γένει έχει τή δύναμη και τή ζωντάνια τής άναγεννησης και τού μπαρόκ. Οι μεγαλύτεροι Γάλλοι ζωγράφοι τού 18ου αιώνα είναι ο **Πουσέν** (Poussin), ο **Βαττώ** (Watteau) ο **Λωρραίν** (Lorrain) και ο **Νταβίντ** (David).

Στήν 'Αγγλία ο **Ρέυνολντς** (Reynolds) και ο **Γκαίνσμπορω** (Gainsborough) συνέχισαν τήν παράδοση τού Ρούμπενς και τού Χόλμπαίν, ίδιως στο πορτραϊτο. Τά έργα τους διακρίνονται για τή χάρη, τή μεγαλοπρέπεια και τή λεπτότητα τής γραμμῆς.

Τόμας Γκαίνσμπορω, 'Ο Ρόμπερτ Άντριους και ή γυναίκα του (μέσα τού 18ου αι. Αγγλία, συλλογή Andrews).

'Ο Γκαίνσμπορω έζησε στήν έξοχη, γνώρισε και άγαπησε τήν άγγλική φύση. Τοποθετεῖ τά πρόσωπα πού εικονίζει μέσα στό έξοχο τοπιό. Οι γκρίζες και χρυσαφέές άποχρώσεις, ή λιπότητα και ή ευγένεια τής γραμμῆς, ή δικρίβεια και ή άλθεια χαρακτηρίζουν τά έργα του.

‘Από τούς μεγαλύτερους ζωγράφους τοῦ 18ου αι. είναι ό **Ισπανός** Φραγκίσκος **Γκόγια** (Goya), πού προτιμάει τά σκληρά ρεαλιστικά θέματα. ‘Εργα του έμπνευσμένα από τήν άντισταση τῶν Ισπανῶν κατά τοῦ Ναπολέοντος παρουσιάζουν τραγικές σκηνές ἐκτελέσεων, οἱ ὅποιες ύπογραμμίζονται μέ τά χτυπητά κόκκινα καί μαῦρα χρώματα πού μεταχειρίζεται. Η τεχνική καί τά χρώματα τοῦ Γκόγια ἐπηρέασαν τούς ζωγράφους τοῦ 19ου αι. (έμπρεσιονισμοῦ) καί ιδίως τόν Μανέ.

Λογοτεχνία

Λογοτεχνία

Μολιέρος

Στό δεύτερο μισό τοῦ 17ου αι. κυριάρχησε στήν Εύρωπη ἡ γαλλική λογοτεχνία, πού ἐμπνέεται ἀπό τά κλασσικά πρότυπα. Οι μεγαλύτεροι Γάλλοι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς είναι ό **Κορνέι** (Corneille), ό **Ρασίν** (Racine) καί ό **Μολιέρος**.

‘Ο Κορνέι καί ό Ρασίν, ίδρυτές τῆς γαλλικῆς τραγωδίας, ἀναζήτησαν τήν ἔμπνευσή τους στό ἀρχαϊο θέατρο καί τά κλασσικά θέματα. Στά ἔργα τους ἡ γαλλική γλώσσα ἔφτασε σέ κλασσική τελειότητα, ἀλλά ύπολείπονται στή θεατρική δομή καί τόν τραγικό δυναμισμό. ‘Ο Μολιέρος ἐμπνεύστηκε ἀπό τήν ἐλληνιστική καί ρωμαϊκή κωμῳδία, ἀλλά ἔχει τόση ζωντάνια ὁ λόγος του, τόση τέχνη ἡ θεατρική δομή, τόση ἀλήθεια ἡ διαγραφή τῶν χαρακτήρων, ὥστε τά ἔργα του είναι ἀπό τά κλασσικά δημητουργήματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Στό 18ο αι. ἡ τάση, ἀπό ἐπίδραση τοῦ Ρουσσώ, νά σκιαγραφηθεῖ σάν ἄνθρωπος, δχι μόνο σάν λογικό ὄν, ἀλλά περισσότερο ἀπό τήν πλευρά τοῦ συναισθήματος καί τοῦ ἐντίκου, ὀδήγησε τή λογοτεχνία πρός τό ρομαντισμό, τό πνευματικό καί καλλιτεχνικό κίνημα πού χαρακτηρίζει τό 19ο αι. ‘Από τούς προδρόμους καί εισηγητές τοῦ ρομαντισμοῦ στό τέλος τοῦ 18ου καί στίς ἀρχές τοῦ 19ου αι. είναι οἱ μεγαλύτεροι Γερμανοί συγγραφεῖς ό Φρειδερίκος Σίλλερ (Schiller) καί ό Ιωάννης Βόλφγκαου Γκαίτε (Goethe).

Σίλλερ (Schiller)

Γκαίτε (Goethe)

146

Ζώντας τήν ἐποχή τῶν μεγάλων πολέμων τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης ό **Σίλλερ** ἔδωσε στό ἔργο του ἔναν ἐθνικό καί πατριωτικό χαρακτήρα. Στόν «Γουλιέλμο Τέλλο» του καί στό «Δόν Κάρλο» προβάλλεται ό ἀγώνας γιά τήν κατάκτηση τῆς ἐθνικῆς καί πνευματικῆς ἐλευθερίας.

‘Ο **Γκαίτε**, πού ἤταν ἀπό τά πιό μεγάλα πνεύματα τῆς ἐποχῆς του καί τοῦ κόσμου, σπούδασε νομικά, ιατρική, καλές τέχνες καί φυσικές ἐπιστήμες, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Τό νεανικό του μυθιστόρημα ό «Βέρθερος», όπου παρουσιάζεται τό δράμα ἐνός νέου, πού αύτοκτονεῖ ἀπό ἔρωτα, είναι τό πρώτο μυθιστόρημα πού είσαγει στή ρομαντική λογοτεχνία καί είχε μιά πλατιά δημοτικότητα. Τό ἔργο τῆς ὠριμότητάς του, ό **Φάουστ** (Faust), παρουσιάζει τό δράμα τοῦ γέρου σοφοῦ, πού πουλάει τήν ψυχή του στό διάβολο

γιά νά ξαναβρεῖ τή νιότη του καί νά χαρεῖ τή ζωή, καί εἶναι ή ἔκφραση τοῦ ἀνειρήνευτου πάθους, τῆς δύπας γιά τή χαρά τῆς ζωῆς, πού χαρακτηρίζει τόν 18ο αἰ.

Μουσική

Τό 17ο καί 18ο αἰ. καλλιεργήθηκε ή ἐνόργανη μουσική, τελειοποιήθηκαν τά δργανα καί διαμορφώθηκε ή ὄρχήστρα. Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. ὁ **Ιωάννης Σεβαστιανός Μπάχ** (Bach) καλλιέργησε ὅλα τά εἰδη τῆς μουσικῆς, ἐκτός ἀπό τήν ὄπερα. Τά ἔργα του πλησιάζουν πιό πολύ στό πνεύμα τῆς μεταρρύθμισης, παρά τοῦ διαφωτισμοῦ, καί ἔχουν ἔνα μεσαιωνικό μυστικισμό· δύμας τά χαρακτηρίζει ἔνα βαθύ ποιητικό αἰσθημα καί μιά ἀξεπέραστη τελειότητα μορφῆς.

Τήν ἵδια ἐποχή ὁ **Γεώργιος Φρειδερίκος Χαΐντελ** (Haendel) καλλιέργησε τό δρατόριο. Τό πιό γνωστό δρατόριο του εἶναι ὁ «**Μεσσίας**»

Στό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ. διαμορφώθηκαν τά δάφορα εἰδη ἐνόργανης μουσικῆς (σονάτα, κοντσέρτο, συμφωνία). Οι δύο μεγάλοι μουσικοί τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ **Ιωσήφ Χάυδν** (Haydn) καί ὁ **Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ** (Mozart). Ὁ Χάυδν ἔγραψε περισσότερες ἀπό ἑκατό συμφωνίες. Ἡ μουσική του διακρίνεται γιά τόν εἰλικρινή καί χαρούμενο τόν της.

Ο Μότσαρτ ἄρχισε νά συνθέτει ἀπό πέντε χρόνων. Θεωρεῖται ἀπό πολλούς σάν ὁ μεγαλύτερος ἑκπρόσωπος τῆς κλασσικῆς περιόδου τῆς μουσικῆς. Οἱ συμφωνίες του ξεχωρίζουν γιά τό λυρικό πλοῦτο καί τή δύναμη τῶν ἀντιθέσεων. Ὁ Μότσαρτ τελειοποίησε τήν ὄπερα, τήν ἀπάλλαξε ἀπό τά συμπληρωματικά στοιχεῖα καί τῆς ἔδωσε δραματική καί μουσική ἐνότητα. Οἱ γνωστότερες ὅπερές του εἶναι ὁ «**Μαγικός Αύλος**» καί ὁ «**Δόν Τζοβάννι**». Κάποτε μελαγχολική ἡ μουσική του, ἔκφραζε ἄλλοτε τή χαρά καί τήν ἐλπίδα τῆς ζωῆς.

Φιλοσοφία

Κορυφαϊος φιλόσοφος τοῦ 18ου καί τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ. εἶναι ὁ **Γερμανός Έμμανουήλ Κάντ** (Kant). Στό βιβλίο του «**Κριτική τοῦ καθαροῦ λόγου**» ἔχεταί το θέμα τῆς πηγῆς τῆς γνώσης, πού τό ἔθεσε ὁ Ντεκάρτ μέ τόν ὄρθολογισμό καί ὁ Λόκ μέ τόν ἐμπειρισμό του. Ὁ Κάντ παραδέχεται, καθώς ὁ Λόκ, ὅτι ἡ γνώση μας γιά τόν ἐξωτερικό κόσμο προέρχεται ἀπό τίς εἰκόνες πού μᾶς δίνουν οι αἰσθήσεις. Πιστεύει, ὅπως καί ὁ **Αγγλος φιλόσοφος Χιούμ** (Hume), ὅτι δέ θά μάθομε ποτέ τί εἶναι πραγματικά ὁ ἐξωτερικός κόσμος, ἀφοῦ δέν ἔχομε καμιά δυνατότητα νά ἐλέγχουμε τίς εἰκόνες αὐτές. Γι' αὐτό ὀνομάζει τόν κόσμο αὐτόν «**κόσμο τῶν φαινομένων**». Τό σύ-

Μουσική

Φιλοσοφία.
Έμμανουήλ Κάντ.

νολο τῶν παραστάσεων ἀπό τὸν ἔξωτερικό κόσμο ὁ νοῦς μας τὸ τοπθετεῖ σὲ τόπο καὶ σὲ χρόνο καὶ τὸ ταξινομεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς δικούς του ἔσωτερικούς νόμους (tautóτητας, ὄμοιότητας, ἀντίθεσης κ.λ.π.). Ὁ Κάντ προσδιόρισε τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ καὶ καθόρισε τοὺς νόμους της.

Στὸ βιβλίο του «Κριτική τοῦ πρακτικοῦ λόγου» ὁ Κάντ παραδέχεται ὅτι τὸ ἀνθρώπινο λογικό, μὲ βάση τὰ φαινόμενα πού καταγράφει. δέν μπορεῖ νά μᾶς δώσει ἀπάντηση στὰ μεγάλα μεταφυσικά προβλήματα, ὥπως εἶναι ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Σ' αὐτά μᾶς ἀπαντοῦν ἄλλες δυνάμεις μέσα μας, ἡ διαίσθηση καὶ ἡ πίστη.

Ἡ ἡθική καθορίζεται ἀπό ἕνα νόμο, πού ὑπάρχει μέσα μας, ἀπό μιά προσταγὴ πού μᾶς διατάσσει νά κάνομε αὐτό ἡ νά ἀποφύγομε τὸ ἄλλο, ὅχι γιατί αὐτό εἶναι ὠφέλιμο ἡ βλαβερό γιά μᾶς, ὥπως δίδασκαν πολλοί «Ἄγγλοι φιλόσοφοι, ἄλλα γιατί αὐτό εἶναι τὸ χρέος μας: «Κάνε ἔτσι ὥστε ἡ πράξη σου νά μπορεῖ νά γίνει γενικός νόμος».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Ποιά εἶναι κατά τή γνώμη σας τά μεγαλύτερα ἐπιστημονικά καὶ πολιτιστικά ἐπιτεύγματα τοῦ 18ου αἰ. καὶ ποιά ἡ σημασία τους;

2. Ποιοί εἶναι οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰ. ποιά θέματα τούς ἀπασχόλησαν καὶ ποιά ἡ σημασία τῶν θεωριῶν τους γιά τὴν ἀνάπτυξη τῆς εὐρωπαϊκῆς σκέψης;

Λουδοβίκος ΙΣΤ'

Μαρία 'Αντουανέττα

148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ': Η ΓΑΛΛΙΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ' (1774 – 1792)

Μετά τό θάνατο τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' ἔγινε βασιλιάς ὁ ἐγγονός του Λουδοβίκος ΙΣΤ'. Ἡταν τότε 20 χρονῶν, ἄνθρωπος χωρίς σωματική χάρη ἡ πνευματική ίκανότητα. Εἶχε καλή διάθεση, ἀλλά τοῦ ἔλειπε τὸ θέληση. Παρασυρόταν ἀπό τό περιβάλλον του καὶ ίδιαίτερα ἀπό τὴ βασίλισσα Μαρία 'Αντουανέττα. Ἡταν μορφωμένος, ἦσερε καὶ τίνη ἀγγλική γλώσσα καὶ φιλολογία, ἀλλά προτιμοῦσε πιό πολύ νά κυνηγάει καὶ νά φτιάνει κλειδαρίες σ' ἔνα μικρό ἐργαστήρι πού εἶχε μέσα στό παλάτι. Φυσικά δέν ἦταν σέ θέση νά συλλάβει ἡ ἀντίμετωπίσει τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ βασίλισσα Μαρία 'Αντουανέττα, ἦταν κόρη τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ἀλλά δέν εἶχε τίποτα ἀπό τήν πολιτική ίκανότητα καὶ τό πρακτικό μυαλό τῆς μητέρας της. Πολύ νέα, ζωηρή καὶ ἐπιπόλαια, ἀγαποῦσε τίς διασκεδάσεις καὶ τίς τελειές τῆς αὐλῆς. Ξόδευε ἀλογάριαστα κι' ἐννοοῦσε νά ἐπεμβαίνει στίς κρατικές ὑποθέσεις, στούς διορισμούς ὑπουργῶν καὶ ἀνωτάτων ὑπαλλήλων, γιά νά προωθήσει εύνοουμένους της, ἀνθρώπους συχνά ἀνίκανους. Ὁ λαός ποτέ δέν τήν

άγαπησε. Τή Θεωροῦσε ξένη καί τήν ἔλεγε «ἡ Αύστριακή». Γιά τούς Γάλλους ή Αύστρια ἦταν πάντα μιά ἔχθρική χώρα, παρά τή συμμαχία στόν ἐπαετή πόλεμο.

Ἐπειδή τό μεγάλο πρόβλημα τῆς Γαλλίας ἦταν πάντα τό οίκονομικό, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἔδωσε τή διεύθυνση τῶν οίκονομικῶν τοῦ κράτους στόν Τυργκό (Turgot).

Απόπειρες μεταρρυθμίσεων. Νεκέρ

Ο Turgot ἦταν ἔνας ἀπό τούς μεγάλους οίκονομολόγους τοῦ 18ου αἰ. πού πίστευε ὅπως δι Κεσνάι (Quesnay) καί ὁ "Ἄγγλος μεγάλος οίκονομολόγος" Ἀνταρ Σμίθ (Adam Smith) ὅτι τό κράτος πρέπει νά καταργήσει τόν μερκαντιλισμό καί νά ἀφήσει ἐλεύθερη τήν οίκονομικήν ζωήν νά κινηθεῖ σύμφωνα μέ τούς φυσικούς νόμους τῆς προσφορᾶς, τῆς ζήτησης καί τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ.

Σύμφωνα μέ τίς θεωρίες αὐτές δι Τυργκό ἄφησε ἐλεύθερο τό ἐμπόριο τῶν σιτηρῶν καί κατάργησε τίς συντεχνίες καί τήν ἀγγαρεία τῶν χωρικῶν γιά τήν κατασκευή ἔξοχικῶν δρόμων. Πίστευε πώς τό κράτος ἔπρεπε ν' ἀποφύγει τή χρεωκοπία, χωρίς νά αυξήσει τούς φόρους ή νά καταφύγει σέ δάνεια, ἀλλά μόνο ἐπιβάλλοντας οίκονομιες.

Τά μέτρα τοῦ Τυργκό προκάλεσαν μεγάλο ἐνθουσιασμό, ἀλλά ἡ μεταρρύθμιση ἐμποδίστηκε ἀπό ἑκίνους πού ἔχαν ἀντίθετα συμφέροντα: τούς ἐπί κεφαλῆς τῶν συντεχνιῶν, ὅσους ἐκμεταλλεύονταν τούς περιορισμούς στό ἐμπόριο τῶν σιτηρῶν, τούς εύγενεῖς, πού δέν ἥθελαν νά περιοριστοῦν τά ἐπιδόματά τους. Τέλος ἡ Μαρία Ἀντουανέττα ἔπεισε τό Λουδοβίκο ΙΣΤ', πού πρίν ἐκτιμοῦσε τόν Τυργκό, νά τόν ἀπομακρύνει.

Λίγο ἀργότερα δι Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἔκανε ὑπουργό τῶν οίκονομικῶν τόν Necker. Ο Νεκέρ γεννήθηκε στή Γενεύη. ἦταν διαμαρτυρόμενος καί παλιός τραπεζίτης, θαυμαστής τοῦ Κολμπέρ καί ἀντίθετος μέ τίς θεωρίες τοῦ Τυργκό.

Στήν ἐποχή του ή Γαλλία συμμάχησε μέ τίς ἀμερικανικές ἀποικίες καί κήρυξε τόν πόλεμο τῆς Ἀγγλίας. Τά μεγάλα ἔξοδα ἀνάγκασαν τόν Νεκέρ νά συνάψει δάνεια.

Ο Νεκέρ πῆρε διάφορα κοινωνικά μέτρα γιά νά ἀντιμετωπίσει τό οίκονομικό πρόβλημα: κατάργησε τή δουλοπαροικία στά βασιλικά κτήματα, ἀναδιοργάνωσε τά νοσοκομεία καί τίς φυλακές, ἀπαγόρευσε τά βασανιστήρια στήν προανάκριση. Ἐπειδή ή ἀντίδραση τῶν προνομιούχων ἐναντίον του ἦταν μεγάλη, ἀποφάσισε νά δημοσιεύσει ἔναν ἀπολογισμό τοῦ ἔργου του ως ὡς ὑπουργοῦ. Αύτό προκάλεσε τήν ἀγανάκτηση τοῦ λαοῦ, πού ἔβλεπε γιά πρώτη φορά πόσο μεγάλα ἦταν τά ἔξοδα τῆς αὐλῆς, καί ἔξαγρίωσε τούς εύγενεῖς πού πέτυχαν τήν ἀπομάκρυνσή του.

"Ετσι ἀπέτυχε κάθε προσπάθεια γιά μεταρρύθμιση. Η πολιτική

Τυργκό (Turgot)
Θεωρίες τοῦ
ἐλεύθερου ἐμπορίου

Νεκέρ

τῶν διαδόχων τοῦ Νεκέρ, πού στηρίχτηκαν πάλι στά δάνεια και ἐπεδίωκαν αὐξηση τῶν φόρων, προκάλεσε ἀντίδραση τῶν κοινοβουλίων (Parlements) στο Παρίσι και στίς ἑπαρχίες και μά γενική ἔξεγερση τῶν ἀξιωματούχων εὐγενῶν (noblesse de robe), πού ἀπαιτούσαν δικαιώματα ὅπως τοῦ ἀγγλικού κοινοβουλίου και σύγκληση τῶν Γενικῶν Τάξεων.

‘Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ’ ἀναγκάστηκε νά ξανακαλέσει τό Νεκέρ και νά συγκαλέσει τίς Γενικές Τάξεις. Αύτό ἔδωσε τήν ἀφορμή νά ξεσπάσει ἡ μεγάλη γαλλική ἐπανάσταση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η: Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1789–1799)

Τά αἴτια

Χαρακτηριστικά

‘Η γαλλική ἐπανάσταση ύπηρξε τό πιό μεγάλο ἐπαναστατικό κίνημα στήν Εύρώπη. Προηλθε ἀπό τήν τάξην τῶν ἀστών, ἀνέτρεψε τό ἀπολυταρχικό πολίτευμα και τή μεσαιωνική κοινωνική δομή τοῦ γαλλικοῦ κράτους και ἐπέβαλε τίς ἀρχές τοῦ διαφωτισμοῦ. Οι ίδεις και τά πολιτικοκοινωνικά ἐπιτεύγματα τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης ἐπηρέασαν ὅλη τήν Εύρώπη, ἐνίσχυσαν τόν πόθο τῶν λαῶν γιά ἔθνική και πολιτική ἐλευθερία και προκάλεσαν μιά σειρά ἀπό ἐπαναστατικά κινήματα, πού διαμόρφωσαν τά νεώτερα ἀστικά εύρωπαικά κράτη.

Αἴτια

Τά αἴτια πού προκάλεσαν τήν ἐπανάσταση εἶναι πολλά και ἀρκετά ἔχουν ἥδη τονιστεῖ:

1) ‘Η ἀντίδραση στό ἀπολυταρχικό πολίτευμα, πού εἶχε ἐκφυλιστεῖ μέ τήν ἄνοδο στό Θρόνο τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ’ και ΙΣΤ’, ἀνθρώπων μέ ἀδύνατη θέληση, πού ύποτάχτηκαν στίς διαθέσεις και τά συμφέροντα τῶν αὐλικῶν και δέν τόλμησαν καμία ἀπό τίς ἀναγκαῖες μεταρρυθμίσεις.

2) ‘Η ἀντίδραση στό χωρισμό τῆς κοινωνίας σέ τάξεις και γενικά στή μεσαιωνική δομή τοῦ κράτους, τήν ὥρα πού οι σύγχρονες συνθῆκες ἥταν τελείως διαφορετικές.

3) ‘Ο ξεπεσμός τῆς Γαλλίας ἀπό διεθνή ἀποψη και ἡ ἀπώλεια τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν ἔξ αἰτίας τῆς ἀνικανότητας τῶν αὐλικῶν, πού ἀσκοῦσαν τήν ἔξωτερική πολιτική.

4) ‘Η διοικητική ἀποδιοργάνωση, ιδίως στήν ἐποχή τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ’ και ΙΣΤ’, μέ τήν προώθηση τῶν εύνοουμένων στίς ἐπίκαιρες θέσεις.

5) Οι δυσκολίες στήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας και ἡ διοικητική και οἰκονομική ἀνομοιογένεια στό γαλλικό κράτος, ἔξ αἰτίας τῆς ἐπιβίωσης μεσαιωνικῶν θεσμῶν ἀπό τήν παλιά φεουδαρχική ὁργάνωση και τίς μεσαιωνικές συντεχνίες.

6) ‘Η ἀποτυχία τῶν οἰκονομικῶν μεταρρυθμίσεων, ἔξ αἰτίας τῶν

συμφερόντων τῶν προνομιούχων, πού ὀδηγοῦσε τὸ κράτος στὴ χρεωκοπία, καὶ ἡ ἔλλειψη ἀπό κάθε οἰκονομικὸν πρόγραμμα, γεγονός πού ἔθιγε τὰ ἄμεσα συμφέροντα τῶν Γάλλων ἀστῶν.

7) Ἡ κοινωνική διαφοροποίηση τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ καὶ ἡ γενικὴ δυσαρέσκεια γιά τὴν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Ἡ γαλλική ἐπανάσταση δέν ἔκεινησε ἀπό τῇ δυστυχίᾳ τοῦ λαοῦ, γιατὶ αὐτή ἦταν μεγαλύτερη σὲ παλαιότερες ἐποχές ἢ σὲ ἄλλα εὐ-ρωπαϊκά κράτη. Προῆλθε περισσότερο ἀπό τὸ γεγονός ὅτι ἔξακο-λουθοῦσε τυπικά νά ύπάρχει ὁ μεσαιωνικός χωρισμός τῆς κοινωνίας σὲ τάξεις καὶ τά προνόμια τῶν εὐγενῶν, ἐνῶ ούσιαστικά εἶχαν γίνει στὸ γαλλικό κράτος μεγάλες κοινωνικές ἀνακατατάξεις: ἡ γαλλικὴ κοινωνία δέν ἦταν πιά μεσαιωνική, χωρίς ὅμως νά ἔχει γίνει ἀκόμα ἀστική. Εἶχαν συμβεῖ γενικά μεγάλες μεταβολές σὲ ὅλες τίς τάξεις:

1) Οἱ εὐγενεῖς ἀπό τὴν ἐποχή τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' εἶχαν πάψει νά εἶναι φεουδάρχες καὶ ἔγιναν, ὅπως ἀναφέραμε, μεγαλοκτηματίες καὶ αὐλικοί, μιά τάξη γενικά προνομιούχων, πού ἐπιβάρυνε τὸν κρατικὸν προϋπολογισμό μέ μεγάλες ἐπιχορηγήσεις, κρατοῦσε ἀποκλειστικά τά ἀνώτερα στρατιωτικά ἀξιώματα καὶ διηγύθυνε τὴν ἔξωτερική πολι-τική, μέ ἀποτέλεσμα τούς ἀποτυχημένους πολέμους τοῦ Λουδοβί-κου ΙΕ'. Μετά τὸ Λουδοβίκο ΙΔ' οἱ αὐλικοί ἀπέκτησαν μεγάλη ἐπιρ-ροή στὸ παλάτι, περιέβαλαν τὸ βασιλιά καὶ τὸν ἀπέκλεισαν ἀπό κάθε ἐπαφή μέ τίς παραγωγικές τάξεις τοῦ λαοῦ, ἐνῶ ἡ ἔξοργιστική ποὺς ἀντίδραση καταδίκαζε σὲ ἀποτυχίᾳ κάθε προσπάθεια γιά οἰκονομική καὶ κοινωνική μεταρρύθμιση. Ἀκριβῶς αὐτή ἡ συμπεριφορά τῶν αὐλικῶν ὀδήγησε περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο στὴν ἐπανάσταση.

Ὑπῆρχαν ὅμως στὴν τάξη τῶν εὐγενῶν καὶ πολλοὶ δυσαρεστημέ-νοι, πού ἥθελαν συνταγματικὸν πολίτευμα καὶ δικαιώματα ὅμοια μέ τῆς Βουλῆς τῶν λόρδων· ἄλλοι πάλι, ὀλότελα φτωχοί, ξεχώριζαν ἀπό τὴν τρίτη τάξη μόνο μέ τὰ προνόμια.

2) Ἡ σύνθεση τοῦ κλήρου εἶχε ἀλλάξει μετά τὴν ἀντιμεταρρύθ-μιση, ἀλλὰ ὀπωδῆποτε ὑπῆρχε ἡ διαφορά ἀνάμεσα στούς ἀνώτε-ρους κληρικούς πού νέμονταν τὴ μεγάλη ἐκκλησιαστική περιουσία καὶ στὸ φτωχό ἐνοριακό κλῆρο, πού ζοῦσε ἀπό τὴν ἐλεημοσύνη τῶν πιστῶν.

3) Ἡ τρίτη τάξη περιλάμβανε γενικά τούς γεωργούς καὶ τούς ἀ-στούς καὶ ἦταν ἡ πολυπληθέστερη καὶ πιό διαφοροποιημένη τὸ 18ο αἰ.

Οἱ γεωργοί ἦταν οἱ περισσότεροι, γιατὶ ἡ Γαλλία ἔξακολουθοῦσε βασικά νά εἶναι χώρα γεωργική. Οἱ γεωργοί δέν ἦταν πιά δουλοπά-ροικοι, ἀλλὰ ἐλάχιστοι εἶχαν δικό τους χτῆμα· οἱ πιό πολλοί καλλιερ-

Κοινωνικές ἀλλαγές

Εὐγενεῖς

Άστοι

γοῦσαν σάν κολλήγες τά χτήματα τῶν εύγενῶν.

Μέ την κατάργηση τῆς φεουδαρχίας οἱ σχέσεις τοῦ ἀγρότη μὲ τὸν εὐγενὴ γαιοκτήμονα περιορίστηκαν μόνο στὸν οἰκονομικὸν τομέα. Οἱ υποχρεώσεις ἦταν βαριές καὶ ἔγιναν ἀκόμα βαρύτερες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν εὐγενῶν, τὴν βαριὰ φορολογία, τίς ἀγγαρεῖες. Ζητοῦσαν ν' ἀπαλλοτριωθοῦν τά μεγάλα χτήματα καὶ ἡ γῆ νά μοιραστεῖ στοὺς καλλιεργητές.

Οἱ ἀστοί, ἃν καὶ ἀριθμητικά λιγότεροι, ἦταν τὸ δυναμικότερο στοιχεῖο τοῦ πληθυσμοῦ. Σ' αὐτούς περιλαμβάνονταν πρῶτα οἱ οἰκονομικά ἰσχυροί: τραπεζίτες, μεγαλέμποροι, ἐφοπλιστές. Ἡταν δυσαρεστημένοι, γιατὶ τὸ κράτος δέν κατόρθωνε νά ἐνοποιήσει τὴ διοίκηση, νά καταργήσει τὸν μερκαντιλισμό καὶ νά ἐφαρμόσει ἔνα συγχρονισμένο οἰκονομικό πρόγραμμα. Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐπατεοῦς πολέμου καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' τούς ἔπεισαν πῶς ἔπρεπε νά ἐπιδιώξουν ριζικότερες μεταβολές.

Στούς ἀστόύς ἀνήκαν καὶ οἱ μορφωμένοι, ἐπιστήμονες, δικηγόροι, φιλόσοφοι, παιδαγωγοί. Ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τίς ἰδέες τοῦ διαφωτισμοῦ ἦθελαν τὴν κατάργηση τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν ἰσότητα τῶν πολιτῶν, τὴν ἐλευθερία, θρησκευτική καὶ πνευματική, καὶ τὴ δυνατότητα γιά κοινωνική ἄνοδο.

Ἐλευθερία καὶ καλύτερες συνθῆκες ζωῆς ἤθελε καὶ ὁ φτωχός πληθυσμός στίς πόλεις, ἴδιας στὸ Παρίσι, πού ἐπηρεαζόταν ὅπως εἶναι φυσικό περισσότερο ἀπό τίς βιοτικές ἀνάγκες καὶ τά ἐπαναστατικά κηρύγματα τῆς ἐποχῆς.

Γενικά εἶχε ὥριμάσει ἡ πετούθηση ὅτι ἡ τρίτη τάξη, πού ἀποτελοῦσε τό μεγαλύτερο ποσοστό τοῦ πληθυσμοῦ, ἦταν τό «Ἐθνος» καὶ ἀπό αὐτό ἔπρεπε νά πηγάζει κάθε ἔξουσία.

Οἱ ἰδέες τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ ἡ ἐπίδραση ἀπό τό ἀγγλικό πολίτευμα καὶ τὴν ἀμερικανική ἐπανάσταση εἶχαν ἐνισχύσει ἀκόμα πιό πολύ αὐτή τὴν πεποίθηση.

Περίοδοι τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης

Μποροῦμε νά ξεχωρίσομε στή γαλλική ἐπανάσταση τρεῖς περιόδους:

- α) **Μοναρχική** (Μάιος 1789 — Σεπτέμβριος 1792)
- β) **Δημοκρατική** (Σεπτέμβριος 1792 — 1795) πού περιλαμβάνει καὶ τὴν **Τρομοκρατία** ('Ιούνιος 1793 — 27 Ιουλίου 1794)
- γ) **Διευθυντήριο** (1795 — 1799)

Από τά 1789 ώς τά 1795 συγκλήθηκαν τρεῖς Ἐθνικές συνελεύσεις:

- α) **Συντακτική** (Assemblée Constituante): 'Ιούλιος 1789 — 30 Σεπτεμβρίου 1791)
- β) **νομοθετική** (Assemblée Legistative): ἀρχές Όκτωβρίου 1791 — τέλος Σεπτεμβρίου 1792)

Η τρίτη τάξη εἶναι τό
ἔθνος

Περίοδοι τῆς
γαλλικῆς
ἐπανάστασης

γ) Αναθεωρητική (Convention ἢ Convent): 21 Σεπτεμβρίου 1792 – 26 Οκτωβρίου 1795)

A. Η Μοναρχική Περίοδος (1789 – 1792)

Σύγκληση τῶν Γενικῶν Τάξεων. Συντακτική συνέλευση (1789 – 1791)

Αφορμή γιά τήν ̄κρηξη τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης ̄δωσε ἡ σύγκληση τῶν Τριῶν Τάξεων, πού ̄γινε τό Μάιο τοῦ 1789. Τή σύγκληση ζητοῦσαν οἱ εὐγενεῖς μέ σκοπο νά περιορίσουν τά δικαιώματα τοῦ βασιλιά, ὅμως γρήγορα ἐπικράτησαν οἱ ἀστοί πού πέτυχαν, μέ τή μεσολάβηση τοῦ Νεκέρ, νά διπλασιαστεῖ ὁ ἀριθμός τῶν ἀντιπροσώπων τους, δηλαδή τῆς τρίτης τάξης.

‘Οταν ̄γιναν οἱ ἐκλογές καὶ συνῆλθαν οἱ ἀντιπρόσωποι, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ’ (πού ἡ συμπεριφορά του πρός τούς ἀντιπροσώπους τῆς τρίτης τάξης μεγάλωσε ἀπλά τή δυσαρέσκεια καὶ τή δυσπιστία), ἐπέμενε νά συνεδριάζουν οἱ τρεῖς τάξεις χωριστά, κατά τό παλιό σύστημα, νά ψηφίσουν κατά τάξεις καὶ νά περιοριστεῖ ἡ συζήτηση στό οἰκονομικό ζῆτημα, δηλαδή στήν ἐπικύρωση νέων φόρων.

‘Αλλά οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξης, πού θεωροῦσαν τόν ἔαυτό τους ἀντιπρόσωπο τοῦ ἔθνους, ἥρθαν ἀποφασισμένοι γιά εύρυτερες μεταβολές. Συμφώνησαν νά μή δεχτοῦν χωριστή συνεδρίαση καὶ ψῆφο καὶ ὄρκιστηκαν νά μή χωριστοῦν, ἀν δέ δώσουν σύνταγμα στή Γαλλία. Μαζί τους ἐνώθηκαν καὶ μερικοί δυσαρεστημένοι εὐγενεῖς καὶ κατώτεροι κληρικοί. ‘Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ’ ἀναγκάστηκε τότε νά ὑποχωρήσει καὶ στίς 9 Ιουλίου 1789 οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων ἀναγνωρίστηκαν ὡς ἔθνική συνέλευση. Ἀποφασίστηκε νά συνεδριάζουν ὅλοι μαζί, νά ἐτοιμάσουν καὶ νά ψηφίσουν ἔνα σύνταγμα.

‘Η συνέλευση τῶν τριῶν τάξεων (χαρακτική τοῦ Μορεύ τοῦ νεώτερου). Στό βάθος τῆς μεγάλης αίθουσας κάθεται ἡ βασιλική οἰκογένεια. Ἐμπρός ὁ ὑπουργοί, δεξιά οι κληρικοί, ἀριστερά οι εὐγενεῖς. Ἀπέναντι ἀπό τό βασιλιά, πρός τήν είσοδο, στέκονται οι ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξης.

‘Αφορμή τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης

Κατάληψη της Βαστίλλης (14 Ιουλίου 1789). Ἡ ἐποχή τοῦ μεγάλου φόβου

Κατάληψη
Βαστίλλης (14
Ιουλίου 1789)

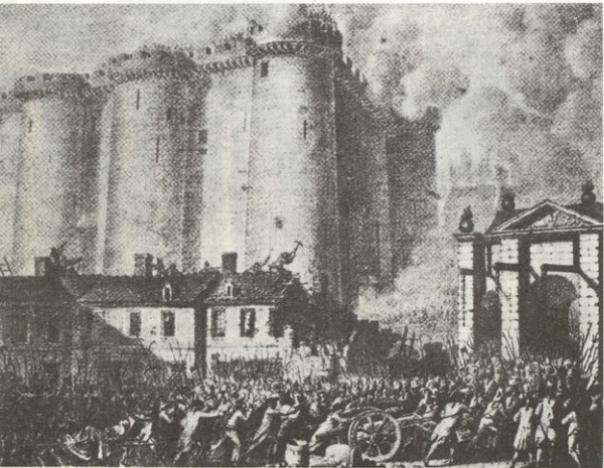
‘Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ’ δυσπιστώντας στήν ἑθνική συνέλευση ἀπομάκρυνε τὸ Νεκέρ καὶ προσπάθησε νά ἐνισχύσει μὲ μισθοφόρους τὴ φρουρά τῶν Βερσαλλιῶν. Αὐτό ξεσήκωσε τὸ λαό τοῦ Παρισιοῦ πού βρισκόταν σέ ἀναβρασμό. Στίς 14 Ιουλίου ζέσπασε ἡ ἐπανάσταση. Ο λαός κατέλαβε καὶ γκρέμισε τὴ Βαστίλλη, πού ἦταν τὸ σύμβολο τῆς τυραννίας. Ἐπειδὴ καταλύθηκαν οἱ ἄρχες τὸ δημοτικό συμβούλιο τῆς πόλης ὅργανως μία ἔθνοφυλακή ἀπό πολίτες γιά νά ἐπιβάλει τήν τάξη μέ ἐπί κεφαλῆς τό Λαφαγιέτ.

‘Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ’ ἀναγκάστηκε νά ἀνακαλέσει τό Νεκέρ. Ἀπομάκρυνε τούς μισθοφόρους καὶ ἥρθε στό Παρίσι, ὅπου ὁ Λαφαγιέτ τοῦ πρόσφερε τήν τρίχρωμη κονκάρδα (ᾶσπρο: τό χρῶμα τοῦ βασιλιᾶ, κόκκινο καὶ μπλέ: τά ἐμβλήματα τοῦ Παρισιοῦ), σύμβολο τῆς ἐπανάστασης, πού ἔγινε ἀπό τότε τό ἑθνικό ἔβλημα τῆς Γαλλίας.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ
μεγάλου φόβου

Οἱ ταραχές πού ἄρχισαν στό Παρίσι, μεταδόθηκαν καὶ στίς ἐπαρχίες. Οἱ χωρικοί ξεσηκώθηκαν, σκότωσαν τούς ύπαλληλους τοῦ βασιλιᾶ, κατέλαβαν τούς πύργους καὶ ἔκαψαν τά ἔγγραφα ιδιοκτησίας τῶν φεουδαρχῶν. Ἡ περίοδος αὐτή τῆς ἀναρχίας ὀνομάστηκε «Ἐποχὴ τοῦ μεγάλου φόβου». Μετά ἀπό τά γεγονότα αὐτά πολλοί εύγενεῖς καὶ οἱ ἀδελφοί τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ’ ἔφυγαν στήν Αὐστρία, ὅπου προσπαθοῦσαν νά συγκεντρώσουν στρατό γιά νά πολεμήσουν τήν ἐπανάσταση.

‘Ο λαός καταλαμέναι καὶ γκρεμίζει τή Βαστίλλη. (Χαρακτική τοῦ Prieur).

154

Οἱ ταραχές χειροτέρεψαν τήν οἰκονομική καὶ ἐπισιτιστική κατάσταση στό Παρίσι. Ἡ ἔλλειψη καὶ ἡ μαύρη ἀγορά τῶν τροφίμων, ὅπως καὶ οἱ πληροφορίες πώς μερικοί μεθυσμένοι μισθοφόροι ποδοπάτησαν τήν τρίχρωμη κονκάρδα μπροστά στό βασιλιά καὶ τή βασίλισσα, ξεσήκωσε ἔνα μεγάλο συλλαλητήριο ἀπό ἄντρες καὶ γυναῖκες τοῦ λαοῦ, πού ἔφτασαν στίς Βερσαλλίες, μπήκαν στό παλάτι καὶ ὑποχρέωσαν τό βασιλιά καὶ τήν οἰκογένειά του νά κατεβοῦν στό Παρίσι καὶ νά ἔγκατασταθοῦν

στό παλάτι τοῦ Κεραμεικοῦ. "Ετσι δὲ Λουδοβίκος ΙΣΤ' βρέθηκε στή διάθεση τῶν ἐπαναστατικῶν στοιχείων τοῦ Παρισιοῦ καὶ ἡ ἑθνική συνέλευση μετέφερε τὴν ἔδρα τῆς στό Παρίσι.

Τό ἔργο τῆς συντακτικῆς συνέλευσης

Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ ΤΩΝ ΕΥΓΕΝΩΝ (4 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1789)

Οι ταραχές τοῦ «μεγάλου φόβου» ἀνησύχησαν τὴν ἑθνική συνέλευση. Μέ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Μιραμπώ (Mirabeau) καὶ ἄλλων προοδευτικῶν ἀπό τὴν τάξη τῶν εὐγενῶν, ἡ συνέλευση, τῇ νύχτα τῆς 4ης Αύγουστου 1789, ἀποφάσισε νά καταργήσει τὰ προνόμια. Ψηφίστηκε ἡ ἴσοτητα τῶν πολιτῶν. Κάθε πολίτης γινόταν δεκτός στά δημόσια ἀξιώματα, οἱ χωρικοί ἀπαλλάσσονταν ἀπό τίς πολλές ὑποχρεώσεις καὶ ἀγγαρεῖς. Δέν ἔγινε ὅμως ἀπαλλοτρίωση. Οἱ ἀγρότες ἔπαιρναν μόνο τὸ δικαίωμα νά ἀγοράζουν τά χτήματα πού καλλιεργοῦσαν, ἀλλά φυσικά δέν ἦταν δυνατό νά τού κάνουν, ἀφοῦ δέν εἶχαν χρήματα.

Κατάργηση
προνομίων εὐγενῶν
(4 Αύγουστου 1789)

Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (26 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1789)

Ἡ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων, πού ψηφίστηκε μέ πρόταση τοῦ Lafayette, εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπό τὴν ἀγγλική τοῦ 1688, ἀπό τὸ ἀμερικανικό σύνταγμα καὶ ἀπό τίς ἰδέες τοῦ διαφωτισμοῦ. Πρώτη φορά στὴ Γαλλία μέ τή διακήρυξη γίνεται λόγος σέ κρατικό ἔγγραφο γιά δικαιώματα τοῦ πολίτη. "Ως τότε μιλούσαν μόνο γιά καθήκοντα.

Διακήρυξη
δικαιωμάτων
(26 Αύγουστου
1789)

Μέ τή διακήρυξη ἀναγνωρίστηκε ἡ ἴσοτητα τῶν πολιτῶν πρό τοῦ νόμου, ἡ ἐλευθερία καὶ τά φυσικά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου (ζωή, ἐλευθερία ἰδιοκτησία) πού τὸ κράτος εἶχε ὑποχρέωση νά προστατεύει. Καταργήθηκαν οἱ τίτλοι, οἱ διακρίσεις, τά δικαιώματα τοῦ πρωτότοκον γιοῦ τῶν εὐγενῶν στήν πατρική περιουσία εἰς βάρος τῶν ἄλλων. "Ολοι οἱ πολίτες ἔπρεπε νά φορολογοῦνται ἀνάλογα μέ τίς οἰκονομικές τους δυνατότητες καὶ ὅλοι νά εἶναι δεκτοί σ' ὅλα τά ἀξιώματα κατά τίς ἱκανότητές τους.

Ἡ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων, πού εἶναι ἀπό τά πιό σημαντικά ψηφίσματα τῆς συντακτικῆς συνέλευσης, ἐπηρέασε ὅλα τά εύρωπαϊκά πολιτεύματα. "Ολα τά εύρωπαϊκά συντάγματα, ἀναφέρονται στίς ἐλευθερίες καὶ τά δικαιώματα τῶν πολιτῶν, ἔτσι ὅπως τά καθόρισε ἡ γαλλική διακήρυξη.

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Μιά ἀπό τίς σημαντικότερες προσφορές τῆς συντακτικῆς συνέλευσης ἦταν ὅτι κατάργησε ὅλα τά παλιά διοικητικά συστήματα (ύπαλληλους τοῦ βασιλιά, τοπικά δικαστήρια, παλιούς μεσαιωνικούς

διοικητική
ἐνοποίηση τῆς
Γαλλίας

θεσμούς) καί μοίρασε τή Γαλλία σέ νομούς, άνάλογα μέ τόν πληθυσμό. Κάθε νομός χωρίστηκε σέ έπαρχιες, δήμους καί κοινότητες. Οι νομάρχες, έπαρχοι, δήμαρχοι, κοινοτάρχες, θά ἦταν αἱρετοί. Αύτό καταργήθηκε μετά τήν ἐπανάσταση, ἀπό τό Ναπολέοντα. Η διοικητική διαιρεση δύμας διατηρήθηκε ὡς σήμερα καί ἔγινε ὑπόδειγμα γιά τή διοικητική διαιρεση τῶν νεώτερων κρατῶν.

Η ΔΗΜΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΤΗΜΑΤΩΝ

Δήμευση
έκκλησιαστικῶν
κτημάτων

Γιά νά καλύψει τό ἔλλειμμα τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ καί ν' ἀνταποκριθεῖ στίς ἀνάγκες τοῦ κράτους ἡ συντακτική ἀποφάσισε νά δημεύσει τήν τεράστια ἔκκλησιαστική περιουσία καί νά τή μεταχειριστεῖ σάν ἐθνικό κεφάλαιο γιά νά κόψει χαρτονόμισμα.

Τά φιλανθρωπικά καί ἐκπαιδευτικά ιδρύματα, πού συντηροῦσε ἡ ἔκκλησια, κρατικοποιήθηκαν καί οἱ Ἱερεῖς θά ἔπαιρναν μισθό ἀπό τό κράτος. Οι Ἱερεῖς καί οἱ ἐπίσκοποι ἔπρεπε νά ὀρκιστοῦν πίστη στό νέο πολίτευμα. Η συνέλευση δοκίμασε νά ίδρυσε ἔτσι μιά κρατική ἔκκλησια. Ό πάπας δέν ἀναγνώρισε τίς ἀποφάσεις αὐτές καί αὐτό προκάλεσε ἀντίδραση καί προβλήματα συνέιδησης γιά ἔνα μεγάλο μέρος καί τοῦ κατώτερου κλήρου καί τοῦ λαοῦ.

Η ΨΗΦΙΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Τό σύνταγμα του
1791

Η συντακτική συνέλευση ἀπασχολημένη μέ πολλά θέματα τελείωσε τό σύνταγμα ύστερα ἀπό δύο χρόνια (1791). Τό σύνταγμα εἶναι ὁ ἀνώτατος νόμος πού ρυθμίζει τή λειτουργία τοῦ κράτους: Καθορίζει τήν πηγή καί τά εἴδη τῶν ἔξουσιῶν, τούς ἄρχοντες πού ἀσκοῦν αὐτές τίς ἔξουσίες, καί τούς ὅρους σύμφωνα μέ τούς ὅποίους τίς ἀσκοῦν.

Τό γαλλικό σύνταγμα τοῦ 1791 ὅριζε ὅτι ἡ πηγή τῆς ἔξουσίας εἶναι τό "Ἐθνος καί ἡ ἔκφραση τῆς θέλησης τοῦ ἔθνους εἶναι ὁ Νόμος. Διακρίνει τήν ἔξουσία σέ ἐκτελεστική, νομοθετική καί δικαστική κατά τίς ἀρχές τοῦ διαφωτισμοῦ.

Συνταγματική
μοναρχία στή Γαλλία

Τήν ἐκτελεστική ἔξουσία ἀσκοῦσε ὁ βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ', πού εἶχε τό δικαίωμα νά διορίζει ὅποιους ὑπουργούς ἥθελε, ἐκτός ἀπό τά μέλη τῆς Ἐθνικῆς συνέλευσης. Κάθε διατάγη του δύμας ἔπρεπε νά ὑπογράφεται καί ἀπό τόν ἀρμόδιο ὑπουργό. 'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' θά ὀνομαζόταν «Βασιλιάς τῶν Γάλλων» καί ὅχι τῆς «Γαλλίας καί τῆς Ναβάρρας», ὅπως πρίν, καί θά ἦταν ὑποχρεωμένος νά ὀρκιστεῖ πίστη στό σύνταγμα. 'Ασκοῦσε ἔνα πειροισμένο veto, εἶχε δηλαδή τό δικαίωμα ν' ἀρνηθεῖ δύο φορές νά ὑπογράψει ἔνα νόμο, πού ψήφισε ἡ συνέλευση τήν τρίτη φορά δύμας ἦταν ὑποχρεωμένος νά τόν δεχτεῖ.

Η νομοθετική ἔξουσία, πού ἔθεωρεῖτο καί ἡ πού σημαντική, ἔπρεπε νά ἀσκεῖται ἀπό μιά νομοθετική συνέλευση πού ἐκλεγόταν ἀπό τό λαό μέ ἔμμεσες ἐκλογές γιά δύο χρόνια· δικαίωμα ψήφου εἶχαν ὅσοι διέθεταν κάποια περιουσία.

Τά παλιά δικαστήρια καί οι βάρβαρες ποινές καταργήθηκαν. Τή δικαστική έξουσία άσκοϋσαν δικαστές πού έκλεγονταν από τό λαό· γιά σοβαρές ψυποθέσεις θεσπίζονταν δικαστήρια ένόρκων, όπως και στήν Αγγλία· Ιδρύθηκαν έπισης άνωτερα δικαστήρια πού έξέταζαν τήν υπόθεση ξανά, ἀν δ καταδικασμένος πίστευε πώς άδικήθηκε καί κατέφευγε σ' αυτά.

Τό σύνταγμα προστάτευε τήν προσωπική έλευθερία τῶν πολιτῶν. Κανείς δέν μποροῦσε νά συλληφθεῖ παρά μόνο μέ ένταλμα τῶν ἀρμοδίων δικαστικῶν ἀρχῶν, πού ἔπρεπε ήμέσως νά τόν πληροφορήσουν γιά τά αἰτια. Κανείς δέν μποροῦσε νά καταδικαστεῖ παρά σύμφωνα μέ νόμο πού ύπηρχε πρίν ἀπό τήν πράξη του. Τό σύνταγμα προστάτευε άκρω τήν έλευθερία τῆς γνώμης καί τοῦ τύπου, τῆς θρησκείας, τῆς έργασίας — οι οίκονομικοί περιορισμοί καί οι συντεχνίες καταργήθηκαν, ἀλλά ἀπαγορεύτηκε στούς έργατες ή ἀπεργία καί ή ίδρυση ἀπαγγελματικῶν ὅργανώσεων.

Μέ τό σύνταγμα τοῦ 1791 ή Γαλλία ἔγινε **συνταγματική μοναρχία**. Τό σύνταγμα αὐτό δέν ἴταν ἀπόλυτα δημοκρατικό. Περιόριζε τό δικαίωμα τῆς ψήφου, δέν καταργοῦσε τή δουλεία στίς ἀποικίες, γιά νά μή δυσαρεστήσει τούς ἀποίκους, ἀπαγόρευε τήν ἀπεργία καί τό συνδικαλισμό. Γενικά δόμως στηρίχθηκε στίς ἀρχές τοῦ διαφωτισμοῦ καί ἐπηρέασε ὅλα τά νεώτερα εύρωπαικά συντάγματα.

Έσωτερικά καί έξωτερικά προβλήματα

Μετά τήν ψήφιση τοῦ συντάγματος φαινόταν πώς ή κατάσταση εἶχε σταθεροποιηθεῖ καί πώς ή ἐπανάσταση εἶχε λήξει.

Ὑπῆρχαν δόμως ἀκόμα μεγάλα προβλήματα, δόπως τό οίκονομικό, τό ζήτημα τῶν κληρικῶν πού δέν δρκίστηκαν στό σύνταγμα (άνωμοι) καί ξεσήκωναν τό λαό, τῶν χωρικῶν, πού ήθελαν ἀπαλλοτρίωση τῶν χτημάτων.

Στό Παρίσι ού ἐπαναστατικός ἀναβρασμός ἔξακολουθούσε. Ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἐπανάστασης εἶχαν ίδρυθεῖ ἐπαναστατικοί σύλλογοι — οι πιό σπουδαῖοι τῶν Κορντελιέ καί τῶν Ἰακωβίνων.

Οι ἐπαναστατικές ζυμώσεις καί ού ἀναβρασμός αύτός τρόμαζαν τούς πιό συντηρητικούς ἀπό τούς ἐπαναστάτες καί τούς ἔκαναν νά πλησιάσουν τό βασιλιά καί τούς εὐγενεῖς.

Στό έξωτερικό οι Αύστριακοί καί οι Πρώσσοι, παρακινημένοι από τούς φυγάδες εὐγενεῖς (*émigrés*), ἐτοίμαζαν στρατό γιά νά χτυπήσουν τήν ἐπανάσταση. Ό Λουδοβίκος ΙΣΤ', πού δέν εἶχε ἐμπιστοσύνη στή νέα κατάσταση, δοκίμασε νά δραπετεύσει στό έξωτερικό. Τόν γνώρισαν καί τόν ἔφεραν πίσω στό Παρίσι. Παρά τήν ἀντίδραση τῶν Κορντελιέ καί τῶν πιό ριζοσπαστικῶν ἀπό τούς Ἰακωβίνους, οι συντηρητικοί τῆς συνέλευσης ἀποφάσισαν νά τοῦ ξαναδώσουν τήν έξουσία, ἐπειδή φοβόντουσαν τήν ἀλλαγή. Ό θασιλιάς δρκίστηκε ξανά πίστη στό σύνταγμα καί ή συντακτική συνέλευση διαλύθηκε.

Δικαστήρια

Έλευθερίες τῶν πολιτῶν

Ἐπαναστατικές ζυμώσεις καί προβλήματα

Φυγή τοῦ θασιλιά

Νομοθετική συνέλευση (Όκτωβριος 1791 — Σεπτέμβριος 1792)

‘Η συντακτική δέχτηκε τή γνώμη τοῦ Ροβεσπιέρου νά μήν ἐπιτραπεῖ σέ κανένα ἀπό τά μέλη τῆς νά ἐκλεγεῖ στή νομοθετική βουλή καί αὐτό ἔβλαιψε, γιατί μέλη τῆς νομοθετικῆς ἔγιναν νέοι καί ἄπειροι, πιό πολὺ ρήτορες, παρά πολιτικοί.

Νομοθετική
συνέλευση. Κόμματα

Στή νέα συνέλευση ξεχώρισαν δύο παρατάξεις: οι συνταγματικοί βασιλόφρονες μέ άρχηγούς τό Λαφαγιέτ καί τόν Μπαρνάβ (Baranave) καί οι ριζοσπαστικοί, μέλη τῆς λέσχης τῶν Ιακωβίνων, μέ άρχηγούς τόν Μπρισότ (Brissot) καί τόν Βερνιό (Vergniaud) πού όνομάστηκαν ἔπειτα γιρονδίνοι, γιατί οι περισσότεροι ἦταν βουλευτές τῆς ἑπαρχίας Ζιρόντ (Girond). Οι ἄλλοι, πού βρίσκονταν ἀνάμεσα στά δύο κόμματα, δέν ἀνήκαν σέ συγκεκριμένη παράταξη.

Οι πληροφορίες πώς οι Αύστριακοί ἐτοίμαζαν στρατό, ἔκανε τούς γιρονδίνους νά ἐπιμείνουν ότι ἡ Γαλλία ἔπρεπε πρώτη νά κηρύξει τόν πόλεμο. Παρά τίς ἀντιρρήσεις τοῦ Ροβεσπιέρου ὁ πόλεμος κηρύχθηκε (20 Απριλίου 1792).

‘Ο πόλεμος

Οι πολεμικές
ἐπιχειρήσεις

Οι πρῶτες ἐπιχειρήσεις τῶν Γάλλων ἀπέτυχαν. ‘Η ἐπανάσταση δέ διέθετε ὄργανωμένο στρατό. Οι Αύστριακοί καί οι Πρώσσοι πέρασαν τά σύνορα καί βάδιζαν πρός τό Παρίσι. ‘Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ’, πού ἤπλιτε στή νίκη τῶν Αύστριοπρώσσων, προσπαθοῦσε νά χαλαρώσει τήν ἅμυνα πρόβαλλοντας veto στίς ἀποφάσεις τῆς νομοθετικῆς. Τέλος ἡ νομοθετική κήρυξε τήν πατρίδα σέ κίνδυνο καί κάλεσε ἔθελοντές. ‘Από κάθε περιοχή ἀρχισαν τότε νά μαζεύονται στρατιῶτες στό Παρίσι. Τό τάγμα τῆς ἔθνοφρουρᾶς τῆς Μασσαλίας τραγουδοῦσε ἔνα καινούριο τραγούδι πού συνέθεσε στό Στρασβούργο ὁ Ρουζέ ντέ Λίλ (Rouger de Lisle). Τό τραγούδι αύτό, «ἡ Μασσαλιώτισ» ἔγινε ὁ ἔθνικός υμνος τῆς Γαλλίας.

«Μασσαλιώτις»

‘Οταν ὁ στρατηγός τῶν «Πρώσσων, δούκας τοῦ Μπρούνσβικ (Brunswick), δημοσίευσε μία προκήρυξη, ὅπου ἀπειλοῦσε τό Παρίσι μέ καταστροφή, ἀν θιγόταν στό παραμικρό ὁ βασιλιάς καί ἡ οἰκογένειά του, ὁ λαός ξεσηκώθηκε. Στίς 9 — 10 Αύγουστου 1792 ξέσπασε μιά δεύτερη ἐπανάσταση στό Παρίσι. Οι ἐπαναστάτες καθαίρεσαν τό παλιό κοινοτικό συμβούλιο καί ὥρισαν ἄλλο μέλη τούς πιό ριζοσπαστικούς ἐπαναστάτες: τόν Μαρά (Marat), τόν Δαντόν (Danton), τόν Ροβεσπιέρρο (Robespierre).

Ἐπανάσταση 9 — 10
Αύγουστου 1792

‘Ο λαός ὅρμησε στό παλάτι τοῦ Κεραμεικοῦ, τό κατέλαβε καί ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ’ ἀναγκάστηκε νά καταφύγει στή συνέλευση. ‘Η συνέλευση ἀνέστειλε τή βασιλική ἔξουσία, φυλάκισε τό Λουδοβίκο ΙΣΤ’ καί τήν οἰκογένειά του στό Τάμπλ (Temple) καί ἀνέθεσε τήν ἐκτελεστική ἔξουσία σέ μιά προσωρινή κυβέρνηση μέ ύπουργό δι-

καιοσύνης τόν Danton, όσο νά έκλεγει μιά νέα αναθεωρητική βουλή καί νά έπιβάλει τό δημοκρατικό πολίτευμα.

‘Η νίκη τοῦ Βαλμύ (20 Σεπτεμβρίου 1792)

‘Ενώ ή Γαλλία ḥταν άναστατη, τά γερμανικά στρατεύματα βάδιζαν πρός τό Παρίσι. ‘Ο Lafayette μετά τήν έπανάσταση τῆς 10ης Αύγουστου αύτομόλησε πρός τούς ἔχθρούς. ‘Η συνέλευση κάλεσε όλο τό λαό στά ὅπλα. Τά τύμπανα χτυποῦσαν νύχτα μέρα. ‘Ο λαός ἐξαγριώθηκε, ἔσπασε τίς πόρτες τῶν φυλακῶν καί ἔσφαξε όλους τούς φυλακισμένους εύγενεῖς, πού τούς θεωροῦσε προδότες καί συνεργάτες τοῦ ἔχθροῦ (Σεπτέμβριος 1792).

Τέλος τά γαλλικά στρατεύματα μέπι κεφαλῆς τόν Ντυμουριέ (Dumouriez) κατόρθωσαν νά σταματήσουν τούς ἔχθρούς στό **Βαλμύ** (Valmy, 20 Σεπτεμβρίου 1792) καί νά τούς ύποχρεώσουν ν' ἀδειάσουν τό γαλλικό ἔδαφος. ‘Η νίκη τοῦ Βαλμύ ἔσωσε τήν έπανάσταση. ‘Ενώ τά ἔχθρικά στρατεύματα ύποχρωροῦσαν, οἱ Γάλλοι προήλασαν καί κατέλαβαν τό Βέλγιο, τό Βαυαρικό Παλατινάτο καί πρός τά κάτω τή Νίκαια καί Σαβοΐα.

Νίκη στό Βαλμύ
(20 Σεπτεμβρίου
1792)

B. ‘Η δημοκρατική περίοδος (1792 – 1795)

‘Αναθεωρητική βουλή (Convent,
21 Σεπτεμβρίου 1792 – 26 Οκτωβρίου 1795)

‘Η άναθεωρητική συνέλευση ἔκλεχτηκε μέ αἱμεσες ἐκλογές μετά τίς 10 Αύγουστου. Οι βουλευτές ḥταν όλοι δημοκρατικοί. Σύντομα δύμας ζεχώρισαν δύο ἀντίπαλες παρατάξεις: οι γιρονδίνοι, ριζοσπαστικοί στήν άρχη, εἶχαν τρομοκρατηθεῖ ἀπό τήν έπανάσταση τῆς 10ης Αύγουστου καί κατηγοροῦσαν τούς ἀντιπάλους τους γιά τίς σφαγές τοῦ Σεπτεμβρίου. Οι όρεινοι (montagnards), πού τούς ὄνομασαν ἔτσι, ἐπειδή κάθονταν στά ψηλά καθίσματα τῆς ἔθνοσυνέλευσης, ḥταν οι πιο ριζοσπαστικοί καί δέ δίσταζαν μπροστά σέ κανένα μέτρο γιά τή σωτηρία τῆς πατρίδας καί τῆς έπανάστασης.

‘Η άναθεωρητική ἀνακήρυξε όμοφωνα τή **δημοκρατία** (21 Σεπτεμβρίου καί ἀπό τότε ἄρχισαν νά μετροῦν ἔτος Α' τῆς δημοκρατίας) καί ψήφισε ἔνα δεύτερο πολύ ριζοσπαστικό σύνταγμα. Συμφώνησαν όλοι γιά τή συνέχιση τοῦ πολέμου καί τελικά ἀποφάσισαν νά προσαρτήσουν τά ἔδαφη πού εἶχε καταλάβει ὁ γαλλικός στρατός.

Οι διαφωνίες τῶν κομμάτων ἀρχισαν μέ τό ζήτημα τοῦ βασιλιά. Οι ιακωβίνοι καί οι κορντελιέ ζητοῦσαν νά δικαστεῖ ἀπό τή συνέλευση. Οι γιρονδίνοι εἶχαν ἀντιρρήσεις. Τέλος ὁ βασιλιάς δικάστηκε, καταδικάστηκε μέ μικρή πλειοψηφία σέ θάνατο καί ἐκτελέστηκε (21 Ιανουαρίου 1793). ‘Η καταδίκη του μεγάλωσε τήν ἀντίθεση ἀνάμε-

‘Αναθεωρητική
συνέλευση

‘Ανακήρυξη
δημοκρατίας (21
Σεπτεμβρ. 1972)

Καταδίκη
Λουδοβίκου ΙΣΤ'

Νταβίντ, Ο θάνατος τοῦ Μαρά (Βρυξέλλες). Τό λουπρό τοῦ Μαρά εἶχε διασκευαστεῖ σὲ γραφεῖο, γιατὶ ὑπέφερε ἀπὸ βαριὰ δερματικὴ πάθηση καὶ ἐπρεπε νά μένει πολλὲς ὥρες μεσά στὸ νερό γιά νά μήν ὑποφέρει. Ἡ δραματικότητα τῆς σύνθεσης τονίζεται μὲν τὰ ψυχρὰ χρώματα πού μεταχειρίστηκε ὁ ζωγράφος. Ὁ πίνακας εἶναι ἀφερωμένος ἀπὸ τὸν Νταβίντ στὸν Μαρά. Ἡ τραγικότητα τοῦ θέματος δόθεγε πρὸς τὸ ρομαντισμό.

A. MARAT.
DAVID.

'Ο πρώτος
συνασπισμός

σα στούς γιρονδίνους καὶ τούς
ὅρεινούς καὶ προκάλεσε στὸ ἔ-
ξωτερικό ἔνα μεγάλο συνασπι-
σμό ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Τό
συνασπισμό (Αγγλία, Όλλανδια,
Πρωσσία, Αὐστρία, κράτος Νεά-
πολης, Ἰσπανία, ἀργότερα καὶ
Ρωσία, γερμανικά κράτη) τὸν
όργανωσε ἡ Ἀγγλία, πού ἀνη-
συχοῦσε γιά τὴν προέλαση τῶν
Γάλλων πρός τὴν Όλλανδια, ὅπου οἱ Ἀγγλοι εἶχαν οἰκονομικά συμ-
φέροντα.

Οι ἔχθροι ἔκαναν ἐπίθεση σὲ ὅλα τὰ σύνορα. Ἡ ἀνάθεωρτική
κήρυξε γενική ἐπιστράτευση. Τότε ἐπαναστάτησε καὶ στὸ ἔσωτερι-
κό ἡ Βανδέα, γαλλική ἐπαρχία καθολική καὶ φιλοβασιλική.

Ἡ κατάσταση αὐτή ὀδήγησε πρὸς τὴ δικτατορία. Ἡ convent ὄρ-
γάνωσε ἔνα ἐπαναστατικό δικαστήριο στὸ Παρίσι καὶ μιὰ ἐπιπροπή
«κοινῆς σωτηρίας», ὅπου ὅλα τὰ μέλη ἦταν ὀρεινοί καὶ ὅπου εἶχε ἐ-
πιρροή στὴν ἀρχὴν ὁ Δαντόν καὶ μετά ὁ Ροβεσπιέρος. Στὶς ἐπαρχίες
ἔγιναν οἱ «ἐπιπροπές ἐποπτείας», πού παρακολουθοῦσαν κάθε ὑπο-
πτο. Ὁ Dumouriez πού εἶχε νικήσει στὸ Valmy λιποτάκτησε πρὸς
τοὺς ἔχθρούς. Ὁ Marat καὶ ὁ Robespierre κατηγόρησαν ώς συνενό-
χους τοὺς φίλους του γιρονδίνους. Ἐτοί ὁ λαός τοῦ Παρισιοῦ ἐπα-
ναστάτησε ἄλλη μιὰ φορά. Οἱ ἐπαναστάτες μπήκαν στὴ συνέλευση
καὶ συνέλαβαν 29 γιρονδίνους, πού καταδίκαστηκαν σὲ θάνατο. Οἱ
ἄλλοι ἔφυγαν στὶς ἐπαρχίες τους καὶ ξεσήκωσαν τὸ λαό. Ἡ ἀρραβω-
νιαστικά ἐνός ἀπὸ τοὺς καταδικασμένους γιρονδίνους Καρλόπτα
Κορντάι δολοφόνησε τὸ Marat.

Πρός τὴν
τρομοκρατία.

Ἐπιπροπές

Σύλληψη γιρονδίνων
βουλευτῶν

Ἡ κατάσταση τῆς
Γαλλίας στά 1792

Ἡ Τρομοκρατία (Ἰούνιος 1793 — Ιούλιος 1794)

Ἡ σύλληψη τῶν γιρονδίνων καὶ ἡ καταδίκη τους σὲ θάνατο παρά
τη βουλευτική ἀσύλια ὀδήγησε σὲ δικτατορία τῶν ὄρεινῶν. Ἡ κατά-
σταση ὅμως στά 1793 γιά τή Γαλλία ἦταν τρομερή: οἱ ἔχθροι προ-
χωροῦσαν σὲ ὅλα τὰ μέτωπα. Στὸ ἔσωτερικό ἔξακολουθοῦσε ἡ ἐ-
πανάσταση τῆς Βανδέας: οἱ φιλοβασιλικοί καὶ οἱ ἀνώμοτοι κληρικοί
συνωμοτοῦσαν στὶς ἐπαρχίες. Μόνο μέ τὴν ἀδίστακτη σκληρότητα

τῶν όρεινῶν σώθηκε ἡ ἐπανάσταση. Ἡ ἐπιτροπή κοινῆς σωτηρίας παρακολουθοῦσε κάθε ὑπόπτο στὸ Παρίσι καὶ στίς ἐπαρχίες. "Οσοι δέ συμφωνοῦσαν μαζὶ τῆς καταδικάζονταν σὲ θάνατο. Χιλιάδες εἶναι τὰ θύματα κι' ἀνάμεσά τους ἡ Μαρία Ἀντουανέττα, πολλοί εὐγενεῖς, ἄλλα καὶ πολλοί μεγάλοι ἐπαναστάτες, φίλοι ἡ ἀρχηγοί τοῦ κόμπου τῶν γιρονδίνων.

Οἱ δρεινοί ἐπέβαλαν αὐστηρή παρακολούθηση καὶ κανόνιζαν ἀνώτατα ὅρια στὶς τιμές τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης καὶ στά ἡμερομίσθια. Ὁ Καρνό (Carnot), μέλος τῆς ἐπιτροπῆς κοινῆς σωτηρίας ὁργάνωσε 14 στρατιές. Ἐπειδὴ οἱ παλιοὶ ἀξιωματικοί ἦταν εὐγενεῖς καὶ δέν εἶχαν καμιά ἐμπιστοσύνη οὔτε καὶ σ' αὐτούς ἀκόμα πού εἶχαν συνεργαστεῖ μέ τὴν ἐπανάσταση, προώθησαν στά ἀνώτατα ἀξιώματα ἀστούς (Πισεγκρύ — Pichegru, Χόσ — Hocle, Ναπολέοντα Βοναπάρτη). Οἱ νέοι ἀστοί στρατηγοί ἀνανέωσαν τὴν πολεμική τακτική σύμφωνα μέ τίς νέες συνθῆκες. Ὁ στρατός, ἔθνικός τώρα, ἦταν ἀριθμητικά περισσότερος. Στηρίχτηκαν στὸν ἀριθμό τοῦ στρατοῦ καὶ στὸ πυροβολικό, ἔκαναν ἐπιθέσεις μέ μεγάλες δυνάμεις καὶ μεταχειρίζονταν ἐφεδρικές στρατιές πού ἔπαιρναν μέρος στή μάχη, ὅταν ὁ ἀντίπαλος εἶχε πιά κλονιστεῖ. Ἔτσι οἱ Γάλλοι ἀπέκρουσαν τὰ ἔχθρικά στρατεύματα καὶ προχώρησαν πέρα ἀπό τὰ γαλλικά σύνορα.

"Οταν ἔλειψε ὁ ἔξωτερικός κίνδυνος ὁ Δαντόν Θέλησε νά περιορίσει τὴν τρομοκρατία. Τότε ὅμως τὸν ἀνέτρεψε ὁ Ροβεσπιέρρος, τὸν κατηγόρησε γιά προδοσία καὶ ἐπέτυχε τὴν καταδίκη του σὲ θάνατο.

Ο Ροβεσπιέρρος σκλήρυνε ἀκόμα πιό πολὺ τὴν τρομοκρατία, ἀλλὰ καὶ ἐπίχειρσε τίς πιό ριζοσπαστικές μεταβολές, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ἀπαλλοτρίωση τῆς γῆς καὶ ἡ διανομή της στούς ἀγρότες, πού ἀπελευθέρωσε τὴ Γαλλία ἀπό τὰ τελευταῖα κατάλοιπα τοῦ φεουδαρχικοῦ συστήματος. Ὁ Ροβεσπιέρρος, ὅπως ὅλοι οἱ φανατικοί, ἔβλεπε τὴν προδοσία σέ κάθε ἀντίρρηση. Ἐθέσπισε τὴν καταδίκη σὲ θάνατο μέ ἀπλή μήνυση. Ποτέ ἄλλοτε στὴ Γαλλία δέν εἶχαν καταδικαστεῖ σὲ θάνατο γιά πολιτικούς λόγους τόσοι ἀνθρωποι. Πολέμησε τούς ἄκρους ριζοσπαστικούς, ὅπως καὶ τούς συντηρητικούς καὶ καταδίκασε σὲ θάνατο τούς ἀρχηγούς τους. Στὸ τέλος ὁ κοινός φόβος ἔνωσε τούς ἀντίπαλους του. Στὶς 9 Θερμιδόρου (27 Ιουλίου 1794) ξέσπασε μέσα στὴν convent μιά συνωμοσία ἐναντίον του. Τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο μαζὶ μέ τούς συνεργάτες του, χωρίς ὁ λαός νά ἀντιδράσει. Ἡταν ἡ τελευταία ἐκτέλεση. Ἡ ἐπανάσταση βάδισε ἔπειτα πρός τὸ συντηρητισμό.

Όργανωση ἔθνικοῦ στρατοῦ

Δαντόν

Ροβεσπιέρρος

Γ. Τὸ διευθυντήριο (1795 — 1799)

Ἡ ἀναθεωρητική, ὅπου κυριαρχοῦσαν τώρα οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ρο-

βεσπιέρρου, ψήφισε ένα νέο σύνταγμα. Ή έκτελεστική έξουσία δόθηκε σ' ένα συμβούλιο άπό πέντε μέλη, πού όνομάστηκε **διευθυντήριο** (directoire) καί ή νομοθετική σέ δύο βουλές: τή βουλή τῶν πεντακοσίων, πού πρότεινε τούς νόμους, καί τή γερουσία (άπο 250 μέλη, πού έπρεπε νά είναι μεγαλύτεροι άπό 40 έτῶν) ή όποια ένεκρινε τούς νόμους ή τούς άπερριπτε. Κάθε χρόνο άνανεωνόταν τό 1/3 άπό τά μέλη τῶν δύο βουλῶν καί ένας άπό τούς διευθυντές ἄλλαζε μέ κλῆρο.

Ή πολυπρόσωπη αύτή έξουσία φυσικά δέν μποροῦσε νά έχει μεγάλη σταθερότητα.

Τό διευθυντήριο κατάργησε τούς περιορισμούς στίς τιμές τῶν είδῶν, ἀλλά οι μεγάλες ἑλλείψεις προκάλεσαν ταραχές στό Παρίσι. Τό διευθυντήριο τίς κατέπνιξε μέ στρατό καί ἔκλεισε τή λέσχη τῶν ιακωβίνων. Τότε οι φιλομοναρχικοί πήραν θάρρος καί ἔκαναν ἐπανάσταση. Τήν ἐπανάσταση αύτή κατέπνιξε ό Ναπολέων Βοναπάρτης. "Ετσι ή ἐπέμβαση τοῦ στρατοῦ ἀρχισε νά καθορίζει τήν τύχη τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Λίγο ἀργότερα ή convent διαλύθηκε (26 'Οκτωβρίου 1795).

Οι πόλεμοι τοῦ διευθυντηρίου

Οι νίκες τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων τήν ἐποχή τῆς τρομοκρατίας ἀνάγκασαν τήν Πρωσσία, Ὁλλανδία καί Ἰσπανία νά σταματήσουν τόν πόλεμο. Ή Ἰσπανία παραχώρησε στή Γαλλία τίς κτήσεις στόν "Αγιο Δομήνικο στίς Ἀντίλλες. Ή Ὁλλανδία ἔγινε δημοκρατία ὑποτελής στή Γαλλία καί ὀνομάστηκε Βαταβική.

Τό διευθυντήριο πού δέν μποροῦσε νά λύσει τό οίκονομικό πρόβλημα (τό χαρτονόμισμα πού ἔκοψαν στήν ἐπανάσταση είχε χάσει τήν ἀξία του) ἀποφάσισε νά τό ἀντιμετωπίσει μέ τίς κατακτήσεις. Συνέχισε τόν πόλεμο μέ τήν Αύστρια. Μιά γαλλική στρατιά μέ στρατηγό τό Ναπολέοντα πέρασε στή Β. Ἰταλία, νίκησε τούς Αύστριακούς καί τούς ὑποχρέωσε νά ὑπογράψουν τήν είρηνη τοῦ Καμποφόρμιο (Campoformio, 1797).

Έκστρατεία στήν Ιταλία.

Συνθήκη
Καμποφόρμιο (1797)

Ή Αύστρια ἀναγκάστηκε νά παραχωρήσει τή Λομβαρδία στή Γαλλία (οι Γάλλοι τήν ὄνόμασαν «Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία» μέ τή συνήθεια τῶν ρωμαϊκῶν ὀνομάτων πού είχε ἐπικρατήσει). Τό Βενετικό κράτος διαλύθηκε, τά έδαφη του στήν Ιταλία προσαρτήθηκαν στήν Αύστρια, καί τά Ἐπτάνησα, πού ἀνήκαν ὡς τότε στή Βενετία, δόθηκαν στή Γαλλία. "Ετσι τά γαλλικά ἐπαναστατικά στρατεύματα βρέθηκαν κοντά στήν ὑπόδουλη Ἐλλάδα καί ξεσήκωσαν τίς ἐλληνικές ἐλπίδες. Είναι ή ἐποχή πού ο Ρήγας πήγε στήν Ιταλία νά συναντήσει τό Ναπολέοντα καί συνελήφθει ἀπό τούς Αύστριακούς. Πολλοί "Ελληνες ρότε ύπηρετούσαν στό γαλλικό στρατό στά Ἐπτάνησα καί στήν Ιταλία.

Οι Γάλλοι στά
Ἐπτάνησα

‘Ο πόλεμος συνεχίστηκε μέτα τήν Αγγλία: ‘Ο Ναπολέων μετά τίς νίκες του στήν Ιταλία πρότεινε νά γίνει έκστρατεία στήν Αίγυπτο, για ν’ ἀποκοπεῖ ὁ δρόμος τῆς Αγγλίας πρός τίς ἀποικίες. Τό σχέδιο ἔγινε δεκτό καί τά γαλλικά στρατεύματα πέρασαν στήν Αφρική ξεφεύγοντας τήν ἐπιτήρηση τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Βάδισαν μέτα μεγάλες δυσκολίες μέσα στήν ἔρημο, ἔφτασαν στήν Άλεξάνδρεια, νίκησαν τούς Τούρκους στήν μάχη τῶν πυραμίδων καί κατέλαβαν τό Κάιρο. ‘Ο Νέλσων ὅμως, ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, κατόρθωσε νά βυθίσει τό γαλλικό στόλο στό **Άμπουκίρ** (Abukir, 1798) καί ν’ ἀποκλείσει τά γαλλικά στρατεύματα στήν Αίγυπτο. ‘Ο Ναπολέων ἔκανε μιά έκστρατεία πρός τήν Παλαιστίνη, ἀλλά, ὅταν ἔμαθε πώς στό Παρίσιο ἔχουν ξεσπάσει ταραχές, ξαναγύρισε στή Γαλλία κρυφά ἀφήνοντας τό στρατό στήν Αίγυπτο. ‘Εκεῖ ἐπωφελήθηκε ἀπό τήν κυβερνητική ἀστάθεια καί μ’ ἔνα στρατιωτικό πραξικόπημα (18 Brumaire = 9 Νοεμβρίου 1799) κατέλυσε τό διευθυντήριο καί πῆρε τήν ἔξουσία.

Έκστρατεία στήν Αίγυπτο.

Σημασία καί συνέπειες τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης

Παρά τήν τρομοκρατία καί τούς πολέμους ὥλες οἱ γαλλικές ἔθνος συνελεύσεις καί ιδιαίτερα ἡ ἀναθεωρητική πήγραν μέτρα πού ἄλλαξαν τήν πολιτική καί κοινωνική δομή τῆς Γαλλίας καί τῆς Εὐρώπης:

1) Κατάργησαν τήν ἀπολυταρχία καί τίς κοινωνικές διακρίσεις καί ἐπέβαλαν τήν κυριαρχία τοῦ ἔθνους σάν ἀνώτατη πηγή τῆς ἔξουσίας.

2) Κατοχύρωσαν τίς ἐλευθερίες καί τά δικαιώματα τῶν πολιτῶν. Γιά πρώτη φορά στή νεώτερη εύρωπαική ιστορία δόθηκε στήν ἔνοια «πολίτης» ἡ σημασία πού εἶχε στήν ἀρχαία Ἐλλάδα, δηλαδή ὑπεύθυνο ἄτομο μέ συναίσθηση τῶν ὑποχρεώσεων, ἀλλά καί τῶν δικαιωμάτων του.

3) Ἐνοποίησαν διοικητικά, νομοθετικά καί οἰκονομικά τό γαλλικό κράτος καί κατάργησαν τά λείψανα τῶν μεσαιωνικῶν θεσμῶν.

Συνέπειες τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης

4) Ἀπέλευθέρωσαν τό ἐμπόριο ἀπό τά λείψανα τῶν μεσαιωνικῶν μονοπαλίων καί τῶν συντεχνιῶν.

Πολιτικές ἐλευθερίες

5) Ἐπέβαλαν τήν παιδεία δώρεάν καί ὑποχρεωτικά, ἐπειδή πίστευαν πώς μέ τή μάθηση ὁ πολίτης γίνεται πραγματικά ἐλεύθερος.

Οἰκονομία

6) Βοήθησαν τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης μέ τήν ἵδρυση ἐπιστημονικῶν ίνστιτούτων, ὅπου νέοι ἐπιστήμονες ἀνανέωσαν τό πνεῦμα καί τή μέθοδο. Τέτοιο ἦταν π.χ. τό ίνστιτούτο αἰγυπτιακῶν σπουδῶν. Πολλοί ἐπιστήμονες ἀκολούθησαν τήν έκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος, μελέτησαν τόν αἰγυπτιακό πολιτισμό καί ἀργότερα κατόρθωσαν νά λύσουν τό αἰνιγμα τῆς αἰγυπτιακῆς γραφῆς.

Παιδεία

7) Γιά νά διευκολύνουν τό ἐμπόριο δέχτηκαν τό δεκαδικό σύστημα

Ἐπιστήμη

Ἐμπόριο

μα καί ἐπέβαλαν σ' ὅλο τό κράτος δμοιόμορφα μέτρα καί σταθμά.

8) Γιά πρώτη φορά στήν Εύρώπη ὀργανώθηκε έθνικός στρατός καί ἐφαρμόστηκε νέα στρατηγική, πού ἔδωσε στή Γαλλία τή δυνατότητα νά κυριαρχήσει στήν Εύρώπη, ὅσο ποτέ ἄλλοτε στήν ιστορία τῆς.

9) Οι ἵδεες τῆς πολιτικῆς καί έθνικῆς ἐλευθερίας, ἡ ἀρχή τῶν ἔθνοτήτων (ὅτι δηλαδή κάθε ἔθνος ἔχει τό δικαίωμα ν' ἀποτελεῖ κράτος ἀνεξάρτητο) ἐπήρεασαν τούς εύρωπαικούς λαούς καί καθόρισαν τήν εύρωπαική ιστορία τοῦ 19ου αἰ. Ἡ ἔννοια «έθνος» κυριάρχησε στήν Εύρώπη μετά τή γαλλική ἐπανάσταση καί σχεδόν θεοποιήθηκε.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιά ἦταν ἡ γενική κατάσταση τῆς Γαλλίας στό τέλος τοῦ 18ου αἰ. καί ποιά τά μίτια τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης;

2. Γαλλική ἐπανάσταση: 'Αφορμή, περίοδοι, κυριότερα γεγονότα.

3. Ποιές είναι οι σημαντικότερες πολιτικές καί κοινωνικές μεταβολές πού ἔφερε ἡ γαλλική ἐπανάσταση στή Γαλλία.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ἡ σημασία τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης γιά τή Γαλλία καί τήν Εύρώπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ (1799 – 1815)

Ἡ ἐποχή τοῦ Ναπολέοντος χωρίζεται σέ δύο περιόδους:

α) Ύπατεία (1799 – 1804)

β) Αύτοκρατορία (1804 – 1815)

Α. Ύπατεία (1799 – 1804)

Ο Ναπολέων, ἐπειδή ἔχει πώς στή Γαλλία ὑπῆρχε ίσχυρό δημοκρατικό ρεῦμα, ἀπέφυγε νά συγκεντρώσει ἀμέσως στά χέρια του ὅλη τήν ἔξουσία.

Μέ δική του ἔμπνευση καί τῶν συνεργατῶν του στό κίνημα ψηφίστηκε ἔνα νέο σύνταγμα πού ἔδινε τήν ἐκτελεστική ἔξουσία σέ τρεῖς ὑπάτους (Ναπολέων, Λεμπρέν, Καμπασερές) καί τή νομοθετική σέ δύο σώματα, βουλή καί γερουσία.

Στήν πραγματικότητα ὅμως ἡ ἔξουσία, ἐκτελεστική καί νομοθετική, συγκεντρώθηκε στόν πρώτο ὑπάτο: ἦταν ἡ ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ, καθόριζε τήν ἔξωτερική πολιτική, διόριζε καί ἔπαιε τούς ύπατους.

πουργούς καί τούς άνωτάους ύπαλλήλους, ἐτοίμαζε μέ ἔνα δικό του συμβούλιο τούς νόμους, πού ἡ βουλή εἶχε δικαίωμα νά τούς δεχτεῖ ἡ νά τούς ἀπορρίψει, ἀλλά ὅχι νά τούς ἀλλάξει. Διόριζε τά μέλη τῆς γερουσίας καί διάλεγε τά μέλη τῆς βουλῆς ἀπό ἔνα κατάλογο ύποψηφίων, πού ἔξελεγε ὁ λαός μέ ἅμεσες ἐκλογές. Οὕτε στήν ἐποχή τῆς ἀπολυταρχίας ἡ διοίκηση δέν ἦταν τόσο συγκεντρωτική. "Ολοὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους καί οἱ δικαστές ἦταν ἔξαρτημένοι ἀπό τό πρώτο ὕπατο.

Οἱ πόλεμοι τῆς ἐποχῆς τῆς ὑπατείας

Κατά τή διάρκεια τῆς ἐκστρατείας στήν Αἴγυπτο (1799) εἶχε σχηματιστεῖ ἔνας δεύτερος συνασπισμός (Ἀγγλία, Ρωσία, Αύστρια) γιά νά σταματήσει τή γαλλική ἐπέκταση. Ἀργότερα ἡ Ρωσία ἀποσύρθηκε. 'Ο Ναπολέων ἔστειλε τό στρατηγό Μορώ (Moreau) πρός τίς αὐστριακές χῶρες καί ὁ Ἰδιος περνώντας τίς "Αλπεις πλευροκόπησε τά αύστριακά στρατεύματα στή Β. Ἰταλία (μάχη Marengo 1800). 'Η Αύστρια ἀναγκάστηκε νά ύπογράψει τήν εἰρήνη τῆς Λύνεβιλ (Lunéville, 1801) πού ἐπικύρωσε τή συνθήκη τοῦ Campoformio.

'Ο πόλεμος συνεχίστηκε μέ τήν Ἀγγλία, πού κυριαρχοῦσε πάντα στής Θάλασσες. 'Ο Ναπολέων ἔκανε διαπραγματεύσεις μέ τούς Ἀγγλους καί ἐπειδή ὁ φοβερότερος ἔχθρός του, ὁ Pitt ὁ νεώτερος, εἶχε ἔκεινη τήν ἐποχή ἀνατραπεῖ, ἐπέτυχε νά κλείσει τήν εἰρήνη τῆς Ἀμιένης (Amiens, 1802). 'Η Ἀγγλία δέχτηκε νά παραχωρήσει στή Γαλλία τή Μάλτα, ν' ἀδειάσει τήν Ἀλεξάνδρεια καί νά μεταφέρει τό γαλλικό στρατό ἀπό τήν Αἴγυπτο στή Γαλλία.

Ἐσωτερική ὄργανωση

'Ο Ναπολέων ἦταν ἀπέραντα φιλόδοξος, συντηρητικός καί ρεαλιστής. Περιόρισε τίς πολιτικές ἐλευθερίες, πολέμησε τούς φιλοβασιλικούς καί τούς ριζοσπαστικούς. Εἶχε ὅμως μεγάλες ὄργανωτικές καί διοικητικές ἴκανότητες, γι' αύτό μέσα στό μικρό χρονικό διάστημα τής εἰρήνης (1802 – 1805) κατόρθωσε νά πραγματοποιήσει ἔνα τεράστιο ἔργο, δηλαδή νά θεμελιώσει τά κοινωνικά καί διοικητικά ἐπιτεύγματα τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης καί νά κάνει τή Γαλλία ἔνα ὄργανωμένο ἀστικό κράτος.

Δεύτερος
συνασπισμός

Είρηνη Ἀμιένης
(1802)

Ἐσωτερική ὄργανωση

Τά προβλήματα πού ἀντιμετώπισε ἦταν:

1) Τό διοικητικό. 'Ο Ναπολέων κράτησε τή διοικητική διαίρεση πού εἶχε θεσπίσει ἡ ἐπανάσταση, ἀλλά διόριζε ὁ Ἰδιος ὅλους τούς διοικητικούς ὑπάλληλους. "Ετσι διαμόρφωσε τό πιό αὐστηρό γραφειοκρατικό συγκεντρωτικό σύστημα καί ἐνίσχυσε τήν ἔξουσία του.

Διοικηση

2) Τό οἰκονομικό. Προσπάθησε νά βάλει τάξη στά οἰκονομικά τοῦ κράτους. 'Οργάνωσε τίς οἰκονομικές ὑπηρεσίες καί ἰδρυσε τήν Τρά-

Οἰκονομία.
Ἐθνική Τράπεζα

πεζα της Γαλλίας (1800). Στά 1803 ἔκωψε τό πρώτο ἐνιαῖο γαλλικό νόμισμα καί καθιέρωσε τό νομισματικό σύστημα μέ βάση τό φράγκο. Παράλληλα ἄρχισε πολλά δημόσια ἔργα.

3) Τό ἑκκλησιαστικό. Βλέποντας ότι ἡ σύγκρουση μέ τόν πάπα δημιουργοῦσε προβλήματα στή Γαλλία, ἄρχισε διαπραγματεύσεις μέ τήν καθολική ἑκκλησία, πού κατέληξαν σέ συμφωνία (Concordat, 1801). Ἡ καθολική Θρησκεία ἀναγνωριζόταν ὡς Θρησκεία τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν Γάλλων καί ἐπιτρέποταν ἡ ἐλεύθερη καί ἐπίσημη ἀσκηση τῆς λατρείας. Ἡ πολιτεία θά εἶχε τό δικαίωμα νά διορίζει τούς ἐπισκόπους, δέ πάπας θά τούς ἔδινε τό χρίσμα καί αὐτοί θά χειροτονοῦσαν τούς κατώτερους κληρικούς. Τό κράτος θά καθόριζε τίς ἑκκλησιαστικές περιφέρειες. Τά χτήματα πού εἶχαν δημευτεῖ δέ θά ἐπιστρέφονταν. Τό κράτος θά μισθοδοτοῦσε τούς ιερεῖς καί θά εἶχε τήν ἀνώτατη ἐποπτεία σ' ὅλα τά ἑκκλησιαστικά ζητήματα.

Μέ τόν ἴδιο τρόπο ό Ναπολέων ὄργανωσε καί τούς διαμαρτυρομένους καί Ἐβραίους πού ἦταν στή Γαλλία.

4) Τό ἑκπαιδευτικό. Ὁ Ναπολέων συντηρητικός, ὅπως ἀναφέρεται, ἀδιαφοροῦσε γιά τήν κατώτατη ἑκπαιδευση. "Ιδρυσε Λύκεια, μέ στρατιωτικό σχεδόν χαρακτήρα, γιά τή μόρφωση ἀξιωματικῶν καί δημοσίων ὑπαλλήλων.

5) Τό ἀγροτικό. Φρόντισε νά παραχωρήσει στούς γεωργούς τά κτήματα πού εἶχαν καταπατήσει μέ τήν ἐπανάσταση καί πού εἶχε ἀπαλλοτριώσει ό Ροβεσπιέρρος. "Ετσι οι γεωργοί ἔξασφάλισαν τήν ἰδιοκτησία τους καί ἡ Γαλλία πῆρε στήν ὑπαίθρο τήν ὄψη μιᾶς σύγχρονης χώρας. Ἡ γῆ καλλιεργήθηκε περισσότερο καί οι γεωργοί ἔγιναν οι πιό πιστοί ὄπαδοί τοῦ Ναπολέοντος.

6) Τό νομοθετικό εἶναι ἡ μεγαλύτερη προσφορά τοῦ Ναπολέοντος στή Γαλλία. Ὁ Ναπολεόντειος κώδικας, πού δημοσιεύτηκε στά 1804, ἐνοποίησε τό δίκαιο καί κατοχύρωσε τίς κοινωνικές κατακτήσεις τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης.

B. Αύτοκρατορία (1804 – 1815)

'Από τήν ἀρχή ό Ναπολέων ἀπέβλεπε νά συγκεντρώσει ἀποκλειστικά τήν ἔχουσία. Στά 1802 ἔγινε ἵστοριος ὑπατος καί ὕστερα ἀπό μιά ἀπόπειρα ἐναντίον του στέφθηκε αύτοκράτορας στήν Παναγία τῶν Παρισίων, μπροστά στόν πάπα (1804).

Τό σύνταγμα τῆς ὑπατείας ἦταν τόσο συντηρητικό, πού δέ χρειάζονταν πολλές ἀλλαγές. "Αλλαξαν μόνο τό ἡμερολόγιο τῆς ἐπανάστασης καί ἐπανέφεραν τή χριστιανική χρονολογία καί τά παλιά ὄνόματα τῶν μηνῶν (ἡ ἀναθεωρητική εἶχε θεοπίσει τή χρονολογία πού

ξεκινοῦσε άπό τήν άρχη τῆς ἐπανάστασης καί τά λαϊκά ὄνόματα τῶν μηνῶν).

‘Ο Ναπολέων δργάνωσε τήν αὐλή του καί, παρά τίς ἀρχές πού εἶχε διακηρύξει ή γαλλική ἐπανάσταση, ἔδωσε χτήματα ἀπό τίς νέες χῶρες καί τίτλους εὐγενείας στούς συγγενεῖς καί συνεργάτες του.

Οἱ πόλεμοι τῆς αὐτοκρατορίας

ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ, ΑΥΣΤΡΙΑ, ΡΩΣΙΑ (1805 – 1806)

Οἱ Ἀγγλοί, πού δέν ἥθελαν νά παραδώσουν τή Μάλτα καί τήν Ἀλεξάνδρεια καί ἀνησυχοῦσαν γιά τή γαλλική ἐπέκταση πρός τή Μεσόγειο μετά τίς ἐκστρατεῖες τοῦ Ναπολέοντος στήν Ἰταλία, συμμάχησαν μέ τούς Αὐστριακούς καί τούς Ρώσους καί ἤναρχισαν τόν πόλεμο (1805).

‘Ο Ναπολέων στράφηκε πρός τήν Αὔστρια καί νίκησε τά στρατεύματα τῶν Αύστρω – Ρώσων στήν Ούλμ (Ulm) καί στό “Αουστερλίτς” (Austerlitz, 1805). Η Αὔστρια ἀναγκάστηκε νά ύπογράψει εἰρήνη καί νά παραχωρήσει τά ἐδάφη τῆς Βενετίας στή Γαλλία καί τό Τυρόλο στή Βαυαρία, πού εἶχε συμμαχήσει μέ τό Ναπολέοντα (1806).

‘Ο ἀγγλικός στόλος ὅμως συνάντησε τόν γαλλο – ισπανικό στά παράλια τῆς Ἰσπανίας κοντά στό ἀκρωτήριο Τράφαλγκαρ (Trafalgar, 1805). Στή ναυμαχία ὁ Ἀγγλος ναύαρχος Νέλσων πληγώθηκε βαριά καί πέθανε, ἀλλά ὁ γαλλικός στόλος καταστράφηκε. Ἐτσι παρά τίς νίκες τοῦ Ναπολέοντος στήν ξηρά, ἡ Ἀγγλία ἔξακολούθησε νά κυριαρχεῖ στή Θάλασσα.

Μετά τόν πόλεμο ὁ Ναπολέων δργάνωσε τίς χῶρες πού εἶχαν καταληφθεῖ, τίς ἔκανε βασίλεια καί τίς ἔδωσε σέ συγγενεῖς του. Ἡθελε νά περιβάλει τό κράτος του μέ ύποτελή βασίλεια τῆς ἐμπιστοσύνης του: ‘Ἐνωσε τό Βέλγιο καί τήν Ὄλλανδια μέ βασιλιά τόν ἀδελφό του Λουδοβίκο· τό κράτος τῆς Νεάπολης τό ἔδωσε στό ἀδελφό του Ἰωσήφ καί ἀργότερα στό γαμπρό του στρατηγό Μυρά (Murat)· δργάνωσε τά γερμανικά κρατίδια ἀνατολικά στό Ρήνο σέ μιά διοσπονδία ύπό τήν προστασία του. Ἐτσι διαλύθηκε ἡ παλιά γερμανική αὐτοκρατορία καί ὁ αὐτοκράτορας Φραγκίσκος Β’ τῶν Ἀψβούργων πήρε ἀπό τότε τόν τίτλο αὐτοκράτορα τῆς Αὔστριας (1806).

Στίς χῶρες πού κατέλαβε ὁ Ναπολέων κατάργησε τή δουλοπαροικία καί ἐπέβαλε τό ναπολεόντειο ἀστικό κώδικα. Αὐτό προκάλεσε μεγάλο ἐνθουσιασμό στούς λαούς, πού τόν δέχονταν σάν ἐλευθερωτή, καί συνέβαλε στίς στρατιωτικές ἐπιτυχίες του.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΩΣΣΙΑ (1806)

‘Η Πρωσσία εἶχε μείνει ούδετέρη μετά τό 1795. ‘Οταν ὅμως ἵδρυθηκε ἡ διοσπονδία τοῦ Ρήνου καί ἡ γαλλική ἐπιρροή ἐπεκτάθη-

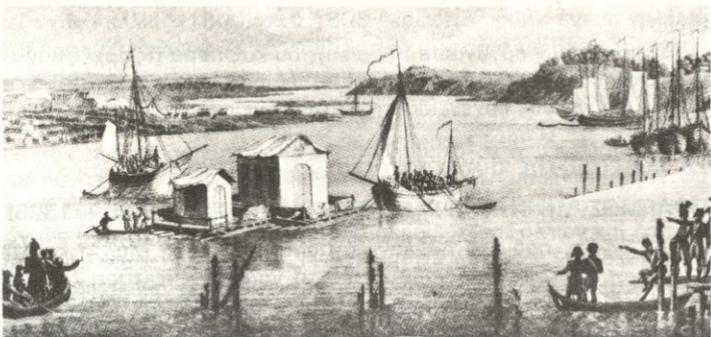

Πόλεμος μέ τήν
Αύστρια – Ρωσία
(1805 – 1806)

Μάχες Ούλμ
“Αουστερλίτς” (1805)

Ναυμαχία τοῦ
Τράφαλγκαρ (1805)

‘Οργάνωση
ύποτελῶν
βασιλείων

Συνάντηση τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ τσάρου στό Τίλσιτ (1807). Οἱ δύο αὐτοκράτορες συναντήθηκαν πάνω σὲ μιὰ σχεδία, πού εἶχε στηθεῖ εἰδικά γι' αὐτούς στὸν ποταμὸ Νίμεν (Χαρακτικὴ τῆς ἐποχῆς).

κε πρός τίς γερμανικές χῶρες συμμάχησε μέ τῇ Ρωσίᾳ καὶ κήρυξε τὸν πόλεμο τῆς Γαλλίας.

Μάχης Ἰένας
"Αουερστέντ (1806)

'Ο πρωσικὸς στρατός ἦταν ὁ καλύτερος τῆς Εύρωπης πρὶν ἀπό τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση. Μά ἦταν στρατός μισθοφόρων· ἀριθμητικά μικρότερος, πολεμοῦσε μὲ τὴν παλιὰ τακτικὴ καὶ δέν εἶχε τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. 'Ο Ναπολέων διέλυσε τὸν πρωσικὸ στρατό στήν Ἰένα καὶ τὸ "Αουερστέντ (Auerstädt, 1806). 'Ο βασιλιάς τῆς Πρωσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ' κατέφυγε στήν Α. Πρωσία, ὅπου συναντήθηκε μὲ τὰ ρωσικά στρατεύματα. Τό καλοκαίρι τοῦ 1807 οἱ Γάλλοι νίκησαν καὶ τούς δύο στρατούς.

Η ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥ ΤΙΛΣΙΤ (TILSIT, 1807)

Συνάντηση Τίλσιτ
(1807)

'Ἐπειδή ὁ Ναπολέων καταλάβαινε πώς θά ἦταν δύσκολο νά μεταφέρει ἀνατολικότερα τὸν πόλεμο, προσπάθησε νά διαπραγματευτεῖ μέ τὸν τσάρο. Συναντήθηκαν στό Τίλσιτ, κοντά στὸν ποταμὸ Νίμεν (Niemen). 'Ο τσάρος 'Αλέξανδρος Α', ρομαντικός, μὲ ἀδύνατη θέληση, ἐπηρεάστηκε ἀπό τὸ Ναπολέοντα. 'Η Ρωσία συμμάχησε μέ τῇ Γαλλίᾳ ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας μὲ ἀντάλλαγμα νά κινηθεῖ ἐλεύθερα πρός τὰ σουηδικά καὶ τουρκικά ἐδάφη. "Ετσι οἱ δύο αὐτοκράτορες ἀποφάσισαν νά μοιράσουν μεταξύ τους τὴν Εύρωπη.

Ύποταγή Πρωσίας

"Άμεσο ἀποτέλεσμα τῆς συμμαχίας ἦταν ἡ ὑποταγή τῆς Πρωσίας. 'Ο Ναπολέων τῆς ἀπέσπασε τὰ πολωνικά ἐδάφη καὶ ἔδρυσε τὸ ἀνεξάρτητο δουκάτο τῆς Βαρσοβίας, τὴν ὑποχρέωσε ν' ἀναλάβει τὴ διατροφὴ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ νά περιορίσει τὸ στρατό της σὲ 42000.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ (1806 – 1807)

Μέ τὴν είρηνή τοῦ Τίλσιτ ὁ Ναπολέων κυριάρχησε στὴν Εύρωπη, ἀλλά ἦταν ἀδύνατο νά πολεμήσει τὴν Ἀγγλία στὴ θάλασσα. Γι' αὐτό

Ήπειρωτικός
ἀποκλεισμός

στά 1806 καί 1807 άποφάσισε νά τήν κηρύξει σέ άποκλεισμό καί άπαγόρεψε στά άγγλικά καράβια νά ξεφορτώνουν έμπορεύματα στά εύρωπαικά λιμάνια. Ή Άγγλια έκανε στενότερο τό θαλάσσιο άποκλεισμό. Αύτά τά μέτρα προκάλεσαν μεγάλες δυσκολίες καί έλλειψεις στήν Εύρωπη καί κατέστρεψαν οίκονομικά τίς μεσαίες τάξεις. Οι άδιάκοποι πόλεμοι ἄρχισαν νά κουράζουν τούς εύρωπαικούς λαούς, οι χρηματικές είσφορές, οι στρατολογίες καί ή ύποχρέωση νά τρέφουν τά γαλλικά στρατεύματα δυσαρέστησαν τίς χῶρες πού είχαν ύποταχτεί στή Γαλλία: τό έθνικό αϊσθημα κυριάρχησε καί ή Ναπολέων ἄρχισε νά χαρακτηρίζεται τύραννος.

ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΙΣΠΑΝΙΑΣ – ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ

Τά άγγλικά καράβια έκαναν λαθρεμπόριο στά πορτογαλικά λιμάνια. Ό Ναπολέων άναγκαστηκε νά ύποταξει τήν Πορτογαλία, άλλα γιά νά κυριαρχήσει ἔκει, ἐπρεπε νά καταλάβει καί τήν Ισπανία, πού ήταν σύμμαχός του. Τήν ύπέταξε πράγματι καί έκανε ἔκει βασιλιά τόν άδελφό του Ιωσήφ. "Ομως γιά πρώτη φορά βρέθηκε έμπρος σέ μια καθολική λαϊκή έξέγερση. Οι Ισπανοί έκαναν άμείλικτο κλεφτοπόλεμο στά γαλλικά στρατεύματα, ένω άγγλικός στρατός ύπο τόν Ούέλλιγκτον (Wellington) έκανε άπόβαση στήν Πορτογαλία καί ένισχυε τούς έπαναστάτες. Οι Γάλλοι ήταν άδύνατο νά κρατήσουν τήν Ισπανία. Τά άγγλικά στρατεύματα προχώρησαν πρός τή Μαδρίτη.

Κατάληψη Ισπανίας
Πορτογαλίας

"Απόβαση άγγλικών
στρατευμάτων στήν
Πορτογαλία

ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑ (1809)

Ή Αύστρια Θέλησε νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τή γαλλική ἐπιρροή. Ό Ναπολέων έξεστράτευσε καί νίκησε τά αύστριακά στρατεύματα στό Βάγκραμ (Wagram), ἔξω ἀπό τή Βιέννη. Ή Αύστρια άναγκαστηκε νά παραχωρήσει στή Γαλλία τίς δαλαματικές ἀκτές. Ἀπό τότε ἐπικράτησαν στήν Αύστρια οι πολύ συντηρητικοί μέ έπικεφαλῆς τό Μέττερνιχ (Metternich).

Πόλεμος με τήν
Αύστρια

Φθάνοντας στό άποκορύφωμα τής έξουσίας του ή Ναπολέων ἀποφάσισε νά ίδρυσει μιά δυναστεία, πού κατά κάποιο τρόπο θά συνέχιζε ή θά διαδεχόταν τούς Αψβούργους, κρατώντας τό παλιό αὐτοκρατορικό ἀξίωμα. "Ετσι χώρισε τήν Ιωσηφίνα, ἀπό τήν όποια δέν είχε ἀποκτήσει παιδί, καί πήρε γυναίκα του τή Μαρία Λουίζα, κόρη τοῦ αὐτοκράτορα τής Αύστριας. Στά 1811 ἀπέκτησε ἔνα γιό, πού τόν όνόμασε βασιλέα τής Ρώμης.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ (1812) ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ (1814)

Οι Ρώσοι ήταν δυσαρεστημένοι ἀπό τόν ἡπειρωτικό ἀποκλεισμό. Στά 1812 ή Ναπολέων έκανε λάθος νά τούς κηρύξει τόν πόλεμο. "Έμπιστεύτηκε στό μεγάλο στρατό πού διέθετε — κάπου 600000 — στίς ικανότητες καί στήν τακτική του. Δέν ύπολόγισε πώς ἐπρεπε νά πολεμήσει μακριά ἀπό τίς βάσεις άνεφοδιασμού του, μέσα σέ μιά

Έκστρατεία στή
Ρωσία (1812)

ΕΥΡΩΠΗ, 1812

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

‘Η διάβαση τοῦ ποταμοῦ Μπερεζίνα, δους οἱ Γάλλοι δέχτηκαν ἐπίθεση τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, στάθηκε μιὰ φοβερή καταστροφή γιά τὸ στρατό τοῦ Ναπολέοντος. Σήμερα οἱ στρατιώτες περνοῦν ἀπό δύο στενές γέφυρες. Ἀλλοὶ ἐπέκειώντας νά διασχίσουν τὸ παγωμένο ποτόμι χάνονται μέσα στὸν πάγο, ποὺ σπάζει. (Χαρακτικό ἔργο τοῦ Adam.)

χώρα ἔχθρική ἀπό τὴν ἴδια τῇ φύση τῆς. Τά ρωσικά στρατεύματα, μέ στρατηγό τὸν Κουτούζωφ, δέν ἔδωσαν ἀποφασιστική μάχη. ‘Υποχώρησαν καταστρέφοντας τά πάντα. Οἱ Γάλλοι προχώρησαν στό ἑσωτερικό τῆς Ρωσίας. Σὲ μιὰ μάχη κοντά στὸ Μποροντίνο νίκησαν τούς Ρώσους καὶ μπήκαν στὴ Μόσχα. Τά ρωσικά στρατεύματα ἀναδιπλώθηκαν ἀνατολικότερα. Οἱ Γάλλοι ἔμειναν ἔνα μήνα στὴν κατεστραμμένη πόλη, δους κάθε λίγο ἀναβαν μυστηριώδεις πυρκαγίες. ‘Εφτασε ὁ χειμώνας. ‘Ο Ναπολέων ἦ ἔπρεπε ν’ ἀντιμετωπίσει τούς Ρώσους στό ἑσωτερικό τῆς χώρας τους μέ στρατὸ κουρασμένο καὶ χωρίς ἐφόδια ἢ νά γυρίσει πίσω. Προτίμησε τὸ δεύτερο καὶ ἡ ύποχώρηση στάθηκε μιὰ φοβερή καταστροφή. ’Ατακτα σώματα Κοζάκων ἔκαναν ἀδιάκοπο κλεφτοπόλεμο, οἱ Γάλλοι πέθαιναν στὸ δρόμο ἀπό τὸ κρύο. Φτάνοντας στὸν ποταμό **Μπερεζίνα**, στά ρωσοπολωνικά σύνορα, δέχτηκαν τὴν ἐπίθεση τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Καθώς ὑποχωροῦσαν οἱ ὑποταγμένες χώρες ἄρχισαν νά ἐπαναστατοῦν.

Οἱ Πρῶσσοι εἶχαν στὸ μεταξύ καταργήσει τῇ δουλοπαροικίᾳ, εἶχαν ἐπιβάλει ύποχρεωτική θητεία καὶ ἀλλάζοντας κάθε τόσο τούς 42000 στρατιώτες, πού εἶχαν δικαίωμα νά κρατοῦν, μέ ἄλλους, γύμνασαν πολλές χιλιάδες στρατό. ‘Ενώθηκαν μέ τούς Ρώσους, ὅπως καὶ οἱ Αὐστριακοί.

Παρά τίς δυσκολίες δὲ Ναπολέων κατόρθωσε νά συγκεντρώσει στρατό. ‘Η ἀποφασιστική μάχη μέ τούς Ρώσους καὶ Πρῶσσους δόθηκε κοντά στὴ **Λειψία** (1813). Οἱ Γάλλοι νικήθηκαν. Οἱ σύμμαχοι πρότειναν εἰρήνη, μέ σύνορο τὸ Ρήνο, ἀλλά δὲ Ναπολέων ἀρνήθηκε. Τά συμμαχικά στρατεύματα βάδισαν τότε πρός τά γαλλικά σύνορα

Μάχη Λειψίας (1813)

καί οἱ "Αγγλοι μέ τόν Ούέλλιγκτον πέρασαν τά Πυρηναϊα.

Ο Ναπολέων άναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ καί οἱ σύμμαχοι τόν ἔξορισαν στό νησί **ἘΛΒΑ** κοντά στήν Ιταλία (1814). "Επειτα ύπεγραψαν μιά προκαταρκτική είρήνη στό Παρίσι (1814) καί ἐπανέφεραν στό γαλλικό θρόνο τόν ἀδελφό τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', Λουδοβίκο ΙΗ', μέ τή συμφωνία νά μήν ἀλλάξει τίς βασικές πολιτικές καί κοινωνικές μεταβολές πού εἶχε πραγματοποιήσει ἡ ἐπανάσταση. Γιά νά τόν ἐνισχύσουν, ἔδωσαν στή Γαλλία τά σύνορα τοῦ 1792 καί δέν τῆς ἐπέβαλαν πολεμική ἀποζημίωση.

Τά μεγάλα εύρωπαικά προβλήματα θά τά ἔλυνε ἔνα συνέδριο στή Βιέννη, δησού θά ἔπαιρναν μέρος ὅλες οι δυνάμεις, πού εἶχαν πολεμήσει τό Ναπολέοντα, καί ή Γαλλία. "Υπουργοί τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ρωσίας στό συνέδριο τῆς Βιέννης ἦταν ὁ Νέσελρόντ (Nesselrode) καί ὁ Ἰω. Καποδίστριας.

Ἐπάνοδος τῶν Βουρβόνων (1814)

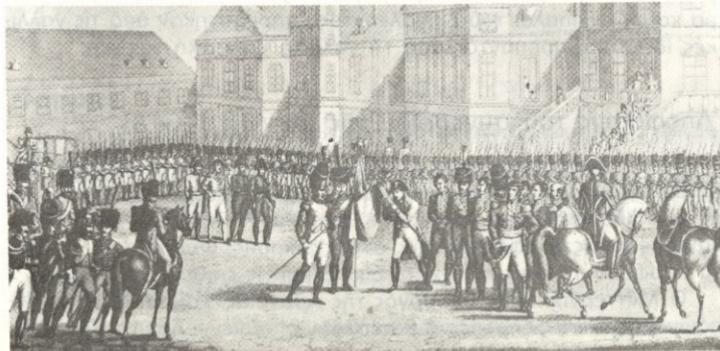
ΟΙ ΕΚΑΤΟ ΗΜΕΡΕΣ. ΒΑΤΕΡΛΩ (1815)

Ο Ναπολέων, ἄνθρωπος μέ τρομακτικό δυναμισμό, ἄν καί ἔξόριστος στήν "Ἐλβα, δέν μποροῦσε νά παραδεχτεῖ ὅτι νικήθηκε ὄριστικά. Μαθαίνοντας πώς οι σύμμαχοι διαφωνοῦν στή Βιέννη, πέρασε κρυφά στή Γαλλία. Ό γαλλικός στρατός, πού ἔστειλαν ἐναντίον του, ἐνώθηκε μαζί του. 'Ο Λουδοβίκος ΙΗ' άναγκάστηκε νά φύγει καί ὁ Ναπολέων ἔγινε πάλι κύριος τῆς Γαλλίας. 'Άλλα οι σύμμαχοι συγκέν-

Συνέδριο Βιέννης (1814)

Ἐπιστροφή τοῦ Ναπολέοντος στή Γαλλία

Μετά τήν ἥττα τῆς Λειψίας ὁ Ναπολέων ἀποχαιρετᾶ τή φρουρά στό Φονταινεμπλώ. (Χαρακτική τοῦ Couché).

173

τρωσαν στρατό. Η τελική μάχη δόθηκε στο Βατερλώ (Waterloo) κοντά στό Βέλγιο (18 Ιουνίου 1815). Οι Γάλλοι νίκησαν τόν πρωσικό στρατό καί ἐπετέθησαν κατά τών "Αγγλων. Τήν ώρα πού οι "Αγγλοί ἄρχισαν νά κλονίζονται οι Πρώσσοι, πού εἶχαν στό μεταξύ ἀναδιοργανωθεῖ, ἥρθαν σέ βοήθειά τους, ἐνώ δέν ἔφτασε ἔγκαιρα ἡ γαλλική ἐφεδρική στρατιά, πού περίμενε δ Ναπολέων. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν γιά τούς Γάλλους μιά φοβερή καταστροφή. Οι σύμμαχοι μπήκαν πάλι στό Παρίσι. Ο Ναπολέων σκέφτηκε νά δραπετεύσει στήν Αμερική, ἀλλά οι "Αγγλοί φύλαγαν τά λιμάνια. Κατέφυγε σ' ἔνα ἀγγλικό πλοϊο καί οι σύμμαχοι τόν ἔξοριδαν σ' ἔνα μακρινό νησί τοῦ Ατλαντικοῦ, τήν **"Αγία Έλένη**, δημοσίευσε στά 1821.

Στό Παρίσι ξαναγύρισε δ Λουδοβίκος ΙΗ' καί ὑπογράφτηκε μιά δεύτερη συνθήκη: Αύτή τή φορά τά γαλλικά σύνορα περιορίστηκαν σ' ἔκεινα τοῦ 1789. Η Γαλλία ἀναγκάστηκε νά πληρώσει μεγάλη πολεμική ἀποζημίωση καί νά ἐπιστρέψει τά καλλιτεχνικά ἔργα πού εἶχε πάρει δ Ναπολέων ἀπό τίς χῶρες πού εἶχε καταλάβει.

Σημασία τῆς ἐποχῆς τοῦ Ναπολέοντος

Σημασία τῆς ἐποχῆς τοῦ Ναπολέοντος

Ο Ναπολέων κυβέρνησε ἀπολυταρχικά, ἀλλά, ὅπως ἀναφέραμε, ὀργάνωσε διοικητικά, οἰκονομικά καί στρατιωτικά τή Γαλλία, τήν ἔκανε ἔνα δόμοιογενές ἀστικό κράτος, τό πρώτο στήν ἡπειρωτική Εὐρώπη, καί ἔξασφάλισε μέ τό ναπολεόντιο κώδικα τήν κοινωνική ἴσοτητα πού εἶχε διακηρύξει ἡ γαλλική ἐπανάσταση.

Στήν ἐποχή τοῦ Ναπολέοντος ἀποκορυφώθηκε ὁ ἀγγλογαλλικός ἀνταγωνισμός. Η "Αγγλία, πού εἶχε ὀριστικά κυριαρχήσει στή Θάλασσα, κέρδισε τήν τελική νίκη, ἐνώ οι Γάλλοι, παρά τίς πολεμικές ἐπιτυχίες τους, ἔξασθένησαν μέ τούς ἀδιάκοπους εύρωπαικούς πολέμους καί μέ τή ρωσική ἐκστρατεία. Οι κατακτήσεις δημιούργησαν τοῦ Ναπολέοντος καί ἡ ἐπέκταση τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς σ' ὅλη τήν Εὐρώπη προκάλεσαν γενικά βαθιές μεταβολές: Τονίστηκε τό ἐθνικό αἰσθημα, ἡ γαλλική νομοθεσία ἐπιβλήθηκε στήν κατακτημένες χῶρες· ἀκόμα καί οι ἀντίπαλοι τοῦ Ναπολέοντος ἐπηρέαστηκαν ἀπό τίς γαλλικές ἰδέες καί προπαντός ἀπό τή γαλλική πολεμική τακτική.

Ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης (1815)

Ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης

Μετά τήν ὀριστική ἥττα τοῦ Ναπολέοντος οι ἀντιπρόσωποι τῶν μεγάλων δυνάμεων ἔσαντο τήν συζητήσεις στή Βιέννη. Τά μεγάλα κράτη διαπραγματεύονταν μυστικά τά ζητήματα καί ἐπέβαλαν ἐπειτα τήν ἀποφάσεις τους στούς μικρούς. Φυσικά ὑπόλογισαν τά συμφέροντά τους καί ὅχι τά δίκαια καί τίς ἐπιθυμίες τῶν λαῶν.

Ο Μέττερνιχ, πρωθυπουργός τῆς Αύστριας, καθόρισε τήν ἀρχές πάνω στήν ὁποίες ἐπρεπε νά βασιστοῦν οι συνεννοήσεις: «τήν νομι-

μότητας» (δηλ. τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς Εύρώπης στήν κατάσταση πού ύπήρχε πρίν από τά 1789) καί «τῶν ἀντισταθμισμάτων» (δηλ. τῆς προσπάθειας κάθε δύναμης νά ἔξασφαλίσει ἔνα ἀντίστοιχο κέρδος γιά κάθε παραχώρηση).

Σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης ἡ Ρωσία πῆρε ἔνα μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας, τό ἔνωσε μέ τά πολωνικά ἐδάφη πού κατεῖχε, καί ἵδρυσε τό βασίλειο τῆς Πολωνίας μέ βασιλιά τόν τσάρο. Ἡ Πρωσία πῆρε ἔνα ἄλλο κομμάτι ἀπό τό δουκάτο τῆς Βαρσοβίας, τή Σαξωνία, τή Βεστφαλία καί μερικές περιοχές τοῦ Ρήνου, γιά νά ἐνοποιήσει τό κράτος της. Ἡ Ἀγγλία κράτησε τή Μάλτα, τά Ἰόνια νησιά (δ Καποδίστριας ἀγωνίστηκε νά χαρακτηριστοῦν ὑποτελής πολιτεία ὑπό τήν προστασία τῆς Ἀγγλίας καί ὅχι ἀγγλική κτήση, καί τό πέτυχε παρά τήν ἀγγλική αντίδραση) τό ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐπιδίας, τήν Κεϋλάνη καί κυριάρχησε στούς θαλασσινούς δρόμους πρός τήν Ἀνατολή. Ἡ Αὐστρία πῆρε τίς Ἰλλυρικές ἐπαρχίες, τή Βενετία καί τή Λομβαρδία καί αὔξησε τήν ἐπιρροή της, στά ιταλικά κράτη καί στά γερμανικά, πού ἐνώθηκαν σέ μιά χαλαρή διμοσπονδία ὑπό τήν ἐπιρροή της. Οι παλιοί ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας καί ὁ πάπας ἤναντηραν τά κράτη τους. Τό ἴδιο ἔγινε στήν Ισπανία καί Πορτογαλία. Τό Βέλγιο καί ἡ Ὀλλανδία ἐνώθηκαν σ' ἔνα κράτος. Ἡ Νορβηγία παραχωρήθηκε στή Σουηδία.

Εἶναι φανερό πώς οι ἀποφάσεις αύτές, πού δέν ἦταν σύμφωνες μέ τούς ἔθνικούς πόθους τῶν λαῶν, δέν μποροῦσαν νά ἔξασφαλίσουν μιά μόνιμη εἰρήνη στήν Εύρώπη. Οι μεγάλες δυνάμεις ὅμως τῆς ἐποχῆς αύτῆς ἐπωφελήθηκαν ἀπό τήν κούραση τῶν λαῶν ἐξ αἰτίας τοῦ μακροχρόνιου πολέμου καί κατόρθωσαν νά τίς ἐπιβάλουν γιά ἔνα μεγάλο χρονικό διάστημα μέ τίς συμμαχίες πού ὀργάνωσαν καί μέ τή στρατιωτική ἰσχύ τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά είναι ἡ σημασία τοῦ είρηνικοῦ ἔργου τοῦ Ναπολέοντος γιά τή Γαλλία; Πῶς διαμορφώθηκε τό γαλλικό κράτος στήν ἐποχή του;
- Ποιοι σέ γενικές γραμμές είναι οι πόλεμοι τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης καί τοῦ Ναπολέοντος, σέ ποιούς λόγους ὀφείλονται καί ποιά κατάσταση δημιούργησαν στήν Εύρώπη;
- Πῶς διαμορφώθηκε ἡ εὐρωπαϊκή κατάσταση μέ τό συνέδριο τῆς Βιέννης;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Αἴτια τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ ἀνταγωνισμοῦ κατά τήν περίοδο τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης καί τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐδαφικές μεταβολές

ΜΕΡΟΣ Γ'

‘Η έλληνική ιστορία ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰ. ὡς τὴν Ἰδρυση^τ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους (1832)

Α. Η δεύτερη περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας

Β' περίοδος
Τουρκοκρατίας.
Γενικά
χαρακτηριστικά

‘Από τό δεύτερο μισό τοῦ 17ου αἰ. σταμάτησε ἡ μεγάλη τουρκική ἐπέκταση καὶ ἄρχισε ἡ κάμψη τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἐπέμβαση τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων στὰ ἐσωτερικά τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἐπειδή κατά τό τέλος τοῦ αἰώνα τά εὐρωπαϊκά κράτη εἶχαν πιά διαμορφώσεῖ τά συμφέροντα καὶ τὴν πολιτική τους στό βαλκανικό καὶ μεσογειακό χώρο.

‘Από τήν Ἄδια αὐτή ἐποχῇ ἀρχίζει ἡ πρόοδος τοῦ ἑλληνισμοῦ πνευματική καὶ οἰκονομική μὲ τήν ἀνάπτυξην τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιοτεχνίας καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἡ οἰκονομική προκοπή τῶν Ἑλλήνων ὀφείλεται καὶ σέ διεθνεῖς αἵτιες, ὅπως ἡταν ἡ ἀπομάκρυνση τῶν ἴταλικῶν πόλεων ἀπό τό μεσογειακό ἐμπόριο, οἱ «διοιμολογήσεις», οἱ συνθῆκες τῆς Αίκατερίνης Β' μὲ τήν Τουρκία, ἡ γαλλική ἐπανάσταση καὶ οἱ ναπολεόντειοι πόλεμοι. Ἡ πνευματική πρόοδος ὀφείλεται κυρίως στό κίνημα τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ στή συμβολή τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ, πού εἶχε ἡδη πλουτίσει καὶ ὁργανωθεῖ.

Σ' ὅλη τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ “Ἐλληνες δέν ἔπαψαν ν' ἀγωνίζονται γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους καὶ νά ἔκμεταλλεύονται κάθε πόλεμο τῆς Τουρκίας μὲ τήν Εύρωπη. Στήν περίοδο πού μᾶς ἐνδιαφέρει, τά ἐπαναστατικά κινήματα ἔγιναν καὶ περισσότερα καὶ δυναμικότερα, ίδιως στήν ἐποχή τῆς Αίκατερίνης Β', παρ' ὅλο πού δέν μπόρεσαν νά ἐπιβληθοῦν. Οι “Ἐλληνες εἶχαν τήν ἐλπίδα πάντα πώς κάποια ἀπό τίς μεγάλες δυνάμεις, πού εἶχε συμφέρον νά διαλύσει τό τουρκικό κράτος, θά τούς βοηθήσει νά ἐλευθερωθοῦν. Στηρίχτηκαν κατά καιρούς στούς Βενετούς, στούς Γάλλους, στούς Ρώσους, στή γαλλική ἐπανάσταση, στό Ναπολέοντα. Στό τέλος, ὅσο ωρίμαζαν, ὅσο ἔβλεπαν πώς δοι οἱ ἄλλοι ἐνδιαφέρονταν κυρίως γιά τά συμφέροντά τους καὶ ἡταν ἔτοιμοι νά ἐγκαταλείψουν τούς “Ἐλληνες σέ πρώτη εύκαιρια, κατάλαβαν ὅτι «ὅ, τι εἶναι νά κάνουν θά τό κάνουνε μοναχοί τους καὶ δέν ἔχουν ἐλπίδα καμιά ἀπό τούς ξένους». “Ἐτσι προχώρησαν μόνοι στήν μεγάλη, τήν τελευταία ἐπανάσταση, τοῦ 1821.

‘Ελπίδες γιά
ἀπελευθέρωση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Μετά τήν κατάληψη τῆς Κρήτης (1669) οι Τούρκοι, πού τό κράτος τους εἶχε κάπως άναδιοργανωθεῖ ἀπό τούς μεγάλους βεζύρηδες τῆς οἰκογένειας τῶν Κιοπρουλοῦ, ἐπιχείρησαν στά πλαίσια τοῦ πολέμου, πού ἄρχισε μετά τήν ύποταγή τῆς Κρήτης, μιά μεγάλη ἐκστρατεία πρός τήν κεντρική Εύρωπη καί πολιόρκησαν τή Βιέννη (1683). Ἀλλά οι ἐπιχειρήσεις καθυστέρησαν κάπου δύο μῆνες καί τελικά ἡ πόλη σώθηκε μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ πολωνικοῦ ἵππικοῦ. Στήν ύποχώρηση δὲ τουρκικός στρατός νικήθηκε καί διαλύθηκε.

Οι Βενετοί ἐπωφελήθηκαν ἀπό τήν ἀποτυχία τῶν Τούρκων καί ὁργάνωσαν μιά σταυροφορία μέ συμμάχους τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, τούς Πολωνούς καί τούς ἵπποτες τῆς Μάλτας. Γιά νά ἀντισταθμίσουν τήν ἀπώλεια τῆς Κρήτης, ἔστειλαν στόλο καί στρατό στήν Πελοπόννησο. Ὁ στρατηγός Φραγκίσκος Μοροζίνι κατέλαβε τό Ναύπλιο (1686), συνέχισε τήν ἐκστρατεία πρός τήν Ἀττική καί πολιόρκησε τήν Ἀκρόπολη τῶν Αθηνῶν. Τότε μιά βόμβα ἀπό τό στρατόπεδο του ἀνατίναξε μέρος τοῦ Παρθενώνα, πού οι Τούρκοι τόν εἶχαν κάνει ἀποθήκη πολεμοφοδίων. Μετά τήν κατάληψη τῶν Αθηνῶν δὲ Μοροζίνι ἔξεστρατεύεται στήν Εύβοια, δην δέν μπόρεσε νά ἐλευθερώσει τή Χαλκίδα, γύρισε δημας στήν Πελοπόννησο καί τήν ύπεταξε.

Ο πόλεμος τελείωσε μέ τήν ειρήνη τοῦ **Κάρλοβίτς** (1699). Ἡ Αύστρια πῆρε τήν Ούγγαρια καί τήν Τρανσυλβανία, ἡ Βενετία τήν Πελοπόννησο, τή Λευκάδα καί τήν Αίγινα.

Ἀπό τήν ἀρχή τοῦ 18ου αἰ. μέ τήν πολιτική τοῦ Μ. Πέτρου, πού ἐπιδίωκε διέξοδο στό Αιγαϊό, ἄρχισε δὲ ρωσοτουρκικός ἀνταγωνισμός.

Μετά τήν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Πέτρου στά Βαλκάνια (1711) οι Τούρκοι πήραν θάρρος καί κήρυξαν τόν πόλεμο ἐναντίον τῆς Βενετίας. Ἐπειδή καί ἡ Βενετία ἦταν ἔξασθενημένη, κατόρθωσαν ν' ἀνακαταλάβουν τήν Πελοπόννησο (1715), ἀλλά νικήθηκαν στή Β. Βαλκανική ἀπό τούς Αύστριακούς, συμμάχους τῶν Βενετῶν, καί ἀναγκάστηκαν νά ύπογράψουν τήν ειρήνη τοῦ **Πασσάροβίτς** (πόλη τῆς Σερβίας, 1718) μέ τήν ὁποία ἡ Τουρκία ἀποχώρησε ὁριστικά ἀπό τήν κεντρική Εύρωπη. Ἡ Αύστρια πῆρε τή Β. Σερβία ὡς τό Βελιγράδι, τή Βοσνία καί τή Δ. Βλαχία καί ἔγινε βαλκανική δύναμη· ἡ Βενετία παραχώρησε στήν Τουρκία τήν Πελοπόννησο, πού τήν εἶχαν στό μεταξύ καταλάβει οι Τούρκοι, καί κράτησε τίς δαλματικές ἀκτές, τήν Πάργα, τήν Πρέβεζα, τή Βόνιτσα καί τά Επτάνησα.

Ἀπό τά μέσα τοῦ 18ου αἰ. ἡ Τουρκία εἶχε πιά δλότελα ἔξασθενήσει. Ἡ ἀντίθεση μέ τήν Αύστρια καί τή Βενετία μειώθηκε, ἐνώ ἀντί-

Πολιορκία τῆς Βιέννης (1683)

Ἐκστρατεία τοῦ Μοροζίνη

Συνθήκη τοῦ Πασσάροβίτς (1718)

Η πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Πόλεμοι
Αϊκατερίνης Β'

Εύρωπαική πολιτική
Στήν Α. Μεσόγειο

Θετα δξύνθηκε ό ρωσοτουρκικός άνταγωνισμός. Η Αϊκατερίνη Β' συνέχισε τήν πολιτική τοῦ Μ. Πέτρου καί μέ τούς δύο πολέμους της ύποχρέωσε τήν Τουρκία ν' ἀνοίξει τά στενά στό ρωσικό έμπόριο καί ν' ἀναγνωρίσει στούς Ρώσους τό δικαίωμα νά προστατεύουν τούς δρόθιδούς τῆς Βαλκανικῆς, δηλ. νά ἐπεμβαίνουν στά έσωτερικά τοῦ τουρκικοῦ κράτους.

Στό τέλος τοῦ 18ου καί στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ. ἡ γαλλική ἐπανάσταση καί οἱ ναπολεόντειοι πόλεμοι ἀπασχολοῦσαν τίς εὐρωπαϊκές δυνάμεις κι' ἔτσι οἱ Τούρκοι δέν εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν μεγάλα προβλήματα. Η διατήρηση τῆς αὐτοκρατορίας τους δῆμας ἦταν πιά ύπόθεση τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Η Ρωσία ἐπιδίωκε πάντα τή διάλυση τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, γιά νά βρεῖ διέξodo στό Αἴγαιο. Η Ἀγγλία, πού ἐνδιαφερόταν γιά τόν μεσογειακό δρόμο πρός τίς ἀποικίες, καί ἡ Γαλλία, πού εἶχε οίκονομικά συμφέροντα στήν τουρκική ἀνατολή, ἀντιδροῦσαν καί ύποστριζαν τήν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας. Τήν ἴδια πολιτική κρατοῦσε καί ἡ Αύστρια, πού μετά τήν εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς ἀπέβλεπε σέ ἐπέκταση στά Βαλκάνια καί πού ἐπωφελήθηκε ἀπό τήν τουρκική παρακμή γιά νά αὔξησει τήν ἐπιρροή της στό έσωτερικό τῆς Τουρκίας.

Οἱ ἀντιθέσεις αύτές τῶν δυνάμεων δημιούργησαν τό **«ἀνατολικό ζήτημα»**, πού ἀπασχολοῦσε τήν εὐρωπαϊκή πολιτική ὡς τόν 20^ο αἰ. καί ἔπαιξε βασικό ρόλο στήν ιστορική πορεία τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

Αἴτια τῆς τουρκικῆς παρακμῆς

1) "Ενα ἀπό τά βασικά αἴτια τῆς παρακμῆς εἶναι ὁ θεοκρατικός καί ἀνατολικός χαρακτήρας τοῦ τουρκικοῦ κράτους, πού ἐμπόδιζε κάθε

τεχνική πρόοδο καί άπέκλειε κάθε μεταρρύθμιση.

2) Ὁ στρατός τῶν γενιτσάρων ἔχασε τὴ μαχητικότητὰ του, ὅταν σταμάτησαν οἱ κατακτήσεις καὶ τὸ παιδομάζωμα, καὶ ἔγινε βάρος γιά τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ ἀρχηγοί τους, πού κατεῖχαν τά ἀνώτατα ἀξιώματα, κρατοῦσαν ὑπὸ τὸν ἔλεγχό τους τὸν κρατικὸ μηχανισμό καὶ δέν ἄφηναν νά γίνει καμιά ἀλλαγή καὶ καμιά στρατιωτική ἢ πολιτική μεταρρύθμιση ἀντίθετη πρός τὰ συμφέροντα τους.

3) Ἡ κεντρική ἔξουσία εἶχε ἔξασθενήσει· οἱ σουλτάνοι, κλεισμένοι στό παλάτι, σχεδόν αἰχμάλωτοι τῶν ἀνώτατων θρησκευτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν υπαλλήλων, ἔχασαν κάθε ἐπαφή μὲ τὸ λαό καὶ τὸ στρατό. Μερικοί, πού δοκίμασαν νά κάνουν μεταρρυθμίσεις, καθαιρέθηκαν ἢ δολοφονήθηκαν ἀπό στρατιωτικές ἐπαναστάσεις.

4) Ἡ ἔξασθενηση τῆς κεντρικῆς ἔξουσίας ἐνίσχυσε τούς κατά τόπους πασάδες, πού ἔγιναν σχεδόν ἀνεξάρτητοι καὶ ἐπιδίωκαν ν' ἀποσπαστοῦν ἀπό τὸ κράτος. Τέτοιοι πασάδες ἦταν ὁ Πασβάνογλου τοῦ Βιδινίου, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αιγύπτου.

5) Ἡ διοίκηση τοῦ κράτους εἶχε ἀποδιοργανωθεῖ. Τίποτα δέ γινόταν χωρίς δωροδοκία. Οἱ ἀνώτατες θέσεις ἀγοράζονταν.

6) Δέν ἔγινε καμιά προσπάθεια προσαρμογῆς στίς νέες εύρωπαι·κές συνθῆκες ζωῆς. Ἐνῶ στήν Εὐρώπη ἄρχισε ἡ βιομηχανική ἐπανάσταση, στό τουρκικό κράτος ἐπικρατοῦσε ἡ νωθρότητα καὶ ἡ μοιρολατρεία.

7) Ἡ τουρκική αὐτοκρατορία ἦταν ἔνα κράτος πολυεθνικό, ἐπειδή περιλάμβανε πολλούς λαούς, καὶ φυσικά διασπάστηκε ὅταν ἀναπτύχθηκε ἡ ἔθνική συνείδηση τῶν ὑπόδουλων λαῶν.

8) Οἱ ὑπόδουλες ἔθνικότητες — ἴδιαίτερα ἡ ἐλληνική — πού ἀποτελοῦσαν τό δυναμικό βιοτεχνικό καὶ ναυτικό στοιχεῖο τῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἶχαν ἀναπτύξει σημαντική ἀστική τάξη, ἦταν ἔχθρικές καὶ ἀπέβλεπαν στή διάλυση τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ στήν ἀπελευθέρωσή τους.

Αἵτια τῆς παρακμῆς
τῆς τουρκικῆς
αὐτοκρατορίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Φαναριώτες μεγάλοι διερμηνεῖς

Οι Τούρκοι, ἐπειδή τό κοράνι δέν τούς ἐπέτρεπε νά μαθαίνουν ξένες γλώσσες, ἄρχισαν ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰ. νά χρησιμοποιοῦν φαναριώτες ὡς μεγάλους διερμηνεῖς καὶ διερμηνεῖς τοῦ στόλου. Οἱ φαναριώτες δέν εἶχαν ἐπίσημο ἀξίωμα, ἀλλά ἀσκοῦσαν μεγάλη ἐπιρροή στό τουρκικό κράτος, γνωρίζονταν μέ τούς πρέσβεις

Φαναριώτες
Μ. διερμηνεῖς

τῶν εύρωπαϊκῶν δυνάμεων καί ἀποκτοῦσαν διπλωματική πείρα. Πρῶτοι μεγάλοι διερμηνεῖς ἦταν ὁ **Παναγιώτης Νικούσιος**, πού δια-πραγματεύτηκε μέ τούς Βενετούς τήν παράδοση τῆς Κρήτης (1669) καί ὁ **Άλέξανδρος Μαυροκορδάτος**, πού ἔκλεισε τή συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς (1699).

Φαναριώτες ἡγεμόνες στή Βλαχία καί Μολδαβία.

Φαναριώτες
ἡγεμόνες

‘Από τίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νά διορίζουν φα-ναριώτες ὡς ἡγεμόνες στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες, τή Βλαχία καί τή Μολδαβία, δηλαδή τίς πέρα ἀπό τό Δούναβη περιοχές τῆς Ν. καί Α. Ρουμανίας.

Οἱ χώρες αύτές ἦταν ἀπό τό 14ο αἰ. ὑποτελή κράτη μέ ίδιαίτερα προνόμια καί υπόποιους ἡγεμόνες, ἀλλά, ἐπειδή αὐτοί ἀναμείχθηκαν στούς πολέμους μέ τή Ρωσία, οἱ Τούρκοι προτίμησαν νά τούς ἀντι-καταστήσουν μέ “Ελληνες”.

Οἱ φαναριώτες ἡγεμόνες κατόρθωσαν σιγά σιγά νά εύρουν τά δικαιώματά τους καί νά ιδρύσουν σχεδόν ἡγεμονικές οίκογένειες, παρ’ ὅλο πού ἡ ἔξουσία τους δέν ἦταν σταθερή, ἐπειδή ἔξαρτούταν ἀπό τίς παριουργίες καί τίς διαθέσεις τῶν Τούρκων. Οἱ ἡγεμόνες διέθεταν χριστιανικά μισθοφορικά στρατεύματα γιά νά ἐπιβάλλουν τήν τάξη, ἔξεδιδαν νόμους καί εἶχαν διπλωματικές σχέσεις μέ ξένα κράτη. Μέ τίς ρωσοτουρκικές συνθήκες τῆς Αίκατερίνης Β’ ἡ θέση τους κατοχυρώθηκε ἀκόμα περισσότερο.

Γαιοκτήμονες — πρόκριτοι

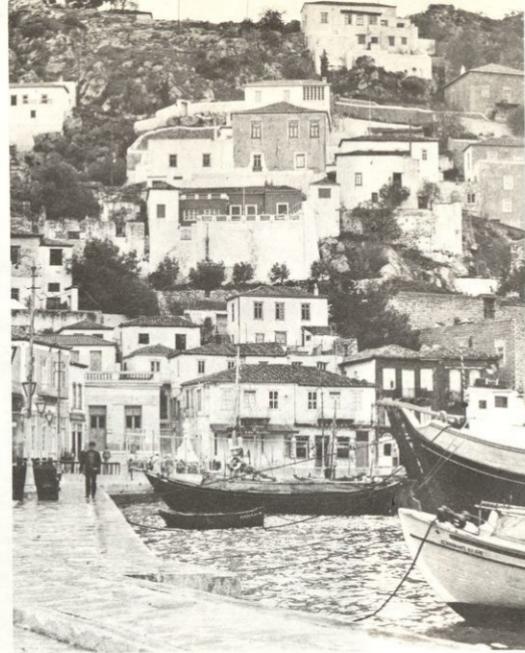
Γαιοκτήμονες
πρόκριτοι

Τό θέμα τῆς ίδιοκτησίας γῆς γιά τόν ύπόδουλο ἐλληνισμό (τό νά εἶναι δηλαδή κανείς ίδιοκτήτης γῆς ἡ ἀπόλος κολλήγας, ἀφοῦ τό κο-ράνι ἀπαγόρευε τή δουλοπαροικία) παρουσιάζει ἀπό τούς πρώτους αἰώνες τῆς τουρκοκρατίας μεγάλη ποικιλία, ἐπειδή ἔξαρτανται ἀπό τά προνόμια, πού εἶχαν κατά καιρούς δοθεῖ σέ κάθε περιοχή ἡ ἀπό τή γεωγραφική της θέση. Στά δρεινά καί στά μικρά νησιά εἶχαν ίδιοκτη-σίες οἱ “Ελληνες σχεδόν ἀποκλειστικά, ἐνῶ στίς πεδιάδες ύπηρχαν μεγάλα τουρκικά χτήματα.

Μέ τό πέρασμα τῶν αἰώνων ἀπέκτησαν μεγάλα χτήματα τά μο-ναστήρια καί γενικά ἡ ἐκκλησία, πού κληρονομοῦσε τούς ἄκληρους, καί ὅπου πολλοί ἔδιναν τήν περιουσία τους, κρατώντας μόνο τήν ἐ-πικαρπία, γιά νά τήν ἀπαλλάξουν ἀπό τήν τουρκική φορολογία. “Ἐπειτα οἱ πλούσιοι “Ελληνες καί πρό παντός οἱ πρόκριτοι, καθώς ἐ-κλέγονταν σχεδόν κληρονομικά καί ἀπέκτησαν μεγάλες περιουσίες, σχημάτισαν μέσα στήν ύπόδουλη ἐλληνική κοινωνία μία ἀριστοκρα-τία μεγαλοκτηματιῶν, πού εἶχε πολιτική δύναμη καί ἐπιρροή στό λαό.

'Ανάπτυξη τοῦ ναυτικοῦ. Νοικοκυραῖοι

Τά έλληνικά ναυτικά νησιά, ὅπως ή 'Υδρα, Σπέτσες, Ψαρά, ἦταν σχεδόν ἄγνωστα καί ἀκατό-κητα στήν ἀρχαία καί τῇ βυζαντινή ἐποχῇ. Κατοικήθηκαν πιό πυκνά μετά τήν τουρκική κατά-κτηση. Οἱ κάτοικοι ζοῦσαν στήν ἀρχή ἀπό τήν ἀλιεία. Κατόπιν ἀρχισαν ν' ἀναπτύσσουν τή ναυτιλία, ιδίως μετά τήν κατάληψη τῆς Κρήτης, ὅταν οἱ Βενετοί ἀ-πομακρύνθηκαν ἀπό τήν Α. Με-σόγειο. Κατά τό τέλος τοῦ 18ου αἰ. τούς Βοθίθησαν οἱ διεθνεῖς συνθῆκες, οἱ πόλεμοι τῆς Αϊκα-τερίνης, ή γαλλική ἐπανάσταση, οἱ ναυπολεόντειοι πόλεμοι γιά ν' ἀναπτύξουν τό ἐμπόριο σέ μεγά-
λη κλίμακα.

'Υδρα.

Τό μεγάλο ἐμπόριο (ἔπαιρναν στάρια ἀπό τή Ρωσία καί τά που-λοῦσαν πανάκριβα στά ἀποκλεισμένα λιμάνια τῆς Εύρώπης· ἐμπο-ρεύονταν σ' ὅλη τή Μεσόγειο· ἔφτασαν πρίν ἀπό τήν ἐπανάσταση ὡς τήν Ἀμερική) δημιούργησε μιά τάξη πλούσιων ἐφοπλιστῶν (**νοι-κοκυραῖων**) πού δέν ταξίδευαν πιά οἱ ἴδιοι, εἶχαν μεγάλη ἐπιρροή καί κυβερνοῦσαν τά νησιά. 'Ισχυρότεροι ἦταν οἱ νοικοκυραῖοι τῆς 'Υδρας καί τῶν Σπετσῶν.

Νοικοκυραῖοι

Τά καράβια ἦταν ὀπλισμένα μέ κανόνια καί συχνά οἱ ναῦτες ἀναγ-κάζονταν νά δίνουν μάχες μέ τούς κουρσάρους γιά νά σώσουν τό φορτίο. Αύτό καί ἡ ζωή τῆς θάλασσας τούς ἔκαναν γερούς, τολμη-ρούς καί ριψοκίνδυνους. Ταξίδευαν ἀπό μικρά παιδιά καί γίνονταν ἔμπειροι ναυτικοί.

Ναυτικό

'Επειδή δέν ύπηρχαν ἀσφαλιστικές ἑταιρίες καί τά ταξίδια ἦταν ἐ-πικίνδυνα, οἱ ἱδιοκτῆτες φρόντιζαν νά ἔχουν μετοχές σέ πολλά κα-ράβια καί ἔδιναν στούς καπεταναίους καί τούς ναῦτες ὅχι μισθό, ἀλ-λά μερίδιο στά κέρδη καί στή ζημιά. Καθένας ἔβαζε τό κεφάλαιό του (σερμαγιά) στό φορτίο κι' ἔτσι ἐνδιαφερόταν γι' αὐτό προσωπικά.

Οἰκονομική
δργάνωση

Τά νησιά ὑπάγονταν διοικητικά στόν καπετάν πασά (Τοῦρκο ναυάρχο) πού περνοῦσε μιά φορά τό χρόνο νά εἰσπράξει τούς φό-ρους. Γενικά στά νησιά κατοικοῦσαν ἐλάχιστοι ή καί καθόλου Τοῦρ-

Διοικηση

Σπίτι στο Κόρθι της Άνδρου (φωτογραφία Γεωργίου Α. Σαρρή).

κοι και ήταν σχεδόν αύτόνομα. Η Ύδρα καί οι Σπέτσες είχαν μιά όλιγαρχική όργανωση, τά Ψαρά δημοκρατικότερη. Έκτός από τήν Ύδρα, τίς Σπέτσες, τά Ψαρά, ναυτικό μεγάλο είχαν άκομα ή Μύκονος, τό Γαλαξίδι, ή Κάσος καί άλλα έλληνικά λιμάνια.

Άναπτυξη έμπορίου καί βιοτεχνίας

Έμπορο

‘Από τό τέλος τοῦ 17ου καί τίς άρχές τοῦ 18ου αι. ξέπεσαν τά λιμάνια τῆς Έγγύς Ανατολής (Συρίας, Αιγύπτου) καί άναζωγονήθηκε τό έμποριο τοῦ Αιγαίου, μέ κέντρα τή Σμύρνη καί τή Θεσσαλονίκη.

Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ έμπορίου τό έκμεταλλεύονταν οι ξένοι, ίδιως οι Γάλλοι, πού είχαν άποκτήσει προνόμια μέ τίς «διοιμολογήσεις». Μετά τή γαλλική έπανασταση σμως τό γαλλικό έμποριο ξέπεσε καί έπωφελήθηκαν οι ‘Ελληνες, πού κατά τά τέλη τοῦ 18ου αι. πήραν σχεδόν τά 3/4 τοῦ έμπορίου τής άνατολής.

Βιοτεχνία

Παράλληλα άρχισε ν’ άναπτυσσεται ή βιοτεχνία. ‘Ετσι π.χ. στά Αμπελάκια τής Θεσσαλίας καί στά χωριά τοῦ Πηλίου έκαναν έργα στήρια, όπου έβαφαν μαλλιά καί μπαμπάκι μέ φυτικά χρώματα, στήν Καστοριά κατεργάζονταν γουναρικά, στά Μαδεμοχώρια τής Χαλκί-

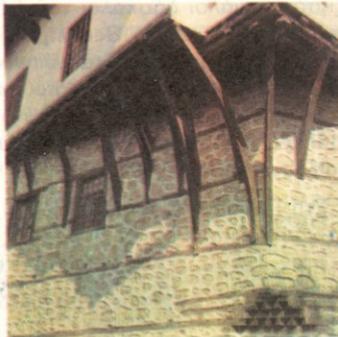
Άρχοντικό της Καστοριάς (φωτογραφία Μαρίας Βούρα).

δικῆς ἔβγαζαν μεταλλεύματα, στά Γιάννενα ἐπεξεργάζονταν τό χαλ-
κό καί τό ἀσήμι.

Ἐπειδή δέν περίμεναν καμιά ύποστήριξη ἀπό τό τουρκικό κράτος,
όργανώνονταν σέ συνεταιρισμούς. Περίφημος εἶναι ὁ συνεταιρι-
σμός στά Ἀμπελάκια, ὅπου ὄλοι οι συνεταῖροι κατέβαλαν χρήματα ἢ
ἐργασία καί εἶχαν ὄλοι μερίδιο
στά κέρδη καί στή ζημιά. "Ετσι ἡ
ἀνάγκη ἔκανε τούς ύπόδουλους
Ἐλληνες νά ἀνακαλύψουν τόν
συνεταιρισμό κεφαλαίου καί ἐρ-
γασίας, πού σήμερα μόλις ἄρχι-
σε νά δοκιμάζεται γενικότερα.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί
τῆς ναυτιλίας δημιούργησε με-
γάλα κέντρα (Ύδρα, Σπέτσες,
Ψαρά, Κάσος, Μύκονος, Χίος,
Γαλαξίδι, Πήλιο, Ἀμπελάκια,

Ἀμπελάκια

Ἐμπορικά κέντρα

Πόρτα της Χίου, διακοσμημένη με δικέφαλο δε-
τό (φωτογραφία Μαρίας Βούρα).

Μετανάστευση

Παροικίες

Γιάννενα, Θεσ/νίκη, Σέρρες, Σιά-
τιστα, Καστοριά κ.α.) καί μιά ί-
σχυρή άστική τάξη.

‘Η άνάπτυξη τῶν παροικι- ῶν στό έξωτερικό

‘Η μεταναστευτική κίνηση, που άρχισε άμέσως μετά ή καί πρίν από τήν άλωση, συνεχίστη-
κε σ’ όλη τήν περίοδο τῆς Τουρ-
κοκρατίας. Οι ‘Ελληνες, όπως έ-
χομε άναφέρει, γιά ν’ άποφύ-
γουν τίς πιέσεις τῶν Τούρκων
μετανάστευαν πολλές φορές ό-
μαδικά, όλόκληρα χωριά, πρός
τή Δύση, ιδίως στήν Ιταλία, ό-
που ίδρυθηκαν από τόν 15ο αι.
οι πρώτες έλληνικές παροικίες
στή Βενετία, τήν Πάδουα, τή
Νεάπολη, τό Λιβύρον. Τό 17ο αι.

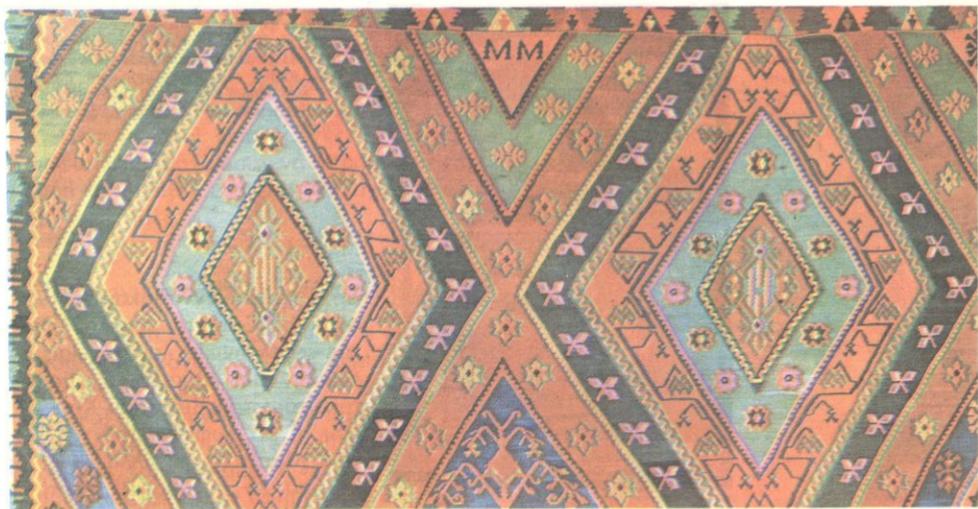
πολλοί Μανιάτες μετανάστευσαν όμαδικά στήν Κορσική, όπου άκό-
μη καί σήμερα μιλιέται στά χωριά ή έλληνική γλώσσα. ‘Από τά μέσα
τοῦ 16ου αι. οι παροικίες τής Ιταλίας όργανώθηκαν μέ σχολεῖα,
έκκλησίες, τυπογραφεία καί έγιναν έμπορικά καί πνευματικά κέντρα
τοῦ έλληνισμού.

‘Από τά μέσα τοῦ 17ου αι. άρχισε μιά νέα μεταναστευτική κίνη-
ση, αύτή τή φορά γιά λόγους πιό πολύ έμπορικούς. Οι παλιές παροι-
κίες ένισχύθηκαν καί ίδρυθηκαν νέες στήν Αύστρια, Ούγγαρια, Ρω-
σία, Πολωνία, Γερμανία, Γαλλία, Όλλανδια, Βαλεαρίδες, Μάλτα.

Στήν Αύστρια ή πιό σημαντική ήταν ή παροικία τῆς Βιέννης, όπου
έζησαν μεγάλοι δάσκαλοι τοῦ Γένους, καθώς ό ‘Ανθιμος Γαζῆς, ό
Νεόφυτος Δούκας, ό Θεοκλητος Φαρμακίδης. Έκει έμεινε γιά ένα
διάστημα καί ό Ρήγας. Στά έλληνικά τυπογραφεία τῆς Βιέννης τυπώ-
θηκαν τά έργα τοῦ Ρήγα, οι πρώτες έλληνικές έφημερίδες καί τό πε-
ριοδικό «Λόγιος Έρμης», όπου δημοσιεύει άρθρα ό Κοραής καί οι
μαθητές του καί πού έγινε τό σημαντικότερο όργανο τοῦ έλληνικού
διαφωτισμού.

Στή Γαλλία σημαντικές ήταν οι παροικίες τῆς Μασσαλίας καί τοῦ
Παρισιού, όπου έζησε ό **Κοραής** καί πολλοί άλλοι λόγιοι.

Στήν Ιταλία, ή παροικία τῆς Βενετίας ήταν από παλιά τό κέντρο
τοῦ έλληνισμοῦ τῆς διασπορᾶς, όπως καί ή έμπορική παροικία τοῦ
Λιβύρουν.

Κιλίμ από την Οίνον

‘Η ἀστική τάξη τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἔξωτερικοῦ, οἰκονομικά ἴσχυρῆ, μορφωμένη καὶ φιλελεύθερη, ἦρθε σέ ἅμεση ἐπαφή μὲ τίς ιδέες τοῦ διαφωτισμοῦ. Γιά τούς “Ἑλληνες αὐτούς, καθώς καὶ γιά τούς “Ἑλληνες τοῦ ἔσωτερικοῦ, τό μεγάλο πρόβλημα ἦταν τό ἑθνικό. “Ἡθελαν ν’ ἀποκτήσουν μιὰ ἐλεύθερη πατρίδα. Οι “Ἑλληνες τοῦ ἔξωτερικοῦ ἔβλεπαν τὴν Τουρκία ἀπ’ ἔξω καὶ διαπίστων τὸν ξεπεσμό της, καθώς καὶ τὴν πρόδοτο τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου. Πίστευαν πώς οἱ “Ἑλληνες ἔχουν τῇ δυνατότητα νά ἐλευθερωθοῦν μὲ τίς δικές τους δυνάμεις ἀρκεῖ νά μορφωθοῦν, νά δεθοῦν πάλι μὲ τὴν παλιά τους παράδοση καὶ ιστορία. Ἀπό τίς ἐλληνικές παροικίες ἄρχισε ἡ μεγάλη κίνηση τοῦ ἐλληνικοῦ διαφωτισμοῦ.

‘Η πνευματική ἀναγέννηση

Μετά τήν ἄλωση οἱ περισσότεροι πνευματικοί ἥγετες τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὅσοι σώθηκαν, ἔφυγαν καὶ ὁ λαός ἔμεινε στό σκοτάδι. Εὔτυχῶς ὅμως διατηρήθηκαν μερικές ἐλληνικές περιοχές ἔξω ἀπό τὴν τουρκική κατάκτηση. Ἐκεῖ κατέφυγαν πολλοί λόγιοι καὶ καλλιτέχνες καὶ ἡ βυζαντινή παράδοση συνδέθηκε ἐκεῖ γόνιμα μὲ τὴν εύρωπαική πολιτιστική κίνηση. Τέτοια κέντρα ἦταν στήν ἀρχῇ ἡ Κρήτη, μετά τά ‘Ἐπτάνησα καὶ οἱ ‘Ηγεμονίες.

Στήν Κρήτη, στό ‘Αγιο ‘Ορος, στή Βενετία καὶ στά ‘Ἐπτάνησα συνεχίστηκε ἡ παράδοση τῆς βυζαντινῆς τέχνης, πού ἔδωσε μετά τήν ἄλωση μεγάλους ἀγιογράφους, ὅπως ὁ **Μιχαήλ Δαμασκηνός**, ὁ **Πέτρος** καὶ **Ἐμμ. Λαμπάρδος**, ὁ **Θεόδωρος Πουλάκης**, ὁ **Ἡλιού Μόσχος**, ὁ **Ἐμμ. Τζάνες**.

Πνευματικά κέντρα

Κρήτη

Έμμ. Λαμπάρδου, 'Η Παναγία ή γλυκοφιλούσα. ('Αθηναίο μουσεῖο Μπενάκη, δρέξ 17ου αι.). Μετά τήν άλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ή βυζαντινή καλλιτεχνική παρόδοση συνεχίστηκε στήν Κρήτη, στό 'Άγιο Όρος, στά 'Εππανησα. Στά έργαστηρια τῆς Κρήτης διδάχτηκε την βυζαντινή ζωγραφική ό Δομηνικός Θεοτικόπουλος. (Greco).

Στήν Κρήτη γεννήθηκαν τό 17ο αι. καί τά πρώτα μεγάλα ἔργα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας: ή «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ», ό «Ἐρωτόκριτος» τοῦ Βικεντίου Κορνάρου, ή «Ἐρωφίλη» τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη καί ἄλλα.

‘Από τό πνευματικό κέντρο τῆς Κρήτης ξεκίνησαν καί οι

πρῶτοι μεγάλοι ἡγέτες τῆς νεοελληνικῆς ἀναγέννησης, ό **Μελέτιος Πηγᾶς**, ό **Μάξιμος Μαργούντιος** καί ό **Κύριλλος Λούκαρις**.

“Οταν ό Κύριλλος Λούκαρις ἔγινε πατριάρχης στήν Κωνσταντινούπολη ἔνα νέο πνεῦμα φύσης στό πατριαρχεῖο. ‘Ιδρυσε σχολεῖα, δημιούργησε γύρω του ἔνα κύκλο λογίων, φρόντισε γιά τήν ἀναμόρφωση τοῦ κλήρου, γιά τήν μετάφραση τῆς Ἅγιας Γραφῆς, ἴδρυσε τό πρώτο τυπογραφεῖο.

‘Η δράση του, πού συμπίπτει μέ τόν 30ή πόλεμο, ἀναπτύχθηκε σέ μιά δύσκολη ἐποχή γιά τήν ὄρθοδοξία. Τά θρησκευτικά μίση ἔφταναν ὥς τήν Ἀνατολή, ὅπου οι ἱησουΐτες καί οι διαμαρτυρόμενοι εἶχαν ἐπεκτείνει τή δράση τους, προστατευμένοι ἀπό τής εὐρωπαϊκές δυνάμεις, πού ὅσο η Τουρκία ζέπεφτε, τόσο πιό πολύ ἐπενέβαιναν στά ἑσωτερικά τῆς. Στήν κρίσιμη αὐτή ἐποχή ό Μελέτιος Πηγᾶς καί πιό πολύ ό Λούκαρις ἀγνωστήκαν γιά νά σώσουν τήν ὄρθοδοξία καί τό ἔθνος. ‘Η σύγκρουση τοῦ Λούκαρι μέ τούς ἱησουΐτες, πού τόν κατηγοροῦσαν γιά καλβινιστή, κατάληξε στή σύλληψη, τή φυλάκιση καί τήν ἔκτελεσή του ἀπό τούς Τούρκους (1638).

‘Ο Λούκαρις ἄφησε πολλούς μαθητές. ‘Ο σημαντικότερος ἦταν ό Θεοφίλος Κορυδαλεύς, ‘Αθηναϊος φιλόσοφος, πού δίδαξε στήν Κωνσταντινούπολη, (στή Σχολή τοῦ Γένους) καί στήν Ἀθήνα καί εἶχε μαθητές τόν Ἰω. Καρυοφύλλη, Εύγενιο Γιαννούλη τόν Αίτωλο καί ἄλλους. ‘Αργότερα, κατά τό τέλος τοῦ 17ου αι. οι σημαντικότεροι λόγιοι ἦταν οι Φαναριώτες Ἀλέξανδρος καί Νικ. Μαυροκορδάτος.

Στό 18ο αι. μεγάλα πνευματικά κέντρα στάθηκαν τά ‘Εππανησα,

Κύριλλος Λούκαρις
(1572 – 1638)

Μαθητές τοῦ
Κυρίλλου
Λουκάρεως

(άπ' όπου κατάγονταν ο **Ηλίας Μηνιάτης**, ο **Εύγενιος Βούλγαρης**, ο **Κων/νος Θεοτόκης**), καθώς και οι **'Ηγεμονίες**, όπου έδρασαν ο **'Ιωσηπος Μοισιόδακας**, ο **Δημήτριος Καταρτζῆς — Φωτιάδης**, ο **Λάμπρος Φωτιάδης**, ο **Βενιαμίν Λέσβιος** καί ἄλλοι.

Όλοι μεγάλοι ἐπιστήμονες, ἐπηρεασμένοι από τόν εύρωπαικό διαφωτισμό, δοκίμασαν νά φέρουν τήν εύρωπαική σκέψη στήν **'Ελλάδα** καί δίδαξαν στά ἑλληνικά σχολεῖα τά μαθηματικά καί τίς φυσικές ἐπιστῆμες.

‘Ο ἑλληνικός διαφωτισμός

Από τό τέλος τοῦ 18ου αἰ. ή πνευματική προκοπή τοῦ ἑλληνισμοῦ συνδυάστηκε ὅλο καί περισσότερο μέ τήν προετοιμασία γιά τήν ἔθνική ἀπελευθέρωση. Ἐπηρεασμένοι από τίς εύρωπαικές ἰδέες καί πιστεύοντας πώς ή παιδεία θά ἀφυπνίσει καί θά ἐνισχύσει τόν ἑλληνισμό, οἱ ἡγέτες τοῦ διαφωτισμοῦ προσπαθοῦσαν νά φέρουν καί στήν **'Ελλάδα** τά **«φῶτα»** ιδρύοντας παντοῦ σχολεῖα, τυπογραφεῖα, ἐκδίδοντας ἐφημερίδες καί περιοδικά, τυπώνοντας τά ἀρχαῖα ἑλληνικά σύγγραμματα καί γράφοντας ἐκλαϊκευτικά βιβλία, σχετικά μέ τήν ἀρχαία **'Ελλάδα** καί τή δράση τῶν ἀρχαίων **'Ελλήνων** προγόνων.

‘Η κίνηση τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ ἔχει κορυφαῖο ἡγέτη τόν **Κοραή**, ἀλλά καί ὁ **Ιγνάτιος**, ἐπίσκοπος Οὐγγροβλαχίας καί ὁ **Άνθιμος Γαζῆς** καί ὁ **'Ιω. Καποδίστριας** καί πλῆθος ἄλλοι ἀγωνίστηκαν γιά τό ἵδιο ιδανικό.

Παντοῦ οἱ πλούσιοι **"Ἐλληνες διέθεταν χρήματα γιά τήν ἴδρυση σχολείων.** Από τά μέσα τοῦ 18ου ὡς τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ. ἔγιναν πολλά σχολεῖα γιά τά πρώτα γράμματα, ἀλλά καί μεγάλες σχολές, σχεδόν πανεπιστημιακές, οἷους διδάσκονταν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καί οἱ πατέρες τῆς ἑκκλησίας ἀλλά καί ή λογική, ή φιλοσοφία, ρητορική, μαθημα-

Ἐπανήσιοι καί λόγοι τῶν Ἡγεμονιῶν

Ἐλληνικός διαφωτισμός

Ἡγέτες

Παιδεία

Σχολές

‘Ο **Κοραής**, ἥρειο τοῦ γλυπτή **Γεωργίου Βρούτου**, 1843 — 1937, πού ἔχει στηθῆ στά προπύλαια τοῦ πανεπιστημίου **Άθηνών**. (Φωτογραφία **Μ. Σκιαδαρέση**. Παραχωρήθηκε ἀπό τήν **Έθνικη Πινακοθήκη**).

Ο Άγιος Κοσμᾶς ο Αίτωλος.

Δάσκαλοι τοῦ
Γένους

κονόμου, ο Νεόφυτος Βάμβας, ο Νεόφυτος Δούκας, ο Γεώργιος Γεννάδιος, ο Κων/νος Κούμας, αύτοί πού ἔπειτα ὄνομάστηκαν τιμητικά «Δάσκαλοι τοῦ Γένους».

‘Ανάμεσα στούς μαθητές τους ἦταν ο Ρήγας, ο πατριάρχης Γρηγόριος Ε’, ο Έμμης Ξάνθος, ο Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός καὶ ἄλλοι.

‘Από τούς δασκάλους αὐτούς, πολλοί ἔγραφαν σέ ἀρχαία γλώσσα, καθώς ο Δούκας, γιατί πίστευαν πώς ἔτσι θά μποροῦσαν ν’ ἀναστήσουν μαζί μέ τήν Ἑλλάδα καὶ τόν ἀρχαῖο πολιτισμό. ‘Άλλοι καλιεργοῦσαν τή δημοτική, τή γλώσσα πού μιλοῦσε ο Ἑλληνικός λαός. ‘Ανάμεσα στίς δύο τάσεις ο Κοραής προσπάθησε ν’ ἀπλοποιήσει τήν ἀρχαία γλώσσα, πήρε στοιχεῖα τῆς δημοτικῆς τά προσάρμοσε στή γραμματική τῆς ἀρχαίας καὶ δημιούργησε μιά γλώσσα μικτή, ἀπ’ όπου γεννήθηκε ή καθαρεύουσα.

Δίπλα στούς μεγάλους δασκάλους ἀγωνίζονταν καὶ οἱ φτωχοί καὶ ἀπλοί δάσκαλοι τῶν χωριῶν καὶ ταπεινοί καλόγεροι ιεροκήρυκες, οἵπως ο Κοσμᾶς ο Αίτωλος, πού γύριζε τά χωριά τῆς Ἡπείρου διδάσκοντας, τονώνοντας τήν ἑθνική συνείδηση τοῦ λαοῦ καὶ ίδρυοντας παντοῦ σχολεῖα.

‘Ο ἀγώνας γιά τήν ἐλευθερία. Έλπίδες καὶ ἐπαναστάσεις πρίν ἀπό τή μεγάλη ἔξεγερση τοῦ 1821

‘Ο Ἑλληνικός λαός ποτέ δέ δέχτηκε τήν τουρκική κατοχή σάν κάτι μόνιμο καὶ τετελεσμένο καὶ ποτέ δέν ἔπαψε ν’ ἀγωνίζεται, κάθε φορά ἀνάλογα μέ τίς συνθῆκες.

Στά πρῶτα χρόνια τῆς σκλαβιᾶς ο Ἑλληνισμός δέν ἦταν δυνατό νά ἐπιχειρήσει ὀργανωμένη ἐπανάσταση. Οι ἐλπίδες του στηρίζονταν

τικά, ίστορία καὶ οἱ φυσικές ἐπιστήμες. Τέτοιες σχολές ἦταν ή Μεγάλη Σχολή τοῦ Γένους στήν Κωνσταντινούπολη, ή Ἀθωνιάς ἀκαδημία στό “Άγιο Όρος, η «Μαρούτσειος» ή «Καπλάνειος», ή «Ζωσιμαία» στά Γιάννενα καὶ ἄλλες στήν Αθήνα, στή Δημητσάνα, στή Σμύρνη, στής Κυδωνίες, στή Ζαγορά, στήν Πάτρο, στής Ηγεμονίες.

Στίς σχολές αὐτές δίδασαν μεγάλοι δάσκαλοι, οἵπως ο Λάμπρος Φωτιάδης, ο Άθανάσιος καὶ Δωρόθεος Πρώιος, ο Άθανάσιος Ψαλλίδας ο Κων/νος Οι-

στό Θρύλο («Θά ξυπνήσει δ μαρμαρωμένος βασιλιάς . . .») καί στό Θαῦμα («δ ἄγγελος θά διώξει τούς Τούρκους ώς τήν κόκκινη μηλιά»). Παράλληλα γίνονταν, όπως άναφέραμε, προσπάθειες άπό τούς «Ελληνες τοῦ ἔξωτερικοῦ γιά νά ὁργανωθεῖ σταυροφορία.

Εύκαιριες γιά ἀγῶνες καί τοπικές ἐπαναστάσεις ἔδωσαν οι τουρκοβενετικοί πόλεμοι, πού συνεχίστηκαν ώς τά τέλη τοῦ 17ου αἰ., ἀν καί οἱ «Ελληνες δέν εἶχαν τότε παρά ν' ἀλλάζουν κυρίαρχο: ἀπό τήν τουρκική βαρβαρότητα στήν ἑκμετάλλευση τῶν Βενετῶν.

Κατά τά τέλη τοῦ 15ου αἰ. οἱ «Ἐλληνες ἥλπιζαν στὸν Κάρολο Η' τῆς Γαλλίας, πού κατά τούς ιταλικούς πολέμους διακήρυσσε ὅτι σκοπεύει νά ἐλευθερώσει τήν Κωνσταντινούπολη, ἐπειδή εἶχε ἀγοράσει τά δικαιώματα στό Θρόνο ἀπό τούς ἀπογόνους τῶν Παλαιολόγων — φυσικά χωρίς ἀποτέλεσμα.

Οι πό σημαντικές ἑλληνικές ἐπαναστάσεις ἦταν αὐτές πού ἔγιναν μέ άφορμή τούς ρωσοτουρκικούς πολέμους ἐπί τῆς Αίκατερίνης Β'.

Στά 1769 ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησος, μέ κέντρο τήν Καλαμάτα καί ἀρχηγό τόν πρόκριτο Μπενάκη. Οι Ρώσοι ἔστειλαν στόλο ἀπό τό Βαλτική μέ τό Θεόδωρο καί Ἀλέξιο Ὁρλώφ, ἀλλά ἡ ρωσική βοήθεια Ἠταν ἀσάμαντη καί ἡ ἐπανάσταση πνίγηκε στό αἷμα (1770). Οι τουρκαλβανοί, πού κατέπνιξαν τήν ἐπανάσταση, ἔκαναν ἔπειτα τόσες καταστροφές στήν Πελοπόννησο, ὥστε ἀναγκάστηκαν οι Τούρκοι νά κάνουν ἐκστρατεία γιά νά τούς ἔξοντώσουν (1779).

Ο ρωσικός στόλος φεύγοντας ἀπό τήν Πελοπόννησο συνάντησε καί κατέστρεψε τόν τουρκικό στό στενό τῆς Χίου (**Τσεσμέ**, 1770). Στή ναυμαχία πολέμησαν καί νησιώτες «Ελληνες, ίδιως Ψαριανοί, πού γνώρισαν τότε ἀπό κοντά τή χρήση τοῦ πυρπολικοῦ.

Στό δεύτερο ρωσοτουρκικό πόλεμο οἱ «Ἐλληνες Ἠταν πό διστακτικοί καί δέν ἔκαναν ἐπανάσταση, μ' ὅλο πού ἡ Αίκατερίνη διακήρυττε ὅτι σκοπεύει νά διαλύσει τήν τουρκική αὐτοκρατορία καί ν' ἀναστήσει τή βιζαντινή, μέ αὐτοκράτορα τόν ἐγγονό της Κωνσταντίνο.

Αὔτη τήν ἐποχή, ὁ **Λάμπρος Κατσώνης**, «Ἐλληνας, ἀξιωματικός στό ρωσικό στρατό, κατέβηκε στήν Ἐλλάδα ἀπό τήν Τεργέστη μ'. ἔνα μικρό στόλο, πού εἶχαν ὀπλίσει οἱ «Ἐλληνες τῶν παροικιῶν, καί ἔκανε καταδρομικό πόλεμο μέ βάση τήν Κέα (Τζιά) καί ἔπειτα τό Πόρτο Κάγιο στήν Πελοπόννησο. Νίκησε πολλές φορές τούς Τούρκους καί μετά τή συνθήκη τοῦ 'Ιασίου (1792) συνέχισε μόνος του τόν ἀγώνα καί δοκίμασε χωρίς ἐπιτυχία νά ξεσκήωσει τόν ἑλληνισμό σέ ἐπανάσταση. 'Ο τουρκικός καί ἀλγερινός στόλος τόν νίκησαν στό στενό ἀνάμεσα στήν Ανδρό καί Κέα. Κατόρθωσε νά σωθεῖ μ' ἔνα του πλοϊο καί νά φέρει στήν Πελοπόννησο τόν ὀπλαρχηγό 'Ανδρίτσο, τόν πατέρα τοῦ 'Οδυσσέα, πού πολεμοῦσε μέ τά παλληκά-

Ἐπανάσταση τοῦ
1769 ('Ορλωφικά)

Λάμπρος Κατσώνης

ρια του μαζί του. 'Ο Κατσώνης άργοτερα άναγκάστηκε νά φύγει στή Ρωσία . 'Ο Άνδριτσος πέρασε στά 'Επτάνησα, άλλα οι Βενετοί τόν παρέδωσαν στούς Τούρκους, πού τόν σκότωσαν μέ μαρτυρικό θάνατο.

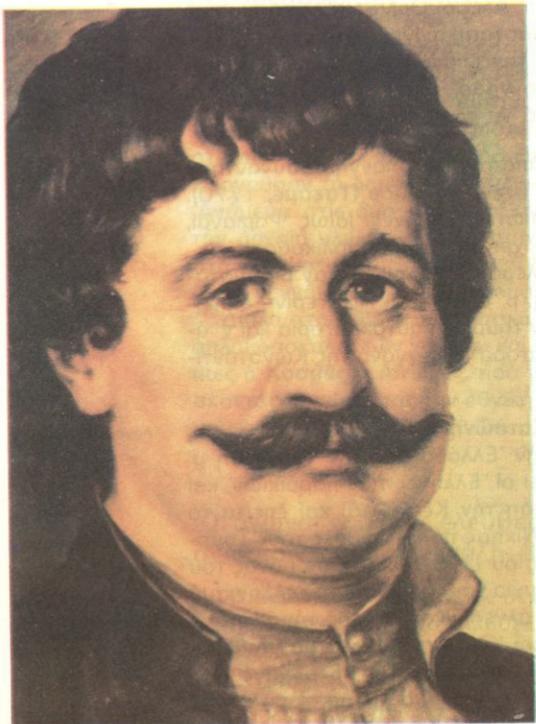
Στό τέλος τοῦ 18ου αι. οι ἑλπίδες τῶν Ἑλλήνων στράφηκαν πρός τή Γαλλία καί τόν Ναπολέοντα. Πρός αὐτή τήν κατεύθυνση κινήθηκε ὁ Ρήγας.

Τό διάνειρο τοῦ Ρήγα

Ρήγας Φεραίος

Τά όρια τῶν ἑλπίδων γιά τούς "Ἑλληνες ὡς τόν 18ο αι. ἦταν πάντα τά σύνορα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οι κύκλοι τοῦ πατριαρχείου μάλιστα καί οι φαναριώτες εἶχαν τήν ἑλπίδα πώς ἡ Βυζαντινή αὐτοκρατορία θά μποροῦσε νά ξαναγεννηθεῖ μέσα ἀπό τό τουρκικό κράτος, χωρίς ἐπανάσταση, ἔτσι ὅπως γεννήθηκε καί ἀπό τή ρωμαϊκή αὐτοκρατορία. Στηρίζονταν στή δύναμη τῆς ἐκκλησίας, στόν ξεπεσμό τοῦ τουρκικοῦ κράτους καί στήν ὄλο καί μεγαλύτερη διείσδυση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στήν τουρκική διοίκηση καί στήν τουρκική οἰκονομία.

Αύτό τό διάνειρο ἔζησε ὁ Ρήγας ὅταν πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀργότερα, στούς κύκλους τῶν Ἡγεμονιῶν, γνώρισε τόν εύρωπαικό διαφωτισμό καί ἐπηρεάστηκε ἀπό τή γαλλική ἐπανάσταση. Τότε ἔδωσε στό παλιό αὐτό διάνειρο νέο περιεχόμενο. Ὁραματίστηκε μιά μεγάλη ἑλληνική ὁμοσπονδιακή δημοκρατία, πού νά περιλαμβάνει ὅλους τούς λαούς τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀκόμα καί τούς Τούρκους, καί ὅπου ὅλοι θά ζοῦσαν ἐλεύθεροι καί ἴστοιμοι. Αύτοῦ τοῦ κράτους ἐτοίμασε τό σύνταγμα καί τό χάρτη καί σέ μιά τέτοια ἐπανάσταση κάλεσε τούς λαούς μέ τά τραγούδια του. Τό δράμα τοῦ Ρήγα

Ρήγας. Ιοί προσωπογραφίες τῶν ἀγώνων στήν Ανδραβίδη πούνταν στήν Α. Μελέτοπούλου. Έκθεσης προσωπογραφιῶν ἀγνωστῶν τοῦ 1821, ἐν τῷ Εθνικῷ Ἰστορικῷ Μουσείῳ, Ἀθῆναι, 1971).

ἄνοιγε ἔνα πλατύ δρόμο γιά τὸν ἑλληνισμὸν καὶ τὰ Βαλκάνια, ἀλλὰ δέ βρῆκε τὸν καιρὸν οὕτε νά προετοιμαστεῖ.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα στάθηκε ἡ πιο πλατιά ὡς τότε πρόσκληση σὲ ἐπανάσταση καὶ ἔδεσε στὸν ἴδιο σκοπό τοὺς "Ἐλληνες τῆς διασπορᾶς, ποὺ ὑποστήριξαν τὸν ἄγώνα του καὶ ἀρκετοί μαρτύρησαν μαζὶ του, καὶ τοὺς "Ἐλληνες τοῦ ἑσωτερικοῦ, ποὺ φύλαγαν στὸν κόρφο τους σάν φυλαχτό τὸν Θούριο τοῦ Ρήγα.

Ο Ρήγας ἥλπισε σὲ γαλλικὴ βοήθεια καὶ προσπάθησε νά συναντήσει τὸ Ναπολέοντα στήν Ἰταλία μετά τὴν εἰρήνη τοῦ Καμποφόριου (1797). Προδόθηκε ὅμως στούς Αὐστριακούς, ποὺ τὸν συνέλαβαν μέ τοὺς συνεργάτες του, τὸν παρέδωσαν στούς Τούρκους καὶ δολοφονήθηκε στὸ Βελιγράδι (1798).

Ἡ ἑθνικὴ ἰδέα. Τό ὄνομα "Ἐλληνας

Μετά τὸ Ρήγα ἡ ἰδέα τοῦ ὑπερεθνικοῦ κράτους παραμερίστηκε. Οἱ "Ἐλληνες τοῦ διαφωτισμοῦ ἄρχισαν νά βλέπουν τὴν ἐπανάστασην ὡς θέμα καθαρά ἑθνικό. "Ἐπερεπε νά προέλθει ἀπό τὸ ἑλληνικό ἔθνος καὶ νά περιοριστεῖ σ' αὐτό. Τὸ πρόβλημα ἦταν νά ὁργανωθεῖ ὁ ἑλληνικός λαός, νά πολεμηθεῖ ὁ ραγιαδισμός, ἡ ἰδέα πώς ἡ δουλεία ὀφείλεται στίς ἀμαρτίες του, καὶ παράλληλα νά διαφωτιστεῖ ἡ κοινή γνώμη τῆς Εὐρώπης γιά τὰ ἑλληνικά δίκαια μέ δημοσιεύματα, διαλέξεις καὶ ἵδρυση μικτῶν συλλόγων, δηπως ἦταν ἡ «Φιλόμουσος ἐταιρία» ποὺ ἵδρυσε ὁ Καποδιστριας στή Βιέννη.

Στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰ. μιλοῦσαν πιά γιά ἑλληνικό "Ἐθνος" καὶ ὅχι γιά "Γένος". Γιά τὸ ἔθνος αὐτὸν ἀναζητοῦσαν ἔνα νέο ἑθνικό ὄνομα. Τό καθιερωμένο "Ρωμιός", κατάλοιπο μιᾶς κατάκτησης, δέν ἴκανοποιοῦσε πιά. 'Ο Κοραΐς προτιμάει τὸ "Γραικός", γιατί ἦταν πιό γνωστὸ στήν Εύρώπη. "Ἄλλοι πρότειναν τὸ "Ἐλληνας" ποὺ ἔδενε πιό ἀμεσα μέ τὴν ἀρχαία παράδοση. Τό ὄνομα "Ἐλληνας" εἶχε χάσει στή βυζαντινή ἐποχή τὴν ἑθνική του σημασία (σήμαινε τότε εἰδωλολάτρης), τὴν ξαναβρῆκε ὅμως λίγο πρὶν ἀπ' τὴν ἄλωση: «έομὲν ὡν ὄχεις, "Ἐλληνες τὸ γένος" ἔγραφε ὁ Γεμιστός στὸν αὐτοκράτορα. Καὶ ὁ Κων/νος ὁ Παλαιολόγος ὀνομάζει τὴν Πόλη "χαράν πάντων τῶν Ἐλλήνων". Τό σημαντικό εἶναι πώς τὸ ὄνομα "Ἐλληνας" εἶχε διατηρηθεῖ στή λαϊκή παράδοση μέ τὴν ἔννοια «ἀντρειωμένος, γίγαντας» καὶ αὐτή ἡ παράδοση βοήθησε γιά νά καθιερωθεῖ τό ὄνομα "Ἐλληνας" στήν ἐπανάσταση σάν τίτλος τιμῆς: "Ἐλληνές μου", δηλ. "παλληκάρια μου", φώναζε ὁ Κολοκοτρώνης.

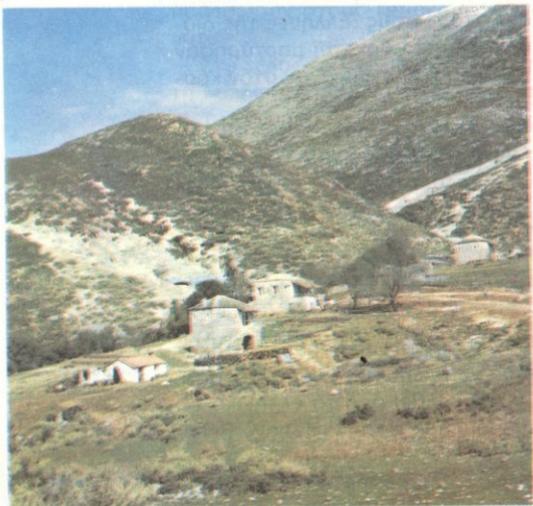
"Ανάπτυξη ἑθνικῆς συνειδητησης.
Προετοιμασία

"Ἐθνικό ὄνομα

Οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν (1788 – 1803). Οἱ Σουλιώτες στά Ἐπτάνησα

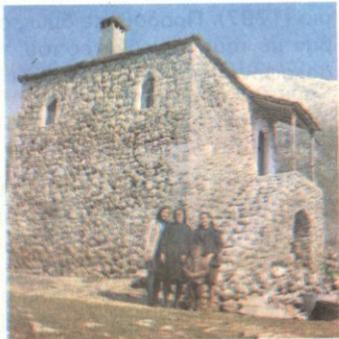
Τό τέλος τοῦ 18ου αἰ. καλύπτουν οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν.

Σούλι (φωτογραφία Μαρίας Βούρα).

Αγώνες τῶν Σουλιωτῶν (1788-1803)

Ένα ὅπο τά λίγα σπίτια τοῦ Σουλιοῦ, πού ἔχουν ἀναστυλωθῆ καὶ κατοικοῦνται (φωτογραφία Μαρίας Βούρα).

Ο'Αλη πασάς τῶν Ιωαννίνων ἐπιχείρησε νά ύποτάξει τούς Σουλιώτες πού ζοῦσαν ὡς τότε σχεδόν ἀνεξάρτητοι πάνω στά ὄρεινά χωρία τους. Ἐκανε τρεῖς ἑκστρατεῖες καὶ νικήθηκε. Οἱ Σουλιώτες πολεμοῦσαν, ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, καὶ ἡ χώρα τους τούς βοηθοῦσε. Μόνο τήν τρίτη φορά δὲ Ἀλῆς κατόρθωσε νά πάρει τό Σούλι μέ προδοσία. Ο ἥρωισμός τῶν Σουλιωτῶν, οἱ ἐπιτυχίες τους καὶ οἱ θυσίες, ὅπως δὲ χορός τοῦ Ζαλόγγου, συγκίνησαν τήν Εὐρώπη καὶ τόν ἑλληνισμό καὶ ἀπέδειχαν πώς οἱ "Ελληνες ἦταν σέ θέση νά πολεμήσουν τούς Τούρκους καὶ νά νικήσουν πολύ μεγαλύτερους στρατούς.

"Οσοι σώθηκαν ἀπό τούς Σουλιώτες κατέφυγαν στά Επτάνησα καὶ πολλοί πολέμησαν μέ τούς στρατούς τοῦ Ναπολέοντος στήν Ιταλία.

"Οταν δὲ Ἀλῆ πασάς στά 1820 ἐπαναστάτησε κατά τοῦ σουλτάνου, οἱ Σουλιώτες βρῆκαν τήν εύκαιρια, συμμαχώντας δῆθεν μαζί του νά ξαναπάρουν τό Σούλι κι' ἐκεῖ τούς ξαναβρίσκομε μέ τήν ἐπανάσταση.

Μετά τήν καταστροφή τοῦ Σουλιοῦ δὲ Ἀλῆ πασάς, πού εἶχε ἐπεκτείνει τήν ἔξουσία του στή Στερεά καὶ τήν Πελοπόννησο, ἔκανε φοβερό πόλεμο ἐναντίον τῶν κλεφτῶν ἄλλους σκότωσε, ἄλλοι ἔγιναν γιά ἔνα διάστημα κουρσάροι. Πολλοί κατέφυγαν τελικά στά Επτάνησα, ὅπως δὲ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ ύπηρέτησαν στά γαλλικά καὶ ἀγγλικά στρατεύματα. Ἐκεῖ, οἱ "Ελληνες αύτοί καὶ ίδιαίτερα δὲ Κολοκοτρώνης, γνώρισαν ἀπό κοντά τήν πολεμική τακτική

Πόλεμος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μέ τούς κλέφτες

τῶν Εύρωπαίων καί ἥρθαν σέ ἐπαφή μέ τίς ἰδέες τῆς γαλλικῆς ἑπανάστασης καί τοῦ Ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Γιά ἔνα πολεμικό ἀρχηγό μέ τὴν πολεμική πείρα καί τή στρατηγική ἱκανότητα τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ στοιχεῖα αὐτά στάθηκαν ἀρκετά γιά νά δώσει, ὅταν ἄρχισε ἡ ἑπανάσταση, στήν πατροπαράδοτη τακτική τοῦ κλεφτοπόλεμου τή μορφή πραγματικῆς πολεμικῆς τακτικῆς.

Ο Κολοκοτρώνης
στά Εππάνησα

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά ἦταν τά αἵτια τῆς παρακμῆς καί ποιοί οἱ λόγοι τῆς διατήρησης τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας μετά τό 17ο αἰ.;
- Πνευματική, κοινωνική καί οἰκονομική ἑξέλιξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατά τήν τελευταία περίοδο τῆς τουρκοκρατίας.
- Πῶς διαμορφώθηκαν οἱ ἐλπίδες τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιά ἀπελευθέρωση; Ποιά τά σπουδαιότερα ἑπαναστατικά κινήματα τῆς δεύτερης περιόδου τῆς τουρκοκρατίας;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Ποιά ἦταν ἡ γενική εἰκόνα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατά τή δεύτερη περίοδο τῆς τουρκοκρατίας καί ποιοί παράγοντες συνέβαλαν στήν ἀπελευθέρωσή του;
- Ποιός στάθηκε ὁ ρόλος τοῦ Ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ στήν προετοιμασία τῆς ἑλληνικῆς ἑπανάστασης καί γενικά στή διαμόρφωση τοῦ νεοελληνικοῦ έθνους;

B. Η Ἑλληνική Ἐπανάσταση (1821 – 1829)

Πατρίς, νά μακαρίζεις γενικῶς δόλους τούς Ἑλληνες, ότι θυσιάστηκαν διά σένα νά σ' ἀναστήσουνε, νά ξαναειπωθείς ἀλληγ μίαν φορά ἐλεύτερη πατριώτης, δούού ἤσουνε χαμένη καί σβησμένη ἀπό τὸν κατάλογον τῶν ἔθνων. "Ολους αὐτούς νά τούς μακαρίζεις. 'Ομως νά θυμάσαι καί νά λαμπρύνεις ἐκείνους δούού πρωτοθυσιάστηκαν εἰς τήν Ἀλαμάνα, πολεμώντας μέ τόση δύναμη Τούρκων, κι ἐκείνους δούού ἀποστάστηκαν καί κλείστηκαν σέ μίαν μαντρούλα μέ πλίθες, ἀδύνατη εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς, κι ἐκείνους δούού λιώσανε τόση Τουρκιά καί πασάδες εἰς τά Βασιλικά κι ἐκείνους δούού ἀγωνίστηκαν σάν λιοντάρια εἰς τήν Λαγκάδα τοῦ Μακρυνόρου, δούού πολεμήθηκαν συγχρόνως σέ αὐτές τίς δύο θέσεις, δούού 'ναι τά κλειδιά σου, ένα ή Πόρτα τοῦ Μακρυνόρου καί τ' ἄλλο τῶν Θερμοπύλων.

Στρατηγοῦ Μακρυγάννη, Ἀπονημονεύματα,
Κείμενον, Εἰσαγωγή, Σημειώσεις Γιάννη Βλαχογάννη, Ἐκδ. Β' Ἀθῆναι (1947) τόμ. Α' σ. 161-162.

Ἡ ἑλληνική ἑπανάσταση στάθηκε ἔνας δύσκολος καί ἥρωικός ἄ-
γωνας ἐνός μικροῦ λαοῦ μέ ἐλάχιστα ἐφόδια ἐναντίον μιᾶς μεγάλης
αὐτοκρατορίας, πού τήν ὑποστήριζαν δλες οἱ εὐρωπαϊκές δυνάμεις.

Γενικά
χαρακτηριστικά

Τό γεγονός ότι ο έλληνικός άγώνας διεξαγόταν σέ χώρο έξαιρετικά νευραλγικό, όπου διασταυρώνονταν τά εύρωπαικά συμφέροντα, προκάλεσε τό άμεσο ένδιαφέρον, θετικό καί άρνητικό, τής εύρωπαικής πολιτικής.

Τά ίδιαίτερα χαρακτηριστικά αύτοῦ τοῦ άγώνα (χριστιανικός καί έθνικός έναντιον τῶν Τούρκων) καί τό γεγονός πώς πολεμοῦσαν οι άπόγονοι τῶν άρχαιών Ἑλλήνων στίς ίδιες ἐκεῖνες θέσεις, όπου ἔγιναν τά άρχαϊα μεγάλα κατορθώματα, συγκίνησε τούς εύρωπαικούς λαούς καί προκάλεσε ἔνα μεγάλο φιλελληνικό ρεῦμα.

Τελικά οι "Ἑλληνες μέ τίς θυσίες τους κατόρθωσαν νά ἐλευθερώσουν ἔνα μέρος ἀπό τήν ἑλληνική πατρίδα, καί νά διασπάσουν τήν ἀντιδραστική εύρωπαική πολιτική, πρωθώντας τό φιλελεύθερο κίνημα στήν Εύρώπη. Ἀπό τήν ἀποψη αύτή δέ έλληνικός άγώνας ἔχει καί εύρυτερη εύρωπαική σημασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

'Αντίδραση. Συμμαχίες

Αντίδραση.
Συμμαχίες

Μετά τήν ἥττα τοῦ Ναπολέοντος οι νικήτριες δυνάμεις ἐπιδίωξαν νά ἐπιβάλουν στήν Εύρώπη τό ἀπολυταρχικό σύστημα καί τήν εύρωπαική ισορροπία, ἔτοις ὅπως τήν καθόρισε τό συνέδριο τῆς Βιέννης. Γιά τό σκοπό αύτόν δργάνωσαν δύο συμμαχίες, τήν iερά καί τήν πενταπλή.

'Η iερά συμμαχία, ἀνάμεσα στήν Αύστρια, Ρωσία, Πρωσσία, ἔγινε μέ πρόταση τοῦ τσάρου 'Αλεξάνδρου Α' καί ἀπέβλεπε στή συνεργασία τῶν ἡγεμόνων γιά τήν καταπολέμηση κάθε φιλελεύθερου κινήματος. 'Η πενταπλή, πού ἦταν καί ἡ σημαντικότερη, περιέλαβε όλες τίς μεγάλες δυνάμεις τῆς ἐποχῆς ('Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Πρωσσία, Αύστρια) μέ σκοπό νά ἐπιβάλει τήν εύρωπαική ισορροπία.

'Ο τσάρος 'Αλέξανδρος Α' πρότεινε νά συναντιούνται κατά χρονικά διαστήματα οι ἀρχηγοί τῶν συμμαχικῶν κρατῶν, γιά νά παίρνουν ἀποφάσεις σχετικές μέ τά εύρωπαικά ζητήματα.

Γιά ν' ἀποφύγουν νέες ἐπαναστάσεις, πού θά μποροῦσαν νά γίνουν ἐπικίνδυνες, οι σύμμαχοι ἐθέσπισαν τήν ἀρχή τῆς «**Ἐνοπλης ἐπέμβασης**». Σέ όποια χώρα ἐκδηλωνόταν κίνημα καί ὁ βασιλιάς τῆς ζητοῦσε τή βοήθειά τους οι σύμμαχοι θά ἔστελναν στρατό γιά νά τό καταπινίζουν.

'Η πολιτική αὐτή τῶν δυνάμεων ὀνομάστηκε **ἀντίδραση** καί ἔξελιχτηκε τελικά περισσότερο σέ αύστριακή πολιτική. 'Η Αύστρια εἶχε κάθε λόγο νά φοβᾶται τίς νέες ίδεες: 'Ήταν ἔνα κράτος ἀπολυταρχικό, χωρίς ἔθνική ἐνότητα, μέ ίσχυρή φεουδαρχία. 'Η πολιτική τῆς ἀντίδρασης ἔδωσε στόν πρωθυπουργό τῆς Αύστριας Μέττερνιχ τή

Μέττερνιχ

Διάνοια
Επαναστατικός

δυνατότητα νά συγκρατεῖ μέ τή βία τούς λαούς τῆς αύτοκρατορίας, νά ἐπιβάλλεται στίς γερμανικές καί ιταλικές χῶρες καί νά ἀσκεῖ σχεδόν δικτατορικό ἔλεγχο σ' διόλοκληρη τήν Εύρωπη.

Φιλελευθερισμός. Ἐπαναστατικά κινήματα.

Οἱ ἰδέες ὅμως τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης δέν ἔσβησαν μέ τήν ἥττα τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ κίνηση πού, ἀντίθετα ἀπό τήν ἀντίδραση, ἀπέβλεπε στήν ἑθνική καί πολιτική ἀπελευθέρωση τῶν λαῶν, ὄνομάστηκε **φιλελευθερισμός**.

Οἱ φιλελευθερες ἰδέες, πού ἔξεφραζαν τά συμφέροντα καί τίς τάσεις τῶν ἀστῶν, εἶχαν διαδοθεῖ καί πρίν σ' ὅλες τίς εὐρωπαϊκές χῶρες ('Ολλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ἰταλία, Ἰσπανία) ἀλλά δέν εἶχαν ἐπηρεάσει ἀκόμα τίς μεγάλες μάζες τοῦ λαοῦ· κυκλοφοροῦσαν περισσότερο στούς πιό καλλιεργημένους κύκλους. Μετά τό 1815 ὅμως ἡ ἐπιβολή τῆς ἀπολυταρχίας καί ἡ ἀπογοήτευση τῶν λαῶν ἀπό τίς ἀποφάσεις τῆς Βιέννης, ἔδωσαν στίς φιλελευθερες ἰδέες ἑθνικό περιεχόμενο καί ἔγιναν ἀφορμή νά διαδοθοῦν εὐρύτερα.

Ἐπειδή οἱ φιλελευθεροι δέν μποροῦσαν ἔξ αἰτίας τῆς ἀπολυταρχίας νά ύποστηρίζουν τίς ἰδέες τους μέ πολιτικά μέσα, ὀργανώθηκαν σέ μυστικές ἐπαναστατικές ἑταιρίες, κατά τό πρότυπο τῶν τεκτονικῶν στοῶν, πού ἄπλωσαν τή δράση τους σ' ὅλη τήν Εύρωπη. Σύντομα ἐκδηλώθηκαν τά πρώτα ἐπαναστατικά κινήματα στή Γερμανία, Ἰταλία, Ἰσπανία.

Στή Γερμανία κέντρα τοῦ φιλελευθερισμοῦ στάθηκαν τά πανεπιστήμια. Καθηγητές καί φοιτητές μέ ἄρθρα καί συγκεντρώσεις ζητοῦσαν τήν ἔνωση τῆς Γερμανίας καί τήν ἀπαλλαγή ἀπό τήν αὐστριακή ἐπιρροή. Ἡ ἀστυνομία ὅμως τοῦ Μέττερνιχ σταμάτησε τήν κίνηση. Πολλοί ἔχορίστηκαν, φυλακίστηκαν καί πολλές σχολές πανεπιστημιακές ἔκλεισαν (1819 – 1820).

Στήν N. Ἰταλία τό φιλελευθερο ἐπαναστατικό κίνημα διευθυνόταν ἀπό μιά μυστική ἑταιρία, τούς Καρμπονάρι (ἀνθρακωρύχους), πού ἔχει τό κέντρο τῆς στό στρατό. Στά 1820 – 1821 ξέσπασαν ἐπαναστάσεις στή Νεάπολη καί τό Τουρίνο, ἀλλά δέν κατόρθωσαν νά ἐπικρατήσουν. Ὁ Μέττερνιχ συγκάλεσε τήν Ιερά συμμαχία, ἔστειλε αὐστριακό στρατό, παρά τίς ἀντιρρήσεις τῆς Ἀγγλίας, καί κατέπνιξε τό κίνημα. Μέ τόν ἴδιο τρόπο, πάλι παρά τίς ἀγγλικές ἀντιρρήσεις, καταπνίγηκε τό ἐπαναστατικό κίνημα τῆς Ἰσπανίας, μέ γαλλικό στρατό (1823).

Ἡ ἀντίδραση θριάμβευε στήν Εύρωπη. Ὁμως ἡ ἀπόφαση νά σταλεῖ στρατός κατά τῶν ἀποικίων τῆς N. Ἀμερικῆς, πού ἐπαναστάτησαν ἐναντίον τῆς Ἰσπανίας, δέν μπόρεσε νά πραγματοποιηθεῖ. Ἡ Ἀγγλία, πού ἢθελε τήν ἀπόσπαση τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν γιά ν' ἀνοίξουν τά λιμάνια τῆς N. Ἀμερικῆς στό ἀγγλικό ἐμπόριο, ἀρνήθηκε νά

Φιλελευθερισμός

Ὀργάνωση μυστικῶν
ἑταιριῶν

Κέντρα
φιλελευθερισμοῦ

Γερμανία

Ιταλία

Ισπανία

Ἐπανάσταση
Ἀμερικῆς

διαθέσει στόλο για τή μεταφορά τοῦ στρατοῦ. Καί ὁ πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. Μονρόε ἔξέδωσε μιὰ διακήρυξη (**δόγμα Μονρόε**) ὅπου δῆλωνε ὅτι οἱ Η.Π.Α. δέ θά ἐπιτρέψουν ἐπέμβαση τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων στήν Ἀμερική καὶ θά πολεμήσουν μαζὶ μὲ τούς ἀπόικους. Καί πώς οἱ Η.Π.Α. δέν θά ἐπεμβαίνουν ἀντίστοιχα στά εὐρωπαϊκά ζητήματα. Ἀπό τότε (1822) ἄρχισε στίς Η.Π.Α. ἡ πολιτική τοῦ **ἀπομονωτισμοῦ** πού διατηρήθηκε ὡς τά 1916.

Ἡ κυριαρχία τῆς ἀντίδρασης στήν Εὐρώπη τίς παραμονές τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἔνοπλης ἐπέμβασης ἔκανε τούς ἡγέτες τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὅπως ἦταν ὁ Κοραής καὶ ὁ Καποδίστριας, νά βρίσκουν τή στιγμή δλότελα ἀκατάληη για ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων. Καί δημαρχός τό κίνημα εἶχε ἥδη ὀργανωθεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ. Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ (1814)

Ἡ φιλική ἐταιρία, πού ὀργάνωσε καὶ προετοίμασε τήν ἑλληνική ἐπανάσταση, δέν εἶναι ἡ πρώτη ἑλληνική ἐπαναστατική ἐταιρία. Προηγήθηκαν πολλές σέ διάφορες ἐποχές. Ἐκείνη πού συνδέεται πιό ἀμεσα μέ τή φιλική εἶναι τό **«Ἐλληνόγλωσσο Ξενοδοχεῖο»** πού ίδρυθηκε στό Παρίσι στά 1809 ἀπό τόν Μακεδόνα Γρηγόριο Ζαλύκη. Εἶχε μέλη "Ἐλληνες καὶ Γάλλους. Φανερός της σκοπός ἦταν νά βοηθήσει τήν ἴδρυση σχολείων στήν Ἐλλάδα· μυστικός νά προετοιμάσει μιὰ ἐπανάσταση. Μέλος τής ἐταιρίας αύτής ἦταν καὶ ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ, φοιτητής τότε στό Παρίσι. Ἡ ἐταιρία φαίνεται πώς συνδεόταν μέ τό γαλλικό ύπουργεο τῶν ἔξωτερικῶν (τήν προστάτευε ὁ Γάλλος διπλωμάτης καὶ ἀρχαιολόγος Choiseul — Gouffier) καὶ ἀπέβλεπε σέ γαλλική βοήθεια.

Μετά τήν ἥττα τοῦ Ναπολέοντος τό **«Ἐλληνόγλωσσο Ξενοδοχεῖο»** διαλύθηκε. Ο Τσακάλωφ γύρισε στή Ρωσία, ὅπου, στή Μόσχα ἡ στήν Ὁδησσό, συναντήθηκε μέ τό Νικόλαο Σκουφᾶ, ἔμπορο ἀπό τήν Ἀρτα, καὶ ἀποφάσισαν νά ἴδρυσουν μιά ἐταιρία καθαρά ἑλληνική μέ ἀποκλειστικό σκοπό τήν ἐπανάσταση τῶν Ἐλλήνων χωρίς ξένη βοήθεια. Τίς σκέψεις τους ἀνακοίνωσαν στόν Ἐμμ. Ξάνθο ἀπό τήν Πάτμο καὶ ἀργότερα στόν Παναγ. Ἀναγνωστόπουλο ἀπό τήν Καρύταινα. "Ἔτσι ιδρύθηκε στά 1814 ἡ **Φιλική ἐταιρία** ἀπό τρεῖς "Ἐλληνες πού ἦταν ὡς τότε δλότελα ἄγνωστοι.

Ἡ δυσπιστία πού συνάντησαν στήν προσπάθεια νά προσηλυτίσουν καὶ ἄλλους τούς ἀπογοήτευσε στήν ἀρχή. Τελικά ἀποφάσισαν νά ὀργανώσουν τή φιλική ἐταιρία κατά τόν τύπο τῶν τεκτονικῶν στοῶν καὶ τοῦ ἑλληνόγλωσσου ξενοδοχείου καὶ ἔδωσαν αύτοί πρώτοι τόν ὅρκο πού ὅρισαν.

"Ἄπο τότε ἄρχισαν νά κηρύττουν τό μυστικό τής ἐταιρίας ἀφήνοντας νά ύπουνοθεῖ ὅτι πίσω τους βρισκόταν κάποια μυστική **Ἀρχή**,

κάποια δύναμη που θά βοηθήσει τόν Άγωνα. Οι ‘Ελληνες πίστεψαν πώς πίσω από τήν έταιρία κρύβεται ή Ρωσία, άφου μάλιστα ο Καποδιστριας ήταν τότε ύπουργός έξωτερικών, καί τό μυστικό διαδόθηκε πάρα πολύ ίδιως μετά τό 1818, πού ή έταιρία μετέφερε τήν έδρα της στήν Κωνσταντινούπολη. Έκει οργάνωσαν συστηματικότερα τόν τρόπο τής μύησης καί ορίσαν έπιπλα βαθμούς. Κατώτεροι ήταν οι βλάμηδες ή άδελφοποιοί (τό ονομα δόθηκε γιά νά μήν κάνει έντυπωση στούς Τούρκους) έπειτα: συστημένοι, ιερεῖς, ποιμένες, άρχιποιμένες, άφιερωμένοι, άρχηγοι άφιερωμένων. Τά δύναματα ήταν παρμένα άπό τόν τεκνονισμό.

‘Η μύηση τών συστημένων, καί ίδιως τών ιερέων, πού είχαν έπειτα τήν εύθύνη γιά νέες μυστησίες, γινόταν μέ τρόπο τελετουργικό. ‘Αφοῦ προετοίμαζόταν μέ τρεῖς μυστικές συναντήσεις ή ύπωφήφιος καί άναλογιζόταν τίς εύθυνες πού άναλαμβάνει, έδινε έπισημα τόν όρκο. ‘Ο ιερέας έδινε τό ‘μεγάλο όρκο’.

Στά 1820 ή έταιρία είχε τόσο πολύ διαδοθεῖ, ώστε ύπηρχε κίνδυνος νά πληροφορηθοῦν τά πάντα οι Τούρκοι. Οι άπαιτήσεις τών άπλαρχηγῶν γιά άποστολή χρημάτων, έφοδιων καί οπλων αὔξαιναν, σπώς καί οι πιέσεις γιά τήν άποκαλυψη τού μυστικοῦ τής Άρχης.

Οι φιλικοί άποφάσισαν τότε νά προβάλουν κάποιον πού θά έδικιώνε τίς έλπιδες τών ‘Ελλήνων στή ρωσική βοήθεια. ‘Εστειλαν στήν Πετρούπολη τόν Ξάνθο νά δώσει τήν άρχηγία στόν Καποδιστρια. ‘Οταν ζώως έκεινος άρνήθηκε, ή Ξάνθος στράφηκε πρός τόν ύπασπιστή τού τσάρου πρίγκηπα **Άλεξανδρο Υψηλάντη**. ‘Ο Υψηλάντης δέχτηκε νά παρουσιαστεῖ σάν Γενικός Επίτροπος τής Άρχης καί νά άρχισει τήν έπανάσταση.

‘Η φιλική έταιρία δέν είχε ούτε χρήματα, ούτε έφόδια, ούτε στρατό νά προσφέρει στήν έπανάσταση. Συγκέντρωσε ζώως τίς δυνάμεις τών ‘Ελλήνων στόν ίδιο σκοπό, πρόβαλε τούς άρχηγούς, προετοίμασε ψυχικά καί ήθικά τό λαό, έδωσε έκταση πανελλήνια καί

Έφοδιαστικό ξηραφο μέ τά έμβλήματα τής φιλικής έταιρίας. (Έθνικό Ιστορικό Μουσείο).

Μύηση. Βαθμοί

Ο ‘Άλεξανδρος Υψηλάντης Γενικός Επίτροπος

Προσφορά τής φιλικής έταιριας

συγχρόνισε τήν ἔναρξη τοῦ ἀγώνα. Μέ το κήρυγμα τῆς ρωσικῆς βοήθειας ἐνίσχυσε τούς "Ἐλληνες καὶ τρομοκράτησε τούς Τούρκους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Ποιό ἦταν τὸ εύρωπαικό κλίμα, ὅταν ἀρχισε ἡ Ἑλληνική ἐπανάσταση καὶ ποιά ἡ σημασία του θετική καὶ ἀρνητική γιά τὸν Ἑλληνικὸν ἄγώνα;

2. Ὁργάνωση καὶ σημασία τῆς φιλικῆς ἑταίριας. Τί προσέφερε στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν ἐπανάσταση ἡ φιλική ἑταίρια;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1821 – 1824)

Γενικά
χαρακτηριστικά

Στήν πρώτη περίοδο ἡ ἐπανάσταση ἥρχισε ἀπό τίς "Ηγεμονίες καὶ ἔξαπλωθηκε ὡς τὴν Κρήτη, Ρόδο καὶ Κύπρο. Πρώτη φορά ἐπαναστατικό κίνημα στὴν Ἑλλάδα πῆρε τέτοια πανελλήνια ἔκταση. Ἡ ἀποτυχία δύμως τοῦ Ὑψηλάντη στὶς Ἡγεμονίες, πού ὀφείλεται ἰδίως στὴν ἔχθρική στάση τῆς Ρωσίας, περιόρισε τήν ἐπανάσταση στὸν καθαρά ἐλλαδικό χώρῳ.

Οἱ "Ἐλληνες στὴν πρώτη περίοδο σταθεροποίησαν τήν ἐπανάσταση στὴν ξηρά, ἰδίως στή Στερεά καὶ τήν Πελοπόννησο, καὶ κυριάρχησαν στή Θάλασσα. Ὁ Ἑλληνικός στρατός ὅργανώθηκε ἀπό ἴκανούς ἀρχηγούς, ὅπως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ὀδυσσέας Ἀνδροῦτσος, καὶ εἶχε σημαντικές ἐπιτυχίες. Στήν ξηρά συνέχισαν τήν παλιά τακτική τοῦ κλεφτοπόλεμου προσαρμοσμένη στὶς νέες συνθήκες. Στή Θάλασσα τρομοκράτησαν τούς Τούρκους μέ τά πυρπολικά.

Τό δρεινό καὶ φτωχό ἐλληνικό ἔδαφος μέ τά στενά περάσματα, πού μποροῦσαν νά κρατηθοῦν ἀπό λίγο ἀποφασισμένο στρατό, καὶ ἡ γενική παρακμή τῆς Τουρκίας ἔξυπηρέτησαν τὸν ἄγώνα. Οἱ Τούρκοι μεταχειρίστηκαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἄτακτα στρατεύματα ἀπό "Ἀρβανίτες μισθοφόρους" πολεμοῦσαν μέ τὸν ἵδιο τρόπο, ὅπως οἱ "Ἐλληνες, καὶ ἦταν γενναῖοι πολεμιστές, ἀλλά δέν εἶχαν θήικο κίνητρο. Τά μεγάλα τουρκικά φρούρια, πού θά μποροῦσαν νά τά μεταχειριστοῦν οἱ Τούρκοι γιά βάσεις καὶ νά κάνουν ἀπόβαση στρατοῦ, ἀνεφοδίαστα, ἔπεισαν τά περισσότερα ἀπό τήν πείνα στά χέρια τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ εύρωπαικές δυνάμεις ἀντιμετώπισαν στήν ἀρχή ἔχθρικά τὸν Ἑλληνικόν ἄγώνα. Ἀλλά οἱ βιαιοπραγίες τῶν Τούρκων καὶ ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ πατριάρχη Γρηγορίου Ε', σὲ συνδαισμό μέ τίς προσπάθειες τοῦ Καποδίστρια, ἔκαναν τή Ρωσία ν' ἀλλάξει πολιτική. "Ἀπό τά 1823 καὶ ἡ Ἀγγλία στράφηκε πρός τούς "Ἐλληνες. "Η πολιτική κατάσταση γενικά ἦταν δυσάρεστη. Οἱ πρώτες προσ-

πάθεις γιά πολιτική όργανωση προκάλεσαν συγκρούσεις και έμπαθεις, πού κατέληξαν σέ δυό έμφυλίους πολέμους, καταστρεπτικούς γιά τόν άγώνα.

Τό πρῶτο ἔτος τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης (1821)

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΙΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ

"Οταν δὲ Ἀλέξανδρος ἦρθε σέ σύγκρουση μέτο τοῦ σουλτάνου, οἱ φίλοι-κοί ἀποφάσισαν ν' ἀρχίσουν τὴν ἐπανάσταση, γιά νά ἐπωφελθοῦν ἀπό τόν έμφυλο πόλεμο τῶν Τούρκων, πού εἶχε ἀναστατώσει τὴν Ἡπειρο-καὶ ἀπασχολοῦσε μεγάλες τουρκικές δυνάμεις. Ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ζήτησε ἄδεια ἀπό τόν τσάρο, δῆθεν γιά λουτρά, καὶ κατέβηκε στό Ἰσμαήλιο τῆς Βεσσαραβίας, ὅπου σέ μιά τελευταία σύσκεψη μέτο τούς ἀρχηγούς τῆς ἑταϊρίας (20 Ὀκτωβρίου 1820) ἀποφασίστηκε νά κηρύξει τὴν ἐπανάσταση στίς Ἡγεμονίες καὶ ὅχι στήν Πελοπόννησο, ὅπως ἦταν ἡ ἀρχική ἀπόφαση.

Οι φίλοικοι στηρίχτηκαν στή βοήθεια τοῦ ἡγεμόνα Μιχαήλ Σού-τσου, πού ἦταν φιλικός καὶ θά παραχωροῦσε τό μισθοφορικό στρατό του στόν Ὑψηλάντη, καθώς καὶ στήν ύποστηριξη τῶν κατοίκων, Ἐλλήνων καὶ ντόπιων.

Σύμφωνα μέτίς ρωσοτουρκικές συνθήκες οι Τούρκοι δέν εἶχαν δικαιώματα νά φέρουν στρατό στίς Ἡγεμονίες, χωρίς ρωσική ἄδεια. Οι φίλοικοι εἶχαν τήν ἐλπίδα πώς οι Ρώσοι δέθα ἔδιναν αὐτή τήν ἄδεια καί, ἐπειδή οι Τούρκοι θά πίστευαν πώς τήν ἐπανάσταση τήν προκάλεσε ἡ Ρωσία, ἵσως θά γινόταν ρωσοτουρκικός πόλεμος πράγμα πού θά ἔχηπερετούσε τόν ἑλληνικό ἄγώνα.

Μέ τήν κήρυξη τῆς ἐπανάστασης στό Δούναβη καὶ οι "Ἐλληνες θά πίστευαν ἀκόμα πιό πολύ στή ρωσική βοήθεια καὶ οι Τούρκοι, πού θά φοβόντουσαν ρωσικό πόλεμο, θά συγκέντρωναν στρατό στά βόρεια σύνορα, ἐλαφρώνοντας τίς ἑλληνικές περιοχές.

Μετά τήν ἀπόφαση αὐτή οι φίλοικοι ἔστειλαν ἀπεσταλμένους στίς διάφορες Ἐλληνικές ἐπαρχίες γιά νά εἰδοποιήσουν δτί ή ἐπανάσταση θ' ἀρχίσει, καὶ διό Παπαφλέσσας, ἔνας ἀπό τούς δυναμικότερους φίλοικούς, ξεκίνησε γιά τήν Πελοπόννησο, πού ἔπρεπε νά τήν ξεσηκώσει σ' ἐπανάσταση χωρίς τόν Ὑψηλάντη.

Τά κυριότερα γεγονότα

Τό Φεβρουάριο τοῦ 1821 δὲ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης πέρασε τόν Προϋθο καὶ ἦρθε στό Ἰάσιο τῆς Μολδαβίας, ὅπου τόν ύποδέχτηκε ὁ Μιχαήλ Σούτσου. Στίς 24 Φεβρουαρίου ἔξεδωσε τήν πρώτη ἐπαναστατική προκήρυξη, ὅπου, γιά νά πάρουν θάρρος οι "Ἐλληνες, ὑπῆρχε ἡ φράση «Κινηθήτε, ὥ φίλοι, καὶ θέλετε ιδεῖ μίαν κραταιάν δύναμιν νά ὑπερασπισθή τὰ δίκαια μας». Ή φράση αὐτή ἔξεθεσε τόν τσάρο στούς εὐρωπαίους συμμάχους του καὶ προκάλεσε τήν ἀντίδρασή του.

Ἐναρξη τῆς
ἐπανάστασης στής
Ἡγεμονίες

Αίτια γιά τήν
προτίμηση τῶν
Ἡγεμονιῶν

ρωσοτουρκικής
πολεμίσεως

Ο Ἀλέξανδρος
Ὑψηλάντης στής
Ἡγεμονίες

Μετά τήν πανηγυρική ἔναρξη τῆς ἐπανάστασης στό Ιάσιο (26 Φεβρουαρίου) δὲ Ὅψηλάντης κατέβηκε στήν Φωξάνη, ὅπου ὀρκίστηκε δὲ Ἱερός Λόχος.⁷ Ήταν ἔνα τμῆμα τακτικοῦ στρατοῦ, πού σχηματίστηκε ἀπό τοὺς Ἕλληνες σπουδαστές τοῦ ἔξωτερικοῦ καὶ τῶν Ἡγεμονιῶν, πού ἔτρεξαν ἐνθουσιασμένοι νά πολεμήσουν μέ τὸν Ὅψηλάντην.

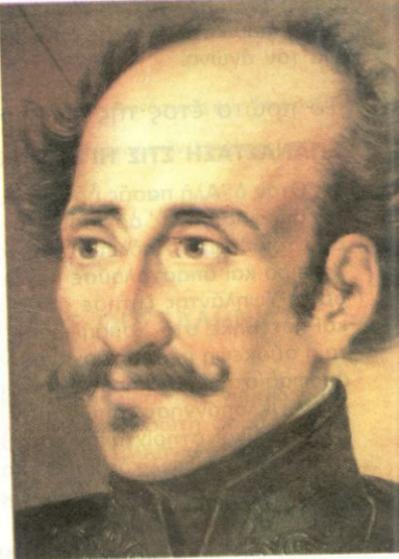
Ἄπο τῆ Φωξάνη δὲ στρατός βάδισε πρός τὸ Βουκουρέστι, πρωτεύουσα τῆς Βλαχίας. Ἐκεῖ ἔφτασαν φοβερά γέα:

1) Ὁ τσάρος ἀποκήρυξε τήν ἐπανάσταση, διέταξε νά διαγραφεῖ δὲ Ὅψηλάντης ἀπό τήν ἐπετηρίδα τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν, νά δημευτεῖ δὲ περιουσία του καὶ τό χειρότερο ἐπέτρεψε στήν Τουρκία νά περάσει ἀμέσως στρατό στίς Ἡγεμονίες.

2) Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε', γιά ν' ἀποφύγει τή γενική σφαγή τῶν χριστιανῶν, πού ἀπειλοῦσε δισούλανος, ἀναγκάστηκε ν' ἀφορίσει τόν Ὅψηλάντη, τό Μιχαήλ Σοῦτσο καὶ τούς ἀρχηγούς τῆς φιλικῆς ἑταιρίας καὶ ἔλυσε τούς φιλικούς ἀπό τόν ὄρκο τους.

Τά δύο αὐτά γεγονότα εἶχαν τρομακτικό ἀντίκτυπο στίς Ἡγεμονίες. Οι κάτοικοι, πού εἶχαν δεῖξει στήν ἀρχή κάποια δύσπιστη ἀνοχή, ἔγιναν τώρα ἔχθροι φανεροί τῆς ἐπανάστασης. Ὁ φόβος τῆς τιμωρίας, δὲ εἰδηση πώς μεγάλες τουρκικές στρατιές περνοῦν τά σύνορα, τούς ἔκανε, γιά νά διαχωρίσουν τή θέση τους, ἔχθρικούς πρός τούς Ἕλληνες. Στό στρατό τοῦ Ὅψηλάντη ἄρχισαν νά ἐκδηλώνονται κρούσματα ἀπειθαρχίας καὶ προδοσίας. Ὁ ἴδιος δὲ Ὅψηλάντης καλός ἀξιωματικός καὶ ἐνθουσιώδης πατριώτης, δέν εἶχε ἡγετικά προσόντα γιά μιά τέτοια ἐπιχείρηση.

Μεγάλοι τουρκικοί στρατοί μπήκαν στίς Ἡγεμονίες ἀπό τά τρία συνοριακά φρούρια, Μπράΐλα, Σιλίστρια, Βιδίνιο. Παρά τή γενναία ἀντίσταση τοῦ Ἀθαν. Καρπενησιώτη καὶ τῶν στρατιωτῶν του στό Γαλάζιο, μιά τουρκική στρατιά πέρασε καὶ ὑπέταξε τή Μολδαβία. "Άλλος στρατός βάδισε πρός τὸ Βουκουρέστι. Ὁ Ὅψηλάντης τραβήχτηκε μέ τό στρατό του βορειότερα, στό Τυργοβίστι, πρός τίς Τρανσυλβανικές "Αλπεις. Μιά ἀπόπειρα νά κρατηθεῖ τό χωριό Δραγατσάνι ἀπέτυχε ἀπό τήν ἀπειθαρχία τοῦ Βασιλή Καραβιᾶ, ἀρχηγοῦ τοῦ

Αλέξανδρος Ὅψηλάντης.

*Αποκήρυξη ἀπό τόν τοάρο. *Αφορίσμος ἀπό τόν Πατριάρχη

Γενική κατάσταση στίς Ἡγεμονίες

έλληνικού ιππικού, πού άρχισε τή μάχη νωρίτερα, πρίν φτάσει ὁ 'Υψηλάντης, μόνο μέ τὸν Ἱερό Λόχο. Τό άποτέλεσμα ἦταν νά κυκλώθουν καί νά κατακοποῦν οἱ Ἱερολοχίτες ἀπό τὸ τουρκικό ιππικό. Ἡ καταστροφή στὸ **Δραγατσάνι** (7 Ιουνίου 1821) διέλυσε τὸν ἑλληνικὸν στρατό.

Ο 'Υψηλάντης ἀποφάσισε νά περάσει ἀπό τὴν Αὔστρια γιά νά κατεβεῖ στὸν Πελοπόννησο. Οἱ Αὔστριακοί δύμας, παρά τὶς ὑποσχέσεις τους, τὸν συνέλαβαν, ὅταν πέρασε τὰ αὐστριακά σύνορα, μὲ δόλο, καί τὸν φυλάκισαν στὰ ὑπόγεια τοῦ φρουρίου Μουγκάτς γιά πολλὰ χρόνια. Βγῆκε μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ τσάρου Νικολάου, μὲ ὑγεία ἐντελῶς καταστρεμένη. Πέθανε στὴ Βιέννη, 37 χρονῶν, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1828. Τελευταία εἰδῆση πού ἔμαθε πρὶν ξεψυχήσει ἦταν: «Σήμερα ὁ Καποδίστριας μὲ ἄγγλικό καράβι κατεβαίνει Κυβερνήτης στὴν Ἐλλάδα».

Μάχη στὸ Δραγατσάνι
(7 Ιουνίου 1821)

Θάνατος τοῦ
'Υψηλάντη

Τά τελευταῖα γεγονότα. Ἡ σημασία τοῦ κινήματος

Μετά τὴν ἀναχώρηση τοῦ 'Υψηλάντη ἄρχισε τὸ φοβερό δράμα τῶν Ἐλλήνων στὶς 'Ηγεμονίες. Οἱ κάτοικοι κρατοῦσαν ἔχθρική στάση. Ό Σάββας Καμινάρης, ἀξιωματικός τοῦ στρατοῦ τοῦ 'Υψηλάντη, προδότης, βοήθησε τούς Τούρκους νά καταπνίξουν τὸ κίνημα (ὕστερα οἱ Τούρκοι τὸν δολοφόνησαν στὸ Βουκουρέστι). "Ενα μεγάλο σῶμα ἐλληνικοῦ στρατοῦ μέ τὸν Ἀθ. Καρπενησιώτη καί ἄλλους ἀξιωματικούς ἔφτασαν στὰ ρωσικά σύνορα. Οἱ Ρῶσοι ἐπέτρεψαν μόνο στοὺς ἀξιωματικούς νά περάσουν καί οἱ ἀξιωματικοί προτίμησαν νά πεθάνουν πολεμώντας μαζί μέ τὸ στρατό, στὸ λόφο **Σκουλένι**. Ό κυριότερος συνεργάτης τοῦ 'Υψηλάντη Γεώργιος Ὀλύμπιος, ὁ πιό γενναῖος πολεμιστής στὶς 'Ηγεμονίες, τινάχτηκε στὸν ἀέρα στὸ μοναστήρι τοῦ **Σέκκου**, ὅπου οἱ Τούρκοι τὸν ἔιχαν ἀποκλείσει. "Ενα σῶμα Πελοποννησίων μόνο κατόρθωσε νά περάσει πολεμώντας καί νά σωθεῖ στὴν Ἐλλάδα.

* Η καταστροφή

Ἡ ἐπανάσταση στὶς 'Ηγεμονίες, παρά τὴν ἀποτυχία της, ὠφέλησε τὸν ἀγώνα γενικά: 'Ενίσχυσε τὴν πίστη τῶν Ἐλλήνων στὴ ρωσική βοήθεια καί, καθώς τὰ νέα ἔφταναν ἀργά καί παραποιημένα, οἱ "Ἐλληνες πίστευαν πώς ὁ 'Υψηλάντης προχωρεῖ νικητής πρὸς τὴν Κων/πολη, ὅταν ἦταν ἥδη φυλακισμένος στὸ Μουγκάτς' οἱ Τούρκοι δέν ἔπαψαν νά ὑποπτεύονται τὴ Ρωσία καί κράτησαν ἀρκετό καιρό στρατὸν καί στόλο στὸ Βορά. Τὸ πιό σημαντικό, ἦταν ὅτι ἡ ἐπανάσταση ἀπλώθηκε πλατιά σ' ὅλο τὸν ἐλληνικὸν χώρο, πήρε ἑθνικό χαρακτήρα καί δέν κινδύνευε αὐτήν τῇ φορά νά περιοριστεῖ μόνο σὲ μιὰ γωνιά τῆς Πελοποννήσου.

Σημασία τῆς
ἐπανάστασης στὶς
'Ηγεμονίες

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ Πελοπόννησος ἔγινε ἡ σταθερή βάση γιά τὴν ἑλληνική ἐπανά-

·Η Πελοπόννησος
κατάλληλος χώρος
γιά τὸν ἄγωνα

σταση. Εἶναι τὸ ἀκραῖο τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, χερ- σόνησος καὶ ἡ Ἱδια, καὶ προστα- τευόταν μὲ τὴ Στερεά καὶ τὰ ναυτικά νησιά. Τό ἔδαφός της, ὁ- ρεινό, διευκόλυνε τὴν ἄμυνα. Καθώς ἐπεσε ἀργά στὰ χέρια τῶν Τούρκων (ὅριστικά στά 1715), εἶχε πυκνό ἑλληνικό πλη- θυσμό, πού στήριξε τὸν ἄγωνα καὶ ἴσχυρές οἰκογένειες προκρί- των μὲ ἐπιρροή στὸ λαό. Οἱ Μα- νιάτες, ἀσκημένοι πολεμιστές, πού δέν ὑποδουλώθηκαν ποτὲ στούς Τούρκους, ἔγιναν ὁ πυρή- νας τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τό πιό σπουδαῖο, ἡ Πε- λοπόννησος διέθετε ἔναν πολε- μικό ἡγέτη, σάν τὸν Κολοκοτρώ- νη, πού ἦξερε δόσο κανείς τούς κατοίκους, τὸ ἔδαφος καὶ τὶς δυ- νατότητές της.

Τά γεγονότα
τοῦ 1820

Κατά τὰ τέλη τοῦ 1820 τὸ μυστικό τῆς φιλικῆς ἑταῖρίας εἶχε πολὺ διαδοθεῖ. Οἱ Τούρκοι, πού εἶχαν ὑποψίες καὶ καταγγελίες, ἔ- στειλαν τὸ Χουρσίτ πασᾶ, ἔναν ἀπό τοὺς ἱκανότερους στρατηγούς πού διέθετε ἡ Τουρκία, νά ἔξακριβώσει τὰ πράγματα. Ὁ Χουρσίτ δέν ἀνακάλυψε τίποτα, πίστεψε πώς πρόκειται γιά ραδιουργίες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅπως ἐλέγενοι οἱ "Ἐλληνες, καὶ ἔφυγε στὴν Ἡπειρο, ὅπου εἶχε διοριστεῖ ἀρχηγός τοῦ σουλτανικοῦ στρατοῦ.

·Ἡ ἀναχώρηση τοῦ Χουρσίτ καὶ ἡ ἐπιστροφή τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπό τὴν Ἐπτάνησο μεγάλωσε τὸν ἀναβρασμό. Σέ λίγο ἔφτασε στὴν Πελοπόννησο καὶ δὲ Παπαφλέσσας. Βρήκε τούς προκρίτους διστα- κτικούς. Δέν ἐννοοῦσαν ν' ἀρχίσουν τὴν ἐπανάσταση χωρίς τὸν Ὑψηλάντη καὶ ρωσική βοήθεια. Σέ μιά σύσκεψη στὴ Βοστίσα (Αἴ- γιο, 26 Ἰανουαρίου 1821) μέ τούς προκρίτους τῆς ΒΔ Πελοποννή- σου, δὲ Παπαφλέσσας, ἀφοῦ δέν μπόρεσε νά τούς πείσει μὲ ὑποσχέ- σεις, τούς ἀπείλησε πώς θά ἀρχίσει μόνος του τὴν ἐπανάσταση. Ἡ πρόσκληση τῶν προκρίτων στὴν Τρίπολη, ὅπως γινόταν κάθε χρό- νο, ἀπό τοὺς Τούρκους, πού τώρα τούς ὑποπτεύονταν καὶ σκόπευαν νά τούς κρατήσουν δύμρους, ἐπέσπευσε τὰ γεγονότα. Σέ μιά τελευ- ταία συνάντηση στὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Λαύρας (10 Μαρτίου 1821)

Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

οι πρόκριτοι άποφάσισαν ν' άρχισουν άμέσως τήν έπανάσταση.

'Από τά μέσα Μαρτίου έκδηλώθηκαν μεμονωμένες έπιθέσεις κατά τών Τούρκων. Στίς 21—24 άρχισαν έπαναστατικά κινήματα στήν Αχαΐα (Πάτρα, Καλάβρυτα) μέ αρχηγούς τούς προκρίτους και στρατιωτικούς της περιοχής (Παλαιών Πατρών Γερμανό, Ζαΐμη, Λόντα, Σισίνη, Παναγιώτη Καρατζά, πού έπαναστάτησε τήν Πάτρα, Πετρεζαίους) στά Λαγκάδια της Γορτυνίας μέ τούς Δεληγιανναίους και στή Μάνη μέ τόν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, τόν Κολοκοτρώνη και τόν Παπαφλέσσα, πού κατέλαβαν τήν Καλαμάτα.

Καί στήν Πάτρα καί στήν Καλαμάτα οι "Ελληνες" έστειλαν μιά προκήρυξη στούς άντιπροσώπους τών δυνάμεων (25 και 26 Μαρτίου 1821), όπου χαρακτήριζαν τό κίνημά τους έθνικό και ζητοῦσαν τήν ύποστήριξη της Εύρωπης.

Οι Τούρκοι νομίζοντας πώς πρόκειται νά βοηθήσουν τήν έπανάσταση έγραψαν στρατεύματα, κλείστηκαν στά φρούρια, όπου οι "Ελληνες", οι περισσότεροι άσπλοι καί άνιδεοι άπό πόλεμο, τούς πολιόρκησαν.

Στό μεταξύ άπό τήν Πελοπόννησο ή έπανάσταση διαδόθηκε στή

"Έναρξη τοῦ 'Αγώνα στήν Πελοπόννησο (Μάρτιος 1821)

"Η «Τερψιχόρη», μπρίκι τοῦ Μανόλη Τομπάζη ('Εθνικό Ιστορικό Μουσεῖο = 'Ιω. Α. Μελετοπούλου. Τό ναυτικό τοῦ 21, έκδοσις Τραπέζης Εμπορικής Πίστεως. Αθῆναι 1971).

Μαντώ Μαυρογένους.

Άποι μεγάλη φαναριώτικη οικογένεια, πού είχε
έγκατασταθή στη Μύκονο, ή Μαντώ, διέθεσε
δλη τη μεγάλη της περιουσία γιά τόν άγινα καὶ
πήρε μέρος σὲ πολλές μάχες ἐπικεφαλῆς σώματος
στρατιωτῶν, πού ἡ θία είχε ὀργανώσει καὶ
συντροῦσε.

Στερεά (Γαλαξίδι, "Αμφισσα, Λειβαδιά), στήν 'Απτική, τήν Εύβοια, Πήλιο, Αίτωλος ακαρνανία, Α. Μακεδονία (Πολύγυρος, "Άγιο Όρος). Άπο τά μέσα 'Απριλίου έπαναστάτησαν τά νησιά Σπέτσες, Ψαρά, Υδρα, (ὅπου οι πρόκριτοι δίσταζαν καὶ όργανωσε τό κίνημα ὁ πλοιάρχος Ἀντ. Οικονόμου), οι Κυκλαδες, τά Δωδεκάνησα, ἡ Κρήτη, ἡ Σάμος. Δέν ἔγινε έπανάσταση φυσικά στή Θεσσαλία καὶ τή Θράκη. Στήν "Ηπειρο, όπου ἦταν πολύς ὁ τουρκικός στρατός, οι "Ελληνες πολεμοῦσαν σάν σύμμαχοι δῆθεν τού Ἀλῆ πασᾶ. Στήν Κύπρο δέν πρόφτασε νά ἔκραγει ἡ έπανάσταση, γιατί οι Τούρκοι κρέμασαν τούς προκρίτους καὶ τόν ἀρχιεπίσκοπο.

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ. ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Ε'

"Η εῖδηστη γιά τήν έπανάσταση στίς Ἡγεμονίες καὶ μετά στήν Πελοπόννησο ἔξαγριώσε τό σουλτάνο Μαχμούτ Β', πού ἔφερε πολλές χιλιάδες γενιτσάρους στήν Κωνσταντινούπολη καὶ ἀπείλησε ιερό πόλεμο, δηλαδή γενική σφαγή τῶν χριστιανῶν. Στό σχέδιο αύτό ἀντέδρασε ὁ ἀρμηνευτής τοῦ Κορανίου (Σεΐχ - οὐλ - Ἰσλάμ), ἀλλά οι σποραδικές σφαγές καὶ συλλήψεις ἔξελιχτηκαν σέ φοβερή τρομοκρατία στήν Κωνσταντινούπολη καὶ τίς μεγάλες πόλεις. Ό σουλτάνος διέταξε ν' ἀποκεφαλιστεῖ ὁ Μ. διερμηνέας Κωστάκης Μουρούζης καὶ τήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα (10 'Απριλίου 1821) συνέλαβε καὶ κρέμασε, ύστερα ἀπό φοβερούς ἔξευτελισμούς, τόν πατριάρχη Γρηγόριο Ε' στήν κεντρική πόρτα τῆς αὐλῆς τοῦ πατριαρχείου (ἡ πόρτα αὐτή μένει ἀπό τότε κλειστή).

Σφαγές ἔγιναν καὶ στή Σμύρνη καὶ στήν Ἀδριανούπολη, όπου κρέμασαν τόν πρώην πατριάρχη Κύριλλο ΣΤ'. Τά γεονότα αύτά ἐδώσαν θρησκευτικό χαρακτήρα στόν πόλεμο τῶν Ἐλλήνων, ἀπέκλεισαν κάθε συνδιαλλαγή καὶ προκάλεσαν τήν ἀντίδραση τῆς Εύρωπης καὶ τήν ἀλλαγή τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς.

Ἀπαγχονισμός τοῦ
Πατριάρχη
('Απρίλιος 1821)

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1821)

Οι σκόρπιες πολιορκίες φρουρίων στήν Πελοπόννησο δέ θά εἴχαν άποτέλεσμα, αφοῦ γρήγορα θά τίς διέλυαν τά τουρκικά στρατεύματα τῆς Τριπολιτσᾶς ἢ ἄλλες ἐνισχύσεις. 'Ο ἀγώνας στήν Πελοπόννησο χρειαζόταν ἔνα γενικό σχέδιο καί αὐτό τό σχέδιο τό συνέλαβε ὁ Κολοκοτρώνης: Πρότεινε νά ἀποκλειστεῖ ἡ **Τρίπολη**. Παρά τήν ἀντίδραση τῶν ἄλλων καπεταναίων, πού θεωροῦσαν τό πράγμα ἀκατόρθωτο, παρά τίς τρομακτικές δυσκολίες γιά νά ξεπεραστοῦν δ φόβος καί ἡ ἀπειρία τῶν ἀπειροπόλεμων ἀκόμα Ἑλλήνων, κατόρθωσε νά πραγματοποιήσει τό σχέδιο του καί νά ἀποκλείσει μέ στρατό τούς δρόμους πού ἔφερναν πρός τήν Τρίπολη, δημιουργώντας ἔνα εύρυ κλοιό γύρω ἀπό τό φρούριο.

Τά γεγονότα τοῦ Α' ἔτους συνδέονται ὅλα μέ αύτήν τήν πολιορκία. Οι Τοῦρκοι προσπάθησαν νά ἐνισχύσουν τήν Τρίπολη καί νά καταπίξουν τήν ἐπανάσταση, χωρίς νά τό κατορθώσουν. "Ἐνα σῶμα ἀπό 2500 τουρκαλβανούς, πού ἔστειλε ὁ Χουρσίτ πασᾶς ἀπό τήν "Ηπειρο γιά νά ἐνισχύσει τήν Τρίπολη, κατόρθωσε νά μπει μέσα στήν πόλη, ἀλλά, ὅταν ἐπιχείρησε νά προχωρήσει πρός τή Λακωνία, νικήθηκε ἀπό τό στρατο τοῦ Κολοκοτρώνη (Βαλτέτσι, Δολιανά, Μάιος 1821) καί ἀποκλείστηκε μέσα στήν Τρίπολη.

"Ἐνας δεύτερος μεγάλος στρατός, πού κατέβηκε ἀπό τά Γιάννενα, μέ ἀρχηγούς τόν Κιοσέ Μέχμέτ πασᾶ καί τόν Ὁμέρ Βρυώνη χτυπήθηκε ἀπό τόν Ἀθανάσιο Διάκο, ἀρματολό τῆς Λειβαδίᾶς, στό γεφύρι τῆς **Άλαμάνας** (Σπερχειοῦ) κοντά στίς ἀρχαῖες Θερμοπύλες. 'Ο Διάκος, ἀγνίστηκε ἡρωϊκά, πιάστηκε ζωντανός, καί θανατώθηκε μαρτυρικά στή Λαμία ('Απρίλιος 1821). Στάθηκε ὁ πρωτομάρτυρας ἀγωνιστής καί ἡ θυσία του στήν ἴδια θέση τῶν ἀρχαίων Θερμοπυλῶν συγκλόνισε τήν Εύρωπη.

Πιό κάτω στό χάνι τῆς **Γραβιᾶς**, ὁ Ὄδυσσεας Ἀνδρούτσος

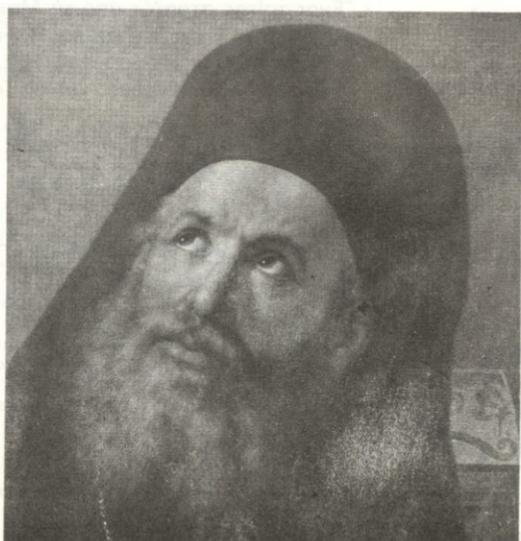
'Ο πατριάρχης Γρηγόριος Ε'.

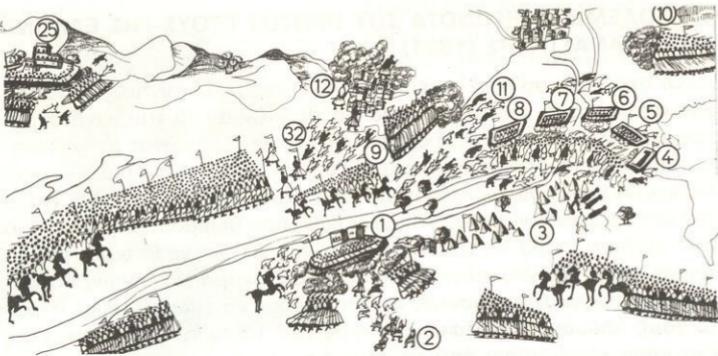
'Ο κ. Ἰω. Α. Μελετόπουλος, στηριγμένος σέ νέα ἔγγραφα τῶν ἀρχείων τῶν φιλικῶν καί στή συμβολή τοῦ κλήρου καί τῶν μοναστηρῶν στή διάδοση τῆς φιλικῆς ἑταρίας, ὑποστρίψει ὅτι ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ἦταν ὁ μυστικός της ἀρχῆς.

'Αποκλεισμός
Τριπολιτσᾶς

Σχέδιο τοῦ
Κολοκοτρώνη

Μάχες στή Στέρεα
Άλαμάνα ('Απρίλιος
1821)

Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη – Παναγιώτη Ζωγράφου. Μάχη εἰς τῆς Γραβίδας τό χάρι. (Ιεπτομέρεια). Σχόλια. Μακρυγιάννη: 1) Χάνι τῆς Γραβίδας εἰς τό δύο πόλειν ἐσυγκρότηθε ὁ πόλεμος 2) Ἀκολούθως ἔγινε μεγάλος πόλεμος εἰς τὴν Ἀμπλιανήν. 3) Σκηναὶ καὶ κανόνια τῶν Τούρκων 4 – 11) Ἐλληνικά ταμπούρια καὶ στρατός. 12) 12) Χωρὸν Βάργιανη. 25) Μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλίου.

Γραβία (Μάιος 1821)

μέ 100 περίπου παλληκάρια κράτησε μιά δόλκηρη μέρα τόν τουρκικό στρατό καὶ προκάλεσε μεγάλες ἀπώλειες.

Οι Τούρκοι πασάδες κατέβηκαν στήν Ἀττική καὶ κατέλαβαν τήν Ἀθήνα, μά δέν μπόρεσαν νά προχωρήσουν στήν Εύβοια, οὕτε νά περάσουν στήν Πελοπόννησο. Ἡ ἑκστρατεία τους ούσιαστικά ἀπέτυχε.

Βασιλικά
(Αὔγουστος 1821)

“Άλωση Τριπολίτσας
(Σεπτέμβριος 1821)

“Ἐνας τρίτος στρατός ἀπό τή Μακεδονία νικήθηκε ἀπό τούς ὄπλαρχηγούς τῆς Στερεάς Γκούρα, Πανουριά καὶ Δυοβουνιώτη στό στενό τῶν **Βασιλικῶν** (Αὔγουστος 1821) κοντά στήν Ἀταλάντη. Ἔτσι ἡ Τρίπολη δέ βοηθήθηκε καὶ οἱ Τούρκοι ἀποκλεισμένοι ἅρχισαν νά σκέπτονται διαπραγματεύσεις. Πρίν τίς ἀποφασίσουν δύμας ὁ Ἑλληνικός στρατός ἀπό σημεῖα τοῦ φουριού ἀφύλακτα πήδησε στήν πόλη, χωρίς νά τό ξέρουν οἱ ἀρχηγοί του (Σεπτέμβριος 1821). Ἐγίνε φοβερή λεηλασία καὶ σφαγή τῶν Τούρκων, ἀλλά ἡ ἐπανάσταση ἔξασφάλισε τό κέντρο ἀπ’ ὅπου μποροῦσε νά ἐλέγ-

Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη – Παναγ. Ζωγράφου. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας: Ὁ Διάκος (βρ. 6) ὀνόμεστα στοὺς συμπολεμοῦτές του (βρ. 1.ω. Α. Μελετοπούλου, Εἰκόνες τοῦ Ἀγάνας, Ἰωάννη Μακρυγιάννη – Παναγιώτη Ζωγράφου. Ἐκδοσὶς Ἰστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Εταιρίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1972).

Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα.

Ή Σπετσιώπισσα ήρωάδα, κυθεριώντας ή τόσα το καράβι της, πήρε μέρος στήν πολιορκία του Ναυπλίου, της Μονεμβασίας καί σέ δλλες πολεμικές έπιχειρήσεις της ελληνικής έπαναστασης.

χει όλη τήν Πελοπόννησο καί τό σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη δικαιώθηκε.

Στή θάλασσα δέ έλληνικός στόλος, πού κανονικά δέν μπορούσε νά αντιμετωπίσει τά μεγαλύτερα καί καλύτερα οπλισμένα τουρκικά πλοϊα, κυριάρχησε μέ τά πυρπολικά. Ό Ψαριανός Παπανικολής άνατιναξε τήν πρώτη τουρκική φρεγάτα (Μάιος 1821) στήν Έρεσό της Λέσβου. Οι Τούρκοι δέν κατόρθωσαν νά κάνουν άποβάσεις, οὕτε νά τροφοδοτήσουν τά φρούρια. "Ετσι πρίν άπό τήν Τρίπολη παραδόθηκαν τό Ναυαρίνο καί ή Μονεμβασία.

Τό πρώτο έτος ή έπανασταση εἶχε παντοῦ έπιτυχίες στήν κυρίως 'Ελλάδα' μόνο στήν Α. Μακεδονία (στό 'Άγιο Όρος καί στόν Πολύγυρο Χαλκιδικῆς) καταπνίγηκε άπο τούς Τούρκους της Θεσσαλονίκης, πού διέθεταν μεγάλες δυνάμεις.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιές ήταν οι πολεμικές δυνατότητες τῶν 'Ελλήνων, όταν άρχισε ή έλληνική έπανασταση καί ποιές οι δυνατότητες τῶν Τούρκων;
- Γιατί οι φιλικοί προτίμησαν νά άρχισουν τήν έπανασταση άπο τίς 'Ηγεμονίες καί γιατί άπέτυχε τό κίνημα; Τά κυριότερα γεγονότα καί ή σημασία τής έπαναστασης τῶν 'Ηγεμονιῶν.
- Γιά ποιούς λόγους έπέτυχε ή έπανασταση στήν κυρίως 'Ελλάδα καί ιδίως στήν Πελοπόννησο; Ποιά πολεμικά γεγονότα τοῦ α' έτους θεωρεῖτε τά πιό σημαντικά καί γιά ποιό λόγο;
- Ποιοί πολεμικοί άρχηγοί έπαιξαν άποφασιστικό ρόλο στό πρώτο έτος;

ΘΕΜΑΤΑ

Ποιά είναι τά αίτια καί οι παράγοντες πού συνέβαλαν στήν έπιτυχία τής έλληνικής έπαναστασης;

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

Έλλειψη από Ισχυρή
ήγεσία στόν Άγωνα.
Άλτια

Ένω ἀπό πολεμική ἄποψη οἱ “Ελληνες εἶχαν ἐπιτυχίες, ἀπό πολιτική δέν κατόρθωσαν νά δργανώσουν ἐνιαία καὶ ἰσχυρή κυβέρνηση γιά νά διευθύνει τόν ἄγωνα. Οἱ λόγοι ἦταν πολλοί.

Οἱ ιδρυτές τῆς φιλικῆς ἑταιρίας πού προετοίμασε τήν ἐπανάσταση δέν πρόβαλαν τόν ἑαυτό τους ὡς ἀρχηγό, ἀλλά καλύφθηκαν, δηπως εἴδαμε, πίσω ἀπό τήν ἀνύπαρκτη Ἀρχή. Ἀργότερα πρόβαλαν τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, ἀλλά καὶ αὐτός, οὔτε ὁ πραγματικός ἀρχηγός τῆς ἑταιρίας ἦταν, οὔτε κατέβηκε στήν Ἐλλάδα. Ἡ ἐπανάσταση κηρύχτηκε κατά τόπους ἀπό τούς προκρίτους ἡ τούς ἀρματολούς κάθε περιοχῆς. Ἡ φυσική διάσπαση τῆς χώρας ἐμπόδιζε, δηπως καί στήν ἀρχαία ἐποχή, τήν ἐνιαία δργάνωση. Ἡ ἐλληνική κοινωνία ἀλλωστε, δηπως τή διαμόρφωσαν οἱ φυσικές καὶ κοινωνικές συνθῆκες, δέν ἦταν μονοιλιθική. Ὑπῆρχαν διάφορες τάξεις μέ διαφορετικούς προσανατολισμούς καὶ συμφέροντα. Οἱ γεωργοί τῆς Πελοποννήσου καί τῆς Στερεάς, οἱ κτηνοτρόφοι τῶν βουνῶν τῆς Ἡπείρου, οἱ ἔμποροι, οἱ νοικοκυραῖοι τῶν νησιῶν, οἱ ἀστοί καὶ οἱ λόγιοι τοῦ ἔξωτεροῦ, οἱ φαναριώτες, οἱ ἀρματολοί καὶ οἱ κλέφτες δέν μποροῦσαν νά βλέπουν μέ τόν ἵδιο τρόπο, οὔτε τά ἀτομικά, οὔτε τά γενικά συμφέροντα. Ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση τόνιζε αὐτή τή διάσπαση: Δύσκολα οἱ πρόκριτοι θά θυσίαζαν τά δικαιώματα πού εἶχαν στήν Τουρκοκρατία γιά νά πειθαρχήσουν σέ μιά κυβέρνηση πού δέ θά ἔξαρτιόταν

Δημήτριος Ὑψηλάντης.

• Ο Δημήτριος
Ὑψηλάντης στήν
Πελοπόννησο

ἀπ’ αὐτούς δύσκολα οἱ στρατιωτικοί θά ἐπέτρεπαν σέ μιά κυβέρνηση πολιτικῶν νά ἐπεμβαίνει στά στρατιωτικά ζητήματα. Οἱ διαφορές προκάλεσαν ἀντιθέσεις ἡ ἀναζωγόνησαν παλιά μίση. Δημιουργήθηκαν ἐμπάθειες πού ὁδήγησαν ως τούς ἐμφυλίους πολέμους. Ἀργότερα τό ἐνδιαφέρον καί τά συμφέροντα τῶν δυνάμεων μεγάλωσαν ἀκόμα πιό πολύ τίς ἐσωτερικές ἀντιθέσεις.

Οἱ φιλικοί ἔχασαν τόν ἔλεγχο τῆς ἐπανάστασης μετά τήν ἔκρηξή της. Γι’ αὐτό μερικοί σκέφτηκαν νά στείλουν στήν Πελοπόννησο τό Δημήτριο Ὑψηλάντη, ἀδελφό τοῦ Ἀλεξανδρου, γιά ν’ ἀναλάβει τήν ἡγεσία τοῦ ἄγωνα,

ώς άντιπρόσωπος τοῦ άδελφοῦ του. 'Ο Δημήτριος 'Υψηλάντης κατέβηκε στὴν Πελοπόννησο, ἀλλὰ ἐκεὶ βρῆκε δημιουργημένες καταστάσεις. Λίγες μέρες πρὶν οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὴ μονή τῶν Καλτετζῶν καὶ εἶχαν σχηματίσει μιὰ πρώτη τοπική κυβέρνηση, τής **Γερουσία τῶν Καλτετζῶν** (Μάιος 1821), γιά νά φροντίζει τίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις. Ἡ γερουσία ἥρθε σὲ ρήξη μὲ τὸν 'Υψηλάντη, γιατὶ δέν ἔννοοῦσε νά τοῦ παραχωρήσει τήν πολιτική καὶ στρατιωτική ἑξουσία. 'Ο στρατός, πού δέχτηκε μέν ἔνθουσιασμό τὸν 'Υψηλάντη, ἀντέδρασε βίαια. Μόνο μέ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Κολοκοτρώνη δέν ἔγινε ἐμφύλιος πόλεμος ἀμέσως, ἀλλὰ οἱ ἀντιθέσεις ἔμειναν ὀξύτατες.

Σέ λίγο ἔφτασαν στὴν Πελοπόννησο δύο ἄλλοι φαναριώτες, ὁ **Άλεξανδρος Μαυροκορδάτος** καὶ ὁ **Θεόδωρος Νέγρης**. Καί οἱ δύο ἀντίθετοι μέ τὸν 'Υψηλάντη προσεταιρίστηκαν τούς προκρίτους. Ἔτσι διαμορφώθηκαν ἀπό τὸν πρώτο χρόνο τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης δύο κόμματα: τῶν πολιτικῶν, μέ ἀρχηγούς τὸν Μαυροκορδάτο καὶ τὸ Νέγρη καὶ τῶν στρατιωτικῶν, μέ ἀρχηγό τὸν 'Υψηλάντη.

Πρὶν ἐκδηλωθοῦν σαφέστερα οἱ ἀντιθέσεις, ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ Νέγρης ζήτησαν ἀπό τὸν 'Υψηλάντη τήν ἀδεια νά ὄργανώσουν πολιτικά καὶ τή Στερεά Ἑλλάδα. Σχημάτισαν ἐκεῖ δύο τοπικές κυβερνήσεις τής **«Γερουσία»** τῆς Δυτικῆς Χέρσου 'Ελλάδος καὶ τὸν **«Άρειο Πάγο»** τῆς Ἀνατολικῆς. Καί οἱ δύο ἥρθαν σέ σύγκρουση μέ τούς ἴσχυρότερους καὶ ίκανότερους διπλαρχηγούς τῆς Στερεάς, τὸν 'Οδυσσέα 'Ανδρούτσο, τὸ Γεώργιο Βαρνακιώτη καὶ τὸν Καραϊσκάκη· αὐτό ἔβλαψε τὸν ἄγνωνα.

Ἀργότερα, μετά τίς ἐκλογές γιά ἔθνική συνέλευση σχηματίστηκε καὶ στὴν Πελοπόννησο μιὰ τρίτη τοπική κυβέρνηση, πού ὄνομάστηκε **Πελοποννησιακή Γερουσία**.

Ἡ ὀξύτητα τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ 'Αλ. 'Υψηλάντη στὶς Ἡγεμονίες ἔξασθένησε τή θέση τοῦ Δημητρίου 'Υψηλάντη, πού ἀποφάσισε νά λύσει τὸ πολιτικό πρόβλημα καλώντας μιὰ ἔθνική

ἘΝ ὉΝΟΜΑΤΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ἌΔΙΑΙΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ.

Τὸ Ελληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη Ὀθωμανικὴν δυνατείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βραχύτατον, καὶ ἀπαραδειγμάτικον ζυγὸν τῆς τυραννίας, καὶ ἀποστειλούντον μὲ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν Νομίμων Παραστῶν του εἰς Ἐθνικὴν συνηγμένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον θεού καὶ ἀνθρώπων, τὴν Πολιτικὴν αὐτοῦ **Ὕπαρξιν** καὶ **Ἀνεξαρτησίαν**.

Ἐν ἐπιδικύῳ ρω τῇ ἀ Ιανουαρίου αωκό, καὶ ἀ τῆς Ανεξαρτησίας.

'Η Α' ἔθνική συνέλευση διακηρύγτει τὴν Ὂδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Α. Μαυροκορδάτος,
Θεοδ. Νέγρης

Πολιτική δράση
Στερεάς

Ἡ πρώτη ἔθνική
συνέλευση τῆς
Ἐπιδαύρου

συνέλευση (΄Οκτώβριος 1821). Οι έκλογές έγιναν μέ έμμεσο τρόπο και τούς περισσότερους άντιπροσώπους ύπεδειχναν οι τρεῖς τοπικές κυβερνήσεις. Αύτό έδωσε τήν πλειοψηφία στούς πολιτικούς για ν' άποφύγουν τίς άντιδράσεις τῶν στρατιωτικῶν οἱ πολιτικοὶ μετέφεραν τήν ἔδρα τῆς Α΄ ἔθνικῆς συνέλευσης στήν Νέα Έπιδαυρο (Πιγιάδα).

Οι ἐργασίες ἥρχισαν στίς 20 Δεκεμβρίου 1821, μέ πρόεδρο τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Ἡ συνέλευση ἔξεδωσε τήν πρώτη της προκήρυξη, ὅπου οἱ «Ἐλληνες» «διεκήρυσσαν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων» τήν πολιτική τους ὑπαρξη καὶ ἀνεξαρτησία. «Ὑστέρα ἐπεξεργάστηκε καὶ φώφισε τό πρώτο ἑλληνικό σύνταγμα, πού καθόρισε τό πρώτο «προσωρινό πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος».

Τό σύνταγμα τῆς Ἑπιδαύρου

Τό σύνταγμα τῆς Ἑπιδαύρου ἦταν στή βάση του δημοκρατικού. «Ορίζε ώς πηγή τῆς ἔξουσίας τό ἔθνος καὶ ἐθέσπιζε τό χωρισμό τῶν ἔξουσιῶν. Τήν ἐκτελεστική ἔξουσία θά ἀσκοῦσε ἔνα συμβούλιο ἀπό πέντε μέλη, πού ὄνομαζόταν Ἐκτελεστικό ἡ Νομοτελεστικό τή νομοθετική μία βουλὴ ἀπό 70 μέλη, πού λεγόταν Βουλευτικό τή διεκπεραίση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων καί τή διεύθυνση τῶν ὑπουργείων εἶχε ἡ Γενική Γραμματεία, ἔνα συμβούλιο ἀπό γραμματεῖς (ύπουργούς) μέ ἐπί κεφαλῆς τό γενικό γραμματέα. «Ολες οἱ ἀρχές αὐτές ἦταν ἔνιαστες (ἄλλαζαν κάθε χρόνο).

Στά 1822 πρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ, δηλαδή πρωθυπουργός, ἔγινε ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος· γενικός γραμματέας ὁ Θεόδωρος Νέγρης· τόν Υψηλάντη ἔξελειχαν πρόεδρο τοῦ βουλευτικοῦ.

Χαρακτήρας τῶν πρώτων κυβερνήσεων

Τό σύνταγμα ἦταν τυπικά δημοκρατικό, ἀλλά ὁ ἔμμεσος τρόπος τῶν ἔκλογῶν γιά ἔθνική συνέλευση (νά ἔκλεγει ὁ λαός ἐκλέκτορες καί αὐτοί νά ὅριζουν τόν «παραστάτη», δηλαδή τό βουλευτή) ἔξυπρετοῦσε περισσότερο τούς προκρίτους, πού εἶχαν πολιτική ἐπιρροή στίς ἐπαρχίες. «Ἐπειτα τά κυβερνητικά σώματα ἦταν πολυπρόσωπα καί δέν εἶχαν σαφή ἀντίληψη τῶν ὅριών τῶν δικαιωμάτων τους. Δέν μποροῦσαν νά ἐπιβληθοῦν στούς προκρίτους, τούς ὀπλαρχηγούς καί τούς νοικοκυράίους τῶν νησιῶν.

Τό πρόβλημα γιά τήν Ἑλλάδα ἦταν νά συνταιριαστεῖ ἡ κεντρική κυβέρνηση μέ τήν τοπική αὐτοδιοίκηση, πού ἀσκοῦσε ἐκτεταμένη ἔξουσία. Οι πρώτες ἔλληνικές κυβερνήσεις ὅμως δέν ύπηρξαν γενικά ἀποδεκτές, ἀφοῦ ἐκπροσωποῦσαν περισσότερο τούς πολιτικούς, δέν ἦταν ἰσχυρές, γιά νά ἀσκήσουν πραγματική ἔξουσία, οὔτε διέθεταν χρήματα γιά νά γίνουν ὑπολογίσιμες. «Ἔτσι ἐπικράτησε πολιτική ἀστάθεια καί οἱ ἔριδες συνεχίστηκαν.

ΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

«Ἡ ἔλληνική ἐπανάσταση ξέσπασε σέ μιά ἐποχή πού κυριαρχοῦσε στήν Εύρώπη ἡ ἀντίδραση καί ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος γι' αὐτήν ἦταν ἡ ἔνοπλη ἐπέμβαση. Τό δτι ἡ Ἑλλάδα βρισκόταν σέ μιά γεωγρα-

φική θέση, όπου συγκρούονταν τά διεθνή συμφέροντα, δυσχέραινε άκόμα περισσότερο τή Θέση της.

"Όταν ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση οἱ ἀρχηγοί τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων τῆς πενταπλῆς συμμαχίας συνεδρίαζαν στὸ **Λάυρα** τῆς Αὐστρίας μέθεμα τὴν κατάπινη τῆς ἐπανάστασης στὴν Ἰταλία. Ἡ πληροφορία ὅτι ἄρχισε μιὰ καινούργια ἐπανάσταση στὰ Βαλκάνια ἀνησύχησε τά δυτικο - ευρωπαϊκά κράτη. Πίστευαν πώς τὴν προκάλεσε ἡ Ρωσία (ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἦταν ύπασπιστής τοῦ τσάρου καὶ στὴν προκήρυξή του γινόταν σαφής λόγος γιά ἔξωτερική βοήθεια) καὶ αὐτὸν ἔκανε τὸν τσάρο νά ἀποκρύξει τὴν ἐπανάσταση. Ἡ ρωσική ἀποκήρυξη ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στούς ἄλλους, καὶ ιδίως στὸ Μέττερνιχ, νά ἐπιτύχει ὥστε νά χαρακτηριστεῖ ἡ Ἑλληνική ἐπανάσταση ἔργο τῶν σκοτεινῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης καὶ νά καταδικαστεῖ ὁμόφωνα ως ληστρική ἐπιχείρηση. Αὐτὸ σήμαινε ὅτι δέν ἀναγνωρίζοταν ἡ Ἑλληνική κυβέρνηση ὅτι ὁ Ἑλληνικός πόλεμος δέν προστατεύόταν ἀπό τό διεθνές δίκαιο καὶ ὁ Ἑλληνικός στόλος ἔθεωρετο πειρατικός, λοιπόν ὅποιοδήποτε εὐρωπαϊκό καράβι ἐλεύθερα θά μποροῦσε νά τροφοδοτήσει τά τουρκικά φρούρια πού οι "Ἑλληνες προσπαθοῦσαν νά καταλάβουν μέ ἀποκλεισμό.

Παρ' ὅλο πού ἡ διεθνής κατάσταση διαγραφόταν ἔτσι πολύ σκοτεινή, ἡ ἐπανάσταση κέρδισε μιὰ πρώτη μεγάλη νίκη· δέν ἔγινε ἔνοπλη ἐπέμβαση.

Αὐτό ὀφείλεται στὸν ἀγώνα τοῦ Καποδίστρια, πού ως ὑπουργός ἔξωτερικῶν τῆς Ρωσίας ἐτόνισε τίς ίδιοτυπίες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγώνα καὶ ἔπει πώς θά ἦταν φοβερό τά χριστιανικά εὐρωπαϊκά στρατεύματα νά χτυπήσουν χριστιανούς καὶ νά τούς ὑποτάξουν στούς μωαμεθανούς, ἀλλά ὀφείλεται καὶ στό φόβο τῶν δυτικῶν συμμάχων, μήπως ἡ Ρωσία προβάλει τὴν ἀπαίτηση νά στείλει αὐτή στρατεύματα γιά νά καταπίνει τὴν ἐπανάσταση (ὅπως εἶχαν σταλεῖ γαλλικά στὴν Ἰσπανία καὶ αὐστριακά στὴν Ἰταλία), πράγμα, πού φυσικά δέν ἦθελαν οἱ ἄλλες εὐρωπαϊκές δυνάμεις.

Άλλαγή τῆς ρωσικής πολιτικής

"Όταν ὁ τσάρος γύρισε στὴν Πετρούπολη, βρέθηκε μακριά ἀπό τὴν ἐπιρροή τοῦ Μέττερνιχ. Σὲ λίγο ἔφτασαν ἀναφορές τοῦ Ρώσου πρεσβευτή στὴν Κωνσταντινούπολη Στρογονώφ, πού περιέγραφαν μέ κάθε λεπτομέρεια τίς σφαγές, τίς ιεροσυλίες καὶ τίς προσβολές στὴ ρωσική σημαία. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1821 ἔνα καράβι ἔφερε στὴν Ὁδησσό τό πτῶμα τοῦ πατριάρχη Γρηγορίου τοῦ Ε', πού οι Τοῦρκοι, ἀφοῦ τό ξεκρέμασαν καὶ τό ἔξευτέλισαν μέ κάθε τρόπο, τό πέταξαν στὸν Κεράτιο κόλπο.

Ἡ Ρωσία εἶχε τώρα κάθε δικαίωμα νά ἐπέμβει σύμφωνα μέ τίς ρωσοτουρκικές συνθήκες. Ὁ Καποδίστριας παρακινοῦσε τὸν τσάρο νά κηρύξει τὸν πόλεμο τῆς Τουρκίας, ἀλλά ἐκεῖνος ἔξακολουθοῦσε

Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις καὶ ἡ Ἑλληνική ἐπανάσταση

Οι δυνάμεις καταδικάζουν τὴν ἐπανάσταση, ἀλλά δέν γίνεται ἐνοπλή ἐπέμβαση

νά είναι διστακτικός. Άνεθεσε όμως στόν Καποδίστρια νά στείλει δύο διακοινώσεις: μία στήν τουρκική κυβέρνηση μέ μορφή τελεσιγράφου και μία πρός τίς εύρωπαικές δυνάμεις.

Ο Καποδίστριας διατύπωσε τή διακοίνωση πρός τήν Τουρκία, έτσι, πού νά προκαλέσει ρωσοτουρκικό πόλεμο: 'Η τουρκική κυβέρνηση δφειλε ἐντός δκτώς ἡμερῶν νά δώσει ίκανοποίηση και ἔξηγήσεις στή ρωσική, ἀλλιῶς ὁ Ρώσος πρεσβευτής θά ἔφευγε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη.

Στή δεύτερη διακοίνωση ὁ Καποδίστριας, ἀφοῦ ἔξεθεσε λεπτομερῶς τή συμπεριφορά τῶν Τούρκων πρός τούς ἀμάχους και πρός τή χριστιανική Θρησκεία, κατέληγε στό συμπέρασμα δτι δέν μπορεῖ νά θεωρεῖται ἡ ὁδωμανική αύτοκρατορία εύρωπαικό κράτος και νά προστατεύεται ἀπό τίς εύρωπαικές συνθῆκες, οὔτε τό ἑλληνικό ζήτημα μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ἑσωτερικό, ἀλλά πρέπει νά λυθεῖ ἀπό διεθνές συνέδριο.

Μέ τή δεύτερη αύτή διακοίνωση ούσιαστικά ἡ Ρωσία παραιτήθηκε ἀπό τό δικαίωμα νά ἐπέμβει μόνη της στή Βαλκανική. 'Ο Καποδίστριας όμως προσπάθησε νά διατυπώσει αύτό τό ἔγγραφο ἔτσι ώστε νά ἐπιτύχει τό διαχωρισμό τής ἑλληνικῆς ἐπανάστασης ἀπό τίς ἄλλες εύρωπαικές και τό χαρακτηρισμό τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, ὡς θέματος διεθνοῦς.

Η ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Τό ἑλληνικό θέμα
διεθνοποιεῖται.
Φιλελληνική κίνηση

Αἵτια τῆς
φιλελληνικῆς
κίνησης

'Ενω τά εύρωπαικά κράτη ἀντιμετώπιζαν ἔχθρικά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση, οἱ λαοὶ ἀντίθετα τήν εἶδαν μέ πολλή συμπάθεια. 'Αμέσως μετά τήν ἕκρηξή της ἄρχισε μιά μεγάλη κίνηση ύπερ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ λόγοι ἥταν πολλοί:

1) Μετά τήν ἀναγέννηση ἡ εύρωπαική παιδεία εἶχε βασιστεῖ στίς κλασικές σπουδές. Τό σνομα τής Ἑλλάδας προκαλοῦσε μεγάλο ἐνθουσιασμό στούς εύρωπαιούς ἀνθρωπιστές.

2) Οι φιλελεύθεροι τής Εύρωπης εἶδαν τήν ἑλληνική ἐπανάσταση σάν φιλελεύθερο κίνημα. Μιλώντας και γράφοντας γι' αύτήν σέ μιά ἐποχή πού κυριαρχοῦσε ἡ ἀντίδραση εύρισκαν τήν εὐκαιρία νά προβάλλουν τίς δικές τους ιδέες.

3) 'Ο ἀγώνας τῶν χριστιανῶν κατά τῶν ἀλλοθρήσκων, οἱ σφαγές και ιεροσυλίες τῶν Τούρκων, ἔξηγειραν τίς συνειδήσεις τῶν χριστιανῶν τής Εύρωπης.

4) 'Από τό 17ο αι. και ιδίως τό 18ο εἶχε ἀρχίσει ζωηρό ἐνδιαφέρον γιά ἀνασκαφές και ἀρχαιολογικές μελέτες. Πολλοί εύρωπαιοι περιηγητές εἶχαν ἔρθει στήν ἀνατολή και περιέγραφαν στά βιβλία τους τή σύγχρονη 'Ἑλλάδα και τούς κατοίκους της.

5) 'Η φιλολογική και καλλιτεχνική κίνηση τοῦ 19ου αι. — ὁ ρομαντισμός — πού ἀγαποῦσε τίς δραματικές συγκρούσεις και τά συγκλονιστικά θέματα, ἔστρεψε τό ἐνδιαφέρον πρός τόν ἡρωϊκό ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Ελλὰς
 χρονίσεις θηταὶ θάνατοι
 τοῖς οἰκουμέναις τύρανοι
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ
ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ.

Μαριπόσια	Στρατός	50.000	Σοργάς	Ταράχη	Φόβος	Φόβος
1.000.000	2.000.000	3.000.000	Βαρύνεις	Βαρύνεις	Διαφορά	Διαφορά
2.000.000	3.000.000	4.000.000	Χαρά	Χαρά	Επιτυχία	Επιτυχία
3.000.000	4.000.000	5.000.000	Χαροπάσια	Χαροπάσια	Διατύχεια	Διατύχεια
4.000.000	5.000.000	6.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
5.000.000	6.000.000	7.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
6.000.000	7.000.000	8.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
7.000.000	8.000.000	9.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
8.000.000	9.000.000	10.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
9.000.000	10.000.000	11.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
10.000.000	11.000.000	12.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
11.000.000	12.000.000	13.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
12.000.000	13.000.000	14.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
13.000.000	14.000.000	15.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
14.000.000	15.000.000	16.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
15.000.000	16.000.000	17.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
16.000.000	17.000.000	18.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
17.000.000	18.000.000	19.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
18.000.000	19.000.000	20.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
19.000.000	20.000.000	21.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
20.000.000	21.000.000	22.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
21.000.000	22.000.000	23.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
22.000.000	23.000.000	24.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
23.000.000	24.000.000	25.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
24.000.000	25.000.000	26.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
25.000.000	26.000.000	27.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
26.000.000	27.000.000	28.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
27.000.000	28.000.000	29.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
28.000.000	29.000.000	30.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
29.000.000	30.000.000	31.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
30.000.000	31.000.000	32.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
31.000.000	32.000.000	33.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
32.000.000	33.000.000	34.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
33.000.000	34.000.000	35.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
34.000.000	35.000.000	36.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
35.000.000	36.000.000	37.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
36.000.000	37.000.000	38.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
37.000.000	38.000.000	39.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
38.000.000	39.000.000	40.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
39.000.000	40.000.000	41.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
40.000.000	41.000.000	42.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
41.000.000	42.000.000	43.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
42.000.000	43.000.000	44.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
43.000.000	44.000.000	45.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
44.000.000	45.000.000	46.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
45.000.000	46.000.000	47.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
46.000.000	47.000.000	48.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
47.000.000	48.000.000	49.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία
48.000.000	49.000.000	50.000.000	Διατύχεια	Διατύχεια	Επιτυχία	Επιτυχία

Μακρυγάννη —] Ζωγράφο, Εικονες: 'Ἡ Ελλάς εὐγνωμονοῦσα γράφει εἰς τὴν πλάκα τῆς Ἀθανασίας τά δύνατα τῶν ἀγνοισθέντων ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας τῆς φιλελλήνων.
 Στὸ κάτω μέρος: 'Ἡ παρούσα δημοτολογία ἔσχεδισθη κατὰ στοχασμόν, ὑπαγόρευσιν καὶ δι' ίδιων ἐξόδουν τοῦ συνταγματάρχου Μακρυγάννην.

6) Οι "Ἐλλήνες τῶν παροικιῶν καὶ οἱ ἀρχηγοί τοῦ ἐλληνικοῦ διαφωτισμοῦ, ιδίως δὲ Κοραής καὶ δὲ Ἰγνατίος, πού ξέρεαν τί ρόλο μποροῦσε νά παίξει ή διεθνής κοινή γνώμη, προσπάθησαν νά κάνουν στίν Εύρωπη γνωστό καὶ συμπαθήτη τόν ἐλληνικό ἄγώνα. Καί δὲ Ὅψηλάντης πρίν ἀπό τήν ἐπανάσταση ἔστειλε τό φίλο του γιατρό 'Ηπιτίη στή Γερμανία, γιά νά φέρει σ' ἐπαφή μέ τήν ἐλληνική ύπόθεση τούς κύκλους τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων.

Ἡ δράση τῶν
 Ἐλλήνων τοῦ
 ἔξωτερικοῦ

‘Η φιλελληνική κίνηση ἀπόλωθηκε σ’ ὅλη τήν Εύρώπη καὶ στήν Ἀμερική. Παντοῦ ἔγιναν φιλελληνικοί σύλλογοι (κομιτάτα), ἀνοιξαν γραφεῖα γιά ἑράνους καὶ ἔθελοντές, δημοσιεύτηκαν πλήθος ἀπό φυλλάδια καὶ ἄρθρα. Πολλοὶ μεγάλοι Εύρωπαιοι ποιητές καὶ συγγραφεῖς, δηπως ὁ Οὐγκώ, ὁ Σατωβριάνδος, ὁ λόρδος Βύρων ἔγραψαν μ’ ἐνθουσιασμό γιά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση. ‘Ο βασιλιάς Λουδοβίκος τῆς Βαυαρίας ἦταν ἐνθουσιώδης φιλέλληνας. Πολλοὶ ἄξιωματικοί Εύρωπαιοι κατέβηκαν στήν Ἑλλάδα νά πλαισιώσουν τούς ἑλληνικούς στρατούς. ‘Οταν ὅμως εἶδαν πώς ἡ πολεμική τακτική τῶν Ἑλλήνων ἦταν διαφορετική, ὁργάνωσαν σώματα φιλελληνικά, ὅπου πολέμησαν σάν ἀπλοί στρατιώτες. Πρώτη φορά ὁ ἀγώνας ἐνός λαοῦ συγκλόνισε παντοῦ τίς συνειδήσεις καὶ κινητοποίησε τόν παράγοντα «κοινὴ γνώμη», πού ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στήν ἔξελιξη τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Πώς ὄργανώθηκε τό ἑλληνικό κράτος μετά τήν ἑναρξη τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης; Αἴτια τῶν πολιτικῶν ἀντιθέσεων. Σημασία γιά τόν ἀγώνα.
2. Πώς ἀντιμετώπισαν τόν ἑλληνικόν ἀγώνα οἱ εύρωπαικές δυνάμεις καὶ γιά ποιούς λόγους;
3. Αἴτια τοῦ φιλελληνισμοῦ. Σημασία τοῦ φιλελληνικοῦ κινήματος γιά τόν ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων.

Τό δεύτερο ἔτος τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης (1822)

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

‘Η ἔκρηξη καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης κατέστρεψε τόν Ἀλῆ πασᾶ. Βλέποντας πώς κινδυνεύει νά διαλυθεῖ τό τουρκικό κράτος οἱ σύμμαχοι του Ἀρβανίτες τόν ἔγκατέλειψαν. ‘Ο πόλεμος περιορίστηκε μόνο στά Γιάννενα καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἀπελπισμένος πώς μπορεῖ νά πάρει ἀπό κάπου βοήθεια, δέχτηκε τίς προτάσεις τοῦ Χουρσίτ, πώς θά μεσολαβήσει γιά ἀμνηστεία, καὶ παραδόθηκε στούς Τούρκους, πού τόν δολοφόνησαν (Ἰανουάριος 1822).

Τό τέλος τοῦ τουρκικοῦ ἐμφύλιου πολέμου ἀπελευθέρωσε τόν τουρκικό στρατό τῆς Ἡπείρου καὶ ἐπί πλέον τόν ἐνίσχυσε μέ τούς Ἀρβανίτες μισθοφόρους. Οι Τούρκοι καὶ οι σύμβουλοί τους εύρωπαιοι ἀποφάσισαν νά καταπνίξουν τήν ἐπανάσταση μέ μεγάλες στρατιές. Σχεδίασαν δύο ἔκστρατείες: Μία κατεβαίνοντας ἀπό τή δυτική Ἑλλάδα θά ύπετασσε τήν Αίτωλοακαρνανία καὶ θά περνοῦσε ἀπό τό Ρίο στήν Πελοπόννησο· ἄλλη, ἡ σημαντικότερη, μέ στρα-

Θάνατος Ἀλῆ Πασᾶ
(Ιανουάριος 1822)

Τουρκικό σχέδιο
ἔκστρατείας

τηγό τό Χουρσίτ, θά ύπέτασσε τή Στερεά καί θά περνοῦσε στήν Πελοπόννησο άπό τόν 'Ισθμό· παράλληλα ό τουρκικός στόλος θά κατέστρεφε τά ναυτικά νησιά.

Σύμφωνα μέ αύτό τό σχέδιο τά πολεμικά γεγονότα τοῦ δευτέρου έτους έξελίχτηκαν σέ τρεῖς παράλληλες σειρές.

Τά γεγονότα στή Δ. Έλλαδα

Μετά τήν καταστροφή τοῦ 'Άλῃ πασᾶ ὁ Χουρσίτ ἐπιχείρησε νά ύποτάξει τούς Σουλιώτες, πού πολεμοῦσαν στήν ἀρχή σάν σύμμαχοι τοῦ 'Άλῃ πασᾶ, ἔπειτα ὅμως φανερά γιά τήν ἐπανάσταση· ἀλλά εἴδε πώς οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές, πού δέν ἦταν εὔκολες γιά τούς Τούρκους, θά ὄπαιτοῦσαν πολύ χρονικό διάστημα. Γι' αύτό ἔφυγε στή Λάρισα νά ἐτοιμάσει τήν ἑκστρατεία του καί ἀφῆσε ἕκεῖ τόν 'Ομέρ Βρυώνη.

Οι Σουλιώτες ἔστειλαν τό Μάρκο Μπότσαρη στήν Πελοπόννησο νά ζητήσει βοήθεια. 'Ο Μπότσαρης ἀπέυθυνθήκε στόν Μαιροκορδάτο, πού ἦταν τότε πρωθυπουργός. 'Ο Μαιροκορδάτος θέλοντας, γιά νά ἀντιμετωπίσει τούς ἀντιπάλους του στρατιωτικούς, νά κερδίσει πολεμική δόξα, ἀποφάσισε, ἀντί νά στείλει μόνο ἐνισχύσεις, νά κάνει μιά μεγάλη ἑκστρατεία πρός τήν "Ηπειρο καί νά χτυπήσει τούς Τούρκους μέσα στό στρατόπεδο τους. "Εγινε ἀρχιστράτηγος σ' αὐτή τήν ἑκστρατεία καί πήρε μαζί του τούς φιλέλληνες, ἔνα σῶμα τακτικού στρατοῦ καί πελοποννησιακά στρατεύματα.

Οι ἐνισχύσεις δέν κατόρθωσαν νά φτάσουν στό Σούλι καί ὁ ἑλληνικός στρατός ἔπαθε μιά φοβερή καταστροφή στό **Πέτα**, κοντά στήν "Αρτα" ('Ιούλιος 1822), ὅπου ἔπεσαν οἱ περισσότεροι φιλέλληνες. Μετά τήν καταστροφή τό Σούλι ἀνάγκαστηκε νά συνθηκολογήσει, οἱ Σουλιώτες πέρασαν στά 'Επτάνησα κι ἀπό ἕκεῖ κατέβηκαν στήν κυρίως 'Ελλάδα καί συνέχισαν τόν ἄγωνα. 'Η Αίτωλοακαρνανία προσκύνησε στούς Τούρκους.

Τά λείψανα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μέ τό Μαιροκορδάτο καί τόν Μπότσαρη κλείστηκαν στό Μεσολόγγι. 'Έκει ἀποφάσισαν νά ἀμυνθοῦν ώς τό τέλος. 'Ἐπωφελήθηκαν ἀπό τίς διαφωνίες τῶν Τούρκων πασάδων καί ἀρχισαν δῆθεν διαπραγματεύσεις, γιά νά κερδίσουν καιρό. "Εταί ὁ ἑλληνικός στόλος πρόφτασε νά ἐνισχύσει τό φρούριο μέ ἑφόδια καί στρατό. Τότε διέκοψαν τίς διαπραγματεύσεις. Οι Τούρκοι ἐπιχείρησαν μιά μεγάλη ἐπίθεση τή νύχτα τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1822, ἀλλά νικήθηκαν. Οι 'Ελληνες ἔκαναν ἔξοδο καί τούς καταδίωξαν ώς τόν 'Αχελώο, ὅπου πολλοί πνίγηκαν προσπαθώντας νά περάσουν τό ποτάμι.

'Η νίκη στό Μεσολόγγι ἀναζωπύρωσε τήν ἐπανάσταση στήν Αίτωλοακαρνανία, ἐμπόδισε ἔνα μεγάλο τουρκικό στρατό νά περάσει στήν Πελοπόννησο καί ἀπέδειξε πώς τό Μεσολόγγι ἦταν μιά σπουδαία στρατηγική θέση.

Πόλεμος Τούρκων μέ τούς Σουλιώτες

Ἐκστρατεία καί καταστροφή Πέτα ('Ιούλιος 1822)

Πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου (1822)

Μακρυγιάννη – Ζωγράφου, Εικόνες: Δερβενάκια και ή καταστροφή τοῦ Δράμαλη.

Τά γεγονότα στήν Α. Ἑλλάδα

Ἐνῷ ὁ Χουρσίτ ἐτοίμαζε τὴν ἐκστρατεία του, ξαφνικά ἀντικαταστάθηκε στὴν ἀρχιστρατηγίᾳ ἀπό τὸν Μαχμούτ πασᾶ Δράμαλη, πού τὸν ὑποστήριζε ἡ μητέρα τοῦ σουλτάνου. Ἰσως καὶ ὁ σουλτάνος φοβήθηκε τὴν μεγάλη δύναμη πού θά ἀποκτοῦσε ὁ Χουρσίτ, ἂν κατέπνιγε καὶ τὴν ἐλληνική ἐπανάσταση. Ἡ ἀλλαγή αὐτή ὅμως ἔξυπηρέτησε τὸν ἐλληνικό ἄγωνα, γιατί ὁ Δράμαλης δέν εἶχε τίς ίκανότητες τοῦ Χουρσίτ.

Ο Δράμαλης, μέ στρατό πάνω ἀπό 30 χιλ., πέρασε τὴν Στερεά καὶ ἔφτασε στὴν Κόρινθο χωρίς ἀντίσταση. Ἡ κυβέρνηση τῶν πολιτικῶν δέν κατόρθωσε ν' ἀντιμετωπίσει τὸν κίνδυνο. Τὸν ἀντιμετώπισε μόνο ὁ Κολοκοτρώνης μέ τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Παπαφλέσσα καὶ τὸν Πετρόμπετη καὶ μέ τὴ βοήθεια τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας· ὁ Κολοκοτρώνης ἔδωσε διαταγὴ νά κάψουν τὰ σπαρτά καὶ νά δηλητηριάσουν τὰ νερά σέ δλη τὴν ἀργολική πεδιάδα.

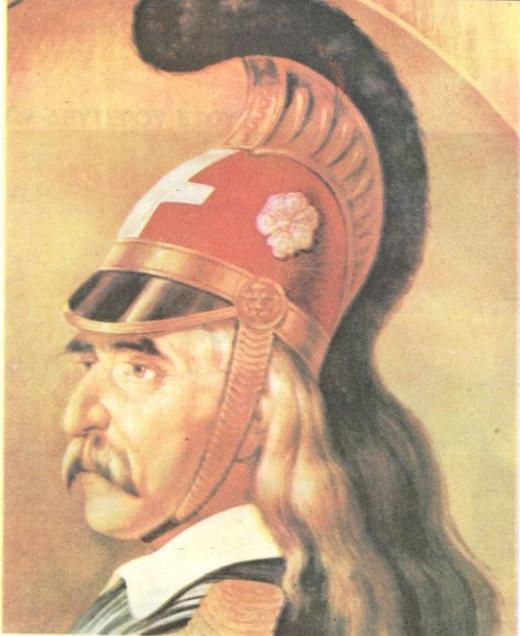
Ο Δράμαλης ἔκανε τὸ λάθος νά περάσει μέ δλο τὸ στρατό του στὸ Ἀργος καὶ νά καθυστερήσει πολιορκώντας τὴν ἀκρόπολή του, τὴ Λάρισα, πού ἐπίτηδες κρατοῦσε ὁ Ὑψηλάντης. Οἱ Ἑλληνες, ἀφοῦ πραγματοποίησαν τὸ σχέδιο νά καθυστερήσουν ἀρκετές μέρες τούς Τούρκους ἀδειασαν τὸ φρούριο. Ἄλλα ὁ Δράμαλης μέ ἔνα στρατό ταλαιπωρημένο ἀπό τὴν ἐλλειψη τροφῆς καὶ νεροῦ δέν τολμοῦσε πιά νά ἀντιμετωπίσει τὸν ἐλληνικὸ στρατό, πού εἶχε συγκεντρωθεῖ στούς Μύλους τῆς Λέρνας, καὶ νά ἐπιχειρήσει ἀνοδο πρός τὴν Τρίπολη. Ἀποφάσισε νά γυρίσει πίσω στὴν Κόρινθο.

‘Ο Κολοκοτρώνης κατάλαβε τό σχέδιό του κι ἔπιασε τό στενό τῶν Δερβενακιῶν, ἐνῶ ὁ Παπαφλέσσας, Νικηταρᾶς καί Ὑψηλάντης ἔκλεισαν τό ‘Αγινόρι.

Γυρίζοντας πρός τήν Κόρινθο ὁ στρατός τοῦ Δράμαλη ἔπαθε μιά φοβερή καταστροφή σ’ αὐτά τά στενά (26. 27 Ιουλίου 1822). “Οσοι γλίτωσαν σέ κακή κατάσταση στήν Κόρινθο, ὅπου τούς ἀπέκλεισε ὁ Κολοκοτρώνης, ἐνῶ ὁ ‘Οδυσσέας Ἀνδροῦτσος εἶχε πιάσει τόν Ἰσθμό. Οι Τούρκοι καταστράφηκαν ἀπό τήν πείνα καί τίς ἄρρωστεις καί ὁ ἴδιος ὁ Δράμαλης πέθανε.

‘Ο Χουρσίτ, πού δέν ἔδειξε πολύ ἔνδιαφέρον νά βοηθήσει τό Δράμαλη, φοβήθηκε πώς θά θεωρηθεῖ ύπευθυνος γιά τήν καταστροφή του καί αὐτοκτόνησε.

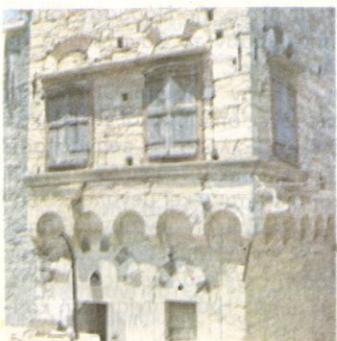
“Ἐτσι ἡ Τουρκία ἔχασε δύο στρατηγούς καί μεγάλο στρατό στά 1822, καί οἱ ἐπιχειρήσεις τῆς στήν ξηρά ἀπέτυχαν.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Τά γεγονότα στό Αίγαιο

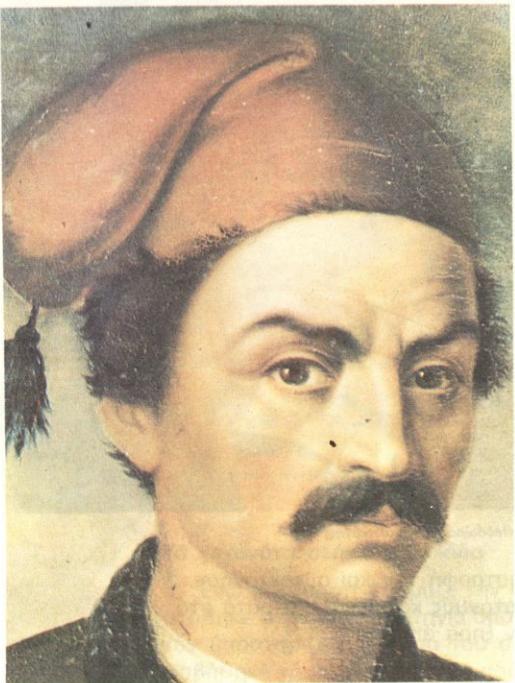
Τό Μάρτιο τοῦ 1822 ύποκινήθηκε σ’ ἐπανάσταση ἡ Χίος ἀπό τόν παλιό δρχονοτικό στά Μαστιχοχώρια τῆς Χίου, ὅπου φάίνεται ἡ ἐπίδραση τῆς δυτικοευρωπαϊκῆς τέχνης (φωτογραφία Μαρίας Βούρα).

Ἐπανάσταση Χίου (1822)

Λογοθέτη καί ἀπό μερικούς Χίους ἐμπόρους, χωρίς συνεννόηση μέ τήν ἐλληνική κυβέρνηση καί πρό παντός χωρίς συμμετοχή τοῦ στόλου. Ο τουρκικός στόλος ἔφτασε στό νησί, ἔφερε στρατό ἀπό τή μικρασιατική παραλία καί κατέπνιξε τήν ἐπανάσταση. Ὑστέρα, ἀφοῦ ἀφόπλισαν τούς κατοίκους μέ τήν ύποσχεση τῆς ἀμνηστείας, οἱ Τούρκοι ἔκαναν μά φοβερή σφαγή καί λεηλασία στό πλούσιο ἐμπορικό νησί. Ἀπό τούς 100 χιλ. κατοίκους κάπου 70 χιλ. σφάχτη-

Σφαγή τῆς Χίου
‘Απρίλιος 1822

Κωσταντής Κανάρης.

Έπανάσταση στή Μακεδονία

Στά 1822 έπαναστάτησε ή Δ. Μακεδονία μέ κέντρο τή Νάουσα. Οι Τούρκοι μέ πολλές χιλιάδες στρατό πολιόρκησαν τήν πόλη. Παρά τή γενναία ἄμυνα τών κατοίκων τήν κατέλαβαν ('Απρίλιο 1822) καί ἔκαναν σφαγές καί καταστροφές. Οι γυναικες τής Νάουσας, ὅπως καί οι Σουλιώτισσες στό Ζάλογγο, προτίμησαν τό θάνατο ἀπό τή σκλαβιά. "Επεσαν στό γκρεμό τῆς Ἀραπίτσας.

Λίγο ἀργότερα ἔγινε ἐπανάσταση καί στόν "Ολυμπο. Οι Τούρκοι κατέπινχαν καί ἔκει τό κίνημα. Οι Μακεδόνες ὀπλαρχηγοί κατέβηκαν στήν "Ηπειρο, τίς Σποράδες καί τή Στερεά 'Ελλάδα. 'Η ἐπανάσταση στή Μακεδονία ἀπέτυχε, ἐπειδή τό ἔδαφος ἦταν πεδινό, ἀκατάλληλο γιά κλεφτοπόλεμο, ἐνώ οι Τούρκοι διέθεταν ἔκει μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις, ἀλλά πιό πολύ ἀπέτυχε, ἐπειδή δέν δόργανώθηκε καλά καί δέν ἀρχισε συγχρόνως στήν Α. καί Δ. Μακεδονία καί στόν "Ολυμπο, ὡστε νά κυκλωθεῖ ἡ πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης καί νά ἀπασχοληθοῦν οι Τούρκοι σέ πιολλά μέτωπα. 'Η ἀποτυχία αὐτή κράτησε τή Μακεδονία ὑπόδουλη ὥς τά 1912.

καν καί αίχμαλωτίστηκαν. Οι ἄλλοι σέ κακή κατάσταση κατόρθωσαν νά σωθοῦν πρόσφυγες στά Ψαρά, στή Σύρο, στήν Αίγινα. Οι πιό πλούσιες οίκογένειες κατόρθωσαν νά φύγουν στό ἔξωτερικό. 'Η τρομερή σφαγή τῆς Χίου προκάλεσε τήν ἀγανάκτηση ὥλης τῆς Εύρωπης ('Απρίλιος 1822).

'Ο ἔλληνικός στόλος ἔφτασε στή Χίο μετά τήν καταστροφή. 'Ο Ψαριανός πυρπολητής Κωνσταντίνος Κανάρης κατόρθωσε νά μπει μέ πυρπολικό μέσα στό στενό τῆς Χίου, ὅπου ἦταν ἀγκυροβολημένος ὁ τουρκικός στόλος, καί νά τινάξει στόν ἀέρα τήν τουρκική ναυαρχίδα ('Ιούλιος 1822). 'Ο ναύαρχος τῶν Τούρκων Καρά 'Αλής σκοτώθηκε καί ὁ τουρκικός στόλος γύρισε στήν Κωνσταντινούπολη. "Ετσι σώθηκαν ἡ Σάμος καί τά ἄλλα νησιά καί ἀπέτυχε ἡ τουρκική ἐπιχείρηση στό Αίγαιο.

Έπανάσταση στή
Μακεδονία.
Καταστροφή τῆς
Ναούσης

Έπανάσταση
Ολυμπού

ΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΕΤΟΥΣ

Οι ρωσικές διακοινώσεις καί ή διακοπή τῶν διπλωματικῶν σχέσεων Ρωσίας – Τουρκίας ἀνησύχησαν τίς εὐρωπαϊκές δυνάμεις, καὶ ἴδιαίτερα τὸ Μέττερνιχ. Καταλάβαινε πῶς ὁ τσάρος δέν ἦταν ἀποφασισμένος νά ἀναλάβει μόνος του πρωτοβουλία στά Βαλκάνια, ἀλλά φοβόταν τὴν ἐπιρροή τοῦ Καποδίστρια. Γι' αὐτό προσπάθησε πρῶτα μὲ διπλωματικά μέσα νά ἀπομονώσει τὴ Ρωσία καί πλησίασε τὴν Ἀγγλία, ὅπου κυβερνοῦσαν οἱ τόρους. Ἡ προσέγγιση τῶν δύο αὐτῶν δυνάμεων, μὲ τίς ὅποιες συμφωνοῦσαν καί ἡ Γαλλία καί Πρωσσία, ἔκανε φανερό ὅτι κάθε ἀπόπειρα τῆς Ρωσίας νά πολεμήσει μόνη τῆς Τουρκία θά τὴν ἔφερνε σέ ἀντίθεση μέ τίς ἄλλες εὐρωπαϊκές δυνάμεις.

Ἐπειτα ὁ Μέττερνιχ ἥρχισε μιὰ φοβερή συκοφαντική ἑκστρατεία κατά τοῦ Καποδίστρια. Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Αὐστρίας ἔγραψε στὸν τσάρο παρουσιάζοντας τὸν Καποδίστρια ὡς ὅργανο τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Εύρωπης.

Τὴν, ἵδια ἐποχὴ ὁ Τσάρος πληροφορήθηκε ὅτι ἐτοιμάζεται ἐπανάσταση στήν Πολωνία. "Ολα αὐτά τὸν ἀνάγκασαν νά ὑποχωρήσει. Ἀνέθεσε στὸν Καποδίστρια νά συντάξει γιά τό δεύτερο συνέδριο τῶν συμμάχων στήν Βερώνα ἔνα μετριοπαθέστατο ὑπόμνημα, ὅπου ζητοῦσε νά κλείσει τό ἐλληνικό ζήτημα μέ ἀμνηστεία γιά τοὺς "Ἐλληνες. Ὁ Καποδίστριας ἀρνήθηκε νά συνεργαστεῖ σέ μιὰ τέτοια πράξη. Ζήτησε ἀπέριοριστη ἄδεια καί ἔφυγε στήν Ἐλβετία. Ἐκεῖ μέ τὴ βοήθεια τοῦ φίλου του τραπεζίτη Ἐυνάρδου, προσπάθησε νά συντονίσει καί νά ἐνισχύσει τό φιλελληνικό κίνημα στήν Εύρωπη.

Ὁ Μέττερνιχ φαινόταν νικητής, ἀλλά ὁ Καποδίστριας εύτυχῶς εἶχε ἥδη ἐπιτύχει νά διεθνοποιήσει τό ἐλληνικό θέμα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Πῶς διαμορφώθηκε ἡ πολεμική κατάστασή κατά τό δεύτερο ἔτος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασης καί ποιά πολεμικά γεγονότα θεωρεῖτε τά ποιό ἀποφασιστικά γιά τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων;
2. Πῶς διαμορφώθηκε ἡ κατάσταση γενικά στό τέλος τοῦ δευτέρου ἔτους;

Τά γεγονότα τοῦ τρίτου ἔτους (1823)

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Μετά τὴν ἀποτυχία τοῦ Δράμαλη οἱ Τούρκοι δέ μεταχειρίστηκαν πιὰ μεγάλους στρατούς. "Εκαναν ὅμως πολλές ἑκστρατείες ἐναντίον τῶν Ἐλλήνων, πού οἱ περισσότερες ἀπέτυχαν.

Ἡ σημαντικότερη ἑκστρατεία ἔγινε πρός τή Δ. Ἐλλάδα. Οἱ Τούρκοι, μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ὄμερο Βρυώνη καί Μουσταήμπεη, κατέβη-

Διπλωματική δράση
τοῦ Μέττερνιχ

Παραίτηση
Καποδίστρια (1822)

Μάχη στό
Καρπενήσι. Θάνατος
Μάρκου Μπότσαρη
(Αύγουστος 1823)

καν πρός τα "Άγραφα. Ο **Μάρκος Μπότσαρης**, άρχιστράτηγος τότε στή Δ. Έλλαδα, έπικειρος μέ τούς Σουλιώτες έναν αιφνίδιασμό έναντίον τους στό Καρπενήσι. Μπήκε στό στρατόπεδό τους καί πήρε πολλά λάφυρα. Στή μάχη αυτή δυνατός δ Μπότσαρης σκοτώθηκε. Οι Σουλιώτες κατόρθωσαν νά πάρουν τό πτώμα του, πού τάφηκε μέ μεγάλες τιμές στό Μεσολόγγι (Αύγουστος 1823).

Μάχη Αίτωλικού

"Η τουρκική στρατιά πολιόρκησε τό Αίτωλικό, άλλα δέν μπόρεσε νά τό καταλάβει. Ένω οι Αίτωλικώτες ήταν έτοιμοι νά παραδοθοῦν άπο τή δίψα, μιά δύβιδα ἀνοίξε ἔνα λάκκο ἀπ' δησού άνεβλυσε γλυκό νερό, σάν άπο θαῦμα.

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Οι πολιτικές έμπαθειες έφτασαν σέ μεγάλη όξύτητα. Ο "Άρειος Πάγος" ήρθε σέ φοβερή σύγκρουση μέ τόν Όδυσσέα Άνδρούτσο καί παρέλυσε τήν άντισταση στή Στερεά. Στήν Πελοπόννησο οι πολιτικοί, πού στάθηκαν άνικανοι νά άντιμετωπίσουν τό Δράμαλη, ηθελαν νά παραγκωνίσουν τόν Κολοκοτρώνη.

Β' έθνική συνέλευση

"Όταν τόν Μάρτιο 1823 συνήλθε στό "Άστρος ή Β'" έθνική συνέλευση, οι πολιτικοί καί στρατιωτικοί ήταν χωρισμένοι σέ δύο στρατόπεδα έτοιμα νά συμπλακοῦν.

Σύνταγμα "Άστρους"

"Η Β'" έθνική συνέλευση ψήφισε ἔνα σύνταγμα άναλογο μέ τού 1822, κατάργησε τίς τοπικές κυβερνήσεις καί τόν τίτλο τοῦ άρχιστράτηγου, πού είχε δώσει ή πελοποννησιακή γερουσία στόν Κολοκοτρώνη μετά τή νίκη του στά Δερβενάκια, καί ζήσε γιά νά διευθύνει τά στρατιωτικά μία ἐπιτροπή άπο ἔναν άντιπρόσωπο Μανιάτη, ἔνα Στερεοελλαδίτη καί ἔναν Πελοποννήσιο καί γιά τά ναυτικά μιά δεύτερη ἐπιτροπή άπο άντιπροσώπους τών τριῶν ναυτικῶν νησιῶν.

"Η συνέλευση ἔξέλεξε ἔνα νέο έκτελεστικό μέ πρόεδρο τόν Πετρόμπεη Μαιρομιχάλη καί ἔνα νέο βουλευτικό μέ πρόεδρο πάλι τόν "Υψηλάντη. Γιά ν' ἀποφύγουν τόν ἐμφύλιο πόλεμο έδωσαν τήν άντιπροεδρία τοῦ ἔκτελεστικού στό Θεόδ. Κολοκοτρώνη. Γραμματέας τοῦ ἔκτελεστικού ἔγινε ο 'Αλ. Μαυροκορδάτος. Ή σύσταση αυτή τοῦ ἔκτελεστικού καί ή πολεμική τοῦ βουλευτικού κατά τοῦ "Υψηλάντη έδωσε τήν άφορμή τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

ΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Στροφή τῆς άγγλικής
πολιτικής

"Ἐνα από τά σημαντικότερα γεγονότα τοῦ 1823 στάθηκε ή στροφή τῆς άγγλικής πολιτικής ύπέρ τών Ελλήνων. Ο πρωθυπουργός τῆς Άγγλιας **Γεώργιος Κάννιγκ** πήρε τρία σημαντικά μέτρα:

1) Ἀναγνώρισε τούς έλληνικούς ἀποκλεισμούς δηλαδή, ἀν τά έλληνικά πλοϊα εἶχαν ἀποκλείσει κάποιο τουρκικό φρούριο, κανένα άγγλικό καράβι δέν είχε δικαίωμα νά παραβιάσει τόν ἀποκλεισμό. Αύτο έσημαινε ἀναγνώριση τῆς νομιμότητας τοῦ ἀγώνα καί τῆς έλληνι-

κῆς κυβέρνησης. 2) Διέταξε τόν άρμοστή τῆς 'Επτανήσου νά κρατεῖ πραγματική ούδετερότητα, καί όχι νά ύποστηρίζει τούς Τούρκους. 3) Παραχώρησε ένα μικρό νησάκι από τό συγκρότημα τῆς 'Επτανήσου, τόν Κάλαμο, ώς καταφύγιο τῶν προσφύγων τῆς Αίτωλοακαρνανίας.

Η στάση αύτή τοῦ Κάννιγκ οφείλεται καί στόν φιλελληνισμό του, άλλα πιό πολύ σέ γενικότερα αίτια: 'Ο Κάννιγκ άνηκε σέ μια όμαδα πολιτικῶν πού πίστευαν ότι ή πολιτική τῆς ἀντίδρασης δέ συνέφερε, οὕτε από διπλωματική, οὕτε από οἰκονομική ἄποψη τήν 'Αγγλία. 'Από διπλωματική ἄποψη ἔκανε τήν 'Αγγλία ούραγό τῆς αύστριακῆς πολιτικῆς, από οἰκονομική κρατοῦσε τήν Εύρωπη σέ κατάσταση ἡμιανάπτυκτη καί σέ χαμηλό οἰκονομικό ἐπίπεδο, ἐνῶ ή βιομηχανική 'Αγγλία εἶχε ἀνάγκη από κοινωνίες πού νά εἶναι σέ θέση νά ἀγοράζουν. 'Επεισάν τήν 'Αγγλία ότι ή Ἑλληνική ἐπανάσταση δέν ἦταν εὔκολο νά καταπνιγεῖ καί πώς θά ἔδινε τήν ἀφορμή σέ εὐρύτερες ἐθνικές μεταβολές στή Βαλκανική καί στήν Α. Μεσόγειο. Δέ συνέφερε λοιπόν στήν 'Αγγλία νά στηρίζει τά συμφέροντά της στήν Α. Μεσόγειο ἀποκλειστικά καί μόνο στήν καταρρέουσα τουρκική αὐτοκρατορία. 'Αντίθετα ή ύπεράσπιση τῶν ἐπαναστατημένων λαῶν τῆς ἄνοιγμα μεγάλους ὄριζοντες γιά ν' αὐξήσει τήν ἐπιρροή της στήν βαλκανικές καί τίς ἄλλες μεσογειακές χώρες.

'Από τίς τάσεις αύτές ἐπωφελήθηκαν οι "Ελληνες καί κατόρθωσαν νά συνάψουν τό πρῶτο δάνειο (Φεβρουάριος 1824) καί ἀργότερα ένα δεύτερο (Ιανουάριος 1825). Οι όροι ἦταν βαρύτατοι καί ἡ ἐπανάσταση δέν ὠφελήθηκε πολύ, γιατί τά δάνεια αύτά στό μεγαλύτερο μέρος τους ξοδεύτηκαν γιά τούς ἐμφύλιους πολέμους. 'Από πολιτική ἄποψη δύμως εἶχε σημασία, γιατί οι "Άγγλοι δανειστές, πού εἶχαν συμφέρον τώρα νά ἐπιτύχει ή ἐπανάσταση, πίεζαν τήν ἀγγλική κυβέρνηση νά ύποστηρίξει τόν ἑλληνικό ἀγώνα.

Η ἀλλαγή τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐνθουσιάσε τούς "Ελληνες καί ἔστρεψε τίς ἐλπίδες τους πρός τήν 'Αγγλία. Σχηματίστηκε τότε ἔνα «ἀγγλικό» κόμμα μέ αρχιγό τόν Μαυροκόρδα καί τούς προκρίτους 'Υδρας καί Σπετσών, πού ἐπιδίωκε νά προκαλέσει ὅλο καί μεγαλύτερο τό ἐνδιαφέρον τῆς 'Αγγλίας γιά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση, ἀλλά καί νά ἐπιβληθεῖ πολιτικά μέ τήν ἀγγλική ἐμπιστοσύνη καί ύποστήριξη.

Αἴτια

Αγγλικό δάνειο

Σχηματισμός κομμάτων στήν Ελλάδα

Ο Βύρων στήν Ελλάδα

Στά 1823 ἥρθε στήν 'Ελλάδα διά λόρδος Βύρων ώς ἀπεσταλμένος τοῦ ἀγγλικοῦ φιλελληνικοῦ κομιτάτου. "Εφτασε στό Μεσολόγγι λίγο μετά τό θάνατο τοῦ Μπότσαρη, δρυγάνωσε τό σώμα τῶν Σουλιω-

λόρδος Βύρων

Θεοδώρου Βρυζάκη (1814 – 1878). Η ύποδοχή τοῦ λόρδου Βύρωνος στὸ Μεσολόγγι. (Έθνική Πινακοθήκη, φωτογραφία M. Σκιαδαρέσση).

Ο Θεόδωρος Βρυζάκης έχασε τὸν πατέρα του, ποὺ θανατώθηκε ὅπο τοὺς Τούρκους καὶ μεγάλωσε απὸ οὐρανοτροφεῖο τῆς Αίγανας, διποὺ ἐμάθε τὰ πρώτα γράμματα. Ἀργότερα οπούδεσσε στὸ Μόναχο, μὲ ύποτροφία τοῦ βασιλικοῦ λουδοβίκου τῆς Βαυρίας, καὶ ἔκει ἐγκαταστάθηκε. Όλο τοῦ τὸ ἔργο εἶναι ἐμπνευσμένο ὀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση καὶ διαποταμένο ὀπὸ τῆ νοσταλγίᾳ του γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Γύρισε πολὺ λίγο στὴν πατρίδα του, γιὰ νὰ μελετήσῃ τὰ Ἑλληνικά θέματα ποὺ ζωγράφιζε.

τῶν, φρόντισε γιά τὴν ὄχυρωση τῆς πόλης καὶ ἐτοίμασε μιά ἑκστρατεία γιά τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ναυπάκτου. Συνεργαζόταν μὲ τὸν Μαυροκορδάτο καὶ φρόντιζε γιά τὴν ἀποστολὴ τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου. Ἀλλά οἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς καὶ ἡ ταλαιπωρία ἔβλαψαν τὴν ἀδύνατη ύγεια του. Ἀρρώστησε καὶ πέθανε στὸ Μεσολόγγι τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1824.

Ο Θάνατος τοῦ μεγάλου "Ἀγγλου ποιητῆ γιά τὴν Ἑλλάδα συγκίνηνησε ὥλους τούς" Ἑλληνες καὶ ἔδωσε νέα πανευρωπαϊκή αἰγλή στὸν Ἑλληνικό ἀγώνα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τοῦ τρίτου ἔτους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασης;
- Πώς διαμορφώθηκε ἡ εὐρώπαική πολιτική καὶ ποιά εἶναι τὰ πιό σπουδαῖα διπλωματικά γεγονότα τοῦ γ' ἔτους;

ΘΕΜΑΤΑ

Ποιά ἡ σημασία καὶ ποιές οι συνέπειες τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς γιά τὸν Ἑλληνικό ἀγώνα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1824 – 1829)

Στή δεύτερη περίοδο τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγώνα, ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση δέν ἦταν εὐχάριστη. Ἐκτός ἀπό τίς οἰκονομικές καὶ ἄλλες ἑλλείψεις καὶ τῇ φυσικῇ κόπωσῃ, πού προκάλεσε ὁ πολύχρονος πόλεμος, τά μίση καὶ οἱ πολιτικές ἀντιθέσεις κατέληξαν σέ δύο ἐμφυλίους πολέμους, πού κινδύνεψαν ν' ἀποδιοργανώσουν τὸν ἀγώνα. Ἀντίθετα ἡ Τουρκία ἔνισχύθηκε μέ τῇ συμμετοχῇ τῶν Αἰγαίων. Τώρα γιά πρώτη φορά οἱ 'Ἐλληνες ἔιχαν ν' ἀντιμετωπίσουν καὶ τακτικό στρατό. Μόνο ἡ ἀλύγιστη ἀποφασιστικότητα καὶ ἡ ἀντοχὴ τῶν Ἑλλήνων, πού κορυφώθηκε σέ πράξεις ὑψιστου ἡρωϊσμοῦ, διατήρησαν τὴν ἐπανάσταση.

Γενικά χαρακτηριστικά

Ἐξωτερικά τά πράγματα ἔξειλίχθηκαν εὐνοϊκά. Ἡ Ἀγγλία – Γαλλία – Ρωσία ὑπέγραψαν τή συνθήκη τοῦ Λονδίνου (1827) καὶ ἀποφάσισαν νά ἐπέβουν γιά νά λυθεῖ τό ἑλληνικό ζῆτημα. Ἀποτέλεσμα ἦταν νά συγκρουστοῦν μέ τούς Τούρκους, νά γίνει ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ νά κηρυχτεῖ ὁ ρωσοτουρκικός πόλεμος. Μετά τήν ἀφίξη τοῦ Καποδίστρια στήν 'Ἐλλάδα οἱ πολεμικές ἐπιχειρήσεις συνεχίστηκαν καὶ οἱ 'Ἐλληνες κατόρθωσαν τελικά νά κρατήσουν τήν Πελοπόννησο, Στερεά, Κυκλαδες καὶ Σάμο. Αὐτό καθόρισε ὡς ἔνα σημεῖο καὶ τά σύνορα τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ κράτους, πού ιδρύθηκε μέ τίς δύο συνθῆκες τοῦ Λονδίνου (1830 καὶ 1832).

Τά γεγονότα τοῦ τέταρτου ἔτους (1824)

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ. ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Οἱ ἐσωτερικές ἀντιθέσεις μεγάλωναν ὅλο καὶ περισσότερο. Τό βουλευτικό πού ἐκλέχτηκε ἀπό τή δεύτερη ἔθνική συνέλευση (1823) ἥρθε σέ συνεννόηση μέ τό Μαιροκορδάτο, γιά νά τοῦ δώσει τήν προεδρία, ἀντί τοῦ 'Υψηλάντη. Αὐτό ἔφερε σέ σύγκρουση στήν ἀρχή τόν Κολοκοτρώνη μέ τόν Μαιροκορδάτο (πού κατέφυγε στήν 'Υδρα καὶ ξεσήκωσε τούς προκρίτους) καὶ ἐπειτα τό ἐκτελεστικό μέ τό βουλευτικό.

Ἀφορμή ἐμφυλίων πολέμων

Τό βουλευτικό κατέφυγε στό 'Αργος καὶ μετά στό Κρανίδι, ὅπου ἔξελεξε ἔνα νέο ἐκτελεστικό μέ πρόεδρο τό **Γεώργιο Κουντουριώτη**, 'Υδραιο, ἀδελφό τοῦ ἰσχυρότερου ἀπό τούς προκρίτους τῆς 'Υδρας, Λαζάρου Κουντουριώτη καὶ μέ μέλη τόν 'Αλ. Μαιροκορδάτο καὶ τόν ἡπειρώτη **'Ιωάννη Κωλέττη**, πού ἔιχε μεγάλη ἐπιρροή στά ρουμελιώτικα στρατεύματα. Τό ἐκτελεστικό τοῦ Κρανιδιοῦ ὑποστήριξαν καὶ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου.

Σύγκρουση ἐκτελεστικοῦ βουλευτικοῦ (1823)

Οι δύο κυβερνήσεις ἥρθαν σέ ἐμπόλεμη σύγκρουση. Τό ἐκτελεστικό τοῦ Κρανιδιοῦ δύμας ἦταν ἰσχυρότερο. 'Ο Κολοκοτρώνης καὶ

Ἐμφύλιοι πόλεμοι

οί δικοί του άναγκάστηκαν νά ζητήσουν άμνηστία και ή άμνηστία τούς δόθηκε μέ τόν περιορισμό νά μήν έχουν δικαίωμα νά έκλεγούν γιά άρκετά χρόνια σέ δημόσια άξιώματα ('Ιούνιος 1824).

Οι πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ὅμως δυσαρεστήθηκαν, ὅταν τόν 'Οκτώβριο 1824 έκλεχτηκε νέο ἑκτελεστικό καὶ προτιμήθηκαν πάλι οἱ στερεολλαδίτες καὶ οἱ νησιώτες. Οἱ πρόκριτοι συνεννοήθηκαν μέ τόν Κολοκοτρώνη καὶ τούς στρατιωτικούς καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ξανάρχισε. 'Ο Κωλέτης ἔφερε τότε ρουμελιώτικα στρατεύματα στήν Πελοπόννησο, πού λεηλάτησαν τή χώρα, σά νά ἦταν ἔχθρική. Οἱ "Ελληνες εἶχαν περισσότερες ἀπώλειες τώρα, παρά στόν πόλεμο μέ τούς Τούρκους. Σέ μιά μάχη κοντά στήν Τρίπολη σκοτώθηκε ὁ γιός τοῦ Κολοκοτρώνη, Πάνος, ἔνας ἀπό τούς πιό ἀξιόλογους νέους πολεμιστές. Συντριμένος ἀπό τή λύπη ὁ Κολοκοτρώνης παραδόθηκε στούς ἀντιπάλους του· τό ἑκτελεστικό τοῦ Γ. Κουντουριώτη κυριάρχησε πάλι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, πολλοί στρατιωτικοί καὶ οἱ σημαντικότεροι πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου φυλακίστηκαν στό μοναστήρι τοῦ προφήτη Ἡλία τῆς Ύδρας ('Ιανουάριος 1825).

'Ο ἐμφύλιος πόλεμος ἔγινε ἀφορμή νά μεγαλώσουν τά μίση στή Στερεά. 'Ο 'Οδυσσέας Ἀνδροῦτσος καὶ οἱ Ψαριανοί εἶχαν ἐπιχειρήσει ἑκστρατεία στήν Εύβοια καὶ εἶχαν ἀποκλείσει τή Χαλκίδα. 'Η ἔχθρότητα ὅμως τῆς κυβέρνησης γιά τόν 'Ανδροῦτσο καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἔγιναν ἀφορμή νά παραλύσει ἡ προσπάθεια καὶ νά υποταχτεῖ ὅλη ἡ Εύβοια στούς Τούρκους.

Καταδιωγμένος ἀπό τό μίσος τῶν ἔχθρων του καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Κωλέττη, μετά τό δεύτερο ἐμφύλιο πόλεμο, ὁ 'Ανδροῦτσος ἀναγκάστηκε νά καταφύγει στούς Τούρκους. Οἱ ἔχθροί του τόν χαρακτήρισαν προδότη καὶ ἔστειλαν ἐναντίον του τό Γκούρα, παλιό ἄνθρωπο καὶ προστατεύομέν του. 'Ο 'Ανδροῦτσος ἐμπιστεύτηκε στόν Γκούρα καὶ τοῦ παραδόθηκε. Ἐκεῖνος ὅμως τόν φυλάκισε στήν 'Ακρόπολη τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ἄνθρωποί του τόν δολοφόνησαν ἀφοῦ τόν βασάνισαν βάρβαρα, γιά νά τούς ἀποκαλύψει τούς δῆθεν θησαυρούς του καὶ διέδωσαν ὅτι σκοτώθηκε, καθώς δοκίμασε νά δραπετεύσει. "Ετσι ἡ Στερεά 'Ελλάδα ἔχασε μέ τίς πολιτικές ἐμπάθειες καὶ τά μίση τόν ίκανότερο καὶ γενναιότερο στρατιωτικό ἀρχηγό της.

Συνέπειες τῶν ἐμφύλιων πολέμων

Τό ἑκτελεστικό Κουντουριώτη — Μαυροκορδάτου — Κωλέττη πίστεψε πώς ἐπεβλήθει ὁριστικά καὶ πώς θά μποροῦσε περιορίζοντας τίς ἀντιδράσεις τῶν προκρίτων καὶ τῶν στρατιωτικῶν νά ἐπιβάλει μιά ισχυρή πολιτική κυβέρνησης. "Ομως σύντομα φάνηκαν τά φοβερά ἀποτελέσματα τῶν ἐμφύλιων πολέμων.

1) Οἱ "Ελληνες χωρίστηκαν τώρα σέ τρία κόμματα: Στερεοελλαδί-

τες, Νησιώτες, Πελοποννήσιοι καί ένισχύθηκε ό τοπικισμός.

2) Οι έμπαθειες, τά μίση, τά πολιτικά καί άτομικά συμφέροντα ψύχραναν τόν πρώτο έθνικό ένθουσιασμό.

3) Οι σημαντικότεροι πολεμικοί άρχηγοι παραγκωνίστηκαν. Ή Πελοπόννησος έχασε τούς πολιτικούς καί πολεμικούς άρχηγούς της, πού ήταν φυλακισμένοι στήν Υδρα, ένω οι στρατιωτικοί καί τά στρατεύματα τής Στερεάς βρίσκονταν στήν Πελοπόννησο.

4) Τά χρήματα τοῦ δανείου ξοδεύτηκαν κατά τό μεγαλύτερο μέρος τους στόν έμφύλιο πόλεμο.

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΕΤΟΥΣ (1824)

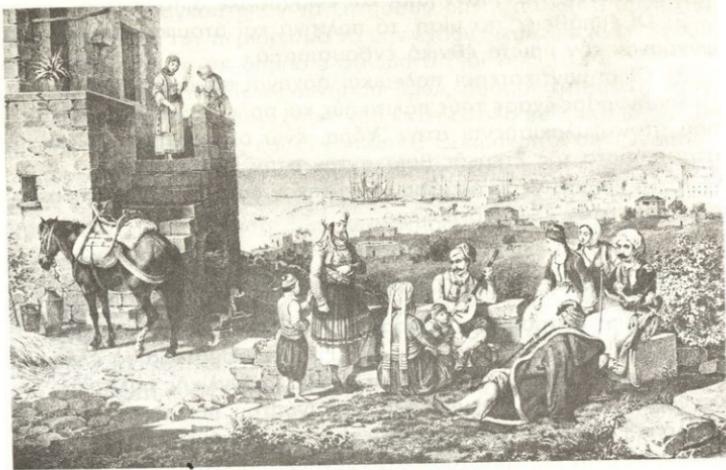
Ένω ή έπανάσταση έξασθενησε μέ τούς έμφυλίους πολέμους, ό σουλτάνος άποφάσισε νά καταπνίξει τό συντομότερο τό έλληνικό κίνημα, γιατί άνησύχησε μέ τή στροφή τῆς άγγλικής πολιτικής. Συνεννοήθηκε μέ τόν **Μεχμέτ** 'Αλή τῆς Αιγύπτου, πού εἶχε όργανώσει στόλο καί τακτικό στρατό καί είχε γίνει σχεδόν άνεξάρτητος, νά πάρει μέρος στόν πόλεμο. Τοῦ έκανε μεγάλες παραχωρήσεις, παρ' όλο πού ήξερε πώς αύτό ήταν έπικινδυνό γιά τό τουρκικό κράτος. Τοῦ έδωσε τήν Κύπρο καί τήν Κρήτη καί διόρισε τό θετό γιό του Ίμπραήμ, πασά στήν Πελοπόννησο.

Τό στρατηγικό σχέδιο τῶν Τούρκων γιά τό 1824 ήταν νά ύποτάξει ό τουρκικός στρατός τή Στερεά Έλλαδα, δι αίγυπτιακός νά κάνει άποβαση στήν Πελοπόννησο καί οι δύο στόλοι νά καταστρέψουν καί νά ύποτάξουν τά ναυτικά νησιά. Γιά πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε έναντίον τῶν Έλλήνων τακτικός στρατός, πού σσο κι' ἄν ήταν

'Η καταστροφή τῶν Ψαρῶν, (εικόνα λαϊκοῦ ζωγράφου, Έθνικό Ιστορικό μουσεῖο).

Συμφωνία Τουρκίας
Αιγύπτου (1824)

Ψαριανοί καὶ ἄλλοι πρόσφυγες στήν Αἴγινα. (Σχέδιο τοῦ Γερμανοῦ ζωγράφου Krazeisen). Δεξιά στὸ βάθος διακρίνεται ἡ πόλη καὶ τὸ λιμάνι. Άριστερά τὸ σπίτι τοῦ Γ. Ἡρειώτη Κοντογιώρη, πού χρησί-
μευε σάν μποθηκή πολεμοφόδιων γιά τὸν Ἀγώνα.

κατώτερος ἀπό τοὺς εὐρωπαϊκούς, εἶχε ὄργανωθεῖ καὶ πλαισιωθεῖ
ἀπό Γάλλους ἀξιωματικούς.

Καταστροφή Κάσσου
καὶ Ψαρῶν (1824)

Οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ 1824 ἦταν πιὸ πολύ ναυτικές. Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι προσπάθησαν νά καταστρέψουν τὰ ναυτικά νησιά γιά νά ἔξασφαλίσουν τὴν ἐλεύθερη κίνησή τους στὸ Αἰγαῖο. Οἱ Αιγύ-
πτιοι ύπέταξαν τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κάσσο καὶ οἱ Τούρκοι ἔκαναν ἐπί-
θεση στὰ **Ψαρά** (Ιούνιος 1824). Ὁ Ἑλληνικός στόλος δέν ἔφτασε
ἐγκαίρως καὶ οἱ Ψαριανοί, πού εἶχαν φέρει Μακεδόνες καὶ ἄλλους
πολεμιστές στὸ νησί τους, ἀποφάσισαν νά περιορίσουν τὴν ἄμυνα
στὴν ξηρά. Οἱ Τούρκοι, πού εἶχαν πληροφορηθεῖ ἀπό κατασκόπους
τίς λεπτομέρειες τῆς ὁχύρωσης τοῦ νησιοῦ, ἔκαναν ἀπόβαση στὶς
λιγότερο φυλαγμένες καὶ πιὸ ἀπόκρημνες ἀκτές καὶ προχώρησαν
στὸ ἐσωτερικό. Ὁ στρατός πλευροκοπήθηκε, διαλύθηκε καὶ ἀρχισε
μιὰ φοβερή σφαγή. Ὁ μισός πληθυσμός τοῦ νησιοῦ καὶ τὰ περισσό-
τερα πλοῖα χάθηκαν. Μερικοί κλείστηκαν στὸ παλιό φρούριο (Πα-
λαιόκαστρο), πολέμησαν ὡς τὸ τέλος καὶ τινάχτηκαν στὸν άέρα.

Οἱ Ψαριανοί πρόσφυγες κατέφυγαν στὶς Σπέτσες, ἔπειτα στὴ
Μονεμβασία, ἀργότερα οἱ περισσότεροι ἔγκαταστάθηκαν στὴν Αἴγι-
να. Μέ τὸ δυναμισμό πού τοὺς διέκρινε κατόρθωσαν πάλι νά ὄργα-
νώσουν τὸ στόλο τους καὶ νά συνεχίσουν τὸν πόλεμο. Ὁμως ἡ κα-
ταστροφή τῶν Ψαρῶν, ὅπως καὶ τῆς Κάσσου, πού ἦταν οἱ ἀκραῖες
βάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καὶ ἐκάλυπταν μέ τὸ στόλο τους τὸ
Αἰγαῖο, στάθηκαν ἀπό τὰ πιὸ μεγάλα χτυπήματα γιά τὴν ἐπανάστα-

ση. Οι Κυκλαδες ἄρχισαν νά κλονίζονται. Οι Ύδραιοι και Σπετσιώτες φοβήθηκαν ἐπίθεση και στά δικά τους νησιά. Ἀμέσως μετά τήν καταστροφή ἔνα τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου μέ τό Γ. Σαχτούρη, μαζί μέ τά καράβια τῶν Ψαριανῶν πού σώθηκαν, ἐπλευσαν πρός τά Ψαρά και τή Σάμο, ὅπου στίς ἀρχές Αύγουστου 1824 ἔγιναν ἀλλεπάλληλες ναυμαχίες, και κατόρθωσαν νά ἐμποδίσουν τήν τουρκική ἐ-πέμβαση.

Κατά τά μέσα Αύγουστου ὁ στόλος τῶν Αιγυπτίων ἔφτασε στήν Ἀλικαρνασσό και ἐνώθηκε μέ τόν τουρκικό. Τότε ἔφτασε και ὁ ὑπόλοιπος ἑλληνικός στόλος μέ τόν Α. Μιαούλη.

Οι δύο στόλοι συναντήθηκαν στόν κόλπο τοῦ **Γέροντα** πάνω ἀπό τήν Ἀλικαρνασσό. Σέ δύο μεγάλες ναυμαχίες (26 και 28 Αύγουστου) οι "Ἐλληνες νίκησαν. Ὁ τουρκικός στόλος ἔφυγε στόν Ἐλλήσποντο, ὁ αιγυπτιακός δοκίμασε νά ἐπιστρέψει στήν Κρήτη, ἀλλά ὁ ἑλληνικός τόν καταδίωξε, τόν ἐνίκησε και τόν ύποχρέωσε νά γυρίσει στήν Ἀλικαρνασσό.

"Ο ἑλληνικός στόλος ἦταν νικητής, ἀλλά ἔμεινε ἀνεφοδίαστος και χωρίς πυρπολικά. Ἔτσι ἀναγκάστηκε νά ἐπιστρέψει (Ὀκτώβριος 1824) μέ τήν ἐλπίδα πώς οι Αιγύπτιοι δέ θά κινηθοῦν μέσα στό χειμώνα: ἀλλά δ' Ἰμπραήμ πέρασε στή Σούδα τής Κρήτης και τό Φεβρουάριο 1825 ἔκανε ἀπόβαση στήν Πελοπόννησο.

Ναυμαχίες στή Σάμο
Γέροντα (1824)

ΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Ἡ ἀλλαγή τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς προκάλεσε τήν ἀνησυχία και τήν ἀμεση ἀντίδραση τῆς Ρωσίας, πού πρότεινε (Ιανουάριος 1824) νά ιδρυθοῦν τρεῖς ύποτελεῖς ἡγεμονίες στήν ἑλληνική χερσόνησο κατά τό πρότυπο τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν. Ἡ πρόταση δέν ἔγινε δεκτή, οὕτε ἀπό τούς Τούρκους, οὕτε ἀπό τούς "Ἐλλήνες, και πολεμήθηκε ἀπό ὅλες τίς εὐρωπαϊκές δυνάμεις.

Μετά τά 1823 ἄρχισαν μεγάλες διπλωματικές ζυμώσεις στήν Ἑλλάδα. Ἐκτός ἀπό τήν Ἀγγλία και ἡ Γαλλία προσπάθησε νά ἀποκτήσει ἐπιρροή και σχηματίστηκε ἔνα «γαλλικό» κόμμα μέ ἀρχηγό τόν Κωλέττη, πού πίστευε στή γαλλική ύποστριξη, ἐνώ δ' Ὑψηλάντης και δ' Κολοκοτρώνης ἔμειναν στή φιλορωσική παράδοση τῆς φιλικῆς ἑταιρίας· τό κόμμα τους ὀνομάστηκε «ρωσικό».

Προτάσεις τῆς
Ρωσίας

Ἀπόβαση Ἰμπραήμ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Αίτια και συνέπειες τῶν ἐμφύλιων πολέμων.
2. "Η ἐπέμβαση τῶν Αιγυπτίων και ἡ σημασία της γιά τόν ἀγώνα.
3. Ποιά είναι τά σπουδαιότερα γεγονότα τοῦ τέταρτου ἔτους και οι συνέπειές τους γιά τήν ἐπανάσταση;

Τά γεγονότα τοῦ πέμπτου ἔτους (1825)

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Τό πέμπτο ἔτος εἶναι ἀπό τά πιό θλιβερά καί τραγικά γιά τὸν ἑλληνικὸν ἄγωνα.

‘Ο Ἰμπραήμ, ἀφοῦ πῆρε ἐνισχύσεις ἀπό τὸν Αἴγυπτο, ἔκανε ἀπόβαση στὴν **Μεθώνη** (Φεβρουάριος 1825), ποὺ οἱ ‘Ἐλληνες δέν εἶχαν φροντίσει νά τὴν καταλάβουν. Κατέλαβε ύστερα τὴν Κορώνη καί πολιόρκησε τὰ φρούρια τῆς **Πύλου** (εἶχε ὄνομαστεῖ ἀπό τοὺς Βενετούς Ναυαρίνο). ‘Η κυβέρνηση ὅργανωσε μιά ἐκστρατεία στὴν **Μεσσηνία** (Ναυαρίνο) μέ τὸν Ἰμπραήμ

Μάχες στὴ Μεσσηνία μέ τὸν Ἰμπραήμ

‘Ο ‘Ιμπραήμ, ἀφοῦ πῆρε τὰ φρούρια τῆς Πύλου καί τὸ γεγονός ὅτι οἱ ‘Ἐλληνες, ἀλλὰ ἡ κακή διοίκηση τοῦ στρατοῦ καί τὸ γεγονός ὅτι οἱ ‘Ἐλληνες γιὰ πρώτη φορά ἀντιμετώπιζαν τακτικό στρατό, ὀδήγησε σὲ ἀποτυχία. Οἱ Αἴγυπτοι νίκησαν στὸ **Κρεμμύδι**. Μιά ἀπόπειρα νά καταληφθεῖ ἀπό τοὺς ‘Ἐλληνες ἡ **Σφακτηρία** (νησὶ στὴν εἰσόδῳ τοῦ κόλπου τῆς Πύλου) κατέληξε σὲ φοβερή καταστροφή.

‘Αφοῦ πῆρε τὰ φρούρια τῆς Πύλου καί ἔξασφάλισε τὸ μεγάλο λιμάνι, γιά νά τὸ μεταχειριστεῖ ὡς βάση ἀνεφοδιασμοῦ καί καταφύγιο τοῦ στόλου του, ὁ Ἰμπραήμ βάδισε πρὸς τὴν Ἀρκαδία. Οἱ ἐπιτυχίες του κλόνισαν τὸ ἥθικό τῶν κατοίκων, πού πρὶν περιφρονοῦσαν τοὺς Αἴγυπτίους, καί ξεσήκωσαν μιά γενική διαμαρτυρία καί ἀπαίτηση νά ἐλευθερωθοῦν οἱ ἀρχηγοί τῆς Πελοποννήσου καί μάλιστα ὁ Κολοκοτρώνης.

‘Ο **Παπαφλέσσας**, ύπουργός τότε τῶν ἑσωτερικῶν, ἀποφάσισε νά ἐκστρατεύσει στὴν **Μεσσηνία**, νά συγκεντρώσει στρατό καί νά πολεμήσει τοὺς Αἴγυπτίους. Εἶδε ὅμως πόσο ἡ κατάσταση ἦταν δύσκολη καί ἔδωσε τὴ συμβουλή νά ἐλευθερωθοῦν οἱ κρατούμενοι στὴν Ύδρα. ‘Εφτασε στὸ χωρίο Μανιάκι. Τό ἥθικό τῶν στρατιωτῶν ἦταν πεσμένο, πολλοί λιποτακτοῦσαν. ‘Ο Παπαφλέσσας ἀποφάσισε νά πολεμήσει τοὺς Αἴγυπτίους ὡς τὸ Θάνατο, μέ τὴν ἐλπίδα νά στηρίξει τὸν ἄγωνα καί νά δώσει καί στοὺς ‘Ἐλληνες καί στοὺς ἔχθρούς ἔνα παράδειγμα παλληκαριᾶς καί αὐτοθυσίας. ‘Η μάχη στὸ **Μανιάκι** (Μάιος 1825), ὅπου ὁ Παπαφλέσσας πολέμησε μέ 600 περίπου παλληκάρια πάνω ἀπό

‘Ο **Παπαφλέσσας**, ύπουργός τότε τῶν ἑσωτερικῶν, ἀποφάσισε νά ἐκστρατεύσει στὴν **Μεσσηνία**, νά συγκεντρώσει στρατό καί νά πολεμήσει τοὺς Αἴγυπτίους. Εἶδε ὅμως πόσο ἡ κατάσταση ἦταν δύσκολη καί ἔδωσε τὴ συμβουλή νά ἐλευθερωθοῦν οἱ κρατούμενοι στὴν Ύδρα. ‘Εφτασε στὸ χωρίο Μανιάκι. Τό ἥθικό τῶν στρατιωτῶν ἦταν πεσμένο, πολλοί λιποτακτοῦσαν. ‘Ο Παπαφλέσσας ἀποφάσισε νά πολεμήσει τοὺς Αἴγυπτίους ὡς τὸ Θάνατο, μέ τὴν ἐλπίδα νά στηρίξει τὸν ἄγωνα καί νά δώσει καί στοὺς ‘Ἐλληνες καί στοὺς ἔχθρούς ἔνα παράδειγμα παλληκαριᾶς καί αὐτοθυσίας. ‘Η μάχη στὸ **Μανιάκι** (Μάιος 1825), ὅπου ὁ Παπαφλέσσας πολέμησε μέ 600 περίπου παλληκάρια πάνω ἀπό

Μάχη στὸ Μανιάκι
(1825)

3000 τακτικό στρατό, ώσπου σκοτώθηκε, έκανε έντυπωση και στόν ίδιο τόν 'Ιμπραήμ.

Οι Αιγύπτιοι προχώρησαν στή Μεσσηνία καί ή κατακραυγή έγινε τόσο μεγάλη, ώστε ή κυβέρνηση άναγκαστηκε νά έλευθερώσει τόν Κολοκοτρώνη καί τούς προκρίτους. Διόρισε τόν Κολοκοτρώνη Γενικό Άρχηγό τής Πελοποννήσου καί τοῦ άνέθεσε έν λευκῷ τή διεξαγωγή τῶν ἐπιχειρήσεων. 'Ο Κολοκοτρώνης έκανε ἐπιστράτευση, ἀλλά ἦταν ἀργά πιά γιά νά έμποδίσει τόν 'Ιμπραήμ νά περάσει στήν 'Αρκαδία καί νά καταλάβει τήν Τρίπολη. "Ετοι ὁ 'Ιμπραήμ στερεώθηκε στό κέντρο τῆς Πελοποννήσου καί ἐπιχείρησε νά κατεβεῖ πρός τήν 'Αργολίδα. Στούς Μύλους τῆς Λέρνας συνάντησε μεγάλη ἀντίσταση ἀπό τό Μακρυγιάννη, τόν 'Υψηλάντη καί τόν Κων/vo Μαιρομιχάλη. Οι "Έλληνες ἀπό τό περιβόλι τῶν Μύλων, πού τό εἶχαν πρόχειρα ὀχυρώσει, ἀπέκρουσαν ἐπανειλημμένες ἐπιθέσεις τῶν Αἰγυπτίων καί τούς ἀνάγκασαν νά ύποχωρήσουν.

Μετά τή μάχη τῶν Μύλων ὁ 'Ιμπραήμ γύρισε πάλι στήν Τρίπολη, ἀπ' ὅπου στέλνοντας στρατεύματα κυριάρχησε στήν πεδινή Πελοπόννησο. Οι κάτοικοι ἔφυγαν στά βουνά. 'Επειδή ἡ προσπάθεια του νά πείσει τούς "Έλληνες νά προσκυνήσουν ἀπέτυχε, χάρη στόν πόθο τοῦ λαοῦ γιά έλευθερία, ἀλλά καί στήν ἀντίδραση τοῦ Κολοκοτρώνη πού πολέμησε σκληρά τέτοιες τάσεις, οι Αιγύπτιοι ἀρχισαν νά καταστρέφουν συστηματικά τή γῆ. Μήν μπορώντας νά τούς ἀντιμετωπίσει κατά μέτωπον ὁ Κολοκοτρώνης ξαναγύρισε στήν παλιά τακτική τοῦ κλεφτοπόλεμου καί πρόσφερε σ' αὐτή τή δύσκολη περίοδο τήν πιό μεγάλη ύπηρεσία στήν ἐπανάσταση, γιατί κατόρθωσε, παρά τή φοβερή δυστυχία τοῦ λαοῦ, νά κρατήσει τήν Πελοπόννησο, ἀπροσκύνητη.

Οι ἐπιτυχίες τῶν Αἰγυπτίων, πού ἀποδόθηκαν στήν ὄργάνωση τοῦ στρατοῦ τους, έκαναν τούς "Έλληνες ν' ἀντιμετωπίσουν τήν ἀνάγκη νά αὔξηθεῖ ὁ τακτικός στρατός καί ἀνέθεσαν στό Γάλλο συνταγματάρχη Φαβιέρο ν' ἀναδιοργανώσει ἔνα μικρό σῶμα τακτικῶν, πού εἶχε σχηματιστεῖ ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἐπανάστασης. Τό τακτικό πῆρε μέρος σέ πολλές ἐπιχειρήσεις, ἀλλά ποτέ δέν ἔπαιξε ἀποφασιστικό ρόλο. Οι "Έλληνες ἔξακολουθούσαν νά πολεμοῦν ὡς τό τέλος μέ τόν πατροπαράδοτο τρόπο.

Ἐπιχειρήσεις στή Θάλασσα

'Ο ἑλληνικός στόλος έκανε ύπεράνθρωπες προσπάθειες στά 1825 νά κόψει τόν ἀνεφοδιασμό τῶν Αἰγυπτίων, χωρίς νά τό πετυχαίνει πάντοτε, παρά τά μεγάλα κατορθώματά του. Στά 1825 ὁ στόλος χωρίστηκε σέ δύο μοῖρες. 'Η μία περιέπλεε τήν Πελοπόννησο μέ ναύαρχο τῶν 'Υδραίων τό Μιαούλη (ὡς τήν ἐποχή τοῦ Καποδίστρια κάθε νησί εἶχε τό δικό του ναύαρχο: Οι "Υδραιοί τόν Α. Μιαούλη, οι Ψαριανοί τόν Ν. Ἀποστόλη, οι Σπετσιώτες τόν Γ. Ἀνδρούτσο). Κάποτε διορίζονταν καί ἄλλοι κατά τίς περιστάσεις). Στά

"Απελευθέρωση τοῦ Κολοκοτρώνη

Μάχη Μύλων (1825)

Καταστροφές στήν Πελ/σα

"Οργάνωση τακτικοῦ στρατοῦ. Φαβιέρος

Ναυμαχία Μεθώνης (Ἀπρίλιος 1825)

τέλη Απριλίου 1825 ό Μιαούλης μπήκε στό λιμάνι της **Μεθώνης** και κατέστρεψε περί τά είκοσι αιγυπτιακά πλοϊα. Η νίκη ένθουσιασε τούς "Ελληνες, άλλα οι έπιχειρήσεις δέν μπορούσαν νά συνεχιστούν μέ τόν ίδιο ρυθμό, έπειδή δέν υπήρχαν πυρπολικά.

Ναυμαχία Καφηρέα
(Μάιος 1825)

Η ἄλλη μοίρα τοῦ στόλου μέ τό Γ. Σαχτούρη, ναύαρχο τῶν Υδραιών, και τόν Ν. Αποστόλη, ναύαρχο τῶν Ψαριανῶν, κατόρθωσε στίς 20 Μαΐου 1825 νά παρασύρει τόν τουρκικό στόλο, πού κατέβαινε γιά νά ένισχυσει τίς τουρκικές έπιχειρήσεις στό Μεσολόγγι, στό στενό άναμεσα στήν "Ανδρο καί στήν Εϋβοια (στό ἀκρωτήριο τοῦ **Καφηρέα**). Έκει ἔγινε μεγάλη ναυμαχία, τά ἐλληνικά πυρπολικά τίναξαν στόν ἀέρα πολλά τουρκικά πλοϊα, διασκόρπισαν τά ύπόλοιπα καί τά άνάγκασαν νά πάνε πρός τήν Κρήτη, όπου ένώθηκαν μέ τά αιγυπτιακά. Έκει τά καταδίωξε ένωμένος ό ἐλληνικός στόλος καί νίκησε ἄλλες δυό φορές ἔξω ἀπό τή Σούδα.

Έκστρατεία τοῦ
Κανάρη στήν
Ἀλεξάνδρεια

Τόν Ιούλιο — Αὔγουστο 1825 ό Κ. Κανάρης τόλμησε νά μπει στό λιμάνι της Αλεξάνδρειας, γιά νά πυρπολήσει τόν αιγυπτιακό στόλο. Δύο πολεμικά καί τρία πυρπολικά ἔφτασαν στήν Αλεξάνδρεια μέ ξένες σημαῖες. Τό πυρπολικό τοῦ Κανάρη μπήκε στό λιμάνι, άλλα, ένων πλησίαζε τό ναυάσταθμο τῶν Αιγυπτίων, ἄλλαζε ό ἄνεμος. Ο Κανάρης τοῦ ἔβαλε φωτιά, καί μέσα στή φοβερή ἀναστάτωση πού ἀκορύθησε, ό ίδιος μέ τό πλήρωμά του, τό ἄλλο πυρπολικό καί τά ἐλληνικά καράβια κατόρθωσαν νά ξεφύγουν.

ΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Έγγραφο πρός τήν
Αγγλία γιά
προστασία

Οι φοβερές δυσκολίες πού ἀντιμετώπισαν οί "Ελληνες στά 1825 τούς άνάγκασαν νά στείλουν ἔνα ἔγγραφο στό βασιλιά τής Αγγλίας, όπου ζητοῦσαν τήν ἀποκλειστική προστασία τής Αγγλίας καί τήν ἐπέμβασή της γιά νά λυθεῖ τό ἐλληνικό πρόβλημα. Γιά πρώτη φορά ἦταν διατεθειμένοι νά δεχτούν ἀκόμα καί ὑπότελεια.

Η ἀγγλική κυβέρνηση δέν μπορούσε νά ἀναλάβει τέτοια ὑποχρέωση, χωρίς νά ἔρθει σέ ρήξη μέ τήν Τουρκία, πράγμα πού δέν ἔχει πάρει. Τό ἔγγραφο αύτό όμως (πού ξεσήκωσε θύελλα διαμαρτυριῶν άπό τούς Γάλλους καί Αμερικανούς φιλέλληνες) ἔδινε στήν Αγγλία τό δικαίωμα νά ἀναπτύξει πρωτοβουλία στό ἐλληνικό ζῆτημα.

Η εύκαιρια παρουσιάστηκε όταν στά 1825 πέθανε ό τσάρος Αλεξανδρος Α' καί τόν διαδέχτηκε ό Νικόλαος Α', πού ἦταν πού ἀποφασιστικός στά ζητήματα τής Βαλκανικής. Η Αγγλία πρότεινε τότε διμερεῖς διαπραγματεύσεις στή Ρωσία, σχετικές μέ τό ἐλληνικό πρόβλημα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

Ποιά ἦταν τά κυριότερα γεγονότα τοῦ 1825; Πώς διαμορφώθηκε ή γενική κατάσταση γιά τόν ὄγώνα καί γιά ποιούς λόγους;

Τά γεγονότα τοῦ ἔκτου ἔτους (1826)

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Πολιορκία καὶ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγιοῦ. Ἡ μεγάλη πολιορκία καὶ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγιοῦ εἶναι ἀπό τίς πιό τραγικές καὶ ἡρωϊκές σελίδες τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης.

Ἄπο τά μέσα Ἀπριλίου 1825 ὡς τά μέσα Ἀπριλίου 1826 ἡ φρουρά καὶ ὁ λαός τοῦ Μεσολογγιοῦ κράτησαν καὶ τὸν τουρκικό στρατό τοῦ Κιουταχῆ καὶ τὸν αἰγυπτιακό τοῦ Ἰμπραήμ καὶ τούς προκάλεσαν μεγάλες ἀπώλειες. Σέ μια τόσο κρίσιμη περίοδο γιά τὴν ἐπανάσταση ὁ ἔνας αὐτός χρόνος μποροῦσε νά παιζει ἀποφασιστικό ρόλο.

Ἄπο τὴν πρώτη πολιορκία ἀποδείχτηκε ὅτι τὸ Μεσολόγγι εἶχε μιά ιδιαίτερη στρατηγική σημασία. Βρισκόταν σέ Θέση κατάλληλη γιά νά κρατήσει τὰ τουρκικά στρατεύματα πού θά ἐπιχειροῦσαν νά περάσουν ἀπό τὸ Ρίο στήν Πελοπόννησο. Ἡταν χτισμένο σέ χαμηλή χερσόνησο. Ἀπό τό 1823 ὁ μηχανικός Κοκκίνης τό εἶχε κάπως καλύτερα όχυρώσει μέ ἔνα ἡμικυκλικό τεῖχος. Ἡ ρηχή λιμνοθάλασσα, πού τό περιβάλλει σέ μεγάλη ἔκταση, ἐμπόδιζε τὴν προσέγγιση τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἔκανε ἀδύνατο τὸν ἀποκλεισμό καὶ τὸν κανονιοβολισμό τῆς πόλης. Σέ μερικά σημεῖα ὑπῆρχαν βαθύτερες διαβάσεις πού προστατεύονταν ἀπό χαμηλά νησιά (Κλείσοβα, Ντολμάς, Βασιλάδι) καὶ οἱ "Ἐλληνες τά εἶχαν όχυρώσει μέ κανόνια. Ἐκεῖ μποροῦσε νά πλησιάζει ὁ ἑλληνικός στόλος, νά ἀπομακρύνει τὰ τουρκικά πλοῖα μέ πυρπολικά, καὶ νά τροφοδοτεῖ τὸ φρούριο.

Ο Κιουταχῆς πολιόρκησε τὸ Μεσολόγγι στίς 15 Ἀπρ. 1825 μέ 20 χιλ. στρατό. Μέσα στήν πόλη εἶχαν κλειστεῖ περὶ τίς 3 χιλ. ἀπό τούς καλύτερους ρουμελιώτες, μακεδόνες καὶ σουλιώτες ὀπλαρχηγούς. "Αρχισε ἔ-

Β' Πολιορκία
Μεσολογγιού

Θ. Βρυζάκη, ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγιοῦ. (Ἐθνικό Ἰστορικό Μουσεῖο).

νας σκληρός καί ἐπίμονος πόλεμος, παρά τήν ἀριθμητική διαφορά. 'Ο Κιουταχής δοκίμασε νά πάρει τό φρούριο μέ έφόδους καί ἀπέτυχε. 'Υψωσε ἔνα πρόχωμα στή Δ. πλευρά τοῦ τείχους γιά νά κανονιοβολήσει τό ἑσωτερικό ἥ γιά νά πηδήσουν μέσα οἱ στρατιώτες του' οι 'Ελληνες τό διέλυσαν μέ λαγούμια (ύπονόμους, πού τίς γέμιζαν μπαρούτι καί τίς τίναζαν στόν ἀέρα).

Τόν 'Ιούλιο ἥ φρουρά συνεννοήθηκε μέ τόν Καραϊσκάκη, πού βοήθησε ἀπ' ἔξω, κι' ἔγινε μιά διπλή μεγάλη ἐπίθεση πού ὑποχρέωσε τόν Κιουταχή νά τραβήξει τά στρατεύματά του πρός τόν Ζυγό καί ν' ἀφήσει σχεδόν ἐλεύθερη τήν πόλη. Τότε οι Μεσολογγίτες ἔκαναν τό λάθος νά φέρουν μέσα κάπου 9 χιλ. γυναικόπαιδα, γιά νά μή δυστυχοῦν ἔξω. Αὐτό αὐξήσει τίς ἄναγκες σέ τρόφιμα.

'Ο σουλάτανος ἔστειλε τότε καί τό στρατό τῶν Αἰγυπτίων στό Μεσολόγγι. Πρίν φτάσουν, ο Κιουταχής πρότεινε στούς 'Ελληνες νά παραδοθοῦν μέ όποιουσδήποτε ὅρους. Οι 'Ελληνες ἀρνήθηκαν.

'Από τό Δεκέμβριο τοῦ 1825 πῆραν μέρος στίς ἐπιχειρήσεις καί τά αἰγυπτιακά στρατεύματα. 'Οταν ἀπέτυχαν οι προσπάθειές του νά καταλάβει τό φρούριο μέ έφοδο, ὁ 'Ιμπραήμ ἀναγκάστηκε νά περιοριστεῖ σέ στενό ἀποκλεισμό. 'Ηξερε πώς τό Μεσολόγγι δέν πέφτει, ὅσο ὁ Ἑλληνικός στόλος τό τροφοδοτεῖ ἀπό τή θάλασσα. Γι' αὐτό ἔφτιασε βάρκες κατάλληλες γιά τή λιμνοθάλασσα, τίς ὅπλισε μέ κανόνια, καί κατόρθωσε νά καταλάβει ἔνα ἔνα τά νησιά, ἐκτός ἀπό τήν Κλείσισθα, ὅπου βρήκε φοβερή ἀντίσταση.'

Αποκλεισμός τοῦ
Μεσολογγίου

Ἐξόδος (1826)

Καθώς ὁ ἀποκλεισμός γινόταν ὄλο καί στενότερος καί ὁ Ἑλληνικός στόλος δέν μποροῦσε πιά νά τροφοδοτήσει τό φρούριο, ἄρχισε ἀπό τό Φεβρουάριο 1826 ἥ φοβερή πείνα. 'Αφοῦ ἔφαγαν χόρτα καί καβούρια καί ζωὰ ἀκάθαρτα καί πολλοὶ πέθαιναν ἀπό τήν πείνα καί τίς ἀρρώστιες, ἀποφάσισαν νά μήν παραδοθοῦν, ἀλλά νά κάνουν ἔξοδο, νά περάσουν πολεμώντας μέσα ἀπό τά ἔχθρικά στρατόπεδα καί ὅσοι γλιτώσουν νά συναντηθοῦν ἐπάνω στό Ζυγό. 'Η **Ἐξόδος** ἔγινε τή νύχτα 10 — 11 Ἀπριλίου 1826, τό Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Βγῆκαν ἀπό τό ἀνατολικό μέρος τοῦ φρουρίου χωρισμένοι σέ τρεῖς ὁμάδες, μέ ἀρχηγούς τό Νότη Μπότσαρη, Δημ. Μακρῆ καί Κίτσο Τζαβέλλα. Στή μέση ἔβαλαν τά γυναικόπαιδα. Οι ἄρρωστοι, οι γέροι, οι πληγωμένοι ἔμειναν στήν πόλη γιά νά πολεμήσουν ὡς τό τέλος καί νά τιναχτοῦν μαζί μέ τά πολεμοφόδια στόν ἀέρα. Οι ἄλλοι ἔπρεπε νά περάσουν ἀπό πλατιές τάφρους, ἀπό τά ταμπούρια τῶν ἔχθρων, νά πολεμήσουν μέ τά τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα, πού εἶχαν εἰδοποιηθεῖ καί τούς περίμεναν.

'Από τή φοβερή αὐτή ἐπιχείρηση μόνο 1800 ἄνδρες τῆς φρουρᾶς σώθηκαν καί 7 γυναίκες, οι πιό πολλές σουλιώτισσες. Τά γυναικόπαιδα γύρισαν στήν πόλη καί αἰχμαλωτίστηκαν ἀπό τούς Τούρκους ἥ ἀπόμειναν μέσα στίς τάφρους.

'Η ἡρωϊκή ἀμυνα καί ἡ **Ἐξόδος** τοῦ Μεσολογγίου ἔκανε κατάπλη-

ξη και στην Ελλαδα και στην Ευρωπη και αναζωπυρωσε το ήρωικό πνεύμα που είχε καταπέσει με τους έμφυλους πολέμους και τις αλλες καταστροφές.

Οι έπιχειρήσεις στην Αττική. Γ. Καραϊσκάκης

Μετά την ξέσοδο ό Ιμπραίμ ξαναγύρισε στην Πελοπόννησο και συνέχισε την καταστροφή. Δοκίμασε να ύποταξει τη Μάνη, μα οι Μανιάτες, στη Μάχη της **Βέργας**, αντρες γυναικες και παιδιά, πολεμώντας άπεκρουσαν το στρατό του. "Ετσι έμεινε έλευθερη μόνο η Μάνη και η Άργολιδα και οι όρεινές περιοχές της Πελοποννήσου, όπου ό Κολοκοτρώνης συνέχιζε τόν κλεφτοπόλεμο.

Ο Κιουταχής μετά την ξέσοδο του Μεσολογγιού ύπεταξε τη Στερεά, κατέβηκε στην Αττική και κατέλαβε ύστερα από σύντομη πολιορκία την πόλη των Αθηνών. Ο Γκούρας, που ήταν φρούραρχος, κλείστηκε με στρατό στην Ακρόπολη. Τά έλληνικά στρατεύματα της Στερεάς με άρχηγούς το Βάσο και Κριεζώτη τραβήχτηκαν στην Έλευσίνα για να κλείσουν τή διάβαση των Τούρκων στην Πελοπόννησο.

Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Η έλληνική κυβέρνηση, που ήθελε μέ κάθε τρόπο να κρατήσει την Αττική, για νά περιληφθεῖ η Στερεά Ελλάδα στό μελλοντικό έλληνικό κράτος, διόρισε Γενικό Άρχηγό για τίς έπιχειρήσεις της Στερεάς το **Γεώργιο Καραϊσκάκη**.

Ο Καραϊσκάκης, ένας από τους μεγαλύτερους πολεμικούς άρχηγούς, που είχε τότε ή Ελλάδα, άφοι συγκέντρωσε στην Έλευσίνα ένα στρατό από 4 χιλ. περίπου, κατόρθωσε να ένισχυσει τό φρούριο μετά τό θάνατο τού Γκούρα (σκοτώθηκε στήν Ακρόπολη 30 Σεπτεμβρίου 1826) μέ 350 περίπου στρατιώτες ύπό τόν Κριεζώτη. Τό σχέδιο τού Καραϊσκάκη ήταν νά μή χτυπήσει τόν Κιουταχή στήν πεδιάδα της Αττικής, πράγμα δύσκολο, γιατί οι Τούρκοι είχαν πολύ ιππικό, άλλα νά κάνει μιά έκστρατεία στή Στερεά Ελλάδα και νά κλείσει τά στενά πρός τήν Αττική έμποδίζοντας τόν άνεφοδιασμό των Τούρκων.

Μάχη Βέργας (1826)

Πολιορκία
Ακρόπολης Αθηνών
(1826 – 1827)

Μάχες Αττικής. Ο Καραϊσκάκης Γεν.
Άρχηγός

Ο πύργος τοῦ Μαρκέλλου, ἔνα ὅπερά τὰ παλαιότερά σπίτια στήν πόλη τῆς Αίγινας (1802), δυπο εἶχε ἐνκατασταθεί ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνηση ὅπερά τὸ 1826 καὶ ἐπειτα, γιά νά παρακολουθεῖ τὶς ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀττικῆς.

Έκστρατεία Στερεάς

Γιά νά πραγματοποιήσει τό σχέδιο αὐτό ὁ Καραϊσκάκης ἐστειλε τὸν Κωλέπτη μέ στρατό ἀπό τὸν Εύβοϊκό κόλπο στήν Ἀταλάντη, ὅπου οι Τούρκοι εἶχαν ἀποθῆκες τροφίμων. Ο ἴδιος ἐβάδισε πρός τὴ Στερεά καὶ ἐφτασε στὴ Δομομπρίνα. Ο Κιουταχής κατάλαβε τὴν κίνηση καὶ ἐστειλε ἐνισχύσεις στήν Ἀταλάντη. Ή ἐπιχειρήση τοῦ Κωλέπτη ἀπέτυχε, ἀλλά ὁ τουρκικός στρατὸς γυρίζοντας στήν Ἀττική συναντήθηκε μέ τὸ στρατὸ τοῦ Καραϊσκάκη στήν Ἀράχοβα, ὅπου ἐπαθε φοβερή καταστροφή (24 Νοεμβρίου 1826). Η νίκη τῶν Ἐλλήνων στήν Ἀράχοβα χαιρετίστηκε σάν ἔνα σημαντικό γεγονός γιά τὴν ἐπανάσταση. Ἐνώ ὡς τότε ἡ ἐπανάσταση τρεμόσβηνε στήν Ἀττική, μέ τὴ νίκη τοῦ Καραϊσκάκη ἀπλώθηκε ξανά στὴ Στερεά καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἐπέτυχε τὸ σκοπό του νά ἀποκλείσει τοὺς Τούρκους.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1826 ὁ Φαβιέρος μέ ἔνα τμῆμα τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ μπῆκε στήν Ἀκρόπολη καὶ τὴν ἐνίσχυσε μέ πολεμοφόδια.

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Γ' Έθνική
Συνέλευση.
Έκλονή διοικητικῆς
ἐπιτροπῆς

Μετά τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγιοῦ ἡ Γ' ἔθνική συνέλευση πού εἶχε συνέλθει στήν Ἐπίδαυρο διέκοψε τὶς ἐργασίες τῆς καὶ ἀποφάσισε ἀντὶ ἑκτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ νά ἐκλεγεῖ μιά προσωρινή 11μελής Διοικητική Ἐπιτροπή μέ πρόεδρο τὸν Ἀνδρέα Ζαΐμη.

Η διοικητική Ἐπιτροπή μετέφερε τὴν ἔδρα τῆς στήν Αἴγινα (΄Οκτώβριος 1826), ὅπου βρίσκονταν καὶ οἱ ψαριανοί, γιά νά παρακολουθεῖ καὶ νά ἐνισχύει τὶς ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀττικῆς.

Τὰ γεγονότα τοῦ ἔβδομου ἔτους (1827)

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Ἀπόβαση στήν
Καστέλλα

Στά 1827 συνεχίστηκαν οἱ ἐπιχειρήσεις στήν Ἀττική. Τὸν Ιανουάριο ἔνα σῶμα στρατοῦ ἀπό Ἀθηναίους, Υδραίους, Αίγινῆτες καὶ ἄλλους νησιώτες, μέ ἀρχηγούς τὸν Ἀγγλο φιλέλληνα Γκόρντον καὶ τὸ Μακρυγιάννη, ἔκαναν ἀπόβαση στήν Καστέλλα.

Τὸ Μάρτιο ὁ Καραϊσκάκης γύρισε στήν Ἀττική, μετέφερε τὸ

στρατόπεδο άπό τήν Έλευσίνα στό Κερατσίνι καί κατόρθωσε μέ μιά σειρά άπό μάχες νά ένωσει τά δύο στρατόπεδα καί νά καταλάβει τόν Πειραιά. Σκοπός του ἦταν νά κάνει άπόβαση στόν Κάλαμο, νά άποκλείσει τόν Κιουταχῆ καί άπό τήν Εύβοια, άπ' όπου τροφοδοτοῦσε τό στρατό του, καί νά τόν άναγκάσει νά λύσει τήν πολιορκία. Ή έπιμονή ὅμως τοῦ Τσώρτς (Church), πού εἶχε διοριστεῖ άρχιστράτηγος άπό τήν Γ' έθνική συνέλευση, καί πρό παντός τοῦ Κόχραν, πού εἶχε διοριστεῖ άρχιναύαρχος, καί τά μηνύματα άπό τούς πολιορκημένους, ότι θά άναγκαστοῦν νά παραδοθοῦν άπό τήν πείνα, τόν ἔκαναν ν' άλλάξει σχέδιο καί νά δεχτεῖ τήν αποψη τοῦ Κόχραν γιά άμεση έπιθεση.

Η έπιθεση αυτή θά ἦταν δύσκολη, έπειδή τό ̄δαφος ἦταν πεδινό. Ό Καραϊσκάκης, γιά νά μειώσει τόν κίνδυνο, άποφάσισε νά κάνει μιά διπλή έπιχειρηση άπό τόν έλαιώνα τοῦ Δαφνιοῦ καί άπό τό Παλιό Φάληρο. Τήν παραμονή ὅμως τῆς έπιθεσης πληγώθηκε Θανάσιμα σέ μια μικροσυμπλοκή, πού ἔγινε στό Φάληρο, καί πέθανε τήν νύχτα στό καράβι τοῦ Τσώρτς (23 Απριλίου 1827).

Ο Θάνατός του ἦταν ή μεγαλύτερη καταστροφή γιά τήν Έλλαδα. Τό στράτευμα, πού ἔτρεφε άφοσίωση καί άγάπη στόν μεγάλο στρατιγό, παρέλυσε. Στίς 24 Απριλίου ἔγινε έπιθεση άνοργάνωτη, μόνο άπό τό Παλιό Φάληρο. Πρίν προφτάσουν οι "Ελληνες νά όχυρωθοῦν στούς γύρω λόφους, οι Τούρκοι τούς έπετέθησαν. Κάπου 1500 σκοτώθηκαν, τά καλύτερα στρατιωτικά σώματα διαλύθηκαν. Μέ δυσκολία οι ύπόλοιποι σώθηκαν στήν Καστέλλα, όπου συγκεντρώθηκε γιά λίγο διάστημα τό στρατόπεδο καί ἔπειτα ἔφυγαν στήν

'Ο Πειραιάς στά 1827. Τά έλληνικά πολεμικά βομβαρδίζουν τό παλιό μοναστήρι τοῦ Άγιου Σπυρίδωνος, δπου ἦταν κλεισμένοι Τούρκοι. (Σχέδιο τοῦ Krazeisen).

Έπιστροφή τοῦ
Καραϊσκάκη. Μάχες
στόν Πειραιά

Θάνατος τοῦ
Καραϊσκάκη (1827)

Καταστροφή^ή
Φαλήρου (1827).
Συνέπειες

Έλευσίνα. Σέ λιγό και ή Ἀκρόπολη παραδόθηκε (Μάιος 1827).

“Ετσι μετά τό θάνατο τοῦ Καραϊσκάκη οἱ ἐπιτυχίες στή Στερεά ἐκμηδενίστηκαν καὶ ή Ἀττική ἔπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων. Ἀποδιοργανωμένη ή ἔπανάσταση περίμενε τή λύση πιά μόνο ἀπό τήν εύρωπαική ἔπειραση.

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Μετά τίς ἐπιτυχίες τοῦ Καραϊσκάκη στή Στερεά συνῆλθε ή Γ' Ἑθνική συνέλευση στήν Τροιζήνα καὶ ψήφισε ἔνα νέο σύνταγμα. “Ἐδωσε τήν ἑκτελεστική ἔξουσία στόν **Καποδίστρια**, ὁ ὄποιος ὀνομάστηκε «**Κυβερνήτης τῆς Ἐλλάδος**» καὶ τή νομοθετική σέ ἔνα σώμα ἀντιπροσώπων, πού ὀνομάστηκε γιά πρώτη φορά «Βουλή». “Ωσπου νά κατεβεῖ στήν Ἐλλάδα ὁ Κυβερνήτης ἀποφασίστηκε νά ἀσκεῖ τήν ἑκτελεστική ἔξουσία μία τριμελής ἐπιτροπή (ή ἀντικυβερνητική), πού εἶχε τήν ἔδρα της στήν ἀρχή στό Ναύπλιο, καὶ ὑστερα στήν Αἴγινα.

Γ' ἑθνική συνέλευση
(1827)

“Η συνέλευση διόρισε ἀρχιστράτηγο τόν Ἀγγλο Ριχάρδο Τσώρτς, πού εἶχε ὑπηρετήσει παλαιά στόν ἀγγλικό στρατό τῆς Ἐπτανήσου, καὶ ἀρχιναύαρχο τό λόρδο Κόχραν, πού εἶχε πολεμήσει γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ν. Ἀμερικῆς καὶ εἶχε ἀποκτήσει μεγάλη φήμη στήν Εύρωπη. Οι Ἐλληνες στήριξαν πολλές ἐλπίδες στήν παρουσία του, ἀλλά ή ἐπιμονή, ὁ ἐγώσιμός του καὶ οἱ διαφορετικές ἀντιλήψεις πού εἶχαν οἱ Εύρωπαιοι γιά τήν πολεμική τακτική, πιό πολὺ ἔβλαψαν παρά ὥφελησαν τόν ἀγώνα.

ΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ. ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ (1827)

Συνθήκη Λονδίνου
(1827)

“Η προσέγγιση Ἀγγλίας – Ρωσίας γιά τό ἐλληνικό ζήτημα, πού κατέληξε σέ συμφωνία (πρωτόκολλο Πετρουπόλεως, 4 Αὐγούστου 1827), ἔκανε τή Γαλλία νά ἀνησυχήσει καὶ ζήτησε νά πάρει καὶ αὐτή μέρος στίς διαπραγματεύσεις. “Ετσι οἱ τρεῖς δυνάμεις ὑπέγραψαν μιά συνθήκη στό Λονδίνο (6 Ιουλίου 1827), δόπου συμφωνοῦσαν νά μεσολαβήσουν στήν Τουρκία γιά τή διακοπή τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τήν ἱδρυση ὑποτελοῦς ἐλληνικοῦ κράτους. ”Αν ή Τουρκία ἀρνιόταν, οἱ δυνάμεις ἀποφάσισαν νά συνάψουν φιλικές σχέσεις μέ τήν Ἐλλάδα καὶ νά φροντίσουν γιά τήν ἐμπέδωση τῆς εἰρήνης στά Βαλκανία.

Γιά νά ἐπιβάλλουν τούς όρους τῆς συνθήκης ἔστειλαν μοῖρες τοῦ στόλου τους στό Αίγαιο· ή Ἀγγλία μέ τό ναύαρχο Κόδριγκτον, ή Γαλλία μέ τό Δεριγνύ καὶ ή Ρωσία μέ τό Χέϋδεν.

Σημασία τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου

“Η συνθήκη τοῦ Λονδίνου εἶναι ἀπό τά πιό σημαντικά ἔγγραφα, ὅχι μόνο γιά τήν ἐλληνική, ἀλλά καὶ γιά τήν εύρωπαική ιστορία.

1) Μέ τή συμφωνία Αγγλίας — Γαλλίας — Ρωσίας γιά τό έλληνικό ζήτημα παραμερίστηκε ή Αύστρια καί έξουδετερώθηκε ή πολιτική τού Μέττερνιχ.

2) Ούσιαστικά ἄλλαξε ή πολιτική τῆς Εύρωπης· ἀντί γιά τήν ἔνοπλο ἐπέμβαση τῆς Ιερᾶς καί πενταπλῆς συμμαχίας ἔχομε τώρα ἐπέμβαση διπλωματική, ἄλλα καί στρατιωτική, ὑπέρ ἐνός ἐπαναστατημένου λαοῦ. Αὐτό δημιούργησε ἔνα προηγούμενο καί προώθησε τό φιλελεύθερο κίνημα στήν Εύρωπη.

3) Μέ τήν τριμερή συμφωνία ή Ρωσία ἀπό μιά ἄποψη παραιτήθηκε ἀπό τήν ἀποκλειστική ὑποστήριξη τῶν ὁρθοδόξων τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῷ ἀντίθετα ή Ἀγγλία καί Γαλλία ἀπέκτησαν δικαιώματα καί ἐπιρροή στά Βαλκάνια.

4) Οι δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις ἔπαψαν νά στηρίζουν τά συμφέροντά τους στήν ἀνατολική Μεσόγειο ἀποκλειστικά στήν ἀκεραιότητα τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου εἶναι τό ἀποκορύφωμα τῆς πολιτικῆς πού ἄρχισε ὁ Γεώργιος Κάννιγκ καί οἱ φιλελεύθεροι τῆς Ἀγγλίας. Μέ τήν πολιτική αὐτή ή Ἀγγλία κατόρθωσε νά αὔξησε τήν ἐπιρροή της καί στά Βαλκάνια καί στίς χῶρες τῆς Α. Μεσογείου.

Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι τή συνθήκη τοῦ Λονδίνου δέν τήν ὑπέγραψε ὁ Κάννιγκ, πού εἶχε πεθάνει στό μεταξύ, ἄλλα τρεῖς ἀπό τούς πού ἀπολυταρχικούς ἡγεμόνες: ὁ τσάρος Νικόλαος Α', ὁ Κάρολος Ι', τῆς Γαλλίας, ὁ πού ἀπολυταρχικός ἀπό τούς διαδόχους τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ', καί ὁ πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας Οὐέλλιγκτον, ὁ νικητής τοῦ Ναπολέοντος: Μιά συνθήκη πού θά προωθούσε τόν φιλελευθερισμό τῆς Εύρωπης!

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ (8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1827)

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου ὑπῆρξε μιά ἔμμεση συνέπεια τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου. Οι ἐνώμένοι στόλοι τῶν συμμάχων μήν μπορώντας νά ἐπιβάλουν μέ ἄλλο τρόπο στόν Ἰμπραήμ νά μείνει πιστός στήν ἀνακωχή πού τοῦ ζήτησαν, ἀποφάσισαν ν' ἀποκλείσουν τόν κόλπο τοῦ Ναυαρίνου, γιά νά παρακολουθοῦν τίς κινήσεις τοῦ αίγυπτιακοῦ στόλου.

Στίς 8 Όκτωβρίου 1827 τά εύρωπαϊκά καράβια μπήκαν στό λιμάνι γιά νά προφυλαχτοῦν ἀπό τήν τρικυμία. Οι Αἰγύπτιοι τά χτύπησαν. "Ἄρχισε μιά μεγάλη ναυμαχία πού κατέληξε στήν καταστροφή ὅλου τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Οι "Ελληνες κατάπληκτοι καί ἐνθουσιασμένοι παρακολουθούσαν τά γεγονότα, ἀπό τά γύρω ύψωματα.

Ἡ ιδιότυπη αὐτή ναυμαχία, χωρίς κήρυξη πολέμου, προκάλεσε, ὅπως ἦταν φυσικό, τίς διαμαρτυρίες τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης μέ ἀποτέλεσμα νά φύγουν οι πρέσβεις τῶν τριῶν δυνάμεων ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη καί νά ἔκραγει (τόν Ἀπρίλιο 1828) ὁ ρωσοτουρκικός πόλεμος.

Σημασία τῆς συνθήκης

Ναυμαχία Ναυαρίνου (1827)

Στό μεταξύ είχε κατεβεῖ στήν ‘Ελλάδα (Ιανουάριο 1828) ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Ποιά ήταν τά σπουδαιότερα πολεμικά καί πολιτικά γεγονότα τών έτών 1826 καί 1827 καί ποιά ή γενική κατάσταση γιά τήν έλληνική έπανασταση άπό πολεμική καί άπό διεθνή διοψψι;
- Ποιοι στάθηκαν κατά τή γνώμη σας οι μεγαλύτεροι πολεμικοί καί πολιτικοί άρχηγοι στόν έλληνικόν άγώνα καί ποιά νομίζετε πώς είναι η συμβολή τους σ’ αύτόν;

ΘΕΜΑΤΑ

Σημασία καί συνέπεις τής συνθήκης τοῦ Λονδίνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (1828 – 1831)

Γενικά
χαρακτηριστικά

Στήν έποχή τοῦ Καποδίστρια τελειώνει ο ἔνοπλος έλληνικός άγώνας καί δλοκληρώνονται οι διαπραγματεύσεις γιά τήν Ἰδρυση τοῦ έλληνικοῦ κράτους.⁷ Ήταν μιά έξαιρετική τύχη γιά τήν ‘Ελλάδα νά χειρίζεται τό διπλωματικό ζήτημα σέ μιά τόσο κρίσιμη στιγμή ένας πολιτικός μέ τίς ίκανότες καί τήν πείρα τοῦ Καποδίστρια πού ήταν ένας άπό τούς μεγαλύτερους διπλωμάτες τῆς Εύρωπης.

Ο Καποδίστριας ἐπωφελήθηκε άπό τό ρωσοτουρκικό πόλεμο (μερικοί πιστεύουν πώς τόν προκάλεσε) γιά νά καταλάβει τή Στερεά Έλλάδα. Έκμεταλλεύτηκε τίς άντιθέσεις τῶν δυνάμεων γιά νά έπιτύχει, δσο ήταν δυνατό, τήν έπέκταση τῶν έλληνικῶν συνόρων, τήν άπαλλαγή τῆς Πελοποννήσου άπό τούς Αίγυπτιους καί τέλος τήν άνεξαρτησία τοῦ έλληνικοῦ κράτους.

Στό έσωτερικό ἔκανε τήν πρώτη σοβαρή προσπάθεια νά δργανώσει τό στρατό, τή διοίκη-

‘Ιωάννης Καποδίστριας.

Η παραλία τῆς Αγίνας.

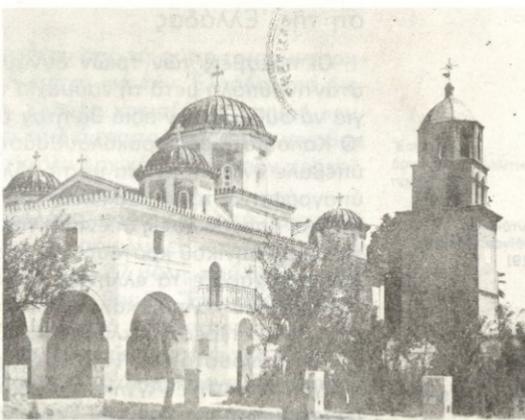
Απέναντι δόπο τῇ βάρκᾳ, μπροστά στὸ τοιώρωφο σπίτι τοῦ Δ. Καλούδη, πού εἶναι μεταγένεστερο (1839), ἀποβιβάστηκε κατά τὴν παράδοση δὲ Ἰω. Καποδίστριας.

ση, τήν ἐκπαίδευση καὶ τήν οἰκονομία τῆς χώρας. Ἡ ἀνάγκη νά ἐνισχύσει τήν ἔξουσία του, γιά νά ἔχει μεγαλύτερο κύρος στίς διεθνεῖς διαπραγματεύσεις, ἡ πεποίθηση πώς χρειαζόταν ἴσχυρή κεντρική κυβέρνηση γιά νά ἐπιβληθεῖ στήν ὀλιγαρχία τῶν προκρίτων καί στίς φιλοδοξίες τῶν πολιτικῶν, ἔγινε ἀφορμή νά δημιουργήσει ἔνα συγκεντρωτικότερο διοικητικό σύστημα· αὐτὸ τὸν ἔφερε σέ σύγκρουση μέ τά δικαιώματα τῶν προκρίτων, ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καί τῆς Μάνης, πού ἦταν ὡς τότε σχεδόν ἀνεξάρτητοι, παρ' ὅλο πού δὲ Καποδίστριας δέν ἐπιχείρησε νά καταργήσει τίς δημογεροντίες· Θέλησε μόνο νά τίς περιορίσει στά ἐσωτερικά τοπικά θέματα καί νά τούς ἀφαιρέσει τή γενικότερη διοικητική καί δικαστική ἔξουσία. Οἱ ἔδιοι λόγοι εἶχαν δημιουργήσει ὡς ἔνα σημεῖο συγκρούσεις καί μέ τίς προηγούμενες ἐπαναστατικές κυβερνήσεις, ἀλλά τώρα ἡ ἀντίθεση ἔγινε ὀξύτερη.

Ἡ ἐσωτερική ἀντίδραση ὑποδαυλίστηκε καί ἀπό τή δυσπιστία τῶν μεγάλων δυτικοευρωπαϊκῶν δυνάμεων, πού θεωροῦσαν τόν Καποδίστρια ἄνθρωπο τῆς Ρωσίας, καί κατέληξε στή δολοφονία του καί στή συντριβή τοῦ ἔργου του.

Ἡ Μητρόπολη τῆς Αγίνας – ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία, δῆμος τήν δόμοιαν τότε – δῆμοι εἶναι ἡ πανηγυρική ὑπόδοσή καὶ ἡ ὀρκωμοσία τοῦ κυβερνήτη. Ἡ Γενική Ἐφημερίδα ἔτος Γ' ὁρ. 4114 ἰστοναύριον 1828, γράφει: «Τόπος τῆς δημοτελοῦς ὑπόδοσῆς τῆς Ἐξοχότης τοῦ (τοῦ κυβερνήτη) εἴλε προσδοκούσθη τό προσάλιον τῆς ἐνταῦθα Μητροπόλεως τῆς Παναγίας, ἢτις κατά τό παρόν χρησιμεῖ ὡς Βουλευτήριον. Ἐκεὶ λοιπόν εἴλε σχηματοῦθη ὡς τῆς περίβολος κατεπρωμένος ὅπε δάφνας».

Τό καμπαναρίο ἀπό πελεκτό ποιρί χτίστηκε ἀπό τόν Καποδίστρια, πού κατά τὴν παράδοση, δψίερωσε καὶ τήν χαρακτηριστική μεγάλη καμπάνα.

Οι τελευταίες πολεμικές έπιχειρήσεις της Ελληνικῆς ἐπανάστασης.

‘Ο Καποδίστριας ήξερε πώς δέ θά ήταν δυνατό οι “Ελληνες νά διεκδικήσουν ἔδαφη στίς διεθνεῖς διαπραγματεύσεις, πού δέ θά τά κατείχαν στρατιωτικά. Γι’ αὐτό, λίγο μετά τήν κάθοδό του στήν ‘Ελλάδα, φρόντισε γιά τήν όργανωση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ (Φεβρουάριος 1828). Τόν χώρισε σέ τμήματα (χιλιαρχίες, 500αρχίες, 100αρχίες) προσπαθώντας νά τοῦ δώσει τή διαιρέση καί όργανωση τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, χωρίς νά θίξει τόν ὀπλισμό, τή στολή καί τόν τρόπο πολέμου πού εἶχαν συνηθίσει οι “Ελληνες. Σχημάτισε 8 χιλιαρχίες μέ στρατηγούς τό Ρ. Τσώρτς καί τό Δ. ‘Υψηλάντη.

‘Οργάνωση στρατοῦ
(1828)

‘Η μεγαλύτερη δυσκολία ήταν ότι οι πολεμικές ἐπιχειρήσεις, ἀλλά καί οι εὔνοιες τῶν ἐμφυλίων πολέμων, εἶχαν δημιουργήσει ἔνα πλῆθος ἀπό στρατηγούς καί καπεταναίους, πού δέν μποροῦσε νά τούς χωρέσει δὲ ἑλληνικός στρατός. Τέλος δὲ Κίτσος Τζαβέλλας πρώτος ἄλλαξε τόν τίτλο τοῦ στρατηγοῦ μέ τοῦ χιλιάρχου, τόν ἀκολούθησαν καί ἄλλοι, καί οἱ παλιοὶ μεγάλοι ἀγωνιστές μπήκαν σέ μιά τιμητική φάλαγγα.

‘Ανακατάληψη τῆς
Στερεάς (1828 – 1829)

‘Ο Καποδίστριας ἐπωφελήθηκε ἀπό τό ρωσοτουρκικό πόλεμο γιά νά ἀνακαταλάβει τή Στερεά: ‘Ο Τσώρτς συνέχισε τήν ἐκστρατεία πού εἶχε ἀρχίσει στή Δ. ‘Ελλάδα καί ἀπελευθέρωσε τό Μεσολόγγι καί τή Ναύπακτο. ‘Ο ‘Υψηλάντης βάδισε πρός τήν Α. ‘Ελλάδα καί ἔδωσε στήν Πέτρα τής Βοιωτίας τήν τελευταία μάχη τής ἑλληνικῆς ἐπανάστασης (12 Σεπτεμβρίου 1829). Λίγες μέρες ἀργότερα τελείωσε καί δὲ ἡ ρωσοτουρκικός πόλεμος.

Τά διπλωματικά γεγονότα. Συνθήκες γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς ‘Ελλάδας

Πρωτόκολλο
Λονδίνου (Μάρτιος
1829)

Οι πρέσβεις τῶν τριῶν δυνάμεων, πού ἔφυγαν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη μετά τή ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου, ἥρθαν στόν Πόρο γιά νά συζητήσουν ποιά θά ήταν τά σύνορα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. ‘Ο Καποδίστριας παρακολουθοῦσε ἀπό κοντά αὐτή τή διάσκεψη καί ὑπέβαλε ἔνα ὑπόμνημα μέ τίς ἑλληνικές ἀπόψεις. Τό Μάρτιο 1829 ὑπογράφτηκε τό **πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου**, πού καθόριζε ποιές θά ήταν οἱ ύποχρεώσεις ἀπέναντι τής Τουρκίας καί τά σύνορα τοῦ ὑποτελοῦς ἑλληνικοῦ κράτους πού ἐπρόκειτο νά ίδρυθεί. Τό πρωτόκολλο αὐτό χάραξε τά ἑλληνικά σύνορα στή γραμμή Παγασητικοῦ – Αμβρακικοῦ κόλπου καί περιέλαβε στό ἑλληνικό κράτος τήν Πελοπόννησο, Στερεά, Κυκλαδες καί Εύβοια.

Συνθήκη
Άλεξανδρειας
(Αύγουστος 1828)

Τόν Αύγουστο τοῦ 1828, μέ τή συνθήκη τῆς Άλεξανδρειας, πού ὑπέγραψε μέ τήν Άγγλια, δὲ Μεχμέτ Άλης δέχτηκε νά ἀποσύρει τά στρατεύματά του ἀπό τήν Πελοπόννησο. ‘Η Γαλλία ἔστειλε ἀργότε-

ρα ἔνα ἑκστρατευτικό σῶμα μέ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶν, γιά νά παραλάβει τά πελοποννησιακά φρούρια ἀπό τούς Αίγυπτους καί νά τά παραδώσει στήν Ἑλληνική κυβέρνηση.

Τέλος μέ τήν **εἰρήνη τῆς Ἀδριανούπολης**, πού ἔκλεισε τό ρωσοτουρκικό πόλεμο (Σεπτέμβριος 1829) ή Τουρκία ὑποχρεώθηκε νά δεχτεῖ τήν Ἰδρυση ὑποτελοῦς Ἑλληνικοῦ κράτους μέ τά σύνορα πού καθόριζε τό πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου τοῦ Μαρτίου 1829.

Ο Καποδίστριας ἔκανε φοβερό ἀγώνα γιά νά ἔξασφαλίσει τά Ἑλληνικά δίκαια. Ἐπωφελήθηκε ἀπό τή ρωσική νίκη, προσπάθησε νά ἔκμεταλλευτεῖ τούς φόβους τῶν δυτικῶν κρατῶν γιά ἐνίσχυση τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς στήν Ἑλλάδα καί νά ἐπιτύχει ὅσο γινόταν μεγαλύτερες παραχωρήσεις. Παρά τήν ἀντίδραση τῶν τόρους πού κυβερνοῦσαν τότε τήν Ἀγγλία, καί πού ἥθελαν νά περιορίσουν τό Ἑλληνικό κράτος στήν Πελοπόννησο καί τίς Κυκλαδες, γιά νά τό ἐλέγχουν πιό ἄμεσα, δο Καποδίστριας συνέβαλε στό νά ίδρυθεῖ ἀνεξάρτητο Ἑλληνικό κράτος ἀπό τόν Ἀχελώο ὡς τό Σπερχειό (**πρωτόκολλο Λονδίνου**, Ἰανουάριος 1830). Συνέχισε ἔπειτα τίς προσπάθειές του γιά νά ἐπιτύχει εὐρύτερα σύνορα, ἀλλά δέν τό κατόρθωσε.

Οι δυνάμεις ἔδωσαν τό Ἑλληνικό στέμμα στό Λεοπόλδο τοῦ Σάξ – Κοβούργου, πού ἔγινε ὕστερα βασιλιάς τοῦ Βελγίου. Ο Λεοπόλδος, ἀπογοητευμένος ἀπό τή δύσκολη κατάσταση στήν Ἑλλάδα καί ἀπό τήν ἀπροθυμία τῶν δυνάμεων νά τοῦ ἔξασφαλίσουν δάνειο, παραιτήθηκε (Μάιος 1830). Οι ἀντίπαλοι τοῦ Καποδίστρια ἔπειναν νά τόν θεωρήσουν ὑπεύθυνο γι' αύτή τήν παραίτηση.

Τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια στό ἐσωτερικό

Ο κυβερνήτης εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει στό ἐσωτερικό πολλά προβλήματα:

1) Τό πολιτικό. Ο Καποδίστριας ἦταν ἀπό τή φύση του συντηρητικός. "Ηξερε πόσο κρίσιμη ἦταν ἡ ἐποχή γιά τήν Ἑλλάδα ἀπό διεθνῆ ἀποψη. Εἶχε τή γνώμη ὅτι ἡ Ἑλλάδα χρειαζόταν ισχυρή κεντρική κυβέρνηση γιά νά ξεπεράσει τή διάσπαση πού δημιουργοῦσε ἡ αὐτοδιοίκηση καί νά περιορίσει τίς δλιγαρχικές τάσεις τῶν προκρίτων καί τίς φιλοδοξίες τῶν πολιτικῶν.

Γι' αύτό, μόλις κατέβηκε στήν Ἑλλάδα, παραμέρισε τό σύνταγμα τῆς Τροιζήνας, ἔπεισε τή βουλή ν' αὐτοδιαλυθεῖ, καί Ἰδρυσε ἔνα συμβουλευτικό σῶμα, τό **Πανελλήνιο**, ἀπό 27 μέλη, πού διάλεξε ὁ Ἰδιος ἔνα κατάλογο πού τοῦ ὑπέβαλε ἡ βουλή. "Ετσι συγκέντρωσε στό πρόσωπό του ὅλη τήν ἔξουσία. Γιά τή διεκπεραίωση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων χρησιμοποίησε ἔνα σῶμα ἀπό ἐννέα μέλη, τή Γενική Γραμματεία, μέ γενικό γραμματέα τό Σπυρίδωνα Τρικούπη.

2) Τό διοικητικό. Χωρίς νά καταργήσει τίς δημογεροντίες δο Καποδί-

Εἰρήνη
Ἀδριανούπολης (14
Σεπτεμβρίου 1829)

Ίδρυση
ἀνεξάρτητου
Ἑλληνικοῦ κράτους
(Ιανουάριος 1830)

Ἐσωτερική
ὅργάνωση. Πολιτικό
πρόβλημα

Τό Κυθερνεῖο τοῦ Καποδίστρια στήν Αἴγινα, δημόσια σήμερα. Τό ἐπάνω δωμάτιο, διέπεναντι ὀριστέρα, θεωρεῖται τό γραφεῖο τοῦ Κυθερνήτη.

Διοίκηση

στριας τίς περιόρισε στά τοπικά ζητήματα καί προσπάθησε νά δημιουργήσει μιά συγκεντρωτικότερη γραφειοκρατική όργάνωση. Μοίρασε τή χώρα σέ διοικητικές περιφέρειες καί διόρισε «έκτακτους ἐπιτρόπους» καί «προσωρινούς διοικητάς» σάν ἀνώτατους διοικητικούς υπαλλήλους σέ κάθε ἐπαρχία, πού ἔπρεπε νά ύποβάλλουν κάθε ζήτημα στήν κυβέρνηση καί νά παίρνουν ἀπ' αὐτήν διαταγές.

Οἰκονομικά. Ἐμπόριο

3) Τό οἰκονομικό. Ή χώρα ἦταν ἐντελῶς κατεστραμμένη ἀπό τόν πόλεμο. Τό μόνο οἰκονομικό της στήριγμα ἦταν τό ἐμπόριο καί ἡ ναυτιλία τῶν Κυκλαδῶν, καί ἰδιάίτερα τῆς Σύρου, δημόσια εἶχαν ἔγκατασταθεῖ Χίοι καί Ψαριανοί πρόσφυγες. Αύτά τά ἐμπορικά κέντρα δημως εἶχαν ἐπιβαρυνθεῖ στά τελευταῖα χρόνια τοῦ Ἀγώνα μέ ὅλα τά ἔξοδα τοῦ πολέμου. Γι' αὐτό περίμεναν περισσότερες διευκολύνσεις ἀπ' ὅσες ὁ κυθερνήτης ἦταν σέ θέση νά δώσει καί τόν κατηγοροῦσαν ὅτι ἀδιαφορεῖ γιά τό ἐμπόριο ἀπό συντηρητισμό. Ἰδιάίτερα δυσαρεστήθηκαν, ὅταν ὁ Καποδίστριας ἀποφάσισε νά ἐπιβάλλει τελωνειακούς δασμούς στά ἐλεύθερα ὡς τότε λιμάνια τῆς Ὑδρας καί τῆς Σύρου.

Γεωργία

‘Ο Καποδίστριας ἐνδιαφέρθηκε πολύ γιά τούς γεωργούς μικροϊδιοκτῆτες, πού τούς θεωροῦσε σωστά τή σπονδυλική στήλη τοῦ ἔθνους. Αύτοί ἦταν σέ ἀθλιά κατάσταση, χωρίς χρήματα, χωρίς σπόρο, χωρίς ζῶα γιά καλλιέργειες, ἐνῶ ἀντίθετα εἶχε αὐξήθει πολύ ἡ μεγάλη ιδιοκτησία μέ τήν ἀγορά καί τήν καταπάτηση τῶν τουρκικῶν χτημάτων. ‘Ο Καποδίστριας ἔκανε συχνές περιοδείες στή χώρα γιά νά βλέπει ἀπό κοντά τήν κατάσταση καί τίς ἀνάγκες τῶν κατοίκων, φρόντισε νά ἐπιβάλλει τό νόμο καί τήν ἀσφάλεια στίς ἐπαρχίες καί πολέμησε τούς κουρσάρους, πού λυμαίνονταν τό Αίγαο, ἐμποδίζοντας καί τό ἐλληνικό καί τό ξένο ἐμπόριο.

Γιά τόν ἐπισιτισμό τοῦ λαοῦ ὁ κυθερνήτης είσήγαγε τήν καλλιέργεια τῆς πατάτας. ‘Ιδρυσε μιά βοτανική σχολή στήν Τίρυνθα (σήμερα ἀγροτικές φυλακές) καί ἔνα δρυκτολογικό μουσεῖο στήν Αἴγινα,

γιά νά δοκιμαστοῦν νέες καλλιέργειες καί νά μελετηθεῖ ὁ όρυκτός πλούτος τῆς χώρας.

Γιά νά άπασχολήσει τούς πρόσφυγες καί τούς άνέργους καί γιά νά διευκολύνει τήν οἰκονομική κίνηση, ὁ Καποδίστριας ἔκανε πολλά δημόσια ἔργα (δρόμους, λιμάνια, σχολεῖα, λοιμοκαθαρτήρια).

Στήν Αἴγινα, πού ḥταν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους ὡς τὸν Ὁκτώβριο 1829, ἤδρυσε ὁ κυβερνήτης τήν πρώτη ἐθνική τράπεζα γιά νά δημιουργήσει κάποιο κρατικό ἀπόθεμα. Ἐκεῖ κατέθεσε ὁ Ἰδιος δῆλη τήν κινητή περιουσία του καί προσπάθησε νά πείσει καί τούς προκρίτους νά καταθέσουν.

Δημόσια ἔργα

Ἐθνική Τράπεζα

4) Τό νομισματικό. Οι συναλλαγές στήν Ἑλλάδα γίνονταν βασικά μέ τούρκικα γρόσια, ἀλλά κυκλοφοροῦσαν καί ὅλα τά ἄλλα εὐρωπαϊκά νομίσματα, ἰδιαίτερα τά ἴσπανικά καί τά ἵταλικά. Γιά ν' ἀπαλλάξει τόν τόπο ἀπό τό νομισματικό χάος, ὁ Καποδίστριας καθόρισε μέ νόμο τήν ἀξία τῶν ξένων νομισμάτων σέ σχέση μέ τό γρόσι. "Υστερα ἔκοψε ἑλληνικό νόμισμα. Τά πρῶτα νεοελληνικά νομίσματα, ὅπως καί τά ἀρχαῖα, κόπηκαν στήν Αἴγινα: ḥταν ἀσημένια καί χάλκινα καί ὀνομάστηκαν «φοίνικες», γιατί εἶχαν ἐπάνω τό πουλί φοίνικα, σύμβολο τῆς ἀναγέννησης. Ἡ ἐπιχείρηση αὐτή μᾶλλον ἀπέτυχε, γιατί τά ἀσημένια νομίσματα εἶχαν μεγαλύτερο βάρος ἀπό τήν ὀνομαστική τους ἀξία, ἀλλά αὐτό δέ μειώνει τή σημασία τῆς προσπάθειας νά κοπεῖ στήν Ἑλλάδα νόμισμα ἐθνικό.

Παιδεία

5) Τό ἐκπαιδευτικό, στάθηκε ἡ μεγάλη φροντίδα τοῦ Καποδίστρια. Πάντα πίστεις πώς μόνο μέ τή μόρφωση ὁ ἑλληνικός λαός θά μποροῦσε καί νά κερδίσει καί νά ἔχασφαλίσει τήν ἐλευθερία του. Πιστός στίς ἱδέες τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ εἶχε ἤδρυσει τή φιλόμουσο ἑταῖρία στή Βιέννη (1815), γιά νά συγκεντρώνει χρήματα καί νά ἐνισχύει τήν παιδεία στήν Ἑλλάδα. Ὡς κυβερνήτης ἔδωσε στήν παιδεία τήν ψυχή του. "Ἐρριξε τό βάρος πού πολύ στή λαϊκή καί τεχνική ἐκπαίδευση. Φρόντισε, ἐνισχύοντάς τα καί μέ προσωπικές προσφορές, νά ἤδρυθοῦν παντοῦ ἀλληλοδιδακτικά σχολεῖα (ἐνας δάσκαλος δίδασκε τά παιδιά πού ḥταν χωρισμένα σέ ὅμαδες· οἱ ποι μεγάλοι μάθαιναν τούς μικρότερους νά διαβάζουν καί νά γράφουν).

Ἐπειδή χρειαζόταν δασκάλους, ἤδρυσε στήν Αἴγινα τό **Κεντρικό σχολεῖο** (τό ἔλεγαν Ἐ'ένάρδειο, γιατί χτίστηκε μέ δωρεά τοῦ Ἑλβετοῦ φιλέλληνα Ἰω. Ἐ'ένάρδου, προσωπικοῦ φίλου τοῦ Καποδίστρια) ὅπου οἱ περισσότεροι σπούδαζαν μέ κρατικές ύποτροφίες. "Ηδρυσε ἀκόμα τό Προκαταρκτικό σχολεῖο καί ἔνα Πρότυπο ἀλληλοδιδακτικής γιά πρακτική ἔξασκηση. Στά σχολεῖα τῆς Αἴγινας δίδασκαν ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ Γρηγόριος Κωσταντᾶς, ὁ Βενθύλος, ὁ Νεόφυτος Δούκας καί τά διεύθυνε ὁ Κερκυραῖος σοφός Ἀνδρέας Μουστοξύδης.

Σχολεία.
Κεντρικό σχολεῖο

τόν εύρισκαν πολύ εὔκαμπτο στίς άπαιτήσεις τους, όταν αύτές ἔβλαπταν τά έλληνικά συμφέροντα. 'Η ἔχθρότητα τῶν δυνάμεων ἐπηρέαζε φυσικά τό ἀγγλικό καὶ τό γαλλικό κόμμα στήν Ἑλλάδα καὶ ἐνίσχυε τούς πολιτικούς ἀντιπάλους τοῦ κυβερνήτη. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας, ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Κωλέπτης, ἔγιναν ἀρχηγοί τῆς ἀντικαποδιστρικῆς ἐκστρατείας.

2) 'Η συγκέντρωση τῆς ἑξουσίας, τά λάθη πολλῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων καὶ ὁ παραμερισμός τῶν παλιῶν πολιτικῶν, πού ὁ Καποδίστριας δέν ἐκτιμοῦσε πολύ καὶ κάποτε τούς τό ἔδειχνε, μεγάλωσαν τίς ἀντιθέσεις καὶ τά μίση. Τόν κατηγοροῦσαν πώς ἔναι τύραννος, πώς δίνει ἀξιώματα στούς συγγενεῖς του, πώς ἐμπιστεύεται μόνο τούς Κερκυραίους φίλους του, πώς ἔναι «φωτοσβέστης» καὶ δέ φροντίζει γιά τήν ὕδρυση πανεπιστημίου, ἀλλά μόνο γιά κατώτερα σχολεῖα, πώς ὕδρυσε ἀστυνομικό κράτος καὶ περιόρισε τήν ἐλευθερία τοῦ τύπου. Οἱ ἀντίπαλοι του ἀπαιτοῦσαν ἑθνική συνέλευση, ἀλλά ὅταν συνῆλθε ἡ Δ' ἑθνική συνέλευση στό Ἀργός, οἱ δυσαρέσκειες μεγάλωσαν, γιατί κυριάρχησαν καὶ ἐκεῖ οἱ καποδιστριακοί.

3) 'Η ἔλλειψη ἀπό χρήματα καὶ οἱ ἀπαιτήσεις γιά πολεμικές ἀποζημιώσεις τῶν Ὑδραίων, τῶν Μανιατῶν, τῶν Σπετσιωτῶν, τῶν Ψαριανῶν χειροτέρεψαν τήν κατάσταση.

4) Τά εύρωπαικά γεγονότα καὶ μάλιστα ἡ γαλλική ἐπανάσταση τοῦ 1830 δυνάμωσαν τήν ἀντίδραση τῶν ἀντικαποδιστριακῶν, πού δύνομάστηκαν «συνταγματικοί».

Τελικά ἡ Ὑδρα, τό κέντρο τῆς ἀντίδρασης, ἀποσπάστηκε ἀπό τό κράτος καὶ ἔκανε δική της κυβέρνηση (**Συνταγματική ἐπιτροπή**). 'Ο Μιαούλης κατέλαβε τό ναύσταθμο τοῦ Πόρου καί, ὅταν ὕστερα ἀπό αἴτηση τοῦ Καποδίστρια, ἔφτασε ἐκεῖ ὁ ρωσικός στόλος, τίναξε τά λίγα πολεμικά καράβια, πού εἶχε τό ἔλληνικό κράτος, στόν ἀέρα. Διάφορες μυστικές ἐπαναστατικές ὄργανωσεις ἥρχισαν νά σχηματίζονται καὶ ὁ Καποδίστριας προσπαθώντας νά τίς περιορίσει ἥρχισε νά παίρνει ἀστοχα μέτρα ὑποχρέωντες τούς ὑπαλλήλους νά ὑπογράφουν δηλώσεις δτι δέν ἀνήκουν στίς μυστικές ἑταιρίες. 'Εξόρισε πολλούς ἀντιπάλους του, πού κατάφευγαν στήν Ὑδρα ἢ στή Σύρο. "Ολα αύτά τά μέτρα δυνάμωνταν τήν ἀντίδραση. 'Η κρατική μηχανή ἔξαρθρωθηκε δλότελα.

'Η δολοφονία τοῦ κυβερνήτη ἔγραψε τήν τελευταία τραγική σελίδα σέ μιά καταστροφή πού εἶχε ἀπό καιρό συντελεστεῖ. Γιά νά ἐκδικηθοῦν τή φυλάκιση τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, πού ὁ Καποδίστριας θεωροῦσε ὑπεύθυνο γιά τίς ταραχές τῆς Μάνης, ὁ γιός του Γεώργιος καὶ ὁ ἀδελφός του Κωνσταντίνος δολοφόνησαν τόν κυβερνήτη στήν εἵσοδο τῆς ἑκκλησίας τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνα στό Ναύπλιο, στίς 27 Σεπτεμβρίου 1831. Τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια συντρίφηκε καὶ ἡ Ἑλλάδα ἔπεσε πάλι στό χάος καὶ στήν ἀναρχία.

Δολοφονία τοῦ
κυβερνήτη (1831)

‘Η προσπάθεια τοῦ Καποδίστρια, πού εἶναι ἡ πρώτη γιά νά όργανθεῖ ἡ Ἑλλάδα σέ κράτος, πρίν ἀκόμα ἀναγνωριστεῖ ἡ ἀνεξαρτησία της, δέν ἔχει ἀκόμα δὲλτελα διερευνηθεῖ· οἱ νεώτερες ὅμως ἴστορικές ἔρευνες ἀποδείχνουν πώς ἦταν καὶ σημαντική καὶ δημιουργική παρ’ δλες τίς τρομακτικές δυσκολίες ἐσωτερικές, ἐξωτερικές, οἰκονομικές, πού εἶχε ν’ ἀντιμετωπίσει.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΚΡΑΤΟΣ. ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Μετά τή δολοφονία τοῦ Καποδίστρια τά σύνορα τοῦ ἀνεξάρτητου Ἑλληνικοῦ κράτους, πού ίδρυθηκε μέ τό πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου, ἐπεκτάθηκαν ὡς τή γραμμή Παγασητικοῦ — Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέ τίς **συνθήκες**, τοῦ **Λονδίνου** (Μάιος 1832) καὶ τῆς **Κωνσταντινούπολης** (Ιούλιος 1832). “Υστερα, μέ ύπόδειξη τῶν τριῶν προστάτιδων δυνάμεων (Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ρωσίας) ἡ Ε’ ἑθνική συνέλευση ἔξελεξε τό γιό τοῦ Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας, Ὁθωνα, πρώτῳ βασιλίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. ”Ἐτοι ἔκλεισε ὁ Ἑλληνικός ἄγώνας.

‘Η ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἦταν τό τελευταῖο καὶ πιὸ όργανωμένο ἀπό τά κινήματα πού ἔκαναν οἱ “Ἑλληνες γιά νά ἐλευθερωθοῦν. Κράτησε πολλά χρόνια καὶ ἐπηρέασε καὶ τά Βαλκάνια καὶ τήν Εὐρώπη. ’Από βαλκανική ἄποψη ὁ Ἑλληνικός ἄγώνας δημιούργησε τό πρώτο ἐλεύθερο βαλκανικό κράτος καὶ ύποδαύλισε τούς ἑθνικούς πόθους καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν. ’Από εύρωπαική ἦταν τό δεύτερο (μετά τήν ἐπανάσταση τῆς N. Ἀμερικῆς) καὶ πολὺ σημαντικότερο χτύπημα στήν πολιτική τῆς ἀντίδρασης. Διέλυσε τήν iερά καὶ πενταπλή συμμαχία, ἔχασθένησε τήν ἐπιρροή τοῦ Μέττερνιχ στά εύρωπαικά πράγματα καὶ προώθησε τό φιλελευθερισμό. ’Ηταν μιά μεγάλη εύρωπαική νίκη, πού πληρώθηκε μέ πολύ αἴμα Ἑλληνικό.

Μέ τόν πολύχρονο ἀγώνα τους οἱ “Ἑλληνες κατόρθωσαν τελικά νά ἐλευθερώσουν ἔνα πολύ μικρό τμῆμα ἀπό τόν Ἑλληνικό χῶρο.

Τό μικρό αὐτό Ἑλληνικό κράτος εἶχε πολλά καὶ μεγάλα προβλήματα νά λύσει. Τό μεγαλύτερο ἦταν τό οἰκονομικό: εἶχε πολλά καὶ μεγάλα προβλήματα νά λύσει. Τό μεγαλύτερο ἦταν τό οἰκονομικό: εἶχε ἐλάχιστες οἰκονομικές δυνατότητες, ἡ χώρα ἦταν δὲλτελα κατεστραμμένη ἀπό τόν πολύχρονο πόλεμο, οἱ ἀνθρώποι εἶχαν κουραστεῖ. ’Ηλπίζαν πώς μέ τήν ἀπελευθέρωση ὅλα θά ἦταν ὥραια καὶ εύχαριστα καὶ ὅμως υπέστερα τούς περίμενε ἡ πιὸ δύσκολη προσπάθεια. Καὶ βρίσκονταν σέ μιά γεωγραφική θέση, ὅπου συμπλέκονταν οἱ εύρωπαικές ἐπιρροές· καὶ εἶχαν μπροστά τους ὄνειρα καὶ προοπτικές πολύ βαρύτερες ἀπό τίς δυνάμεις τους: νά όργανωθοῦν, νά φτάσουν σέ εύρωπαικό ἐπίπεδο πολιτισμοῦ, καὶ νά κατορθώσουν νά ἐλευθερώσουν τόν ύπολοιπό Ἑλληνισμό στήν Κρήτη, στή νησιά τοῦ Αίγαιου, στή Θεσσαλία, στή Μακεδονία, στήν “Ηπειρο καὶ πέρα ὡς τά σύνορα τῆς παλιᾶς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Προβλήματα τοῦ
νέου Ἑλληνικοῦ
κράτους

Επίκληση
της Επανάστασης

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

- Ποιά ήταν ή προσωπικότητα τοῦ 'Ιωάννη Καποδίστρια καὶ ποιά ή συμβολή του στήν υπογραφή τῶν συνθηκῶν γιά τὴν ἀπέλευθέρωση τῆς Ἑλλάδας;
- Ποιές προσπάθεις ἔκανε ὁ Καποδίστριας γιά τὴν ὄργάνωση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους;
- Ποιά ήταν τὰ αἵτια πού προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση στὸ ἔργο τοῦ Καποδίστρια καὶ τί μόνιμο πρόσφερε ὁ Καποδίστριας στήν Ἑλλάδα;
- Ποιά ήταν ἡ ἐκταση τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ποιά τὰ προβλήματα πού εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει;

Βλέπετε τοῦτο τὸν ὄντα; Εἶναι ἀστόλιστος. Καθίσματα δέν ἔχει, οἱ τοῖχοι ξεροί — τούτη εἶναι ἡ Ἑλλάδα καθὼς ἔμεις σᾶς τὴν παραδώσαμε, ἔμεις οἱ γέροι εἰς τοὺς νέους. Ἐμεῖς εἰς τὰ 1821 ἔκαθαρίσαμε τὸν τόπο, ἔκουβαλήσαμε τὰ λιθάρια, ἔκτισαμε τὴν οἰκοδομή, ἔσεις θά ἐντύσετε τὰ γυμνά τεῖχη, θά φέρετε τίς πολύτιμες ζωγραφίες, θά στήσετε τὰ εὔμορφα τραπέζια καὶ τούς καθρέφτες. Τοῦτο θά κάμει ἡ προκοπή σας καὶ τὰ γράμματα.

'Ο Κολοκοτρώνης σὲ κάποιο νέο πού τὸν ἐπισκέψθηκε τὴν πρωτοχρονία τοῦ 1843 (ΒΔ. Τερτσέτη 'Απαντα, ἔκδ. Γ. Βαλέτα/ Ἀθῆναι 1953 τόμ. Γ' σ.25).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ ΩΣ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1815 – 1914)

Α. Η εύρωπαική ιστορία από τήν ειρήνη τῶν Παρισίων ὡς τό τέλος τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870

Γενικά
χαρακτηριστικά

Η εύρωπαική ιστορία από τά 1815 ὡς τά 1870 χαρακτηρίζεται από τήν πάλη ἀνάμεσα στήν ἀντίδραση, πού ἐπικράτησε μετά τήν ἥττα τοῦ Ναπολέοντος, καί στὸν φιλελευθερισμό, πού γεννήθηκε ἀπό τὸν διαφωτισμό καί τή γαλλική ἐπανάσταση καί εἶχε πάρει, ὅπως ἀναφέραμε, ἔθνικό χαρακτήρα· οἱ εύρωπαικοὶ λαοὶ ἐπιδίωκαν τήν ἔθνική καί πολιτική τους ἐλευθερία. Η ἴδια τάση γιά ἐλευθερία καί ἔνωση ὑπῆρχε καί στίς διασπασμένες σέ κρατίδια χώρες τῆς Ἰταλίας καί Γερμανίας.

Τελικά, μέ μιά σειρά ἀπό ἐπαναστάσεις, πού οἱ σπουδαιότερες ἦταν τοῦ 1830 καί 1848, ἡ ἀντίδραση συντρίψτηκε καί ἐπιβλήθηκε ὁ φιλελευθερισμός στήν Εύρώπη. Οἱ γερμανικές χώρες ὅμως δέν κατόρθωσαν νά ἐνωθοῦν. Τήν ἐνωση ἐπέτυχαν στό τέλος τά πρωστρικά ὅπλα, μετά τὸν πόλεμο τοῦ 1870, πράγμα πού ἐπέβαλε στή Γερμανία τὸν πρωστικό μιλιταρισμό.

Παράλληλα ἡ βιομηχανική ἐπανάσταση ἄλλαξε τήν κοινωνική καί οἰκονομική συγκρότηση τῆς Εύρώπης καί δημιούργησε δύο νέες κοινωνικές τάξεις: τῶν μεγάλων κεφαλαιούχων καί τῶν ἐργατῶν. Η κατάργηση τοῦ μερκαντιλισμοῦ καί ἡ ἐπικράτηση τῆς ἐλεύθερης οικονομίας ἐνίσχυσε τήν τάξη τῶν μεγάλων κεφαλαιούχων. Η αὔξηση τοῦ μεγάλου κεφαλαίου καί ἡ θλιβερή κατάσταση τῶν ἐργατῶν, σέ μια ἐποχὴ πού δέν ὑπῆρχε ἐργατική νομοθεσία, ἀλλά ὅλα καθορίζονταν ἀπό τήν προσφορά καί τή ζήτηση, ἔγινε ἀφορμή νά διαμορφωθοῦν νέες κοινωνικοοικονομικές θεωρίες, σχετικές μέ τήν παραγωγή καί τήν κατανομή τῶν ἀγαθῶν.

Η ἀναζήτηση καλύτερης τύχης καί οἱ ἔξερευνήσεις, πού ἔκαναν γνωστό τό ἔσωτερικό τῶν ἄλλων ἡπείρων, δημιούργησαν στήν Εύρώπη ἔνα νέο μεγάλο μεταναστευτικό ρεῦμα μέ ἀποτέλεσμα νά ἐπεκταθοῦν τά ἀποικιακά κράτη. Ἐνισχύθηκαν ἐπίσης οἱ Η.Π.Α. πρός τίς ὅποιες ἡ μετανάστευση ἦταν ἐλεύθερη.

Ἀπό τεχνική ἀποψη ἡ κατασκευή τοῦ τηλεγράφου καί τοῦ σιδηροδρόμου ἀνοίξει νέους δρόμους στήν ἐπικοινωνία καί τίς μεταφορές.

Στήν έπιστήμη ή άνακάλυψη τῶν μικροβίων καί τοῦ ἐμβολιασμοῦ, καθώς καί ἡ χρήση τῶν ἀναισθητικῶν, δημιούργησαν νέες δυνατότητες γιά τὴν Ιατρική, καί εἰδικά τῇ χειρουργικῇ.

Στή βιολογία ή Θεωρία τοῦ Δαρβίνου γιά τὴν ἔξελιξη τῶν εἰδῶν, μέ βάση τὸ νόμο τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, ἐπηρέασε δχι μόνο τίς φυσιογνωστικές ἐπιστῆμες, ἀλλά καί τῇ νοοτροπίᾳ τῆς ἐποχῆς.

Στήν περιοχή τῶν ιδεῶν ἡ γερμανική φιλοσοφία, ἵδιας μέ τὸν "Ἐγελό καί τὸν Νίτσε, ἐπηρέασαν τὴν εὐρωπαϊκή σκέψη σχεδόν ὡς τὸ τέλος τοῦ Β' παγκόσμιου πολέμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΑ 1815 – 1870

Λουδοβίκος ΙΗ' (1815 – 1824)

Ο Λουδοβίκος ΙΗ', παρ' ὅλο πού ἦταν ἀπολυταρχικός, προσπάθησε νά κρατήσει κάποια μετριοπάθεια. Παραχώρησε ἔνα σύνταγμα, πού ἀναγνώριζε τίς κοινωνικές κατακτήσεις τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης καί τό ναπολεόντειο κώδικα.

Ο βασιλιάς κρατοῦσε τήν ἐκτελεστική ἔξουσία καί διόριζε ύπουρογούς, πού ἦταν ὑπεύθυνοι ἀπέναντι του. Ή νομοθετική ἔξουσία μοιραζόταν ἀνάμεσα στή γερουσία, πού διόριζε ὁ βασιλιάς, καί σέ μια βουλή ἀντιπροσώπων. Τό δικαίωμα τῆς ψήφου ἦταν πολύ περιορισμένο καί καθοριζόταν ἀπό τήν περιουσία καί τούς φόρους πού πλήρωνε ὁ πολίτης.

Ο Λουδοβίκος ΙΗ' διάλεξε μιά κυβέρνηση ἀπό μετριοπαθεῖς, ἀλλά δυσαρέστησε ὅλα τά κόμματα καί πιό πολύ τούς ἄκρους δεξιούς, πού κυριάρχησαν στή βουλή καί πήραν σκληρά μέτρα κατά τῶν δημοκρατικῶν.

Λουδοβίκος ΙΗ'
(1815 – 1824)

Κάρολος Ι' (1824 – 1830)

Ήταν ὁ πιό ἀπολυταρχικός ἀπό τούς ἀδελφούς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Στήν ἐποχή του κυριάρχησαν οἱ ἄκροι βασιλόφρονες καί ἐπέβαλαν τήν πιό σκληρή ἀπολυταρχία. Παρ' ὅλα αὐτά ή Γαλλία ἔκανε τότε σέ μεγάλη ἔκταση διεθνή πολιτική καί ὑποστήριξε τήν Ἑλληνική ἐπανάσταση. Ή σύγκρουση τοῦ βασιλιά καί τῆς βουλῆς, ὅπου κατόρθωσαν νά ἐκλεγοῦν καί δημοκρατικοί ἀντιπρόσωποι, κατέληξε σέ μια μεγάλη ἐπανάσταση ('Ιούλιος 1830), πού εἶχε ἀπήχηση σ' ὅλη τήν Εὐρώπη. Ο γαλλικός λαός νίκησε τά στρατεύματα τοῦ Καρόλου καί τόν ὑποχρέωσε νά φύγει στήν Ἀγγλία.

Κάρολος Ι' (1824–
1830)

Λουδοβίκος Φίλιππος Α' (1830 – 1848)

Ἄπο τήν ἐπανάσταση τοῦ 1830 ἐπωφελήθηκαν οἱ πλούσιοι ἀστοί. Ο Λουδοβίκος Φίλιππος, γιός τοῦ δούκα τῆς Ὄρλεάνης, πού ἦ-

Λουδοβίκος
Φίλιππος Α' (1830–
1848)

Όνωρέ Ντωμιέ (Honore Daumier) 'Η έπανάσταση (Ούδαγκτον, περίου 1848). Μεγάλος ζωγράφος, γλύπτης, σκιτσογράφος και χαράκτης δι Ντωμιέ άδηγησε τη γαλλική ζωγραφική από τόν ρομαντισμό στόν ρεαλισμό. Πάριν τά θέματά του άπο την καθημερινή ζωή και αυχνά τους δίνει ένα ήρωικό χαρακτέρα. Έμπνευται άπο τά πολιτικά γεγονότα της έποκης του, δημιούργησε έδω από την έπανάσταση του 1848.

Αύτό δυσαρέστησε τους πιο φιλελεύθερους, πού ζητοῦσαν μεγαλύτερες πολιτικές έλευθερίες και καθολικό δικαίωμα ψήφου. Τό Φεβρουάριο 1848 μιά δεύτερη μεγάλη έπανάσταση τόν ύποχρέωσε νά παραιτηθεί και νά φύγει στήν Αγγλία.

Δημοκρατία (1848 – 1852)

Δημοκρατία (1848-1852)

Μετά τήν παραίτηση τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου Α' κηρύχτηκε ή δημοκρατία, άλλα δέν μπόρεσε νά στηριχτεί. Μέ τήν άναπτυξη τῆς βιομηχανίας άρχισαν νά παρουσιάζονται μεγάλες άντιθέσεις, άνάμεσα στούς πλούσιους άστούς, πού ήθελαν νά έπιβάλουν τήν έλευθερη οικονομία, και στούς σοσιαλιστές πού έπεδιώκαν νά έπιτύχουν τήν προστασία τών έργατών άπο τό κράτος, τό δικαίωμα τῆς άπεργίας, τήν καθολική έκπαίδευση και τήν καθολική ψηφοφορία.

Άπο τίς άντιθέσεις αύτές έπωφελήθηκε ο Λουδοβίκος Ναπολέων, άνεψιος τοῦ Ναπολέοντος Α', πού είχε έκλεγει πρόεδρος τῆς γαλλικής δημοκρατίας. Στηρίχτηκε στούς βοναπαρτιστές και μέ δύο δημοψήφισματα έγινε στήν άρχη πρόεδρος γιά 10 χρόνια (1851) και μετά κληρονομικός αύτοκράτορας τῆς Γαλλίας (1852).

Ναπολέων Γ' (1852 – 1870)

Ο Ναπολέων Γ' κυβέρνησε άπολυταρχικά ώς τά 1860. Άργοτερα ή ένισχυση τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων στή Γαλλία τόν ύποχρέωσε νά δώσει μεγαλύτερες έλευθερίες: αύξησε τό δικαίωμα τῆς γερουσίας και τής βουλῆς νά έλεγχουν τήν κυβέρνηση, έπέτρεψε νά

δημοσιεύονται τά πρακτικά τῶν συνεδριάσεών τους, ἔδωσε μεγαλύτερη ἐλευθερία στὸν τύπο, στὶς συγκεντρώσεις καὶ ἐνδιαφέρθηκε γιά τὰ ἐργατικὰ θέματα. "Ιδρυσε ταμεῖα γιά τὴν προστασία τῶν γέρων καὶ ἀναπήρων, ἀναγνώρισε τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας καὶ ὅργάνωσε τὴν κατώτατη παιδεία. Κράτησε ὅμως τὴν ἐκτελεστική ἔξουσία καὶ αὐτό προκαλοῦσε ἀντίδρασην.

'Από οἰκονομική ἄποψη ἡ Γαλλία στὴν ἑποχή του ἀναπτύχθηκε. Προσδέουσε ἡ βιομηχανία, τό ἐμπόριο, ἀνοιξαν τὰ πρώτα καταστήματα. Ο πληθυσμός τῶν πόλεων αὔξηθηκε, τὸ Παρίσιο ἄλλαξε ὅψη καὶ ἔγινε κέντρο χρηματιστηριακῶν ἐπιχειρήσεων. Μέ γαλλικά κεφάλαια ὁ **Φερδινάνδος Λεσέψ** (Lesseps) ἀνοιξε στὰ 1869 τή διώρυγα τοῦ Σουέζ καὶ ἔτσι ἡ Μεσόγειος ἔγινε πάλι ὁ συντομότερος δρόμος γιά τὴν "Ἀπω 'Ανατολή.

'Ο Ναπολέων Γ' ἔκανε πολύ δραστήρια ἔξωτερηκή πολιτική. 'Η Γαλλία αὔξησε τὴν ἐπιρροή τῆς στὴν Ἑλλάδα, τὴν Αἴγυπτο, καὶ ὀλοκλήρωσε τὴν κατάκτηση τοῦ Ἀλγερίου. Ἐπεξέτεινε τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς στὴ Σενεγάλη καὶ στὴν Ἰνδοκίνα. 'Ο Ναπολέων Γ' ἐπιχείρησε νά ἐπεκτείνει τὴν ἐπιρροή του καὶ πρός τὸ Μεξικό, ὅπου ἐπέβαλε μέ γαλλικό στρατό ὡς αὐτοκράτορα τὸν Μαξιμιλιανό τῶν Ἀψβούργων, ἀδελφό τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Ἰωσῆφ. Οἱ κάτοικοι ὅμως συνασπίστηκαν γύρω ἀπό τὸν νόμιμο πρόεδρο **Χουάρεζ** (Juárez) καὶ οἱ Η.Π.Α. ἀπείλησαν ἐπέμβασην. 'Ο Ναπολέων ἀναγκάστηκε νά ἀποσύρει τὸ στρατό του καὶ ὁ Μαξιμιλιανός συνελήφθη ἀπό τοὺς ἐπαναστάτες καὶ τουφεκίστηκε (1867).

'Ο Ναπολέων Γ' συμμάχησε μέ τοὺς Ἀγγλους ἐναντίον τῆς Ρωσίας στὸν Κριμαϊκό πόλεμο (1853 – 1856) καὶ ἐνίσχυσε τή θέση τῆς Γαλλίας στὰ Βαλκάνια· βοήθησε τοὺς Ἰταλούς νά ἀποκτήσουν τὴν ἔθνική τους ἐλευθερία πολεμώντας τὴν Αὐστρία (1858 – 1859). Δέν ἀντιμετώπισε ὅμως ἔγκαιρα τὸν πρωσσικό κίνδυνο· στὸν πόλεμο μέ τὴν Γερμανία (1870) νικήθηκε καὶ αἰχμαλωτίστηκε. Στή Γαλλία ἀνακηρύχτηκε ἡ δημοκρατία.

Έσωτερική
κατάσταση, ἐμπόριο

Έξωτερική πολιτική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

‘Η ἔνωση τῆς Ἰταλίας (1858 – 1861)

Μετά τό 1815 ἡ Ἰταλία ἔμεινε χωρισμένη σὲ κρατίδια κάτω ἀπό τὴν αὐτοτριακή ἐπιρροή. Οι ἐπαναστάσεις πού ἐπιχείρησαν οἱ Ἰταλοί πατριώτες στὰ 1821 καὶ 1830 ἀπέτυχαν. Στά 1848 ἔγινε μιὰ σοβαρότερη προσπάθεια, ἀλλά τελικά καὶ αὐτή χωρίς ἐπιτυχία. Μόνο τὸ κράτος τῆς Σαρδηνίας, ὅπου βασίλευε ὁ Βίκτωρ Ἐμμανούηλ Β', ἀρνήθηκε νά καταργήσει τὸ σύνταγμα, πού εἶχε ἐπιβληθεῖ ἀπό τὴν ἐ-

Καβούρ

251

Η ένωση της Ιταλίας.

Λομβαρδία καί Βενετία, πού άνηκαν στούς Αύστριακούς, καί θά ἔπαιρνε τή Νίκαια καί τή Σαρδοία.

Ο Καβούρ φρόντισε νά προκαλέσει τόν πόλεμο μέ τήν Αύστρια καί οι Γάλλοι πλευροκόπησαν τά αύστριακά στρατεύματα. Μετά ἀπό δύο αιματηρότατες καί γιά τούς δυό ἀντιπάλους μάχες στή Μαγέντα καί τό Σολφερίνο, ο Ναπολέων ἐγκατέλειψε τόν πόλεμο, ἀφοῦ κατέλαβε τή Λομβαρδία. Τά Β. Ιταλικά κράτη κήρυξαν τήν ένωσή τους μέ τή Σαρδηνία, δ Γαριβάλδι ἔκανε ἀπόβαση στό Παλέρμο μέ τούς έθελοντές του καί κατέλαβε τό κράτος τής Νεάπολης, μέσα στόν ένθουσιασμό τών κατοίκων. Στά 1861 ολα τά κράτη τής Ιταλίας ένώθηκαν μέ βασιλιά τόν Βίκτορα Έμμανουήλ, ἐκτός ἀπό τή Βενετία καί τό παπικό κράτος. Λίγους μῆνες ἀργότερα δ Καβούρ πέθανε. Οι Ιταλοί ὅμως ἐπωφελήθηκαν καί ἀπό τόν πόλεμο Αύστριας – Πρωσίας γιά νά ένωσουν τή Βενετία (1866) καί ἀπό τόν γαλλο – γερμανικό πόλεμο γιά νά καταλάβουν τό παπικό κράτος καί νά μεταφέρουν τήν πρωτεύουσα στή Ρώμη (1870). Σέ ἔνδειξη διαμαρτυρίας δ πάπας αὐτοπεριορίστηκε στό Βατικανό.

‘Η ἐπανάσταση τοῦ Βελγίου (1830)

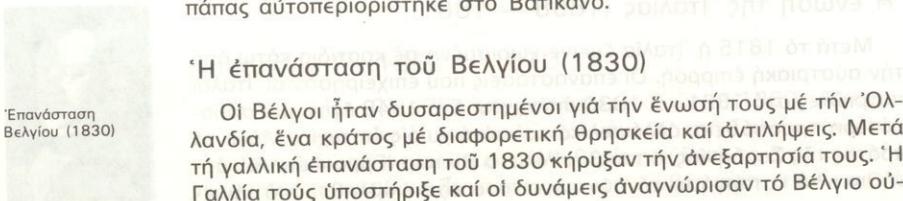
Οι Βέλγοι ἦταν δυσαρεστημένοι γιά τήν ένωσή τους μέ τήν ‘Ολλανδία, ἔνα κράτος μέ διαφορετική θρησκεία καί ἀντιλήψεις. Μετά τή γαλλική ἐπανάσταση τοῦ 1830 κήρυξαν τήν ἀνεξαρτησία τους. Η Γαλλία τούς ὑποστήριξε καί οι δυνάμεις ἀναγνώρισαν τό Βέλγιο ού-

πανάσταση, καί ἔγινε τό κέντρο τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων τῆς Ιταλίας.

Στά 1852 ό Βίκτωρ Έμμανουήλ ἔδωσε τήν πρωθυπουργία στόν Καβούρ (Cavour), ἔνα μεγάλο πολιτικό. Ο Καβούρ ἥξερε πώς γιά νά ἐπιτύχει ή Σαρδηνία τήν ένωση τῆς Ιταλίας ἐπρεπε νά βρεῖ συμμάχους. Πήρε μέρος στόν Κριμαϊκό πόλεμο καί κατόρθωσε νά πείσει τό Ναπολέοντα Γ’ νά υπογράψει μία μυστική συνθήκη μέ τό κράτος τῆς Σαρδηνίας (1858). ἄν ή Αύστρια ἐκήρυξε τόν πόλεμο τῆς Σαρδηνίας, η Γαλλία θά ἀναλάμβανε τήν ύποχρέωση νά ἐπέμβει. Σέ περίπτωση νίκης η Γαλλία θά παραχωρούσε στή Σαρδηνία τή

Γαριβάλδι
(Garibaldi)

Ἐπανάσταση
Βελγίου (1830)

δέτερο καί ἀνεξάρτητο μέ βασιλέα τὸν Λεοπόλδο τοῦ Σαξ -Κοβούργου.

Ἐπανάσταση στήν Οὐγγαρία. Δυαδική μοναρχία

Οι δύο γαλλικές ἐπαναστάσεις τοῦ 1830 καί 1848 εἶχαν ἀπήχηση σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη καί ίδιας στὶς γερμανικές χῶρες. Στά 1848 ἔγιναν ταραχές στήν Αύστρια, πού ύποχρέωσαν τὸ Μέττερνιχ νά παραιτηθεῖ, καί ἐπανάσταση στήν Οὐγγαρία πού ἀπαιτοῦσε πλήρη ἐσωτερική ἀνεξαρτησία. Ό αὐτοκράτορας Φερδινάνδος Δ' παραιτήθηκε καί τὸ διαδέχτηκε ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ Α' (1848 – 1916). Οι αὐστριακοί νίκησαν τοὺς Οὐγγρους καί τούς ἐπέβαλαν βαρύτερους ὄρους ἀπό πρίν. Ἡ Οὐγγαρία ἔχασε τὰ προνόμια τῆς καί διαιρέθηκε σὲ ἐπαρχίες, πού τίς διοικοῦσαν Αὐστριακοί. Μετά τὴν ἥττα του ὅμως στήν Ἰταλία καί τὴν ἀπώλεια τῆς Λοιμβαρδίας ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ ἀναγκάστηκε νά κρατήσει πιό φιλελεύθερη πολιτική. Παραχώρησε σύνταγμα καί στά 1867 ἀναγνώρισε πλήρη ἐσωτερική αὐτονομία στήν Οὐγγαρία. Οι δυό χῶρες θά ἤταν ἐνωμένες πα μόνον μέ τὸ στέμμα: ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ θά ἤταν αὐτοκράτορας τῆς Αύστριας καί Βασιλιάς τῆς Οὐγγαρίας. Τό κράτος ὄνομάστηκε «**Αύστρουγγαρία**», τό σύστημα «**δυαδική μοναρχία**» καί διατηρήθηκε ὡς τό τέλος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Ἐπανάσταση στά γερμανικά κράτη. Κοινοβούλιο τῆς Φραγκφούρτης

Οι φιλελεύθεροι τῆς Γερμανίας ἐπαναστάτησαν καί στά 1830 καί στά 1848 καί ἀνάγκασαν τούς ἡγεμόνες νά δώσουν συντάγματα. Στά 1848 ἡ ἐπανάσταση φαινόταν πιό σταθερή. «Ενα κοινοβούλιο πού ἐκλέχτηκε μέ καθολική ψηφοφορία συνήλθε στή Φραγκφούρτη γιά νά συζητήσει τά προβλήματα τῆς ἐνωσης τῶν γερμανικῶν χωρῶν σέ ἔνα κράτος. Τό μεγαλύτερο πρόβλημα ἤταν ἀν στήν ὅμοσπονδία αὐτή θά ἔπαιρεν μέρος καί ἡ Αύστρια, ἡ ὥποια τότε θά εἶχε καί τίπιν ἡγεσία (μεγάλη Γερμανία) ἡ ἀν περιορίζόταν στίς καθαρά γερμανικές χῶρες μέ ἐπικεφαλῆς τήν Πρωσσία (μικρή Γερμανία).

Τελικά κατέληξαν στό δεύτερο σχέδιο καί τό κοινοβούλιο πρόσφερε τό στέμμα στό βασιλιά τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκο Γουλιέλμο Δ', ἀλλά οἱ ἡγεμόνες κατάργησαν στό μεταξύ τά συντάγματα, ἀπέσυραν τούς ἀντιπροσώπους τους ἀπό τό κοινοβούλιο, πού τελικά τό διέλυσε ἡ ἀστυνομία, καί ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, παρ' ὅλο πού ἥθελε τό στέμμα, ἀναγκάστηκε νά τό ἀρνηθεῖ (1849).

Αύστρια – Οὐγγαρία

Ἐπανάσταση στά γερμανικά κράτη,
κοινοβούλιο
Φραγκφούρτης

Ἡ ἐνωση τῆς Γερμανίας. Βίσμαρκ

Ο Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἐπιχείρησε ἀργότερα νά πάρει τό

Η Γερμανική αύτοκρατορία (1864 – 1871).

Βίσμαρκ (Bismarck)

Πόλεμος Γερμανίας Αύστριας (1866)

στη Θέληση. Τό πρόγραμμα τού πρωστικό στρατό, νά τόν έφοδιάσει μέ νέα όπλα, νά άνανεώσει τήν πολεμική τακτική καί νά έπιβάλει τήν ένωση τῆς Γερμανίας ύπο τήν Πρωσσία ταπεινώνοντας τά εύρωπαικά κράτη πού άντιδρούσαν.

‘Ο Βίσμαρκ στράφηκε πρώτα έναντιον τῆς Αύστριας. ‘Έξασφάλισε τήν ουδέτερότητα τῆς Γαλλίας καί τή φιλία τῆς Ρωσίας, πού τήν είχε βοηθήσει νά καταπνίξει μιά έπανάσταση στήν Πολωνία. Μέ αφορμή τή διαφορά γιά δυό μικρά δουκάτα στά σύνορα τῆς Δανίας έπέτυχε νά τοῦ κηρύξει ή Αύστρια τόν πόλεμο. Νίκησε στή Σάδοβα (Sadowa, 1866) καί υποχρέωσε τήν Αύστρια νά δεχτεῖ τή διάλυση τῆς παλιάς γερμανικής δύνασης πού Μέττερνιχ καί τήν ένωση τῶν γερμανικῶν κρατῶν χωρίς τή συμμετοχή τῆς.

Μετά τή νίκη αύτή, 21 βορειογερμανικά κράτη ένώθηκαν μέ τήν Πρωσσία.

‘Ο γαλλογερμανικός πόλεμος (1870)

Γαλλογερμανικός πόλεμος (1870)

‘Ο Ναπολέων Γ’ άνησύχησε γιά τήν αὔξηση τῆς πρωστικής έπιρροής, ίδιως όταν διέρρευσε τήν πρόγκηπας Λεοπόλδος, ξάδερφος τοῦ βασιλιά τῆς Πρωσσίας, Γουλιέλμου Α’, προτάθηκε ως βασιλιάς στό Θρόνο τῆς Ισπανίας. Η Γαλλία φοβήθηκε ότι θά κυκλωθεῖ άπό τήν Πρωσσία, τό φιλοπόλεμο ρεῦμα έπικράτησε καί παρέσυρε τό Ναπολέοντα νά κηρύξει τόν πόλεμο, παρ’ όλο πού ή Γαλλία ήταν έκείνη τήν έποχή καί διπλωματικά άπομονωμένη καί στρατιωτικά άνισχυρη. Τά γαλλικά στρατεύματα ήταν δργανωμένα κατά τό παλαιό σύστημα, ένω στήν Πρωσσία διέρρευσε τήν πρωταρχία τήν πολεμική τακτική καί χρησιμοποιούσε τίς νέες έφευρέσεις – σιδηρόδρομο, τηλέγραφο – γιά τή μεταφορά τοῦ στρατοῦ καί τή συνεννόηση τῶν στρατιωτικῶν

σωμάτων. Μέ τήν Πρωσία συμμάχησαν καί ὅλα τά γερμανικά κράτη. Οι Γερμανοί ἔκαναν ἐπίθεση στά γαλλικά σύνορα μέ μεγάλες στρατιές, διέσπασαν τό γαλλικό μέτωπο καί κύκλωσαν τούς γαλλικούς στρατούς, πού ἀναγκάστηκαν νά παραδοθοῦν. "Ἄλλες στρατιωτικές δυνάμεις βάδισαν πρός τό Παρίσι, πού τό πολιόρκησαν στενά καί τό βομβάρδιζαν μέ μεγάλα κανόνια (ὅπως ἡ «Βέρθα Κρούπ», κατασκεύασμα τῶν μεγάλων ἐργοστασίων). 'Ο Ναπολέων ἀποκλείστηκε στό Σεντάν, κοντά στά βελγικά σύνορα καί ἀναγκάστηκε νά παραδοθεῖ μαζί μέ πολλές χιλιάδες στρατό.

'Η στρατιωτική κατάρρευση τῆς Γαλλίας στά 1870 εἶναι ἔνα μοναδικό φαινόμενο στήν εὐρωπαϊκή ιστορία. 'Ο Ναπολέων καθαιρέθηκε καί ἀνακηρύχτηκε δημοκρατία. 'Η νέα κυβέρνηση μέ τό Γαμβέττα καί τόν Ἰούλιο Φάβρο, προσπάθησε νά ἀντιδράσει, ἀλλά δέν τό κατόρθωσε. Οι Γάλλοι ἀναγκάστηκαν νά ύποχωρήσουν καί νά ύπογράψουν ἀνακωχή ('Ιανουάριος 1871).

'Ο πόλεμος ἔκλεισε μέ τήν εἰρήνη τῆς Φραγκφούρτης (Μάιος 1871) μέ βαρύτατους ὄρους γιά τή Γαλλία: παρέδωσε τήν' Άλσατια κι ἔνα μέρος τῆς Λωρραΐνης μέ τό Μέτς· ἀναγκάστηκε νά πληρώσει μιά μεγάλη πολεμική ἀποζημίωση καί τά γερμανικά στρατεύματα ἔκαναν κατοχή, ὡς πού νά πληρωθεῖ ἡ ἀποζημίωση, σέ μεγάλο μέρος τοῦ γαλλικοῦ ἁδάφους.

'Ο ἐνθουσιασμός τῆς νίκης ἔνωσε καί τά νότια γερμανικά κράτη μέ τήν Πρωσία. Τόν 'Ιανουάριο τοῦ 1871, σέ μιά πανηγυρική τελετή πού ἔγινε στό παλάτι τῶν Βερσαλλιῶν, τά γερμανικά κράτη ἔνώθηκαν σέ δύοσπονδία καί ὁ βασιλιάς τῆς Πρωσίας Γουλιέλμος Α' ἀνακηρύχτηκε αύτοκράτορας τῆς Γερμανίας.

"Οροι συνθήκης (1871)

"Ενωση Γερμανίας (1871)

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

'Ο πόλεμος τοῦ 1870 διαμόρφωσε τήν κατάσταση πού ὀδήγησε στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο.

Στήν Εύρωπη δημιουργήθηκαν δύο νέες δυνάμεις, ἡ Γερμανία καί ἡ Ἰταλία. Μέ τίς νίκες της ἡ Γερμανία ἀπέκτησε μεγάλη εύρωπαική ἐπιρροή.

'Η ταπείνωση τῆς Γαλλίας, ἡ στέρηση τῶν παραμεθορίων περιοχῶν τῆς Άλσατίας καί τῆς Λωρραΐνης, πού ἔξασθενοῦσε τήν ἄμυνά της, καί οι βαρβαρότητες τῆς κατοχῆς, δημιούργησαν ἔνα φοβερό ἐθνικό μίσος ἀνάμεσα στή Γαλλία καί τή Γερμανία. 'Η γαλλική πολιτική μετά τά 1870 κυριαρχήθηκε ἀπό την revanche (ἀντεκδίκηση).

'Η Ἀγγλία βρῆκε τήν εύκαιρία μετά τόν ξεπεσμό τῆς Γαλλίας νά κυριαρχήσει παγκόσμια. 'Από τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αι. ὅμως ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς Γερμανίας τῆς δημιούργησε ἔναν ἐπικίνδυνο οἰκονομικό ἀνταγωνιστή.

Συνέπειες τοῦ πολέμου

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Ποιά ήταν η γενική κατάσταση στην Εύρωπη στό δεύτερο μέρος του 19ου αι. ποιά τά προβλήματα της έποχής και ποιά τά ποιό σημαντικά γεγονότα, πού συνέβαλαν στη νέα διά-ταξη των ευρωπαϊκών δυνάμεων;

2. Ποιά ήταν τά αίτια, τά κυριότερα γεγονότα, τό αποτέλεσμα και οι συνέπειες τού γαλ-λογερμανικού πολέμου τού 1870;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Η ΑΓΓΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

Βιομηχανική
διάπτυξη

Έκλογικός νόμος

Πρόβλημα
καθολικών

Κατάργηση
μερκαντιλισμού

Άλλαγές στον
ποινικό νόμο

‘Η Άγγλια είχε έχασφαλίσει στό 19ο αι. τίς πολιτικές της έλευ-θερίες και είχε έξειλιχτεί σέ ένα μεγάλο βιομηχανικό κράτος. ‘Υπήρ-χαν όμως άκομα προβλήματα ν’ ἀντιμετωπιστούν, πολιτικά καί οίκο-νομικά. “Ενα άπό τα βασικά ήταν ή ἀλλαγή τού ἐκλογικού νόμου, ὥ-στε ν’ ἀντιπροσωπεύονται στο κοινοβούλιο τά νέα βιομηχανικά κέν-τρα. Μέ τίς ἐνέργειες των φιλελευθέρων κομμάτων δέ ἐκλογικός νό-μος ἀλλαζε (1832 – 1867), ἔγινε δικαιότερη κατανομή των ἐδρῶν καί μειώθηκαν τά περιουσιακά στοιχεῖα πού χρειάζονταν γιά τόν ἐ-κλογέα καί τόν ἐκλόγιο.

“Αλλο θέμα ήταν ή καταργηση των θρησκευτικών περιορισμῶν, πρόβλημα μαζί θρησκευτικό καί πολιτικό, γιατί ένα μεγάλο μέρος τού πληθυσμού, ιδιαίτερα οι Ιρλανδοί καθολικοί, ἀποκλείονταν ἀπό τά δημόσια ἀξιώματα, σύμφωνα μέ τό νόμο πού ψηφίστηκε στήν ἐ-ποχή τών Στιούαρτ. Μέ τόν ἀγώνα Ιρλανδῶν Βουλευτῶν καταργή-θηκαν οι ἀπαγορευτικοί νόμοι γιά τούς καθολικούς (1829), ἀν καί τό πρόβλημα τής Ιρλανδίας δέν ἔχει ὡς σήμερα λυθεῖ καί οι έσωτερι-κές ἀντιθέσεις συνεχίζονται.

Οι ἔμποροι καί οι βιομήχανοι τής Άγγλιας ἐνδιαφέρονταν πιό πο-λύ νά καταργηθεί ὁ μερκαντιλισμός, δηλαδή οι κρατικές ἐπεμβάσεις στήν οίκονομία καί τά περιοριστικά μέτρα στίς εἰσαγωγές καί ἔξα-γωγές, καί νά ἀφεθεῖ ἐλεύθερο, ιδίως τό ἐμπόριο τών σιτηρῶν. Τό ἀγγλικό σιτάρι ήταν ἀκριβό, αὐτό ἔκανε ν’ ἀκριβιάνει τό ψωμί καί γε-νικά τά τρόφιμα, κι ἔτσι οι βιομήχανοι ὑποχρεώνονταν νά πληρώ-νουν ἀκριβά ἡμερομίσθια. ‘Η ἐλευθερία στό ἐμπόριο θεσπίστηκε στά 1846.

Τήν ἵδια ἐποχή μεταρρυθμίστηκε ὁ ποινικός νόμος καί περιορί-στηκε ἡ ποινή τοῦ θανάτου, καθορίστηκαν ὥρες ἐργασίας, ἀπαγο-ρεύτηκε ἡ ἐργασία τοῦ παιδιοῦ, καταργήθηκε ἡ δουλειά στίς ἀγγλι-κές ἀποικίες, κυκλοφόρησαν πολλές ἐφημερίδες καί ὅργανώθηκε ἡ κατώτατη παιδία.

‘Από τίς ἀρχές τού 19ου αι. προόδευσε στήν Άγγλια ἡ βιομηχα-νία, ἡ κτηνοτροφία, τό ἐμπόριο. ‘Η Άγγλια ἔβγαζε τά 2/3 τοῦ κάρ-βουνου καί τό 1/2 τοῦ σίδερου πού χρησιμοποιοῦσε ὁ κόσμος. ‘Υφαινε τά 80% τοῦ μαλλιοῦ τής παγκόσμιας παραγωγῆς. ‘Ο ἀγγλι-κός στόλος είχε τά μισά καράβια τής Εύρωπης.

Παρ' ὅλα αὐτά ἡ μεγάλη οἰκονομική ἀνάπτυξη δέν εἶχε φέρει πλοῦτο σέ ὄλες τίς τάξεις. Οι ἀγόροτες ἔμειναν ἀνεργοὶ μετά τή χρήση τῶν γεωργικῶν μηχανῶν καὶ ἡ ἐργατική τάξη δέν εἶχε ἀκόμη ἔξασφαλιστεῖ. Γι' αὐτό πολλοὶ ἔφευγαν στίς ἀποικίες.

'Ανάπτυξη ἐμπορίου

'Αποικιακή ἔξαπλωση τῆς Ἀγγλίας

Τό 19ο αἰ. ἡ Ἀγγλία ἐπεξέτεινε τίς κτήσεις τῆς στίς Ἰνδίες. Ἡ ἑταῖρια τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καταργήθηκε καὶ τά Ἰνδικά ἐδάφη ἔγιναν κτήσεις τοῦ ἀγγλικοῦ κράτους, πού τά κυβερνοῦσε ἔνας ἀντιβασιλέας.

'Αποικιακή ἔξαπλωση
Ἀγγλίας

Μέ βάση τίς Ἰνδίες οἱ "Ἄγγλοι" ἀπλωσαν τή δράση τους ἀνατολικότερα. Κατέλαβαν τή Σιγκαπούρη καὶ ἀρχισαν νά διεισδύουν οἰκονομικά στήν Κίνα.

'Από τά τέλη τοῦ 18ου αἰ. κατέλαβαν ἔνα μέρος τῆς Αὐστραλίας. Στή χώρα αὐτή, πού ἦταν κατάλληλη γιά κτηνοτροφία, ἀρχισαν νά τρέφουν πρόβατα, γιά νά τροφοδοτοῦν μέ μαλλί τά ἀγγλικά ἐργοστάσια υφασμάτων. 'Από τά μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἀνακαλύφθηκαν καὶ χρυσωρυχεῖα καὶ ὁ πληθυσμός τριπλασιάστηκε.

Τήν ἴδια ἐποχή κατοικήθηκε ἡ νέα Ζηλανδία, αὐξήθηκε ὁ πληθυσμός τοῦ Καναδᾶ καὶ σχηματίστηκε μία ὁμοσπονδία πού όνομάστηκε Dominium.

'Από τά μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἀπαγορεύτηκε στίς ἀγγλικές ἀποικίες τό δουλεμπόριο, καταργήθηκαν οι διάφορες ἑταῖρίες καὶ οἱ ἀποικίες, ἐκεῖ πού ὁ πληθυσμός ἦταν εὐρωπαϊκός, πῆραν δικαιώματα, αὐτονομία, καὶ ὀργανώθηκαν κι' αὐτές σέ Dominia.

'Η Ἀμερική ἀπό τά 1815 — 1870

Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ. οἱ Ισπανικές ἀποικίες τῆς Ν. Ἀμερικῆς καὶ ἡ Βραζιλία ἔγιναν ἀνεξάρτητες, ἀλλά δέν κατόρθωσαν νά ἐνωθοῦν σέ ὁμοσπονδία καὶ νά ἀποτελέσουν μιά μεγάλη δύναμη.

'Αμερική (1815 — 1870)

'Αντίθετα οἱ Η.Π.Α. ἐπεκτάθηκαν πρός τήν κεντρική καὶ ἀνατολική Β. Ἀμερική. Ἀγόρασαν τή Λουζιζάνα ἀπό τούς Γάλλους, πῆραν τήν Καλλιφόρνια, τή Φλόριδα, τό Τέξας, καὶ ἔνα μέρος ἀπό τό Μεξικό. 'Ο πληθυσμός αὐξήθηκε μέ νέους μετανάστες ἀπό τήν Εύρωπη καὶ ἀρχισε νά κατοικεῖται ή Δ. περιοχή (West). Οἱ ἀποικοι πήγαιναν ἐκεῖ κατά ὅμαδες καὶ μοιράζονταν τά χτήματα. Κανεῖς δέν ἦταν πλουσιότερος ἀπό τόν ἄλλον καὶ εἶχαν νά παλαίψουν μέ τίς ἴδιες δυσκολίες. Γι' αὐτό στίς δυτικές αὐτές περιοχές ἐπικράτησαν πιό δημοκρατικές ἀντιλήψεις, πού ἐπηρέασαν ἔπειτα καὶ τίς παλιές ἀνατολικές ἀποικίες.

'Ο τόλεμος Βορείων καὶ Νοτίων (1861 — 1865)

Οι νότιες πολιτεῖες τῶν Η.Π.Α. πού ἦταν γεωργικές χρησιμο-

ποιούσαν στά χτήματα μαύρους σκλάβους. 'Η τραγικά σκληρή ζωή τών άνθρωπων αυτών προκάλεσε ἀντίδραση καί οι βόρειες πολιτείες κηρύχτηκαν κατά τῆς δουλείας. Οι νότιοι τότε ἀποστάστηκαν καί σχημάτισαν χωριστή ὅμοιοπονδία, πράγμα πού σήμαινε διάλυση τοῦ ἀμερικανικοῦ κράτους. 'Ο πρόεδρος **Άβραάμ Λίνκολν** διακήρυξε τότε ὅτι οι πολιτείες τῆς Ἀμερικῆς δέν ἔχουν τὸ δικαίωμα νά ἀποσπαστοῦν καί κήρυξε στούς Νοτίους τὸν πόλεμο. 'Ο πόλεμος τῶν Βορείων καί Νοτίων στάθηκε μακρόχρονος καί αἰματηρός. Τέλος οἱ Βόρειοι νίκησαν, οἱ Νότιοι ἀποκήρυξαν τὴ διάσπαση, δόθηκε ἐλευθερία στούς μαύρους καί τὸ κογκρέσσο τούς ἀναγνώρισε νομική ἴσοτητα καί πολιτικά δικαιώματα. Μέ τῇ νίκῃ αὐτῇ ἔξασφαλίστηκε ἡ ἐνότητα τῶν Η.Π.Α., ἀλλά τὸ ζῆτημα τῶν μαύρων δέν ἔληξε, γιατί οἱ νότιες πολιτείες δέ συμμορφώθηκαν ἀπόλυτα μέ τίς ἀποφάσεις.

Λίγες μέρες μετά τῇ λήξη τοῦ πολέμου ὁ πρόεδρος **Άβραάμ Λίνκολν** δολοφονήθηκε ἀπό ἕνα φανατικό ρατσιστή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

Φυσικές ἐπιστήμες

Φυσικές ἐπιστήμες

Στό 19ο αἰ. συνεχίστηκε ἡ πρόοδος στή φυσική καί τῇ χημείᾳ. μελετήθηκαν τά ἡλεκτρικά φαινόμενα καί ἐρμηνεύτηκαν τά φαινόμενα τοῦ φωτός· διατυπώθηκε ἡ ἀρχή τῆς διατήρησης τῆς ἐνέργειας ἀπό τὸν **Καρνό** (Carnot) καί τὸν **Χέλμχολτς** (Helmholtz), διαμορφώθηκε ἡ ὄργανική χημείᾳ καί μετάλλοχημείᾳ καί ἔξετάστηκαν τά φαινόμενα τῆς φωτογραφίας.

Οι σημαντικότερες ἐφεύρεσεις τῆς ἐποχῆς ἦταν ὁ ἡλεκτρικός τηλέγραφος πού κατασκεύασε ὁ **Μόρς** (Morse) στά μέσα τοῦ 19ου αἰ., ὁ σιδηρόδρομος, πού διευκόλυνε τή συγκοινωνία καί τίς μεταφορές στήν ξηρά καί, κατά τό τέλος τοῦ 19 αἰ., οἱ ἡλεκτρικές γεννήτριες.

Στήν ιατρική βρέθηκε ἡ στηθοσκόπηση, τό κινίνο, τά ἀναισθητικά (αιθέρας καί χλωροφόρμιο). 'Η σημαντικότερη ἀνακάλυψη ἦταν τοῦ μεγάλου χημικοῦ καί βιολόγου **Λουδοβίκου Παστέρ** (Pasteur), ὅτι οἱ ἀρρώστιες μεταδίδονται ἀπό μικροοργανισμούς, τά μικρόβια πού μποροῦν νά θανατωθοῦν σέ ύψηλές θερμοκρασίες.

"Ἔτσι ἔγινε γνωστή ἡ ἀπολύμανση καί περιορίστηκαν οἱ ἐπιδημίες καί οι μολύνσεις. 'Ο Παστέρ ἀνακάλυψε καί τό ἀντιλυστικό ἐμβόλιο.

'Η πιό ἐπαναστατική θεωρία τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, πού προκάλεσε πολλές ἀντίδρασεις καί συζητήσεις, ἀλλά καί πού ἐπηρέασε γενικά τή νοοτροπία ἦταν τοῦ "Ἀγγλου **Καρόλου Δαρβίνου** (Darwin) γά τήν ἔξελιξη τῶν εἰδῶν.

Παστέρ (Pasteur)

Θεωρητικές έπιστημες

ΙΣΤΟΡΙΑ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Τό 19ο αι. έκδηλωθηκε μεγάλο ένδιαφέρον γιά τήν ιστορική έπιστημη και γιά τίς άρχαιολογικές ἔρευνες. "Εγιναν πολλές άνασκαφές στήν Έλλαδα, στήν Αίγυπτο, στή Μεσοποταμία. Διαβάστηκε ή ιερογλυφική γραφή τῶν Αίγυπτων καί ή σφηνοειδής τῆς Μεσοποταμίας καί μελετήθηκε ή σανσκριτική γλώσσα (άρχαια Ἰνδική). "Ετσι οι Εύρωπαίοι γνώρισαν καλύτερα τούς άρχαιούς άνατολικούς πολιτισμούς.

"Ιστορία
'Αρχαιολογία

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

'Από τό ρομαντισμό, άπό τά διδάγματα τοῦ διαφωτισμοῦ, άπό τίς θεωρίες τοῦ Kant, άλλα πρό παντός άπό τή γερμανική ἔθνικη κίνηση τῆς ἐποχῆς τους ἐπηρεάστηκαν οἱ μεγάλοι Γερμανοὶ φιλόσοφοι τοῦ 19ου αἰ. ὁ Φίχτε (Fichte), ὁ Σέλλιγκ (Schelling) καί ὁ ΤΈγελος (Hegel). Μαθητές τοῦ Kant, δέχονται ὅτι ὁ κόσμος πού λέμε πραγματικό (ὁ κόσμος τῶν «φαινομένων», ὅπως τόν ὀνόμαζε ὁ Kant) εἶναι γιά μᾶς ἄγνωστος. Ἐκεῖνο πού ύπάρχει πραγματικά εἶναι τό πνεῦμα, ὅχι τό πνεῦμα τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἀλλά τό γενικό, ἐκεῖνο πού γεννιέται ἀπό τήν πνευματική προσπάθεια ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας, τό 'Απόλυτο Πνεῦμα.

'Ο Fichte, ἐπηρεασμένος ἀπό τόν διαφωτισμό καί τή γερμανική ἔθνικη κίνηση, διακήρυξε ὅτι ἡ γερμανική φυλή εἶναι ἀνώτερη, προρισμένη νά ὀργανώσει τό τελειότερο καί δικαιότερο κράτος τοῦ κόσμου, ἀλλά ἔνα κράτος ἀμιγές, ὅπου οἱ μή γερμανικές φυλές, καί πρό παντός οἱ Ἐβραϊοί, δέν ἐπρεπε νά ἔχουν πολιτικά δικαιώματα.

Φίχτε (Fichte)

'Ο ΤΈγελος, ίδρυτης τῆς φιλοσοφίας τῆς ιστορίας, παραδέχεται ὅτι τό 'Απόλυτο Πνεῦμα ἐκδηλώνεται μέσα στήν ιστορία καί μέσα στούς πολιτισμούς. Στήν ιστορία τίποτα δέ γίνεται στήν τύχῃ. Μέσα ἀπό τά πάθη, τίς ἀντιθέσεις, καί τά συμφέροντα ἡ ἀνθρωπότητα πορεύεται πρός ἔνα μεγάλο, πέρα ἀπό τά ἄτομα, σκοπό: πρός τήν ἀπελευθέρωση, πρός τήν ἀποθέωση τοῦ Πνεύματος. Κάθε φορά τό Πνεῦμα ἐνσαρκώνεται σ' ἔναν ἐκλεκτό λαό (ὅπως ἦταν ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικός) καί δημιουργεῖ μεγάλους πολιτισμούς. "Αν ὁ λαός αὐτός ἀντιμετωπίσει δυσκολίες, τότε ἐμφανίζονται οἱ μεγάλοι «ἡγέτες – ὀδηγοί» καί ὁ λαός τούς ἀκολουθεῖ. "Οταν ὁ λαός αὐτός ξεπέσει ὁριστικά, τότε τό Πνεῦμα τόν ἐγκαταλείπει καί δέν ξαναγυρίζει ποτέ πιά σ' αὐτόν.

ΤΈγελος (Georg)

Τό κράτος εἶναι ἔνα μέσο γιά τήν πραγμάτωση τῶν μεγάλων σκοπῶν τῆς ιστορίας. Οι πόλεμοι εἶναι ἀναγκαῖοι, βγάζουν τόν ἀνθρωπο ἀπό τήν καθημερινότητα καί τόν φέρνουν ἀντιμέτωπο μέ τό θάνατο, πού ἔναι ή μοίρα του.

Νίτσε (Nietze)

Στό δεύτερο μέρος του 19ου αι. ο Γερμανός φιλόσοφος **Φρειδερίκος Νίτσε** (Nietze) στό βιβλίο του «Έτσι είπε ο Ζαρατούστρα» θεοποιεῖ τή δύναμη, τή βιολογική δρμή, τή Θέληση, πού κάνουν τόν ανθρωπο «ύπερανθρωπο».

Κίπλιγκ

Οι θεωρίες αυτές, πού χαρακτηρίζονται άπό τό μεγαλοφάνταστο πάθος τού ρομαντισμοῦ, έπηρέασαν τήν εύρωπαική λογοτεχνία καί τή σκέψη. «Εγιναν ή ἔκφραση τῆς νοοτροπίας τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αι., μιᾶς ἐποχῆς πού ή Εύρώπη αἰσθανόταν ισχυρή καί εἶχε κατακτήσει τόν κόσμο, νοοτροπία πού φαίνεται καί στά ἔργα τοῦ μεγάλου Ἀγγλου ποιητή **Κίπλιγκ**, ύμνητῇ τῆς ἀγγλικῆς αὐτοκρατορίας. Μέ τίς ἀπόφεις αυτές ὅμως ή εύρωπαική σκέψη μετατοπίστηκε ἀπό τήν ἀνθρωπιστική βάση τῆς ἀναγέννησης καί τοῦ διαφωτισμοῦ: 'Ο ἀνθρωπος, ὁ καθημερινός, ἔχασε κάθε σημασία. 'Η προβολή τοῦ ἡρωα, ή λατρεία τῆς δύναμης, ή κατάφαση τοῦ πολέμου, τό πάθος τῶν μεγάλων σκοπῶν πού χαρακτηρίζει ὄλες τίς θεωρίες τῆς ἐποχῆς αυτῆς, δόδηγησαν τήν εύρωπαική νεότητα στούς δύο παγκοσμίους πολέμους καί διευκόλυναν τήν ἐπικράτηση τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ.

Κόντ (Comte)

Στό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αι. τό κίνημα τοῦ ρομαντισμοῦ, χωρίς νά σβήσει δόλτελα, ἀντικαταστάθηκε ἀπό τόν θετικισμό ἢ **ρεαλισμό**, πού ἐπηρέαστηκε ἀπό τίς θεωρίες τοῦ Γάλλου φιλοσόφου **Αύγουστου Κόντ** (Comte). 'Ο Κόντ παραδέχεται ὅτι ή ἀνθρωπότητα πέρασε ἀπό τρία στάδια: τό θρησκευτικό, ὅπου προσπαθοῦσε νά λύσει ὄλα τά προβλήματα μέ τή θρησκεία, τό μεταφυσικό, ὅπου ἀναζητοῦσε τή λύση στή φιλοσοφία, καί τό θετικό, ὅπου ὄλα τά προβλήματα πρέπει νά λυθοῦν μέ τήν ἐπιστήμη. 'Ο ἀνθρωπος πρέπει νά πάψει ν' ἀναζητεῖ τήν ἀπόλυτη ούσια τῶν πραγμάτων καί νά ἀρκεῖται στά ἐπιστημονικά δεδομένα.

Μπερζόν (Bergson)

'Αντίδραση στήν ἀπόλυτη κυριαρχία τῆς λογικῆς καί τῆς ἐπιστήμης στάθηκε ή θεωρία τοῦ **Μπερζόν** (Bergson) ὅτι ἔκτος ἀπό τό μυαλό ὑπάρχουν καί ἄλλες δυνάμεις μέσα στήν ἀνθρώπινη ψυχή, πού μποροῦν νά δόδηγησουν πιό ἀμεσα στίς μεγάλες ἀλήθειες. Μιά τέτοια δύναμη είναι ή «ένόραση», πού μοιάζει σάν ἀποκάλυψη, σάν ἐσωτερικό φῶς.

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Συνέπειες
βιομηχανικῆς
ἐπανάστασης

Κάθε μεγάλη ἀλλαγή δημιουργεῖ πάντα μιά ἀναστάτωση καί ἔνα πρόβλημα ἀναπροσαρμογῆς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Κάπι παρόμοιο προκάλεσε στήν Εύρώπη καί ή βιομηχανική ἐπανάσταση τοῦ 19ου αι. 'Η χρήση τῆς μηχανῆς ἄλλαξε τή βιοτεχνία σέ βιομηχανία καί τόν ἐλεύθερο βιοτέχνη σέ βιομήχανο ἢ εἰδίκευμένο ἐργάτη κατά τίς οἰκονομικές του δυνατότητες. Στήν ὑπαιθρο οἱ ἀγροτικές μηχανές ἢ μεγάλη ίδιοκτησία καί ή ἀλλαγή τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας (ή κτηνοτροφική παραγωγή μεγάλωσε είς βάρος τῆς γεωργικῆς), μαζί μέ τήν

αύξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ἀφησαν ἄνεργους πολλούς χωρικούς, πού ἔφυγαν ἀπό τὴν ὑπαιθρον καὶ συγκεντρώθηκαν στίς βιομηχανικές πόλεις.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί (ἀνειδίκευτοι ἐργάτες) πού δέν εἶχαν ἴδιοκτησία, οὕτε ἄλλο εἰσόδημα ἐκτός ἀπό τὸ ἡμερομίσθιό τους ὀνομάστηκαν «προλεταρίοι». Τὴν ἐποχή αὐτή δέν ὑπῆρχαν ἐργατικοί νόμοι, οὕτε καμιά πρόνοια κρατική γιά τὸν ἐργάτη: τὰ πάντα καθορίζονταν ἀπό τὴν προσφορά καὶ τὴν ζήτηση. Γ' αὐτὸι οἱ ἐργάτες, μαζεύονταν σὲ ὅμαδες καὶ γύριζαν ἀπό τόπο σὲ τόπο, ὅπου μάθαιναν ὅτι ὑπάρχει δουλειά.

Παράλληλα ἡ μεγάλη παραγωγή αὔξησε τὰ κέρδη καὶ δημιούργησε μιά τάξη πλούσιων κεφαλαιούχων. Ἀπό τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἐπιβλήθηκε — ἰδίως στὴν Ἑλλάδα — ἡ ἐλεύθερη οἰκονομία καὶ ἀποκλείστηκε κάθε κρατική ἐπέμβαση στὴν οἰκονομική ζωὴ. Αὔτεσι οἱ νέες καταστάσεις δημιούργησαν προβλήματα, ἀπασχόλησαν τοὺς οἰκονομολόγους καὶ τοὺς φιλόσοφους τῆς ἐποχῆς καὶ ἔδωσαν ἀφορμή νά διατυπωθοῦν διάφορες ἀπόψεις γιά τὸ ἐργατικό ζῆτημα, τὴν παραγωγή καὶ τὴν κατανομή τῶν ἀγαθῶν. Οἱ σπουδαιότερες θεωρίες εἶναι:

Ο σοσιαλισμός. Οἱ ἀπόψεις τῶν σοσιαλιστῶν ἦταν πολλές. "Ἀλλοι ἔλεγαν ὅτι τὸ κράτος πρέπει νά κρατικοποίησει τίς πλουτοπαραγωγικές πηγές καὶ νά καθορίζει τὴν παραγωγή καὶ τὴν κατανομή τῶν ἀγαθῶν. "Ἀλλοι πίστευαν σέ ἐλεύθερους συνεταιρισμούς κεφαλαίου — ἐργασίας, ὅπου ὅλοι ἔπρεπε νά συμμετέχουν στὰ κέρδη (κάτι ἀνάλογο μ' αὐτό πού ἔκαναν οἱ "Ἐλληνες τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας). "Ἀπέκλειαν τὴ βίᾳ καί τὴν ἐπανάσταση καὶ πίστευαν πῶς οἱ μεταρρυθμίσεις ἔπρεπε νά γίνουν εἰρηνικά. "Ο σπουδαιότερος ἀπό τοὺς φιλοσόφους τοῦ σοσιαλισμοῦ τὸ 19οῦ αἰ. ἦταν ὁ Γάλλος **Σαΐν Σιμών** (Saint Simon). Οἱ σύλλογοι τῶν σαινισμονιστῶν διαλύθηκαν, ἀλλά ὁ σοσιαλισμός ἔπρεπε γενικά τὴν Εύρωπη, συνέβαλε στὴ διαμόρφωση τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας καὶ γενικά τῆς δυτικοευρωπαϊκῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς.

Σοσιαλισμός

Ο κομμουνισμός διατυπώθηκε ἀπό τὸν Γερμανό φιλόσοφο καὶ οἰκονομολόγο **Κάρολο Μάρξ** (Marx), πού στά 1848 δημοσίευσε μαζί μέ τὸν "Ἐγγελς" (Engels) τὴν προκήρυξη τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος¹ καὶ στά 1867 τὸ βιβλίο του «Τὸ κεφάλαιο». Πιστεύει ὅτι ἡ κοινωνική δομή μπορεῖ νά ἀλλάξει μόνο μέ ἐπαναστάσεις καὶ ὅτι οἱ ἐργάτες, ἀσχετα μέ τὴν ἐθνικότητά τους, ἐνωμένοι στὸ κομμουνιστικό κόμμα, πρέπει — σύμφωνα μέ τίς θεωρίες τοῦ Μάρξ — νά διαγύσουν τίς παλιές κοινωνικές τάξεις, νά ἐπιβάλουν τὴ δικτατορία τοῦ «προλεταριάτου» καὶ νά κρατικοποίησουν τὴν ἴδιοκτησία καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς.

Κομμουνισμός

Τὸ ιμμονιστικό σύστημα ἐπιβλήθηκε ἀπό τὰ 1917 στὴ Ρωσία

261

καί μετά τόν Β' παγκόσμιο πόλεμο στά κράτη τῆς άνατολικῆς Εύρω-
πης καί στήν Κίνα.

Τά γράμματα καί οι τέχνες

Ο ROMANTΙΣΜΟΣ

Ρομαντισμός

‘Ο ρομαντισμός εἶναι ἔνα καθολικό πνευματικό καί καλλιτεχνικό κίνημα, που παρουσιάστηκε στήν ἐποχή τοῦ Ναπολέοντος ώς ἀντίθεση στόν κλασσικισμό καί ἀνανέωσε κάθε καλλιτεχνική ἐκδήλωση ώς τά μέσα τοῦ 19ου αἰ.

‘Ο κλασσικισμός τοῦ 18ου αἰ. ἀγαπάει τήν ἀφαίρεση, τήν ἡρεμία καί τήν ἔξιδανίκευση. ‘Ο καλλιτέχνης δέν προβάλλει τήν προσωπικότητά του, δὲ ἥρωας τοῦ ἔργου εἶναι ἔνα πρόσωπο ἔξω ἀπό τόπο καί χρόνο.

‘Αντίθετα ὁ ρομαντισμός ἔχει τίς ρίζες του στό διαφωτισμό καί γεννήθηκε μέσα στήν ταραγμένη ἐποχή τῶν ναπολεόντιων πολέμων. ‘Αγαπάει τήν ὄρμή, τήν κίνηση, τό πάθος, στρέφεται πρός τό συναίσθημα. ‘Ο καλλιτέχνης αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἔκφράσει τόν ἑαυτό του. Στήν ποίηση ἐπικρατεῖ δὲ λυρισμός. ‘Ο ἥρωας τῶν ρομαντικῶν ἔργων γίνεται πιό ἀνθρώπινος, ὑποφέρει, ποποθετεῖται μέσα στήν ἐποχή καί τό περιβάλλον. ‘Ο ρομαντισμός ἔδωσε μιά σειρά ἀπό μεγάλους καλλιτέχνες σέ ὅλα τά εῖδη τοῦ λόγου. Στήν Ἀγγλία τόν **Βύρωνα** (Byron), τόν **Κήτης** (Keats) καί τόν **Σέλλεϋ** (Shelley). Στήν Γερμανία τόν **Χάινε** (Heine). Στή Γαλλία τόν **Βίκτορα Ούγκω**. Στή Ρωσία τόν **Πούσκιν** καί τόν **Γκόγκολ**.

Οἱ ζωγράφοι τοῦ ρομαντισμοῦ προτιμοῦν τά ζωηρά καί ἐντυπωσιακά χρώματα, τά φανταστικά τοπία, τά παθητικά καί ἔξωτικά θέματα που προκαλοῦν ζωηρή συγκίνηση. ‘Από τούς μεγάλους ζωγράφους τοῦ ρομαντισμοῦ δὲ **Ντελακρούά** (Delacroix) ἔχει ζωγραφίσει περίφημους πίνακες ἐμπνευσμένους ἀπό τήν Ἑλληνική ἐπανάσταση.

Στή μουσική δρομαντισμός μέ τά τελευταῖα ἔργα τοῦ **Μπετόβεν** (Beethoven, 1770 – 1827) ἔδωσε μερικά μεγαλειώδη δείγματα ύπερτατης πνευματικῆς ἔξαρσης: ώς καθαρά δύμας μουσικό κίνημα ύλοποιήθηκε μέ τά ἔργα τοῦ **Σούμπερτ** (Schubert), τοῦ **Σούμαν** (Schumann), καί τοῦ **Σοπέν** (Chopin), ὅπου τό ἀτομικό συναίσθημα ἐκδηλώνεται μ' ἔνα λυρισμό καί μ' ἔνα πάθος πρωτοφανέρωτα. Τή μουσική τοῦ ρομαντισμοῦ χαρακτηρίζει καί ἡ στροφή πρός τήν ἔθνική λαϊκή παράδοση καί ἡ δημιουργία ἔθνικῶν σχολῶν σέ διάφορες χώρες, ὅπως στή Ρωσία μέ τόν **Μουσόργκσκι** (Moussorgski) καί τόν **Ρίμσκι – Κόρσακωφ** (Rimski – Korsakov), στήν Ισπανία μέ τόν **Άλμπενίθ** (Albeniz) καί τόν **Γκρανάντος** (Granados), στή Φιλλανδίς μέ τόν **Σιμπέλιους** (Sibelius) κ.ἄ.

‘Η ὄπερα καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα στήν Ιταλία ἀπό τόν **Βέρντι** (Verdi) καί στή Γερμανία ἀπό τόν **Ριχάρδο Βάγκνερ** (Wagner), ὁ ὁ-

Λογοτεχνία

B. Ούγκω

Ζωγραφική

Μουσική

Μπετόβεν

ποῖος τὴν ἀνανέωσε ἀφαιρώντας κάθε γραφικό στοιχεῖο (μπαλέτο, αὐτοτελεῖς ἄριες κ.λ.π.) πού διασπούσε τὴν ἐσωτερική ἐνότητα, καὶ δίνοντας μεγαλύτερη θέση στή μουσική, ώστε νά υποβάλλει καὶ νά τονίζει στό ἔπακρο τή δραματική ροή τοῦ θέματος.

“Οπερα

ΤΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΜΕΤΑ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

‘Από τά μέσα τοῦ 19ου αἰ., μ’ ὥλο πού δέν ἔπαιψε νά ύπάρχει τό ρεῦμα τοῦ ρομαντισμοῦ, οἱ ὑπερβολές, ὅπου ἔφτασε (τάση γιά ἀρρωστημένους ἥρωες, θλιβερά συναισθήματα, τραγικά τοπία), μαζί μέ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἐμφάνιση τῶν νέων φιλοσοφικῶν Θεωριῶν (Κόντ κ.ἄ.) ὀδήγησαν σ’ ἕνα νέο καλλιτεχνικό καὶ πνευματικό κίνημα, τό ρεαλισμό, πού συνεχίστηκε πάλι περίπου ὡς τά μέσα τοῦ αἰώνα μας. Στὸν πεζό λόγο ὁ ρεαλισμός ἐκδηλώθηκε σάν μία τάση ν’ ἀποδοθεῖ ἡ πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Καλλιεργήθηκε τό κοινωνικό μυθιστόρημα καὶ τό ἀστικό δράμα. Οἱ λογοτέχνες ἔπαιρναν τούς ἥρωές τους κνά ἀπό τή μεσαία ἀστική ἥ μετερες κοινωνικές τάξεις και δέ δίσταζαν νά εἰκονίσουν, κάποτε μέ ὡμή εἰλικρίνεια, τή δυστυχία, τὴν ἀρρώστια, τά ἐλαττώματα, τὴν κοινωνική ἀδικία. ‘Ο ρεαλισμός ἐκπροσωπεῖται στή Γαλλία μέ τὸν Μπαλζάκ (Balzac), τὸν Φλωμπέρ (Flaubert) καὶ τὸν Ζολᾶ (Zola), στὴν Ἀγγία μέ τὸν Ντίκενς (Dickens), στή Γερμανία μέ τὸν Χάουπτμαν (Hauptmann) καὶ τὸν Τόμας Μάν (Mann). ‘Ο μεγαλύτερος δραματικός συγγραφέας τοῦ 19ου αἰ. είναι ὁ Έρρίκος Ίψεν (Ibsen). Στή Ρωσία τό

Ρεαλισμός
Λογοτεχνία

Ἐντουάρντ Μανέ, Τό παιδί πού παίζει φλογέρα (1866, Παρίσι, Λούβρο).

‘Ο Μανέ ἐπρόστηκε ὅπο τὴν Ισπανική ζωγραφική, ιδίως ἀπό τὸν Γκόγια, καθὼς καὶ ἀπό τὴν τέχνη τῆς φωτογραφίας, πού δρχισε στὴν ἐποχή τοῦ. ‘Αγαπάει τά σκούρα χρώματα, τίς ἔντονες χρωματικές ὀντόθεσις. Ζωγραφίζει σκηνές ἀπό τὴν οικυρονή του ζωῆ μέσα στό φυσικό φῶς. Στὸ πάκι μὲ τή φλογέρα δημιουργεῖ μια καινούργια ἀντίληψη γραμμικής προοπτικῆς, πού ἐπηρέασε τή νεύτερη ζωγραφική.

Κλύ ντ Μονέ, Γυναῖκες στόν κήπο (1867, Παρίσι, μουσείο Λούβρου).

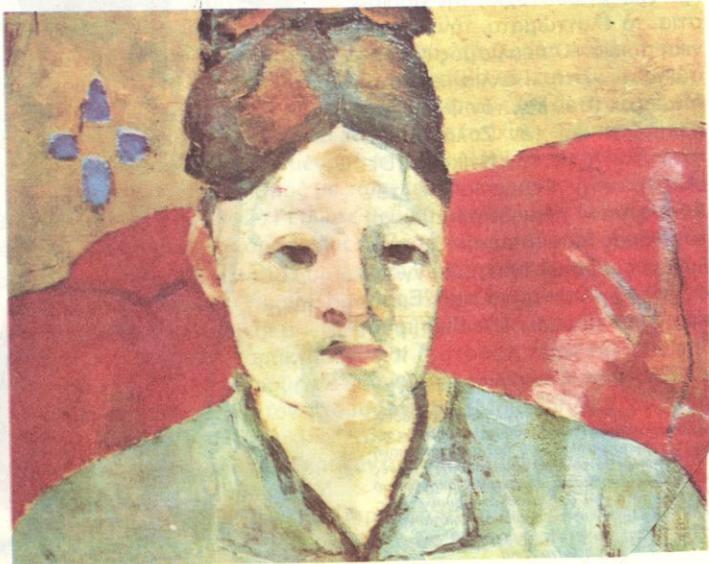
Οι έμπρειονιστές ζωγράφοι διπλεύθερώνονται από τό κλειστό έργαστηρο. Ζωγραφίζουν στό υπαίθριο, σκηνές της καθημερινής ζωής κάτια από τό άληθινό φώς. Ένας από τούς πρώτους πίνακες του Μονέ, δην η ζωγραφική μεταφέρεται από τόν κλειστόλαστόν υπαίθριο χώρο.

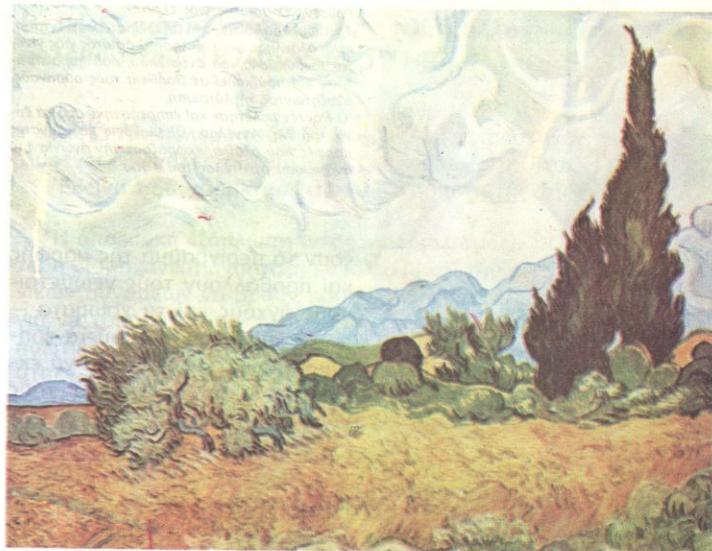
ψυχολογικό καί ιστορικό μυθιστόρημα ἔφτασε στή μεγαλύτερη άκμή του μέ τόν **Ντοστογιέ-Φσκυ** καί τόν **Λέοντα Τολστού**.

Στήν ποίηση ό ρεαλισμός ἐκδηλώθηκε μέ τόν περιορισμό τού συναισθηματισμοῦ καί τού πληθωρισμοῦ τής ἔκφρασης καί μέ τή στροφή πρός τήν καθαρότητα καί τή λιτότητα τῆς μορφῆς. 'Η τάση αυτή, πού δύνομαστηκε παρνασσισμός, ἔχει κυριότερους ἐκπροσώπους τόν **Θεόφιλο Γκωτιέ** (Gautier) καί τόν **Λεκόντ Ντελίλ** (Delille).

Πώλ Σεζάν, Η γυναίκα τοῦ ζωγράφου (Βοστώνη, 1877 περίπου).

'Ο Σεζάν προχώρησε πέρα από τόν έμπρειονισμό. Προσπαθεῖ νά συλλάβει τούς βασικούς νόμους στή δομή τῶν πραγμάτων καί δάγει τίς μορφές σέ γεωμετρικά σχήματα. Αύτο δόγγησε ἀργότερα στόν κυβισμό. 'Η έναλλαγή τῶν χρωμάτων στά έργα του ὀπολούσθει μιά κλίμακα σχέδιον μουσική.

Βενσάν Βάν Γκόγκ, Τά κίτρινα στάχια (Λονδίνο, 1889).

Μέ τά έντονα χρώματα και τίς πηχτές δόρες πινελιές ο Βάν Γκόγκ έκφραζε τά πάθη και τά συναι-

σθήματα τής όνθρωπης ψυχής. Μέ τήν έντασην και τή δύναμη τῶν χρωμάτων του έπερρεασε τή σύγχρονη τέχνη.

Στή ζωγραφική οί μεγαλύτεροι ζωγράφοι τοῦ ρεαλισμοῦ είναι ο **Μιλλέ** (Millet) καί πιό πολύ ο **Κουρμπέ** (Courbet) καί ο **Ντωμιέ**, (Daumier), πού άγαπούν τά θέματα τῆς άπλης καθημερινῆς ζωῆς.

Από τό δεύτερο μέρος τοῦ 19ου αι. καί ūστερα τό ρεαλισμά στήν τέχνη διαδέχτηκε ο έμπρεσιονισμός. 'Επηρεασμένοι άπο τίς φιλοσοφικές θεωρίες γιά τήν υποκειμενικότητα τῆς γνώσης καί τίς έπιστημονικές μελέτες γιά τό ήλιακο φάσμα καί τή σύνθεση τοῦ φωτός οι ζωγράφοι ἄφησαν τό έργαστήριο καί προσπαθοῦσαν νά άποδώσουν τό τοπίο καί τίς μορφές, δημοσιεύονται μέσα στό φῶς. Χαρακτηριστικά τής ζωγραφικής τοῦ έμπρεσιονισμοῦ είναι ή άγάπη στά παιγνιδίσματα καί στίς άλλαγές τοῦ φωτός, ή σύνθεση καί άναλυση τῶν χρωμάτων, οί άπαλές διαβαθμίσεις. Δέ σχεδιάζουν, καί συχνά τοποθετοῦν δίπλα τά παραπληρωματικά χρώματα χωρίς νά τά συνθέτουν. "Ετσι μόνο άπο μακριά οι πίνακες παίρνουν σαφήνεια. Οι μεγαλύτεροι έμπρεσιονιστές ζωγράφοι είναι οι Γάλλοι **Μανέ** (Manet), **Μονέ** (Monet), **Ρενουάρ** (Renoir).

Στό τέλος τοῦ 19ου αι. παρουσιάστηκε μιά άντιθετη κίνηση, πού όνομάστηκε μεταεμπρεσιονισμός, μέ τόν **Σεζάν** (Cezanne), τόν **Γκωγκέν** (Gauguin), τό **Βάν Γκόγκ** (Van Gogh). Οι ζωγράφοι αύτοί τονί-

Ζωγραφική

Έμπρεσιονισμός

Ροντέν, 'Ο δσωτος γιας (1889). Τό σώμα πάλλεται από την έσωτερική ένταση, είναι δόλοκτρο μιά έπικληση. 'Ο δσωτος γιας γίνεται τό σύμβολο του άνθρωπου, πού παραστάτησε και πού καλεῖ σέ βοήθεια τούς ούρανούς, άναστρώντας τή λύτρωση. 'Ο Ροντέν μελέτησε και έπερεάστηκε όπο τά έργα του Μ. Άγγελου. Οι μυώδεις και δυνατές μορφές πού πλάθει, έκφράζουν τήν άγωνα τού άνθρωπου στό τέλος του 19ου αι.

ζουν τό περίγραμμα τῆς μορφῆς και προβάλλουν τούς γεωμετρικούς δύγκους και τά χρώματα — παχιά και έντονα — πού τά χρησιμοποιοῦν σάν μέσα γιά νά έκφρασουν τόν έσωτερικό τους κόσμο.

Η τεχνοτροπία αύτή δόδηγησε στίς άρχες του 20ού αι. στόν κυβισμό μέ τόν **Πικάσο** (Picasso), τόν **Μπράκ** (Braque) και ἄλλους, δηλαδή στήν άναλυση τῶν μορφῶν σέ γεωμετρικά σχήματα. Οι ζωγράφοι και οι γλύπτες τής έποχης αύτής έπερεάστηκαν πολύ άπό τήν τέχνη τῶν νέγρων τῆς Αφρικῆς, πού εἶχε γίνει τότε περισσότερο γνωστή μέ τίς έξερευνήσεις.

"Ενας άπό τούς μεγάλους γλύπτες του 19ου αι., ἀλλά και ὅλων τῶν έποχῶν, είναι ο Γάλλος **Αύγουστος Ροντέν** (Rodin). Τά έργα του διακρίνονται γιά τό δυ-

ναμισμό, τήν ύποβλητικότητα, τό φιλοσοφικό συμβολισμό τους. Έπερεάστηκε πολύ άπό τόν Μιχαήλ Άγγελο, ιδίως άπό τά άτελειωτά έργα του. "Ετσι άφήνει συχνά ένα μέρος άπό τήν πέτρα άκατέργαστο γιά νά ύπογραμμίζει και νά προβάλλει τή μορφή.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΑ

1. Ποιές άλλαγές έφερε στήν κοινωνική και οικονομική ζωή τής Εύρωπης ή βιομηχανική προνάσταση; Ποιά προβλήματα δημιούργησε και ποιές θεωρίες σχετίζονται μέ αυτά τα προβλήματα; Ποιές ήταν οι συνέπειες γιά τήν εύρωπαϊκή ζωή;
2. Ποιές έπιστημονικές και φιλοσοφικές θεωρίες έπερεάσαν τήν Εύρώπη το 19 αι.;
3. Τι είναι τό κίνημα τού ρομαντισμού και ποιές οι έκδηλώσεις του;
4. Ποιό πνευματικό κίνημα διαδέχτηκε τό ρομαντισμό; Ποιά είναι γενικά τά καλλιτεχνικά ρεύματα του 19ου αι.;

B. Η Εύρωπη ἀπό τό τέλος τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 ὥς τά 1914

Μετά τὸν πόλεμο τοῦ 1870 – 1871 ἐμφανίστηκαν στὴν Εύρωπη δύο νέες μεγάλες δυνάμεις, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία.

Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τὴν ιστορία αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι:

Ἡ ἀποικιακή ἔξαπλωση (νέος ἰμπεριαλισμός). Ἡ ὅλο καὶ μεγαλύτερη βιομηχανική ἀνάπτυξη μεγάλωσε καὶ τὴν ἀνάγκη τῶν βιομηχανικῶν δυνάμεων νά βροῦν πρώτες ὑλες φτηνές, σιτηρά καὶ ἀγορές γιά νά τοποθετήσουν τὰ προϊόντα τους. "Ἐτοι ὅλες κάνουν διεθνή πολιτική." Ἡ τάση γιά ἤδρυση μεγάλων ἀποικιακῶν κρατῶν ὄνομάστηκε «νέος ἰμπεριαλισμός» μέ τὴν ἔννοια ὅτι κανείς δέν ἐνδιαφερόταν πιά ν' ἀποκήσει αὐτοκρατορίες (imperia) σέ εύρωπαικά ἑδάφη, ἀλλά στίς ἄλλες ἡπείρους.

Ἡ προσοχή τῶν εύρωπαικῶν δυνάμεων στράφηκε στὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. περισσότερο στὴν Ἀφρική καὶ τὴν Κίνα. Ἡ Ἀφρική ἔξερενήθηκε τότε ὀλόκληρη καὶ χωρίστηκε σέ ἀποικιακά κράτη. Ἡ Γαλλία μετά τὴν καταστροφή τοῦ 1870, ἀνασυντάχτηκε ἐσωτερικά καὶ ἀρχισε τὴν ἀποικιακή ἔξαπλωση. Δημιούργησε ἔνα μεγάλο ἀποικιακό κράτος (τό δεύτερο τοῦ κόσμου μετά τὸ ἀγγλικό) πιό πολὺ ἀπό ἑδάφη τῆς ΒΔ Ἀφρικῆς.

Ἡ Ἀγγλία κατά τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰ. ἐπωφελήθηκε ἀπό τίς οἰκονομικές δυσχέρειες τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου, γιά νά ἀγοράσει τίς αἰγυπτιακές μετοχές τῆς διώρυγας τοῦ Σουέζ καὶ νά γίνει ἐκεῖ συγκυρίαρχος μαζί μέ τή Γαλλία. Λίγο ἀργότερα ἐσωτερικές ταραχές στὴν Αἰγύπτῳ καὶ τό Σουδάν τῆς ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νά κυριαρχήσει καὶ στίς δύο χῶρες. Μέ τὴν κατοχή τοῦ Γιβραλτάρ, Μάλτας, Κύπρου, Σουέζ, Ἄντεν, Βομβάη, ἡ Ἀγγλία ἔξασφάλισε τό δρόμο πρός τὴν "Ἀπω Ἀνατολή καὶ ἔπαψε νά ἐνδιαφέρεται ἀπόλυτα γιά τὸν Ἐλλήσποντο. Ἐτοι μειώθηκε δ ἀγγλορωσικός ἀνταγωνισμός στὰ Βαλκάνια.

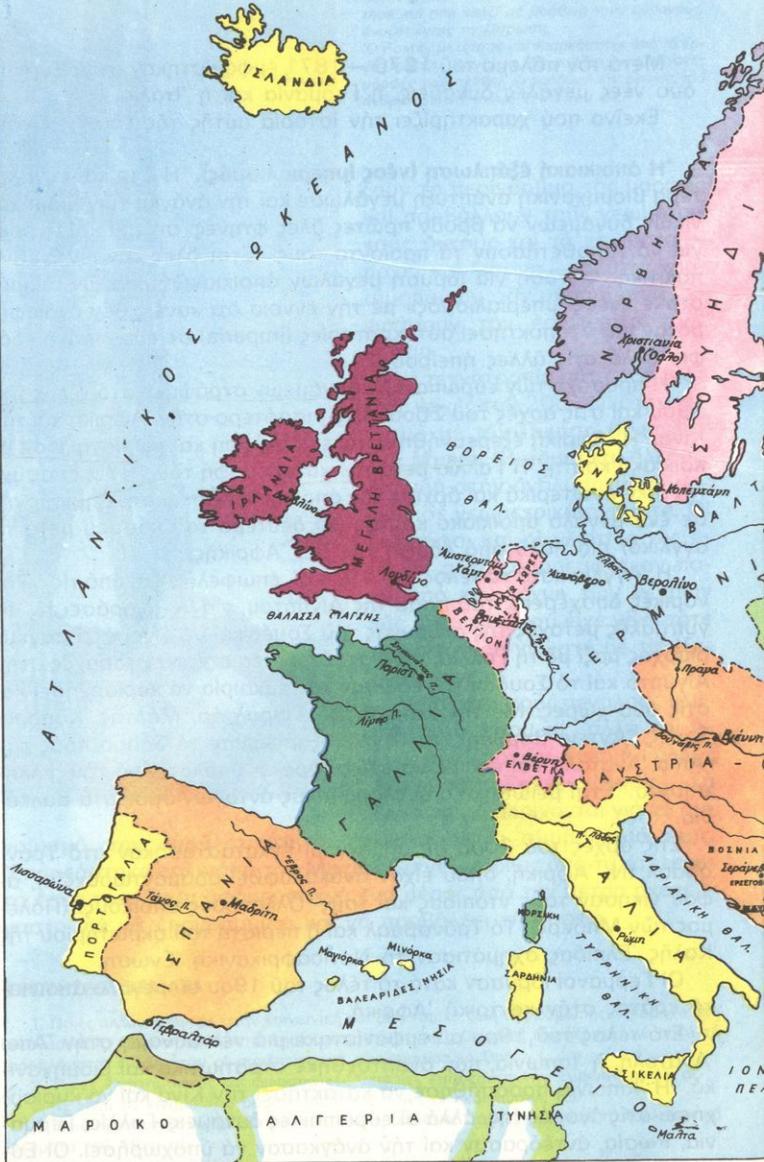
Στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. οἱ Ἀγγλοι ἐγκαταστάθηκαν στὸ Τράνσβααλ (Ν. Ἀφρική, ὅπου εἶχαν ἀνακαλυφθεῖ ἀδαμαντωρυχεῖα), ἀφοῦ νίκησαν τούς ντόπιους καὶ τούς Ὄλλανδούς ἀποίκους. (Πόλεμος τῶν Μπόερς). Τό Τράνσβααλ καὶ ἡ περιοχή τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδας σχημάτισαν τή Νοτιοαφρικανική "Ἐνωση.

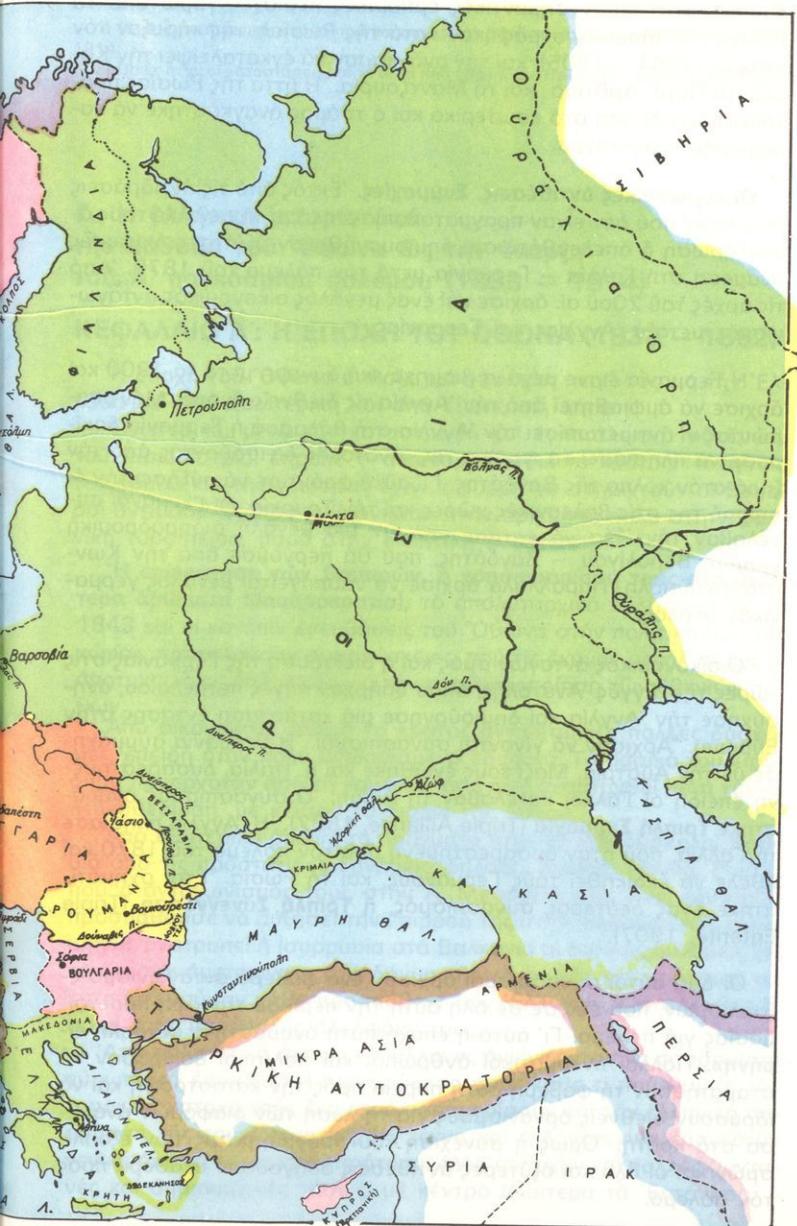
Οἱ Γερμανοί ἤδρυσαν κατά τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰ. μεγάλο ἀποικιακό κράτος στὴν κεντρική Ἀφρική.

Στό τέλος τοῦ 19ου αἰ. ἐμφανίστηκε μιά νέα δύναμη στὴν "Ἀπω Ἀνατολή, ἡ Ἰαπωνία, πού ἀναπτύχθηκε στρατιωτικά καὶ βιομηχανικά. Ἡ Ἰαπωνία προσπάθησε νά κατακτήσει τὴν Κίνα καὶ νά κυριαρχήσει στίς ἀγορές της, ἀλλά οἱ εύρωπαικές δυνάμεις, Γαλλία, Γερμανία, Ρωσία, ἀντέδρασαν καὶ τὴν ἀνάγκασαν νά ὑποχωρήσει. Οἱ Εύ-

Νέος ἰμπεριαλισμός

ΕΥΡΩΠΗ, 1871-1914

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρωπαῖοι κατέλαβαν σημαντικές ἐμπορικές περιοχές γύρω από τό Πεκίνο. Οι Ἰάπωνες στράφηκαν κατά τῆς Ρωσίας, τῆς κήρυξαν τόν πόλεμο (1904 – 1905), καὶ τὴν ἀνάγκασαν νά ἔγκαταλείψει τὴν Κορέα, τό Πόρτ "Αρθουρ" καὶ τή Μαντζουρία. Ἡ ἡπτα τῆς Ρωσίας προκάλεσε ἀντίδραση στό ἑσωτερικό καὶ διατάρας ἀναγκάστηκε νά παραχωρήσει σύνταγμα.

Εύρωπαικές
ἀντιθέσεις.
Συμμαχίες

Οι εύρωπαικές ἀντιθέσεις. Συμμαχίες. Ἐκτός από τίς ἀντιδράσεις τῶν λαῶν πού δέν εἶχαν πραγματοποίησει ἀκόμα τῆν ἑθνική τους δολοκλήρωση ἥ ἀπέλευθέρωση, δημιουργήθηκαν δξύτατες διαφορές ἀνάμεσα στή Γαλλία — Γερμανία μετά τὸν πόλεμο τοῦ 1870. Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. ἀρχισε καὶ ἔνας μεγάλος οἰκονομικός ἀνταγωνισμός μεταξύ Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας.

Ἡ Γερμανία ἔγινε μεγάλη βιομηχανική δύναμη μετά τὰ 1900 καὶ ἀρχισε νά ἀμφισβῆται ἀπό τήν Ἀγγλία τίς διεθνεῖς ἀγορές. Μήν μπορώντας ν' ἀντιμετωπίσει τήν Ἀγγλία στή Θάλασσα ἥ Γερμανία δοκίμασε νά πλησιάσει τά λιμάνια τῆς Ἀνατολῆς διεισδύοντας ἀπό τήν ξηρά στόν κόλπο τῆς Βαγδάτης. Γι' αὐτό φρόντισε νά αὔξησει τήν ἐπιρροή τῆς στίς Βαλκανικές χῶρες καὶ τήν Τουρκία. Οι Γερμανοί συνέλαβαν τήν ἰδέα νά κατασκευάσουν μια μεγάλη σιδηροδρομική γραμμή Βερολίνου — Βαγδάτη, πού θά περνούσε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Παράλληλα ἀρχισε νά ναυπηγεῖται μεγάλος γερμανικός στόλος.

Ο οἰκονομικός ἀνταγωνισμός καὶ ἡ διείσδυση τῆς Γερμανίας στίς χῶρες τῆς Ἐγγύς Ἀνατολῆς, δημού ύπηρχαν πηγές πετρελαίου, ἀνησύχησε τήν Ἀγγλία καὶ δημιούργησε μιά κατάσταση ἔντασης στήν Εύρωπη. "Ἀρχισαν νά γίνονται συνασπισμοί. ቙ Η Γερμανία συμμάχησε μέ τήν Αὐστρία. Μαζί τους ἐνώθηκε καὶ ἡ Ἰταλία, δυσαρεστημένη ἐπειδή οἱ Γάλλοι κατέλαβαν τή Λιβύη. Ὁ συνασπισμός ὀνομάστηκε **Τριπλή Συμμαχία** (Triple Alliance, 1882). ቙ Ἀγγλία πλησίασε τή Γαλλία, πού ἦταν δυσαρεστημένη ἀπό τὸν πόλεμο τοῦ 1870 καὶ ἤθελε νά ἐκδικηθεῖ τούς Γερμανούς, καὶ τή Ρωσία. "Ἐτσι σχηματίστηκε ἔνας δεύτερος συνασπισμός, ἡ **Τριπλή Συνεννόδηση** (Triple Entente, 1907).

Οι δύο αὐτοί συνασπισμοί ἀρχισαν ἔνα φοβερό ἀνταγωνισμό ἐξοπλισμῶν, πού ἔδωσε σέ δλη αὐτή τήν περίοδο τήν ὄψη προετοιμασίας γιά πόλεμο. Γι' αὐτό ἡ ἐποχή αὐτή ὀνομάστηκε «**Ξενοπλη εἰρήνη**». Πολλοί πνευματικοί ἀνθρωποι καὶ πολιτικοί δοκίμασαν νά σταματήσουν τή φοβερή αὐτή πορεία πρός τήν καταστροφή καὶ νά ίδρυσουν διεθνεῖς ὀργανισμούς γιά τή λύση τῶν διαφορῶν ἀνάμεσα στά κράτη. "Ομως ἡ συνέχιση τοῦ προγράμματος τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ οἱ δλη δξύτερες ἀντιθέσεις ὀδηγούσαν σταθερά πρός τόν πόλεμο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

- 1) Ποιά ήταν η γενική είκόνα πού παρουσιάζε ή Εύρωπη καί ο κόσμος από τό 1870 – 1914;
- 2) Ποιές ήταν οι καταστάσεις καί τά αίτια πού δδήγησαν στόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο;

Γ. Η έλληνική ιστορία από τήν κάθοδο τοῦ Ὀθωνα ὡς τήν ἔναρξη τοῦ Α' παγκόσμιου πολέμου (1833 – 1914)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ (1833 – 1862)

Η έποχή τοῦ "Οθωνα" ύπηρξε μιά δύσκολη περίοδος γιά τήν Ελλάδα καί από έσωτερική καί από έξωτερική αποψη.

Έσωτερικά, μετά τήν καταστροφή καί έγκατάλειψη τοῦ ἔργου τοῦ Καποδίστρια, ἐπρεπε ν' ἀναδιοργανωθεῖ τό κράτος. Η ἄγνοια τοῦ τόπου καί τῆς γλώσσας ἔγινε ἀφορμή νά στηριχτοῦν οι Βαυαροί ἀντιβασιλεῖς, πού κυβέρνησαν στήν ἀρχή, πιό πολύ στή γερμανική τους πείρα, παρά στήν έλληνική παράδοση.

Η ἐπικράτηση τῶν Βαυαρῶν, ή χρησιμοποίησή τους στά ἀνώτερα ἀξιώματα (βαυαροκρατία), τό ἀπολυταρχικό πολίτευμα ὡς τά 1843 καί οι κατόπιν ἐπεμβάσεις τοῦ "Οθωνα" στήν πολιτική ζωή τῆς χώρας, προκαλοῦσαν δυσαρέσκειες, πού τίς ἔκαναν μεγαλύτερες οι ἀποτυχημένες ἀπόπειρες γιά τήν πραγματοποίηση τῶν ἔθνικῶν πόθων.

Από οἰκονομική αποψη τό κράτος ἀντιμετώπιζε πολλές δυσκολίες, ἐπειδή ήταν πολύ περιορισμένο ἀδαφικά. Τό βασικό του εἰσόδημα προερχόταν ἀπό τή ναυτιλία, πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ μετά τήν ἀπελευθέρωση, μέ κέντρο τό λιμάνι τῆς Σύρου.

Από έξωτερική αποψη τά πράγματα ήταν τό ἵδιο δύσκολα. Κάθε μιά από τίς προστάτιδες δυνάμεις, δηλαδή Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσία, πού διατηρούσαν τήν πολιτική της στήν Α. Μεσόγειο εἶχε γίνει δξύτερος, προσπαθοῦσε νά αὐξήσει τήν ἐπιρροή της στήν Ελλάδα. Από φόβο μήπως ἀνατραπεῖ ή ίσορροπία στά Βαλκάνια οι δυτικές δυνάμεις ξαναγύρισαν ἀμετακίνητα στό δόγμα τῆς τουρκικῆς ἀκεραιότητας καί καταπολεμοῦσαν κάθε προσπάθεια τῶν "Ελλήνων" ἀπελευθερώσουν τους ύπόδουλος ἀδελφούς τους.

Από πολιτιστική αποψη οι "Ελληνες" ἀγωνίζονταν νά φτάσουν τό εύρωπαικό ἐπίπεδο. Η περιφρόνηση πρός κάθε τί πού θύμιζε τήν τουρκική κατοχή τους ἔκανε νά παραμερίσουν καί τήν έλληνική παράδοση τῆς τουρκοκρατίας. Η τέχνη καί ή λογοτεχνία ἐμπνεόταν γενικά από τά εύρωπαικά πρότυπα, ἀλλά ύπηρχαν καί πολλές ζωντανές καί δημιουργικές τάσεις, μέ κέντρο ίδιαίτερα τά "Ἐπτάνησα".

Γενικά
Χαρακτηριστικά

‘Υποδοχή του Οθωνα στο Ναύπλιο (Έθνικό Ιστορικό μουσείο).

‘Η κάθοδος τοῦ Οθωνα στήν ‘Ελλάδα

‘Εκλογή τοῦ
Οθωνα. Συνθῆκες

Μετά τήν παραίτηση τοῦ Λεοπόλδου τοῦ Σάξ – Κοβούργου καί τή δολοφονία τοῦ Καποδίστρια οἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἀποφάσισαν νά δώσουν τό ἑλληνικό στέμμα στόν “Οθωνα, δεύτερο γιό τοῦ Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας, καί ὑπέγραψαν δύο σχετικές συνθῆκες: τοῦ Λονδίνου (Μάϊος 1832), πού ἀναγνώριζε τήν ‘Ελλάδα ἀνεξάρτητο μοναρχικό κράτος, μέ βασιλέα τόν ‘Οθωνα, καί τῆς Κωνσταντινούπολης (Ιούλιος 1832), πού ἐπεξέτεινε τά σύνορα τῆς ‘Ελλάδας πάλι ἀπό τόν Παγασητικό ώς τόν ‘Αμβρακικό κόλπο.

Οι τρεῖς δυνάμεις ἔδωσαν στήν ‘Ελλάδα ἔνα δάνειο ἀπό 60 ἑκατ. φράγκα καί ἐπέτρεψαν στόν “Οθωνα νά φέρει μαζύ του 3500 Βαυαρούς στρατιώτες γιά νά ἐπιβάλει τήν τάξη.

‘Η Ε’ έθνική συνέλευση τοῦ “Αργους, πού εἶχε μεταφέρει τήν ἔδρα της στήν Πρόνοια τοῦ Ναυπλίου, ἐπικύρωσε τήν ἐκλογή τοῦ “Οθωνα καί ἔστειλε στό Μόναχο ἀντιπροσωπεία ἀπό τόν ‘Ανδρέα Μισούλη, Νότη Μπότσαρη καί Δημ. Πλαπούτα νά τοῦ προσφέρει τό στέμμα.

‘Ο “Οθων ἔφασε στό Ναύπλιο τόν ‘Ιανουάριο 1833. Ἐπειδή ἦταν ἀνήλικος, τόν συνόδευε μία τριμελής ἀντιβασιλεία, πού θά κυβερνούσε ώς τό τέλος Μαΐου 1835. Τήν ἀποτελούσαν ὁ ‘Ιωσήφ φόν ‘Αρμανσμπεργκ, πρώην ύπουργός οἰκονομικῶν τῆς Βαυαρίας, ὁ Λουδοβίκος Μάουρερ, νομικός, καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου, καί ὁ Κάρολος “Αϊδεκ, στρατηγός. Ἀπό τούς τρεῖς μόνο ὁ “Αϊδεκ εἶχε ἐρθει στήν ‘Ελλάδα τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης καί τήν ἦσερε. Οι ἄλλοι δύο τή θαύμαζαν, ἀλλά τήν ἐβλεπαν γιά πρώτη φορά.

‘Ο λαός, κουρασμένος ἀπό τήν ἀναρχία, δέχτηκε μέ πολλή ἀγάπη καί ἐνθουσιασμό τόν “Οθωνα, πού ἦταν ὁ πρώτος βασιλιάς στήν ‘Ελλάδα καί ὁ γιός τοῦ φιλέλληνα Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας.

Κάθοδος τοῦ
Οθωνα στήν
‘Ελλάδα

‘Η όργανωση τοῦ κράτους ἀπό τήν ἀντιβασιλεία

Παρά τίς μεγάλες δυσκολίες ἡ κατάσταση πού ἀντιμετώπιζε ἡ ἀντιβασιλεία ἦταν λιγότερο δύσκολη ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Καποδίστρια. ‘Η Ἑλλάδα εἶχε ἀναγνωριστεῖ ἀνεξάρτητο κράτος, ὑπῆρχε τό δάνειο, ὁ βαυαρικός στρατός, ὁ λαός ἦταν κουρασμένος καὶ πρόθυμος νά πειθαρχῆσει καί οἱ μεγάλες δυνάμεις ἦταν φιλικές.

Ἡ ἀντιβασιλεία γιά νά όργανωσει τό ἐλληνικό κράτος 1) συνέστησε τακτικό στρατό 2) ἀνακήρυξε τήν ἐλληνική ἐκκλησία ἀνεξάρτητη, ἂν καί δογματικά ἔνωμένη μέ τό πατριαρχεῖο Κων/πόλεως 3) διαίρεσε διοικητικά τή χώρα σέ νομούς, ἐπαρχίες, δήμους καί κοινότητες, ἔδωσε στίς μεγάλες πόλεις καί στούς νομούς τά ἀρχαῖα ὄνόματα, ὅπου δέν εἶχαν διατηρηθεῖ, κατάργησε τήν τοπική αὐτοδιοίκηση καί ὄργάνωσε ἔνα γραφειοκρατικό συγκεντρωτικό σύστημα, ἀνάλογο μέ τῆς Βαυαρίας. — Οι τοπικές ἀρχές (νομάρχης, ἐπαρχος, δήμαρχος) θά διορίζονταν ἀπό τό κράτος. Οι φόροι θά συγκεντρώνονταν στό κέντρο καί αὐτό θά φρόντιζε γιά τίς ἀνάγκες τῶν ἐπαρχιῶν 4) ἤδρυσε ἔξατάξια δημοτικά σχολεῖα (πού κατά τό γερμανικό σύστημα θά συντηροῦσαν οἱ δῆμοι καί θά ἥλεγχαν οἱ πολίτες), τετρατάξια γυμνάσια, καί πρόβλεψε τήν ἤδρυση πανεπιστημίου, πού ἀρχισε νά λειτουργεῖ στά 1838 5) όργάνωσε δικαστήρια καί ὁ Μάουρερ ἔγραψε τή δικανική νομοθεσία σύμφωνα μέ τά βαυαρικά πρότυπα 6) καθόρισε τή φορολογία διατηρησε δημως τόν παλιό φόρο τῆς δεκάτης (10% στό ἀκαθάριστο γεωργικό είσόδημα) καί τά διαγωγικά τέλη (έσωτερικά τελωνεῖα).

‘Η όργανωση τῆς ἀντιβασιλείας διατηρήθηκε πολύ καί σέ μερικά σημεία διατηρεῖται ἀκόμη. Γι’ αὐτό εἶχε καί μεγαλύτερη σημασία γιά τό ἐλληνικό κράτος.

‘Η προσπάθεια τῶν ἀντιβασιλέων ἦταν εἰλικρινής, ἀλλά ἡ ἄγνοια τῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου δόηγησε σέ λάθη καί δημιούργησε προβλήματα. Τή μεγαλύτερη ἀντίδραση προκάλεσαν τά ἐκκλησιαστικά καί στρατιωτικά μέτρα. ‘Η ἀντιβασιλεία όργάνωσε τακτικό στρατό, ἀλλά ὑπῆρχαν τά σώματα τῶν ἀτάκτων, πού εἶχαν πολεμήσει καί ἐλευθερώσει αὐτό τό κράτος. Πολλοί κατάγονταν ἀπό ἔδαφη πού δέν εἶχαν ἐλευθερωθεῖ (‘Ηπειρο, Μακεδονία) καί δέν εἶχαν ἄλλο πόρο ζωῆς, ἐκτός ἀπό τό στρατιωτικό τους μισθό. Οι ἀντιβασιλεῖς, τούς διέταξαν νά καταταχοῦν στόν τακτικό στρατό, δηλαδή νά φορέσουν εύρωπαική στολή καί νά ύποταχτοῦν σέ μιά πειθαρχία πού δέν ἀνέχονταν. Οι διαμαρτυρίες τους χαρακτηρίστηκαν ταραχές καί ὁ βαυαρικός στρατός τούς ἀνάγκασε νά διαλυθοῦν ἢ νά φύγουν ἔξω ἀπό τά ἐλληνικά σύνορα. Αὐτό, καί τό γεγονός ὅτι ποτέ τό ἐλληνικό κράτος δέν εἶχε τά οἰκονομικά μέσα νά δώσει μιά ἀξιόλογη ἀποζημίωση στούς γέρους ἀγωνιστές, προκάλεσε τόν ἀγιάτρευτο καημό τῶν παλιών πολεμιστῶν τοῦ 1821, πού αἰσθάνονταν παραγκωνι-

Κατάσταση τῆς Ἑλλάδας ἐπί τῆς ἀντιβασιλείας

‘Οργάνωση τῆς Ἑλλάδας ἀπό τήν ἀντιβασιλεία

Προβλήματα πού δημιούργησαν τά μέτρα τῆς ἀντιβασιλείας

σμένοι καὶ ἀδικημένοι, καὶ πού φαίνεται στὰ ἀπομνημονεύματα πολλῶν ἀγωνιστῶν. Παράλληλα ἔστρεψε ἀρκετούς παλιούς στρατιῶτες στὴ ληστεία. "Ετσι ἔξηγεῖται τὸ πλήθος τῶν ληστῶν πού ταλαιπώρησε τὴν Ἑλλάδα στὴν ἐποχή τοῦ Ὀθωνα.

Τό ἑκκλησιαστικό θέμα δημιούργησε ἐπίσης ἀντιδράσεις, γιατὶ τὸ πατριαρχεῖο δέν ἀναγνώρισε τὴν ἑλληνική ἑκκλησία, παρὰ μόνο στὰ 1850. "Ετσι πολλοί ἔθεωρησαν σχισματική τὴν ἑκκλησία καὶ δημιουργήθηκε τὸ κόμμα τῶν «φιλορθοδόξων» πού ἥθελε τὴν ἔνωση μὲ τὸ πατριαρχεῖο καὶ τὴν κατάργηση τῆς ἀντιβασιλείας. Μέ τίς ἐνέργειες αὐτές σχετίζεται ἡ σύλληψη τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Πλαπούτα καὶ ἄλλων ἀγωνιστῶν, πού δικάστηκαν στὸ Ναύπλιο καὶ καταδικάστηκαν σὲ θάνατο. Στίς πέσεις τῆς ἀντιβασιλείας, πού ἐπιδιώξει αὐτή τὴν καταδίκη, μόνο δύο δικαστές δικαιούσης καὶ δικαιούσης μὴνες φυλακισμένος στὴν Ἀκροναυπλία. "Οταν δὲ ὁ Ὀθων ἐνηλικιώθηκε τοῦ ἔνωσε χάρη.

Μέ τὴν κατάργηση τῆς αὐτοδιοίκησης, πού ἤταν παράδοση αἰώνων, παραμελήθηκε ἡ ἐπαρχία. "Η παιδεία πῆρε καθαρά θεωρητική κατεύθυνση καὶ τά ἔξατάξια δημοτικά σχολεῖα ἔγιναν τά περισσότερα διτάξια ἢ μονοτάξια, γιατὶ οἱ δῆμοι δέν εἶχαν νά πληρώσουν τά ἔξοδα γιά τή συντήρησή τους.

"Η ἐπιβολή τοῦ ἀπολυταρχικοῦ συστήματος, ἡ βαυαροκρατία, οἱ διαφωνίες τῶν Ἰδιων τῶν ἀντιβασιλέων καὶ οἱ ἐπεμβάσεις τῶν δυνάμεων δημιουργοῦσαν ἄλλες ἀφορμές γιά δυσαρέσκεια. Παρ' ὅλα αὐτά ἐπί τῆς ἀντιβασιλείας ἔγινε ἡ πρώτη μετά τὴν Ἰδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου συστηματική προσπάθεια γιά ὁργάνωση ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθωνα ὡς τὸν Κριμαϊκό πόλεμο (1835 — 1853)

Παρά τίς ἐλπίδες τῶν Ἐλλήνων, καὶ ὅταν ἀνέλαβε προσωπικά τὴν ἔξουσία δὲ Ὁθων, ἔξακολούθησε νά κυβερνᾶ ἀπολυταρχικά καὶ διορισε Βαυαρούς πρωθυπουργούς.

Στά 1843 οἱ δυσαρεστημένοι στρατιωτικοί καὶ πολιτικοί (Λόντος, Μεταξᾶς, Ζωγράφος, Μακρυγιάννης, Καλλέργης) ὁργάνωσαν μιά ἐπανάσταση, πού ξέσπασε τῇ νύχτᾳ τῆς 2 — 3 Σεπτεμβρίου 1843. "Η ἐπανάσταση στάθηκε ἀναίμακτη, γιατὶ πῆραν μέρος σ' αὐτήν λαός καὶ στρατός καὶ ὑποστηρίχτηκε ἀπό τούς πρέσβεις τῶν δυνάμεων. "Ο Ὁθων ἀπομονωμένος ἀναγκάστηκε νά υποσχεθεῖ σύνταγμα καὶ νά καλέσει ἑθνική συνέλευση.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1844

Τὸ πρῶτο μετά τὴν ἀπελευθέρωση ἑλληνικό σύνταγμα δέν ἤταν

δημοκρατικό. Τό πολίτευμα ἄλλαξε σέ **συνταγματική μοναρχία**. Ο βασιλιάς κράτησε τήν ἑκτελεστική ἔξουσία, ή νομοθετική μοιράστηκε ἀνάμεσα σέ βουλή και γερουσία. Δινόταν ὅμως τό δικαίωμα τῆς ψήφου σχεδόν σέ δλους τούς "Ελληνες πάνω ἀπό 25 ἑτῶν.

Τά πρώτα βήματα τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ στήν 'Ελλάδα στάθηκαν δύσκολα. Δέν ύπηρχε παράδοση, οι ἐκλογές γίνονταν μέ σφαιρίδια και κρατούσαν πολλές μέρες, οι κομματικές ἀντιθέσεις ἔφταναν σέ αίματηρές συνκρούσεις.

"Ος τά μέσα τοῦ 19ου αἰ. διατρήθηκαν τά τρία κόμματα, ἀγγλικό, γαλλικό, ρωσικό, πού εἶχαν ίδρυθεῖ στήν ἐπανάσταση, μέ ἀρχηγούς τό Μαυροκοράτο, Κωλέπτη και Α. Μεταξᾶ. Γιά πολλά χρόνια κυβέρνησε τό κόμμα τοῦ Κωλέπτη, πού ἡ πολιτική του, τῆς μεγάλης ἰδέας, ἐνθουσιάζε τούς "Ελληνες.

Στρατηγός Μακρυγιάννης.

Τό ἔθνικό πρόβλημα και ἡ πολιτική τῆς μεγάλης ἰδέας

Τό πιο βασικό πρόβλημα γιά τό νέο ἐλληνικό κράτος ἦταν ἡ ἐπέκταση τῶν συνόρων και ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ὑπόδουλων ἀδελφῶν. Οι "Ελληνες ὀνειρεύονταν νά ἐλευθερώσουν τόν ἐλληνισμό τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης, και τῶν νησιῶν τοῦ Αιγαίου. Σέ μεγαλύτερη ἐκταση σοὶ πόθοι ἀπλώνονταν πρός τή Μ. Ἀσία και τήν Κωνσταντινούπολη, στά σύνορα τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. 'Η πολιτική αὐτή τῆς ἰδρυσης ἐνός μεγάλου ἐλληνικοῦ κράτους, πού νά περιβάλλει ὅλο τόν ἐλληνισμό μέ πρωτεύουσα τήν Κωνσταντινούπολη, ἦταν τό ὄνειρο τῆς μεγάλης ἰδέας, τό ιδανικό πού θέρμανε τόν ἐλληνισμό ώς τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. 'Ο "Οθων και ἡ γυναίκα του, ἡ βασίλισσα Ἀμαλία, ἔγιναν ἐνθουσιώδεις ὀπαδοί τῆς **μεγάλης ἰδέας**.

Τά δυό μεγάλα κόμματα τῆς ἐποχῆς, τοῦ Μαυροκοράτου και τοῦ Κωλέπτη, ἀντιμετώπιζαν διαφορετικά τό ἔθνικό θέμα: ὁ Μαυροκοράτος πίστευε ὅτι τό ἐλληνικό κράτος ἔπρεπε πρώτα νά ὁργανωθεῖ

Τό ιδανικό τῆς
μεγάλης ἰδέας

Επίκαιοι γραϊκοί
πύργοι από

καὶ ὕστερα νά ἐπιδιώξει ἐπέκταση τῶν συνόρων· ἀντίθετα ὁ Κωλέττης διακήρυξσε πώς πρίν ἀπό κάθε ἄλλο ἔπρεπε νά πραγματοποιηθεῖ ἡ μεγάλη ἴδεα.

Στό βάθος ὅμως τό ἑλληνικό κράτος τῆς ἐποχῆς ἑκείνης δέν εἶχε οὔτε τίς στρατιωτικές, οὔτε τίς οἰκονομικές δυνατότητες γιά νά πραγματοποιησει τή μεγάλη ἴδεα. Οι "Ἐλληνες πίστευαν ότι θά μποροῦσαν νά τό ἐπιτύχουν μέ τή βοήθεια τῶν τριῶν προστάτων δυνάμεων, ἀλλά δέ γινόταν καμιά διπλωματική προεργασία, γιά αὐτό καὶ ἡ πολιτική τῶν δυνάμεων ἔμενε ἀμετακίνητα ἔχθρική σέ κάθε προσπάθεια γιά ἐπέκταση τῶν ἑλληνικῶν συνόρων ἡ ἀναταραχὴ στά Βαλκανία. "Ἔτσι ἡ μεγάλη ἴδεα προβαλλόταν ἀπό τόν Κωλέττη περισσότερο γιά κομματικούς λόγους καὶ δέ γινόταν, οὔτε ἦταν εὔκολο νά γίνει τότε, ούσιαστική προσπάθεια γιά τήν πραγματοποίησή της.

'Η πολιτική τῶν δυνάμεων στήν Α. Μεσόγειο. Τό «ἀνατολικό ζήτημα»

Ανατολικό ζήτημα

Οι ἀντιθέσεις τῶν δυνάμεων στό βαλκανικό χῶρο κατά τά μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἔγιναν ὀξύτατες καὶ πῆραν τή μορφή ψυχροῦ πολέμου. 'Η Ρωσία ἐπιδίωκε τή διάλυση τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τήν ἔξοδο στό Αίγαο, ἐνώ οἱ ἄλλες δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία, Αύστρια, ἐπέμεναν στή διατήρηση καὶ τήν ἀκεραιότητα τοῦ τουρκικοῦ κράτους.

Καθώς ἡ τουρκική αὐτοκρατορία ἔξασθενοῦσε καὶ καθώς ὥριμαζε ἡ ἑθνική κίνηση τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ μεγάλωνε ἡ τάση μερικῶν τουρκικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπως ἡ Αἴγυπτος, νά γίνουν ἀνεξάρτητες, ἡ ἀνατολική Μεσόγειος βρισκόταν σέ μόνιμη ἀναταραχή. Κορύφωμα τῆς κρίσης στό 1839 ἦταν ἡ ἐπανάσταση τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, πού νίκησε τά τουρκικά στρατεύματα, ἔγινε κύριος τῆς Συρίας καὶ κινδύνευε νά διαλύσει τό τουρκικό κράτος. Οι δυνάμεις, πού δέν ἦθελαν ἰσχυρή Αἴγυπτο στό Σουέζ, ἐπενέβησαν καὶ τόν ἀνάγκασαν νά ύποχωρήσει ἀναγνωρίζοντας τήν ἀνεξαρτησία τῆς Αίγυπτου (1841) καὶ παραχωρώντας του τήν ισόβια κατοχή τῆς Συρίας.

Οι ἀδιάκοπες κρίσεις στά Βαλκάνια καὶ οἱ ἀντιθέσεις τῶν συμφερόντων ἔκαναν τό ζήτημα τῆς Τουρκίας, τό «ἀνατολικό ζήτημα», ὅπως τό ὄνόμαζαν οἱ εύρωπαίοι διπλωμάτες τό ποιό περίπλοκο καὶ ἐπικίνδυνο θέμα τῆς εύρωπαϊκῆς πολιτικῆς στό 19ο αἰώνα.

'Ο Κριμαϊκός πόλεμος (1853 – 1856)

Κριμαϊκός πόλεμος.
Αίτια. Άφορμή

'Η ἀπόπειρα τῆς Ρωσίας νά λύσει δυναμικά τό ἀνατολικό ζήτημα διαλύοντας τήν τουρκική αὐτοκρατορία, ἄλλαξε τόν ψυχρό πόλεμο σέ θερμό καὶ προκάλεσε μιά εύρωπαϊκή σύγκρουση πού όνομάστη-

κε Κριμαϊκός πόλεμος, ἐπειδή οἱ σοβαρότερες ἐπιχειρήσεις ἔγιναν στήν Κριμαία.

‘Ο Ναπολέων Γ’, αύτοκράτορας τῆς Γαλλίας, ἀνανέωσε τίς παλιές συμφωνίες μέ τήν Τουρκία (**διομολογήσεις**) καὶ ἐπέτυχε νέες διευκολύνσεις γιά τό γαλλικό ἐμπόριο καὶ προνόμια γιά τούς καθολικούς στούς Ἀγίους τόπους. Αὐτό ἔδωσε ἀφορμή στὸν Τσάρο Νικόλαο Α’ νά ζητήσει ἀνάλογα προνόμια γιά τό δρθόδοξο πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ νά ἀπαιτήσει τό δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν δρθοδόσων τῆς Ἀνατολῆς πού τοῦ ἔδιναν οἱ παλιές συνθῆκες. ‘Η Τουρκία, πού τήν ἐνίσχυαν οἱ δυτικές δυνάμεις, ἀρνήθηκε καὶ ἡ Ρωσία τῆς κήρυξε τόν πόλεμο.

Τά ρωσικά στρατεύματα κατέλαβαν τίς Ἡγεμονίες, ἀλλά ἡ Ἅγγλια καὶ ἡ Γαλλία συμμάχησαν μέ τούς Τούρκους στά 1854. Οἱ Ἅγγλογάλλοι ἔκαναν ἐπίθεση στήν Κριμαία, πολιόρκησαν καὶ κατέλαβαν τή Σεβαστούπολη, ναύσταθμο τῶν Ρώσων. ‘Ο τσάρος Νικόλαος Α’ πέθανε κατά τή διάρκεια τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ διάδοχός του Ἀλέξανδρος Β’ ἀναγκάστηκε νά ύποχωρήσει. ‘Η εἰρήνη ύπογράφτηκε στό Παρίσι (1856).

Νικόλαος Α’

‘Η συνθήκη τῶν Παρισίων. Τά κυριότερα ἄρθρα

Μέ τή συνθήκη τῶν Παρισίων

1) ‘Ο Δούναβης χαρακτηρίστηκε ἐλεύθερος γιά τά ἐμπορικά πλοῖα ὅλων τῶν κρατῶν.

2) ‘Ο Εὐζείνος Πόντος ἔγινε ούδέτερος. ‘Η Ρωσία καὶ ἡ Τουρκία θά διατηροῦσαν ἐλάχιστα πλοῖα γιά τήν ἀσφάλεια τῶν ἀκτῶν.

3) Οἱ Ἡγεμονίες θά ἥταν ύπό τήν προστασία ὅλων τῶν εύρωπαικῶν δυνάμεων.

4) “Ολες οἱ δυνάμεις πού ὑπέγραψαν τή συνθήκη ἐγγυήθηκαν τήν ἀκεραιότητα τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

5) ‘Ο σουλτάνος ἔδωσε προνόμια στούς χριστιανικούς πληθυσμούς τῆς Τουρκίας μέ ἔνα ἐπίσημο ἔγγραφο (Χάτι Χουμαγιούν) πού περιλήφθηκε στή συνθήκη τῶν Παρισίων.

‘Αρθρα τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1856)

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ

‘Η συνθήκη τῶν Παρισίων ἔχει μεγάλη σημασία γιά τήν τύχη τῆς Βαλκανικῆς. Μέ τή συνθήκη αὐτή, πού ἥταν μιά μεγάλη ἥττα γιά τή ρωσική πολιτική, ἡ Ρωσία ἔχασε ὅλα τά προνόμια τῆς ἐποχῆς τῆς Αἰκατερίνης Β’ καὶ ἡ ἐπιρροή της περιορίστηκε πέρα ἀπό τό Δούναβη καὶ τόν Εὔζεινο Πόντο, ἐνῶ ἀντίθετα ἀύξηθηκε ἡ ἀγγλογαλλική ἐπιρροή στά Βαλκάνια.

Γιά νά ἰσορροπήσει τήν ἀπώλεια αὐτή ἡ Ρωσία στράφηκε πρός τήν Ἀπω Ἀνατολή. Κατέλαβε τή Μαντζουρία τό Πόρτ “Αρθουρ καὶ δοκίμασε νά διεισδύσει στήν Κίνα. Στά Βαλκάνια μετά τό 1856 ἔ-

Σημασία τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων

καινίασε τήν πολιτική τοῦ πανσλαβισμοῦ, δηλαδή τήν προσπάθειαν νά βγει στό Αίγαο διά μέσου φίλικῶν της σλαβικῶν κρατῶν. "Ετοι ἄρχισε νά ύποστηρίζει τίς σλαβικές φυλές τῆς Βαλκανικῆς, τούς Σέρβους καί ίδιαίτερα τούς Βουλγάρους. 'Η πολιτική αὐτή ἐνίσχυσε τό έθνικό κίνημα τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ἀλλά προκάλεσε καί ἀντιθέσεις καί συγκρούσεις ἀνάμεσά τους.

Οι "Ελληνες καί ὁ Κριμαϊκός πόλεμος

Οι "Ελληνες καί ὁ
Κριμαϊκός πόλεμος

Οι "Ελληνες προσπαθώντας νά ἐπωφεληθοῦν ἀπό τόν Κριμαϊκό πόλεμο ἄρχισαν ἐπαναστάσεις στή Θεσσαλία καί τήν "Ηπειρο. 'Ο "Οθων καί ἡ Ἀμαλία ύποστηριξαν μέ δένθουσιασμό τόν ἀγώνα. 'Η Ἀγγλία καί ἡ Γαλλία ὅμως, ἀφοῦ δέν κατόρθωσαν μέ διπλωματικές πιέσεις νά σταματήσουν τίς ἐπαναστάσεις, ἔστειλαν τούς στόλους τους στόν Πειραιᾶ καί ἀπέκλεισαν τά ἐλληνικά λιμάνια σταματώντας κάθε οἰκονομική Κίνηση. 'Ο στρατός τῶν Ἀγγλογάλλων ἔκανε προσβλητικές γιά τούς βασιλεῖς παρελάσεις στήν Ἀθήνα. 'Από κάποιο καράβι, πού ἤρθε ἀπό τήν Κριμαία μεταδόθηκε χολέρα. Τέλος δό "Οθων ἀναγκάστηκε νά ύποχωρήσει. Σχημάτισε κυβέρνηση ἀπό τό ἀγγλογαλλικό κόμμα, μέ πρόεδρο τό Μαυροκορδάτο, καί ἐγκατέλειψε τίς ἐπαναστάσεις, πού τίς κατέπνιξαν οἱ Τοῦρκοι. 'Η κατοχή τοῦ Πειραιᾶ ὅμως κράτησε ὡς τά 1857.

Τά γεγονότα αὐτά ὑπῆρχαν ὀδυνηρά, ἀλλά ὡς ἔνα σημεῖο καί ὠφέλιμα γιά τούς "Ελληνες. Κατάλαβαν πώς καμιά εύρωπαική δύναμη δέν ἤταν διατεθειμένη νά θυσιάσει τά συμφέροντά της γιά νά ύποστηριξει τά ἐλληνικά δίκαια. Τά τρία κόμματα διαλύθηκαν, ἐπικράτησε ἔθνική ἐνότητα, δό "Οθων ἔγινε δημοφιλής. Σ' αὐτό τό διάστημα τῆς γαλήνης ἔγιναν τά περισσότερα δημόσια ἔργα, καλυτέρεψε ἡ οἰκονομία, ἀναπτύχθηκε ἡ ναυτιλία, χτίστηκαν πολλά πνευματικά καί φιλανθρωπικά ίδρυματα μέ δωρεές πλουσίων "Ελλήνων καί ἄρχισε ἡ πρώτη σοβαρή πνευματική κίνηση.

Μέ τό τέλος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου καί τό **χάτι χουμαγιούν** ἀναδιοργανώθηκαν οἱ κοινότητες τοῦ ἀλύτρωτου ἐλληνισμοῦ καί ἄρχισε πάλι ἐκεῖ μιά μεγάλη πνευματική καί οἰκονομική δραστηριότητα. 'Ιδρυθηκαν σχολεῖα, φιλολογικοί σύλλογοι καί ἀλλά ίδρυματα στήν Πόλη, στή Σμύρνη, ἀλλά καί στή Μακεδονία καί τήν "Ηπειρο καί στίς πλούσιες καί μεγάλες ἐλληνικές κοινότητες τῆς Β. Βαλκανικῆς, ιδίως στά παράλια τοῦ Εὔξεινου Πόντου, ὅπου ζοῦσε μιά πλούσια καί ἴσχυρή ἐλληνική ἀστική τάξη, καί ὅπου ταξίδευαν καί ἐμπορεύονταν τά ἐλληνικά καράβια. 'Η μεγάλη αὐτή κίνηση, πού μοιάζει μέ νέο ἐλληνικό διαφωτισμό, προετοίμασε τή δεύτερη μεγάλη ἔθνική ἔξορμηση τοῦ ἐλληνισμοῦ, τούς βαλκανικούς πολέμους.

'Η ἔξωση τοῦ "Οθωνα

'Η ἐσωτερική γαλήνη κράτησε πολύ λίγο. Στά 1860 ἡ ἔνωση

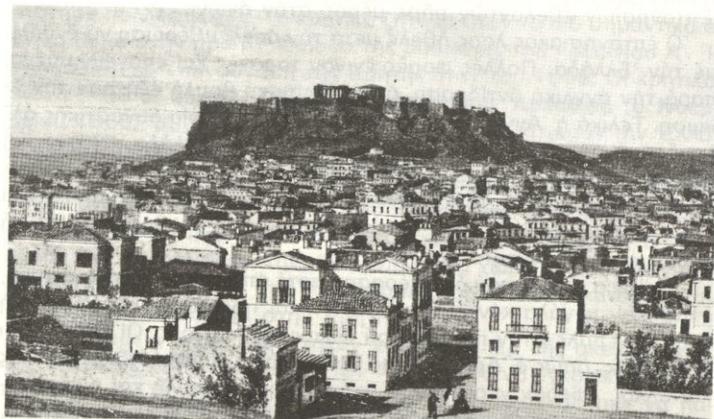
τῆς Ιταλίας ξεσήκωσε νέο ένθουσιασμό. Οι "Ελληνες πίστευαν πώς Θά πραγματοποιηθοῦν ἐπί τέλους οἱ ἔθνικοι πόθοι καὶ πῶς ὁ Γαριβάλδι θά κάνει ἀπόβαση στήν "Ηπειρο. Γρήγορα ὅμως ἀκολούθησε ἡ ἀπογοήτευση. 'Ο "Οθων θεωρήθηκε ὑπεύθυνος γιά τή νέα ἀποτυχία. Τόν κατηγοροῦσαν γιά ἀπολυταρχισμό, παράβαση τοῦ συντάγματος, τήν Ἀμαλία γιά ἐπεμβάσεις στήν πολιτική. 'Η ἔλλειψη διαδόχου καὶ ἡ ἔχθρότητα τῶν δυνάμεων μεγάλων τήν ἀντίδραση. 'Ο "Οθων δέν ἔδειξε θάρρος καὶ διορατικότητα. Ἀρκέστηκε νά ἀντικαθιστᾶ τή μία αὐλόφιλη κυβέρνηση μέ τήν ἄλλη. Τέλος μιά ἐπανάσταση, πού ξέσπασε τόν Ὁκτώβριο τοῦ 1862, τόν ύποχρέωσε νά παραιτηθεῖ καὶ νά φύγει στή Βαυαρία, ὅπου καὶ πέθανε στά 1867.

"Εξωση τοῦ
"Οθωνα

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ, ΘΕΜΑΤΑ

1. Ποιά προβλήματα ἑσωτερικά καὶ ἔξωτερικά εἶχε νά ἀντιμετωπίσει τό ἐλληνικό κράτος κατά τήν ἐποχή τοῦ "Οθωνα;
2. Πώς ὅργανώθηκε τό ἐλληνικό κράτος στήν ἐποχή τῆς ἀντίβασιλείας καὶ ποιές ἀδυναμίες παρουσιάσει ἡ ὄργανωση αὐτή; Γιά ποιούς λόγους;
3. Ποιές ἦταν τάσεις τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐπί "Οθωνα καὶ γιά ποιούς λόγους δέν πραγματοποιήθηκε ἡ μεγάλη ίδεα;
4. Ποιά ἦταν ἡ πολιτική τῶν δυνάμεων στήν ἀνατολική Μεσόγειο;
5. Ποιά ἦταν τά αίτια καὶ ποιό τό ἀποτέλεσμα τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου; Σημασία τῆς συνθήκης τοῦ 1856 γιά τά Βαλκάνια καὶ τήν Ἐλλάδα.
6. Ποιά ἦταν ἡ κατάσταση τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους (ἐπιπεύγματα καὶ ἀποτυχίες) στό τέλος τῆς βασιλείας τοῦ "Οθωνα;

"Η Ἀθήνα (Άπό τό λεύκωμα τοῦ Μαρίνου Π. Βρεττοῦ, *AI Νέαι Ἀθῆναι, 1861*).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α' (1863 – 1913)

ΕΚΛΟΓΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α'

Έκλογή Γεωργίου Α'

Μετά τήν ἔξωση τοῦ "Οθωνα συνῆλθε ἡ Β' ἔθνική συνέλευση στήν Ἀθήνα γιά νά ψηφίσει ἔνα νέο σύνταγμα καί νά ἐκλέξει ἔνα νέο βασιλιά. Πέρασαν ἀρκετοὶ μῆνες ἀβεβαιότητας καί ἀναρχίας. Τέλος οἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις συμφώνησαν νά ὑποδείξουν τόν πρίγκηπα Γουλιέλμο – Γεώργιο τῆς Δανίας καί ἡ συνέλευση τόν ἔξελεξε μέ τό ὄνομα Γεώργιο Α'.

Ο Γεώργιος Α' ἔφτασε στήν Ελλάδα τόν Οκτώβριο τοῦ 1863. Τά πρῶτα γεγονότα τῆς βασιλείας του ἦταν ἡ ἔνωση τῆς Επτανήσου καί ἡ ψήφιση τοῦ συντάγματος.

Η ἔνωση τῆς Επτανήσου

Ένωση Επτανήσου
(1864)

Η Επτάνησος ἀνήκε ὡς τά 1797 στούς Βενετούς. Μέ τή συνθήκη τοῦ Καμποφόρου πέρασε στούς Γάλλους, πού τήν κράτησαν ὡς τά 1800. Μετά ὁργανώθηκε σέ κράτος (Ἐπτάνησος Πολιτεία) ὑποτελές στή Ρωσία καί Τουρκία. Μετά τή συμφωνία τοῦ Τίλσιτ οἱ Ρώσοι παραιτήθηκαν ἀπό τήν προστασία τῆς Επτανήσου καί τήν ἄφησαν πάλι στούς Γάλλους (1807 – 1809). Ἀργότερα κατέλαβαν τά νησιά οἱ Ἀγγλοί. Στό συνέδριο τῆς Βιέννης ὁ Καποδίστριας ἀγωνίστηκε νά μή χαρακτηριστοῦν τά νησιά «ἄγγλικη κτήση», γιατί τότε θά ἦταν πολύ δύσκολη ἡ ἀπελευθέρωσή τους, ἀλλά νά γίνουν ὑποτελές κράτος «Ιόνιος Πολιτεία» ὑπό τήν προστασία τῆς Ἀγγλίας πού θά διόριζε ἔκει ἔναν ἀρμοστή.

Στήν Ἑλληνική ἐπανάσταση τά Ιόνια νησιά βοήθησαν ὅσο μποροῦσαν ύλικά καί ἡθικά καί παρά τίς ἀγγλικές διώξεις ἔνα σῶμα Επτανησίων ἐθελοντῶν πῆρε μέρος στόν ἀγώνα.

Ο ἐπτανησιακός λαός ἥθελε μετά τήν ἀπελευθέρωση νά ἔνωθει μέ τήν Ελλάδα. Πολλές φορές ἔγιναν ταραχές καί ἐπανειλημένα, παρά τήν ἀγγλική ἀντίδραση, ἡ ἐπτανησιακή βουλή ἐζήτησε τήν ἔνωση. Τελικά ἡ Ἀγγλία ἀποφάσισε, μέ τήν εύκαιρια δυναστικῆς ἀλλαγῆς, νά παραχωρήσει τά Ιόνια νησιά στήν Ελλάδα. Η σχετική συνθήκη υπογράφτηκε τό Μάρτιο 1864. Τίς διαπραγματεύσεις ἔκανε, νέος ἀκόμα, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης καί κατόρθωσε νά ἀπαλείψει πολλούς δυσμενεῖς γιά τήν Ελλάδα όρους μέ τή σταθερότητα καί τή διπλωματική ίκανότητά του.

Τά Ιόνια νησιά, πού δέν πέρασαν ποτέ ἀπό τήν τουρκική κατοχή, στάθηκαν μεγάλα κέντρα γραμμάτων καί πολιτισμοῦ καί ἡ ἔνωση τους συνέβαλε στήν πρόοδο τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Οι ἐπτανήσιοι βουλευτές, ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ Λορέντζος Μαβίλης καί ἄλλοι, ἔφεραν νέο πνεῦμα στήν Ἑλληνική βουλή καί ἡ ἐπτανησιακή λογοτεχνία ἐπηρέασε τήν ἔξελιξη τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Τό σύνταγμα τοῦ 1864

Τό σύνταγμα τοῦ 1864 ἦταν δημοκρατικό. Καθόριζε ώς πηγή τῆς ἔξουσίας τό ἔθνος. 'Η γερουσία καταργήθηκε καί τή νομοθετική ἔξουσία ἀσκοῦσε μόνο ἡ βουλή πού ἐκλεγόταν μέ ἄμεση, μυστική καί καθολική ψηφοφορία. 'Ο βασιλιάς διόριζε κυβέρνηση πού νά ἔξασφαλίζει τήν ψῆφο ἐμπιστοσύνης τῆς βουλῆς καί νά ἐλέγχεται ἀπό τή βουλή. Μετά τό 1875, ύστερα ἀπό σχετικό ἄρθρο πού δημοσίευσε ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ἐφαρμόστηκε ἡ ἀρχή τῆς «**δεδηλωμένης πλειοψηφίας**» ὅπως καί στήν 'Αγγλία, δηλαδή ἡ ἀρχή νά δίνει ὁ βασιλιάς τήν ἐντολή τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυβέρνησης στόν ἀρχηγό τοῦ κόμματος πού εἶχε τήν πλειοψηφία στή βουλή. 'Ο βασιλιάς ἔγινε ἔτσι ἀνεύθυνος, γι' αὐτό ὅλους τούς νόμους προσυπέγραφε ὁ ἀρμόδιος ὑπουργός. 'Ιδρυθηκε ἀκόμα ἔνα ἀνώτατο δικαστήριο, τό συμβούλιο ἐπικρατείας, γιά νά ἐλέγχει, ἃν οι νόμοι πού ψηφίζονταν ἦταν σύμφωνοι μέ τό σύνταγμα.

Τά παλιά κόμματα, ἀγγλικό, γαλλικό, ρωσικό, διαλύθηκαν μετά τόν Κριμαϊκό πόλεμο. Τά νέα πού σχηματίστηκαν ἦταν πιό πολύ κόμματα προσώπων, καί ὅχι ἀρχῶν, καί ἦταν πολλά, πράγμα πού δημιουργοῦσε πολιτική ἀστάθεια καί συχνές ἀλλαγές κυβερνήσεων. "Ομως στήν ἐποχῇ αὐτή ἀναπτύχθηκε ἡ πολιτική ζωή, τότε ἐμφανίστηκαν καί ἔδρασαν οι πρῶτοι μεγάλοι "Ελληνες πολιτικοί, ὁ 'Αλέξανδρος Κουμουνδούρος, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης καί ἀργότερα ὁ 'Ελευθέριος Βενιζέλος.

Ἡ ἐπανάσταση τῆς Κρήτης (1866 – 1869)

'Η Κρήτη, πού ἥθελε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπό τόν τουρκικό ζυγό, ἐπαναστάτησε πολλές φορές. Τό κρητικό ζήτημα ἦταν τό πιό σημαντικό ἔθνικό θέμα στήν πρώτη περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α'. 'Η σπουδαιότερη ἐπανάσταση τῆς Κρήτης ἦταν τοῦ 1866. Οἱ κρητικοί ἀγώνες καί οι θυσίες, ὅπως ἡ **ἀνατίναξη τοῦ 'Αρκαδιοῦ** (8 Νοεμβρίου 1866), συγκίνησαν τήν Εύρωπη καί ἀναστάτωσαν τήν 'Ελλάδα, πού τάχθηκε σύσσωμη στό πλευρό τοῦ κρητικοῦ λαοῦ.

Πολλοί "Ελληνες ἀξιωματικοί πήγαν νά πολεμήσουν στήν Κρήτη, ἡ κυβέρνηση Κουμουνδούρου, μέ ὑπουργό ἔξωτερικῶν τό Χαρίλαο Τρικούπη, ὑποστήριξε τήν ἐπανάσταση καί ὅπλισε καράβια (τό «'Αρκάδι», τό «Πανελλήνιο», τήν «'Ενωση»), πού χωρίς σημαία, σάν πειρατικά, καταδιωκόμενα ἀπό τούς τουρκικούς στόλους, κατόρθωσαν νά μεταφέρουν ἑφόδια στήν Κρήτη.

Οι δυνάμεις ὅμως κηρύχτηκαν καί πάλι ύπέρ τῆς ἀκεραιότητας τῆς Τουρκίας καί ύποχρέωσαν τόν Γεώργιο Α' νά ἐγκαταλείψει τήν ἐπανάσταση: 'Η κυβέρνηση Κουμουνδούρου ἀναγκάστηκε νά παραιθῇ, ἡ κρητική ἐπανάσταση ἐγκαταλείφθηκε καί ἔσβησε. 'Αρ-

Σύνταγμα 1864

Ἐπανάσταση Κρήτης
(1866 – 1869)

Ο ἡγούμενος
τοῦ 'Αρκαδιοῦ
Γαβριήλ

281

γότερα, μέ τή μεσολάβηση τῶν δυνάμεων ὁ σουλτάνος ἔδωσε ἔνα σύνταγμα στήν Κρήτη (χάρτης τῆς Χαλέπας, 1878) πού τήν ἀναγνώριζε ύποτελή ἡγεμονία, μέ χριστιανό ἡγεμόνα, βουλή καί ἀστυνομία ἀπό ντόπιους καί μέ ἐπίσημη γλώσσα τήν ἑλληνική. Ἀλλά τό κρητικό ζήτημα δέν ἔκλεισε.

‘Η ἑθνική κίνηση στά Βαλκάνια. Πανσλαβισμός.

‘Από τό δεύτερο μέρος τοῦ 19ου αἰ. ἐντάθηκε ἡ ἑθνική κίνηση στά Βαλκάνια. Αὐτό ὄφειλεται στίς γενικές συνθῆκες, ἀλλά καί στό πρόγραμμα τοῦ πανσλαβισμοῦ πού ἀρχισε ἡ Ρωσία μετά τόν Κρημαϊκό πόλεμο. Θέλοντας νά βγει στό Αίγαιο διά τῶν σλαβικῶν κρατῶν ἡ Ρωσία υποστήριξε καί ύποκίνησε τήν ἑθνική κίνηση τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ίδιως, τῶν Βουλγάρων.

Στά 1870 οι Βουλγαροί πέτυχαν ἀπό τούς Τούρκους τήν ἀπόσπαση τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας ἀπό τό πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης. ‘Ιδρυσαν αὐτοκέφαλη βουλγαρική ἐκκλησία, πού ὀνομάστηκε «έξαρχία», καί πού τό οἰκουμενικό πατριαρχεῖο δέν τήν ἀναγνώρισε, παρά πολύ ἀργότερα. Τό κήρυγμα καί ἡ λειτουργία θά γινόταν σέ βουλγαρική γλώσσα· τά σύνορα τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας ἔμεναν ἐπίτηδες κάπως ἀκαθόριστα: θά ἀνῆκαν στήν έξαρχία τά χωριά, πού τά 3/4 τῶν κατοίκων θά τό ζητοῦσαν. Αὐτό ἔδωσε τήν εύκαιρια νά ἀσκηθεὶ μεγάλη προπαγάνδα στά σλαβόφωνα ἑλληνικά χωριά τῆς Μακεδονίας.

Ρωσοτουρκικός πόλεμος. Συνθήκη ‘Αγίου Στεφάνου (1878)

‘Η ἴδρυση τῆς έξαρχίας ἦταν τό πρῶτο βῆμα γιά τήν ἑθνική ἀνεξαρτησία τῶν Βουλγάρων. Ἀργότερα ἐκδηλώθηκαν ἐπαναστάσεις στίς σερβικές περιοχές τῆς Βοσνίας καί Ἐρζεγοβίνης καί στή Βουλγαρία. Οι Τούρκοι τίς κατέπνιξαν μέ φοβερές σφαγές. Σέ λίγο τό Μαυροβούνιο (ἱδρεινή περιοχή στή Β. Ἀλβανία πού είχε μείνει σχεδόν ἐλεύθερη σ’ δλη τήν Τουρκοκρατία) καί ἡ Σερβία κήρυξαν τόν πόλεμο τῆς Τουρκίας. Οι δυνάμεις ἐπενέβησαν γιά νά ἡσυχάσουν τά πράγματα, ἀλλά ἡ Τουρκία κατόρθωσε νά τίς παραπλανήσει μέ ἀπατηλές ύποσχέσεις. Μετά τήν ἐγκατάλειψη τῆς πρασπάθειας γιά ειρήνευση ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τόν πόλεμο τῆς Τουρκίας καί τά ρωσικά στρατεύματα ἔφτασαν στόν ‘Αγιο Στέφανο, ἔξω ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. ‘Εκεῖ ύποχρεώθηκαν οι Τούρκοι νά υπογράψουν τήν ειρήνη τοῦ ‘Αγίου Στεφάνου (1878), πού πραγματοποιοῦσε τό πρόγραμμα τοῦ πανσλαβισμοῦ.

Μέ τή συνθήκη τοῦ ‘Αγίου Στεφάνου ιδρύθηκαν τά πρῶτα ἀνεξάρτητα βαλκανικά κράτη (Σερβία, Ρουμανία, Μαυροβούνιο), πού εἶχαν μικρότερη ἀπό τή σημερινή τους ἔκταση. Τό σημαντικότερο ἄρ-

Βουλγαρική έξαρχία
(1870)

Ρωσοτουρκικός
πόλεμος. Συνθήκη
‘Αγίου Στεφάνου
(1878)

Θρο της ὅμως ἦταν αὐτό πού Ἰδρυε ἔνα μεγάλο ὑποτελές βουλγαρικό κράτος ἀπό τὸ Δούναβη ὡς τὸ Αίγαοι, πού περιλάμβανε τὴν Α. Μακεδονία, ἐκτός ἀπό τὴν Χαλκιδική, καὶ τὴν περιοχή τοῦ Μοναστηρίου ὡς τὴ λίμνη τῆς Ἀχρίδας.

Ἡ ὑποτελής αὐτῇ Βουλγαρία ούσιαστικά ἀπομόνωνε τὴν Τουρκία ἀπό τὰ βαλκανικά της ἐδάφη καὶ ἡ ἐπέκτασή της σὲ περιοχές ἐλληνικές καὶ σερβικές ἀναστάτωσε καὶ τούς δύο λαούς.

Ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου (1878)

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῶν δυτικῶν δυνάμεων, καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἀγγλίας, πού ἀπείλησε πόλεμο. Ἐτσι οἱ Ρώσοι ἀναγκάστηκαν νά τὴν ὑποβάλουν γιά ἀναθεώρηση σὲ ἔνα εὐρωπαϊκό συνέδριο στὸ Βερολίνο μέ πρόεδρο τὸν Βίσμαρκ. ᩴ συνθήκη ἀναθεωρήθηκε, ἵδιως στά ἄρθρα πού ἀφοροῦσαν τὴ Βουλγαρία.

Τὰ κυριότερα ἄρθρα τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, πού ἀντικατέστησε τὴ συνθήκη τοῦ Ἀγ. Στεφάνου καὶ καθόρισε τὴν τύχη τῆς Βαλκανικῆς ὡς τὰ 1913, εἶναι:

1) Ἡντὶ τῆς μεγάλης Βουλγαρίας ἰδρύθηκε ἔνα μικρό ὑποτελές Βουλγαρικό κράτος ἀπό τὸν Δούναβη ὡς τὸν Αἴμο, μέ πρωτεύουσα τὴ Σόφια.

2) Ἡ Θρακική περιοχή ἀπό τὸν Αἴμο ὡς τὰ σημερινά ἐλληνικά σύνορα ἔγινε μιά δεύτερη ἡγεμονία μέ πρωτεύουσα τὴ Φιλιππούπολη καὶ μέ χριστιανὸν ἡγεμόνα, πού διόριζε ὁ σουλτάνος. Ὄνομάστηκε Ἀνατολικὴ Ρωμυλία.

3) Ἡ Ρουμανία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιο ἔγιναν ἀνεξάρτητα κράτη καὶ αὐξήθηκαν κάπως ἔδαφικά.

4) Ἡ Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίνη παραχωρήθηκαν προσωρινά στὴν Αύστρια.

5) Ἡ Ρωσία πῆρε στὴν περιοχή τοῦ Καυκάσου τὸ Κάρς καὶ τὸ Βατούμ.

Ἡ ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἦταν μιά μεγάλη νίκη τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Γιά τίς ὑπηρεσίες πού τῆς πρόσφεραν ἡ Τουρκία, μέ ἰδιαίτερη συνθήκη, πούλησε στούς Ἀγγλους τὴν Κύπρο, πού ἔτσι πέρασε ἀπό τὴν τουρκική στὴν ἀγγλική κατοχή (1878).

Ἡ Ἑλλάδα, παρά τίς ὑποσχέσεις τῶν συμμάχων, δέν πῆρε μέρος στὸ συνέδριο, οὔτε τά δίκαια τῆς ἀντιμετωπίστηκαν. Μόνο ὕστερα ἀπό προσωπικὴ ἐπέμβαση τοῦ Γάλλου πρωθυπουργοῦ οἱ δυνάμεις ἀποφάσισαν νά περιλάβουν στὴ συνθήκη ἔνα ἄρθρο πού μιλούσε γιά διαρρύθμιση τῶν ἐλληνοτουρκικῶν συνόρων, ἔπειτα ἀπό συνεννόηση τῶν δύο αὐτῶν κρατῶν. Ἀργότερα ὅμως ὁ φιλέλληνας πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας **Γλάδστων** (Gladstone) ἐπέμεινε στή

Συνθήκη Βερολίνου
(1878)

Κύπρος

Παραχωρητὴ
Θεσσαλίας — Ἀρτας
(1881)

διαρρύθμιση καί έτσι παραχωρήθηκε στά 1881 στήν 'Ελλάδα ή Θεσσαλία, έκτος από τήν 'Ελασσόνα, καί ή περιοχή τής "Αρτας από τήν "Ηπειρο.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Σημασία τής συνθήκης Βερολίνου

'Η συνθήκη τοῦ Βερολίνου δέν όλοκλήρωσε τούς πόθους τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ἀλλά ύπηρξε ἔνας σταθμός στήν ιστορία τῆς βαλκανικῆς. 'Ιδρυσε τά πρώτα ἀνεξάρτητα βαλκανικά κράτη καί αὐτό ἄνοιξε νέες προοπτικές γιά τή λύση τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. 'Η συνεργασία καί ή συμμαχία τῶν βαλκανικῶν κρατῶν καί μιά κοινή ἔξωτερική πολιτική θά μποροῦσε νά κάνει τή βαλκανική μιά μεγάλη δύναμη καί νά ἐλευθερώσει δλους τούς ύποδούλους. 'Αντίθετα ὅμως τά βαλκανικά κράτη, κάτω ἀπό τίς διασταυρούμενες εὐρωπαϊκές ἐπιρροές, καί τίς ἀλληλοσυγκρουόμενες ἔθνικές διεκδικήσεις τους, δέν ἔπαψαν νά βρίσκονται σέ ἀντίθεση καί νά ἀλληλοϋποβλέπονται ὡς τά 1912.

Κατάληψη
'Ανατολικῆς
Ρωμυλίας (1885)

Οι βούλγαροι μετά τή συνθήκη τοῦ Βερολίνου στράφηκαν πρός τίς δυτικές δυνάμεις καί μέ τήν ύποστήριξή τους κατέλαβαν πραξικοπηματικά τήν 'Av. Ρωμυλία (1885). 'Υστερα ἄρχισαν τήν πολιτική τῆς ἀνάκτησης τῶν συνόρων πού τούς εἶχε δώσει ή συνθήκη τοῦ 'Αγίου Στεφάνου. 'Η πολιτική αὐτή τούς ἔφερε σέ σύγκρουση μέ τούς 'Ελληνες καί τούς Σέρβους καί δημιούργησε τό μακεδονικό ζήτημα.

Χαρίλαος Τρικούπης
(1882 – 1895)

Χαρίλαος Τρικούπης

Στήν ταραγμένη αὐτή ἐποχή κυριαρχεῖ στήν πολιτική ζωή τῆς 'Ελλάδας ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, πού ἔγινε πολλές φορές ύπουργός ἔξωτερικῶν καί τρεῖς φορές πρωθυπουργός ἀπό τά 1882 – 1895. 'Ηταν ὁ πρώτος 'Ελληνας πολιτικός μέ σαφές πολιτικό πρόγραμμα. Γιά τό ἔθνικό θέμα εἶχε τή γνώμη πώς ἐπρεπε ή 'Ελλάδα πρώτα νά δργανωθεῖ πολιτικά καί στρατιωτικά καί ἔπειτα νά ἐπιδιώξει τήν πραγματοποίηση τῶν ἔθνικῶν τῆς πόθων.

Πρώτος κατάλαβε τή σημασία πού θά εἶχε ή βαλκανική συνεννόηση καί ἥδη ἀπό τήν ἐποχή τῆς κρητικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1866 – 1869 ἔκανε συμμαχία μέ τή Σερβία. 'Η προσέγγιση τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ὅμως ἥταν ἀδύνατο νά πραγματοποιηθεῖ στήν ἐποχή του ἔξι αἰτίας τῶν ἀντίθεσεων, πού ύπήρχαν μεταξύ τους.

'Ο Χαρίλαος Τρικούπης ώς πρωθυπουργός στό διάστημα 1882 – 1895 ἔκανε μιά μεγάλη προσπάθεια γιά τήν προκοπή τοῦ τόπου.

Καθόρισε δικαιότερα τή φορολογία, ἀλλαζε τό φορολογικό σύστημα, καταργώντας τή βαριά καί βλαβερή φορολογία τῆς δεκάτης, παγίωσε τήν ἀσφάλεια καί τήν τάξη. 'Εγκαινίασε μιά σειρά ἀπό με-

Πρόγραμμα
Χ. Τρικούπη

γάλα δημόσια ἔργα: ἀποδήρανε τήν Κωπαΐδα, ἔκοψε τή διώρυγα τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀνοίξε δρόμους, ἔκανε σιδηροδρομικές γραμμές. Στήν ἐποχή του προόδευσε ἡ ναυτιλία καὶ ἔγιναν πολλά ἀτμοκίνητα πλοῖα.

Ἔιρουσε ἀκόμα τό πολυτεχνεῖο, τή γεωγραφική ὑπηρεσία τοῦ στρατοῦ, τίς σχολές ὑπαξιωματικῶν, ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, δοκίμων. Ἐφερε ἔνες ἀποστολές γιά νά δργανώσει τό στρατό καὶ παράγγειλε τά πρώτα ἑλληνικά ἀντιτορπιλικά.

Ο Τρικούπης φρόντισε νά ψηφιστεῖ ὁ νόμος γιά τά προσόντα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὥστε ν' ἀποκτήσει πραγματικούς ὑπαλλήλους τό κράτος, καὶ νά μή διορίζονται καὶ παύονται οι ὑπάλληλοι κάθε φορά πού ἀλλαζαν οἱ κυβερνήσεις.

Γιά ν' ἀποφύγει τήν ἀνάμειξη τοῦ στρατοῦ στήν πολιτική, πρότεινε νόμο, πού ἀπαγόρευε στούς ἐν ἐνέργειᾳ ἀξιωματικούς νά γίνονται βουλευτές.

Πολλά ἀπό τά μέτρα τοῦ Τρικούπη τά κατάργησε ἡ ἀντίπαλη μερίδα τοῦ Δεληγιάννη. Ἐτσι τό πρόγραμμά του δέν μπόρεσε νά ὀλοκληρωθεῖ καὶ ν' ἀποδώσει. Στό τέλος μήν μπορώντας νά ἀνταποκριθεῖ στό δημόσιο χρέος ἀναγκάστηκε νά κηρύξει πτώχευση καὶ ἔτσι ἔχασε τίς ἐκλογές στά 1895, ἔφυγε στή Γαλλία πικραμένος καὶ πέθανε ἔκει στά 1896. Τό πρόγραμμά του συνέχισε στά κυριότερα σημεία του ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

‘Ο ἑλληνοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1897

Στά 1896 ἡ Κρήτη ἐπαναστάτησε πάλι καὶ κήρυξε τήν ἔνωση μέτην Ἑλλάδα. Η ἑλληνική κυβέρνηση ὑποστήριξε τόν ἀγώνα της μέστρατό καὶ στόλο. Τότε οι Τούρκοι κήρυξαν στήν Ἑλλάδα τόν πόλεμο. Παρά τίς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων ὁ πόλεμος αὐτός κατάληξε σέ ἑλληνική ἥπτα. Οὔτε τά σύνορα ἦταν ἰσχυρά, οὔτε ὁ ἑλληνικός στρατός ἦταν δργανωμένος· νικήθηκε στό Δομοκό καὶ τά τουρκικά στρατέύματα προχώρησαν ὡς τή Λαμία. Μέ τή μεσολάβηση τοῦ τσάρου Νικολάου Β' ἔγινε ἀνακωχή καὶ ἀργότερα δριστική είρήνη στήν Κωνσταντινούπολη (1897).

Οι Τούρκοι πῆραν στρατηγικά σημεία στά σύνορα καὶ ὑποχρέωσαν τήν ἑλληνική κυβέρνηση νά πληρώσει μεγάλη πολεμική ἀποζημίωση. Οι δυνάμεις δάνεισαν στήν Ἑλλάδα αὐτά τά χρήματα, ἀλλά ἔστειλαν διεθνή οἰκονομική ἐπιτροπή νά ἐλέγχει τόν κρατικό προϋπολογισμό καὶ νά ἐπιβάλει νέους φόρους καὶ μονοπώλια γιά νά καλύψει τό δάνειο.

Στήν Κρήτη ἀποβιθάστηκαν στρατεύματα τῶν δυνάμεων, καὶ ἡ ἐπανάσταση σταμάτησε. Τέλος ἡ Κρήτη ἀναγνωρίστηκε αὐτόνομη πολιτεία μέ υπατο ἀρμοστή τόν πρύγκηπα Γεώργιο, δεύτερο γιό τοῦ Γεωργίου Α'.

Η ἥπτα τοῦ 1897 καὶ ἡ ταπείνωση τοῦ διεθνοῦς οἰκονομικοῦ ἐ-

πόλεμος 1897

λέγχου στάθηκε ένα μεγάλο χτύπημα γιά τόν έλληνικό λαό. "Αρχισε νά ώριμάζει ή ιδέα ότι ξπρεπε νά γίνουν εύρυτατες μεταβολές και μεταρρυθμίσεις.

Τό Μακεδονικό ζήτημα

"Όλα τά βαλκανικά κράτη έπιδιώκαν νά έπεκτείνουν τά σύνορά τους στά έδαφο πού κατείχε ή Τουρκία. Έπειδή όμως συχνά διεκδικούσαν τίς ίδιες περιοχές, ήρθαν σέ σύγκρουση, όχι μόνο μέ τούς Τούρκους, άλλα και μεταξύ τους.

'Η μεγαλύτερη άντιθεση παρουσιάστηκε μεταξύ Βουλγάρων και

'Ελλήνων, όταν τό έθνικιστικό κόμμα τῆς Βουλγαρίας θέλοντας νά άνακτήσει τά σύνορα τοῦ 'Αγ. Στεφάνου άρχισε νά προσηλυτίζει τά σλαβόφωνα έλληνικά χωριά τῆς Μακεδονίας στή βουλγαρική έξαρχιά. Έπειδή δέν τό κατόρθωναν μέ είρηνικό τρόπο, οι Βούλγαροι όργάνωσαν ένοπλες συμμορίες (κομιταζήδες) πού έμπαιναν στά χωριά, σκότωναν και βασάνιζαν όσους άντιδρούσαν, γιά νά άναγκάσουν τούς κατοίκους νά ύποταχτούν.

Τό έλληνικό κράτος στήν άρχη δέν άντέδρασε. Τέλος μέ πρωτοβουλία τοῦ μητροπολίτη Καστοριᾶς Γερμανοῦ Καραβαγγέλη και τοῦ 'Ιωνος Δραγούμη άρχισε (1904) δι μακεδονικός άγνωνας. "Έλληνες άξιωματικοί έφυγαν στή Μακεδονία και σχημάτισαν άνταρτικά σώματα, γιά νά προστατέψουν τά χωριά άπό τούς κομιταζήδες και τούς Τούρκους. Ό γενικός πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης Λάμπρος Κορομηλᾶς όργάνωσε τήν άντισταση. 'Ανάμεσα στούς πρώτους έπεισε ήρωϊκά δι άξιωματικός τοῦ έλληνικοῦ στρατοῦ Παῦλος Μελάς ('Οκτώβριος 1904). Σιγά σι-

Μακεδονικό ζήτημα

Παῦλος Μελάς.

γά οι "Ελληνες ἀντάρτες ὅπλισαν τούς κατοίκους, πού κατόρθωναν ν' ἀποκρούουν τίς ἐπιθέσεις τῶν κομιταζήδων. Τό μακεδονικό ζῆτημα ὅμως ἔμεινε ἀνοιχτό ὡς τούς βαλκανικούς πολέμους.

Ἡ ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων (1908)

Ἡ γενική κατάσταση τῆς Τουρκίας, τό μακεδονικό ζῆτημα, πού ἦταν ἔνας ἀκήρυκτος πόλεμος μέσα σέ τουρκικά ἁδάφη, ἢ ἀπολυταρχία τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ καὶ οἱ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων προκάλεσαν τὴν ἀγανάκτηση πολλῶν φιλελευθέρων Τούρκων ἀξιωματικῶν, πού ζοῦσαν ἔξοριστοι σέ διάφορα σημεῖα τῆς Εὐρώπης. Αὐτοί ὄργανωσαν μιά ἐπαναστατική ἑταιρία μέ τό ὄνομα «Ἐνωσικίς καὶ Πρόοδος» πού ἀπέκτησε πολλούς ὀπαδούς μέσα στὸν τουρκικό στρατό. Ἐνῶ οἱ δυνάμεις σχεδίαζαν νέα ἐπέμβαση γιά τό μακεδονικό ζῆτημα, ξέσπασε ἔνα στρατιωτικό κίνημα στή Μακεδονία ('Ιούλιος 1908) μέ ἀρχηγούς τόν Ἐμβέρ καὶ Νιαζῆ πασά. Ὁ Χαμίτ τρομοκρατημένος, ἐπειδή ὁ στρατός ἐνώθηκε μέ τήν ἐπανάσταση, ἀναγκάστηκε νά δώσει σύνταγμα.

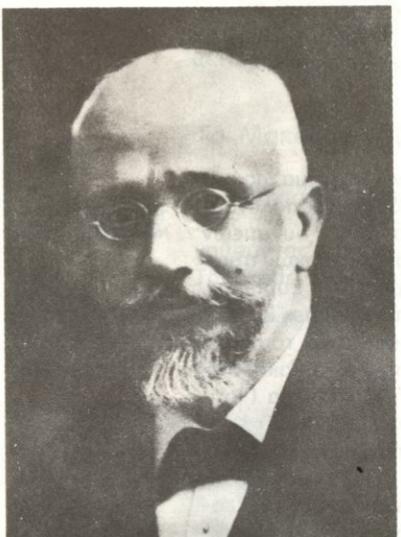
Ἀπό τήν ἀναστάτωση, πού προκάλεσε ἡ ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων, ἐπωφελήθηκε ἡ Βουλγαρία καὶ ἔγινε ἀνεξάρτητο κράτος· ἡ Αύστρια προσάρτησε τή Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίνη· ἡ Κρήτη ἐπαναστάτησε πάλι στά 1908 καί κήρυξε τήν ἐνωση μέ τήν Ἐλλάδα, ἀλλά ἡ Ἑλληνική κυβέρνηση, ἐπειτα ἀπό τό προηγούμενο τοῦ 1897, δίσταζε νά δεχτεῖ τήν ἐνωση, δέν ἀπαντοῦσε στής τουρκικές προκλήσεις καὶ κράτησε μιά στάση τόσο ὑποχωρητική, πού τήν ὀνόμασαν κοροϊδευτικά «ἄψογο στάση» καὶ πού προκάλεσε τή λαϊκή ἀγανάκτηση.

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1909

Ἡ ἀγανάκτηση ἐκδηλώθηκε πιό πολύ ἀνάμεσα στούς ἀξιωματικούς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πού ἀρχισαν νά ἀπαιτοῦν ριζικές μεταρρυθμίσεις, ἀναδιοργάνωση τῆς κρατικῆς μυχανῆς καὶ σοβαρότερη ἀντιμετώπιση τῶν ἔθνικῶν ζητημάτων. Οἱ ἀξιωματικοί ὄργανωσαν μιά ἐπαναστατική δύναδα πού ὀνομάστηκε «Στρατιωτικός Σύνδεσμος» καὶ ζήτησαν ἀπό τήν κυβέρνηση ριζική ἀναδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ἡ κυβέρνηση ἀπέρριψε τά αἰτήματα. Τότε περισσότεροι ἀπό 500 ἀξιωματικοί, μέ ἐπικεφαλῆς τόν Νικ. Ζορμπᾶ πῆραν τά ὅπλα καὶ στρατοπέδευσαν στό Γουδί. Ὁ στρατός ὅλος φαινόταν ἔτοιμος νά τούς ἀκολουθήσει· ἡ κυβέρνηση ἀναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ καὶ ὁ στρατιωτικός σύνδεσμος κυριάρχησε. Ἐπειδή δέν οἱ ἀξιωματικοί δέν εἶχαν πείρα ἀπό πολιτικά θέματα, κάλεσαν ἀπό τήν Κρήτη, ὡς σύμβουλο, τόν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, πού εἶχε διακριθεῖ στήν τελευταία κρητική ἐπανάσταση. Ὁ Βενιζέλος ἔπειμεινε ὅτι γιά νά είναι νόμιμες οἱ μεταρρυθμίσεις ἔπρεπε νά γίνουν ἐ-

Ἐπανάσταση
Νεοτούρκων (1908)

Ἐπανάσταση
1909

Έλευθέριος Βενιζέλος.

Η Ελλάδα στά 1911

Μετά τήν άναθεώρηση τοῦ συντάγματος ἔγιναν ἐκλογές γιά τα-
κτική βουλή. Στίς ἐκλογές αύτές πήρε μεγάλη πλειοψηφία τό κόμμα
τῶν φιλελευθέρων, πού ὅρυσε δὲ Βενιζέλος, καὶ ὅπου εἶχε περιλά-
βει νέα, δυναμικά καὶ προσδευτικά στοιχεῖα. Καί τότε μέσα σὲ ἐλάχι-
στο χρονικό διάστημα ἡ Ελλάδα ἄλλαξε ὅψη: ἡ κρατική μηχανή ἀνα-
πτικότερη, διαιρέθηκε, διατάσσεται καὶ γυμνάστηκε ἀπό εὐρω-
παίους ἑκταίδευτές, ἀγοράστηκε τό πρώτο ἑλληνικό θωρηκτό, δὲ
«Ἀβέρωφ».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Ποιά ἦταν τά ποιό σημαντικά πολιτικά γεγονότα στήν Ελλάδα ἀπό τήν ἀφίξη τοῦ Γεωργίου Α' ὡς τούς βαλκανικούς πολέμους;
2. Πώς διαμορφώθηκε ἡ κατάσταση στὰ Βαλκάνια μετά τὸν Κρητικό πόλεμο καὶ ποιά ἦταν ἡ θέση τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων μέσα στήν κατάσταση αὐτῆς;
3. Ποιές ἦταν οἱ σημαντικότερες προπτάθειες γιά ἐσωτερική ἀναδιοργάνωση τοῦ ἑλλη-
νικοῦ κράτους ἐπί Γεωργίου Α' καὶ ποιά ἡ σημασία τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (1912 – 1913)

‘Ο Έλευθέριος Βενιζέλος γιά νά λύσει τό έθνικό πρόβλημα άκολουθησε τήν πολιτική τῆς βαλκανικής συνεργασίας, πού είχε χαράξει δι Χαρίλαος Τρικούπης. Τήν έποχή αυτή οι συνθήκες καί στά Βαλκάνια καί στήν Εύρωπη εύνοοῦσαν αυτή τήν προσέγγιση καί διευκόλυναν τήν πραγματοποίηση τῶν έθνικῶν πόθων.

Βαλκανικοί πόλεμοι
(1912 – 1913)

‘Ο συνασπισμός ‘Αγγλίας – Γαλλίας – Ρωσίας (Τριπλή Συνεννόηση) έστήμαινε μείωση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τους στήν Α. Μεσόγειο καί ἡ γερμανική διείσδυση πρός τήν Τουρκία ἄλλαζε τίς ἀντιλήψεις τῶν δυτικῶν δυνάμεων, καί ἰδιαίτερα τῆς ‘Αγγλίας, τίς σχετικές μέ τήν ἀκεραιότητα τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

‘Η πολιτική πάλι τῶν νεοτούρκων, πού δήλωσαν ὅτι θά ἔκτουρκίσουν δῆλους τούς χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ κράτους τους, γιά νά λείψουν οἱ εὐρωπαϊκές ἐπεμβάσεις, καί ἡ προσπάθειά τους νά ἀλλάξουν ἔθνολογικά τή βαλκανική μέ μετοικεσίες πληθυσμῶν, ἀνάγκασαν τά βαλκανικά κράτη νά παραμερίσουν τίς διαφορές τους καί νά προσεγγίσουν. ‘Η Σερβία, Ἐλλάδα καί Βουλγαρία συμμάχησαν. Στή βαλκανική συνεννόηση συνέβαλε ἀπόφασιστικά καί ὁ μεγάλος ‘Ελληνας πολιτικός Έλευθέριος Βενιζέλος.

Τήν ἵδια ἐποχή οἱ Ἰταλοί κήρυξαν τόν πόλεμο τῶν νεοτούρκων κατέλαβαν τήν Τριπολίτιδα καί Κυρηναϊκή καί γι’ ἀντιπερισπασμό τά Δωδεκάνησα. Οἱ ἀποτυχίες τῶν νεοτούρκων στόν πόλεμο αὐτόν ἔδωσαν θάρρος στούς βαλκανικούς λαούς καί ἡ ἀπασχόλησή τους στό Ἰταλικό μέτωπο εύκαιρία γιά δράση.

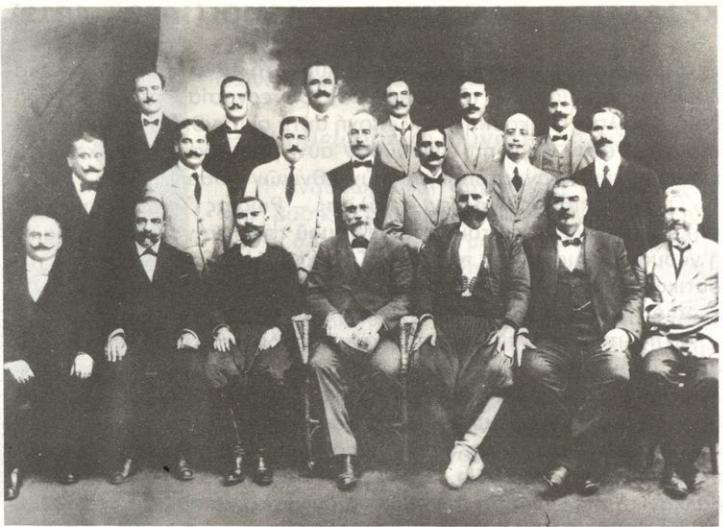
‘Ο πόλεμος μέ τήν Τουρκία (1912 – 1913)

Τό Σεπτέμβριο τοῦ 1912 δι βασιλιάς τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτας κήρυξε τόν πόλεμο κατά τῶν Τούρκων. Τήν ἵδια ἐποχή καί τά ὑπόλοιπα βαλκανικά κράτη ἀπαίτησαν εύρυτατη αύτονομία γιά τούς διμοεθνεῖς τους. ‘Η Τουρκία, πού ἦταν βέβαιη γιά τή στρατιωτική ἀδυναμία τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, κήρυξε τόν πόλεμο στή Βουλγαρία καί τή Σερβία (4 Ὁκτωβρίου 1912). Τήν ἐπομένη δι ‘Ελλάδα κήρυξε τόν πόλεμο στήν Τουρκία. Στίς ἀρχές Ὁκτωβρίου δι Κρήτη ἐνώθηκε μέ τήν ‘Ελλάδα καί Κρήτες βουλευτές πῆραν μέρος στήν ἐλληνική βουλή.

Τά εὐρωπαϊκά κράτη δέν είχαν ἐμπιστοσύνη στίς δυνάμεις τῶν βαλκανικῶν λαῶν, γι’ αὐτό ἐσπευσαν νά δηλώσουν ὅτι δέ θά ἐπιτρέψουν καμιά ἔδαφική μεταβολή στά βαλκάνια. Τά πράγματα δημοσιεύτηκαν πολύ διαφορετικά.

Πόλεμος μέ Τουρκία
(1912 – 1913)

Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ (7 μεραρχίες) μέ ἀρχιστράτηγο τό διάδοχο Κωνσταντίνο κατέλαβε τήν ‘Ελασσόνα, νίκησε τούς Τούρκους στά στενά τοῦ Σαραντοπόρου καί μπήκε στή Δ.

Οι πρώτοι Κρήτες βουλευτές στήν έλληνική βουλή. Στή μέση δ' Έλ. Βενιζέλος (Άθηνα, Μουσείο Βενιζέλου, φωτογραφία Κ. Μεγαλοκονόδου).

Μακεδονία· άπελευθέρωσε τήν Κατερίνη, Βέροια, Νάουσα, "Εδεσσα καί ύστερα από μιά μεγάλη διήμερη μάχη στά Γιανιτσά (19 – 20 Οκτωβρίου 1912) άπέκλεισε τή Θεσσαλονίκη. "Επειτα άπο δισταγμούς καί διαπραγματεύσεις οι Τούρκοι άποφάσισαν νά παραδώσουν τήν πόλη. Τά πρώτα τμήματα τού έλληνικού στρατοῦ μπήκαν στή Θεσσαλονίκη μέσα στόν ξεναλλού ένθουσιασμό τού λαού τό πρωΐ τής 26 Οκτωβρίου 1912, τήν ήμέρα τής έορτής τού πολιούχου 'Αγίου Δημητρίου.

"Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' έγκαταστάθηκε έπισημα στήν πόλη. Μετά τήν άπελευθέρωση τής Θεσσαλονίκης τέσσερις μεραρχίες έλληνικού στρατοῦ κατέλαβαν τή Φλώρινα καί άπελευθέρωσαν τή Β. "Ηπειρού ώς τήν Κορυτσά. 'Ο έλληνικός πληθυσμός παντού δεχόταν μέ ένθουσιασμό άκρατη τούς "Έλληνες καί κατατασσόταν στόν έλληνικό στρατό.

"Άλλο τμήμα έλληνικού στρατοῦ βάδισε πρός τήν "Ηπειρο, κατέλαβε τήν Πρέβεζα καί άπέκλεισε τά Γιάννενα, πού τά προστάτευε τό όχυρο Μπιζάνι, όχυρωμένο από Γερμανούς άξιωματικούς.

"Ο έλληνικός στόλος, μέ ναύαρχο τόν **Παύλο Κουντουριώτη**, άπελευθέρωσε τά νησιά τού Αιγαίου, Χίο, Λέσβο, Θάσο, "Ιμβρο καί τό "Αγιο" Όρος καί άπέκλεισε τά στενά τού Έλλησπόντου έμποδίζοντας τουρκικές άποβάσεις. 'Ο τουρκικός στόλος, πού ήταν μεγαλύτερος, δέν μπόρεσε νά σπάσει τόν κλοιό δ' έλληνικός στόλος έπανέλαβε

“Ετσι στό τέλος τοῦ 1912 άπό τίς τουρκικές κτήσεις στά Βαλκάνια άπέμεναν τά τρία φρούρια Ιωάννινα, Σκόδρα καί Άδριανούπολη, πού τά πολιορκοῦσαν τά βαλκανικά στρατεύματα.

Τό συνέδριο τοῦ Λονδίνου

Συνέδριο Λονδίνου

Οι νίκες τῶν συμμάχων ἀνάγκασαν τούς Τούρκους νά κάνουν ἀνακωχῆ μέ δλα τά βαλκανικά κράτη τό Νοέμβριο 1912, ἐκτός ἀπό τήν Ἑλλάδα, πού δέν τή δέχτηκε, γιά νά συνεχίσει τίς ἐπιχειρήσεις στήν Ἡπειρο.

Τό Δεκέμβριο οἱ ἐμπόλεμοι καί οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δυνάμεων συγκεντρώθηκαν στό Λονδίνο γιά νά λύσουν τό βαλκανικό ζήτημα. Οι νεότουρκοι ὅμως ἀντέδρασαν καί διέκοψαν τίς διαπραγματεύσεις. “Ετσι τόν Ιανουάριο 1913 ὁ πόλεμος συνεχίστηκε.

Οι ἐπιχειρήσεις τοῦ 1913. Δολοφονία τοῦ Γεωργίου Α'

Ἐπιχειρήσεις 1913

Στίς 21 Φεβρουαρίου 1913 ἔπειτα ἀπό μεγάλες καί δύσκολες μάχες, ὅπου διακρίθηκαν τά εὐζωνικά τάγματα, ὁ Ἑλληνικός στρατός κατέλαβε τό Μπιζάνι καί μπῆκε στά Γιάννενα. Ὅστερα προχώρησε στή Β. Ἡπειρο ἐλευθέρωσε τό Ἀργυρόκαστρο, Χιμάρα, Πρεμετή καί ἔφτασε ὡς τήν Αύλωνα.

Τό Μάρτιο 1913 ὁ βασιλιάς Γεώργιος Α' δολοφονήθηκε στή Θεσσαλονίκη καί τόν διαδέχτηκε ὁ Κωνσταντίνος, ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Κατά τά μέσα Μαρτίου 1913 οἱ Βούλγαροι κατέλαβαν τήν Αδριανούπολη.

Η συνθήκη τοῦ Λονδίνου (Μάιος 1913)

Συνθήκη Λονδίνου
(1913)

Μετά τήν δόλοκλήρωση τῆς νίκης τῶν βαλκανικῶν κρατῶν οἱ Τούρκοι ἀναγκάστηκαν νά ύποχωρήσουν καί ύπεγραψαν τή συνθήκη τοῦ Λονδίνου (Μάιος 1913) μέ τήν δόπια παραιτήθηκαν ἀπό κάθε δικαίωμα στήν Κρήτη καί παραχώρησαν τά ἐδάφη δυτικά ἀπό τήν Αίγα καί Μήδεια τῆς Θράκης στούς συμμάχους, ἐκτός ἀπό τήν περιοχή τῆς Ἀλβανίας. Γιά τήν Ἀλβανία, τά νησιά τοῦ Αιγαίου καί τό “Άγιο Όρος θ’ ἀποφάσιζαν οἱ μεγάλες δυνάμεις.

Ο πόλεμος ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας (1913)

Βουλγαρικός
πόλεμος (1913)

Πρίν ἀκόμα τελειώσει ὁ πόλεμος κατά τῶν Τούρκων ἐκδηλώθηκαν οἱ ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στούς συμμάχους. Ἡ Βουλγαρία ἀπαιτοῦσε τά σύνορα τοῦ Αγίου Στεφάνου καί ἀπέβλεπε στά λιμάνια τῆς Καβάλας καί Θεσσαλονίκης. Ἡ Ἑλλάδα καί ἡ Σερβία ἀναγκάστηκαν νά ύπογράψουν μυστική συνθήκη γιά ἀμοιβαία βοήθεια, ἄν τούς γινόταν ἐπίθεση.

Εποδός του έλληνικού στρατού στά Ιωάννινα (Φωτογραφία Κ. Μεγαλοκονόμου).

Τελικά οι Βούλγαροι έκαναν έπιθεση στά έλληνοσερβικά στρατεύματα στή Γευγελή, και στά έλληνικά άνατολικά άπό τή Θεσ/νίκη (17 Ιουνίου 1913).

Οι "Έλληνες νίκησαν έπειτα άπό τριήμερη μάχη στό **Κιλκίς**. Τό ίδιο έγινε σέ λίγες μέρες και στή Γευγελή.

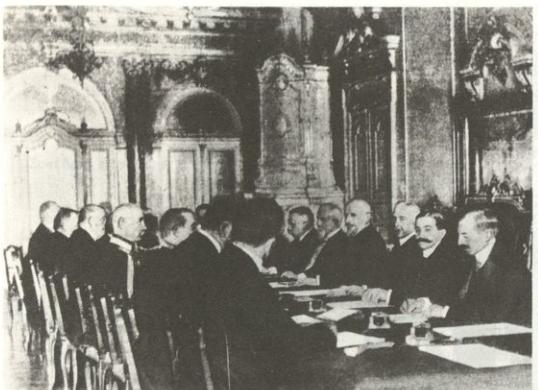
Στό τέλος Ιουνίου οι Ρουμάνοι, πού είχαν έδαφικές διαφορές μέτρι Βουλγαρία, έκαναν έπιθεση άπό τά Β. σύνορα και έφτασαν σχεδόν ώς τή Σόφια.

Οι "Έλληνες κατέλαβαν τήν Α. Μακεδονία και Δ. Θράκη και έφτασαν στά σημερινά βουλγαρικά σύνορα. Οι Τούρκοι έπωφελήθηκαν άπό τόν πόλεμο και πήραν τήν Α. Θράκη. Τέλος ή Βουλγαρία άναγκαστηκε νά ζητήσει είρήνη.

Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου (Ιούλιος 1913)

Κατά τά μέσα Ιουλίου 1913 συνήλθε μία διάσκεψη στό Βουκουρέστι γιά νά λύσει τά βαλκανικά ζητήματα. Ή Βουλγαρία άπαιτούσε διέξodo στό Αίγαιο και τό λιμάνι τής Καβάλας. Ή Ρουμανία όμως άπειλησε νά καταλάβει τή Σόφια και οι Βούλγαροι άναγκάστηκαν νά ύποχωρήσουν. Οι "Έλληνες πήραν τήν Α. Μακεδονία μέ σύνορο τό Νέστο. Οι Βούλγαροι τή Δ. Θράκη και τό λιμάνι τής Άλεξανδρούπολης. Οι Ρουμάνοι κατέλαβαν τή Διοβρουτσά και οι Τούρκοι πήραν τήν Α. Θράκη.

Συνθήκη
Βουκουρεστίου
(1913)

Διάσκεψη για την ειρήνη του Βουκουρεστίου ('Αθήνα, μουσείο Έλ. Βενιζέλου, φωτογραφία Κ. Μεγαλοκονόμου).

Οι δυνάμεις παραχώρησαν στήν 'Ελλάδα τά νησιά τοῦ Αιγαίου, έκτος ἀπό τή Λῆμνο καὶ τήν Τένεδο.

Μέ τήν ἐπιμονή τῆς Αὐτορίας, πού ἐνδιαφερόταν γιά τήν εἰσοδο τῆς Ἀδριατικῆς, ίδρυθηκε ἀνεξάρτητο ἀλβανικό κράτος, πού περιέλαβε καὶ τά Ἑλληνικά ἐδάφη τῆς Β. Ἡπείρου. Οι "Ἐλληνες Βορειοπειρῶτες ἀντέδρασαν καὶ οἱ δυνάμεις τούς παραχώρησαν ἐλευθερίες στή λατρεία, τή γλώσσα καὶ τήν ἐκπαίδευση. Ἄλλα αὐτά δέν ἰκανοποιοῦσαν τόν ἐλληνισμό τῆς Β. Ἡπείρου, πού θετεῖ νά ἐνωθεῖ μέ τήν 'Ελλάδα.

‘Ο ἐλληνισμός στά 1913 – 17914

‘Ο ἐλληνισμός στά
1913 – 17914

Τό μικρό διάστημα ἀπό τό τέλος τῶν βαλκανικῶν ὡς τήν ἔναρξην τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου στάθηκε γιά τούς "Ἐλληνες μιά ἐποχή ἐνθουσιασμοῦ, αὐτοπεποίθησης καὶ δημιουργικῆς δράσης. Ή 'Ελλάδα είχε διαπλαστεῖ σέ ἔκταση καὶ ἦταν ἐθνικά ἐνωμένη. "Ομως τά σύννεφα μαζεύονταν βαριά πάνω καὶ στά Βαλκάνια καὶ στήν Εύρωπη. 'Ο Α' παγκόσμιος πόλεμος, πού ἅρχισε σέ λίγο, δημιούργησε νέα προβλήματα καὶ ἀντιθέσεις.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Αἴτια, κυριότερα γεγονότα καὶ ἀποτέλεσματα τῶν βαλκανικῶν πολέμων.
2. Σημασία τῶν βαλκανικῶν πολέμων γιά τό ἐλληνικό κράτος.

ΘΕΜΑΤΑ

Ποιοί παράγοντες διευκόλυναν τή λύση τοῦ βαλκανικοῦ προβλήματος καὶ τήν πραγματοποίηση τῶν 'Ἐθνικῶν πόθων τοῦ ἐλληνισμοῦ; Ποιά ἐθνικά προβλήματα ἔμεναν ἀκόμη ἀλυτά μετά τή λήξη τῶν βαλκανικῶν πολέμων;

Ποιά ἦταν ἡ σημασία τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος τοῦ Χαριλάου Τρικούπη καὶ τοῦ 'Ελευθερίου Βενιζέλου γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ ίδαινού τῆς μεγάλης ίδεας; Ποιά ἦταν ἡ γενική κατάσταση στήν 'Ελλάδα μετά τούς βαλκανικούς πολέμους;

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ (1832 κ.ξ.)

P O

ΣΒΕΣΣΑΡΑΒΙΑ

A

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Τό Έλληνικόν Κράτος 1832
- Προσάργης Έπανώσου 1864
- Θεσσαλίας, καὶ τημάτος Ηπείρου 1881
- Μακεδονίας, Ηπείρου, Κρήτης, Νήσων Αίγαριου 1913
- Δυτικῆς Θράκης 1923
- Δωδεκανήσου 1947

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΩΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Α. Η εύρωπαική ιστορία ἀπό τά 1914 ώς τό τέλος τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου (1914 – 1946)

Γενικά
χαρακτηριστικά

Στίς άρχες τοῦ 20οῦ αι. ή Εύρωπη κυριαρχοῦσε σε διόλοκληρο τὸν κόσμο. "Ολες οι χῶρες ἐκτός ἀπό τις Η.Π.Α. καὶ τὴν Ἰαπωνία ἦταν ἔξαρτημένες ἡ ἡμιεξαρτημένες πολιτικά καὶ οἰκονομικά ἀπό τίς εύρωπαικές δυνάμεις. Η εύρωπαική βιομηχανία εἶχε κατακτήσει τὴν παγκόσμια ἀγορὰ καὶ ἡ εύρωπαική διανόηση καὶ ἐπιστήμη εἶχε ἐπιβληθεῖ σ' ὅλο τὸν κόσμο.

"Ομως τά εύρωπαικά κράτη δέν κατόρθωσαν νά διατηρήσουν αὐτή τὴν κυριαρχία. Οι εύρωπαικές ἀντιθέσεις προκάλεσαν τὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο, πού ἄλλαξε σε πολλὰ σημεῖα τὴν μορφή τοῦ κόσμου καὶ δημιούργησε τεράστια προβλήματα: ἐκλόνισε τὴν εύρωπαική κυριαρχία καὶ οἰκονομία, εἶχε περί τά 8700000 νεκρούς, καὶ κατέστρεψε τὴν εύρωπαική νεότητα τῆς ἐποχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1914 – 1918)

Τά αἴτια

Α' παγκόσμιος
πόλεμος (1914-1918)

Αἴτια

Οι συνασπισμοί, οἱ ὅλο καὶ μεγαλύτεροι ἔξοπλισμοί καὶ οἱ ἔθνικι-
στικές προπαγάνδες, πού ὅξυναν τὰ μίση ἀνάμεσα στούς λαούς, δ-
δήγησαν μοιραῖα στὴν παγκόσμια σύγκρουση.

Τά αἴτια εἶναι πολλά: 1) Ο οἰκονομικός ἀνταγωνισμός ἀνάμεσα στὴν Ἀγγλία — Γερμανία. 2) Τό γαλλογερμανικό μίσος μετά τὸν πό-
λεμο τοῦ 1870. 3) Η τάση τῶν ύπόδουλων λαῶν (Οὐγγρων, Τσέ-
χων, Πολωνῶν, Ν. Σλάβων) ν' ἀπελευθερωθοῦν. 4) Η ἀνησυχία τῶν Ρώσων γιὰ τή γερμανική διεύσδυση στὰ Βαλκανία. 5) Η διά-
θεση τῶν Αύστριακῶν νά συντρίψουν τή Σερβία καὶ νά πλησιάσουν στό Αίγαιο.

Οι διάφορες προπαγάνδες ξεσήκωσαν τά σωβινιστικά αἰσθήματα τῶν λαῶν. Οι Γερμανοί ἥθελαν νά δημιουργήσουν μιά μεγάλη Γερ-
μανία καὶ νά ἐπιβληθοῦν παγκόσμια. Οι Γάλλοι νά ἐλευθερώσουν

τήν Αλσατία και τή Λωρραίνη και νά έκδικηθούν τήν ταπείνωση τοῦ 1870. Καί όλοι πίστευαν πώς ό πόλεμος θά ξελύνε δλα τά προβλήματα, πώς ήταν άναγκαιος, και πώς θά ήταν σύντομος και εύκολος.

Η άφορμή

Η άφορμή τοῦ Α' παγκόσμιου πολέμου δόθηκε μέ τή δολοφονία τοῦ διαδόχου τῆς Αύστριας Φραγκίσκου Φερδινάνδου και τῆς γυναικάς του Σοφίας στό **Σεράγεβο** τῆς Βοσνίας από ένα Βόσνιο φοιτητή, μέλος κάποιας ἐπαναστατικῆς ὀργάνωσης γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Βοσνίας ('Ιούνιος 1914). Ό αὐτοκράτορας Φραγκίσκος Ιωσήφ ἔδειξε μετριοπάθεια, ἀλλά ή αὐστριακή κυβέρνηση ήθελε νά συντρίψει τή Σερβία και τής ἔστειλε ένα τελεσύγραφο. Η Ρωσία δήλωσε ὅτι θά βοηθήσει τή Σερβία, ἀλλά οι Αύστριακοι δέν τό πίστεψαν. Θεώρησαν ἀνεπαρκεῖς τίς σερβικές ἔξηγήσεις και κήρυξαν τόν πόλεμο τῆς Σερβίας (28 Ιουλίου 1914). Άπο κεῖ και πέρα λειτούργησε ό θεσμός τῶν συμμαχιῶν, σάν φυσικό φαινόμενο.

Η Ρωσία κήρυξε τόν πόλεμο τῆς Αύστριας (30 Ιουλίου), ή Γερμανία τῆς Ρωσίας (1 Αύγουστου) και τῆς Γαλλίας (3 Αύγουστου). ή Αγγλία, πού προσπάθησε στήν άρχη νά κρατήσει κάποια μετριοπά-

Άφορμή

Από τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο.

Θεια πήρε μέρος στόν πόλεμο (4 Αύγουστου). Η Ιταλία έμεινε στήν άρχη ούδετερη, όπως και τά βασικά κράτη, (Ρουμανία, Βουλγαρία, Έλλαδα), τά δύο οι άντιπαλοι προσπαθοῦσαν νά τραβήξουν δικαίωνας μέ το μέρος του. Η Τουρκία στράφηκε πρός τη Γερμανία, άλλα δέν πήρε άμεσως μέρος στόν πόλεμο.

Η άπόφαση τῶν κυβερνήσεων γιά πόλεμο στηρίχτηκε και στήν πολεμική διάθεσή τῶν λαών. Ελάχιστοι προσπάθησαν νά άντιδρασουν στό φιλοπόλεμο ρεῦμα άλλα οι φωνές τους δέν άκούστηκαν.

Δυνάμεις τῶν άντιπάλων. Τό δυτικό μέτωπο

Δυτικό μέτωπο

Η Entente διέθετε μεγαλύτερους πληθυσμούς, πρώτες Υλες, άποικες και τήν κυριαρχία στή Θάλασσα. Οι κεντρικές δυνάμεις δύμας (Γερμανία, Αύστρια), είχαν προετοιμάσει τόν πόλεμο και ήταν στρατιωτικά πολύ πιο δραγματικές, ίδιως ή Γερμανία.

Μέ τήν κήρυξη τοῦ πολέμου κατά τῆς Γαλλίας και Ρωσίας, οι Γερμανοί είχαν νά πολεμήσουν σέ δύο μέτωπα. Ωσπου νά κινηθεῖ ή Ρωσία, άποφάσισαν νά κάνουν κεραυνοβόλο πόλεμο κατά τῆς Γαλλίας. Γιά ν' άποφύγουν τίς όχυρώσεις τῶν γαλλογερμανικῶν συνόρων, έκαναν έπιθεση στό ούδετερο Βέλγιο, μέ σκοπό νά πλευροκοπήσουν τά γαλλικά σύνορα. Άλλα δ. στρατός τοῦ Βελγίου, μέ τόν βασιλέα Αλβέρτο έπικεφαλῆς, κατόρθωσε νά κρατήσει τή φοβερή γερμανική έπιθεση έπι δύο έβδομάδες και αύτό έδωσε στούς Γάλλους τόν καιρό νά συνταχθοῦν και στούς "Αγγλους νά στείλουν ένα μικρό έκστρατευτικό σώμα στή Φλάνδρα.

Μετά τήν ήττα τοῦ Βελγίου οι Γερμανοί πέρασαν τά γαλλικά σύνορα και βάδισαν πρός τό Παρίσι. Τά γαλλικά στρατεύματα άναγκαστηκαν νά συμπτυχθοῦν και ή κυβέρνηση έψυγε στό Μπορντώ, άλλα τό Σεπτέμβριο τοῦ 1914 οι Γάλλοι άνασυντάχτηκαν κοντά στόν ποταμό Μάρνη (Marne), έκαναν άντεπίθεση και άνάγκασαν τούς Γερμανούς νά ύποχωρήσουν. Τά δύο άντιπαλα στρατεύματα σταθεροποιήθηκαν κοντά στά γαλλικά σύνορα, όχυρώθηκαν μέ χαρακώματα, και έτσι σχηματίστηκε τό δυτικό μέτωπο άπό τήν "Υπρ (Ypres), πόλη τοῦ Βελγίου, ώς τά έλβετικά σύνορα σέ έκταση κάπου 700 χιλ.

Τό άνατολικό μέτωπο και οι άλλες έπιχειρήσεις

Γιά ν' άνακουφίσουν τή Γαλλία τά ρωσικά στρατεύματα έκαναν έπιθεση στήν A. Πρωσσία και τήν κατέλαβαν.

Οι Γερμανοί έστειλαν στρατό άπό τό δυτικό μέτωπο πρός τήν άνατολή μέ στρατηγούς τόν Χίντεμπουργκ (Hindenburg) και τόν Λούντεντορφ (Ludendorff). Ο ρωσικός στρατός κυκλώθηκε κοντά στήν πόλη Τάννεμπεργ, στίς Μαζουριανές λίμνες, και έπαθε μεγάλη καταστροφή. Η A. Πρωσσία έλευθερώθηκε. Γι' άντιπερισπασμό οί

Άνατολικό μέτωπο

Ρώσοι κινήθηκαν πρός τήν Αύστρια καί κατέλαβαν πολλές περιοχές. Τελικά καί έκει σταθεροποιήθηκε τό **άνατολικό μέτωπο** από τήν Α. Πρωσσία ώς τά Καρπάθια, σέ **έκταση 900 χιλ.**

"Ετσι οι Γερμανοί έχασαν τήν κεραυνοβόλο νίκη πουύ ύπολογιζαν, καί δ πόλεμος, πού δλοι φαντάζονταν σύντομο, έξελίχτηκε σέ μακροχρόνιες έπιχειρήσεις χαρακωμάτων, πού είχαν σκοπό νά προκαλέσουν δσο γινόταν μεγαλύτερη φθορά στόν άντιπαλο. Στόν πόλεμο αυτό οι σύμμαχοι χρησιμοποίησαν καί άποικιακούς στρατούς. Έπειδή έλειψαν οι άνδρες καί έπειδή ήταν άνάγκη νά κινηθεῖ ή βιομηχανία, γιά πρώτη φορά οι γυναίκες βγῆκαν καί δούλεψαν στά γραφεῖα καί στά έργοστάσια.

Κατά τά μέσα τοῦ 1914 ή Ιαπωνία κήρυξε τόν πόλεμο τής Γερμανίας καί κατέλαβε τίς κτήσεις της στήν Κίνα. Σέ άντιπερισπασμό οι Γερμανοί έπεισαν τήν Τουρκία νά κηρύξει τόν πόλεμο στούς δυτικούς συμμάχους, πράγμα πού δυσκόλεψε τήν ένίσχυση τής Ρωσίας καί έφερε τίς κεντρικές δυνάμεις κοντά στό Σουέζ.

'Ο άποκλεισμός

"Οταν άρχισε δ πόλεμος δ άγγιλικός στόλος άπέκλεισε τά άντιπαλα λιμναία καί βύθισε ή συνέλαβε τά γερμανικά πολεμικά πλοϊα. Ό άποκλεισμός έφερε μεγάλες έλλειψεις στούς Γερμανοσυστριακούς. Άναγκάστηκαν νά έλέγχουν καί νά περιορίζουν τήν κατανάλωση. Πολλά πράγματα έλειψαν καί οι Γερμανοί δοκίμασαν νά τά άντικαταστήσουν μέ συνθετικές ύλες.

Γι' άπαντηση οι Γερμανοί έξαπέλυσαν τρομερό ύποβρύχιο πόλεμο, πού έκανε μεγάλη φθορά. Ή Entente όργανωσε νηοπομπές (πήγαιναν πολλά μαζί έμπορικά πλοϊα καί συνοδεύονταν από πολεμικά). "Ετσι κατόρθωσαν νά περιορίσουν τίς άπωλειες καί νά έξασφαλίσουν τίς θαλάσσιες συγκοινωνίες.

Οι έπιχειρήσεις τοῦ 1915. Έπιθεση στά Δαρδανέλλια.

Διχασμός στήν 'Ελλάδα

Στά 1915 οι Γερμανοί έριξαν δλο τό βάρος στό άνατολικό μέτωπο. Οι Ρώσοι νικήθηκαν καί άναγκάστηκαν νά υποχωρήσουν άνατολικότερα μέ μεγάλες άπωλειες.

Η Ιταλία, πού οι σύμμαχοι τής ύποσχέθηκαν δαλματικά καί αύστριακά έδάφη, βγῆκε τελικά στόν πόλεμο μέ τήν Entente.

Στά Βαλκάνια ή Σερβία είχε άρχισει νά κλονίζεται. Οι Άγγλογάλοι άποφάσισαν νά κάνουν έπιθεση στά Δαρδανέλλια, γιά νά κυριαρχήσουν στά Στενά, νά βοηθήσουν τούς Ρώσους καί νά έμποδίσουν τούς Βουλγάρους νά συμμαχήσουν μέ τούς Γερμανούς. Στήν έπιχειρηση αυτή ήθελαν νά έξασφαλίσουν καί τή συμμετοχή τής Έλλάδας. Ο Βενιζέλος, πού ήταν τότε πρωθυπουργός είχε τή γνώ-

Άποκλεισμός

Υποβρύχιος πόλεμος

Βαλκανικό μέτωπο

μη δι πρεπει ή 'Ελλάδα νά πάρει μέρος στόν πόλεμο μέ τήν Entente, πού ύποσχόταν έδαφικά άνταλλάγματα στή Θράκη καί τή Μ. Ασία. 'Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ζωμας ήταν ύπερ τών Γερμανῶν καί έπέμενε στήν ούδετερότητα. 'Ο Βενιζέλος άναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ καί ή κοινή γνώμη διχάστηκε. Νέες έκλογές έφεραν πάλι στήν άρχη τό Βενιζέλο, άλλα ό Κωνσταντίνος έπέμενε στήν άποψή του καί ή κυβέρνηση παραιτήθηκε γιά δεύτερη φορά. 'Η άντιθεση άναμεσα στό Βενιζέλο καί στό βασιλέα Κωνσταντίνο άρχισε νά πάρνει τίς διαστάσεις έθνικοϋ διχασμοῦ.

Οι έπιχειρήσεις τών 'Αγγλογάλλων στά Δαρδανέλλια έγιναν χωρίς τήν έλληνική συμμετοχή καί κατέληξαν σέ άποτυχία. 'Αποτέλεσμα ήταν νά βγει ή Βουλγαρία στόν πόλεμο ύπερ τών Γερμανῶν, νά συντριβεῖ ή Σερβία καί νά μείνει ή Ρωσία άβοήθητη.

Τά σερβικά στρατεύματα πέρασαν πρός τό Δυρράχιο καί άπο κεί στήν Κέρκυρα, όπου άνασυγκροτήθηκαν. 'Από τόν 'Οκτώβριο τοῦ 1915 οι Γάλλοι, έκαναν άπόβαση στή Θεσσαλονίκη. 'Αργότερα τά γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα πέρασαν τά έλληνικά σύνορα καί κατέβηκαν στήν Καβάλα. 'Η 'Ελλάδα έξακολουθούσε νά μένει ούδετερη, χωρίς νά κάνει στήν πραγματικότητα καμιά πολιτική.

Οι έπιχειρήσεις τοῦ 1916. Τό κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης

Έπιχειρήσεις 1916

Οι Γερμανοί άποφάσισαν στά 1916 νά κάνουν μεγάλες έπιθεσεις στό Βερτέν, γιά νά προκαλέσουν φθορές στά γαλλικά στρατεύματα. Οι Γάλλοι άμυνθηκαν γενναϊα μέ τό στρατηγό Πεταίν (Petain) έπικεφαλής καί τούς άναγκασαν νά ύποχωρήσουν. Οι άπώλειες καί τών δύο άντιπάλων ύπηρξαν τρομακτικές.

Στό βαλκανικό μέτωπο οι Ρώσοι άρχισαν μιά έπιθεση, πού παρέσυρε καί τούς Ρουμάνους νά κηρύξουν τόν πόλεμο κατά τών Γερμανῶν. Τά αύστρογερμανικά στρατεύματα ζωμας νίκησαν τό ρουμανικό στρατό καί κατέλαβαν τή Ρουμανία, όπου βρήκαν πολλά έφόδια καί πετρέλαιο.

'Η παράταση τοῦ πολέμου μεγάλωνε παντοῦ τήν έσωτερική άντιδραση καί οι τρομακτικές άπώλειες σκόρπιζαν τό πένθος. 'Η φιλερηνική κίνηση ξανάρχισε, άλλα κανείς δέν ήταν διατεθειμένος νά ύποχωρήσει.

Στήν 'Ελλάδα οι άντιθέσεις άποκορυφώθηκαν. 'Ο Βενιζέλος μήνυπορώντας νά έπιβάλει μέ πολιτικά μέσα τίς άποψεις του έκανε πραξικοπηματικά έπαναστατική κυβέρνηση στή Θεσσαλονίκη καί πήρε μέρος στόν πόλεμο. Οι 'Αγγλογάλλοι άπέκλεισαν τά έλληνικά λιμάνια καί ύποχρέωσαν τό βασιλιά Κωνσταντίνο νά παραιτηθεῖ άφήνοντας στό θρόνο τό δεύτερο γιό του 'Αλέξανδρο (Μάρτιος 1917) καί νά φύγει άπο τήν 'Ελλάδα. 'Ο Βενιζέλος ήρθε στήν 'Αθήνα, έγινε πρωθυπουργός, καί ή 'Ελλάδα κήρυξε τόν πόλεμο στούς Γερμα-

απαλή ανανεώσιμη

Κυβέρνηση
Θεσσαλονίκης

νοσοστριακούς, Βουλγάρους και Τούρκους (1917).

Τά γεγονότα τοῦ 1917. Εἰσοδος τῆς Ἀμερικῆς στὸν πόλεμο

Οι Γερμανοί, πού ύπέφεραν ἀπό τὸν ἀγγλικό ἀποκλεισμό, ἀποφάσισαν νά κηρύξουν ἀπεριόριστο ὑποβρύχιο πόλεμο, δηλαδή νά βυθίζουν κάθε συμμαχικό πλοῖο χωρίς προειδοποίηση. Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά μπεῖ ἡ Ἀμερική στὸν πόλεμο (Φεβρουάριος 1917).

Οι Ἀμερικανοί συμπαθοῦσαν τούς Ἀγγλογάλλους, οἱ ἀμερικανικές τράπεζες τούς εἶχαν δανείσει πολλά χρήματα καί ἥθελαν τῇ νίκῃ τους καί ὁ ὑποβρύχιος πόλεμος δυσκόλευε τὸ ἀμερικανικό ἐμπόριο. Οι παράγοντες αὐτοί περιόρισαν τὴν ἐπιρροή τῶν ἀπομονωτικῶν καί ὁ πρόεδρος Οὐίλσον (Wilson) ἐκήρυξε τὸν πόλεμο, σάν σταυροφορία γιά τὴν ἐλευθερία τῶν θαλασσῶν.

Ρωσική ἐπανάσταση. "Ηπτα τῆς Ἰταλίας (1917)

Στά 1917 ή ἄμυνα στὸ ἀνατολικό μέτωπο κάμφθηκε μὲ τὴν ρωσική ἐπανάσταση.

Οι Ρώσοι ἦταν δυσαρεστημένοι ἀπό τὴν ἐσωτερική κακοδιοίκηση καί τίς μεγάλες ἀπώλειες στὸν πόλεμο. Οι ἐπιχειρήσεις τοῦ 1916 εἶχαν κοστίσει 2 ἑκ. περίπου στρατιῶτες καί 90 χιλ. ἀξιωματικούς. Οι τσαρικοί κύκλοι ήθελαν νά υπογράψουν εἰρήνη καί περιόρισαν τὴ βουλή (Δούμα). Οι βουλευτές τότε ἐπαναστάτησαν καί ὁ στρατός ἐνύθηκε μαζύ τους. 'Ο τσάρος ἀναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ, ἔγινε κυβέρνηση ἀπό φιλέλευθέρους καί κατόπιν ἀπό σοσιαλιστές, μέ πρόεδρο τὸν Κερένσκο.

'Ο Κερένσκου δήλωσε ὅτι θά συνεχίσει τὸν πόλεμο, ἀλλά δέν μπόρεσε ν' ἀντιμετωπίσει τὰ ἐσωτερικά καί ἔξωτερικά προβλήματα. Μιά νέα ἐπανάσταση ('Οκτώβριος 1917) ἔφερε στὴν ἔξουσία τούς μπολσεβίκους, μέ ἀρχηγό τό Λένιν. Οι Γερμανοί ἐπωφελήθηκαν, ἔκαναν μεγάλη ἐπίθεση στὴ Ρωσία καί ἡ κομμουνιστική κυβέρνηση ὑπέγραψε χωριστή εἰρήνη (Brest — Litowsk, Μάρτιος 1917), παρέδωσε στούς Γερμανούς τή Φιλανδία, τά βαλτικά κράτη, τὴν Πολωνία καί ἀναγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Οὐκρανίας. "Ετσι ή Ρωσία ἔχασε τό 1/3 ἀπό τὸν πληθυσμό καί τά 3/4 ἀπό τὰ μεταλλεία καί ἀνθρακωρυχεία τῆς.

Τόν 'Οκτώβριο τοῦ 1917 οἱ Ἰταλοί νικήθηκαν στὸ Καπορέττο (Caporetto), ἀλλά κατόρθωσαν ν' ἀνασυνταχτοῦν κοντά στὸν ποταμό Πιάβε.

Οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1918

Οι Γερμανοί, γιά νά προλάβουν τὴν ἀμερικανική βοήθεια, ἔριξαν

Γεγονότα 1917. Ἡ Ἀμερική στὸν πόλεμο

Ρωσική ἐπανάσταση

Ηπτα τῆς Ἰταλίας

όλο τό βάρος τοῦ πολέμου στό δυτικό μέτωπο. Οι σύμμαχοι δημιούργησαν νάντισταθούν μέση έπιτυχία ύπό τόν στρατηγό Φός (Foch). Κατά τά μέσα τοῦ 1918 ἔφτασαν στό δυτικό μέτωπο 1 ἑκ. Άμερικανοί καί πολλά ἐφόδια, πρό παντός τάνκς. Τό βαλκανικό μέτωπο ἐνισχύθηκε μέση τή συμμετοχή τῶν Ἑλλήνων καί διατάχθηκε στρατός ἀνασυντάχτηκε καί πήρε μέρος στίς ἐπιχειρήσεις. "Ετσι σέ ὅλα τά μέτωπα ἄρχισε ἡ συμμαχική ἀντεπίθεση.

"Ο στρατηγός Φός ἀνάγκασε τούς Γερμανούς νά υποχωρήσουν στό δυτικό μέτωπο καί κατέλαβε τή Β. Γαλλία καί τό Δ. Βέλγιο. Στά Βαλκάνια οι Βούλγαροι νικήθηκαν (τά ἑλληνικά στρατεύματα κέρδισαν μεγάλη νίκη στό **Σκρά**) καί υποχρέωθηκαν ν' ἀδειάσουν τή Μακεδονία καί νά υπογράψουν ἀνακωχή. Οι Τούρκοι νικήθηκαν καί στή Συρία καί στά Βαλκάνια καί ἀναγκάστηκαν νά κάνουν τό ἴδιο. Οι Ἰταλοί ἄρχισαν τήν ἐπίθεση καί μπήκαν στά αὐστριακά σύνορα. Ο αὐτοκράτορας τῆς Αύστριας Κάρολος Α' ἀναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ (ἔτσι στά 1918 τελείωσε ἡ δυναστεία τῶν Ἀψβούργων) καί οι Αύστριακοί υπέγραψαν ἀνακωχή.

Οι Γερμανοί προσπάθησαν νά συνεχίσουν τόν πόλεμο, ἀλλά ἐσωτερικές ταραχές ἀνάγκασαν τό Γουλιέλμο Β' νά παραιτηθεῖ καί νά καταφύγει στήν Όλλανδια. Τό Νοέμβριο 1918 ἀνακηρύχτηκε ἡ δημοκρατία στή Τερμανία καί ἔγινε ἀνακωχή.

Τό συνέδριο τῶν Παρισίων

Τό συνέδριο γιά τήν εἰρήνη συνήλθε στό Παρίσι (Ιανουάριος 1919). Πήραν μέρος ἀντιπρόσωποι ἀπό 32 κράτη, σύμμαχα τῶν νικητῶν. Οι νικημένοι δέν παραβρέθηκαν στίς συνεννοήσεις. "Υποχρέωθηκαν νά υπογράψουν τήν εἰρήνη μέτοις δρους πού καθόρισαν οι νικητές.

Γενικά ἐπικρατοῦσε μιά ἀτμόσφαιρα θολή ἀπό τήν ἀγανάκτηση γιά τίς πολεμικές καταστροφές, γιά τίς ὁποῖες θεωροῦσαν ύπευθυνούς τούς νικημένους, ἀπό μιά τάση γιά ἀντεκδίκηση καί γιά ὅσο γινόταν περισσότερα ὠφελήματα. Τό μέλλον τοῦ κόσμου γενικά καθορίστηκε ἀπό τίς μεγάλες δυνάμεις.

"Ο πρόεδρος τῆς Αμερικῆς **Ωύλσον** (Wilson) πρότεινε μέτρα γιά διεθνή συνεργασία καί περιορισμό τῶν ἔξοπλισμῶν, πού θά ἐλάττωναν τίς πιθανότητες μελλοντικῶν συγκρούσεων, ἀλλά οι ἀντιπρόσωποι τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἔκαναν ρεαλιστική πολιτική: "Η Γαλλία ἥθελε νά ἔχασθενήσει μέ κάθε τρόπο τή Γερμανία. Η Ἀγγλία ἐνδιαφερόταν γιά τίς τουρκικές ἐπαρχίες τῆς Μέσης Ανατολῆς καί τίς γερμανικές ἀποικίες καί δέν ἥθελε πολύ ἰσχυρή Γαλλία στήν Εύρωπη. Η Ἰταλία εἶχε ἀπαιτήσεις σέ αὐστριακά ἐδάφη στήν Αδριατική. "Ολοι εἶχαν ύπογράψει μυστικές συνθήκες, πού ἥθελαν νά τίς ἐφαρμόσουν. Γι' αὐτό, χωρίς νά τολμοῦν φανερά νά πολεμή-

Ο Ελληνική άντιπροσωπεία είς την Διάσκεψην
Ειρήνης.

Η Ελληνική άντιπροσωπεία στό συνέδριο τῆς ειρήνης (Αθήνα, μουσείο Έλευθ. Βενιζέλου).

σουν τίς άπόψεις τοῦ Οὐίλσον, φρόντιζαν νά τίς παραμερίσουν καί νά στηρίξουν τίς συνθήκες πάνω στά διεθνή συμφέροντα.

Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν (Κ.Τ.Ε.)

Μία ἀπό τίς σημαντικότερες ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῶν Παρισίων ἦταν ἡ Ἰδρυση, στά 1920, τῆς Κ.Τ.Ε. πού στάθηκε τό μεγάλο δονείρο τοῦ προέδρου Οὐίλσον.

Ἡ Κ.Τ.Ε., πρόδρομος τοῦ σημερινοῦ Ο.Η.Ε., ἦταν ὁ πρῶτος διεθνῆς ὄργανισμός, πού εἶχε σκοπό νά προλαβαίνει τίς συγκρούσεις, νά λύνει μέ εἰρηνικό τρόπο τίς διαφορές ἀνάμεσα στά κράτη, νά προωθεῖ τήν προσπάθεια τοῦ ἀφοπλισμοῦ, τοῦ περιορισμοῦ παραγωγῆς πολεμικοῦ υλικοῦ καί νά πάιρνει μέτρα ἐναντίον ἔκείνων πού θά ἄρχιζαν ἔναν ἀδικο πόλεμο. "Ἐδρα τῆς δρίστηκε ἡ Γενεύη.

Παράλληλα ίδρυθηκε τό **Διεθνές Δικαστήριο τῆς Χάγης**, πού θά μποροῦσε νά ἐπιβάλει οἰκονομικές καί ἄλλες κυρώσεις στά κράτη πού θά προκαλοῦσαν διεθνῆ ζητήματα, καί τό **Διεθνές Γραφεῖο Ἐργασίας**, ὅπου ἀντιπροσωπεύονταν τά κράτη καί οι ἐργατικές ὄργανώσεις, καί πού εἶχε σκοπό νά προστατέψει τήν ἐργασία καί τόν ἐργαζόμενο, νά περιορίσει τήν ἀνεργία καί νά ἔξασφαλίσει τίς συνδικαλιστικές ἐλευθερίες τῶν ἐργατῶν.

K.T.E.

Σκοποί

Η Κ.Τ.Ε. πρόσφερε πολλές ύπηρεσίες γιά τήν άποκατάσταση τών προσφύγων και γιά τή λύση τών μικροδιαφορών, άλλα δέν είχε στρατό και δύναμη νά έπιβληθεῖ στίς μεγάλες δυνάμεις. Τελικά ή 'Αμερική δέν πήρε μέρος σ' αύτήν και ή Ρωσία είχε άποκλειστεῖ. "Ετσι, ούτε τήν έπιβολή τών δικτατορικών καθεστώτων μπόρεσε νά έμποδίσει, ούτε τό Β' παγκόσμιο πόλεμο νά άποτρέψει. Είναι δημαρκική ή Κ.Τ.Ε ώς πρώτη προσπάθεια ειρηνικής συνεργασίας τών κρατών.

Οι συνθήκες μέ τά νικημένα κράτη

Συνθήκες ειρήνης.
Συνθήκη
Βερσαλλιών
(Ιούνιος 1919)

Μέ τή συνθήκη τών Βερσαλλιών (Ιούνιος 1919) ή Γερμανία ύποχρεώθηκε νά παραχωρήσει στή Γαλλία τήν Άλσατιά και τή Λωρραΐνη, πολλά έδαφη στό Βέλγιο, Πολωνία και Δανία. Γιά νά δώσουν στήν Πολωνία διέξοδο πρός τή Θάλασσα, έκοψαν ένα διάδρομο άναμεσα στή Γερμανία και τήν Α. Πρωσσία, πού κατέληγε στό έλεύθερο λιμάνι τού Ντάντζιχ (Dantzig).

Οι γερμανικές άποικιες δόθηκαν μέ «έντολή» τής Κ.Τ.Ε. (έντολή ήταν νά τίς κρατήσουν, ώσπου νά γίνουν ώριμες γιά άπελευθέρωση) στή Γαλλία, Αγγλία, Ιαπωνία, Αύστραλία.

'Η άνατολική Εύρωπη μετά τόν Α' Παγκόσμιο πόλεμο

Οι Γερμανοί έπρεπε νά διαλύσουν τό στρατό τους, νά συντρούν μόνο 100 χιλ. στρατό χωρίς άεροπλάνα και βαρύ πυροβολικό, και νά περιορίσουν τόν πολεμικό τους στόλο. Τά άνθρακωρυχεῖα τού Σάρρε (Saar, Sarre) παραχωρήθηκαν στή Γαλλία και ή Δ. οχθη τού Ρήνου άποφασίστηκε νά καταληφθεῖ άπό συμμαχικά στρατεύματα.

Η Γερμανία καταδικάστηκε σέ τεράστιες πολεμικές έπανορθώσεις σέ ειδη και χρήμα. Ή συνθήκη τών Βερσαλλιών, πού οι άντιπροσωποί τής Γερμανίας ύποχρεώθηκαν νά υπογράψουν χωρίς συζήτηση, θεωρήθηκε έξοντωτική γιά τό γερμανικό λαό και τού δημιούργησε ένα μόνιμο αϊσθήμα πικρίας.

Μέ τή συνθήκη τού Σαίν Ζερ-

μαίν (Saint Germain, Σεπτέμβριος 1919) ή αύστριακή αύτοκρατορία διαλύθηκε καί ἀπό τά ἐδάφη της σχηματίστηκαν τά κράτη τῆς Πολωνίας, Τσεχοσλοβακίας καί Γιουγκοσλαβίας. Ἡ Αύστρια ύποχρεώθηκε νά παραχωρήσει ἐδάφη στήν Ἰταλία (Τυρόλο, Ἰστρία) καί ἡ Ούγγαρια στήν Ρουμανία (Τρανσυλβανία). Ἔτσι τά δύο κράτη περιορίστηκαν ἐδαφικά καί ἔχασαν κάθε ἐπιρροή.

Τήν Ἐλλάδα ἐνδιαφέρουν οἱ συνθῆκες μέ τή Βουλγαρία καί Τουρκία:

Μέ τή συνθήκη τοῦ Νεϊγύ (Neuilly, Νοέμβριος 1919) ή Βουλγαρία ἀναγκάστηκε νά παραχωρήσει τή Διοβρουτσά στή Ρουμανία καί τή Δ. Θράκη στήν Ἐλλάδα καί ἔχασε τή διέξοδο πρός τή Θάλασσα.

Μέ τή συνθήκη τῶν Σεβρῶν (Sèvres, Αὔγουστος 1920) ή τουρκική αύτοκρατορία διαλύθηκε: ή Ἀραβία ἔγινε ἀνεξάρτητη, οἱ ἄλλες ἐπαρχίες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς παραχωρήθηκαν μέ ἐντολή τῆς Κ.Τ.Ε. στήν Ἀγγλία (Μεσοποταμία, Παλαιστίνη), Γαλλία (Β. Συρία, Ν. Μικρά Ασία), Ἰταλία (Μικρασιατική παραλία ἀπέναντι ἀπό τά Δωδεκάνησα).

Στήν Ἐλλάδα παραχωρήθηκε ή Α. Θράκη μέ τή χερσόνησο τῆς Καλλίπολης καί τῆς Τσαλτάτζα, ή "Ιμβρος καί ἡ Τένεδος, καί ἡ ἐπικυριαρχία στή Σμύρνη καί τήν περιοχή τῆς. "Υστέρα ἀπό πέντε χρόνια οἱ κάτοικοι μέ δημοψήφισμα θ' ἀποφάσιζαν γιά τήν ἔνωση μέ τήν Ἐλλάδα.

Ἡ Τουρκία ἀναγνώριζε τήν παραχώρηση τῆς Δωδεκανήσου στήν Ἰταλία καί τήν Κύπρου στήν Ἀγγλία. Ἡ Κωνσταντινούπολη καί τά Στενά ἔμεναν οὐδέτερα. Θά τά κατεῖχε εὐρωπαϊκός στρατός καί θά ἐλέγχονταν ἀπό διεθνή ἐπιτροπή. Ἔτσι ή Τουρκία περιορίστηκε στό ἐσωτερικό τῆς Μ. Ασίας καί ἀναγκάστηκε νά δεχτεῖ στρατιωτικό καί οἰκονομικό ἔλεγχο καί νά περιορίσει τό στρατό τῆς.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

Οι συνθῆκες πού ἔκλεισαν τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο δέν ἰκανοποίησαν κανένα καί δέ θεωρήθηκαν πώς δημιουργοῦν μιά μόνιμη κατάσταση στήν Εύρωπη. Πολλά κράτη ἦταν δυσαρεστημένα, ὅπως ή Ἰταλία, πού διεκδικοῦσε τίς δαλματικές ἀκτές καί τό λιμάνι Φιούμε. Ἡ Ρωσία εἶχε κατ' ἀρχήν ἀποκλειστεῖ ἀπό κάθε διαπραγμάτευση, οἱ συνθῆκες δέν ἐπικυρώθηκαν ἀπό τήν Κίνα, οὕτε ἀπό τίς Η.Π.Α. Τό Κογκρέσσο, ὃπου ἐπεκράτησαν ρεπουμπλικάνοι, ὅπαδοί τοῦ ἀπομονωτισμοῦ, ἀρνήθηκε νά ἔγκρινε τήν πολιτική τοῦ Οὐίλσον στήν Εύρωπη καί νά ἐπικυρώσει τίς συνθῆκες. Ἡ Ἀμερική δέν πήρε μέρος στήν Κ.Τ.Ε. Αύτό ἀνήσυχησε τή Γαλλία, πού στήριζε τήν ἀσφαλεία της στήν ἀμερικανική ἔγγύηση· ἔτσι προσπάθησε νά ἔξασφαλιστεῖ ἀπό δεύτερη γερμανική ἐπίθεση συνάπτοντας συνθῆκες μέ τά κράτη γύρω ἀπό τήν Γερμανία (Πολωνία, Τσεχοσλοβακία,

Συνθήκη Σαΐν
Ζερμαΐν
(Σεπτέμβριος 1919)

Συνθήκη Νεϊγύ
(Νοέμβριος 1919)

Συνθήκη Σεβρῶν
(Αὔγουστος 1920)

Δωδεκάνησος
Κύπρος

Σημασία συνθηκών

Γιουγκοσλαβία) καί ἀπαιτοῦσε τίς γερμανικές ἐπανορθώσεις.

Ἡ τάση αὐτή τῆς Γαλλίας ἀνησυχοῦσε τὴν Ἀγγλία, πού φοβόταν τή μεγάλη ἐνίσχυση τῆς Γαλλίας στὴν Εὐρώπη. Στούς πολιτικούς κύκλους τῆς Ἀγγλίας ἄρχισε νά γίνεται λόγος γιὰ ἴσχυρή Γερμανία. Οἱ ἀπαιτήσεις τῆς Γαλλίας γιά πληρωμή τῶν γερμανικῶν ἀποζημιώσεων, πού θά συνέτριβαν οἰκονομικά τή Γερμανία, δυσαρεστοῦσαν καί τούς "Ἀγγλους καί τούς Ἀμερικανούς, πού εἶχαν ἐπενδύσει ἐκεῖ κεφάλαια.

Οἱ δυσαρέσκειες αὐτές ἀνάμεσα στούς συμμάχους ἔδιναν τήν εὔκαιρια στούς νικημένους νά ἐπωφεληθοῦν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ ΚΑΙ Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ (1922)

"Ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν ὑπῆρξε μιά μεγάλη ἐπιτυχία τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, πού κατόρθωσε νά πραγματοποιήσει κατά τό μεγαλύτερο μέρος τό ὄνειρο τῆς μεγάλης ἰδέας.

Οἱ "Ἐλληνες δέν κατόρθωσαν νά ἐλευθερώσουν τή Β. Ἡπειρο, τά Δωδεκάνησα, τήν Κύπρο, ἀλλά πῆραν τή Θράκη, τή Μικρασιατική παραλία τῆς Σμύρνης, καί ὁ Ἑλληνικός στόλος, μέσα στήν ἀνείπωτη συγκίνηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Πόλης, ἥρθε ν' ἀγκυροβολήσει στόν Κεράτιο κόλπο.

"Ομως ἐσωτερικές καί ἔξωτερικές δυσμενεῖς συνθῆκες δέν ἅργησαν νά καταστρέψουν γιά πάντα τό μεγάλο ὄνειρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐσωτερικά σκίαζε τά πολιτικά πράγματα διχασμός. Τό Νοέμβριο τοῦ 1920 ὁ Ἐλευθερίος Βενιζέλος ἔχασε τίς ἐκλογές καί τόν Δεκέμβριο ξαναγύρισε στήν Ἐλλάδα δι βασιλιάς Κωνσταντίνος.

Οἱ Τούρκοι ἐθνικιστές μέ ἀρχηγό τόν **Μουσταφᾶ Κεμάλ**, ἀξιωματικό τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀρνήθηκαν ν' ἀναγνωρίσουν τή συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Ὁ Κεμάλ ἔκανε ἐπανάσταση, κάλεσε ἐθνική συνέλευση, καθαίρεσε τό σουλτάνο καί ἀνακήρυξε δημοκρατία. Πρωτεύουσα ἔγινε ἡ Ἀγκυρα. Ὁ Κεμάλ πῆρε τήν ἔξουσία.

Οἱ εὐρωπαϊκές ἀντιθέσεις ἔχυπηρέτησαν τό κίνημα τοῦ Κεμάλ. Οἱ Ρῶσοι τόν ύποστήριξαν. Οἱ Γάλλοι παραιτήθηκαν ἀπό τήν Κιλικία, πράγμα πού ἔξασθένησε τή θέση τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς Σμύρνης. Ἐπειδή δι σουλτάνος δέν μποροῦσε νά ἀντιδράσει οἱ Ἀγγλοι παρακίνησαν τούς "Ἐλληνες νά πολεμήσουν τόν Κεμάλ. Ὁ Ἑλληνικός στρατός προχώρησε νικώντας τούς Τούρκους στό ἐσωτερικό τῆς Μ. Ασίας, πέρασε τό Σαγγάριο καί πλησίασε σχεδόν στήν Ἀγκυρα. Εἴχε ὅμως ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τίς βάσεις τούς καί δέν εἶχε ἔφοδια καί νοσοκομειακό ὑλικό. Ὁ διχασμός βάραινε πάνω στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις. Κινδυνεύοντας νά κυκλωθοῦν ἀπό τούς Τούρκους ἀναγκάστηκαν νά ύποχωρήσουν. Οἱ Τούρκοι τούς καταδίωξαν καί τούς ἐπιτέθησαν κοντά στό **Ἀφίον Καρά Χισσάρ** (Αύγουστος 1922). Ἡ μάχη δέν ὅργανώθηκε καλά, δ Ἑλληνικός στρατός νικήθηκε καί τό μέτωπο κατέρευσε.

Ἐπανάσταση Κεμάλ.

Μικρασιατική
καταστροφή (1922)

Στήν ύποχώρηση οι "Ελληνες στρατιώτες παρέσυραν καί τόν έλληνισμό τῆς Μ. Ασίας. Οι Τούρκοι προχώρησαν σφάζοντας καί καίσοντας μέ πολλή δυσκολία κατόρθωσαν νά σωθοῦν τά στρατεύματα καί ό πληθυσμός, ἀφήνοντας πίσω νεκρούς καί αίχμαλώτους.

"Η **Μικρασιατική καταστροφή** συνέτριψε τό δνειρό τῆς μεγάλης ίδεας. Μέ τή συνθήκη τῆς Λοζάνης, πού ἔκλεισε τόν πόλεμο (Ιούλιος 1923), καί πού ύπεγραψαν Ἀγγλία, Γαλλία, Ἰταλία, Ἰαπωνία, Ἐλλάδα, Ρουμανία, Τουρκία, ἀναθεωρήθηκε ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν. 'Η Ἐλλάδα ἔχασε τήν Α. Θράκη καί τή μικρασιατική παραλία. Τά ἔλληνικά σύνορα περιορίστηκαν στό "Ἐβρο καί ἡ Τουρκία ἀνέκτησε τή Μ. Ασία καί τόν ἔλεγχο τῶν Στενῶν.

Μέ συνθήκη, πού εἶχε ύπογραφεῖ λίγους μῆνες πρίν, ἔγινε ἀνάμεσα στήν "Ἐλλάδα καί τήν Τουρκία ἀνταλλαγή πληθυσμῶν. Περίπου ἔνα ἑκατομμύριο "Ελληνες ἀναγκάστηκαν ν' ἀφήσουν τίς μικρασιατικές πατρίδες, δημοσίευσε τήν ἔλληνισμός εἶχε ριζώσει καί εύδοκιμήσει ἀπό τήν ἀρχαία ἐποχή, καί νά μεταφυτευοῦν στήν "Ἐλλάδα, μέσα σέ φοιβερά δύσκολες συνθήκες. "Εμειναν μόνο οι Τούρκοι τῆς Θράκης καί οι "Ελληνες τῆς Κωσταντινούπολης.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Αἴτια, ἀφορμή καί κυριότερα γεγονότα τοῦ Α' παγκόσμιου πολέμου.
2. Τά ἀποτελέσματα τοῦ Α' παγκόσμιου πολέμου (πολιτικά, οἰκονομικά, πολιτιστικά) καί ἡ νέα διαμόρφωση τοῦ εύρωπαικοῦ καί τοῦ παγκόσμιου χώρου.
3. 'Η Ἐλλάδα στόν Α' παγκόσμιο πόλεμο. Συμβολή τοῦ ἔλληνικοῦ στρατοῦ καί σημασία τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν.
4. Αἴτια καί ἀποτελέσματα τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Ο ΚΟΣΜΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΟΥΣ (1919 – 1939)

Μέ τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ἡ Εὐρώπη ἔχασε τήν κυριάρχη θέση πού εἶχε στόν κόσμο. 'Ο πόλεμος δημιούργησε μεγάλα προβλήματα κοινωνικά, οἰκονομικά, πολιτικά καί ἀφῆσε ἔνα δυνατό αἰσθήμα κόπωσης, ἀνασφάλειας καί ἄγχους.

'Ο «σύντομος καί χαρούμενος πόλεμος», πού προπαγάνδιζαν οι ἀγέτες τῆς Γερμανίας τοῦ 1914, στάθηκε ό πιο αἰματηρός τῆς παν-

Συνθήκη Λαζάνης
(Ιούλιος 1923)

Πρόσφυγες

Τά ίδην, ωραίον επίσης
να ἔχει ιδανική συμμορφεί-
σης της Εὐρωπαϊκής οικο-
νομίσεως, ειρενορόδι-
να ἔχει νύχτα εἰδοτεία
καί ανδρωνοσοτεία ιδανική

Georgios Venizelos

Αύτόγραφο Έλευθερίου Βενιζέλου.

·Ο κόσμος στόν
μεσοπόλεμο (1919-
1939)

κόσμιας ιστορίας ώς τότε. Είχε περί τά 8700000 νεκρούς, κάπου 2 έκ. έξαφανισμένους, έκατομμύρια άναπτηρους, δύος άπό τή νέα γενιά. Στή Γαλλία και Γερμανία χάθηκε τό 1/5 τού άνδρικού πληθυσμού άπό 20 — 40 έτών. Η έπιδημία της γρίπης τού 1919 αύξησε τούς άριθμούς τών νεκρών.

Πολύ μεγάλες στάθηκαν και οι ύλικες και οίκονομικές καταστροφές. Η γεωργία παραμελήθηκε, ή βιομηχανία ἀλλαξε σέ πολεμική, τά έργοστάσια δέν άνανεώθηκαν, τά κράτη ἤταν όλα φορτωμένα μέχρε. Μετά τόν πόλεμο περιορίστηκαν οι έξαγωγές, γιατί οι έξωρωπαϊκές χώρες είχαν άναπτύξει κατά τή διάρκεια τού πολέμου δική τους βιομηχανία. Οι άποικιες ἀρχισαν νά χειραφετοῦνται και νά τείνουν ν' ἀποσπαστοῦν.

Η ζωή άκριβηνε, ένω οι μισθοί και τά ήμερομίσθια ἔμειναν χαμηλά, και αύτό προκαλοῦσε ταραχές. Πολλά κράτη ἔκοψαν χαρτονόμισμα περισσότερο άπό το κεφάλαιο τους και ἀρχισε ό πληθωρισμός, μέ αποτέλεσμα νά πέσει ή άξια τού νομίσματος και νά άκριβηνουν τά διάφορα είδη. Στή Γερμανία ένα χρυσό μάρκο κόστιζε στά 1823 ένα τρισκατομμύριο χάρτινα. Αντίθετα, αύξηθηκε ή δύναμη της Αμερικής και τό δολλάριο πήρε τήν πρώτη θέση στήν παγκόσμια άγορα.

Η οίκονομική κρίση στήν Εύρωπη, ή ανοδος τού τιμάριθμου και ή άπογοήτευση προκάλεσαν ταραχές. Οι κομμουνιστικές ίδεες, μετά τήν έπικράτηση τού κομμουνισμού στή Ρωσία, ἀρχισαν νά διαδίδονται. Σ' δλα τά κράτη σχηματίστηκαν κομμουνιστικά κόμματα.

Οι ταραχές και ό φόβος γιά έπικράτηση τού κομμουνισμού ἐσπρωξαν τούς συντηρητικούς πρός τά δικτατορικά καθεστώτα. Η πρώτη δικτατορία έπιβλήθηκε στήν Ούγγαρια στά 1920.

Μετά τό 1920 τά ἀπαναστατικά κύματα περιορίστηκαν και ή Εύρωπη ἀρχισε ν' άναδιοργανώνεται. Τά εύρωπαϊκά ζητήματα τακτοποιήθηκαν μέ διεθνείς συμφωνίες. Άλλα ή μεγάλη οίκονομική κρίση τού 1929 χειροτέρεψε πάλι τήν κατάσταση.

Τό έθνικό κίνημα στίς άποικιες

Μετά τόν παγκόσμιο πόλεμο οι άποικιακοί λαοί, πού είχαν πάρει μέρος σ' αύτόν, ἔμαθαν νά ζουν και νά πολεμοῦν, δπως οι εύρωπαιοι, και είχαν ἐλπίσει πώς θά έξασφάλιζαν έθνική ἐλευθερία.

Η τάση γιά άνεξαρτησία έκδηλώθηκε στίς γαλλικές άποικιες τής Β. Αφρικής (Αλγέριο, Μαρόκο, Τυνησία) και στήν Ινδοκίνα, άλλα οι Γάλλοι κατέπνιξαν τά κινήματα.

Η Αγγλία άναγνώρισε ώς άνεξάρτητα τά ντομίνια (Καναδάς, N. Αφρική, Αύστραλια, N. Ζηλανδία), πού πήραν μέρος σάν ίσοτιμα μέλη στήν Αγγλική Κοινοπολιτεία (1931), άλλα είχε ν' άντιμετωπίσει προβλήματα στήν Εγγύς και Απω-Ανατολή.

Στήν Ἐγγύς Ανατολή ἄρχισε ἡ παναραβική κίνηση (ἢ τάση τῶν ἀραβικῶν κρατῶν νά προσεγγίσουν καί νά ἐνωθοῦν) καί παρουσιάστηκε τό πρόβλημα τῶν Ἐβραίων, πού ἡ Ἀγγλία εἶχε ὑποσχεθεῖ νά ἐγκαταστήσει στήν Παλαιστίνη. Μοίρασε τή χώρα ἀνάμεσα στους Ἐβραίους καί Ἀραβεῖς, ἀλλά δέν ἰκανοποίησε κανένα.

Στήν Αἴγυπτο ἔγιναν ταραχές. Ἡ Ἀγγλία ἀναγκάστηκε ν' ἀναγνωρίσει τήν ἀνεξαρτησία τῆς Αἰγύπτου (1936) καί τή συγκυριαρχία στό Σουδάν.

Στίς Ἰνδίες ἄρχισε ἡ Ἐθνική κίνηση μέ τόν Γκάντι, πού κήρυξε τήν παθητική ἀντίσταση. "Οχι βία, ἀλλά καμία συνεργασία μέ τούς Ἀγγλούς καί μποϊκοτάρισμα τῶν ἀγγλικῶν προϊόντων. Αύτό μείωσε τήν ἐμπορική κίνηση τῆς Ἀγγλίας σέ 20 ἑκ. δολλάρια γιά ἔνα χρόνο. Οι Ἀγγλοί ἀναγκάστηκαν ν' ἀναγνωρίσουν εὐρύτατη αὐτονομία στήν Ἰνδία.

Στήν Κίνα, πού σπαραζόταν ἀπό ἐμφυλίους πολέμους ἐπικράτησε τό Ἐθνικό κόμμα Κουό — Μίν — Τάγκ μέ ἀρχηγό τόν Σούν — Γιάτ — Σέν πού συνεργάστηκε μέ τούς κομμουνιστές. Ὁ διάδοχός του Τσάγκ — Κάι — Σέκ πολέμησε τόν κομμουνισμό καί ὅργανωσε ἀπολυταρχικά τό κράτος.

Οἱ Ἱάπωνες εἶχαν ἀναπτύξει μεγάλη βιομηχανία κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου. Μετά τόν πόλεμο ἐπικράτησαν οἱ στρατιωτικοί καί ἐγκαινίασαν ἴμπεριαλιστική πολιτική. Κατέλαβαν τή Μαντζουρία καί τήν ἔκαναν ὑποτελές κράτος, κήρυξαν τόν πόλεμο τῆς Κίνας (1937) καί ὁ πόλεμος αὐτός συνεχίζοταν ὥς τόν Β' παγκόσμιο πόλεμο.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ἀμερικῆς

Μετά τόν πόλεμο ἐπικράτησαν στήν Ἀμερική οἱ ρεπουμπλικάνοι καί ξαναγύρισαν στόν ἀπομονωτισμό, χωρίς δῆμως νά πάψουν νά ἔχουν οἰκονομικές σχέσεις μέ τήν Εὐρώπη. Ὁ πόλεμος ἐνίσχυσε τή βιομηχανική παραγωγή μέ τίς ἀνάγκες πού εἶχε δημιουργήσει. Τό βιοτικό ἐπίπεδο εἶχε ἀνεβεῖ, αὐξήθηκαν οἱ μισθοί καί τά ἡμερομίσθια καί οἱ μεσαῖες τάξεις ἀπέκτησαν δυνατότητες γιά μά ἄνετη ζωή. Ἡ οἰκονομική εὐφορία ξύπνησε τήν ἐθνική περηφάνεια. Ἀπαγορεύτηκε ἡ μετανάστευση, δυνάμωσαν οἱ ἀντιθέσεις μέ τίς μειονότητες καί τούς μαύρους. Ἡ ποτοαπαγόρευση, πού ἐπιβλήθηκε σέ δρισμένες πολιτείες, δημιούργησε προβλήματα γιατί ἀνοίξε τό δρόμο στό λαθρεμπόριο τῶν οἰνοπνευματωδῶν.

Στήν Ἀμερική τοῦ μεσοπόλεμου διαμορφώθηκε τό φαινόμενο πού ὁνομάζομε σήμερα **«καταναλωτική κοινωνία»**: Ἡ βιομηχανική παραγωγή εἶχε προσανατολιστεῖ στήν κατασκευή καταναλωτικῶν ἀγαθῶν σέ μεγάλες ποσότητες. "Ἐπρεπε αὐτά τά ἀγαθά νά ἀπορροφῶνται στήν ἑστερική ἀγορά κι' αὐτό γινόταν μέ τή μεγάλη διαφήμιση. Αύτό δημιούργησε σιγά σιγά ἔνα πρόβλημα, γιατί ἡ διαφήμιση διαμόρφωνε τεχνητές ἀνάγκες, πού ἡ ἐκπλήρωσή τους ἀπαιτοῦσε

Οἱ Η.Π.Α. μετά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο

άπό τό μέσο σανθρωπο περισσότερα ξέοδα, λοιπόν περισσότερη έργασία, χωρίς περιθώρια για άναπαυση, ψυχαγωγία ή έπιμορφωση.

"Άλλο πρόβλημα προκάλεσε ή αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ή δημιουργία **μεγαλουπόλεων**, δησού δ ἄνθρωπος ἀποσπάστηκε ἀπό τή φύση καὶ ύποχρεώθηκε νάζει μέσα στό πλῆθος. Ἐκεῖ ή δύμαδα ἐπιβλήθηκε στό ἄτομο, οἱ διασκεδάσεις προσαρμόστηκαν στό μεγάλο κοινό (κινηματογράφος, ποδόσφαιρο), δ ἄνθρωπος αἰσθανόταν μόνος, ή πνευματική ζωή περιορίστηκε καὶ οἱ μεγάλοι Ἀμερικανοί συγγραφεῖς, δ **Σίγκλαιρ Λιούις** (Lewis), δ **Φώκνερ** (Faulkner), δ **Χεμινγουάιν** (Hemingway), διάσημοι στήν Εύρώπη ἦταν γνωστοί στήν Ἀμερική μόνο σ' ἔνα κλειστό κύκλο πνευματικῶν ἄνθρωπων καὶ δέν ἐπηρέαζαν τό μεγάλο κοινό.

Στά 1929 μιά προσωρινή κάμψη στή ζήτηση ἐπιβράδυνε τή βιομηχανική παραγωγή καὶ αὐτό παρέσυρε καὶ ὅλες τίς ἄλλες ἐπιχειρήσεις. Τό πράγμα δόγ्यησε σέ ἀνεργία (11 ἑκ. ἀνεργοί) καὶ σέ μιά φοβερή οἰκονομική κρίση, πού ἐπεκτάθηκε καὶ στίς εὐρωπαϊκές χώρες. Τό πρόβλημα αὐτό κατόρθωσε νά ἀντιμετωπίσει ὡς ἔνα σημεῖο δ **Φραγκλίνος Ροῦζβελτ** μέ τή «νέα συμφωνία» (new deal), δηλαδή μέ ἐπιδόματα στούς ἀνέργους, δημόσια ἔργα, δάνεια στούς ἀγρότες καὶ γενικές οἰκονομικές δόηγίες.

Η Ρωσία μετά τό 1917

Η Ρωσία μετά τό
1917

Μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ Ὁκτωβρίου 1917 οἱ μπολσεβίκοι (Ρώσοι κομμουνιστές) κατέλαβαν τήν ξέουσία. Συνέλαβαν καὶ ἀργότερα ἔξετέλεσαν τόν τσάρο καὶ τήν οίκογένειά του, δργάνωσαν μιά ἐπαναστατική κυβέρνηση (συμβούλοι τῶν ἐπιτρόπων τοῦ λαοῦ) μέ ἐπικεφαλῆς τό **Λένιν** καὶ ἀφοῦ ὑπέγραψαν ἀνακωχή μέ τούς Γερμανούς, διαμόρφωσαν τό ρωσικό κράτος κατά τό μαρξιστικό σύστημα, προσαρμόζοντάς το στίς ρωσικές συνθήκες. Η κυβέρνηση κατάργησε τά πολιτικά κόμματα, ἔκτός ἀπό τό κομμουνιστικό, καὶ ἐπέβαλε τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου συντρίβοντας κάθε ἀπόπειρα γιά ἀντίδραση. Ἐδήμευσε τήν ίδιοκτησία καὶ κρατικοποίησε τά μέσα παραγωγῆς.

Στά 1922 οἱ νότιες καὶ ἀνατολικές ἀσιατικές χώρες (Ούκρανία, Λευκορρωσία, Καυκασία, κεντροασιατικές περιοχές) ἐνώθηκαν μέ τήν κυρίως Ρωσία σέ μιά δημοσπονδία ("Ἐνωση Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν"), πράγμα πού ἔδωσε στό ρωσικό κράτος πολύ μεγάλη ἔκταση.

Ο Λένιν καὶ οἱ διάδοχοί του ἐστρεψαν τήν προσοχή τους στή γρήγορη ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας καὶ τήν ἐπραγματοποίησαν μέ μιά σειρά ἀπό πενταετή σχέδια.

Η πολιτική, κοινωνική, οἰκονομική καὶ πνευματική ζωή στή Ρω-

σία ρυθμίστηκε άποκλειστικά σύμφωνα μέ τίς άρχές τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος.

‘Η ἐπικράτηση τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων στή Δ. Εύρωπη

Ο ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΦΑΣΙΣΜΟΣ

‘Η Ἰταλία μετά τὸν Α’ παγκόσμιο πόλεμο ἦταν δυσαρεστημένη, ἐπειδὴ δέν πῆρε τὸ Φιοῦμε καὶ τίς δαλματικές χῶρες. ‘Ο πληθωρισμός καὶ ἡ οἰκονομική κρίση κατέστρεψαν τίς μεσαῖες τάξεις, πού στήριζαν τὸ κοινοβουλευτικό πολίτευμα, ἐνῶ οἱ κοινωνικές ταραχές προκαλοῦσαν τήν ἀνησυχία τῶν συντηρητικῶν. Αὐτά ἔδωσαν τήν εὔκαιρία στὸν φασισμό νά ἐπιβληθεῖ.

Τὸ φασιστικό κόμμα ιδρύθηκε ἀπό τὸν Μπενίτο Μουσολίνι (1883 – 1945) καὶ ὅργανώθηκε στρατιωτικά· ἔβαλε τήν πολιτική σκοπιμότητα στή θέση τῆς ἡθικῆς καὶ προσπάθησε νά ἐπιβληθεῖ μέ κάθε τρόπο. ‘Ο Μουσολίνι ἔγινε πρωθυπουργός, καὶ στά 1925 κατάργησε τὸ κοινοβουλευτικό σύστημα καὶ ἐπέβαλε φασιστική δικτατορία στήν Ἰταλία. Διέλυσε τά κόμματα· τό φασιστικό κόμμα συγκέντρωσε ὅλη τήν ἔξουσία· ὅργανωσε τή νεολαία, πού ἔπρεπε νά θαυμάζει τόν duce (ἀρχηγό)· διηύθυνε τήν παιδεία καὶ τίς ἐπαγγελματικές ὅργανωσεις. Διακηρύσσοντας ὅτι κάνει σοσιαλιστική πολιτική ὁ Μουσολίνι προγραμμάτισε δημόσια ἔργα, καὶ φρόντιζε γιά τήν κοινωνική ἀσφάλιση καὶ τήν ψυχαγωγία τῶν ἐργατῶν, πάντα μέσα στά πλαίσια τοῦ φασιστικοῦ κόμματος. Κατάργησε (ὅπως ὄλα τά ὀλοκληρωτικά πολιτεύματα) τίς ἀτομικές ἐλευθερίες καὶ τήν ἐλευθερία τοῦ τύπου καὶ ἔγκαινίσασε ἴμπεριαλιστική πολιτική στό ἔξωτερικό (κατέλαβε τήν Αιθιοπία καὶ τήν Ἀλβανία) βαυκαλίζοντας τόν Ἰταλικό λαό μέ τήν ύπόσχεση πώς θά ἀναστήσει τό ρωμαϊκό κράτος καὶ θά κυριαρχήσει στή Μεσόγειο (mare nostrum). Μέσα στό πρόγραμμά του ὁ Μουσολίνι περιέλαβε ἀργότερα καὶ τήν ἐπέκταση πρός τήν Ἐλλάδα.

‘Ιταλία. Φασισμός (1925).

Ο ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ (NAZISMOS) ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

‘Η γερμανική δημοκρατία, πού ιδρύθηκε μετά τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, δέν μπόρεσε νά ἐπιβιώσει. ‘Η ἀγανάκτηση ἀπό τήν ταπεινωτική συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν καὶ ἡ φοιβερή οἰκονομική κρίση ἐνίσχυσαν τά ἀκραῖα κόμματα, δεξιά καὶ ἀριστερά, καὶ ἔδωσαν τήν εὔκαιρία στό ναζιστικό κόμμα νά ἐπιβληθεῖ.

‘Ο ἀρχηγός τῶν ναζί, Ἀδόλφος Χίτλερ, πού κατόρθωσε νά κυριαρχήσει στό κόμμα παραγκωνίζοντας τούς μετριοπαθεῖς, ἔγινε καγκελλάριος (πρωθυπουργός) στά 1933. ‘Αμέσως ἐπέβαλε δικτατορία καὶ διέλυσε ὄλα τά κόμματα. Μετά τό θάνατο τοῦ προέδρου τῆς γερμανικῆς δημοκρατίας στρατάρχη Χίντεμπουργ ἔνωσε στό

‘Γερμανία. Ναζισμός (1933)

Θεωρίες του ναζισμού

Ο Χίτλερ και ο Μουσολίνι παρακολουθοῦν παρέλαση στό Μόναχο (1937).

τοδυναμία θοῦ κράτους, πού τό ταυτίζει μέ το ναζιστικό κόμμα. Τό κράτος δέν ᔁει προορισμό νά ύπηρετε τόν πολίτη, άλλα δ λαός όφείλει νά συνεργάζεται στήν πραγμάτωση τών σκοπών τοῦ κράτους καί νά ύπακούει τυφλά. Ο άρχηγός τοῦ κράτους είναι δ «ύπεράνθρωπο», πού πρέπει νά τοῦ άποδίδεται λατρεία καί άπειροιστη άφοσίωση. Ή γερμανική φυλή είναι άνωτερη, προορισμένη νά κυριαρχήσει στόν κόσμο, άλλα γ' αύτό πρέπει νά ξεκαθαριστεῖ άπό τίς κατώτερες φυλές, πού τή μολύνουν, καί ίδιας άπό τούς Έβραιους.

Άπο τά 1933 έχοισε δ διωγμός τών Έβραιων. Άπο τά 1935 τούς δδηγούσαν σέ στρατόπεδα συγκεντρώσεως. «Εξι έκατομμύρια Έβραιοι στάθηκαν τά θύματα τής σωβινιστικής πολιτικής τοῦ ναζιστικού κόμματος.

Τόν Οκτώβριο 1933 ή Γερμανία άποχώρησε άπό τήν Κ.Τ.Ε. «Αρχισε νά έξοπλίζεται καί λίγο άργότερα έπέβαλε τή στρατιωτική θητεία. Ο στρατιωτικός έξοπλισμός καί ή πολιτική τοῦ Χίτλερ δδηγούσαν σέ πόλεμο.

Από την ιδέα της πολιτικής της Ευρώπης διαπορεύεται στην ιδέα της πολιτικής της Α'. Η πολιτική της Ευρώπης διαπορεύεται στην ιδέα της πολιτικής της Α'.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1. Ποιές μεταβολές προκάλεσε στήν Εύρωπη καί ποιές στόν κόσμο γενικά δ Α' παγκόσμιος πόλεμος;

2. Σέ ποιούς λόγους όφείλεται ή έπικράτηση τών άλογκηρωτικών καθεστώτων στήν Εύρωπη μετά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο;

3) Ποιά μεγάλα προβλήματα διαπιστώνομε σ' αύτή τήν έποχή;

πρόσωπο του τό άξιωμα τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας καί τοῦ πρωθυπουργοῦ καί πήρε τόν τίτλο reichs – führer (άρχηγός τοῦ κράτους). Ο λαός, κάτω άπό τήν τρομοκρατία τοῦ ναζισμοῦ, έπικύρωσε μέ δημοψήφισμα αύτές τίς ένέργειες.

Ο Χίτλερ έκθέτει στό βιβλίο του «Ο άγνωνας μου» τίς πολιτικές του θεωρίες, πού είναι ένας συμφυρμός άπό τίς θεωρίες τοῦ Έγέλου γιά τόν προορισμό τοῦ κράτους καί τό κήρυγμα τοῦ Νίτσε γιά τόν «ύπερανθρωπο»: Θεωρεῖ ξεπερασμένο καί άκατάλληλο τό κοινοβουλευτικό σύστημα. Δέν πιστεύει πώς δ λαός είναι άξιος, νά ρυθμίζει τήν τύχη του, άλλα παραδέχεται τήν παν-

‘Η Έλλαδα στή μεσοπολεμική περίοδο (1923 – 1940)

‘Η Έλλάδα, παρ’ δόλο πού είχε ύπερδιπλασιαστεῖ σέ πληθυσμό καὶ ἔκταση μέ τους βαλκανικούς πολέμους, ἀντιμετώπισε ἀμέσως μετά τῆ μικρασιατική καταστροφή μιά μεγάλη πολιτική, κοινωνική καὶ οἰκονομική κρίση. Τό μεγαλύτερο πρόβλημα ἦταν ἡ ἀποκατάσταση τῶν Ἐλλήνων προσφύγων, οἱ δόποιοι ἥρθαν κυρίως ἀπό τή Μικρά Ασία, ἀλλά καὶ ἀπό τή Ρωσία, μετά τήν ἐπικράτηση τοῦ κομμουνισμοῦ, καὶ τή Βουλγαρία, ἔπειτα ἀπό τήν ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν, καὶ πού ξεπερνοῦσαν τό ἔνα ἑκατομμύριο. Στήν περίθαλψή τους βοήθησε ἡ Κ.Τ.Ε. καὶ ἄλλοι διεθνεῖς ὀργανισμοί, ἀλλά οἱ πρόσφυγες πέρασαν δύσκολα χρόνια, ὅπου νά ἔξασφαλίσουν τά μέσα τῆς ζωῆς καὶ νά ἔνταχθοῦν στό κοινωνικό σύνολο, καὶ ἀναγκάστηκαν νά ζοῦν μέσα σέ ἀνθυγειενά μικρά σπίτια ἢ σέ παράγκες. Ἀργότερα τά πράγματα ἀλλαξαν. Οἱ ‘Ἐλληνες πρόσφυγες μέ τήν πείρα καὶ τίς γνώσεις, πού τους είχε δώσει ἡ ζωή στά μεγάλα οἰκονομικά κέντρα τῆς Μ. Ασίας καὶ τοῦ Εξεινου Πόντου, κατόρθωσαν, ὅχι μόνο τούς δρους τῆς ζωῆς τους νά καλυτερέψουν, ἀλλά καὶ νά ἔνισχύσουν μέ νέες δυνάμεις τήν ἐλληνική πνευματική καὶ οἰκονομική ζωῆ. Πύκνωσαν τόν ἐλληνικό πληθυσμό καὶ συνέβαλαν, ἵδιως στή Μακεδονία καὶ τή Θράκη, στήν καλύτερη καὶ ἔντατικότερη καλλιέργεια τῆς γης. Συνέβαλαν ἀκόμα στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας σέ εύρυτερο πλαίσιο.

Τήν ἴδια περίου ἐποχή ἀναπτύχθηκαν οἱ νεοελευθερωμένες ἐλληνικές περιοχές τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου, Μακεδονίας δημιουργήθηκαν μεγάλα ἀστικά κέντρα, προόδεψε τό ἐμπόριο, καλυτέρεψε ἡ συγκοινωνία· ίδρυθηκαν πνευματικά κέντρα καὶ δεύτερο πανεπιστήμιο στή Θεσσαλονίκη, πού ἔξελίχτηκε σέ ἀξιόλογη πνευματική ἑστία καὶ συνέβαλε στήν πρόσδο τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης.

‘Από πολιτική ἄποψη δόμως ἡ ‘Έλλαδα βρισκόταν κάτω ἀπό μιά μόνιμη πολιτική κρίση, συνέπεια τοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Τό μίσος καὶ ὁ φανατισμός βενιζελικῶν καὶ ἀντιβενιζελικῶν, τά ἀλλεπάλληλα ἐπαναστατικά κινήματα, ἡ ἀστάθεια τῶν κυβερνήσεων, ἐμπόδιζαν τήν δυμαλή ἔξελιξη τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου.

‘Αμέσως μετά τήν καταστροφή, τά λείψαντα τοῦ στρατοῦ ἐπαναστάτησαν μέ ἀρχηγούς τόν Στ. Γονατᾶ, Νικ. Πλαστήρα καὶ Δημ. Φωκᾶ καὶ ὑποχρέωσαν τό βασιλιά Κωνσταντίνο Α’ νά παραιτηθεῖ καὶ νά φύγει ἀπό τήν ‘Έλλαδα. ‘Εγινε βασιλιάς ὁ γιός του Γεώργιος Β’ (1922). ‘Η ἐπαναστατική κυβέρνηση πέρασε ἀπό στρατοδικεῖο τό Δημ. Γούναρη καὶ τούς ὑπουργούς τῆς μικρασιατικῆς ἑκστρατείας ὡς ὑπεύθυνους τῆς καταστροφῆς. Καταδικάστηκαν σέ θάνατο καὶ ἐκτελέστηκαν (Νοέμβριος 1922). ‘Η καταδίκη τους ὅξυνε ἀκόμα περισσότερο τά πάθη καὶ βάρυνε γιά πολλά χρόνια τήν πολιτική ζωῆ τοῦ τόπου.

‘Η Έλλάδα (1923-1940)

Προσφυγικό πρόβλημα

Πολιτικά προβλήματα

‘Η έπαναστατική κυβέρνηση τοῦ N. Πλαστήρα διατήρησε τήν έξουσία ώς τόν ‘Ιανουάριο 1924, δόποτε έγιναν έκλογές καί συνήλθε ή Δ’ έθνική συνέλευση. ‘Ο Βασιλιάς Γεώργιος Β’, πού εἶχε στό μεταξύ ύποχρεωθεῖ νά φύγει άπό τήν ‘Ελλάδα καθαιρέθηκε. Σέ λίγους μῆνες έγινε δημοψήφισμα, πού έπικύρωσε αύτή τήν άπόφαση.

Μετά τήν άνακήρυξη τῆς δημοκρατίας συνεχίστηκε ἡ πολιτική κρίση. Στά 1925 ὁ Θεόδ. Πάγκαλος ἀνέτρεψε τήν κυβέρνηση τοῦ ‘Ανδρέα Μιχαλακόπουλου, πού εἶχε κάνει προσπάθειες για τή λύση τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος καί τήν άνόρθωση τοῦ τόπου, καί ἔκανε δικτατορία (1925 – 1926).

‘Η σχετικά πόσταθερή καί γόνιμη ἐποχή στάθηκε ἡ κυβέρνηση ‘Ελ. Βενιζέλου (1928 – 1932). Μετά τή συντριβή τοῦ ὀνείρου τῆς μεγάλης ἴδεας ὁ Βενιζέλος προσανατολίστηκε πρός τή βαλκανική συνεργασία καί τήν ἐλληνοτουρκική συνεννόηση, πού θά διευκόλυνε τίς ἐμπορικές συναλλαγές, καί ύπεργραψε σχετική συμφωνία. Στό ἐσωτερικό έγινε προσπάθεια για διοικητική καί ἐκπαιδευτική ἀναδιοργάνωση· ίδρυθηκε ἡ ἀγροτική τράπεζα καί έγιναν δημόσια ἔργα γιά τήν άναπτυξή τῆς γεωργίας, ὀργανώθηκε τό έθνικό θέατρο, ἄρχισε νά λειτουργεῖ τό συμβούλιο ἐπικρατείας, ἐνισχύθηκε ὁ ἔξοπλισμός τρού στρατοῦ καί ἡ ἀεροπορία, πολιτική καί στρατιωτική.

Στά 1933 ἐπικράτησε τό λαϊκό κόμμα. Μιά ἀπόπειρα κινήματος ἀπό δημοκρατικούς ἀξιωματικούς ἀπέτυχε καί ὁ Βενιζέλος, πού τό εἶχε ύποστηριξε, ἔφυγε στό Παρίσι, ὅπου ἀργότερα πέθανε (18 Μαρτίου 1936). Λίγο μετά τήν ἀποτυχία τοῦ κινήματος ξαναγύρισε μέ δημοψήφισμα ὁ Γεώργιος Β’. ‘Από τή μόνιμη αύτή κυβερνητική κρίση καί τίς ἀντιθέσεις τῶν κομμάτων, ἐπωφελήθηκε ὁ ‘Ιω. Μεταξᾶς καί ἐπέβαλε δικτατορία (4 Αὐγούστου 1936).

‘Ο Μεταξᾶς κατάργησε τήν ἐλευθεροτυπία, διέλυσε τά κόμματα καί ὀργάνωσε τή νεολαία κατά τά φασιστικά πρότυπα. ‘Οταν ὅμως οἱ Ιταλοί ζήτησαν νά περάσουν στήν ‘Ελλάδα, ὁ Μεταξᾶς, ἀρνήθηκε σύμφωνα μέ τό καθολικό αἴσθημα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

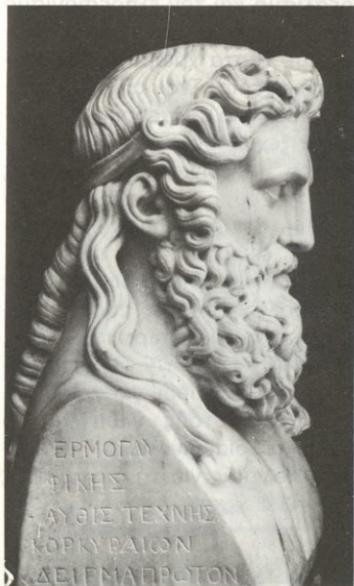
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ 19ο ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ

Μετά τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τούς Τούρκους ὁ ἐλληνισμός ἐγκατέλειψε τήν ἐλληνική παράδοση τῆς τουρκοκρατίας καί τοῦ Βυζαντίου καί ἀκολούθησε τά εύρωπαικά καλλιτεχνικά καί πνευματικά κινήματα. Οι περισσότεροι ἀπό τούς μεγάλους μας καλλιτέχνες τοῦ 19ου αἰ. σπούδασαν στήν Εύρώπη, ιδίως στή Βαυαρία (Μόναχο), καί ἐπηρεάστηκαν ἀπό τή νεοκλασική τέχνη της, ἀλλά δέν τήν ἀκολούθησαν δουλικά. Παρ’ ὅλο πού ἡ τεχνική τους εἶναι εύρωπαική, συγκι-

Ν. Γύζης (1842 – 1901). Τά όρμασμα των παιδιών. (Έθνική Πινακοθήκη, φωτογραφία M. Σκιαδαρέσση).

‘Ο Γύζης σπουδάσε στην Άθηνα καὶ στό Μόναχο, μὲ ὑποτροφία τοῦ ιδρύματος τῆς Παναγίας τῆς Τήνου. Ἐγκαταστάθηκε στό Μόναχο, δην ἐπηρέαστηκε ἀπό τὴ νεοκλασικὴ τεχνοτροπία, ίδιως στὴν πρώτη περιόδο τῆς καλλιτεχνικῆς του δράσης. Δέν ἐπαυε δῆμος νά εἶναι ‘Ελληνας ψυγρόφος καὶ ν' ὀνοσταῖνη μέ τὰ ἔργα του τὸν Ἑλληνικὸν δύνων καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα. Στή μεγάλη σύνθεση ἐδῶ εἰκονίζεται ἡ συνήθεια νά όρμασμαστον τά παιδιά, τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἀπό πολὺ μικρά, γιά νά τὰ σώσουν ἀπό τὸ παιδομάζωμα.

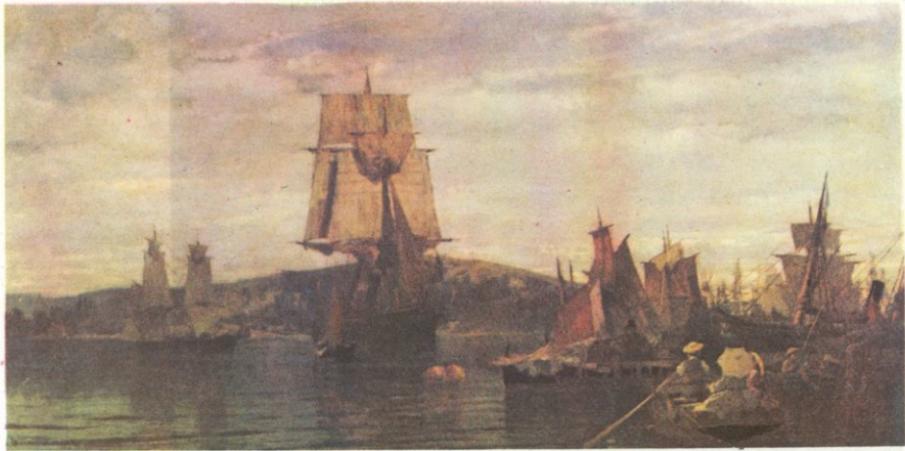

νοῦνται ἀπό κάθε τι Ἑλληνικό καὶ προσπαθοῦν ν' ἀποδώσουν τήν Ἑλληνική φύση καὶ τήν Ἑλληνική παράδοση.

Μεγάλοι ψυγράφοι τοῦ 19ου αἰ. εἶναι δὲ **Νικόλαος Γύζης**, πού τά ἔργα του ἀρχίζουν μέ τὴ νεοκλασικὴ τεχνοτροπία τοῦ Μονάχου γιά νά φτάσουν στὸ συμβολισμό καὶ στήν ἀφαίρεση καὶ νά πάρουν ἔνα ἐντελῶς ιδιαίτερο προσωπικό χαρακτήρα· δὲ **Νικηφόρος Λύτρας**, πού ἀποδίδει μέ ιδιαίτερη ζωντάνια καὶ δύ-

π. Προσαλέντη (1784-1834) Πλάτων (Έθνική Πινακοθήκη).

Εἶναι τὸ πρώτο ἐνεπίγραφο ἔργο τῆς νεοελληνικῆς γλυπτικῆς. Ή γλυπτική τοῦ 19ου αἰ. ἔχει ἐπηρέαστε ἀπό τὴ νεοκλασικὴ τεχνοτροπία τῆς ἐποχῆς, κρατεῖ δῆμος καὶ τὸν ιδιαίτερο Ἑλληνικὸ τῆς χαρακτήρα.

Κωνσταντίνος Βολανάκη (1837-1907) Έξω από τό λιμάνι (Έθνική Πινακοθήκη, φωτογραφία Μ. Σκιοδαρέστη).

Θαυμάσιες είναι οι θαλασσινές εικόνες του Βολανάκη, δους μέσα σ' ένα άπαλό φώς και μιά ειδυλλιακή άπμόσφαιρα τά πράγματα και τά τοπία δένονται σε μιά δύση ήρεμια και γλυκύπτητα, τήν ηρεμία τής έλληνικής θάλασσας στις άνοιξιάτικες και τίς φθινοπωρινές ημέρες.

*Γλυπτική
Άρχιτεκτονική*

ναμη τήν έλληνική Ιστορία καί τήν έλληνική ζωή· δ Κων/νος Βολανάκης, πού στρέφεται στό ρεαλισμό καί τόν έξπρεσιονισμό καί ζωγραφίζει θαλασσινές σκηνές μέ ζεστά χρώματα καί σταθερό σχέδιο. Στόν αιώνα μας άπο τούς παλαιότερους ζωγράφους ξεχώρισε δ Κων/νος Παρθένης, πού είναι έπηρεασμένος άπο τόν έμπρεσιονισμό, άλλα έχει μιά δική του προσωπική έλληνική έκφραση.

Στήν γλυπτική διακρίθηκαν πιό πολύ νησιώτες άπο τίς Κυκλαδες, καί ιδιαίτερα τήν Τήνο, δου τό ίδρυμα τής Παναγίας έδινε τήν εύκαιρια γιά σπουδές. Άναμεσα στούς γλύπτες τού 19ου αι. διακρίνεται δ Γιαννούλης Χαλεπᾶς γιά τή δύναμη τής

Γ. Φυτάλη (1832 – 1880), Βοσκός (Έθνική Πινακοθήκη).

Γ. Χαλεπά (1851-1938) Σάτυρος και Ήρως (Έθνική Πινακοθήκη). Έργο όπο την πρώτη περίοδο της καλλιτεχνικής δράσης του Χαλεπά. Άνανεωνε την άρχαια παράδοση σε μια ελεύθερη σύνθεση γεμάτη από χάρη και νεανική δροσιά. Όταν δρόγοτερα ή διανοητική δρρώσεια του σκοτεινώνει τό λογικό, τά προπλάσματα που έπλασθε σάσταμάτητα, έχουν μιά δύναμη στή σύνθεση και στήν έκφραση καταπληκτική.

σύλληψης καί τή ζωντανία τῶν ἔργων του.

Σημαντικός άρχιτεκτονας τοῦ περασμένου αἰώνα είναι ό **Σταμάτης Κλεάνθης**, πού σπούδασε στό Βερολίνο, άλλα έπηρεάστηκε από τήν άρχαια έλληνική καί βυζαντινή παράδοση (έργο του τό παλάτι τῆς δούκισσας τῆς Πλακεντίας, σήμερα βυζαντινό μουσεῖο).

Δ. Φιλιππότη (1840-1920) Ή άναπτυνομένη τής Κεφαλονιάς. (Η φωτογραφία μᾶς παραχωρήθηκε από τὸν ἔγγονό του γλύπτη κ. Στρατῆ Γ. Φιλιππότη).

Ένα θαυματό νεοκλασικό γλυπτό τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη, δόμομοσίευτο καί σχεδόν διγνωστο. Έχει στηθεῖ στό Δράπανο τῆς Κεφαλονιάς, πάνω στὸν τάφο τῆς Αγγελικῆς Λοβέρδου, πού πέθανε στά 1874. Χαρακτηριστική είναι ἡ ἐπεξέργασία τῆς λεπτομέρειας, ἡ φυσικότητα στή στάση, ἡ σοβαρότητα καί ἡ χάρη στήν έκφραση.

Λογοτεχνία

Δ. Σολωμός

Κ. Παλαμᾶς

Έπιστημη

Μουσική

‘Η λογοτεχνία μας έδωσε με-γάλες μορφές, δημιουργίες που στήνουν ποίησή του βρίσκομε τό ανώτατο καλλιτεχνικό και ήθικό νόημα τού ἀγώνα τοῦ 1821 («Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι»)· δ. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, πού στάθμοι θεατρικά του διηγήματα παρουσίασε σε μορφή ζωντανή και άνεπανάληπτη τής ζωής και τούς καημούς τῶν Ἑλλήνων νησιωτῶν τῆς ἐποχῆς του («Φόνισσα», «Διηγήματα»)· δ. Κωστής Παλαμᾶς, πού στήνη μεγαλόπονη ἔμπνευσή του θέλησε νά δέσει τήν ἑλληνική ζωή και ιστορία σέ επικά, δραματικά και ἄλλοτε λεπτότατα λυρικά ποιητικά ἔργα («Φλογέρα Βασιλιά», «Δωδεκάλογος τοῦ γύφτου», «Ἀσάλευτη ζωή», «Τάφος»).

Από τούς νεωτέρους είναι δ. Νίκος Καζαντζάκης («Οδύσσεια», ταξιδιωτικά, μυθιστορήματα) και δ. Ἀγγελος Σικελιανός («Λυρικός βίος», «Θέατρο»), μεγάλοι δημιουργοί και στοχαστές, πού ἔφεραν στήνη Ἑλλάδα τά φιλοσοφικά και καλλιτεχνικά ρεύματα τοῦ μεσοπολέμου και έδωσαν μέ δύναμη και λυρισμό ἑλληνική ἔκφραση στά προβλήματα και στήν άγωνα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου· δ. Κων/νος Καβάφης μέ τήν ίδιομορφή ἐσωτερικότητα και μελαγχολία τῆς ποίησής του· δ. Γεώργιος Σεφέρης, λυρικός στοχαστής και ύμνητής τῆς ἑλευθερίας, πού τιμήθηκε μέ τό Βραβεῖο Νόμπελ, και ἄλλοι.

Παράλληλα καλλιεργήθηκαν οι φυσικές και θεωρητικές ἐπιστήμες· ή γλωσσολογία, ή ιστορία, ή ἀρχαιολογία, ή φιλολογία. Ιδιαίτερη σημασία πήρε ή λαογραφική ἔρευνα, πού ἀρχισε ἀπό τὸν 19ο αἰ., μέ τό Νικόλαο Πολίτη και πού φανερώνει και ὑπογραμμίζει τή θαυμαστή γλωσσική ἔνότητα και τή συνέχεια τῆς πολιτιστικῆς παράδοσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα.

‘Η νεοελληνική μουσική, ἀφοῦ κατά τά μέσα τοῦ 19ου αἰ., μέ κύριο ἐκπρόσωπο τόν Ἐπανίστο Σπύρο Σαμάρα, ἀκολούθησε πιό πολύ ιταλικά πρότυπα, στίς ἀρχές περίπου τοῦ 20ου αἰ. μέ τή δημιουργία τῆς «Νεοελληνικῆς ἔθνικῆς σχολῆς» ἀπό τό Μανόλη Καλομοίρη πήρε μιά ἑλληνική φυσιογνωμία και ἀρχισε νά ἐμπνέεται ἀπό τήν ἑληνική λαϊκή παράδοση.

Στήνη ἐποχή μας, ἀπό τά 1950 και ἔπειτα, προσανατολίστηκε πάλι πρός τά σύγχρονα πρωτοποριακά μουσικά ρεύματα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

- 1) Ποιά είναι γενικά ή πολιτική, οἰκονομική και πολιτιστική κίνηση στήν Ἑλλάδα κατά τό 19ο αἰ. και τό μεσοπόλεμο;
- 2) Νά ἐπισημανθούν τά προβλήματα: θετικά ἐπιτεύγματα και ἀρνητικές καταστάσεις.

Η διεθνής κατάσταση από τά 1933 – 1939

Τό χρονικό αύτό διάστημα καλύπτεται από τίς διαρκεῖς προκλήσεις τῶν φασιστικῶν κρατῶν καὶ τῇ διστακτική στάση τῶν δυτικῶν δυνάμεων, πού ἡλπίζαν μέ τίς ύποχωρήσεις νά διατηρήσουν τήν εἰρήνη.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΒΗΣΣΥΝΙΑΣ (1933 – 1936)

‘Ο Μουσολίνι ἐπωφελήθηκε ἀπό μικροεπεισόδια στά σύνορα Ἐρυθραίας – Αἰθιοπίας γιά νά κηρύξει τόν πόλεμο τῆς Ἀβησσυνίας. ‘Ο αὐτοκράτορας Χαϊλέ Σελασίέ κατέφυγε στήν Κ.Τ.Ε., ἀλλά οι δυτικές δυνάμεις ἀπέφυγαν νά πάρουν αὐστηρά μέτρα ἐναντίον τῆς Ἰταλίας, γιά νά μήν τίν στρέψουν πρός τή Γερμανία. ’Ετσι οι κυρώσεις ἦταν ἀσήμαντες: ή Ἀγγλία δέν ἔκλεισε τό Σουέζ στή μεταφορά ὅπλων καί ή Ἀμερική ἐφοδίαζε τήν Ἰταλία μέ πετρέλαιο. Τό Μάρτιο τοῦ 1936, ἀφοῦ πολέμησε μέ τά σκληρότερα μέσα τόν αἰθιοπικό λαό, ὁ Μουσολίνι κατέλαβε τήν Ἀβησσυνία. Οι Γερμανοί εἶχαν ύποστηρίξει τήν Ἰταλία καί οι σχέσεις τους ἔγιναν στενότερες.

Πόλεμος
‘Αβησσυνίας (1933–
1936)

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ (1936 – 1939)

Στά 1936 ἐπιβλήθηκε στήν Ἰσπανία ἡ ἀριστερά. Ἀλλά ὁ κλῆρος, ἡ Ἰσπανική ἀριστοκρατία κι’ ἔνα μέρος τοῦ στρατοῦ ἀντιδροῦσαν. Τόν Ιούλιο 1936 μιά ὁμάδα ἀξιωματικῶν μέ ἐπικεφαλῆς τόν στρατηγό Φράνκο ἔκαναν κίνημα στό Μαρόκο. Τά ἐπαναστατικά στρατεύματα πέρασαν καί κατέλαβαν ἔνα μέρος τῆς Ἰσπανίας. Οι κυβερ-

Εμφύλιος πόλεμος
‘Ισπανίας

Πικάσσο, Γκουέρνικα.

Τό ἔργο (χαρακτηριστικό τῆς σύγχρονης ἀφηρημένης τέχνης) στάθηκε μιά ἐντονη διαμαρτυρία γιά τόν βουμβαρδισμό τῆς ισπανικῆς πόλης Γκουέρνικα.

μεταλλική
ρυπαντικότητα

319

νητικοί όργανωσαν τήν άντισταση καί ἀρχισε ἔνας σκληρός ἐμφύλιος πόλεμος. Οι εύρωπαικές δυνάμεις Ἀγγλία – Γαλλία κράτησαν οὐδετερότητα, ἀλλά ὁ Χίτλερ καί ὁ Μουσολίνι ὑποστήριξαν μέ κάθε μέσον τό Φράνκο καί βρῆκαν τήν εὐκαιρία νά δοκιμάσουν στήν Ἰσπανία τά νέα διπλα τους. Ἐτσι οι κυβερνητικοί νικήθηκαν καί ἀναγκάστηκαν νά καταφύγουν στή Γαλλία.

Οι παραμονές τοῦ Β' παγκόσμιου πολέμου. Γερμανικές προκλήσεις

Διάσκεψη Μονάχου

Στά 1936 ή Γερμανία, πού ἦταν ὡς τότε διπλωματικά ἀπομονωμένη, ἐπέτυχε τή συμμαχία τῆς Ἰταλίας καί Ἰαπωνίας. Ἐτσι σχηματίστηκε ὁ ἄξονας Βερολίνου – Ρώμης – Τόκιο καί ὁ Χίτλερ πήρε θάρρος γιά ν' ἀρχίσει τίς προκλήσεις.

Κατά τά 1938 ὁ Χίτλερ προσάρτησε τήν Αύστρια, χωρίς ή Εύρωπη ν' ἀντιδράσῃ. Ὅστερα ἀρχισε ν' ἀπαιτεῖ τήν ἔνωση τῶν Σουδιτῶν, δηλαδή τήν περιοχή τῆς Τσεχοσλοβακίας, ὅπου κατοικοῦσαν Γερμανοί. Οι εύρωπαικές δυνάμεις πρότειναν διάσκεψη, πού ἔγινε στό Μόναχο τό Σεπτέμβριο τοῦ 1938. Πήραν μέρος ὁ πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας Τσάμπερλαιν, τῆς Γαλλίας Νταλαντίε, ὁ Χίτλερ καί ὁ Μουσολίνι.

Ο Χίτλερ κατόρθωσε νά ἐπιβάλει τίς ἀπόψεις του καί αύτό τόν ἔπεισε γιά τήν ἀδυναμία τῶν δυτικῶν δυνάμεων. Οι Ἀγγλοί καί οι Γάλλοι θεώρησαν τή διάσκεψη μεγάλη ἐπιτυχία γιά τήν ἔξασφάλιση τῆς εἰρήνης, ὅμως ὁ Χίτλερ κατέλαβε σέ λίγο καί τήν περιοχή τῶν Σουδιτῶν καί ὀλόκληρη τήν Τσεχοσλοβακία.

Ἡ κατάληψη τῆς Τσεχοσλοβακίας ἔπεισε τίς δυτικές δυνάμεις ὅτι ὁ πόλεμος ἦταν ἀναπόφευκτος. Προσπάθησαν νά ὄργανωσουν συμμαχίες καί νά ἔξασφαλίσουν τά κράτη πού κινδύνευαν. Ἡ Ἀγγλία καί ἡ Γαλλία συμμάχησαν μέ τήν Πολωνία καί ἔγγυηθηκαν τήν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδας καί Ρουμανίας. Ἐγιναν προσπάθειες γιά συμμαχία μέ τή Ρωσία. Ἐνῶ ὅμως οι διαπραγματεύσεις ἔχρονίζαν καί δέν εἶχαν καταλήξει σέ ἀποτέλεσμα, οι Γερμανοί κατόρθωσαν νά ύπογράψουν σχέδιο μή ἐπιθέσεως μέ τούς Ρώσους. Αύτό διευκόλυνε τούς Γερμανούς νά ἀρχίσουν τόν πόλεμο στή Δύση. Ὁ Στάλιν πήρε τό δικαίωμα νά ἀνακαταλάβει τά ἐδάφη πού εἶχε παραχωρήσει ἡ Ρωσία μέ τή Συνθήκη τοῦ Brest Litowsk (1918). Λίγο ἀργότερα, τό Σεπτέμβριο τοῦ 1939, ὁ Χίτλερ ἐπιτέθηκε στήν Πολωνία, ἀπό τήν ὅποιαν ἀπαιτοῦσε τό λιμάνι καί τό διάδρομο τοῦ **Ντάντσιχ**. Ἡλπιζε πώς οι Εύρωπαιοί δέ θά κινηθοῦν, ἀλλά στίς 3 Σεπτεμβρίου ὡς Ἀγγλία καί ἡ Γαλλία τοῦ κήρυξαν τόν πόλεμο.

Κατάληψη
Τσεχοσλοβακίας

Συμφωνία
Γερμανίας – Ρωσίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1939 – 1945)

'Ο πόλεμος στήν Εύρωπη (1939 – 1941)

Οι Γερμανοί, όπως καί στά 1914, ήλπισαν στόν κεραυνοβόλο πόλεμο. Μεταχειρίστηκαν μηχανοκίνητες διινάμεις καί έκαναν ίσχυρές άεροπορικές έπιθεσεις μέ αεροπλάνα στούκας (ειδικά γιά κάθετες έφορμήσεις) γιά νά παραλύσουν τίς συγκοινωνίες καί νά μειώσουν τό ήθικό τοῦ στρατοῦ τών άντιπάλων. Κατέλαβαν τήν Πολωνία, Δανία, καί έκαναν έπίθεση στήν Όλλανδία, Βέλγιο καί Λουξεμβούργο. Ένω ὅμως τά γαλλικά καί άγγλικά στρατεύματα πολεμούσαν στό Βέλγιο, μιά δεύτερη ίσχυρότερη έπιθεση έκδηλωθηκε νοτιότερα στήν περιοχή τών Αρδεννῶν πρός τό Σεντάν. Οι Γερμανοί προχώρησαν πρός τή Μάγχη καί δι συμμαχικός στρατός βρέθηκε άποκλεισμένος. Μέ μιά πραγματικά καταπληκτική προσπάθεια τά συμμαχικά στρατεύματα κατόρθωσαν νά άποφύγουν τήν παράδοση καί νά περάσουν στήν Άγγλια. Ή γαλλική άντισταση συντρίφηκε καί οι Γερμανοί κατέλαβαν τό Παρίσι. Μιά κυβέρνηση φιλογερμανική έγκαταστάθηκε στό Βισύ, μέ πρόεδρο τόν στρατηγό Πεταίν, ήρωα τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Μετά τήν ήττα τής Γαλλίας ή Άγγλια συνέχισε μόνη τόν πόλεμο. Ό Χίλερ πού σχεδίαζε άπόβαση στή Μ. Βρετανία, ἀρχισε νά προετοιμάζει τό ζεφαρός μέ μεγάλες άεροπορικές έπιδρομές γιά νά σπάσει τό ήθικό τοῦ λαοῦ καί νά καταστρέψει τίς βιομηχανικές έγκαταστάσεις. Παρά τίς μεγάλες καταστροφές ὅμως καί τό πλήθος τών θυμάτων δι άγγλικός λαός δέν κάμφθηκε. Ή άγγλική άεροπορία (R.A.F.) άναδιοργανώθηκε καί προκάλεσε τέτοιες άπωλειες στούς Γερμανούς, ώστε άναγκαστηκαν νά έγκαταλείψουν τήν έπιχείρηση. Παράλληλα οι γερμανικές στρατιές στράφηκαν στά Βαλκάνια καί κατέλαβαν τή Ρουμανία (Ίούνιος 1940).

'Ο πόλεμος στήν Έλλάδα (1940 – 1941)

Οι Ιταλοί είχαν καταλάβει στά 1939 τήν Άλβανία καί τή μεταχειρίστηκαν ώς βάση γιά έπέκταση στά Βαλκάνια.

Άπο τό καλοκαίρι τοῦ 1940 είχαν άρχισει τίς προκλήσεις καί στήν Έλλάδα. Ή σημαντικότερη ήταν δι τορπιλισμός τοῦ άντιορπηλικοῦ «Ελλη» μέσα στό λιμάνι τής Τήνου (15 Αύγουστου 1940). Τέλος, στίς 28 Οκτωβρίου 1940, στίς 3 τά μεσάνυχτα, δι πρεσβευτής τής Ιταλίας Γκράτσι ξύπνησε τόν πρωθυπουργό Ίω. Μεταξά καί τοῦ έδωσε τελεσίγραφο πού άπαιτούσε στρατιωτικές βάσεις στήν Έλλάδα. Ό Μεταξάς άρνηθηκε. Λίγες ώρες πρίν είχε άρχισει ή ιταλική έπιθεση στά έλληνικά σύνορα. Μπροστά στήν άπρόοπτη έπιθεση τά έλληνικά στρατεύματα τών συνόρων άναγκαστηκαν νά

Β' παγκόσμιος πόλεμος (1939 – 1945)

"Ηττα τής Γαλλίας

Άεροπορικός πόλεμος στήν Άγγλια

Άλβανικός πόλεμος (1940 – 1941)

συμπτυχθοῦν. Γρήγορα δόμως άνασυντάχτηκαν καί ἄρχισαν τήν ἀντεπίθεση. Ό ἑλληνικός στρατός καί λαός πολέμησαν μέθαυμαστή ἐνότητα καί ἐνθουσιασμό. Οι ἑλληνικές νίκες, οι πρώτες στήν Εύρωπη ἐναντίον τοῦ ἄξονα, ἔκαναν κατάπληξη καί ἐνθουσιάσαν ὅλον τὸν κόσμο.

Τά ἑλληνικά στρατεύματα προχώρησαν πρός τή Β. Ἡπειρο καί ἀπελευθέρωσαν ἄλλη μιά φορά τήν Κορυτσά, τούς Ἀγ. Υ.

Από τίς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς.

Στό όλβανικό μέτωπο (φωτογραφία Κ. Μεγαλοκονόμου). /

ΚΕΡΑΥΝΟΒΟΛΟΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΔΕΣΠΟΖΕΙ ΗΔΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ ΕΒΟΜΒΑΡΔΙΣΘΗΣΑΝ ΟΙ ΙΤΑΛΙΚΟΙ ΛΙΜΕΝΕΣ ΤΟΥ Μπάρι, τού Μπριντζί και οι Ἀγίοι Σαράντα

**Πρός πλήρη ἔξυπετέρωσην
ΤΩΝ ΙΤΑΛΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ
Αἱ πληροφορίαι τῶν Πρακτορείων**

Αἱ ΕΞΩΡΗΜΗΣΙΣ

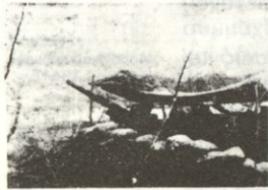
«Ο Αράκενος
τοις φορούμενοι

Η ΑΓΓΑΔ-ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΣΤΗΡΙΓΜΑΣΑ

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΠΑΡΡΥ, ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ

Αἱ φάσεις τού πολεμικού αγώνος εἰς τὰ βαλκάνια

Η ΠΕΙΣΜΑΤΩΔΕΣΤΕΡΑ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΕΞΕΤΥΔΙΧΗ ΕΙΣ ΤΑ ΣΤΕΝΑ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ
ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ Ο ΕΞΑΠΟΛΥΘΕΙΣ ΟΓΚΟΣ ΠΥΡΟΣ
Ἡ ἀμυνα τῶν Ἅγγλων καί ἡ Γερμανικὴ προώδησις

«Τῇ ὑπερμάχῳ
Στρατηγῷ»

Σαράντα, τό Ἀργυρόκαστρο, τήν Πρεμετή, τή Χιμάρα. Οι γυναικεῖς τῆς Ἡπείρου φορτώνονταν καί ἀνέβαζαν τά πολεμοφόδια πάνω στίς βουνοκορφές, ὅπου ὁ στρατός πολεμοῦσε μέσα στά χιόνια καί σέ φοβερές δυσκολίες.

Τό Μάρτιο τοῦ 1941 ἡ Βουλγαρία συμμάχησε μέ τόν ἄξονα· τό ἴδιο ἔκανε καί ἡ Σερβία, ὅπου ἡ κυβέρνηση ἦταν φιλογερμανική, ἀλλά ὁ σερβικός λαός ἐπαναστάτησε, ἀνέτρεψε τήν κυβέρνηση κι ἐνώθηκε μέ τούς συμμάχους. Τά γερμανικά στρατεύματα ἔκαναν ἐπίθεση στή Σερβία καί στήν Ελλάδα τόν Απρίλιο τοῦ 1941. Ό ἑλληνικός στρατός πολέμησε μέ γενναιότητα, ἀλλά οι μηχανοκίνητες γερμανικές δυνάμεις διέσπασαν

τά έλληνοσερβικά σύνορα και προχώρησαν στήν πεδιάδα τοῦ Αξιοῦ. Ο έλληνικός στρατός, πού βρισκόταν στά μακεδονικά όχυρα, ἀν καί κυκλωμένος, πολέμησε ἡρωϊκά, ὡς τό τέλος.

Γερμανική ἐπίθεση
στήν Ελλάδα

Οι Γερμανοί προχώρησαν καί μπήκαν στήν Αθήνα στίς 27 Απριλίου 1941. Ο Γεώργιος Β' καί ή έλληνική κυβέρνηση πέρασαν στήν Κρήτη. Λίγο ἀργότερα οι Γερμανοί κατόρθωσαν νά καταλάβουν καί τήν Κρήτη μέ στρατεύματα ἀλεξιπτωτιστῶν, παρά τή γενναία ἀντίσταση τῶν κατοίκων. Η κυβέρνηση καί ο έλληνικός στρατός ἔφυγαν στήν Αίγυπτο, δηπού συνέχισαν τόν ἀγώνα.

Στήν Ελλάδα ἄρχισε μιά τριπλή κατοχή, Γερμανῶν, Ἰταλῶν καί Βουλγάρων, (οι τελευταῖοι κατέλαβαν τή Μακεδονία). Η παραγωγή ἀπορροφήθηκε ἀπό τά γερμανικά στρατεύματα, τό νόμισμα ἔχασε τήν ἀξία του. Ο έλληνικός πληθυσμός μειώθηκε φοβερά ἀπό τήν πείνα, τίς σφαγές καί τίς καταστροφές κάθε εἰδους (600000 νεκροί).

Κατοχή

‘Ο πόλεμος γίνεται παγκόσμιος (1941 — 1942)

Η κάθοδος τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ στά Βαλκάνια καί ή κατάληψη τῆς Βουλγαρίας — Σερβίας ἀνησύχησε τή Ρωσία καί προκάλεσε σύγκρουση μεταξύ Γερμανῶν — Ρώσων. Τόν Ιούνιο τοῦ 1941 τά γερμανικά στρατεύματα ἔκαναν ἐπίθεση — ἀστραπή στά ρωσικά ἐδάφη καί προχώρησαν στό ἐσωτερικό καταστρέφοντας τή χώρα. Προχώρησαν ὅμως πολύ πέρα ἀπό τίς βάσεις τους· πίσω τους ὀργανώθηκαν ρωσικές ἀνταρτικές ὅμαδες καί ο χειμώνας ἄρχισε νωρίτερα ἀπ' ὅτι περίμεναν.

Ο πόλεμος γίνεται παγκόσμιος (1941-1942)

Οι ίάπωνες τό Δεκέμβριο τοῦ 1941 ἔκαναν ξαφνική ἐπίθεση στή άμερικανική βάση τοῦ Πέρλ Χάρμπορ, στή Χαβάη, καί κατέστρεψαν τόν ἑκεῖ άμερικανικό στόλο. Αὐτό ἔγινε ἀφορμή νά κηρύξει ή Αμερική τόν πόλεμο. Οι ίάπωνες πῆραν ἀπό τήν κυβέρνηση τοῦ Βισύ βάσεις στήν Ινδοκίνα, κατέλαβαν τή Βιρμανία, τά νησιά τῆς Ινδονησίας καί πλησίασαν τίς Ινδίες.

Πέρλ Χάρμπορ

Τήν ἄνοιξη τοῦ 1942 οι Γερμανοί συνέχισαν τήν ἐπίθεση στή Ρωσία καί βάδισαν πρός τόν Καύκασο γιά ν' ἀποκόψουν τά ρωσικά πετρέλαια. Τά ρωσικά στρατεύματα βρέθηκαν σέ κρίσιμη θέση. “Αλλα γερμανικά στρατεύματα ἔκαναν ἀπόβαση στήν Αφρική καί βάδισαν ἀπό τήν Κυρηναϊκή πρός τήν Αλεξάνδρεια.

‘Η ἀντεπίθεση τῶν συμμάχων (1942 — 1945)

‘Από τό φθινόπωρο τοῦ 1942 ή κατάσταση γιά τούς Γερμανούς ἄλλαξε. Οι Ρώσοι τούς σταμάτησαν στόν Καύκασο, κέρδισαν μιά με-

‘Αντεπίθεση συμμάχων (1942-1945)

323

'Ο Τσωρτσιλ, Ρούσβελτ και Στάλιν στή συνάντηση της Γιάλας (Φεβρουάριος 1945)

στηκαν δύο νέα μέτωπα: Τά άγγλοαμερικανικά στρατεύματα έκαναν άπόβαση στή Νορμανδία και προχώρησαν πρός τή Γερμανία και Γαλλία, ένων ἄλλος στρατός, ἀφοῦ ἀπέκρουσε τούς Γερμανούς στήν Αφρική, πέρασε στήν Ιταλία. 'Ο Μουσολίνι συνελήφθη στή Β. Ιταλία και θανατώθηκε ἀπό Ιταλούς ἀντάρτες.

Τά ρωσικά στρατεύματα ἀπελευθέρωσαν τίς βαλκανικές χῶρες και οι Ἀγγλοί έκαναν άπόβαση στήν Ελλάδα (Οκτώβριος 1944).

'Ο Χίτλερ συνέχιζε τόν πόλεμο ἐλπίζοντας σέ νέα ὅπλα, πού ἔτοιμαζαν Γερμανοί ἐπιστήμονες, ἀλλά οι Ρώσοι κατέλαβαν τήν Πολωνία, μπήκαν στή Ερμανία και πλησίασαν στό Βερολίνο. Τότε ἀναγκάστηκε ν' αὐτοκτονήσει (Απρίλιος 1945).

Ατομική βόμβα

Στήν Ασία συνεχίζονταν οι ἐπιχειρήσεις. Στό μεταξύ οι ἔρευνες γιά τή διάσπαση τοῦ ἀτόμου εἶχαν προχωρήσει και κατασκευάστηκε ἡ πρώτη ἀτομική βόμβα. 'Ο πρόεδρος Τρούμαν, πού διαδέχτηκε τόν Ρούσβελτ, ἔδωσε διαταγή νά ρίξουν δύο ἀτομικές βόμβες στήν Ιαπωνία, στό Ναγκασάκι και στή Χιροσίμα. 'Η καταστροφή ἦταν κάτι τό τρομακτικό: 150 χιλ. θύματα, και ὅσοι ἔζησαν σημαδεύτηκαν γιά πάντα ἀπό τή ραδιενέργεια. 'Η Ιαπωνία ἀναγκάστηκε νά ζητήσει εἰρήνη (Αὔγουστος 1945).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

- 1) Ποιά γεγονότα και καταστάσεις προετοίμασαν τόν Β' παγκόσμιο πόλεμο;
- 2) Ποιοί είναι τά σπουδαιότερα γεγονότα τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου σέ γενικές γραμμές;
- 3) Ποιά ή θέση τής Ελλάδας στό Β' παγκόσμιο πόλεμο;

Ο ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Συνέπειες τοῦ πολέμου. Γενική κατάσταση

‘Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος δέν ἄλλαξε σημαντικά τά σύνορα τῶν κρατῶν, διαμόρφωσε δύμας νέες καταστάσεις. ‘Η Ἰταλία παραχώρησε τήν Ἰστρία στήν Γουγκοσλαβία καί τά Δωδεκάνησα στήν Ἑλλάδα (1947). ‘Η Ρωσία προσάρτησε τήν Βεσσαραβία, τά βαλτικά κράτη καί ἔνα μέρος τῆς Πολωνίας καί τῆς Α. Πρωσσίας. Γύρω στά ρωσικά σύνορα στήν Εύρώπη ὀργανώθηκαν οἱ λαϊκές δημοκρατίες τῆς Γιουγκοσλαβίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας, Πολωνίας, Ούγγαρίας, Τσεχοσλοβακίας. ‘Έκτος ἀπό τήν Γιουγκοσλαβία πού ἀποσπάστηκε (1948), οἱ ἄλλες ἔμειναν κάτω ἀπό τήν ρωσική ἐπιρροή. Μέ τή Γερμανία δέν ἔγινε καμιά συνθήκη. ‘Η τύχη της καθορίστηκε ἀπό τά ἔδαφη τά ὅποια εἶχαν καταλάβει τά συμμαχικά στρατεύματα. Στά 1948 οἱ δυτικές δυνάμεις ἀπέσυραν τά στρατεύματά τους καί στά 1949 σχηματίστηκαν δύο γερμανικά κράτη: ἡ ὁμοσπονδιακή δημοκρατία τῆς Δ. Γερμανίας μέ πρωτεύουσα τήν Μπόν (Βονο) καί ἡ λαική δημοκρατία τῆς Α. Γερμανίας μέ πρωτεύουσα τό Α. Βερολίνο, πού ἔμεινε κάτω ἀπό τήν ρωσική ἐπιρροή.

Γενική πολιτική
κατάσταση μετά τόν
πόλεμο

Γερμανία

Γιά νά λείψει τό θέμα τῶν μειονοτήτων, πού ἔδωσε καί τήν ἀ-
φορμή τοῦ Β' παγκόσμιου πολέμου, ἔγιναν μεγάλες μετακινήσεις
πληθυσμῶν. ‘Ο αἰώνας μας εἶναι ὁ τραγικός αἰώνας τῶν προσφύ-
γων. Κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου οἱ φοβερές μετακινήσεις τῶν
Ἐβραίων καί τῶν ὀμήρων, πού οἱ ναζί ὀδηγοῦσαν στά στρατόπεδα
συγκεντρώσεως καί στά κρεματόρια, δημιούργησαν 12 ἑκατομμύ-
ρια θύματα. Μετά τόν πόλεμο ἐπτά ἑκατομμύρια Γερμανοί ἔφυγαν
ἀπό τήν Α. Γερμανία, καθώς προχωροῦσαν τά ρωσικά στρατεύματα.
Οι Γερμανοί διώχτηκαν καί ἀπό τήν Πολωνία, Ρουμανία, Ούγγαρία,
Τσεχοσλοβακία. Τό ἵδιο ἔγινε καί μέ ἄλλες μειονότητες. Μέ τήν ἀπε-
λευθέρωση τῶν ἀποικιακῶν κρατῶν, οἱ Εὐρωπαῖοι ὑποχρεώθηκαν
νά φύγουν ἀπό τίς ἀποικίες. ‘Η ἐπέκταση τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ
δημιούργησε τούς Παλαιστινίους πρόσφυγες.

Πρόσφυγες

‘Ο ἐλληνισμός δοκίμασε στόν 20ό αι. τήν πικρή πείρα ἀπό τούς
πρόσφυγες τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Βουλγαρίας καί μεταπολεμικά τῆς
Ρουμανίας, τῆς Αίγυπτου, τῆς Κων/πολης. Τελευταῖα, ἃς ἐλπίσουμε
προσωρινό, ἀλλά ὅχι λιγότερο ὀδυνηρό, εἶναι τό πρόβλημα τῶν
προσφύγων τῆς Κύπρου.

Οι ύπερδυνάμεις. Διεθνής πολιτική

‘Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, μέ τούς ἀεροπορικούς βομ-
βαρδισμούς καί τόν τεράστιο ἀριθμό θυμάτων (περίπου σαράντα ἑ-
κατομμύρια νεκροί) προκάλεσε τήν οἰκονομική, πολιτική, ἀκόμα καί
τή δημογραφική ἔξασθένηση τῆς Εύρώπης. Στόν κόσμο κυριάρχη-

‘Υπερδυνάμεις.
Διεθνής πολιτική

σαν μετά τόν πόλεμο έξωευρωπαϊκές δυνάμεις, ή Αμερική, ή Ρωσία καί ἀργότερα ή Κίνα.

‘Η Αμερική ἔμεινε ἄθικτη ἀπό τίς καταστροφές τοῦ πολέμου, ξεπέρασε τήν οἰκονομική κρίση τοῦ 1929, ἀνέπτυξε σέ τεράστια κλιμακα τή βιομηχανία της καί συγκέντρωσε τεράστια κεφάλαια.

ψυχρός πόλεμος

‘Η Ρωσία εἶχε πάθει φοβερές καταστροφές καί εἶχε τά περισσότερα ἀνθρώπινα θύματα (εἴκοσι ἑκατομμύρια νεκρούς) ἢταν ὅμως μιά ἀπέραντη χώρα μέ πολὺ μεγάλες οἰκονομικές δυνατότητες. ‘Ο πόλεμος τῆς ἔδωσε τήν εύκαιρία νά ἐπεκταθεῖ πρός τήν “Απω Ανατολή καί πρός τήν κεντρική Εύρωπη.

Σύντομα οἱ δύο ύπερδυνάμεις μέ τά διαφορετικά πολιτικοοικονομικά συστήματα καί τά συγκρουόμενα συμφέροντα βρέθηκαν ἀντίμετωπες. ‘Η Ρωσία ἔκοψε τότε κάθε ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στίς χώρες της καί στόν ύπόλοιπο κόσμο («σιδερένιο παραπέτασμα» ὀνόμασε ὁ Τσῶρτσιλ αὐτή τήν ἀπομόνωση). ‘Η Αμερική ἔγκαινιασε ἓνα μεγάλο πρόγραμμα οἰκονομικῆς ἐνίσχυσης γιά τήν ἀνόρθωση τῆς Εύρωπης (σχέδιο Μάρσαλ — Marshall, 1947). ‘Από τό σχέδιο αὐτό καί γενικά ἀπό τήν ἀμερικανική βοήθεια ἐπωφελήθηκε ἡ Δ. Γερμανία, πού, ἔχοντας πηγές ἐνέργειας (γαιάνθρακα), τεχνικό καί ἐργατικό προσωπικό κατάλληλο, καί τήν παλιά βιομηχανική παράδοση, κατόρθωσε μέσα σέ λίγο χρονικό διάστημα νά ἀναπτύξει τήν οἰκονομία της ἔτσι, ὥστε νά γίνει ἡ πρώτη βιομηχανική δύναμη στήν Εύρωπη. Τήν ίδια ἐποχή μέ πρόταση τοῦ προέδρου Τρούμαν (δόγμα Τρούμαν, 1947) ψηφίστηκε βοήθεια γιά τήν Τουρκία καί γιά τήν Ελλάδα, τήν ἐποχή τοῦ ἐμφύλιου πολέμου.

Στά 1949 οἱ δυτικοευρωπαϊκές χώρες, ή Αμερική καί ὁ Καναδάς ἐνώθηκαν σέ μιά συμμαχία (Βορειοατλαντικό σύμφωνο, N.A.T.O.) Στό N.A.T.O. πήραν μέρος καί ἡ Ελλάδα καί ἡ Τουρκία (1951). Οι συμμαχοί θά εἶχαν ἐνιαία στρατιωτική ὀργάνωση. ‘Ανάλογες συμμαχίες ἔγιναν ἀργότερα στή Μέση καί στήν “Απω Ανατολή”. ‘Αντίστοιχα ὀργάνωσε καί ἡ Ρωσία τίς λαϊκές δημοκρατίες τῆς Α. Εύρωπης (σύμφωνο Βαρσοβίας). Παράλληλα συνεχίστηκε ὁ ἀνταγωνισμός τῶν πυρηνικῶν ἔξοπλισμῶν: ἡ Ρωσία κατασκεύασε τήν πρώτη ἀτομική βόμβα στά 1949· ἡ Αμερική τή βόμβα ὑδρογόνου στά 1952· στά 1953 τήν ἀκολούθησε ἡ Ρωσία.

N.A.T.O

Εξοπλισμοί

Οι συμμαχίες καί οἱ ὑπερεξοπλισμοί ἔκαναν τούς λαούς νά ζοῦν πάλι κάτω ἀπό τό ἀγχος ἐνός τρίτου φοβερότερου παγκόσμιου πολέμου: ὅμως ἡ ἐπίγνωση τῆς τρομακτικῆς δύναμης τοῦ ἀντιπάλου, ἡ πρόσφατη πείρα, ἵσως καί ἄλλοι ὑπολογισμοί, ἔκαναν τίς δύο ὑπερδυνάμεις διστακτικές γιά μετωπική σύγκρουση, ἀλλά δέν ἀπέκλεισαν τίς περιφερειακές ἀναμετρήσεις καί αὐτό δέν εἶναι ἀσχέτο μέ τή σειρά τῶν τοπικῶν συγκρούσεων πού χαρακτηρίζουν τή μεταπολεμική ἐποχή.

326

Ο μεγάλος άμερικανοσοβιετικός άνταγωνισμός (ψυχρός πολέμος) μειώθηκε μετά τό θάνατο του Στάλιν (1953), όταν έπικράτησε στή Ρωσία μιά πιό εύελικτη πολιτική, ίδιως μετά τή σύγκρουση μέτρη τήν Κίνα (1962). Στό μεταξύ είχαν άποκτήσει άτομικές και ύδρογονικές βόμβες και άλλες δυνάμεις (ή Αγγίλα ύδρογονική βόμβα στά 1957, ή Γαλλία και ή Κίνα άτομικές στά 1960 και 1964). Στά 1963 έγινε συμφωνία νά σταματήσουν οι δοκιμές άτομικών δηλων, έπειδή άρχισαν νά γίνονται έπικ' ηδυνες μέτρη παριενέργεια πού έξαπέλουαν.

Από τά 1961 άρχισαν τά διαπλανητικά ταξίδια. Άμερικανοί άστροναύτες πάτησαν στή σελήνη, άργοτερα φωτογραφήθηκε ή έπιφάνεια τού πλανήτη "Αρη και έγιναν μελέτες γιά τήν κοσμική ραδιενέργεια. Παράλληλα τό όπλοστάσιο τών δυνάμεων ένισχυθηκε μένεα δηλα, τούς πυραύλους.

Από τά 1956 τόν άνταγωνισμό τών υπερδυνάμεων άντικατέστησε ο δρός «**συνύπαρξη**», πού είναι κάτι άναλογο μέτρη τήν παλιά εύρωπαική ισορροπία, σέ παγκόσμια τώρα κλίμακα.

Άστροναυτική.
Διαπλανητικά
ταξίδια

Η άπελευθέρωση τών άποικιών. Άδέσμευτες χώρες

Η έθνική κίνηση στήν Ασία και τήν Αφρική, πού είχε άρχισει μετά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο, δολοκληρώθηκε στήν έποχή μας. Από τό 1947 και ύστερα ή Ινδία, τό Πακιστάν, τό Κογκό, ή Λιβύη, ή Αλγερία και γενικά οι παλιές άφρικανικές και άσιατικές άποικιές έγιναν άνεξάρτητα κράτη. Τά κράτη αύτά είχαν πολλά έσωτερικά προβλήματα τούς έλειπαν τά κεφάλαια, ή οίκονομία τους ήταν γεωργική και τό βιοτικό έπιπεδο πολύ χαμηλό. Πήραν όμως μέρος στόν Ο.Η.Ε. και μέ πρωτοβουλία τής Ινδίας και συμμετοχή τής Γιουγκοσλαβίας σχημάτισαν μιά μεγάλη θυμάδα άδέσμευτων χωρῶν, πού παίζει ένα ρόλο δηλαδή και πιό σημαντικό στή λύση τών διεθνών προβλημάτων άπό τόν Ο.Η.Ε.

Άπελευθέρωση
άποικιών

Αραβοϊσραηλινός άνταγωνισμός

Ένα άπό τά πιό σοβαρά προβλήματα τής έποχής μας είναι ή μεσανατολική κρίση, δηλαδή ή σύγκρουση. Αράβων — Ισραηλινών και τό σχετικό μ' αύτήν ένεργειακό πρόβλημα πού δημιουργήθηκε άπό τήν έλλειψη και τήν άνοδο τής τιμῆς τού πετρελαίου.

Η έγκατάσταση τών Έβραιών στήν Παλαιστίνη, πού έγινε μετά τό τέλος τού Β' παγκόσμιου πολέμου, και ή προσπάθειά τους νά άνασυστήσουν και νά όργανώσουν τό κράτος τού Ισραήλ τούς έφερε κάποια στιγμή σέ σύγκρουση μέτρης άραβικές χώρες και προκάλεσε μιά σειρά άπό πολέμους άπό τά 1956 ώς σήμερα. Πολλές προσάθειες έγιναν και γίνονται γιά τή διευθέτηση τής διαφορᾶς.

Αραβοϊσραηλινός
άνταγωνισμός

‘Ο Όργανισμός ‘Ηνωμένων Έθνων (Ο.Η.Ε.)

O.H.E.

Κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου ὅλα τά κράτη συνειδητοποίησαν ότι ἔπρεπε νά δημιουργηθεῖ μιά παγκόσμια ὁργάνωση ἵσχυρότερη καί πληρέστερη ἀπό τήν Κ.Τ.Ε. (Κοινωνία τῶν Έθνων) γιά νά περιφρουρήσει τήν εἰρήνη τοῦ κόσμου καί νά συμβάλει στή διεθνή συνεργασία καί κατανόηση. Στή συνάντηση τῆς Γάλατας (Φεβρουάριος 1945) οἱ ἀρχηγοί τῶν μεγάλων δυνάμεων Τσώρτσιλ, Ρούσβελτ καί Στάλιν καθόρισαν σέ γενικές γραμμές αὐτή τήν ὁργάνωση.

Λίγο ἀργότερα (26 Ιουνίου 1945) ἀντιπρόσωποι ἀπό πενήντα κράτη (ἀνάμεσά τους καί ἡ Ἑλλάδα) συγκεντρώθηκαν στόν “Αγιο Φραγκίσκο, στήν Αμερική, καί ψήφισαν τόν καταστατικό χάρτη τοῦ Ο.Η.Ε. “Ἐδρα του δρίστηκε ἡ Νέα Υόρκη. Ο καταστατικός χάρτης ἀνανεώθηκε πάλι στά 1965. Στά 1948 καθορίστηκε καί ὑπογράφηται ἀπό ὅλα τά μέλη ἡ «παγκόσμια διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου».

Στόν Ο.Η.Ε. ἀνήκουν σήμερα ὅλα τά κράτη τοῦ κόσμου ἐκτός ἀπ’ αὐτά πού εἶναι χωρισμένα (Α. καί Δ. Γερμανία, Β. καί Ν. Κορέα, Β. καί Ν. Βιετνάμ). Τά κράτη — μέλη εἶναι ἰσότιμα καί ἀνεξάρτητα. Εἶναι ὑποχρεωμένα νά σέβονται τό χάρτη τοῦ Ο.Η.Ε., νά λύνουν τίς διαφορές τους χωρίς πόλεμο καί νά βοηθοῦν τόν Ο.Η.Ε. στό ἔργο του.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

- 1) Ποιές εἶναι σέ γενικές γραμμές οἱ συνέπειες τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου;
- 2) Ποιά εἶναι τά σπουδαιότερα γεγονότα τῆς μεταπλεμικῆς ἐποχῆς;
- 3) Ποιά εἶναι γενικά ἡ σημερινή μορφή τοῦ κόσμου καί ποιά τά μεγαλύτερα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας;

‘Επιστήμες, τέχνες καί γράμματα στόν 20ό αἰώνα

‘Από τό τέλος τοῦ 19ου αἰ. οἱ φυσικές ἐπιστῆμες στράφηκαν πρός τή μελέτη τῆς ραδιενέργειας καί τῆς δομῆς τοῦ ἀτόμου. Στά 1895 ὁ **Ραιντγκεν** (Röntgen) ἀνακάλυψε τίς ἀκτίνες X καί ἔνα χρόνο ἀργότερα ὁ **Πέτρος καί ἡ Μαρίς Κιουρί** (Curie) ἀπομόνωσαν τό ράδιο. Οι ἔρευνες αὐτές στηρίχτηκαν στίς θεωρίες τοῦ μεγάλου φυσικοῦ καί μαθηματικοῦ **Αϊνστάιν** (Einstein), πού προσδιόρισαν τή σχέση ἀνάμεσα στήν ὡλη καί στήν ἐνέργεια.

Πολλοί φυσικοί προσπάθησαν νά σπάσουν τόν πυρήνα τοῦ ἀτόμου καί νά ἐλευθερώσουν τήν ἐνέργεια. Αύτό ἔγινε δυνατό μετά τήν ἀνακάλυψη τοῦ νετρονίου. Οι γερμανοί **Χάν** (Hahn) καί **Στράσμαν** (Strassman) βομβάρδισαν μέ νετρόνια, πού εἶναι ἀφόρτιστα καί μποροῦν νά πλησιάσουν τόν πυρήνα, ἄτομα ὑδρογόνου καί ἐπέτυχαν τήν πρώτη πυρηνική διάσπαση.

‘Η ἀνακάλυψη αὐτή ὀδήγησε στήν κατασκευή τῆς ἀτομικῆς καί ὑ-

Μαρίς Κιουρί

Άλβερτος Αϊστάιν

δρογονικής βόμβας, άλλα άνοιξε κι' ένα πλατύ δρόμο στήν πρόσοδο της έπιστήμης και δρισε τήν άρχη μιᾶς νέας έποχης γιά τήν άνθρωπότητα, τής **πυρηνικής**.

"Ενα άλλο σημαντικό κατόρθωμα τής έποχης μας ή **Έρευνα τοῦ διαστήματος**, άνοιξε τό δρόμο στή μελέτη τής κοσμικῆς ραδιενέργειας και προώθησε τίς μετεωρολογικές έρευνες.

Μέ γρήγορο ρυθμό προχώρησαν στήν έποχή μας και οι άλλες έπιστημες. 'Η έπιστημονική έρευνα διευκολύνθηκε μέ τά τελειοποιημένα μέσα τής έποχης, όπως είναι π.χ. τά ήλεκτρονικά μικροσκόπια και τηλεσκόπια, οι ήλεκτρονικοί έγκεφαλοι κ.ά.

Στήν Ιατρική άνακαλύφθηκαν σπουδαῖα φάρμακα, όπως τά άντιβιοτικά, οι βιταμίνες, τά έμβολα, ή κορτιζόνη. 'Η χειρουργική έφτασε στή μεταμόσχευση, στή συγκόλληση μελῶν, στίς έγχειρίσεις στόν έγκεφαλο καί στήν άνοιχτή καρδιά, στή μεταμόσχευση καρδιᾶς (**Μπάρναρντ** — Barnard, 1967). 'Αναπτύχθηκαν άκομα νέοι κλάδοι τής Ιατρικῆς, όπως ή ένδοκρινολογία, ή γενετική, ή νευροψυχιατρική, καί μελετήθηκε ή δομή τής ζωντανῆς ψλης.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

'Η τεχνική άναπτυξη τής έποχης μας συμβαδίζει μέ τήν έπιστημονική πρόσοδο. Οι έπιστημονικές κατακτήσεις τών φυσικῶν καί μαθηματικῶν έπιστημῶν δόχηγησαν σέ τεχνικές κατασκευές, όπως τό ραντάρ, ή τηλεόραση, ή τηλεφωτογράφηση κ.ά. 'Η τεχνολογία έπετυχε στά τελευταῖα χρόνια λεπτότατες κατασκευές μηχανῶν, όπως τά διαστημόπλοια, τά βαθυσκάφη, καί τά πολύπλοκα άλλα έπιστημονικά οργανα.

Στή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία έγινε πραγματική έπανάσταση μέ τά γεωργικά φάρμακα, τά λιπάσματα, τίς νέες διασταυρώσεις ζώων καί φυτῶν. Οι γεωργικές μηχανές άντικατέστησαν σέ μεγάλη κλίμακα τή χειρωνακτική έργασία.

'Η τεχνολογική άναπτυξη καί δ **αύτοματισμός** — ή δεύτερη, μετά τή βιομηχανική, μεγάλη έπανάσταση — άλλαξε τήν κοινωνική δομή τής έποχης μας. 'Η γενική χρήση τής μηχανῆς καί μάλιστα οι αύτόματες μηχανές στά έργοστάσια μείωσαν τήν τάξη τών έργατων, όπως καί τών άγροτών, καί αὔξησαν τόν άριθμό τών τεχνικῶν καί τών έπιστημόνων, πράγμα πού σημαίνει άνοδο τοῦ πνευματικοῦ έπιπέδου στήν πιό πλατιά ώς σήμερα έκταση.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ

Μετά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο, ή φιλοσοφία, πού τό 19ο αιώνα είχε θεοποιήσει τή λογική, στράφηκε πρός τή μελέτη τών δυνάμεων πού κρύβονται κάτω άπό τήν άνθρωπινη συνείδηση, στό ύποσυνείδητο, γιά νά ρυθμίσουν άπο έκει τόν χαρακτήρα καί τίς πράξεις τοῦ

Πυρηνική διάσπαση

Τεχνική άναπτυξη

Γράμματα. Τέχνη

Φ. Κάφκα

Τ.Σ. Έλιοτ

άνθρωπου. Ο **Σίγμουντ Φρόδιντ** (Freud) ίδρυσε τήν ψυχανάλυση καί ἐπηρέασε πάρα πολύ τή σύγχρονή του σκέψη καί τέχνη.

Ἡ ζωγραφική, ἡ γλυπτική καί ἡ λογοτεχνία στρέφονται τήν ἐποχή ἐκείνη πρός τόν ὑπερρεαλισμό καί προσπαθοῦν ν' ἀποδώσουν, πέρα ἀπό κάθε περιορισμό, τά δράματα καί τίς ὑποσυνείδητες ἔξωλογικές ἀνθρώπινες τάσεις.

Ἀνάμεσα στούς μεγάλους λογοτέχνες τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς, πού τό ἔργο τους ἐπηρέασε βαθύτατα τή σύγχρονη σκέψη, εἶναι δὲ Γάλλος **Μαρσέλ Προύστ** (Proust), πού στό πολύτομο μυθιστορήμά του «Ἀναζητώντας τόν χαμένο χρόνο» προσπαθεῖ νά ἀποκαλύψει μέσα ἀπό τή στείρα καθημερινότητα τίς αἰώνιες ἀξίες τῆς ζωῆς, καί δὲ Τσέχος **Φράντς Κάφκα**. Στά ἔργα του («Ο πύργος», «Η δίκη») ἐκφράζεται μέ τρομακτική ἐνάργεια ἡ ἀπελπισία τοῦ ἀνθρώπου, πού νιώθει νά τυλίγεται καί νά συντρίβεται μέσα στά γρανάζια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μέσα στόν παραλογισμό τῆς ἴδιας του τῆς ὑπαρξης.

Στήν ποίηση καί στό Θέατρο ξεχώρισαν δι μεγάλος Ἰταλός Θεατρικός συγγραφέας **Λουΐτζί Πιραντέλλο** (Pirandello) πού ἀρνεῖται τήν ἀντικειμενική ἀξία τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς («Ἔτσι είναι, ἀν ἔτσι νομίζετε», «Ἐξι πρόσωπα ζητοῦν συγγραφέα» κ.α.) καί ἔγινε δι πρόδρομος τοῦ σύγχρονου Θεάτρου τοῦ παράλογου, καί δὲ Ἰσπανός **Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα** (Lorca), πού στήν ποίηση καί στά Θεατρικά του ἔργα («Ματωμένος γάμος» «Τό σπίτι τῆς Μπερνάρντα "Αλμπα"») συνταίρισε τήν ψιστή τραγικότητα μέ τήν ποίηση καί τή χάρη τῆς λαϊκῆς παράδοσης τῆς Ἰσπανίας.

Στήν ἐποχή μας οι φοιβερές ἐμπειρίες τοῦ Β' παγκόσμιου πολέμου ἔδωσαν γενικά στήν τέχνη ἔνα χαρακτήρα σύγχυσης, ἀπαιδιοδοξίας καί ἀγωνίας. Τό μίσος γιά τόν πόλεμο καί τίς καταστροφές, ὑλικές καί ήθικές, πού προκάλεσε, καί ἡ ἀντίθεση πρός τίς φιλοσοφικές θεωρίες πού είχαν δημιουργήσει στό 19 αι. τό θράμα τοῦ ἥρωα καί τοῦ ὑπεράνθρωπου ἐστρέψε τή σύγχρονη λογοτεχνία πρός τόν καθημερινό ἀνθρωπο, τόν ἀδύνατο, τόν ἀποτυχημένο, τόν ἔρημο.

Αύτό τό αἰσθημα τῆς πικρίας καί ἡ ἀπομυθοποίηση τῆς ζωῆς ὑπάρχει στά ἔργα τοῦ **Άλμπέρ Καμύ** (Camus) καί τοῦ **Ζάν Πώλ Σάρτρ**, πού είναι καί δὲ θεωρητικός τῆς φιλοσοφίας τοῦ ὑπαρξισμοῦ.

Ἡ ποίηση, πού ἔνας ἀπό τούς μεγάλους ἐκπροσώπους τῆς ἥταν ὁ **Ἄγγλος Τόμας Έλιοτ** (Eliot), προτιμάει τήν ἀφαίρεση, τήν ἐλλειπτική φράση, πού ὑποβάλλει ἀπλά στόν ἀναγνώστη τίς σκέψεις καί τά αἰσθήματα τοῦ ποιητῆ.

Τό Θέατρο ἐγκατέλειψε τό ρεαλισμό, τά σκηνικά καί κάθε ἔξωτερικό στοιχεῖο καί προσπαθεῖ νά δώσει τό παράλογο τῆς ζωῆς, τή μοναξιά καί τήν ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου (**Ιονέσκο, Μπέκετ** κ.α.). Τό ἴδιο καί δὲ κινηματογράφος, πού ἔξελιχτηκε σέ μεγάλη τέχνη στά χέρια

σπουδαίων σκηνοθετῶν (**Άι Ζενστάιν (1898 – 1948), Μπέργκμαν κ.ά.**). Τά τελευταῖα χρόνια τό θέατρο, ὥπως καὶ ἡ τέχνη γενικά, πῆραν πολιτικό χαρακτήρα καὶ ἐπιδιώκουν νά κατατοπίσουν τό πλατύ κοινό γιά τά κοινωνικά καὶ πολιτικά προβλήματα τῆς ἐποχῆς. “Ἐνας ἀπό τούς μεγάλους θεατρικούς συγγραφεῖς, πού ἔδωσαν αὐτή τήν ὠθηση, εἶναι ὁ **Μπέρτολτ Μπρέχτ** (Brecht).

Ἡ ἐποχή μας γενικά χαρακτηρίζεται ἀπό μιά τάση γιά ἄρνηση καὶ ἀμφισβήτηση. Οἱ σύγχρονοι φιλόσοφοι καὶ λογοτέχνες ἐκφράζουν μέ ἔνταση καὶ ἐνάργεια τό δράμα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά τίς πιό πολλές φορές δέ φτάνουν στήν κάθαρση, δέν ὑπάρχει λύτρωση στά ἔργα τους. Σταματοῦν σέ μιά κορυφαία κραυγή ἀγωνίας. Αύτό, γιατί ἡ ἀνθρωπότητα δέν μπόρεσε ἀκόμα νά δώσει μιά ἀπάντηση, νά διαμορφώσει τίς νέες ἀξίες, πού θά στηρίξουν τό μέλλον πού ἔρχεται. Γενικά ὅμως ἔντονος εἶναι ὁ πόθος γιά περισσότερη ἐλευθερία, ἀλήθεια καὶ ἀγάπη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

1) Ποιά εἶναι κατά τή γνώμη σας τά σπουδαιότερα ἐπιστημονικά, τεχνικά καὶ καλλιτεχνικά ἐπιτεύγματα τῆς ἐποχῆς μας; Τί ἐπιδιώκει ὁ σύγχρονος ἀνθρωπός;

Ἡ ‘Ελλάδα στή σύγχρονη ἐποχή

Ἡ ‘Ελλάδα ἐλευθερώθηκε στίς 12 Ὁκτωβρίου 1944. Πρίν προφτάσει ὅμως νά κλείσει τίς πληγές τοῦ πολέμου, δοκιμάστηκε ἀπό ἕνα φοβερό ἐμφύλιο πόλεμο (1944 – 1945 καὶ 1945 – 1949), πού ἀνοιξε βαθιές πληγές, κατέστρεψε τήν χώρα, ὑποδαύλισε τά μίση καὶ ἐμπόδισε τήν ὀμαλή πολιτική ἔξελιξη γιά πολλά χρόνια.

Στή μεταπολεμική περίοδο βασίλεψαν ὁ Γεώργιος Β' (1946 – 1947), ὁ ἀδελφός του Παύλος Α' (1947 – 1964) καὶ ὁ γιός τοῦ Παύλου Κων/νος Β' (1964 – 1974). Τό Δεκέμβριο 1974 μέ δημοψήφισμα ἡ βασιλεία καταργήθηκε καὶ ἀνακηρύχτηκε δημοκρατία.

‘Από τά ἔθνικά ζητήματα τό βορειοπειρωτικό δέ λύθηκε, παρ’ ὅλο πού τά ἑλληνικά στρατεύματα γιά δεύτερη φορά μέσα σέ πενήντα χρόνια ἀπέλευθέρωσαν τή Βόρειο ‘Ηπειρο. ‘Ο ἀγώνας τῶν Βορειοπειρωτῶν εἰρηνικά συνεχίζεται γιά τήν ἔνωσή τους μέ τήν ‘Ελλάδα.

Τό μεγαλύτερο ἀπό τά ἔθνικά μας προβλήματα σήμερα εἶναι τό κυπριακό. ‘Υστερα ἀπό πολύχρονο διπλωματικό καὶ ἔνοπλο ἀγώνα ἡ Κύπρος ἀναγνωρίστηκε ἀνεξάρτητο κράτος (1960), μέλος τῆς Αγγλικῆς Κοινοπολιτείας καὶ τοῦ Ο.Η.Ε. ‘Η Τουρκία ὅμως, πού ἡ ἀντίδρασή της ὑποδαυλίστηκε καὶ ἀπό τά διεθνή συμφέροντα, ἐπιδιώκει τή διχοτόμηση τοῦ νησιοῦ καὶ αὐτό προκάλεσε ἀλλεπάλληλες κρίσεις. ‘Η μεγαλύτερη (μέ ἀφορμή ἔνα πραξικόπημα κατά τοῦ προέδρου τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ’) τό καλοκαίρι τοῦ 1974 ἄρχισε μέ τουρκική ἀπόβαση στό νησί καὶ μέ

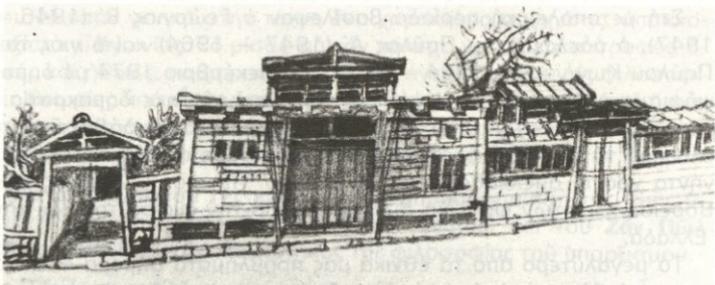
‘Η Ελλάδα στή σύγχρονη ἐποχή

τόν έκπατρισμό πολλών χιλιάδων Έλλήνων Κυπρίων. Τό πρόβλημα δέν έχει άκόμα λυθεῖ.

‘Η Ελλάδα, διού τά τελευταία χρόνια είχαν γίνει σημαντικές προσπάθειες για τήν τουριστική άξιοποίηση, τή συγκοινωνία, τή βιομηχανική άναπτυξη, τή σύνδεση μέ τήν Εύρωπαική Κοινότητα, τήν άναδιοργάνωση τής παιδείας, πέρασε άπο μιά μεγάλη πολιτική κρίση, ή όποια κατέληξε στό πραξικόπημα καί στήν έπιβολή τής δικτατορίας τοῦ 1967 – 1974, πού δήγησε τή χώρα σέ έθνικο, πολιτικό καί οίκονομικό άδιέξοδο καί στήν κρίση τοῦ κυπριακοῦ. Μέ τήν έπανοδο στήν κοινοβουλευτική διαλόγη (1974) ή ‘Ελλάδα έχει ν’ άντιμετωπίσει, πέρα άπο τό κυπριακό, μιά μεγάλη προσπάθεια για γενική άνασυγκρότηση καί προσαρμογή στής εύρωπαικές καί στής παγκόσμιες συνθήκες. Σ’ αύτή τήν προσπάθεια πρέπει νά χρησιμοποιηθοῦν θλες οι πνευματικές καί υλικές δυνάμεις, πού ό έλληνισμός διαθέτει.

Παρά τίς πολιτικές καί οίκονομικές δυσκολίες ή ‘Ελλάδα έδωσε στά μεταπολεμικά χρόνια ένα μεγάλο άριθμό άπο έπιστήμονες καί καλλιτέχνες μέ διεθνή άναγνώριση.

‘Ο έλληνικός λαός είναι ένας λαός παλαιός καί βασανισμένος, διαθέτει ζημιά μιά άπίστευτα νεανική ζωτικότητα καί μιά μεγάλη φυσική έξυπνάδα. Μπορεῖ νά προσφέρει πολλά καί στήν έπιστήμη καί στήν προκοπή. Ισως μάλιστα, άν δεθεῖ ούσιαστικά καί δημιουργικά μέ τήν πολιτιστική του παράδοση μέ μιά άληθινή καλλιέργεια, θά μπορέσει νά χαρίσει άκόμα μιά φορά στήν άνθρωπότητα τήν άνανεωμένη πίστη στόν ‘Ανθρωπο καί στής μεγάλες άξιες τής ζωῆς, πού ή έποχή μας μέ τόση άγωνία άναζητεί.

Άπο τήν νεώτερη άρχιτεκτονική μας: Σχέδιο τοῦ Δ. Πικιώνη γιά τήν είσοδο τοῦ ‘Αγ. Δημητρίου Λομπαρδίαρη (Αθήνα).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ. ΘΕΜΑΤΑ

- 1) Ποιά είναι κατά τή γνώμη σας ή σημερινή θέση τής Ελλάδας στόν εύρωπαικό καί στόν παγκόσμιο χώρο; Τί έχει έπιτυχει ο έλληνισμός, τί πρέπει άκόμα νά έπιδιώξει, ποιά προβλήματα άντιμετωπίζει;

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΑ

Τι πολύ εποιείναι το γενικό αρχιεπισκόπιο μεταξύ Ρώμης, Αγίου Όρους και Αιγαίου περιοχής; Τι δεν επιπλέον ο ελληνισμός στην προστρέφεται στην ιδεολογία των προβούλων των αποικιών;

ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Ραμπελάι, Γκαργκαντούας: Γράμμα τοῦ Γκαργκαντούά στό γιό του Πανταγκρυέλ

‘Ο Ραμπελάι, μὲ τὸ ςφός πού χαρακτηρίζει δόλκληρο αὐτὸ τὸ ἔργο του, δίνει μιά εἰκόνα ἀπό τὴν ἀνθρωπιστική κίνηση στῆ Γαλλία τὸ 16ον αι.

..... Τώρα δέλεις οι σπουδεῖς ἀποκαταστάθηκαν κι οι γλώσσες ζαναπήραν τὴν ἄξια τους: ἡ ἐλληνική — πού εἶναι ντροπή νά λέγεται κανέις σοφός δυτά δέν τὴν ἔξερε — ἡ ἑβραϊκή, ἡ χαλδαϊκή, ἡ λατινική. Σήμερα είναι σε κοινὴ χρήση τὰ κοινωνὶ καὶ σωστὰ τυπωμένα βιβλία, πού ἔφευρέθηκαν στὴν ἐποχὴ μου ἀπό θεία ἐμπνευση, ὅπως ἀντίθετα τὰ πυροβόλα ἔφευρέθηκαν κατά διαιολικὴ ὑπόδειξη. ‘Ολος ὁ κόσμος είναι γιούμος ἀπό σοφούς, ἀπό πολιδιαβασμένους παιδαγωγούς κι ἀπό πολὺ μεγάλες βιβλιοθήκες, ὡστε Θεαρρά πώς οὔτε στὸν καιρὸν τοῦ Πλάτωνα, οὔτε τοῦ Κικέρωνα, οὔτε τοῦ Παπιανού, δέν υπῆρχε τέτοια εύκολία σπουδῆς δηση βλέπομε στήμερα. Καὶ δέ θά μπορεῖ ἀπό δῶ κι ἐμπρός, νά παίρνει τιμητικὴ θέση ἡ νά μπαίνει σε συνανταστροφές, ὅποις δέν ἔχει μορφωθεῖ καλά στὸ σπουδαστήριο τῆς Ἀθηνᾶς...

Τί λέω; Κι’ οι γυναικες καὶ τὰ κορίτσια ἀκόμα ρούφηκαν αὐτὴ τὴν ἀλυσία καὶ τὸ οὐράνιο μάτι τῆς καλῆς διδαχῆς. Τόσο, ὥστε, παρά τὴν ἡλικία πού βρίσκομαι τώρα, ζορίστηκα νά μάθω τὰ ἐλληνικά, που δέν τὰ περιφρόνησα σάν τὸν Κάτωνα, ἀλλά δέν είχα τὴν εύκαιρία νά τὰ σπουδάσω σάν ήμουν νέος. Καὶ πρόθυμα χαιρόμαι νά διαβάσω τὰ ‘Ἡθικά τοῦ Πλουτάρχου, τοὺς ὡραίους Διαλόγους τοῦ Πλάτωνα, τὰ Μνημεῖα τοῦ Παυσανία, καὶ τὰ ‘Ἀρχαιολογικὰ τοῦ Ἀθηναίου, περιμένοντας τὴν ὥρα πού θά διαλέξει ὦ θέος καὶ πλάστηση μου νά με φωνάξει καὶ νά μέ διατάξειν ν’ ἀφήσω τούτη τὴ γῆ.

Γ’ αὐτὸ παιδί μου, σοῦ παραγγέλων νά προκόψεις καλά σε μελέτη καὶ σ’ ἀρέτῃ. Είσαι στὸ Παρίσι, ἔχεις τὸν παιδαγωγὸ σου τὸν ‘Ἐπιστήμονα, ὡστε ἀπό τη μιὰ μεριά μὲ ζωντανές και προφορικές διδαχές, ἀπό τὴν ἄλλη μὲ άξιες παραδείγματα, μπορεῖς νά μορφωθεῖς. Ἐννοώ και θέλω νά μάθεις τέλεια, πρώτα τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα, διπος παραγγέλνειν ὁ Κουντίλιανός, ὑστερὰ τὴ λατινικὴ καὶ μετά τὴν ἑβραϊκή, γα τίς ἀγίες γραφέες, κι ἀκόμα τὴ χαλδαϊκὴ καὶ τὴν ἀράβική, και νά μορφώσεις τὸ ςφός σου στὰ ἐλληνικά, κατ’ ἀπομόμηση τοῦ Πλάτωνα, καὶ στὰ λατινικά κατά τὸν Κικέρωνα, και νά μην ύπαρχει ιστορία πού νά μην τὴν ἔχεις πρόχειρη στὸ νοῦ σου.

Φρ. Ραμπελάι: «Γκαργκαντούας καὶ Πανταγκρυέλ» μετάφρ. Σπ. Σκιαδάρεση, Ἀθῆνα 1950, σελ. 137 – 38.

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Μερικές ἀπό τις θέσεις τοῦ Λουθήρου

Μέ τὴν ἐπόμενια καὶ τὴν προϋπόθεση νά διαφωτιστεῖ ἡ ἀλήθεια θά διεισχθεῖ μιὰ συζήτηση γιά τὶς παρακάτια προτάσεις, στὴ Βιττεμπέρη, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Σεβαστοῦ Πατέρα Μαρτίνου Λούθηρου, μοναχοῦ στὸ τάγμα τοῦ Ἀγίου Αύγουστινου...

Αὐτός λοιπόν ζητεῖ ἀπό ὅσους δέ θά μπορέσουν νά παρευρεθοῦν καὶ νά συζητήσουν τὸ θέμα μαζὶ μας προφορικά, νά τὸ κάνουν τουλάχιστο μέ επιστολή, σὲ περίπτωση ἀπουσίας τους.

Εἰς τὸ δόνομα τοῦ Κυρίου μας, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

1. Ο Κύριος καὶ Διδάσκαλός μας Ἰησοῦς Χριστός λέγοντας «μετανοεῖτε» κ.λ.π. ἐννοοῦσε ὅτι ὀλόκληρη ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν πρέπει νά είναι μετάνοια.

27. Διδάσκουν ἀνθρώπινα ἐπίνοημάτα αὐτοῖ πού διακηρύζουν ὅτι μόλις τὸ χρῆμα ἀντηχήσει πέφτοντας στὸ κοιτὶ τῶν εἰσφορῶν τους, ἡ ψυχὴ ἀναπτηδά ἀπό τὸ καθαρτήριο.

28. Τὸ βέβαιο είναι, διτι ἀμέσως μόλις ἀντηχήσει τὸ χρῆμα, μεγαλώνουν ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ ἀπλοτία. ‘Οσο γιά τὴ σημασία πού ἔχει γά τη σωτηρία τῆς ψυχῆς μὲ μεσολάβηση τῆς ἑκκλησίας, αὐτὸ μπορεῖ νά καθοριστεῖ μόνο ἀπό τὴ θεία θέληση.

32. Θά κολαστοῦν αἰλύνα, μαζὶ μ’ αὐτούς πού τὸ διδάσκουν, δσοι πιστεύουν διτι τὰ συχωροχάρτα τούς ἐξασφαλίζουν τὴ σωτηρία.

36. Κάθε χριστιανός, πού ἔχει μετανιώσει εἰλικρινά, ἔχει τὸ διδαίμαντον ἐπάλλαγει ἀπό τὴν τιμωρία καὶ τὸ ἀμάρτημα κι χωρὶς συχωροχάρτη.

43. Πρέπει νά διδάξει κανέις στοὺς χριστιανούς, διτι αὐτὸς πού ἔλεε τοὺς φτωχούς ἡ δανείζει, ὅσους ἔχουν ἀνάγκη, κάνει καλύτερα ἀπό τὸν ἄγοράζει συχωροχάρτα,

44. γιατὶ μὲ τὸν ἀσκηση τῆς φιλανθρωπίας ἡ φιλανθρωπία μεγαλώνει καὶ ὁ ἀνθρώπος γίνεται καλύτερος. Τὰ συχωροχάρτα ἀντίθετα δέ διορθώνουν τὸν ἀνθρώπο, ἀπλώς τὸν ἀπαλλάσσουν ἀπό τὴν πονηρή.

62. Ο ἀλημόνας θησαυρὸς τῆς ἑκκλησίας είναι τὸ ‘Αγιού Ευαγγέλιο τῆς Δόξας καὶ τῆς Χάρης τοῦ Θεοῦ.

63. ἀλλὰ αὐτὸς ὁ θησαυρός είναι φυσικά ὁ πό μισητός, ἀφοῦ μ’ αὐτὸν οἱ πρώτοι γίνονται ἔχαστοι,

64. ἐννώ ὁ θησαυρός τῶν συχωροχαρτιῶν ἐκτιμέται περισσότερο, ἐπειδή μ’ ἔκεινον οἱ τελευταῖοι γίνονται πρώτοι.

J. H. Robinson, *Readings in European history II σ. 58 κκ.*

ΙΤΑΛΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

‘Η ἀντιζηλία τοῦ Φραγκίσκου Α’ καὶ τοῦ Καρόλου Ε’ στὰ 1537

Μετά τὴν ἀποστολή του στὴ Γαλλία, στὰ 1537, ὁ πρεσβύτερος Φραγκίσκος Giustiniani κάνει μιὰ ἀναφορά στὸ Δόγμη καὶ στὸ Συμβούλιο τῆς Βενετίας. ‘Ἄφου ἔξηγει πώς οἱ τελευταῖοι προσπάθειες γιά εἰρήνη ἀνάμεσα στὸ βασιλικὸ τῆς Γαλλίας καὶ στὸν αὐτοκράτορα εἴχαν ἀποτύχει, ἀναπτύσσει τοὺς λόγους, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του κάνουν πολὺ λίγο πιθανή τὴν ἐπιτυχία μελλοντικῶν διαπραγματεύσεων.

‘Η Γαλλιόντης σας καὶ οἱ Ἐξοχότερες σας, πού ἔχουν διδάχει ἀπό τὴ μελέτη ἡ ἀπό τὴ μακρόχρονη πείρα

στις πολιτικές υπόθεσεις, γνωρίζουν πολύ καλά ότι οι φίλιες άναμεσα σέ δύομα δένονται ή από την άμοιβαιότητα τών αισθημάτων, ή από την κοινότητα τών συνηθειών· καί διτί οι σχέσεις άναμεσα σέ ήγειμόνες συνάπονται ή από μιά παρόμοια άμοιβαιότητα, ή από συμφέρον, ή από την άναγκη τών πραγμάτων, πού τους ένωνον καί χωρίς νά το θέλουν. "Ο, τι είδα σχετικό μέ το βασιλιά της Γαλλίας στή σύντομη διαμονή μου καί διτί άκουσα γιά τόν αυτοκράτορα στήν αυλή ή στή συνεδριάσεις του Συμβουλίου σας με πείθει διτί άναμεσα σ' αύτούς τους δύο μεγάλους ήγειμόνες δέν θά ύπαρξει κανένας δεσμός. 'Η βασιλίσσα της Ναβάρρας, άδελφή του βασιλιά, μιά γυναίκα με πάνινες ικανότητες καί φρόνηση, πού πάρινε μέρος σ' όλα τα συμβούλια του στέμματος, μού είπε μιά μέρα δητί γιά νά μπορέσουν νά συμφωνήσουν αύτοί οι δύο άνθρωποι, θά έπρεπε ό θεός νά ξαναχύσετ τόν ένα από τους δύο στό καλούπι του άλλου. Γιατί δι χριστιανόκατος βασιλιάς δέν άγαπαί τίς υπόθεσεις καί τίς φροντίδες τού κράτους, άλλα προτιμάει τό κυνήγι καί τίς διασκέδασεις, ένων δι αυτοκράτορας δέ σκέπτεται, παρά τίς πολιτικές υπόθεσεις καί τόν τρόπο ν' αύξησει τήν έξουσία του. 'Ο χριστιανόκατος βασιλιάς είναι απλός, κοινωνικός, γενναίοδρος, άκουει τής γυνώμες τών συμβούλων του. Ο άλλος είναι πολύ συγκρατημένος, πολύ φειδωλός, έπιμονος σ' αύτό πού θέλει, καί καθοδήγεται περισσότερο από τή δική του γνώμη, παρά από τών άνθρωπων πού τόν περιβάλλουν. Γενικά έχουν τόσο χρησιμοφετικό χαρακτήρα, που διδούν δι αυτοκράτορας προσπαθεῖ νά κάνει τόν αντίτοιχο από κείνο πού κάνων έγω· άν προτείνων είρηνη, λέει διτί η είρηνη δέν είναι δυνατή, καί προτιμάει μιά συμφωνία· άν μιλήσω γιά συμφωνία, προτείνει άνακωχή. Ποτε σέ τίποτα δέ συμφωνούμε.

Οι χαρακτήρες τους λοιπόν δέ θά τούς δογγήσουν ποτε σέ σύμφωνια. Θά έπρεπε νά πειστούν γιά τήν ώφελια πού θά προερχόταν από τήν ένωσή τους. 'Άλλα δι κρίση τους, άν και κατά τή νηώμη μου είναι πολύ δυνατή, έχει συσκοτιστεῖ από τίς δινιδικίες, από τή μίση καί τή πάθη, πού τους έμποδίζουν νά δούν τά αιδηθινά τους συμφέροντα. 'Εκτός από όλα τά άλλα, ή αίχμαλωσία τού χριστιανόκατου βασιλιά, τά παιδιά του που στάθηκαν ως ζημπροί, ή παράσοτη τής Μαδρίτης, ή έκστρατεία που έπιχειρήστ έδω καί δύο χρονια δι αυτοκράτορας στή Γαλλία, καί τελευταία ή υπόνοια γιά δηλητηρίαση τού δελφίνου, δυνάμωσαν τά μίση καί έξαρισων τόσο τόν χριστιανόκατο βασιλιά, πού δέ μιλαίει ποτέ γι' αύτά τά πράγματα, χωρίς μεγάλη όργη καί έντονη έπιθυμία γιά έκδίκηση. Προσθέστε σ' αύτό τήν άμοιβαια φιλοδοξία: δέ ένας δέθα θελει νά ένισχυθεί δι αλλος είς βάρος του: 'Ο αυτοκράτορας ζέρει διτί οι χριστιανόκατος βασιλιάς έπιθυμει νά έπιβάλει μιά ένιαία έξουσία στή Γαλλία καί διτί θέλει τό κράτος τού Μιλάνου γιά νά τό δώσει στόν δούκα τής Ορλέανης, μέ σκοπό νά πάρει τή Βρεττάνη, μιά έπαρχια, πού πεπιτα από συμφωνίες θά δινόταν ώς προίκα στόν δεύτερο γιο τού βασιλιά· αύτό τό έπιθυμούν οι Βρεττόνοι, γιατί θά έχαν έστι έναν ήγειμόνα στή χώρα τους, έπειδη δέ θέλουν νά έξαρτωνται διμεστα από τό βασιλιά τής Γαλλίας.

336

"Έπειτα τοποθετώντας τό δούκα τής 'Ορλέανης στήν Ιταλία, θά έφερνε σέ συμφωνία τά δύο δόξειρα καί θά θεμελίωνε μιά δύναμη τρομακτική γιά δύο τόν κόσμο. 'Η Α.Μ. δι αυτοκράτορας, πού δέν είναι εύχαριστημένος μέ αυτά τά σχέδια, τού άρνεται τό κράτος τού Μιλάνου ή ζητάει σέ αντάλλαγμα τή Βουργουνδία γιά τόν Μονσείγνευρ, τό δούκα τών Βουρβόνων, πράγμα πού θά τόν διευκόλυνε γιά έπιθεση στή Γαλλία. 'Από τήν άλλη μεριά δι βασιλιάς, βλέποντας τήν τεράστια δύναμη τού αυτοκράτορα, προσπαθεῖ νά έξασφαλιστεῖ, δύο μπορεί καλύτερα, καί δέ θά θελει νά τού παραχωρήσει τίποτα στή Φλάνδρα ή στό Πεδεμόντι, χωρίς νά έχει άσφαλιστει μέ τό κράτος τού Μιλάνου. Θέλει κατ' άρχην νά έξασφροπησει τής δούναμεις του μέ αυτές τού άντιπαλού του. 'Έπειτα δέν έπιθυμει νά γίνει δι ίδιος δραγανο γιά νά τόν ένισχυσει. Αύτά τά πάθη τούς έμποδιζουν νά δούν τή χρησιμότητα τής είρηνης καί νά καταλάβουν τό καλό πού θά έκαναν στούς χριστιανούς λαούς έλαφρώντας τους δάπτις συμφορές, δύο πού οι μακροχρόνιοι πόλεμοι τους έχουν βυθίσει.

Tommaseo, Relations des ambassadeurs Vénitiens 1, 172 = A. La-traille, L' explication des textes historiques, Histoire Moderne, (ékd. Hachette) s. 34 κ.κ.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ

Έκκληση τού 'Αντωνίου 'Επάρχου πρός τό Μελάγχθωνα γιά είρηνευση, συνασπισμό καί έκστρατεία τών χριστιανών τής Δύσης έναντι τῶν Τούρκων.

'Ο Αντώνιος 'Επαρχος, Κερκυραϊός λόγιος, κατέψυγε στήν Ιταλία, δπου και δίδαξε πολλά ρχόνα. Καθώς βλέπει από τή μιά μεριά τήν έπέκταση τής τουρκικής αυτοκρατορίας ἐπί του Σουλεϊμάνη τού Β' (1522 – 1566) και από τήν άλλη τής έριξες καί τούς πολέμους στή Δύση, πού διευκολύνουν αυτή τήν τουρκική έπέκταση πάθευνται στο μεγάλο άνθρωποτή και φίλο τού Λουθήρου Φίλιππο Μελάγχθωνα καί ζητεῖ τή μεσολάβηση του γιά τή συμφιλίωση τών Γερμανών ήγεμονών.

Φιλίππη τών Μελάγχθωνι, 'Αντώνιος δ 'Επαρχος εύ πράττειν

Τό σεμνόν σου τών τρόπων, καί τήν λοιπήν έπιεικειάν σίδη παρά πολλών άκουσας, Μεγάλχθων αιδεσίτιμε, έγων έτι δέ και τήν περί τούς λόγους δεινότητα, έντυχον τούς λογιατάτοις ύπουμήμασι σου. 'Επιθύμην δέ αυθής καί τό δέμια, δ φέρεις παρά πάσι τούς έτελει χριστιανοΐς. 'Επι τούτοις καί ήν κέκτησαι παρρησίαν πρός Ουλέβετίους τε καί Γερμανούς καί τούς λεγομένους Φράγκους, παρ' ούκ ολίγων έμαθον. Ταῦτα μέγιστα δόντα σοι, είτη παρά Θεού, είτη παρά τής φύσεως, είτη παρά τής φιλοπονίας εύεργετήματα, έκκαλυπτικά γίνεται σημεία τού μέγα τι δύνασθαι κατορθώνυ δι τών θύ βιώ. 'Θένον πολλάκις πρός έμαυτόν σκεψάμενος τήν εύμοριάν ταύτην τών προσόντων σοι πλεονεκτήματων, έν μέρει δέ και τούς πρόντων καιρούς λογισάμενος, ωρμήθην έν τών παρόντι γε έπιστειλαί σοι... 'Ασπαζόμενος γάρ τήν έλευθερίαν καί τής δουλειάς έπάρτον αίσχος μπορεύμων έν αλλοδαπή νυν διατρίβω. 'Οθεν ούδ' έξ απόπου ποι γίνεται θεάσσασθαι τό πατρών έδοφος άδικρτη, 'Ελλάδα τήν ποτέ κλεινήν ζυγόν δουλειάς άκλεως ύποφερουσαν... Σέ γούν ύπολαμβάνουν μόνον ικανώτατον ένιαν πάντων έ-

πι τό βέλτιον μεταγαγείν τά παρόντα, παρακαλῶ... πείθειν έθελεν Γερμανούς... Ες ἄλλον ἀναφέρεσθαι καιρόν την πρός ἀλλήλους καὶ τὴν πρὸς Ρωμαίους φιλοκείαν... Τούτῳ γάρ μόνον ἀρέκεστι τὴν ὄρμην ἀναστῆλαι τοῦ Σολιμάνου... 'Ο γάρ Σολιμάνης, ὃς ἐπυθόμην παρ' ἀνδρῶν οὐ ψευδομένων, κατὰ γῆν καὶ κατά θάλατταν, ὡς οὐδὲ ποτ' ἀλλοτε, παρασκευαζόμενος, πρὸς Γερμανούς πλησίστος φέρεται, λεληθότως δέ πρὸς ἄπαντας τούς λοιπούς χριστιανούς, οὐδενὶ μᾶλλον ἀλλ' θαρροῦν ἢ ταῖς πρὸς ἀλλήλους διαστάσεσι... Σύ δέ, συνεπάντατε Φίλιππο, ἐς ἄκρον ἐλληλάκας τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, οὐκ ἀπορήσεις παραδειγμάτων ἑλληνικῶν, δι' ὧν Γερμανούς πείσεις ἐλέθαι τὸ κράτιστον... 'Ερρωστο καὶ μή ἀπαξιώσῃς ἡμῖν ἀντεπιστεῖλαι, ἡ ἑλληνιστή ῥωμαϊστή. 'Ελαφθολιώνος ἡ φθινόντος αφμύ' 'Ἐνετίσησι.

A. Βακαλοπούλου, Πηγές τῆς ἱστορίας του Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1965, 1, σ. 221 κ.c.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΙΖ' ΑΙ.

Ντεκάρτ, Λόγος περὶ τῆς Μεθόδου

Εἶχα ἀπό πολὺν καιρὸν παραπρῆσει πώς γιά ὅτι ἡ ἀφορᾶ τῇ ἡμήν εἴνα κάποτε ἀνάγκην ν' ἀκολουθεῖ κανένας γνώμες πού τίς ζερεῖ πολὺ ἀβέβαιες, τὸ ίδιο σάν νά ἥταν ἀναμφίβολες, καθὼς τὸ εἴπατε καὶ παραπάνω. 'Ἐπειδὴ δή ὅμως ἐπιμυοῦσα τότε νά καταγίνων ἀποκλειστικά μὲ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας, σκέψητη πώς ἐπρεπε τὸ νά κάνων ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο καὶ ν' ἀπόρριψω, σά νά ἥταν ἐντελῶς ψεύτικο, οὔ, τιδόποτε θά μποροῦσε νά μοῦ γεννήσει τὴν παραμικρότερη ἀμφιβολία, γιά νά δῶ ἀν δέν θά μοῦ ἀπόμενε ύστερα απ' ὅτι καμία πεποίθηση, πού νά είναι ἐντελῶς ἀναμφίβολη.' Ετοί, ἐπειδή οἱ αἰσθήσεις μας μάζε γενεύονται κάποτε θέλησα νά ὑποθέσους πώς τίποτα δέν ὑπάρχει, πού νά είναι τέτοιο, πού ἔκεινες μᾶς κάνουν νά τὸ φανταζόσαστε. Κι' ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἀνθρώποι που γειούνται κανόντας συλλογισμούς πάνω καὶ στ' ἀπλούστερα ἀκόμα θέματα τῆς γεωμετρίας καὶ παραλογίζονται, κρίνοντας κι' ἀγών πώς μποροῦσα νά λαθέμω, δισ κι' ὀποιοσδήποτε ἀλλος, ἀπόρριψη σάν ψεύτικους δλους τούς ἀλογίους πού είχα πάρει προηγουμένως γιά ἀποδεῖξεις. Καὶ τέλος, παίρνοντας ὑπ' ὅδη πώλες οἱ σκέψεις πού ἔχουμε, ἐνόσο είμαστε ξυπνοῖτοι, μποροῦν ἐπίστης νά μᾶς ἔρχουνται ὀλόδιες κι ὅταν κοινούμαστε, χωρὶς καμιά τους νά είναι τότε ἀληθινή, ἀπόφαστη νά ὑποθέσων πώς δλα σοα μού είχαν μπει κάποτε στὸν νοῦ, δέν ἦταν περισσότερο ἀληθινά πάτις τῆς φαντασίες τῶν ὀνείρων μου. 'Ἀμέσως δή μως κατόπι πρόσεξα ὅτι, ἐνώ ἔγων ἥθελα νά σκεφτώ ἔτοι, πώλα ἥταν ψεύτικα, ἐπρεπε ἀναγκαστικά, ἔγων πού τό σκεπτόμουν, νά είμαι κάτι. Καὶ παραπρώγντας πώς αὐτή ἡ ἀλήθεια: σκέπτομαι, ἅρα ὑπάρχω, είταν τόσος γερή καὶ τόσο σύγουρη, ώστε δλες μαζί οἱ ἔξωφρενικές ὑπόθεσεις τῶν σκεπτικῶν φιλοσόφων δέν ἥταν ικανές νά τὴν κλονίσουν ἔκρινα πώς μποροῦσα νά τὴν παραδεχῶν δίχως ἐνδοισμούς, σάν τὴν πρώτη ἀρχή τῆς φιλοσοφίας πού ἀνάζητούσα.

Ντεκάρτ, Λόγος περὶ τῆς μεθόδου, Τέταρτο μέρος, μεταφρ. Χρ. Χρηστίδη, 'Αθήναι 1948, σελ. 59 - 61

ΑΓΓΛΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

'Η καΐτηση δικαιωμάτων' τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου (1628)

Αἵτηση πού ὑποβάλλεται στὴν Α. Μεγαλειότητα ἀπό τοὺς Λόρδους, Κληρικούς καὶ Λαϊκούς, καὶ ἀπό τίς Κοινότητες, πού ἔχουν συγκεντρωθεῖ στὸ τωρινὸν Κοινοβούλιο, καὶ πού ἀναφέρεται σὲ διάφορα δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες τῶν ὑπκρόνων, καθὼς καὶ ἀπάντηση, πού δόθηκε στὴν αἵτηση αὐτή ἀπό τὴν Α.Μ. σὲ ἐπίσημη συνεδρία τοῦ Κοινοβουλίου:

Στὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα, τὸν Βασιλιά

Οἱ λόρδοι, Κληρικοί καὶ Λαϊκοί, καὶ οἱ Κοινότητες, συγκεντρωμένοι στὸ Κοινοβούλιο, ἔκθετουν ταπεινά στὸ Βασιλιά, τὸν 'Ανώτατο μας Κύριο, δι τοῦ ἔχει ψηφιστεῖ καὶ θεοπίστησε ἀπό ἓν νόμο πού ἔγινε στὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλιά 'Εδουάρδου Α' καὶ πού ὄνομάζεται γενικά «Statutum de Tallagio non Concedendo», δι τοῦ οὔτε φόρος, οὔτε εἰσφορά ἐπιβάλλονται, οὔτε εἰστράπτονται ἀπό τὸ βασιλιά ἢ τοὺς διαδόχους του, χωρὶς τὴ δέληστη καὶ τὴ συγκατάθεση τῶν ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, κομήτων, βαρώνων, ληπτῶν, ἀστῶν καὶ δλων τῶν ἀλλων ἐλευθέρων ἀνθρώπων τῆς Κοινότητας τοῦ βασιλείου τούτου· καὶ δι τοῦ ἀπόφαση τοῦ Κοινοβουλίου, πού είλε συγκληθεῖ στὸ 250 ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ 'Εδουάρδου Γ', ψηφιστηκε καὶ ἀποφασίστηκε δι τοῦ στὸ ἔξις κανείς δὲ θά υποχρέωνται νά κάνει δάνειο στὸ Βασιλιά, παρά τὴ θέληση του, ἀφοῦ αὐτά τὰ δάνεια είναι ἀντίθετα μὲ τὴ λογική καὶ τὴν ἐλευθερία αὐτῆς τῆς χώρας· καὶ δι τοῦ ἔχει προβλέψει ἀπό δλλους νόμους αὐτοῦ τοῦ κράτους, δι τοῦ κανείς δὲ θά ἐπρεπε νά υποβληθεῖ σὲ κανένα δασμό η φόρο πού λέγεται «εὔνοια» ἡ σὲ καμιά ἀλλή τετοιού είδους ἐπιβολή· δι τοῦ μὲ τοὺς παραπάνω θεσμούς καὶ μὲ δλλους δικαιους νόμους τοῦ Βασιλείου οἱ υπήκοοι σας ἔχουν κληρονομήσει τὸ προνόμιο νά μην είναι υποχρεωμένοι νά πληρώνουν κανένα φόρο, δασμό η εἰσφορά η κάθε δμοίας ἐπιβολή, πού δὲν ἔχει διτεῖται μὲ τὴ συγκατάθεση ἐνός Κοινοβουλίου·

II δι τοῦ μ' δια ταῦτα πολλοὶ ἐπίτροποι σὲ διάφορες κοινωνίες δέχονται καὶ ἐκτελοῦν ἐντολές καὶ δόηγιες μὲ τὶς ὅποιες οἱ ὑπήκοοι σας σὲ πολλά μέρη συγκαλοῦνται καὶ προτρέπονται νά πληρώσουν μερικά χρηματικά ποσά στὴν Υ.Μ. καὶ, διταν ἀρνητοῦν, πολλοὶ υποχρέωνται νά δάνουσιν ἔναν δρκο, πού δὲν τὸν ἀπαιτοῦν οἱ νόμοι καὶ οἱ θεσμοί τοῦ κράτους, καὶ ἀναγκάζονται νά παρουσιαστοῦν καὶ νά δώσουν ἐγγύησεις στὸ διαίτιερο Συμβούλιο σας ή καὶ δλλοι, καὶ δι τοῦ λόγου, φυλακίστηκαν, περιορίστηκαν καὶ δι τοῦ διάφορους τρόπους ταλαιπωρήθηκαν· καὶ δι τοῦ διάφοροι δλλοι φόροι ἐπιβλήθηκαν καὶ εἰσπράχτηκαν ἀπό τὸ λαό... ἀντίθετα μὲ τοὺς νόμους καὶ τούς ἐλεύθερους θεσμούς τοῦ βασιλείου.

III δι τοῦ εἰπίσης ἔχει ψηφιστεῖ καὶ θεοπίστησε μὲ τὸν νόμο πού ὄνομάζεται «Ο Μεγάλος Χάρτης τῶν ἐλεύθεριών της Ἀγγλίας» δι κανένας ἐλεύθερος ἀνθρωπος δέν μπορεῖ νά συλληφθεῖ, νά φυλακιστεῖ η νά χάσει τὴν περιουσία του καὶ τὰ δικαιώματα του ή νά τεθέτη ἐκτὸς νόμου η νά ἔξοριστε η νά ζημιωθεῖ μὲ κανένα τρόπο, παρά μόνο ύστερα ἀπό νόμιμη δικαιοστική ἀπόφαση ἰστούμων του η σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ κράτους.

Ν ότι έν τούτοις... μερικοί ἀπό τούς ὑπηκόους σας φυλακίζονται... χωρίς νά κατηγορθοῦν γιά τίποτα, γιά τό όποιο θά μπορούσαν νά δικιασθοῦν σύμφωνα μέ τό νόμον.

VI διτά τὸν τελευταῖον καιρὸν μεγάλα τῆματα ἀπό στρατιώτες καὶ ναῦτες εἶναι σκορπισμένα σέ διάφορες περιοχές τοῦ κράτους καὶ οἱ κάτοικοι, παρὰ τὴ θέληση τους, εἶναι ὑποχρεωμένοι νά τούς δέχονται στην πόλη τους καὶ νά τούς φέρνουν νά μένουν ἔκει, ἀντίθετα μέ τούς θεσμούς αὐτοῦ τοῦ βασιλείου, μέ μεγάλη ζημιά καὶ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ.

VII μέ τὴν προϋπόθεση ὅτι μέ ἀπόφαση τοῦ Κοινοβουλίου, στὸ 25ο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ βασιλιά Ἐδουάρδου Γ', ἔχει ψηφιστεῖ καὶ ἀποφασιστεῖ ὅτι κανεὶς δέν μπορεῖ νά καταδικαστεῖ σέ θάνατο η σέ ἀκρωτηριασμόν ἀντίθετα πρός τὰ ἀθροα τοῦ Μεγάλου Χάρτου ἢ πρός τοὺς νόμους τοῦ κράτους... ὅτι ἐν τούτοις τὰ τελευταῖα χρόνια πολλές δισταγές ἔχουν σφραγιστεῖ μέ τὴ μεγάλη σφραγίδα τῆς Υ.Μ. σύμφωνα μέ τίς δόπιες μερικά πρόσωπα ἔχουν διοριστεῖ ἀντιπρόσωποι μέ τὴν ἔξουσία νά ἐφαρμόζουν στὸ ἑστέρεικό τοῦ βασιλείου τὸ στρατιωτικό νόμον ἐναντίον τῶν στρατιωτῶν, ναυτῶν ἢ ἄλλων προσώπων ποὺ συνεργάζονται μαζί τους καὶ εἴναι ἔνοχοι γιά φόνο, γιά κλοπή, γιά ἐπανάσταση ἢ γιά ἄλλες παραβάσεις, καὶ νά δικάζουν τους ἔνοχους μὲ συνοπτική διαδικασία, σύμφωνα μέ τὸ στρατιωτικό νόμον, ἔτοις ὅπως ἐφαρμόζεται στὸ στρατὸν σὲ καιρὸν πολέμου, καὶ νά τοὺς καταδικάζουν σέ θάνατο κατά τὸν στρατιωτικό νόμο.

XI Γιά δόλα αὐτά παρακαλοῦν ταπεινότα τὴ Μεγαλειότητά σας νά μήν ὑποχρέωνται εἰς τὸ ἔξης κανένας νά κάνει η νά παραχωρεῖ κανένα δῶρο, δάνειο, δωρεά, δασμὸν ἢ φόρο, χωρὶς τὴν ἔγκριση καὶ τὴν ψήφο τοῦ Κοινοβουλίου, καὶ κανεῖς νά μήν εἶναι ὑποχρεωμένος νά πειθαρχησει, νά δώσει δόρκο, νά φυλακιστεῖ ἢ νά ἐνοχληθεῖ μέ δόπιο τρόπο γι' αὐτὸ τὸ ζῆτημα, η γιατί ἀρνήθηκε αὐτές τὶς ἐπιβαρύνσεις. Κανένας ἔλευθερος ἀνθρώπος νά μήν κρατηθεῖ ἢ φυλακιστεῖ γιά τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε πάρα πάνω. Η Y.M. νά φροντεῖ σε νά παστούρει τούς στρατιώτες καὶ τούς ναῦτες, πού ἀναφέραμε, καὶ στὸ μέλλον ὁ λαὸς σας νά μήν υφίσταται αὐτὸ τὸ βάρος. Οι δισταγές γιά τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου νά ἀνακληθοῦν καὶ νά καταργηθοῦν καὶ εἰς τὸ ἔξης καμιά δισταγή τέτοιας φύσεως νά μή δοθεῖ σέ κανένα, η, δποιεις κ' ινανεὶνοι δισταγές, νά μήν ἐκτελεστοῦν μέ τὸν τρόπο πού προαναφέρθηκε, ἔτοις ὡς ταῦτα κανένας ὑπήκοος τῆς Υ.Μ. γιά τέτοια αἰτία νά μή καταδικαστεῖ σέ θάνατο, ἀντίθετα μέ τούς νόμους καὶ τούς θεσμούς τοῦ κράτους.

XII Ἐπίσης παρακαλοῦν ταπεινότα τὴ Μεγαλειότητά σας, ἐπειδή πρόκειται γιά δικαιώματα καὶ ἐλευθερίες σύμφωνες μέ τούς θεσμούς αὐτοῦ τοῦ κράτους, νά θελήσει νά διακρητεῖ ὅτι δόλες οἱ δικαστικές ἀποφάσεις καὶ προδικαστικές διαδικασίες πού ἐπιβλήθηκαν στὸ λαό γιά τὶς πάρα πάνω περιπτώσεις, δέ θά θεωρηθοῦν ποτὲ στὸ μέλλον σάν προηγούμενα καὶ σάν πρότυπα. Η Y.M. νά εὐαρεστηθῇ ἀκόμα νά διακρητεῖ, γιά τὸ μελλοντικό καλὸν καὶ τὴν ἀσφάλεια τοῦ λαοῦ σας, ὅτι μέ τὴ βασιλικὴ τῆς θέληση καὶ ἐπιθυμία, δοιοί αὐτοὶ οἱ ὑπάλληλοι καὶ ἀντιπρόσωποι πρέπει νά τὸν ὑπερτεοῦν στὶς πάρα πάνω περιπτώσεις σύμφωνα 338

μέ τούς νόμους καὶ τούς θεσμούς τοῦ κράτους, ἔτοις πού νά στριζουν τὴν τιμὴ τῆς Y.M. καὶ τὴν εὔτυχια αὐτῆς τῆς μοναρχίας.

«Qua quidem petitione lecta et plenius intellecta per dictum Dominum Regem taliter est responsum in ple-
no Parlamento: "Ἄς γινει, ὅπως ἐπιθυμεῖ τὸ Κοινοβούλιο.

(A. Latreille, *textes σ. 66 κ.κ.*)

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ καὶ ὁ αἰώνας του.

Γράμμα τοῦ Βολταΐρου στὸ ἀρόδο Harvey, σφραγιδόφυλα τῆς Ἀγγλίας, (1740). ‘Ο Βολταΐρος δικαιολογεῖ τὸν τίτλο «Αἴώνας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ», ποὺ ἐδω-
σε στὸ μεγάλο ἔργο, τοῦ ὅποιου μόλις εἰχε δημοσιεύει
τει τὰ πρώτα κεφάλαια.

Μήν ἐνοχλείστε τόσο μαζὶ μου, ἐπειδή ὄντυμασα τὸν προηγούμενο αἰώνα «αἴώνα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ». Ξέ-
ρω καλὸ δῆ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' δέ θά εἶχε τὴν τιμὴ νά
εἶναι ὡς κύριος καὶ ὡς εὐεγέρτης ἐνός Bayle, ἐνός Newton, ἐνός Halley, ἐνός Addison, ἐνός Dryden: ἀλλὰ
στὸν αἰώνα ποὺ ονομάζεται «τοῦ Λεόντος Ι», αὐτὸς δὲ
πάπας, δὲ Λέων Ι', εἰχε καίνε τὰ πάντα: Δέν ὑπῆρχαν
ἄλλοι ἡγεμόνες ποὺ συνέβαλαν νά ἐκπολιτιστεῖ καὶ νά
φωτιστεῖ τὸ ἀνθρώπινο γένος; «Ομως τὸ δόνυμα τοῦ
Λεόντος Ι' ὑπέρισχε, ἐπειδή ὑποστήριξε τὶς τέχνες
περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον. Ποιός βασιλιάς λοιπὸν
σ' αὐτὸ τὸ ζῆτημα ἔξυπρέπησε τὴν ἀνθρωπότητα πε-
ρισσότερο ἀπό τὸ Λουδοβίκο ΙΔ'; Ποιός βασιλιάς ἔδω-
σε περισσότερο εὐέργειταμα, ποιός διακρίθηκε πε-
ρισσότερο γιά τὸ γοῦντο του, ποιός ξεχώρισε γιά ὡ-
ραιότερα ίδρυματα; Σίγουρα δέν εἶκαν, δὲ, μποροῦντες
νά κάνει, γιατὶ ἦταν ἀνθρώπος: ἀλλὰ ἔκανε περισσότερο
πάντα κάθε ἄλλον, γιατὶ ἦταν ἔνας μεγάλος ἀνθρω-
πος. 'Ο πό σοβαρός λόγος πού τό τέκτιμω πολύ εἶναι
δεῖ παρὰ τὰ γνωστὰ ἐλαπτωμάτα του ἔχει μεγαλύτερη
ὑπόληψη ἀπό δόλους τοὺς συγχρόνους του. 'Ἐνώ στέ-
ρησε τὴ Γαλλία ἀπό ένα κεταμόρυπο ἀνθρώπους καὶ
ἔνω δῆλοι ἔχουν συμφέρον νά τὸν κατηγοροῦν, δὲ η
Εὐρώπη τὸν θαυμάζει καὶ τὸν θεωρεῖ ἔναν ἀπό τοὺς
μεγαλύτερους μονάρχες.

‘Αναφέρετε, μου, λοιπόν, λόρδο μου, ἔναν ἡγεμόνα
πού νά συγκέντρωσε κοντά του περισσότερους ζέ-
νους ἀνθρώπους μέ ἀξίη καὶ πού νά ὑποστήριξε πε-
ρισσότερο τὴν ικανότητα στοὺς ὑπάκουους του. 'Εξήντα
σοφοὶ Εὐρωπαῖοι ἐλαβαν συγχρόνους ἐπιχορηγήσεις
ἀπ' αὐτὸν καὶ ἐμειναν κατάπληκτοι, ἐπειδή τοὺς γνώρι-
ζε «Ἄν καὶ ὡς βασιλιάς δέν εἶναι ἡγεμόνας σας», τοὺς ἔ-
γραφε ὁ Colbert, «Θέλει νά εἶναι ὡς εὐεργέτης σας. Μέ
διέταξε νά σᾶς στείλω αὐτήν τὴν ἐπιταγὴ σάν δεῖγμα
τῆς ἐκτίμησής του...»

‘Ο, τι ἔκανε στὸ κράτος του πρέπει νά χρησιμεύει ὡς
παράδειγμα. 'Ανέθεσε τὴ μόρφωση τοῦ γιοῦ του καὶ
τοῦ ἔγγονου του στούς πού σοφούς ἀνθρώπους τῆς
Εὐρώπης. Φρόντισε νά τοποθετήσει τὰ τρία παιδία
τοῦ Pierre Corneille, τὰ δύο στὸ στρατὸ καὶ τὸ δάλο
στὸν κλήρο. Προώθησε ἀπό τὴν ἀρχὴ τὸ ταλέντο τοῦ
Racine μέ ἔνα δῶρο πολὺ σημαντικὸ για ἔνα νέο, ἀ-
γνωστο καὶ χωρὶς περιουσία. Καὶ σταν ἡ μεγαλοφύΐα
του ἐκδηλώθηκε, αὐτές οἱ ικανότητες, πού συχνά ἐμ-
ποδίζουν νά ἀποκτήσει κανεὶς περιουσία, ἔγιναν για

κείνον ή περιουσία του... Είχε πάρα πάνω κι' άπο τήν εύνοια, είχε τήν οικειότητα τού βασιλια... Αυτή ή εύνοια, όταν δίνεται με άγνινο, είναι κάτι πού προκαλεῖ άμιλλα και πού κεντρίζει τά μεγάλα πνεύματα. Ο Λουδοβίκος ΙΔ' σκέπτοντας για δλα... δέν παραχωρούσε τήν εύνοια του σ' ένα είδος ταλέντου, άποκλείοντας τά άλλα, δημοσίας τόσοι ήγεμονες, πουύ υποστηρίζουν, όχι αυτό πού είναι καλό, άλλα έκεινο πού τους άρεσε. 'Η φυσική και ή έρευνα τής άρχαιοτητας τράβηξαν τήν προσοχή του. Δέ σταματούσε, ούτε και μέσα στούς πολέμους που έκανε έναντινο τής Εύρωπης. Διότι, ένων έχτιζε τριακόσια φρουρία και δημογούσε στή μάχη 400000 στρατό, φρόντιζε για τήν ίδρυση τού 'Αστεροσκοπείου και για τή θάραξη ένος μεσημβριού άπο τή μά κάρη τού βασιλείου ώς τήν άλλη πού είναι έργο μοναδικό στό κόσμο. Φρόντισε νά τυπωθούν μέσα στό παλάτι του οι μεταφράσεις τών μεγάλων 'Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων, έστειλε γεωμέτρες και φυσικούς στά βάθη τής 'Αφρικής και τής 'Αμερικής νά κάνουν μελέτες... Τέλος ή γαλλική γλώσσα, λόρδος μου, έγινε σχέδιον παγκόσμια γλώσσα. Σε ποιόν άφειται αυτό: Είχε τέτοια διάδοση στήν έποχή τού 'Έρρικου Δ'; 'Οχι, χωρίς άμφιβολία. Δέν ήξεραν παρά τήν ιταλική και τήν ισπανική. Είναι οι μεγάλοι συγγραφείς μας, πού έκαναν αυτή τήν άλλαγη. 'Άλλα ποιός προστάτεψε, χρησιμοποίησε, ένεθάρρυνε αυτούς τούς θαυμάσιους συγγραφείς; Θά μοιπήτηρε ο Colbert. Συμφωνώ, και θά έλεγε ότι έπουργός πρέπει νά μοιραστεί τή δόξα τού κυρίου του. 'Άλλα τί θά έκανε ο Colbert κάτιον άλλον ήγεμόνα, κάτω άπο τόν βασιλιά σας Γουλιέλμο π.χ. που δέν άγαπαντεί πίπτωτα, κάτω άπο τόν βασιλιά Κάρολο Β', ή τόσους άλλους μονάρχες....

Δέν έκτιμω τό Λουδοβίκο ΙΔ' μόνο γιατί έκανε καλό στούς Γάλλους, άλλα γιατί έκανε καλό στούς άνθρωπους. Γράφω σάν άνθρωπος, και ίχι σάν άπηκος. Θέλω νά πειργάψω τόν περασμένο αιώνα, και ίχι μόνο έναν ήγεμόνα. 'Έχω κουραστεί από τής ιστορίες, δημοσίες λόγος μόνο γιά τής περιπτείες ένος βασιλιά, σάν νά υπήρχε μόνο αύτος στόν κόσμο, σάν να μην ύπηρχε τίποτα άλλο παρά μόνο σέ σχέση μ' έκενον. Γενικά γράφω τήν ιστορία ένος μεγάλου αιώνα περισσότερο, και ίχι ένος μεγάλου βασιλιά. 'Ο Pelission έγραψε πιό γλαυφύρα άπο μένα. 'Άλλα ήταν αύλικος και είχε πληρωθεί. Δέν άκολουθων τόν ένα ή τόν άλλον. 'Έγω πρέπει νά πώ τήν άληθεια.

(*A. Latreille, Textes σ. 109 κ.κ.*)

Η ΓΑΛΛΙΑ ΣΤΟ ΙΗ' αι.

'Ο πληθυσμός τής Γαλλίας στό τέλος τού 18ου αι
(Στή Γαλλία) λιγότερο άπο ένα τέταρτο τού πληθυσμού κατοικεί στίς πόλεις, γεγονός πολύ χαρακτηριστικό, γιατί συνήθως παρατηρείται — και ή παρατήρηση χωρίς άμφιβολία στηρίζεται στήν πραγματικότητα — ότι στής χωρές πού βρίσκονται σέ άκμη ή μοιάσις πληθυσμός κατοικεί στής πόλεις. Πολλοί συγγραφείς νομίζω παραδεχούνται ότι αυτή είναι η άναλογία στήν 'Αγγλια. Στήν 'Ολλανδία και στή Λομπαρδία, πού είναι οι πού πλούσιες χώρες τής Εύρωπης, συμβαίνει φυσικά τό ίδιο. Σέ δι, οι άφορο τή Γαλλία θά ήθελη νά προσθέων αιύτο τό γεγονός στήν έλλειψη άπο άπτελεσματική και έπιτυχημένη καλλιέργεια πού παρατήρησα σέ δλα σχεδόν τά μέρη τού βασιλείου και πού άφειται στή

μεγάλη διαίρεση τοῦ έδαφους σέ μικρές ιδιοκτησίες. Φαινεταί έπισης ότι οι πόλεις δέν είναι άρκετα σημαντικές, για ών δώσουν ζωή και προκοπή στή βιοτεχνία τής χώρας, ή όποια πάντοτε ένισχυεται από τήν ένταση τής ζήτησης γεωργικών προϊόντων άπο τής πόλεις... 'Η βιοτεχνία καί τό έμποριο στή Γαλλία είναι λιγότερο άναπτυγμένα διτ' δι, τι θά περίμενε κανείς... πολλές φορές στό ήμερολόγιο τοῦ ταξιδίου μου σημειώσα δότι οι περιοχές γύρω στή Παρίσι είναι μαρά έρημος, δη συγκριθούν μέτο Λονδίνο, και ότι αυτή ή διαφορά είναι άπειρα πιό μεγάλη, σέ σύγκριση μέτε διαφορά τού πληθυσμού τους, και ότι ή έλλειψη άπο έμπορικη κίνηση στή στούς μεγάλους δρόμους φαίνεται σ' όλο τό κράτος τόσο, δοσ και στό Παρίσι.

'Αξίζει νά παρατηρήσει κανείς ότι ή ζωηρή κίνηση πού υπάρχει στούς μεγάλους δρόμους τής 'Αγγλίας άφειται στόν άριθμο, στής διαστάσεις και στόν πλούτο τών πόλεων μας, περισσότερο από κάθε άλλο. Δέν είναι ή έξοχη, είναι οι πόλεις πού δημιουργούν αυτήν τήν έντονη κυκλοφορία από τό ένα μέρος τού κράτους στό άλλο... 'Η μεγάλη υπεροχή τοῦ Λονδίνου και τοῦ Σουβλίνου μπροστά στή Παρίσι και στή Λυών, θά έκανε άπειρα κάθη σύκριση. Νομίζω ότι ο Λονδίνο χωρίς ύπερβολή άντιστοιχεί μόνο μου τέ Παρίσι, τή Λυών, τό Μπορντώ και τή Μασσαλία, δημος δείχνουν οι κατάλογοι τού πληθυσμού, άλλα και άπλουτος τό έμποροι. 'Αν υπολογίσει κανείς μαλίστα δότι οι πόλεις τής 'Αγγλίας άναλογουν σέ πληθυσμό μόνο 15 έκατομμύριων και οι πόλεις τής Γαλλίας σέ 25 έκατομμύρια, καταλαβαίνει μάσεως ώς ποιό σημείο ή οικονομική δραστηριότητα τής πρώτης χώρας είναι μεγαλύτερη όπο τής άλλης.

Στήν, πολιτική οίκονομια δέν ζέρα άλλο θέμα πού νά έχει προκαλέσει περισσότερα σφάλματα, δότι αυτό τού πληθυσμού... Δέν είναι τό ύψος τού πληθυσμού μόνο πού κάνει ένα έθνος πλούσιο και δυνατό, άλλα ή δραστηριότητά του...

'Εξ αιτίας τού μεγάλου πληθυσμού τής ή Γαλλία παρουσιάζει σέ δλες τής περιοχές της εικόνες δυστυχίας, έντελων άντιθέτες όπο τό Βαθμό έθνικής προκοπής πού θα μπορούσε νά φτάσει, άκομα και μέτο πολιά τής διακυβέρνηση. 'Ένας έπισκεπτης, και λιγότερο προσεκτικός όπα μένα σ' αύτη τά ζήτηματα, θά μπορούσε νά διακρίνει σέ κάθη βήμα δυσανάλογα σημάδια άνεχειας. Κι αυτή ή φτώχεια δέ θά έξεπληττε κανέναν, άν υπολόγιζε τής τιμής τής έργασίας και τών τροφίμων, δημος και τή δυστυχία, όπου ρίχνει τής κατώτερες τάξεις, άκομα και μά μικρή άνδος τής τιμής τού σταριού. Μιά δυστυχία, πού σίγουρα τή μεγαλώνει περισσότερο σέ φόβος κανενός μεγάλου λιμού...

Young, Voyage en France = A Latreille, Texts. σ. 145 κ.κ.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

'Αποσπάσματα από τήν γαλλική διακήρυξη τών δικαιωμάτων τού άνθρωπου και τού πολίτη (1789)

'Η Έθνική Συνέλευση άναγνωρίζει και διακηρύσσει, κάτω άπο τήν προστασία και τήν παρουσία τού 'Υπερτάτου 'Οντού, τά παρακάτω δικαιώματα τού άνθρωπου και τού πολίτη:

1. Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν έλεύθεροι και τά δικαιώματα. Οι κοινωνικές δια-

κρίσεις δέν μπορούν νά στηριχτούν παρά στήν κοινωνική χρησιμότητα.

3. Ή πηγή κάθη έξουσίας βρίσκεται άποκλειστικά στό έθνος. Κανένα σώμα, κανένα άτομο δέν μπορεῖ νά άσκησε έξουσία, πού δέν άπορρειει ρητά ήποτε αύτό.

6. Ο Νόμος είναι ή έκφραση τής γενικής θέλησης. "Ολοι οι πολίτες έχουν τό δικαίωμα νά συμμετέχουν προσωπική μέ τούς άντιπροσώπους τους στή διαμόρφωσή του. Πρέπει νά είναι ή ίδιος γιά όλους, είτε προστατεύει, είτε τιμωρεῖ. "Ολοι οι πολίτες είναι ίσοι άπεναντι τού νόμου και είναι δεκτοί σέ δλα τά δξιώματα, τής θέσεις και τής δημόσιες υπηρεσίες, άναλογα μέ τήν ικανότητά τους και χωρίς άλλες διακρίσεις, έκτος από τά προσόντα και τήν άξια τους.

7. Κανένας δέν μπορεῖ νά κατηγορηθεί, νά συλληφθεί ή νά κρατηθεί, παρά στής περιπτώσεις πού δέν δρίζει και σύμφωνα μέ τούς τύπους πού δέν νόμος έχει προκαθορίσει. Αύτοι πού παρακινοῦν, άναθετουν, έκτελον ή κάνουν νά έκτελεστον διαταγές άσθμαρτες πρέπει νά τιμωρούνται. 'Αλλα κάθε πολίτης πού καλείται ή συλλαμβάνεται έν όνδριτο τού νόμου, είναι υποχρεωμένος νά ύπακουει άμεσως. 'Η άντισταση άποτελεί ένοχη.

8. 'Ο νόμος δέν πρέπει νά έπιβάλει παρά άποκλειστικά και άποδειγμένα άναγκαίες ποινές και κανείς δέν μπορεῖ νά τιμωρηθεί, παρά σύμφωνα μέ θέμο πού είχε ψηφιστεί και δημοσιεύτε πρίν άπό τό δάικημα, και πού έφαρμόζεται νόμιμα.

9. Κάθε άνθρωπος ύποτιθεται άθως έως δτου άποδειγμένο ένοχος. 'Εάν θεωρηθεί άπαραιτητο νά συλληφθεί, κάθε αύστηρό μέτρο πού δέ θά ήταν άναγκαιο γιά τή σύλληψή του, άπαγορεύεται αύστηρά από τό νόμο.

10. Κανείς δέν πρέπει νά διώκεται γιά τής πεποιθήσεις του, άκομα και τής θρησκευτικές, έφόσον ή έκδηλωσή τους δέν διατάρασσει τή δημόσια τάξη πού είχε έγκαπτασήσει ή νόμος.

11. Η έλευθερη μετάδοση σκέψεων και γνωμῶν είναι ένα πού τά πολύτιμα δικαιώματα τού άνθρωπου. Κάθε πολίτης μπορεῖ νά μιλάει, νά γράφει, νά δημοσιεύει έλευθερα, άρκει νά μή φτάνει στήν κατάχρηση αύτής τής έλευθερίας, στής περιπτώσεις πού δέν νόμος δρίζει.

12. Η έξασφάλιση τών δικαιωμάτων τού άνθρωπου και τού πολίτη άπαιτει μιά κρατική έξουσία: ούτη ή έξουσία λοιπόν θεσπίζεται γιά τό καλό όλων, και ίχι γιά τή μερική άφθελια έκεινων στούς όποιους έχει άνατεθεί.

13. Γιά τή συντήρηση τής κρατικής έξουσίας και γιά τά διοικητικά έξοδα είναι άναγκαία μιά κοινή συνεσφορά: πρέπει νά είναι μοιρασμένη ίσα στούς πολίτες, άναλογα μέ τής δυνατότητές τους.

14. Οι πολίτες έχουν τό δικαίωμα νά έλέγχουν άπ' εύθειας ή μέ άντιπροσώπους τους τήν άναγκαιότητα τής δημόσιας είσφοράς, νά τήν άποδέχονται έλευθερα, νά παρακολουθοῦν τή ρήση της και νά καθορίζουν, τήν ποσότητα, τή διάθεση, τήν έπικαλυψη και τή διάρκειά της.

15. 'Η κοινωνία έχει τό δικαίωμα νά ζητήσει εύθυνη άπο κάθε δημόσιο λειτουργό γιά τή διοίκηση του.

16. Κάθε κοινωνία, δπου δέν έχουν έξασφαλιστεί τά δικαιώματα τών πολιτών και δέν έχει έπιτευχεί δ

χωρισμός τών έξουσιών, δέν είναι όργανωμένη.

17. Η ιδιοκτησία είναι ένα άπαραβιστο και ιερό δικαίωμα. Κανείς δέν έπιτρέπεται νά τή στη στέρηθε, παρά δταν φανερά τό άπαιτει μιά δημόσια άνάγκη, πού έχει καθοριστεί από τό νόμο, και φυσικά μέ τήν προϋπόθεση νά προηγηθεί μιά δίκαιη άποζημίωση.

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Οι έλληνικές κοινότητες στόν καιρό τής Τουρκοκρατίας. Πώς έδιοικουντο οι κοινότητες

"Ο λαός οικόθεν έφροντιζε διά τά κοινά και διά τήν έκκλησίαν... δό λας μόνος έδινωρίζεν ένα πρωτόγονον (κλητήρα) διά τά θελήματα τού κοινού έν γένει και διά νά έκφωνη τό βράδυ όποιανδήποτε άγγερείν, είτε χάριν τού κοινού, είτε χάριν τής έξουσίας. 'Εφωνάζε δέ ούτως: 'άκοντει το! Αύριον μήν τολμήστη κανένας νά πάν είς άλλην δουλειάν του, διότι θά κάμωμεν τούτο και τούτο'. Καί στης δέν άκουεν έβλαπτε...

Είχαν συνήθειαν δλοι οι κάποιοι τών χωριών και μικρών κωμοπόλεων νά βλέπεται στό τέλος τής θείας λειτουργίας: έβγαιναν δπό τήν έκκλησίαν και έμεναν είτε τό πραύλιον και έκει ωμιλούσαν άναμεταέν των, και άν τυχον οι νοημονέστεροι ενγύριων κανένα νέον έξωτερικόν ή πόλεμον τών Φράγκων κατά τών Τούρκων, τό έλεγαν και δλοι έχαιραν... 'Έκει είς τήν συναθροίσιν, δποιος είχε χάσει τό ζών του ή δλο ή τό έλεγαν φανερά και μεγαλόφωνάς, δτι δποιος τό έδει ή έχει νά τό δώση, είδεμη θά τόν άφορίστη ό πάπας... άλλα και κατόπιν τούτων δέν έλειπαν νά σχολιάζουν και τόν Χρονογράφον περί τής πώσεως τής Κωνσταντινούπολεως, καθώς και τόν 'Αγαθάγγελον, και πολλήν παρηγορίαν είς τούτο έρισκαν οι 'Ελληνες. Είς δέ τά μοναστήρια περιστόρευν έλεγέτο και έχηγεται πλέον φανατικώτερα... Ταῦτα... ώφελησαν τήν Φιλικήν 'Εταιρίαν δότι αύτη ηδη τά πνεύματα τών άνθρωπών πρόδημα και προετοιμασμένα διά τήν έλευθερίαν. Κάθε χωρίον μεγάλον ή και μικρόν είχεν ένα γέροντα ή και δύο κατά τόν πληθυσμόν του, οι δποιος μετά τών ιερών έμοιραζαν κατ' άναλογιάν είς καθένα τών έπιβαλλομένους φόρους. Έλεγαν δέ και ένα είσοπράκτορα (καψιμάλγη) διά τήν επιτράπειν τών φόρων.

Μόνοι των οι 'Ελληνες έφροντιζαν διά τήν παιδείαν, ή δποια έσυνοτάσσει είς τό νά μανθάνουν τά κοινά γράμματα και δλίγην άριθμητική άκανόνιστον: έν έλειψει δέ διδασκάλου ή ιερεύς έφροντιζε περί τούτο. 'Ολα αύτά έγινον τόν ίτου σκοτών και προφαλακτικά άπο τούς Τούρκους. Είς δέ τάς ορείνας κωμοπόλεων και πολυπληθεστέρας κατοίκων, έκει τά κοινά πράγματα ήσαν έτι κανονικώτερα... Είς τάς μεγάλας πόλεις ήσαν κάτι τι καλύτερα τά πράγματα διά τήν μεγαλυτέραν άναπτυξιν.

Φωτίου Χρυσανθούπολου ή Φωτάκου. Άπομνημονέματα περί τής Έλληνικής Έπαναστάσεως, έκδοθέντα ύπο Σταύρου Ανδροπούλου, έν Αθήναις 1899 τ. Α' σ. 34 κ.κ.

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ

Ο Θ. Κολοκοτρώνης γιά τό Ρήγα

«'Ο Ρήγας Φεραίος έσταθη ή μέγας εύεργέτης τής φυλής μας, τό μελάνι του θά είναι πολύτιμο ένώπιον Θεού, δσο τό αίμα του άγιο. Έγραψε τροπάρια, άλλο

σοί, πού έβιαζαν (τούς "Ελληνες") νά συγγνωμήσουν, έδημοσίευσε και γεωγραφία τού τόπου μας, και έβλεπαμε το "Ολύμπια, άλλα παγίδια έλληνικα πολεμικά εἰς τό Ξαμίλι. Είχε η γεωγραφία του ζυγαριφούμενα και τά πρόσωπα τών παλιών σοφῶν και ήρωών. «Ως πότε παλληκάρια νά ζούμε εἰς τά στενά» από τα πολεμικά του τραγουδία τό τελείστερο, περιέχει μάτιν έπιθεώρησιν τών δυνάμεων τής πατρίδος, δλοι είναι παρόντες εἰς τήν έπιθεώρησιν, κανένας δάπνια τά ξεφέρεια τών Αγράφων, οι σταυρεστοι τού Όλυμπου, τά καπλάνια τού Μαυροβουνού, τά λεοντάρια τού Σουλιού. Μάνης και Μακεδονίας, και τά δελφίνια τής Θαλάσσης, οι νησιώτες, και οι χριστιανοί τού Δουνάβεως και Σάβα ποταμού».

Τερπέτη, "Απαντα, (έκδ. Βαλέτα), Άθηναι 1953 τομ. Γ' σ. 19

ΚΟΡΑΗΣ

'Ο Θ. Κολοκοτρώνης γιά τόν Κοραή και τή γλώσσα

«Έφανή και ό Κοραής, έπειτα άπό τό Ρήγα, θεωρόμενος μέ νοι, διατί έπαρκαντας τούς σοφούς σάν αύτόν νά γράφονταν ἀπλά ν' άκουει τό κόδισμος και νά μήν είναι ή σοφία τους ήλιος βασιλευμένος. Ο Μαρτελάος διατραφτε και έβροντα εἰς τήν "Ανάληψιν από τό δύμβωνα τής έκκλησίας, πώς ο Κοραής τού χαραίει τή γλώσσα. «Δάσκαλε, τού είπα μία φορά... μην πικράνεις τό αίμα σου, ουτε τήν χαλάει, ουτε τήν φτιάχνει, βάφει με τήν καλών βαφήν τού καιρού του που έχει πέρασιν, ζωήν, χλωρασία εις τήν ήμερα του. Τές προάλλες πού έξηγας τήν δυμίλιαν τού βασιλέως έκεινου, εις τόν πόλεμον τής Τρωάδος, που λέγει εἰς τόν πιστεύοντας φίλον: Διατί μάς τιμούν οι άνθρωποι και έχουμε τήν πρωτοκαθεδρίαν και τρώμε άπό το καλύτερον φαγί, και μάς χάρισαν οι λαοί κήπους και ἀμπέλια παραπομπάσια; Διά νά χυνόμεθα πρώτοι εις τούς κινδύνους...» Δέν ήξευρω μάν θυμούμαι, δόπως μοῦ τά πες, ἀλλά θά καταλάβαινα τίποτες, άν μοῦ τά 'λεγες μέ τή γλώσσα των παμπλανίων άνθρωπων; Θά στεκόμουν σα θυμάρι τού βουνού νά σε άκουων. "Οταν μοῦ τά έλεγες, έλεγε ή ψυχή μου... κιμέ τέτοιον βασιλιά θά πήγαινα νά μπήξω τό μπαράκι μου εις τό παλάτι τού Μεγάλου Κωνσταντίου». Μέ έκαψες ώς μοῦ τά έξεμυστηρεύθης ἀπλά. Δάσκαλε μου, δσα παλαιά, ήταν νέα μία φορά και θα είναι νέα θά γηράσουν, άφησε νά χαρούν τα νιάτα τους, ή ζησει ή ζωή τους, διατί άπο νιότη και ζωή δέν είναι εύμορφύτερο πράγμα εις τόν κόδυμο».

Τερπέτη, "Απαντα, τομ. Γ' σ. 19 – 20

ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

'Ο Μέγας Όρκος (όρκος τών ιερέων)

«Όρκιζομαι έώπιον τού ἀληθινού θεού οίκειοθελῶς, δη θέλω είμαι επί ζωῆς μου πιστός εις τήν 'Εταιρίαν κατά πάντα. Νά μή φανερώσω τό παραμικρόν ἀπό τά Σημεία καί λόγους της· μήτε νά σταθώ κατ' ούδενα λόγων ή ἀφορμή τού νά καταλάβωνται ἀλλοι ποτέ, δη γνωρίζω η περι τούτων, μήτε είς συγγενεῖς μου, μήτε είς Πλημελατικόν ή φίλον μου.

Όρκιζομαι, δη είς τό έξις, δη θέλω έμβη εις καμμιαν ἀλλην 'Εταιρίαν, όποια καί είναι, μήτε είς κανένα δεσμόν ύποχρεωτικόν. Και μάλιστα, δοπιονδήποτε δεσμόν αν είχα, και τόν πλέον ἀδιάφορον ώς πρός τήν

'Εταιρίαν, θέλω τόν νομίζει, ώς ούδεν.

Όρκιζομαι, δη θέλω τρέφει εις τήν καρδίαν μου ἀδιάλλακτον μίσος ἔναντιν τών τυράννων τής Πατρίδος μου, τών όπαδών και τών όμοφρον μέ τούτους. Θέλω ένεργει κατά πάντα τρόπον πρός βλάβην των και αὐτόν τόν παντελή ὅλεθρόν των, θταν ή περίστασι συγχωρήστη.

Όρκιζομαι νά μή μεταχειρισθώ ποτέ βίαν, διά νά συγγνωμηρισθώ μέ κανένα Συναδελφόν, προσέχων έξ έναντις με τήν μεγαλύτερα επιμέλειαν νά μή λανθασθώ κατά τούτο, γινόμενος αἴτιος ἀκολούθου τίνος συμβάντος.

Όρκιζομαι νά συντρέχω, δουσ εύρω τινά Συναδελφόν, μέ δλην τήν δύναμιν και τήν κατάστασιν μου. Νά προσέφερω εις αύτόν σέβας και ὑπακοήν, ἀντανάκην ἀρρηγητα, έωσαν τόν γνωρίσματας 'Ελληνας ἀληθίη, θερμόν υπερασπιστήν τής Πατρίδος, ἀνθρωπον έναρετον και ἀξιον δχι μόνον νά φυλάκιστο τό Μυστικόν, ἀλλά κατηχήση και ἀλλον ὅρθον Φορνίματος.

Όρκιζομαι νά μήν ὥφελώμαι κατ' ούδενα τρόπον ἀπό τό χρήματα τής 'Εταιρίας, θεωρών αυτά ώς ιερόν πράγμα και ἐνέκειρον ἀνήκον εις δλον τό 'Εθνος μου. Νά προφυλάσσωμαι παρομοίως και εις τά λαμπράνονεα και στελλόμενα έσφραγισμένα Γράμματα.

Όρκιζομαι νά μήν ἐρωτώ ποτέ κανένα τόν Φιλικών μέ περιέργειαν, διά νά μάθω, ὀποῖος τόν ἔδεχθη εις τήν 'Εταιρίαν. Κατά τούτη δέ μήτε έγιν νά φανερώσω, ή νά δώσω φόρμην εις τούτον νά καταλάβη ποίος μέ πραεδέθη. Νά υποκρίνωμαι μάλιστα σγονιαν, έν γνωρίσμα τό Σημείον εις τό 'Εφοδιαστικόν τίνος.

Όρκιζομαι νά προσέχω πάντοτε εις τήν διαγωγήν μου, διά νά ήμαι έναρετος. Νά ευλαβώμαι τήν θρηκείαν μου, χωρίς νά καταφρούν τάς δλας. Νά δίδω πάντοτε τό καλόν παράδειγμα. Νά συμβουλεύω και νά συντρέχω τόν άσθενή, τόν δυστυχή και τόν δύναντον. Νά σέβωμα τήν ιερά Δικαιοσύνην, τά έθιμα, τά κριτήρια και τούς Διοικητάς τού τόπου, εις τόν όποιον διατρίβω.

Τέλος πάντων ορκίζομαι εις Σέ, ὥ 'Ιερά Πατρίς! 'Όρκιζομαι εις τάς πολυχρονίους βασάνους Σου: 'Όρκιζομαι εις τά πικρά δάκρυα, τά όποια τόσους αιώνας έχουσαν τά ταλαίπωρα Τέκνα Σου: εις τά ίδια μου δάκρυα, χυνόμενα εις τάπτων τήν στιγμήν, και εις τήν μέλλουσαν 'Ελευθερίαν τών 'Ομογενών μου, δη ἀφιερώνομαι δλος εις Σέ. Εις τό έξις Σύ θέλεις είσαι ή ατία και ὁ σκοπός τών διαλογισμών μου. Τό 'Ονομά σου δόδηγος τών πράξεών μου, και ἡ εύτυχια Σου ή ἀνταμοιβή τών κόπων μου. 'Η Θεία Δικαιοσύνη νά έξαντλήση επί τής κεφαλής μου δλους τούς κεραυνούς της, τό δυνομά μου νά ήναι εις ἀποστροφήν, και τό ὑποκειμένον μου τό ἀντικείμενον τής κατάρας και τού ἀναθέματος τών 'Ομογενών μου, ἀνίσως λαμπρόνων σεις μίαν στιγμήν τάς δυστυχίας των, και δέν ἐκπλήσσων τό χρέος μου. Τέλος ο δάστανός μου, ἀντανάκην ή ἀφεκτος τιμωρία τού ἀμαρτήματός μου, διά νά μή μολύνω τήν ἀνιότητα τής 'Εταιρίας μέ τήν συμμετοχήν μους.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Προετοιμασίες τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν Ἐπανάσταση

Όλας τάς νύκτας οἱ Ἑλληνες ὀπλοποιοι, οιδηρουργοι, χυλουργοι και ἄλλοι ἔδουλουσ κρυφά ἀπὸ τοὺς Τούρκους και ἀπὸ τίς γυναῖκες των διὰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου και ἦτον ἐμποδισμένον και ἀφωρισμένον νά κάμην μεταξὺ των φιλονεικίας και ἔχηγεσι διὰ τὸν μέλλοντα σκοπὸν των. Διὰ τοῦτο καθένας ἐργάζετο κρυφά εἰς τὸ σπίτι του, διόρθων τὸ τουφέκι του, ἐπλένε τὰ πιστόλια του, ἐπήγαινε εἰς τὸν λόγον και ἔχην βόλια μὲ τὸ μονοκάλουσ και καθ' ὅλα προετοιμάστη.

Ὄτι ἀσκοῦν οι Ἑλληνες περὶ ἐλευθερίας των τὸ ἐπίστευαν . . . Ἐπίστευαν εἰς τὴν ἀόρατον ἀρχὴν τῆς Ἐταιρίας και τοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων τοὺς ἐνόμιζαν λόγους θεοῦ οι Τούρκοι ἔβλεπαν τὴν κίνησιν τῶν Ἑλλήνων, ὅτι δέν ἔζων καθώς πρωτύτερα, και ὅτι ἐσυνάζοντο εἰς πολλά μέρη και διὰ τοῦτο ἐποντρεύθησαν διὰ τοὺς ραγίστης των. Ἐτεχνάσθησαν μυρίους τρόπους διὰ νά ξεσκεπάσουν πιπότε, τούς υπόσχοντα νά τοὺς δώσουν χρήματα διὰ νά ἀγόρασσον βοδία, νά τοὺς χαρίσουν χωράφια, τούς ἔθαψάν παιδιά και ἔκρηνων τίς μητέρες διὰ κουμπάρες κατὰ τὴν συνήθειαν, τούς ἑκαλεῖσθαις και τοὺς ἔδειχναν τάχα διτὶ τούς ἀγαποῦν, ἀλλά τίποτε δέν ἐμποροῦσαν νά μάθουν . . .

Ἀργότερα ἀρχίσαν νά πηγαίνουν εἰς τὰ Βουνά, νά ρίχουν στὸ σημάδι και νά γυμνάζωνται εἰς τὰ τουφέκι, ἐφοροῦσαν τὰ ἀρματα, ἐπλεκαν τσαρούχια, ἐφκιαναν παλάκες και τά συλαχλίκια των, ἐτραγούδαν τοῦ Ρήγα τὰ ῥωκιά τραγούδια, ἐδιάβαζαν τά γράμματα τῆς Ἐταιρίας και ἄλλα, τὰ ὀπώτα τοὺς ἥρχοντο ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς και τά ἔκρυβαν εἰς τοὺς βράχους ή εἰς τές σπηλιές . . . και δόλεαν ἐπρετοιμάζοντα και ἐπερίμεναν τὴν καλήν ώραν τῆς ἐπαναστάσεως.

Φωτάκου, Ἀπομνημονεύματα, τ. Α' σ. 54 κ.κ.

ΑΛ. ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Ο θάνατος τοῦ Ἀλ. Υψηλάντη

Πραγματικῶς τὸ ἐκ τοῦ ἔξειτοῦς μαρτυρίου τῆς Μουκάστρας και τῆς Θειρεσιοπόλεως γεννθέν ἀσθμα ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἀγοντος τὸ τριακοστὸν ἔβδομον ἔτος τῆς ήλικιας. Ἰδού οἱ λόγοι, οὓς ὀλίγων πρὸ τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ, ἔλεγε πρὸς τὸν ἀδελφὸν Νικόλαον, και οὗτος ἔγραψε πρὸς τὸν Ἑλλάδο ἔτερον ἀδελφὸν Δημητρίον: «Ἀποθήκασ· ἀλλ' ἡ ἀγαπημένη μου πατρίς σώζεται. Ὁ ἔχθρος αὐτῆς ἐταπεινώθ· οἱ δέ συμπολιταὶ μου θέλουσιν ἐκδικηθῆ μέχρι τέλους τὴν τυραννίαν τούτου. Μόνην λόγην αἰσθάνομαι, δητέ δέ εὐτύχησα νά ἔναγκαλισθω πάλιν ἔκεινους, μεθ' ὧν ἀπολέμησα διά τὴν πατρίδα μου».

Τῇ δέ 9/21 Ἰανουαρίου, φέροντα τὸν Λασσάνην εἰς χεῖρας τὴν ἐφιμείδα τοῦ Αὐστριακοῦ Παραπτοροῦ, ἥρωτησε, «Τί περιέχει νέον;» Ἀποκριθέντος δέ αὐτοῦ, «Περιέχει, ὅτι ὁ Καποδιστρίας ἔθεσεν εἰς Μελίτην, 342

και ἐκεῖθεν φρεγάτα ἀγγλική μεταφέρει τοῦτον εἰς τὴν Ἑλλάδα», πύχηθη ἀπὸ καρδίας εἰπών: «Δόδα σοι ὁ Θεός!» Κατόπιν δέ παρακαλέσας τὸν Λασσάνην, ἵνα ἀντριψή τὴν ἀριστεράν χεῖρα αὐτοῦ, ἤρξατο, ἀντεῖνας τοὺς ὄφθαλμούς πρὸς τὸν οὐρανόν, τῆς Κυριακῆς προσευχῆς: «Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτου ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ Θέλημά σου, ὡς ἐν ούρανῷ, και ἐπὶ τῆς γῆς, . . . τόν . . . τόν.» Ἡδη ἔξελείποντο και αὐτάι αἱ διανοητικαὶ δύναμεις ὡνοῦ αὐτοῦ ἐσκοτιδινίασεν, ἡ γλώσσα περιεπλέχθη, και μόλις τραυλίσας γερμανιστὴ τὴν κατόπιν λέξιν «βρόδο, βρόδο» ἀντί τῆς Ἑλληνικῆς τοῦ κειμένου «ἄρτον», ἀπέπνευσε.

Ο νεκρὸς ἐκδέθυτο ἐν τῇ πρωτεύσῃ τῆς Αὐτορίας, φέρουν τὴν Ἑλληνικὴν στρατιωτικὴν στολὴν τοῦ ἱερολοχίτου, και οὐδὲν ἔτερον. Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἐψάλτη ἐν τῷ ἀνατολικῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, συνοδεύοντων τὴν ἑκφόραν δῶλων τῶν ἐν Βιέννῃ Ἑλλήνων· ὡ δέ καρδια αὐτοῦ διεπήρθη τότε, ὅπως πεμφθῇ και ταφῇ ἐν τῇ Ἑλλάδι, καθ' ὅν πολλάτες ἔξεφράσθη θέλησαν ὁ ίδιος.

Ψ. Φιλίμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθῆναι 1859, τομ. Β' 229

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

Ο Κολοκοτρώνης γιὰ τὴ σημασία τοῦ ναυτικοῦ

... ἀπό τά δύο στοιχεῖα, γῆ και πέλαγος, τό δεύτερο εἶναι πολυτιμότερο διά ημᾶς· φεύγουν οι στερεῖς, ἀπό παντοῦ ἀγναντεύομε τὸ θάλασσα, και εἰς τές ημέρες μας, πού ἔντεσε νά ἔχομε δύναμιν θαλασσιν, μέ σταρκάραβα ἐπολεμήσαμε βασέλα. Ο ἄξιος γεμιτζῆς παίρνει τά σοβράνα και μάχεται μέ τή βοήθεια τῶν ἀνέμων και ἀς είναι μικρό το καυκι του. Αὐτήν την τέχνην ἡξερε δέ περιφόριος Μιαούλης εἰς τές ναυμαχίες του μέ τὸν ἔχθρο . . . Το εἴπει κι ὡς θεός τῶν Ἑλλήνων, πώς ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ θάλασσα, μέ τὸν χρηματόν του νά σωθοῦν οι Ἑλληνες εἰς τὰ ξυλόκαστρα.

Τερπτέη, Ἀναντα, τομ. Γ' σ. 20

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ

Από τίς παραδόσεις τῆς Αίγινας· Η Κανάραιν

Μέ την καταστροφή τῶν Ψαρῶν, ἡ Κανάραιν βρισκοτανε στὸ νησί. Σωθῆκε ἀπό τὸ μακελειό τούρκικο και τό κακό τοῦ πολέμου. Τό σπίτι της τό ἔχανε κυκλωμένο οι Τούρκοι. Πάινεται στά χέρια της μιά εἰκόνα τῆς Ζωδόχου Πηγῆς, πού εἶχε κειμήλιο, και προσεύχεται — Μάνα γλυκειά, σώσε με τέ μά δυό παιδιά μου! Δέν παιρνά τίποτα ἀλλό μαζύ μου. Ἐσένα και τά παιδιά μου.

Πέρασε ἀνάμεσα στούς Τούρκους και δέν βλέπουνε και ρίχνεται στή θάλασσα. Δεμένα τά παιδιά της στήν πλάτη και τήν είκόνα μαζί. Ἡέρει καλό κολύμπι. Βλέπεται ἕνα καράβι. Ἡτανε τοῦ πεθεροῦ της. Μπαίνει μέσα και ἔρχεται στήν Αίγενα. Ποῦ νά πάν: Σπηλεῖς, στήνια, δλα γεμάτη προσφυγή. Ἐμείνει στοῦ Γιώργη Ήρειώτη, τοῦ Κοντογιώργη. Σάν πέρασε τό κακό τούς ἀφίστησε και τήν είκόνα μέ κλαμάτα κι εύχαριστες. Και ἡ είκόνα σώζεται ίσαμε σήμερα στοῦ Κοντογιώργη τό σπίτι.

Δημήηη κ. Πολύμνιας Ήρειώτου – Θωμάκου, Αίγινα

ΕΜΜΟΝΗ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

‘Η ἀντοχὴ στὸν ἄγωνα καὶ ἡ ἀποφασιστικότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ

‘Ιδού ἡ ἀπάντησις τῶν Μεσσηνίων εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ Ἰμπραΐμ νά προσκυνήσουν:

“Οτι, αὐτὸῦ ὁποὺ μᾶς φοβερίεις νά μᾶς κόψεις καὶ κάψεις τὰ καρποφόρα δένδρα μᾶς δὲν εἶναι τῆς πολεμικῆς ἔργον, διατὶ τὰ ἄψυχα δένδρα δὲν ἐναντιώνονται εἰς κανέναν· μόνον ὅτι ἀνθρωποι ὅποι ἐναντιώνονται ἔχουν στρατεύματα καὶ σκλαβώνεις· καὶ ἔτσι εἶναι τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου· μέ τοις ἀνθρώπους καὶ δχὶ μέ τὰ ἄψυχα δένδρα. Οχὶ τὰ κλαρά νά μᾶς κόψεις, ὅχι τά δένδρα, δχὶ τά σπιτία που μᾶς ἔκαψες, μόνο πέρτα ἀπάνω στὴν πέτρα νά μῆν μείνει, ἡμεῖς δὲν προσκυνοῦμε. Τι τά δένδρα μᾶς ὅτι κάψεις καὶ τά κάψεις, τὴν γῆν δὲν θέλει τὴν σπηλαίσεις, καὶ ἡ ίδια γῆ πού τά ἔθρεψε, αὐτή ἡ ίδια γῆς μένει δική μας καὶ τά ματακάνει. Μόνον ἔνας ‘Ἐλληνας νά μείνει πάντα θά πολεμούμε καὶ νά μῆν ἐλπίζεις πώς τὴν γῆν μας θά τὴν κάμεις δική σου· βγάλτο ἀπό τό νου σου.’”

Τετρατέτ. Ἀπαντα, τομ. Γ' σ. 14

Β' ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

‘Η ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου (1826)

‘Ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις καὶ ἡ εἰδήσις διδαδόθη εἰς δόλας τάς τάξεις. Τί νά ίδης; Μέ την μεγαλυτέρων χαράν καὶ εύχαριστησιν ἀρχίσαν αι γυναῖκες νά συμμαζώνουν τά πράγματα των τά ἐλαφρότερα, νά τά δένουν· νά καλοῦν τοὺς στρατιώτας, νά τοὺς παρακαλοῦν τά ἀλλάξουν τά λεωφύνα ρούχα των νά ἐνδυθοῦν καινούργια, φουστανέλλες καὶ ἀλλα, ὅτι τοὺς ἀρέζαν· καὶ οι στρατιώτες νά μῆν καταδέχωνται νά τά πάρουν, ἀπό συμπάθειαν, ἀλλά νά εύχαριστοῦν καὶ νά λέγουν!

— Φθάνει νά ἔβγανται καλά, καὶ ἀπό ὅλα κάρυνομεν.
— Διατί, παιδία μου, ἔλεγαν, νά τά πάρουν οι Τούρκοι;

— ‘Ἄς τά πάρουν, ἀποκρίνονται, πάλιν τά πάρινομεν.

‘Ἐβλεπεις ἔναν ἄγωναν προετοιμασίας μέ τόσην ἀταράξιαν, μέ τόσην εύχαριστην καὶ γέλια, ὥστε κανένας, οὔτε ὃ ἔσχατος ἀνθρωπος ἐσύλλογειτο πώς ἔμελλεν να σωθῇ. Και ἔτρεχον εἰς τοὺς δρόμους ἀλλοι ἐδῶθεν, ἀλλοι ἔκειθεν μέ τά φανάρια, ὥσδας τέ ἡμέρες τῶν ἀγρυπνιῶν τῆς Μεγάλης Ἐδρούμαδός. ‘Οληνύκτα ἐμετάθεσαν τοὺς ἀσθενεῖς εἰς τάς μεγάλας οἰκίας καὶ τούς ἔβανται τά ἀναγκαῖα φουσέκια καὶ τό νερόν. Κοινῶς ἔφωναν:

— Τα παράθυρα νά μᾶς ἀφήσετε ἀνοικτά μοναχά, καὶ ὥρα καλή σας! ‘Ο Θεός νά μᾶς ἀνταμώσῃ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον ..

Ἡῦρα καὶ τὸν Καψάλην εἰς τὴν πυριθόθηκην ἕκοντα ποίσα τί ὥρα ἔπρεπε νά βάλῃ φωτιά· αὐτός μ' ἀποκρίθη ὅτι:

— Δέν Θέλω ἐμηνείαν, μόνο ὥρα καλή σας, καὶ ὅταν φθάστε πρός το ριζόν τοῦ βουνοῦ, ἀκοῦτε καὶ βλέπετε τὸν Καψάλην σας πού θά ἀπετά.

Εἰς τὴν στιγμὴν ἀπέρασεν ὁ Τζιαβέλας ἀπό τό μέρος μας, μᾶς εἰδοποίησεν νά τραβηγτοῦμεν· διεύθυνση δὲ την ἀκρογιαλιάν, νά ἔβη πρός τὴν Μαρμαρούν, νά συνάξῃ ὅλους γύρωθεν ..

‘Ολα τά ἀνδρόγυνα ἐδιευθύνοντο εἰς τὴν προσδιορισθεῖσαν γέφυραν, ωσάν ἀρνάκια, μέ δάκραν σιωπήν· οι πατέρες μὲ τά ταγανάγια εἰς τό χέρι κρεμασένα, δουσφέκια ἀπό τό λουρί εἰς τῶν ὄμρων, καὶ μέ τό ἄλλον νά βαστᾷ ἡ κανέν παιδάκι του ἡ τὴν σύζυγον του. Πολλαὶ γυναικες ἐνδύθησαν ἀνδρίκεια καὶ ἀρμάτωθησαν, καὶ δέν ἐδιακρίνοντο εἰς τό βάδισμα ἀπό τούς ἄνδρας.

Πλὴν ἡ ὥρα ἡ προσδιορισμένη, πλησιάζειν. ‘Η σελήνη ἦτον δεκαήμερος, εἰς τὴν αὐξησίην της· πρό μιστις ὥρας ἀσκεπάσθη μέ ἐν σύννεφον σκοτεινόν καὶ δροσῶδες· ἔβρεζεν ὅλιγον, καὶ ἀρχισαν τό πόταν νά γλιστρά· πλὴν ἔδοξασμεν τὸν Θεόν διότι ἔκεινην τὴν στιγμὴν ἐσκέπασεν τὸν Φέγγος τῆς σελήνης, νά ὠφελθοῦμεν ἀπό τό σκότος εἰς τό κίνημα, πρίν μᾶς καταλάβουν. Τρέχοντες λοιποὶ ὀλοι· ἔδυνηθημεν νά σκεπάσωμεν ἔως δύο ὄργυιες τόπον . . .

Τὴν στιγμὴν αὐτήν ὁ Ἰμπραΐμς ἔρριπτεν ἀκατάπαιστα βόμβες εἰς τὴν πόλιν, ἐνώ δηλοι εύρισκόμεθα εἰς τό ποδάρι· ὀλοι κρυφογελοῦσαν ἐννοήσαντες ὅτι δέν είχεν θετικάν πληροφορίαν τῆς ὥρας καὶ τού τρόπου τῆς ἔξοδου μας.

Φιλούντες τό χώμα, ἀποχαιρετούσαμεν μέ δάκρυα μίαν θέσιν, ἡπιαὶ μᾶς ἀφάνιετο ὅτι ἦταν δηλαδίσιος καὶ εἰς τὴν ὄποιαν ἀφήναμεν τόσους ἥρωας. μ' ὀλον δημού ἀνυούσαμεν καὶ ἡμεῖς τὴν τύχην μας . . .

Ἐβγήκεν ὁ σημαιοφόρος, καὶ μέ τούς ὀδηγούς, δημοῦ μὲν τὸ Νότιν ἀρχίσαν συγκεχυμένους πλέον νά ἔξερχονται ἀσταζόμενοι καὶ ἀποχαιρετοῦντες τό ὄχυριώματα εἰς τὴν θύραν καὶ τάς βαθύμιας μέ ἀναστεναγμούς:

— Αχ, Μισολόγγι, ἄχ, αἵματα ὅπου ἔχύσαμεν δάκρυα.

Συγχρόνους ἀρχίσαν και ἀπό τὴν Λουνέτταν. Οι ἀπό τὴν Λουνέτταν ἔξερχομενοι εύρισκον ἀμέωσας ἐπίπεδον, διότι τό αὐλάκι τελείωνεν ἔως εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ὑψώματος τῆς Δάμπιας τοῦ Μακρῆ.

‘Η δειξιά πτέρυγα ἀργοποροῦσεν, διότι ὀλοι ἐπρεπε νά διαβαῦν ἀπό τό σκεπασθέν με στρώματα μέρος, τό δηποίον ἀπό τό συχνόν πάτημα ἔγινεν ἔνα μίγμα μέ τὴν λασπονήσην...

Φωνή δὲν ἀκούγετο καθόλου, καὶ τούτο τρόμαζεν τὸν ἔχθρον.

Ν. Κασσούλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἐλλήνων (1821 – 1833). Εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις υπό Γιάννη Βλαχογιάννη, τομ. Β', Αθῆναι 1940, σ. 254 κ.κ.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη

Τό βάρος τῆς πληγῆς (τοῦ Καραϊσκάκη) ἀκολούθως μᾶς τό πληροφόρησεν ὁ Γεωργάκης Βάγιας δοτις, τυχών πλησίον του, τὸν συνύδεσμον δημοῦ μέ τὸν Τζιαβέλαν και λοιπούς ἔως εἰς τὴν γολέαν, και εἰς δόλον τὸν δρόμον δέν ἔλεγεν ἀλλο περισσότερον, παρά ὀνόμαζον τό Τζιαβέλαν συχνάκις: «Κίτζιο μπῆρ» (ιειέ μου Κίτζιο), νά μου ἡζησης.

Σύνεψαν σκοτεινόν, ἀπό τά διηγήσεις τούτων, ἐπιπεσεν και μᾶς πλακώσαν. “Ολοι ἐπιθυμούσαμεν νά τόν ἐπισκεφθοῦμεν, και ἀπό τὴν ἐπίσκεψιν μας ἐνομίζαμεν δηθιά τόν ἀναστήσωμεν...

Μᾶς ἐπεμψεν χαιρετισμούς μέ τόν Γ. Βάγιαν, πα-

ραγγέλοντάς μας νά μή φοιτούμεθα, καί νά βαστοῦμεν τέσ θέσεις μας.

Δέν αναπαυόμασθον· έδιορίσαμεν εύθυς τὸν Χριστόδουλον Χ' Πέτρου καί τὸν Γαρδικιώτην, ἐκ μέρους ὅλων, νά πρηγάνουν εἰς ἐπίσκεψιν του, νά τὸν προσφέρουν τὰ κλαυθμάρια σεβάσματα μας καί νά ίδουν καί αὐτοὶ τὴν κατάστασιν τῆς ήλιγῆς του. Ἐκίνησαν, ἐπῆγαν, καί ἐπίστρεψαν περὶ τάς 9 (4 ὡρες τῆς νυκτός) πρὶν τὰ μεσάνυκτα. Μᾶς ἐδιγήθησαν ὅτι τὸν ηὔραν ἀτάραχον καθ' ὅλα· ὅτι οἱ λιαροὶ ἔτρεψαν εὐθὺς καὶ παρατήρησαν τὴν πληγῆν· ὅτι τὴν πληγὴν τὴν ἐλαβεν ἀπό βόλιο εἰς τὸ ὑπογάστριον. Ὅτι ἀμέσως ὅπου τούς εἶδεν τοὺς εἴπεν:

— Ἐλέπε νά σᾶς φιλήσω,

καί ἀρχισεν νά τούς παρηγορή μὲν μύρια καλά λόγια, νά τούς ἑγκαρδιώσῃ. Ὅτι αὐτοὶ δέν ἐδύνοντο νά βαστάζουν τὰ δάκρυα των, νά λάβουν καιρὸν νά τὸν ὄμιλον, καί μόνον αὐτὸς τούς ἐλέγεν...

Ἐπανάλαβεν:

— Ὁποια καί ἀν εἴμαι, ἕγω μεταβαίνω εἰς Αἴγιναν, δῆπου ἐπίπειρα νά λατρεύθω· πλὴν ἔαν πεθάνω, σᾶς παραγγέλλω, ἐσάς μάλιστα τούς παντοτούνος συναγωνιστάς μου, νά μένετε δόμοιοισαμένοι καί ἀχώριστοι· διότι ἔχετε πολλοὺς ἀντίγλους νά παλεύσετε. Τίποτες δέν θά πάθετε, ἔαν σταθῆτε ἐν σαμά καί μᾶς ψυχῆ. Νά φροντίσετε νά φυλάξετε τάς θέσεις σας, καί νά λύσετε τὴν ποιορίκη τῶν Ἀθηνῶν. Καί νά προσπαθήσετε νά μή ἐντροπαθήσητε εἰς δλα τὰ κινήματα σας. Διά κάθε ἐνδεχόμενον, ἀφήνω πρός ἐσάς τούς ἀγαπημένους μου καί τὴν διδάσκην μου: Εἰς τὸν ιύνο μου ἀφήνω τὸ ντυφέκι μου, τὴν Βασιλικὴν (γυρίζει καί τὸ κοίταξεν)· τά πλούτῳ ὅπου ἀπέκτησα ἀπό μηρικού παιδιού είναι αὐτό. Τάς θυγατέρας μου, αἱ οποῖαι εἴναι ἀνήλικαι, καί ἀδύνατα να κυβερνηθοῦν, τάς ἀφιερώνων εἰς τὴν προστασίαν σας.

Τόν διακόπτει ὁ Χριστόδουλος κλαίγοντας καί παρακαλώντας να μή ἀνάφερνον τὸν θάνατον.

— Ακούσατε, ἔξακολουθεῖ· διά ἐμένα πλέον, ἥ ζήσω ἡ πεθάνων εἶναι τό αὐτό. Ἐκεῖνο, καμένοι (δυστυχεῖς), δημοι τοῦ ἀφήνει λύπην, καί θά μέ ἀφήση καί μετά θάνατον εἴναι· ἀφοῦ σᾶς εἴπα διά τα παιδιά μου — καί ἔχω ὀλην τὴν πάστων θά τὰ συντρέξετε — μοὶ μένει τώρα ἡ λύπη όπου, ἀν πεθάνω, δέν πρόφθασα νά σᾶς δικαιώσω, ἐσάς τούς συναγωνιστάς μου, οἵτινες ὑπόφρετε τόσα δεινά μαζί μου. «Εξ χιλ. γρόσια, τά ὅποια ἐβάσταξα ἀπό τές 25, νά τές λάβετε ἀπό τὸν Μῆτρον, καί νά τές μοιράσετε καί εἰς τούς λοιπούς ὅπου εἴναι διωρισμένοι εἰς τὰ ὁχυρώματα τῆς Ρούμελης συναγωνιστάς μας. Ἀγαπούσανά νά ἔχω τὸ «Ἐθνος» ὀλον ἐδώ, ἐμπροσθέν μου, αὐτήν τὴν ὄρων, νά ειτώ τί ἀξίζετε... Αὐτὸν μόνον μέ λυπεῖ (καὶ ἐδάκρυσεν). Ἐκεῖνο ὅπου ἐπιθυμῶ ἀκόμη ἀπό σᾶς νά κάμετε εἴναι, ἔαν πεθάνω, νά μέ θάψετε εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν.

Ἀρχισαν πάλιν τὰ κλαύματα καί αὐτοὶ καί οἱ δύο Δημήτριοι, Σκυλοδέμάκης καί Μῆτρος Ἀγραφιώτης, ἐπιστήθιοι του. Ἀφοῦ καθησάχασεν ὀλίγον ἡ ψυχή των, τούς εἴπεν ὁ Καραϊσκάκης:

— Πηγάνετε πλέον εἰς τάς θέσεις σας, ἀπασθήτε δλούς τούς Ἀξιωματικούς συναδελφούς μας, καί εἰπέτε τους αὐτούς τὸ πρωὶ νά ἐλθουν δλοι, καί σεις, νά σᾶς ίδω.

Ἀφοῦ μᾶς ἐδιγήθησαν δλα ἐτούτα μέ δάκρυα, ἔ-

344

σκορπίσαμεν δλοι εἰς τάς θέσεις μας δακρυρροῦσσες, στενάζοντες καί ἀναθεματίζοντες τούς πρωταπίσιους, οἵτινες ἀρχισαν τούτον τὸν αὐθάδιετον πόλεμον, καί μᾶς ἔφεραν εἰς τὴν πλέον δεινήν περίστασιν μέ τὴν ύστερην τοῦ Ἀρχηγοῦ.

Οι Τούρκοι εἰδόσιν δέν είχαν περὶ τούτου, καί διά τοῦτο οὔτε περιέργειαν ἔλαβον, ἀπό τὴν ἀκραν σιωπήν μας καί ἀφώτιστον τοῦ χυρώματός μας νά ἔξετάσουν. Ἐσυλλογίζοντο καί αὐτοὶ τὴν μέλλουσαν δυστυχῆν τύχην των, ηττις ἀλλεπαλλήλως ἔκεινες τές ημέρες τούς ποτίζεν δλο φαρμάκι.

Ἄλλοι ἐκοιμήθησαν ἔκεινο τό ἐσπέρας καί ἀλλοι ἐξημέρωσαν δūπνοι, μή δυνάμενοι νά συμβιβάσουν τά πράγματα μέ κανέναν τρόπον, ἔαν μάτεψητον. «Ολοὶ ἐλέπτιζαν, βάσιον ἔχοντες τούς λόγους, δτι ἡ φύσις ἐμελλεν νά τό βοηθήσῃ. Δέν ἐβλέπαμεν τὴν ὄρων νά ἔξεμερώσῃ, νά κατεβαύμεν δλοι νά τό ἐπισκεφθοῦμεν, κατά τὴν διαταγήν του.

Ἐθθασεν τέλος κι ἡ ἐπιθυμητή μας ὄρω. Ἐδοιρίσαμεν τούς ὑπαξιωματικούς νά φυλάττουν καλά τάς θέσεις, καί δλοι οἱ Ἀξιωματικοί, δάν νά μη συναχθοῦμεν σωρός καί δῶσωμεν ὑπόνοιαν εἰς τούς ἔχθρούς, ἀνά δύο, ἀνά τρεῖς ἔκατεβαίναμεν. Μόλις μέ τὸν Χριστόδουλον Χ' Πέτρου καί Θανασούλαν ἐφέβασαμεν εἰς τό Μετόχι πλησίον, καί ἐκεὶ είχεν φθάσει ἡ πικροτάτη ἀγγελία τοῦ θανάτου, τὴν ὅποιαν μᾶς ἀνήγγειλεν ἔνας στρατιώτης μας, δτις είχεν μείνει τὴν νύκτα εἰς Φαλρέαν, καί ἀκόμη δτι τὸ ἔπειτεν τὴν ίδιαν ὄρων δτι Ἀρχιστράτηγος νά ταφῇ εἰς Αἴγιναν.

Πικροτέραν στημήν καί φαρμακερωτέραν είς καμίαν περίστασιν δέν είχη δοκιμάσει. Ἐμείναμεν εἰς τὴν μέσην Ιακωνίν ὄρων, χωρίς νά κινούμεθα οὔτε ἔδωθεν, οὔτε ἔκειθεν. Ἐσυλλογίσθημεν εἰς ποτίον ἐπρεπεν νά ύπανταν νά μᾶς παρηγορήσωμεν; Ἐπιστρέψαμεν ὅπισαν, είδοποιούσσετες καί τούς λοιπούς νά μείνουν εἰς τὴν θέσιν, διότι δτι Ἀρχηγός ἀπέθανεν.

— Ἀπέθανεν!

«Ἐφώνασαν δλοι, καί σιγανά σιγανά ἀλλος ἐπεσεν ἔδωθεν, δλος ἐπεσεν ἔκειθεν εἰς τές πέτρες, καί ἔκλαιγαν τὴν ύστερην του.

N. Κασομούλη, Ἐνθυμητα στρατιωτικά, τομ. B' σ. 506 κ.κ.

Γ' ΕΘΝ. ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Οι συνεδριάσεις τῆς Γ' ἐθνικῆς συνέλευσης (1827)

Καί ἐνώσαν μέν διετρίβομεν ἐν «Εμριόνη» αι συνεδριάσεις συνεκρούτοντο ἐντός προμήκους αιθούσης, δημοι ἐκαθήμεθα σεωρευμένοι ἀναμίξ, διεσταυρωμένοις, ἔχοντες τούς πόδας... 'Αλλ' ἐν Τροιζην δημοι τό στήφας τῶν διπλασιών καί τριπλασιών πληρεξουσίων ἀπέτελει ὀλόκληρον φάλαγγα, ποὺ αιθουσα κχρητική τοσούτου ἀρέιμανιον πλήθους... «Οθεν ἀπέφασιθιν ἡ μετασκευασθή εἰς χώρων συνεδριάσεων κήπος τις παρακείμενος... Ολίγαι δοκοι μετακομισθεῖσαι ὑπό στρατιώτων ἔχρτσιμεσαν ἀντί ἐδρῶν εἰς τούς λογάδας τοῦ θένουσι... Αι δοκοι, τεθεῖσαι τετραγώνως, δημοι ἔφαπτεται κατά τὰς ἀκραν μή μια τῆς ἀλλης, ἐσχημάτιζον περιοχήν, ἐν ἦ πρός το κέντρον σχεδόν ἀνυψούστο εύρυκλαδος καί χλοερά λειμωνάε: δέ πρόεδρος, καθημενος ἐπι θρανιου ἀγροίκως κατεσκευα-

σμένουν, έστηριζε τίποτα πάχιν έπι τού κορμού αυτής... Μικρά δέ τραπέζα, όγροικως έπιστης ξυλουργηθείσα, έκειτο ένώπιον τού προέδρου, και έπ' αυτής έλαμπεν διά της εύσημης στούντας της προέδρου. Καί έν δεξιών μέν τού προέδρου έκαθητο κατά γρής διπλοπόδης ο γραμματεύς τῆς Συνελεύσεως... ἄλλος δέ γραμματεύς, ιστάμενος δρθιος ἔξι εύσημων διανεγγύωντας τά πρακτικά... Δεξιόθεν... θαλλεί καί ἔτέρα λειμωνέα δισιχήδη έχουσα τόν κορμόν, έφ' οὐ δάναποδῶν καί καθήμενος διά γέρων Κολοκοτρώνης... έπωπτευεν, ώς ἄλλος Ξέρχεται, οὐχί τήν μάχην τῆς Σαλαμίνος, ἀλλά τήν ματαίσπουδον τῆς Τροιζήνου λογομαχίαν.

Περὶ δέ τάς τέσσαρας πλευράς, ἐντός δάσους λειμωνέων... ἐπάνω τῶν ἀξέστων δοκῶν ἔκαθητο οἱ πληρεξούσιοι, ποικίλον ἔνδυμα φέροντες, οἷον φουστανέλλας, ράσα, φραγκικά, κάνδαλας ἀστικούς, βράκας καί ἀρνακίδας ἡ καπότας. Οι μέν κατηφεῖς καί σιγῆλοι ἐμέτρων τά σφαιρά τῶν κομβολογίων αὐτῶν... οἱ δέ συνδιαλεγόμενοι ἐντόνων, ἐπελαμβάνοντο καί νομοθετικῶν καί στρατιωτικῶν ζητημάτων, ώς εἰ ἔζων μεταξὺ πολιτείας γαληνιών, ώς εἰ μή κατέκλυζεν διά τῆς τῆς Ελλάδας, καί ἄλλοι λίαν εὔριθμοι σείστοντες τήν κεφαλήν ἐμάρτυρον διτί πρό παντὸς ἄλλου ὥσθαντον τόν ἐπικείμενον κίνδυνον... Πέρα δέ τού βουλευτικού περιβόλου... ἀκροσταί τινες δροῖοι ἐνέκρινον ἡ κατέκρινον ἐν σιωπῇ τά λεγόμενα: περὶ δέ τό φρόγμα τοῦ κήπου οἱ στρατιώται τοῦ φουρούρχου τῆς Συνελεύσεως Νικηταρά προεστάτουν τῶν πατέρων τοῦ "Ἐθνους".

N. Δραγούλη, Ἰστορικὴ ἀναμνήσεις, ἑκδ. Δ', Ἀθῆναι ἱερόδοσεῖς «Στοχαστήρ» τοῦ Α' σ. 46 κ.κ.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΑΣ ΕΚΛΕΓΕΤΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

Ψηφίσματα τῆς κατ' ἐπανάληψιν ἐν 'Ἐμριόνῃ Γ' 'Ἐθνικῆς Συνελεύσεως'. *Ἀρ. Στ'*

"Η 'Ἐθνική' Γ' τῶν 'Ελλήνων Συνέλευσις

Θεωροῦσσα διτί ή ὑψηλὴ ἐπιστήμη τοῦ κυβερνᾶν τήν πολιτείαν, καί φέρειν πρός εύδαιμονίαν τά έθνη, ή ἐξωτερική καί ἐσωτερική πολιτική, μπατεῖ πολλήν πειραν καί πολλὰ φῶτα, τά διπά διά βάρβαρος 'Οθωμανός δέν ἐπέτρεψε ποτέ εἰς τούς "Ἐλληνας".

Θεωροῦσσα διτί ἀπαιτεῖται ἐπί κεφαλῆς τῆς 'Ελληνικῆς διότι κατά πρᾶξιν καί θεωρικά πολιτικός "Ἐλληνη, διά νά τήν κυβερνήσῃσται κατά τόν σκοπόν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.'

Ψηφίζει

- A. 'Ο Κόμης 'Ιωάννης Καποδιστριας ἐκλέγεται παρά τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἐν δύναμι τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Ἐθνους, Κυβερνήτης τῆς 'Ελλάδος, καί ἐμπιστεύεται τήν νομοτελεστικήν αὐτῆς δύναμιν.
- B. 'Ως τοιούτος, θέλει κυβερνήσει τήν 'Ελληνικήν Πολιτείαν κατά τούς καθεστώτας νόμους.
- G. 'Η διάρκεια τῆς ἐπιπραπέσθαι παρά τοῦ 'Ἐθνους εἰς αὐτῶν ἔξουσίας προσδιορίζεται διά ἔπτα χρόνους ἀρχομένους διπά τῆς σήμερον.
- D. Νά ειδοποιηθῇ δι' ἔγγραφου ἐνυπογράφου ἀπό διοίκους τούς πληρεξουσίους τοῦ 'Ἐθνους, προσκαλούμενος νά ἐλθῃ εἰς τήν Πατρίδα διά ν' ἀναλάμβη τάς ήνιας τῆς Κυβερνήσεως.

E. Διορίζεται τριμελής 'Ἐπιπροπή γνωριζομένην ὑπό τ' δύομισα, ή 'Ἀντικυβερνητική' 'Ἐπιπροπή, διά νά κυβερνήσῃ τήν 'Ελλάδα εἰς ἀπούσιαν του, καί θέλει παύσει, ἄμα φθάσῃ διά Κυβερνήτης εἰς τήν Πατρίδα.

ΣΤ. Τό παρόν ψηφίσματα καταχωρίσθη εἰς τόν Κώδικα των ψηφισμάτων, καί νά κοινοποιηθῇ διά τύπου.

'Ἐν Τροιζῆνι τή 2 'Απριλίου 1827

Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς 'Ελλάδος, ἔτος Β', ἀρ. 56, ἐν Αιγίνῃ 3 Σεπτεμβρίου 1827, σ. 222

*Απάντηση τοῦ Καποδίστρια

'Ἐπιστολή τοῦ ἔξοχωταυού μημάνου Κυβερνήτου κόμητος 'Ιω. Καποδιστρία, τήν ὅποια διεύθυνεν ἐκ Λονδίνου πρός τήν 'Εθνικήν Συνέλευσιν καί ἀνεγνώσθη πρό δόλιγων ἡμερῶν εἰς τήν Βουλήν.

Πρός τόν 'Ἐξοχώταυον Πρόεδρον τῆς Γ' τῶν 'Ελλήνων 'Εθνικῆς Συνέλευσεως κύριον Γεώργιον Σισίνην κ.λ.π. 'Ἐξοχώταυε κύριε

Πρό δόλιγων ἡμερῶν, τήν στιγμήν, καθ' ἣν ἐμελλα νά ἀναχωρήσας πάπτο τήν βασιλεύεσσαν τῆς Ρωσίας, ἐλασθον διά τού ἀδελφοῦ μου τάς παρά τῆς ἔξοχότητος της δύομισα καί τῶν κυρίων ἀντιπροσώπων παραστατῶν τοῦ 'Ελληνικοῦ ἔθνους πεμφθεῖσας μοι ἀγγέλων, διά τῶν ὅποιων πρός πολλήν μου τιμὴν μ' ἔκοινοποιήσατε δύο ψηφίσματα τό μέν ἀναγορεύον με Κυβερνήτην τῆς Ελλάδος, τό δέ περιποιοῦν μοι τήν πληρεύσιότητα της συμφωνίων δάνειον ἐνόματο τοῦ ἔθνους.

'Ἄπο τόν Μάιον ἀκόμη μετά τήν εἰς Πετρούπολιν ἀφίξην μου εἶχα μάθει ἐκ τῶν δημοσιῶν ἐφημερίδων καί ἔκ τινων γραμμάτων ίδιαιτέρων ταύτην τήν δάσσειν τῆς τόσου τερπνής καί τόσου ἐπιστήμου ἐμπιστοσύνης, τήν ὅποιαν τό 'Ελληνικόν. ἔθνος ἔδειξε πανδήμως εἰς ἔμε.

Δέν κρίνω ἀναγκαῖον νά ἐκφράσω πρός τήν 'Ἐξοχότητά σας, καί πρός τούς κυρίους αὐτῆς συνάρχοντας, ὅποια αἰσθήματα μοι ἐμπνέουστα την ψηφίσματα τών 'Ελλήνων, τά ὅποια ἔχω πρό δόθαλμών μου.

'Αναπέμπω μόνον τάς ἐγκαρδίους μου εὐχάς πρός τόν υἱούντα παντοκράτορα, διά νά καταπέψῃ ἔξ υψους καί εἰς ἔστας, κύριο, καί εἰς ἐμέ αὐτόν την θείαν του δύναμιν, ώστε νά φθασθων τό τέλος τῶν μακρών καί αιματοσταγῶν ταλαιπωριῶν, τάς ὅποιας καί ὑπέφερε καί εἰστε ὑπόφερε τό 'Ελληνικόν γένος, ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀνόρθωσεως του. Πρός σᾶς δέ, ἀδελφοί, δόσον κατά τό παρόν, ἀκροῦμαι μόνον νά ἀπόδωσω λογιαρισμῶν τῶν δῶν ἐπράξα (ἴαν καί μικρά καί ὀλίγα μέχρι σήμερον) καί νά σᾶς παραστήσω ἐν λόγοις δλην τήν ἔκτασιν τῆς καί εἰς τό μέλλον ἀφοσιώσεως μου εἰς τήν πατρίδα...

Λονδίνον τή 14/26 Αὐγούστου 1827
'Ιω. Καποδιστρίας

Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς 'Ελλάδος, ἔτος Β', ἀρ. 69, ἐν Αιγίνῃ 19 Οκτωβρίου 1827, σ. 275 – 276

Βιογραφία 'Ιω. Καποδίστρια

Τήν ἔξης σημείωσιν περὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ κόμητος 'Ιω. Καποδιστρία, Κυβερνήτης τῆς 'Ελλάδος, εύρισκομεν εἰς τήν Ταχυδρόμου Γάλλον τής 10 τού παρελθόντος Σεπτεμβρίου.

'Ο κόμης Καποδιστριας ἐδέχθη τήν προεδρίαν τῆς

Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος· περιμένεται δέ ἐν Παρίσιοις, ὅπου θέλει διατρίψει όλιγον προτού νά ύπαγῃ εἰς τὴν δυνατὴν πατρίδα του. Ἀφιέρωσεν εἰς τὴν πατρίδης του τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς καὶ τῶν δυνάμεών του, μολονότι καὶ εἰς ἀλλές δυνάμεως ὑπηρεσίαν εὐρισκόμενος ἢ τὸ ἀνθρωπός τῆς Ἑλλάδος. Μία ἔποιης ἐπί τοῦ παρελθόντος σταδίου του ἀρκεῖ νά δικαιώσῃ καὶ τὴν ἐμπιστούντην τῶν συμπατριωτῶν του, καὶ τάς ἐπίδοσις τῶν φίλων τοῦ καταδυναστευμένου τούτου λαοῦ.

Ἐκ γενετῆς ὁ κόμης Καποδιστριας εὐρέθη τεθειμένος εἰς εἶδός τις οὐδετερότητος μεταξὺ τῶν μερῶν, τά οποῖα εἰς τὰς ἡμέρας μας ἔσεισαν τὴν Εὐρώπην. Καταγόμενος ἐξ οίκου ἀπό τοῦ 1300 ἔτους λαμπροῦ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ὁ κόμης Καποδιστριας ἐγένενθη εἰς Κέρκυραν τό 1776, εὐγένης, ἀλλ' εἰς ἐπαρχίαν ὑπόδουλωμένην. Οι Βενετοί, κύριοι τῆς Κέρκυρας, ἐδυσπιστώντες εἰς δλοὺς τούς εὐδοκιμοῦντας μεταξὺ τῶν ὑπηρκόν των· τὸ γένος, ὁ πλοῦτος, ἡ εὐφύια παράξυνον τὴν ζηλοτυπίαν των. 'Ο νέος Καποδιστριας δοτὶς εἶχεν εὐδόκιμοπειραίς εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Παταίουν, ἐπαρουσιάσθη παρὰ τοῦ πατρός του εἰς τινὰ τῶν πρώτων ἀρχόντων τῆς πολιτείας οὐτοῦ δὲ ἐπλαγεῖς διά τὴν ἄγνοιάν του δέν ήδηνθή νά ἐμποδισθῇ τοῦ νά φωνάξῃ: Κρίμα δότι εἶναν "Ἑλλην! Ο λόγος οὐτοῦ ἐκάμε βαθείαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν νέον, καὶ τὸν ἔδωκε νά γνωρίσῃ πόσον ἀρίστους αἱ προλήψεις τοῦ γένους.'

"Η πολιτεία τῆς Βενετίας ἐπεσεν· οἱ Ἐλληνες δέν ἐλυπήθησαν, διότι δέν την ἤγάπησαν. Ἐπά τηνσο καὶ τινὰ φρούρια ἐπί τῶν παραλίων τῆς ῥεᾶς, τά ὅποια ἀπ' αἰώνιων ἔξουσιαζον οι Βενετοί, αναξίων ἐδιοικήθησαν παρ' αὐτῶν. Οι Γάλλοι τούς διεδέχθησαν κατά τό 1798. Ἐπιστρέψας ἐξ Ἰταλίας ὁ νέος Καποδιστριας εὗρεν αὐτούς εἰς Κέρκυραν. Ἐγών φυλακώσει τὸν πατέρα του, δοτὶς ἡτο τότε αἰχμάλωτος εἰς τὸ φρούριον, ὡς ἔχθρον τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων. 'Ο νέος κόμης ἐπέτυχεν εὐτύχως τῆς ἀπόλυτοι του.

Οι Ρώσοι ήνωμένοι με τούς Τούρκους ἐδίωξαν τούς Γάλλους ἀπό την Ἐπτάνησον κατά τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1799, καὶ οἱ Ἰόνιοι ῥήσαν νά ἐλτιζουν διτὶ θέλουν ἔχει πατρίδα. 'Ο πατήρ τοῦ κόμητος Καποδιστριας ἡτο ἀρχηγός τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει προσκληθείσας πρεσβείας διά νά συμμεθέξῃ εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, ἀποπεραθείσεις εἰς τὴν συνθήκην τῆς 20 Μαρτίου 1800, κατά τὴν ὅποιαν ἡ πολιτεία τῆς Ἐπτάνησος ἀποκαθίσταται ὑποτελής εἰς τὴν Πόρταν ἐπί ἔγγυησης τῆς Ρωσίας καὶ Ἀγγλίας. 'Ο δέ υιός ἐπεφορτίσθη τὸν ὀργανισμὸν τῶν νήσων Κεφαληνίας, Ιθάκης καὶ Λευκάδος. Αὕτη ἔχρημασιν ἡ ἀρχή τοῦ πολιτικοῦ σταδίου του.

'Εφ' ἐπτὰ ἔτη, ἀπό τοῦ 1800 ἔως τοῦ 1807, ὁ κόμης Καποδιστριας ὑπῆρξε μέλος τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἰονικῆς πολιτείας. Εικοσιπέτραετς ἡτο, ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὰ ὑπουργήματα, καὶ εἰς τὸ ἐισκόσιον ἔκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του διωρίσθη Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας πρῶτων μὲν ἐπί τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐπειτα δέ ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐπί τῶν Ναυτικῶν καὶ ἐπί τοῦ Ἐμπορίου. Εἰς αὐτὸν χρεωστεί ἡ πατρίς του τὴν σύστασιν τῶν διδακτικῶν σχολείων, καὶ τίνη ἔνιαχσιν πρός καλλιέργειαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Τριακοντούγενος γένοντος ἐμβήκεν εἰς τὰ στρατιωτικά. Καθ' ὅλην δέ ταῦτην τὴν ἐποχήν ἡ Ἐπτάνησος ἔξετέθη εἰς τὰς προσβολάς

τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διπτις βοηθούμενος ἀπό τούς Γάλλους ἐκυρίευσε τό Βουθριντόν, τὴν Βόνιτσαν καὶ Πρέβεζαν, καὶ τό 1807 ἀπειλέσει τὴν Λευκάδα. 'Ο κόμης Καποδιστριας ἐστάλη εἰς τὰ σύνορα ὡς ἔκτακτος ἐπιστάτης.

Τα στρατεύματα τῆς Ἐπτάνησος ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς διαταγάς του, ἀλλ' ἐπεφορτίσθη νά διοικῇ καὶ τούς ἑθελοντάς τους ἐκ τῆς Ἡπείρου, Ἀλβανίας καὶ Πεοπνημάτου, οἵτινες εἴχον ἐμβῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν συμμάχων αὐλῶν. Εἰς τούτο τό σχολεῖον ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Βότσαρης, ὁ Καραϊσός ἐδίδαχθησαν τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. 'Εσύστησαν δέ συγχρόνως μετά τοῦ κόμητος Καποδιστρια σχέσεις, αἵτινες ἔμελλον υστερώπερα νά είναι ὠφέλιμαι εἰς τὴν πατρίδα των.

'Η τύχη τῆς Ἐπτάνησος δέν ἐκρέματο πάτη τὸν ιδιαν αὐτῆς δύναμιν, ἀλλ' ἀπεφασίζει τότε "Ἐλλύα καὶ Φριεδλανδ." Η συνήθη τοῦ Τιλάτη τὸν ἀνυπέβαλεν εἰς τὴν ἔξουσιαν τῆς Γαλλίας. 'Οταν ἡ πατρίς του ἔχασε τὴν αὐτονομίαν, ὁ κόμης Καποδιστριας ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἴδιωτικό βίον, καὶ ήσυχασεν εἰς τά τέν Κερκύρα υποστατικά του.

'Αλλ' ὅμως δέν ἀπτηπίσθη περὶ τῆς Ἑλλάδος· μολονότι διαμελισμένη καὶ ὑποδέουλωμένη, δέν ἐδυνήθη εἰς κανένα μέρος της νά ἀναγνωρίσῃ ἐνα δημόσιον ύπουργόν, δοτὶς νά είναι ἰδικός της. Δέν ὑπηρέτησε τούς Γάλλους, κυρίους δηντας τῆς γεννησάσης αὐτὸν γῆνα: δέν ὑπηρέτησε τούς Τούρκους, δυνάστας ὄντας τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡσθάνετο ἐν ἑαυτῷ προτερήματα καὶ κινόταγτα, τά ὅποια ἡθελε νά διατηρήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ, διά νά τα ἀφιερώσῃ ἐπειτα εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν συμπατριωτῶν του. Μία μόνη δύναμις ἐφαίνετο ἀκόμη διτὶ δύναται ποτε νά γένη ὠφέλιμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ Ρωσία, μέ τὸν όποιαν ἐπρεπε νά κάμη σχέσεις, διτὸν ὑπερασπίζετο τὸν τόπον της κατά τοῦ Βοναπάρτου. Δέν ἔχρεώστει πλέον ν' ἀνακουφίζῃ κανένα, διά της Ἐλληνική κυβερνήσης πλέον δέν υπῆρχεν· οι Ρώσοι υπουργοί τόν ἐπρόσφερον κατά τόν Ιούλιον τοῦ 1808 υπούργημα εἰς τὸν κάλον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ τό ἐδέχθη.

'Επι δεκατέσσαρα περὶ ἐπό τοῦ 1809 μέχρι τοῦ 1822 ὁ κόμης Καποδιστριας ὑπηρέτησε πιστῶς καὶ τιμίως τὴν Ρωσίαν, χωρίς νά παύσῃ τοῦ νά είναι ἀφοσιωμένος εἰς τὴν Ἑλλάδα· τό δέ 1822 ἀποποιεῖται ἀδόξας τά υψηλά τα καθήκοντα, διτὸν τα προσδιάζοντα εἰς ύπουργόν Ρώσον καὶ εἰς πολιτην "Ἐλληνα ἐπιπονασαν τοῦ νά συμφωνῶν. Κατά τὸν καιρὸν τῆς εἰς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσίας του τρία ἔτη, ἀπό τοῦ 1809 ἔως 1811, ἔχρημάτισεν εἰς Πετρούπολιν εἰς τὸ ύπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τό 1812 ηκολούθησεν εἰς Βιένναν τὴν Ρωσικήν πρεσβείαν· διτὸν τοῦ 1813 ἔως τοῦ 1815 ὑπήρξεν ἀρχηγός τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας εἰς τό γενικόν στρατόπεδον του Ρωσικού στρατεύματος· ἀπό τοῦ 1816 ἔως τοῦ 1822 ὑπῆρξεν Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας εἰπι τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τό συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος "Ἀλεξάνδρου.

Βιασμένος ἀπό τὴν πρός αὐτὸν ἐμπιστούντην καὶ ὀγάπτην τοῦ αὐτοκράτορός του συμμεθέξῃ εἰς δλας τάς διαπραγματεύσεις τῆς ἀξιομνησούντου εκείνης ἐποχῆς, συνετέλεσε καὶ αὐτός τό καθ' ἑαυτόν εἰς τὴν ἐνεστώσαν ίστοστασίαν τῆς Εύρωπης· πρό πάντων δέ· ἐμπορεῖ νά καυχηθῇ διτὸν ὑπερέπτησεν, διτὸν ἐβοήθησεν, διτὸν ἐστέρεωσε τὴν ὑπαρξίην τῶν μόνων δημοκρατιῶν τῶν ἔτι σωζομένων ἐν τῇ Εύρωπῃ. Τόν Νοέμβριον τοῦ

1813 είχεν άναγκάσει την 'Έλουητραν νά συναγωνισθή μετά τών συμμάχων δυνάμεων κατά τού Βοανάπατρου': διά τούτο άνεδείχθη ό ύπερασπιστής τῆς 'Έλουητρας εἰς τούς διαφόρους συλλόγους τούς ἐν Βιέννη, ἐν Παρισίοις καὶ Αἴξαχαπέλλῃ, συγκροτηθέντας. 'Ένναχολήθη εἰς τό νά συνδιλάττη τάς φατρίας, νά σταματά τάς ἀντιπράξεις, νά διατηρητή δίκαια τών είκοσι δύο ἀπαρχιῶν εἰς τήν νέαν συμπολίτειάν, ήτις κάμει τήν στήμερον τήν εύτυχίαν των. Αἱ ἀπαρχίαι τῆς Γενεύης καὶ Βαύδου ποτὲ βέβαια δέν Θέλουν λησμονήσει δόλην τήν ὅποιαν χρεωστοῦν εἰς αὐτὸν ἔννωμαρσύνην' καὶ αἱ δύο αὗται πολιτεῖαι τόν ἀπολιτογράφσαν.

'Ἀλλ' ἔαν μετεχείρισθη τόν ὄποιαν διά τών προτερημάτων του ἀπέκτησεν ψύχηλην ἐπιρροήν εἰς τό νά ώφεληστούς 'Έλουητρούς, τούς θετούς συμπατριώτας του, ἔτι πλέον ἐπρεπε νά νονιασθῇ νά ώφεληστη τήν 'Ἐλλάδα, εἰς τήν ὅποιαν ἔξ απαλούν νονίχων είχεν ἀφίερωσει τήν καρδίαν του. Αἱ εὐρεγέσια του, ναί, δέν ἡδύναντο νά ώφελησουν ειμήν μικρού μέρους τού δυστυχοῦς τούτου τούπου, ἀλλά ἡθέλεντα νά ρίψη καν τόν σπόρουν εύτυχαστέρουν μέλλοντος. 'Ἐν δόνατοι τών συμμάχων μοναρχῶν ἐπέθεσεν εἰς τήν ἐπτάνησον τό δόνομα τῆς δημοκρατίας καὶ ἀρχήν τινα ἐλεύθεραν νομοθεσίας μή δυνάμενος δέ νά δώση τήν πραγματικήν κυριαρχίαν εἰς τούς 'Ἐλληνας, ηθέλεστος τουλάχιστον νά ἐγκαταταχθοῦν εἰς τήν ἐλευθερωτάρων τῶν Εύρωπακων μοναρχῶν. εἰς ἑκείνην, ήτις εἶχεν ἐπιδώσει πλειότερον καθ' ὅλας τάς θηθικάς καὶ πολιτικάς ἀποτίμασ, εἰς ἑκείνην, ήτις ἡδύνατο νά τούς δώση νάφελιμώτατα μαθήματα. 'Ἐβαλε τήν 'Ἐπτάνην ςύντο τήν προστάσιαν τῆς 'Αγγλίας, καὶ διά εὖρον κανένα δεσμόν μέ τόν τόπον ἐκείνον, καὶ διά ἡλπίζεν ἀπό αὐτόν καμμίαν χάριν.

'Οταν ὁ κόμης Καποδίστριας ἐμβήκεν εἰς τήν ύπηρείαν τῆς Ρωσίας, τόν 'Ιανουάριον τοῦ 1807, ἡ αὐλή αὕτη ἐπρέσβειε δόξας φιλελευθέρους· αἱ δόξαι αὗται, συνδέουσαν τόν τύμον ανθρώπουν μέ τάς πρόσδους δύλου τού ἀνθρώπουν γένουσαν, εἶναι αὐταὶ πατρίς εἰς τόν στερημένον πατρίδας. Πιστός καὶ αὐτός εἰς τάς δόξας ταύτας ὁ κόμης Καποδίστριας ἥσθαντο δέ σκοπός τών μάγνων του ἦτο δχι ἡ ιδία αὐτού βελτίωσις, ἀλλά τό καλον τῆς κοινωνίας. Τό 1822 ἡ αὐλή τῆς Ρωσίας παρεσύρθη εἰς τό Αύστριακόν σύστημα, καὶ ἐφήρμοσεν αὐτό μεταξὺ ἀλλών καὶ εἰς τά πράγματα τῆς 'Ανατολῆς καὶ τῆς 'Ἐλλάδος. 'Ο κόμης Καποδίστριας παρητήθη τότε τού ὑπουργήματός του καὶ ἀπεχώρησεν εἰς Γενεύαν· ἀπαρνθείς δέ τόν κόσμον ἔζησεν ἑκεὶ εἰς μοναχίαν πάντοτε βασιτέρων, ὑποφέρων ἐν ταύτῃ καὶ αὐτηράν οἰκονομίαν διά νά δύναται μέ τήν δχι μεγάλην περιουσίαν τού χρονην παραμιθίαν τινά εἰς τάς φρικτάς δυστυχίας τῆς 'Ἐλλάδος. 'Εντεύθεν τόν διομεν νά προσδράμητε εἰς βοήθειαν δλους τών καταφυγόντων συμπατριώτων του, νά προηγήται εἰς δλους τούς υπέρ τών 'Ἐλλήνων ἔρανους μέ ἀκατανόητον ἐλευθεριότητα, ἐνώ συγχρόνως ἔτρεφε νέους 'Ἐλλήνας ἐκπαιδευούμενους εἰς 'Οφφούλλον, παρά τῷ Κ. Φιλαλεύθερῳ για εἰς 'Ιενάν, εἰς Γωτίγην καὶ εἰς Παταύον. 'Από ταύτην τήν μονάδιαν τόν ἔξεβαλεν ἡ μοναχία τών συμπατριώτων του· ἐπανήλθε δέ εἰς τάς αὐλάς, τάς δόποιας είχεν ἐγκαταλείψει, διά νά τάς προσφέρει δλην τήν πιστόν, ήτις ήμπορούσε νά τόν μένην. 'Η εύγνωμών 'Ἐλλάς τόν ἐνεποτεύθη τήν τύχην της. Θέτουσα τάς

έλπιδας της εἰς ἑκείνην τήν σοφίαν καὶ ἑκείνην τήν μετριοφοράνην, αἱ δόποια τό τό ἔκαμαν, διά σπανίας τήν σήμερον ἐπιτυχίας, ν' ἀγαπηθῇ ἀπό τούς ήγεμόνας, εἰς τούς ὅποιους ἐπλησίασεν, ἀπό τούς υπουργούς, μέ τούς ὅποιους συνδιεπραγματεύθη, καὶ ἀπό τούς λαούς, υπέρ τής εύτυχίας τών ὅποιων ἐκοπίασε πάντοτε. Γενική ἐφημερίς, ἔτος Β, ἀρ. 71, ἐν Αιγίνη 26 Ὁκτωβρίου 1827. σ. 285 – 286

ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Γράμμα τοῦ 'Ιω. 'Ευνάρδου στά Φιλελληνικά Κομιτάτα τῆς Εύρωπης

'Εγχωριοι εἰδότεσις εἰς Αιγίνης, 4 Νοεμβρίου.

Ἄπο γράμματα διξιόποτα ἐκ Γενεύης τῆς 3 Ὁκτωβρίου πληροφορούμεθα μετά βεβαιότης δότη ὁ ἔξωχότας Κυβερνήτης ἐπειριμένετο ἑκεὶ ἔντός 8 ἡ 10 ἡμέρων, δθεν ἔμελεν εύθυνος ν' ἀναχωρήσῃ εἰς τήν 'Ἐλλάδα. 'Οθεν καθ' ὀλας τάς πιθανότητας πρέπει ἡδη νά εύρισκεται καθ' ὅδον ἔρχομενος εἰς τήν πατρίδα. Εἴθε εύτυχης καὶ σύντομος πολὺς νά τόν φέρη εἰς τάς ἄγκαλας της!

Πρό καιρού ἡδη δότηστο τών φιλελήνων καὶ θερμότατος ζηλατής τού λερού ἀγώνων κύριος 'Ευνάρδος ἐπιστρέψας ἐκ Λονδίνου και παρισίουν εύρισκεται εἰς ταύτην τήν πόλιν. Εἰς τό γνωστον ταξειδίον του είναι πασίγνωστον πόσον ὡφέλησε τήν 'Ἐλλάδα εἰς τήν κοινήν ὑπόληψιν, καὶ πόσον ἀνέθαλψε τόν ἔνθουσιασμόν τών φιλελήνων. 'Ο γενναῖος ςύντο εὔεργετης τῆς 'Ἐλλάδος, ἀκάματος εἰς τό μέγα καὶ φιλαθρωπότατον σταδίον, τό διόπον τρέχει, ἀγωνίζεται ἀδιαλείπτως καὶ κρίωτικας εἰς ὀδφελος τού 'Ἐλληνικού ἔθνους, τού ὅποιου καὶ ήμώντα νά τήν δίδιον εύγνωμοσυνην. Προβλέπων δέ ὁ ἀξιοσέβαστος ςύντο ἀνήρ ὃτι τήν ἐλεημοσύνην τών λαῶν διαδέκεται ὀσσονώπω ἡ εύσπλαγχνία καὶ τό ἔλεος τών ἡγεμόνων, πουέδει διά νέαν προκρύψεως του νά ἐπικαλεσθῇ καὶ τά ςύστερινά θοηθήματα τών διαφόρων φιλελήνων. Καὶ ἐπί τούτῳ ἔξεδώκε τήν ἔξης πρόσκλησιν πρός ἀπάσας τάς φιλεληνικάς 'Εταιρίας.

'Ἐγγίζομεν, κύριοι, εἰς τό τέλος τού ὅποιου ἀνεδέχθημεν ἐργον τήν χριστιανικής εύσπλαγχνίας. Τό περι τής ἀνεξαρτησίας τών 'Ἐλλήνων πρόβλημα λεύται δόν ςύντο εἰς τού 'Αιγαίον πέλαγος ἀλλ' ἡ τών Μοναρχῶν μεσολάβησης θέλει περιορισθή κατά πρώτον εἰς τό νά ἐμποδίσῃ τά ἐκ τού πολέμου δυστυχήματα, χωρίς νά διαχωρίσῃ ἀκόμη τη τής είρηνος ἀγάδα. Μ' ὅλα ταύτα, κύριοι, θέατρον πολέμου ςύντο ἡ 'Ἐλλάς ἔως τής στήμερον, καθώς ἔξεύρετε, ἀδυνατεῖ νά θρέψῃ τά τέκνα της. Νά τά ἐγκαταλείψωμεν τώρα δέν είναι τό αὐτό καὶ νά τά ἀφίσωμεν νά χαθοῦν, καθ' ἣν στημήν φθάνουν εἰς τόν λιμένα; Τολμῶ να ἐλπίζω, κύριοι, δτοι οι στοχασμοί ςύντο θέλουν είναι παντοδύναμοι παρά τούς φιλέλλητοι. 'Η 'Ἐλλάς ζητεῖ τήν τελευταίαν βοήθειαν, καὶ η φωνή της θέλει ἀκουσθή ἀπό ἑκείνους, οι δόποιοι τοσάκις ἐκινήθσαν ἀπό τάς φωνάς τής ἀμφικανίας της.

'Νηομίζω, κύριοι, χρέος μου ν' ἀποκαλύψω ἐν πρᾶγμα, τό διόπον ἐπιστεύθη ἀναψιφύβολως μέ ἀθωάτητα, ἀλλά καὶ μέ ὀλίγην σκέψιν ἀπό τίνας ἐφεμεριδογράφους. 'Ο κόμης 'Ιω. Καποδίστριας θέλει φέρει, λέγουν, εἰς τήν 'Ἐλλάδα μεγάλα χρηματικά μέσα, κάμποσα ἐκατομμύρια, καὶ φαίνεται δτο ὑπόθετουν τινά σκοπον

γνωστοποιούντες τήν πηγήν, ἀπό τήν ὁποίαν αὐτά ἥθελον ληφθῆ. Στοχάζομαι διτέον νά διεγέρουν πολιτικάς ζηλοτυπίας μεταξύ τών δυνάμεων ἔχω δημάσιας τών ἀδειῶν νά κηρύξῃ ὡς φευδή ταύτην τήν εἶδησαν, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα ἡθελεν εἶναι τούλαχιστον νά στερήση τούς ταλαιπώρους "Ελληνας ἀπό την χριστιανικήν ἐλέμουσάννην.

Ο κόμης Καποδιστριας, τοῦ ὁποίου ἡ περιουσία μετρία ούσα πάντοτε, σήμερον εἶναι οὐδέν, παρηγήθη πᾶσαν ἀπόλαυσαν δεχόμενος τὸν βαθμόν, εἰς τόν ὁποῖον τὸν προσκαλεῖ ἡ εὐχή τῶν συμπολιτῶν του. Ἀπηργήθη μάλιστα καὶ τὴν ἀντιμοσθίαν, τῆς ὁποίαν ὁ Αὐτοκράτωρ ἦθελε νά τὸν χαρίσῃ εἰς τὴν παραίτησίν του. Ἐσυλλογίσθη διτέον τῆς τιμῆς καὶ τοῦ δξιώματος του ίδιον ὅτι νά φασίσῃ πᾶσαν πρόφασιν ἀπό τοὺς κακοβούλους, καὶ νά δώσῃ τοιουτορόπως εἰς ὀλην τὴν Εὐρώπων τὴν ἀπόδειν διτέον δέηθελεν, ούδ' ἡμποροῦσε νά εἶναι ἄλλο παρά "Ελληνην.

Εἰς τὴν Μόσχαν καὶ εἰς τὴν "Οδησσόν" ὁ κόμης ἔζητησε τὰ βοηθήματα τῶν φιλελήνων, καὶ μᾶς γράφει ἐκ Λονδίνου παρακινά μας νά συνεργάσουμεν καὶ ἡμεῖς. Σπεύδου δέ νά γίνων ὁ ἐμρητός αὐτοῦ πρός ὑμάς, πειτειμένος διτέον ἡ πρόσκλησίς του θέλει εἰσάκουσθη ἀπό ὅλους τοὺς φίλους τῆς Ἐλλάδος. Οι "Ἐλληνες ὑποστριχθέντες τινὰ καιρὸν ἀκόμη, θέλουν δυνηθῆ νά προσμείνουν τά ἀποτέλεσματα τῆς μεσολαβήσεως: διτέον δέ φθάση ἔκεινη ἡ ὥρα, πρέπει νά πιστεύωμεν διτέον οι Μονράχι θέλουν θεωρήσει, ὡς τὸ πλήρωμα τῆς μεσολαβήσεως των, τὸ νά παρηγόρησουν τούς δυστυχεῖς ἔκεινους, ἀφοῦ θεβαϊώσωσι τὴν πολιτικήν των ὑπαρξιῶν. Γνωρίζουν οι υπουργοί τῷν τριῶν Δυνάμεων διτέον ἡ ἔλεμοσάνη τῶν μερικῶν εἶναι νά τῷ τελειούσθαι: ἔξεύρουν καταλεπτῶς τάς ἀθλιότητας τῆς Ἐλλάδος, καὶ θέλουν λάβει, ἀς εμείς θέβειοι, δια τά μέσα νά διά νά ἔξακολουθουν αἱ βοηθείαι, τάς ὁποίας ἡμεῖς πλέον μετ' ὀλίγον δέηθελον δυνηθῆ νά στέλλωμεν. Μόλις ταῦτα, κύριοι, τολμῶ νά ἐπαναλάβω τελειώνων τὴν ἐποιτήλην μου: "Ἄς καταβάλουν οι φιλέληνες ἀδόκη μίαν τὸν δλούστερην προσπάθειαν". Γενική ἐφημερίς, ἑτος Δ', δρ. 32, ἐν Αιγαίνη 29 Απριλίου 1829, σ. 296 – 297

Η ΑΙΓΑΙΝΑ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἐρητή στήν Αιγαίνα πρός τιμήν τοῦ Γάλλου στρατηγού Μαζίνων (26 Απριλίου 1829)

Τό ἐσπέρας δὴλη ἡ πόλις ἐφωτίσθη, καὶ ἔκαστος τῶν κατοικών ἐφώτισεν, ὅπως ἡδυνήθη. Παραπήρησεν δέ ξιον ἦτον δχι τὸ λαμπτὸν τοῦ φωτισμοῦ, μάλλα τὸ γενικὸν αὐτοῦ, διότι ἔως καὶ αὐτοῦ τῶν καλύψιν οἱ οἰκήτορες δέν ἐλειψαν νά φωτίσωσι τά εὔτελη τῶν καταφύγια.

Οι Αιγινῖται εἶχον στολίσει τήν ἀγόραν ἔξωθεν τῆς οικίας τοῦ Ἀντιπρέσβεως τῆς Γαλλίας, προσδιωρισμένης διά τον Μαρεσάλον, μέ περιβόλον κατεστεμένον μέ δάφνας καὶ μορίσαν, καὶ ἐπί τάς τρεῖς πλευράς τοῦ περιβόλου διέπρεπον σύμβολα παριστάντα τὴν Γαλλίαν, τάς Συμμάχους Αὐλάς, καὶ τὸ δόνομα τοῦ Μαρεσάλου. Τήν νύκτα ὁ περιβόλος ἦτον ὀλόφωτος.

Τήν ἐπάυριον, 27 τοῦ μηνὸς, περὶ μεσημβρίαν συνεκροτήθη ἔξωθεν τοῦ λιμένους, διά φιλοτίμου χορηγίας τοῦ κοινοῦ τῶν Ψαρρῶν, ναυτικός ἀγώνων παριστά-

νων ζωηρῆς τάς ἀληθεῖς μετά τῶν ἔχθρων ναυμαχίας κατά τοῦ ὑπέρβαλλον τῆς δυνάμεως τῶν ἔχθρων, καὶ τόν τρόπον τοῦ πολεμεῖν αὐτῶν, καθὼς καὶ τήν μικρότητα καὶ τό εύκίνητον τῶν "Ελλήνων καὶ τήν εύποτον μεταχείρισαν τῶν πυρπολητηρίων. Αι ΑΑ.ΕΕ. ἐθεώρουν τόν ἀγώνα ἀπό τοῦ πολεμικοῦ πλοίου Ξενοφώντος ὁραγμένου ἐμπροσθεῖν τοῦ λιμένος, καὶ πλῆθος θεατῶν παρίστατο ἀπό τό παράλιον εἰς τήν ἔθνικήν ταύτην Ἑρόπτην, εἰς τό τέλος τῆς ὁποίας τό "Ζῆτως Κάρολος ὁ Δέκατος" ἦτον ἡ μόνη φωνή μηρίου λαοῦ.

Τήν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀφίξεως τοῦ ὁραγμένου Εξοχώτας Μαρεσάλος προσεκλήθη εἰς δεῖπνον παρά τοῦ "Ἐξοχώταου Κυβερνήτου, καὶ τήν ἀκόλουθον, παρά τοῦ Πανελλήνου, διότι ἡσαν προσκελλέμενοι καὶ παντες οἱ ἐν Αιγαίνη εύρισκομενοι ἀξιωματικοῖ τῶν τριῶν Συμμάχων. Προπόστες ἔγιναν ύπερτες τοῦ Δεκάτου Καρόλου, τοῦ Μαρκίνος Μαιζώνος, τῆς Ἐλλάδος καὶ τοῦ Κυβερνήτου.

Μετά δεῖπνον συνεκροτήθη καὶ χορός στρατιωτικός Ἐλληνικός ἔξωθεν τοῦ δώματος τοῦ Πανελλήνου.

Καὶ τήν νύκτα ταύτην ἡ πόλις δὲλ οἶντος θεοτίσθη γενικῶς, ὡς καὶ τήν παρεθοῦσαν. Τό ἐσπέρας ἡ Α.Ε. ἐτίμησε τήν κατοικιαν τοῦ Κυρίου Κοντοσταύλου μέλους της, ἐπί τῆς Οἰκονομίας Ἐπιτροπῆς, καὶ τοῦ Πάνελληνίου ὅπου ἦτον πολυάνθρωπος συναναστροφή, χορός καὶ δεῖπνος. Μετά τό δεῖπνον ἡ Α.Ε. ἀνεχώρησεν εἰς Πόρον.

Γενική ἐφημερίς, ἑτος Δ', δρ. 32, ἐν Αιγαίνη 29 Απριλίου 1829, σ. 125 – 126

ΕΠΤΑΝΗΣΑ. ΙΩΝΙΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Συμμετοχή τοῦ ἐπτανησιακοῦ λαοῦ γιά τήν ίδρυση πανεπιστημίου στά "Ἐπτάνησα" (1820)

"Ο κόμης Γκύλφορον περιοδεύοντας στά "Ἐπτάνησα" γιά νά βρει χώρα κατάλληλο γιά το πανεπιστήμο (τήν ίδιον "Ακαδημία) πού ἥθελε νά ίδρουσε ἔφαστε καὶ στήν ίθάκη. Ο λαός γεμάτος ἐνθουσιασμόν ἔσπευσε νά τόν βοηθήσει σ' αὐτή τήν προσπάθεια:

«... Εὐκολύντερον νά αισθανθῆ, στο πάρα νά περιγράμων ἔγω δύναμαι διότον ἐνθουσιασμόν ἔπροσεντος ὁ ἔρχομός τοιούτου ἀνδρός... Περιερχόμενος δικόμητος τά πέριξ τή πόλεως ἐπεθύμησε νά μάθη ἀν ἐπωλεῖτο καὶ διά πόσον, μία τερποτάπης ἀνώφερης τοποθεσία... πλησίον τῆς πόλεως κειμένη... Τής τοποθεσίας αὐτής τοῦ ήματος ἦτον κήτηα τοῦ ἐγγενούς Κων/νου Ζαβού καὶ τό ήμισυ τῶν εὐγενῶν ἔξαδέλφων του... Οι φιλογενέστατοι αὐτοί δάνδρες μάλις ήκουσαν τήν πρότασιν ἀπάρακινήτων τήν ἔπροσφεραν δωρεάν. Τήν ἀκόλουθον αὐγύνην διζηλωτής τῶν καλών τής πατρίδος του... κόμης Νικόλας Βρετός, οὐπαρχος τής ήνσους... ἐκήρυξεν εἰς τήν πόλιν διτέον διέκριθη εύλογον νά γενή αὐτοθέλετος τοῦ συνδρομή διά τήν δαπάνην τοῦ "Ἐπισπιτημονικοῦ οἰκοδομήματος... καὶ τοιούτους ἀγγελιοφόρους ἔσπειρε εἰς δλητή τήν νήσον. Κοινή ἀμιλλα καὶ φιλοτιμία ἐκυρίευσε τότε δλους: ἐνθουσιασμός πολλά τόν λαόν τοῦ παραδειγμάτων Ἀρχηγών τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν φιλογενῶν ἀρχόντων τοῦ τόπου. Οι ἀγόραιοι ἀφήκαν τήν ἀγόραν, οι ναῦται τά πλοῖα, οι ἐργάται τήν δικέλων, οι ἔμποροι καὶ ἔμβαινον εἰς τήν πόλιν διάσικάποτας καὶ μικροί μεγάλοι, πτωχοί πλούσιοι, ληπροί κοσμικοί

έτρεχον σωρηδόν εις τόν οίκον τοῦ ὑπάρχου καὶ συγχαρίσμενοι ὁ ἔνας τόν ἄλλον ὑπεράφοντο, ἄλλοι διά πέτρες, ἄλλοι διὰ ἀσβέστην, ἄλλοι διὰ πληρώμαν ἐργατικῶν, καὶ ύμνους καὶ νηστικὸς πτωχῶς ὑπέσχετο καὶ αὐτὸς ὁ ἡμεροκάμπτον του. Ἐπρεπε νά στολίσης τά φύλλα σου μέ τά σεβαστά δόνματα δλων τών συνδρομητῶν, ἀλλά δέν ἔχω πρόχειρον τό δόνυματολόγιον ἀρκεῖ νά μάθης δτι τό κεφάλαιον της συνεισφορᾶς ἔφθασεν εις 220 βαρκάδες πέτρες, 5745 βατζέλια ἀσβέστην ἀβρέχον καὶ 9628 ἐργατικά... Ἀλλά ἐτοιμάσου τώρα εις ἀκόραστα ἀκόμα χαροποιεστέρων ἀκουσμάτων. Αι γυναίκες τῆς Ἰθάκης, ἀντίζησον τής δόξης τών ἀνδρών, ἔκαμαν καὶ αὐτά ὅφ' ἑαυτῶν σύναξιν καὶ διά τήν σκέπτον τοῦ οἰκοδομήματος ὑπεράφησαν ὀνομαστή διά 9500 κεραμίδιον καὶ οἱ καραβοκύριοι... ὑπεσχέθησαν νά μεταφέρουν τήν ξυλικήν καὶ καρφικήν ἀπό τους ἀδριατικούς ἢ ἀλλού λιμένας ἀποναυλα. Τοιούτος ἔδειχθε διά πατριωτισμός τών ἀξίων ἀπογόνων τοῦ Ὁδυσσέως, καὶ σημείωσε δτι η νῆσος των είναι πολλά πτωχή καὶ ὁ ὄμιλος δλων τών ἔγκατοικών της δέν ἀναβαίνει εις ἐπτά χιλιάδες»

Ἐπιστολή ἀνωνύμου στό περ. «Ἄλγιος Ἐρμῆς» 1820, σ. 374 - 376

ΜΑΝΤΩ ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ

Άναφορά της Μαντώς Μαυρογένους στόν Όθωνα
Η ἡρώιδα Μαντώ διαμαρτύρεται γιατί ἡ ἐπιτροπή πού ὁρίστηκε γιά τίς ἀποζημιώσεις τών ἀγωνιστῶν τήν χαρακτήρισε χήρα ἢ ἀπόμαχο καὶ - ἐπειδή ἦταν γυναίκα - δέν τής ἀναγνώριζε τίς πολεμικές ὑπηρεσίες της στόν Ἀγώνα

Μεγαλειόπατε

... Ὡς πρός τήν περί οὐδὲ λόγος σύνταξιν ἡ γραμματεία μ' ἔθεωρησεν ὡς χήραν γυναίκα ἢ ὡς ἀπόμαχον, ἀλλ' ὑπόφασινέμεν. Μεγαλειόπατε, οὔτε χήρα ἥμουν ποτέ, ἀλλ' οὔτε ὑπανδρευμένη διά νά εἶναι δυνατόν νά κατασταθώ χήρα, καὶ ούτε εις τόν πόλεμον ποτε ἐπληγώνηται διά νά κατασταθώ ἀπόμαχος. Ὡς διά τής δων μηνοθέσιος διαταγῆς της (ἡ ἐπιτροπή) δέν ἔκρινει νά ἔμψω εις τά δικαιώματα τών ἀδιωτικῶν τοῦ στρατοῦ, ὡς νά ἡσαν ἄλλης φύσεως αἱ πρός τήν πατριδά ἕκδουλεύστεις μου ἀπό τά ἕκδουλεύσεις τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν, καὶ ὡς τό ἔθνος εις τάς προκρύξεις καὶ τά θεοπίστατα νά ἔκαμε ποτε διάκρισιν μεταξύ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν τῶν στρατιωτικῶν ὑπηρετηπαντών τήν πατρίδα ἢ ἀλλού πις θυσιασθέντων ὑπέρ αὐτῆς. Ἡ γραμματεία ἐπρεπε νά μεθεωρήσῃ ὡς ἀγωνισμένην προσωπικῶν κατά τών ἔχθρων τής πατρίδος, ὡς θυσιάσσαν υπέρδοκων χρηματικάς ποσότητας ἴδικά μας, ὡς στρατολόγησασαν στρατώτας καὶ ἔκστρατεύσασαν κατά τών ἔχθρων τής πατρίδος καὶ ἐκπληρώσασαν καθίκοντα στρατιωτικά κατά τέ ξηράν καὶ θάλασσαν καὶ τόποι τέ βέβαια δέν ἔθελεν ἔσκειλει εις τό μέγα λάθος τοῦ νά μέ ἐκλάβῃ ὡς χήραν ἢ ὡς ἀπόμαχον. Ἐπρεπε νά σταθμίσῃ τήν Β. Δικαιούνην μέ τάς ἕκδουλεύσεις καὶ τάς θυσίας μου καὶ τότε, ἀλλέν μοι ἀνήκει στρατιωτικός βαθμός, καθ' ὅ γνην, νά μοι διοθῇ τουλάχιστον τό ἀνήκον μοι ἀριστερον, τό ὅποιον καὶ ἔγνω νά δύναμαι νά φέρω καὶ νά μοι διοθῇ καὶ μία προικοδότησις, καθώς ἔδοθη καὶ εις τούς ἀξιωματικούς διά νά μη εύρισκωμαι μόνην ἔγω παραπονεμένη μεταξύ τῶν ἀγωνιστῶν τής πατρίδος... .

‘Αθήναι τή 30 Μαρτίου 1840

‘Ελπίζουσα πάντοτε εις τήν δικαιοσύνην Της ὑποσημειοῦμαι

ἡ εύπιθεστάτη ὑπήκοος

Μαδώ Ν. Μαυρογένους

(Σωτηρίας Ι. Ἀλυπέτη, Αι ἡραίδες τῆς Ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1933, σ. 301)

ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΠΤΑΝΗΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

‘Ηλία Ζερβός ‘Ιακωβάτος

Καθώς τό ἐλληνικό κράτος πού ιδρύθηκε μέ τήν ἐλληνική ἐπανάσταση περιέλαβε ἔνα πολύ μικρό μέρος τοῦ ἐλληνισμοῦ, δέν ἔπαναν οἱ ὄμνες τῶν ὑπόδουλων περιοχῶν γιά τήν ἀπελευθέρωση τους καὶ τήν ἔνωση μέ τήν Ἐλλάδα. Ἀγώνες σκαροτο στή Μακεδονία, τήν Ήπειρο, τήν Κρήτη, τά Δωδεκανήσα, τήν Κύπρο, τήν Ἐπανήσην. Παντοῦ διαδός δημινίστηκε μέ θωρακαστή πόλη καὶ ἐπιμονή περιφρονώντας τής διώξεις τής ἔξορίες, τούς μαρτυρικούς θανάτους. Στή σειρά τῶν ἔθνομαρτύρων καὶ τῶν ἀγωνιστῶν ξεχωριστή θέση κατέχει ὁ Ἐπανήσιος Ηλίας Ζερβός ‘Ιακωβάτος, ἀπό τήν Κεφαλονία, πού δημινίστηκε μέ θάρρος, πιστή καὶ συνέπεια δηλο της ή ζωή γιά τήν ἔνωση. Χαρακτηριστικό ἔννοι τό παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπό γράμμα πού ἔστειλε στή γυναίκα του καὶ τόν ἀδελφό του ἀπό τό ἐρημόνοστο τών Ἀντικυθήρων, ὅπου πέρασε πολλά χρόνα ἔδριστος:

... Σείς οὕτως τρομάζετε τόν θάνατον, ἀλλά διατί νά μη τρομάζετε μᾶλλον τήν ζωήν ὑπό τήν δουλείαν; Στρέψατε γύρω τά βλέμματά σας καὶ κοιτάστε τήν ἀθλιότητα του τόπου καὶ τήν ιδικήν σας θέσιν, διά νά αισθανθήτε ποιά εἶναι ή ζωή ὑπό τήν δουλείαν. ‘Ημεῖς ταύπην τρομάζουμεν καὶ ἀγωνιζόμενα νά τήν ἀνταλλάξουμεν μέ τήν ἐλεύθεριάν ἢ μέ τόν θάνατον, διά τούτο καὶ τόν περιφρονώντας με...’

τό ἐπαναστακόν χώμα, τό ὅποιον πατοῦν ἀκόμη τά βήματά μας, αὐτός δια καλύψει καὶ τά ὅστα μας, αὖτις διαστέψει πάντα πέπρωτα. ‘Η τυραννία, ήτις βιαίως καὶ αυθαίρετας μᾶς ἔξεσφενδόνιεν ἐπί του ξηρού σκοπέλου, δύναται νά μᾶς ρίψῃ καὶ εις τήν θάλασσαν, ἀλλ' ἡμεῖς εις τήν ἔνωστάν των πραγμάτων κατάστασιν δέν θέλουμεν ποτέ ἐγκαταλείψει πότε δέσπασθε, τό ὅποιον μᾶς ἔδωκε τήν ζωήν καὶ μᾶς ἔφελκει εις ἐαυτό διά μαυστηριώδων καὶ ἀναποστάστων τίνων δεσμῶν. ‘Η πατρίς δέν ἔγκαταλείπεται κινδυνεύουσα καὶ πολεμούμενη, ἀλλ' ἀπό μόνους τούς δειλούς καὶ τούς ἔγκληματίας. ‘Ο γενναῖος καὶ ἔνάρετος πολίτης εις τοιαύτη περίπτωσιν δέ την διασώζει ἢ συνθάπτεται μετ' αὐτής. ‘Ἀλλώς δέ ποια γῆ δύναται νά μᾶς δεχθῆ, δταν ἡ ιδική μας δέν μᾶς χωρεῖ; Αἱ ‘Αθήναι; Αὗται ναί, εἶναι σήμερον ἡ μητρόπολης μας καὶ ἐπιθυμούμενην καὶ ἀπαιτούμενην νά μεταβάνουμεν εις αὐτήν: οὐχί δημάς ὡς ἔξοριστοι καὶ κοσμοπλανεῖς, ἀλλ' ἢ ὡς ἐλεύθεροι ἢ ὡς σημαιοφόροι τής ἔθνικης μας ἀνεξαρτησίας.

‘Ηλία Ζερβός ‘Ιακωβάτος. ‘Η ἐπί τῶν Ἀντικυθήρων αίχμαλωσία μου καὶ τῶν συναγαλλώστων μου 1857, ἐπμέλεια καὶ προλεγόμενα Χρ. Σωτ. Θεοδωράτου. Αθήναι 1972, σ. 76

‘Ο κερκυραϊκός λαός κατευδώνει τόν Ηλία Ζερβό ‘Ιακωβάτο, πρόεδρο τής ἐπαναστακής βουλής

Μετά τήν πολύχρονη ἔξορια του ὁ Ἡλίας Ζερβός Ἱακωβίδης ἐκλέχηκε πρόεδρος τῆς Ἰονίου Βουλῆς. Καθώς ἔφευγε ἀπό τὴν Κέρκυρα γάρ τὴν Κεφαλονία, ὁ κερκυραϊκὸς λαός βρήκε τὴν εὐκαρίαν νᾶ κατευδωσεῖ μὲν μεγάλες τιμές τὸν ἔθνικὸν ἄγωνιστην. Ὁ ἴδιος γράφει στὴν αὐτοβιογραφία του «Ἡ ἀναχώρησίς μου ἑκεῖνη ἦτο μία ἀπό τὰς λαμπροτέρας καὶ τὰς σπανίως εύτυχεῖς στιγμάτας τοῦ βίου μου».

Τό Σάββατον τῆς 7 Ιουνίου ἐ.ἔ. ἀνέκμωρι ἐντεύθεν ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Ἡλίας Ζερβός διά τὴν πατρίδα του Κεφαλληνίαν. Ὁ λαός τῆς Κερκύρας ἔσπευσε νά τὸν τιμῆσῃ... διά γενικῆς καὶ ὅμοιοθυμοῦ ἐπιδειξεως. Αἰτήσει τῶν συνεταιρίων τῆς Φιλαρμονικῆς, ἡ μουσικὴ τῆς Ἔπαιρίας ταῦτης ἐπέρευθν ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Ζερβοῦ τὸ ἀπόγευμα καὶ ἐπαίνισεν ἐπὶ πολὺν χρόνον. Περὶ λύχνων ἀφὸς ἕκαστον βεγγαλικὰ φῶτα, ὅτε ἐν μέσων ζητοκραυγῶν κατέβη ὁ Πρόεδρος τῆς οἰκίας αὐτοῦ καὶ μετέβη εἰς τὴν πλησίαν ἑκκλήσιας τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος, ἵνα προσκυνήσῃ τὸ ιερὸν Λείψανον. «Οτε δέ ἔξηλθε τῆς ἑκκλησίας, ἡ μουσικὴ καὶ λαὸς πάστος τάξεων καὶ ἡλικίας ζητοκραυγῶν τὸν συνώδευσε μέχρι τῆς προκυμαίας. Ἐκ τῶν παραθύρων ἐπιπτὸν γυλυκύσματος καὶ ἄνθη, ὅθεν διήρχετο. Ἐπὶ τῆς προκυμαίας παρεψικότεο ἐπίστης λαὸς, δοτὶ περιέμενος, ἐκ δέ τῶν ἔκει πλοιαρίων ἔκαίνοτο διάφορο πυροτεχνήματα. Ὁ πρόεδρος ἔξεφωντας πρός τὸν παρευρισκόμενον λαὸν τὸν ἀκόλουθον λόγον... «...Σάς ἀποχαιρεπεῖν μέ τὴν ποθητή τοῦ μέλλοντος ἐπιτίδα... νά συναντηθῶμεν ἰσως... ὑπὸ αἰσιωτέρους οἰωνούς... κατασπάζομαι δόλωψύκας καὶ τὴν πλήρη γενναῖων καὶ ἔθνικῶν αἰσθημάτων νεολαίαν... ἐπίδια πάστος μελλούσας πατριωτικῆς ζωῆς καὶ πολιτικῆς ἀναπλάσεως...»

Ἀκαλούθως εἰσῆλθεν εἰς τὴν φωταγωγήμενην λέμβον, εἰς ἥν ἐκοπήλατουν διάφοροι διακεκριμένοι νέοι. «Ἐπίστης ἡ μουσικὴ εἰσῆλθεν εἰς ἔτερον πλοιαρίον καὶ παιανίζουσα παρηκολούθησε τὸν Πρόεδρον μετά πλειστῶν ἔτερων πλοιαρίων, ἀτίαν ἡσαν πλήρη ποιτῶν πρώτης τάξεως ζητοκραυγῶντων μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἀποπλεύσεως τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἐπειδὴ ἡ προκυμαία δέν ἔχωρε τὸ πλήθος, δυνάμεθα νά ἐπιπλευμεν δίνειν κινδύνου ὑπερβολῆς, διτὶ ταύτη ὅλα τῆς πόλεως ἡσαν πυκνωμένα ὑπὸ λαὸν μῇ ἔξαιρουσεν καὶ αὐτῶν τὸν Κυριανὸν... «Η διαγωγὴ τῶν Κερκυραίων... δέν ἦτο εἰμὶ ἐπίστημος παρὰ τοῦ κυριάρχου λαοῦ ἐπίδοκιμασία τῆς πολιτικῆς πορείας του Ἡλία Ζερβοῦ ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ ἡτοις συνίσταται εἰς τάς ὀλίγας ταύτας λέξεις: προσπάθεια ὑπὸ τῆς ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως... προσπάθεια ἑστωτερικῆς βελτιώσεως...» πρὸς τὸν μόνον σκοπὸν τῆς ἐπιπλεύσεως καὶ διευκολύνσεως τῆς λύσεως τοῦ ἔθνικοῦ ζητήματος»

Ἐφημ. Ἐθνεγερσία ἑτος Β', ἀρ. 45, ἐν Κερκύρᾳ, τῇ Ιουνίῳ 1862

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

‘Ο Ιων Δραγούμης γράφει στὸν Παῦλο Μελᾶ, ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς του Ναταλίας

Πρέπει νά δώσως ὀλὸν τὸν ἑαυτὸν μου... Θέλω νά ζῆσω καθὼς πρέπει, νά ζήσω ἑδῶ δουλεύοντας γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Δέν με μέλει ἡ ζωὴ μου μου καὶ, ἀν μπορῶ, θά κάμω ὅ,τι μπορῶ. Πρέπει νά ξέρω πώς τίποτε δέν εἶναι δάνυντο, πώς τίποτε δέν πρέπει νά περιέμενον ἀπό

τὴν πρωτοβουλία τῶν ἄλλων, πώς πρέπει πάντα νά κάμω τώρα ἑκεῖνο ποὺ συλλογίζομαι τώρα... Ἀπό κανένα κράτος τῆς Εύρωπης δέν ἔχουμε νά πειμένουμε οὐτε βοήθεια, οὐτε τίποτε. Νά ζέρεις πώς είμαστε ἐντελῶς μόνοι μας. Κανεὶς δέ μᾶς βοηθεῖ καὶ δολοί μᾶς κτυποῦν. Γιατὶ λοιπόν νά μην κάνουμε μόνοι μας ὅ,τι πρέπει;

Ἄπο γράμματα τοῦ Ιωνος Δραγούμη στὸν Παῦλο Μελᾶ. Βλ. Ναταλίας Π. Μελᾶ, Αθῆναι 1964, σ. 183 – 184

Ο Παῦλος Μελᾶς στὴ γυναικα του Ναταλία

‘Αναλαμβάνων αὐτὸν τὸν δύναντα μὲ δόλην μου τὸν ψυχῆν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν διτὶ εἴμαι ὑποχρεωμένος νά τὸν ἀναλάβω. Είχον καὶ ἔχω τὴν ἀκράδαντον πεποιθησαν διτὶ δυνάμεθα νά ἐργασθῶμεν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ νά σώσωμεν πολλὰ πράματα· ἔχων δέ τὴν πεποιθησαν ταῦτην. ἔχω καὶ ὑπέρτατον καθῆκον νά θυσίασα τὸ πᾶν, ὅπως πέισω καὶ Κυβέρνησιν καὶ κοινὴν γνώμην πειρί τούτου.

Γράμμα Παύλου Μελᾶ στὴν γυναικα του Ναταλία, ἀπό λάρισα 21 Αγούστου 1904. Βλ. Ναταλίας Π. Μελᾶ, Παῦλος Μελᾶς, Αθῆναι 1964, σ. 317

ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ 1911.

Λόγος τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου στὴ Βουλῇ μετά τὴν ἀναθέωρηση τοῦ συντάγματος τοῦ 1911

‘Ο νόμος ἔγινε δί’ ὀλούς ἵσος καὶ ἡ πίστης διτὶ δέν ύπαρχε ἰσχυρός ἐνώπιον τοῦ νόμου στήμερον, ἀλλ’ ὅτι εἴς πᾶσαν περιστασίαν ὡνόμως θά πλήξῃ ἔτσι σου καὶ τούς ὑψηλά καὶ τούς χαμηλά ισταμένους, διτὶ ὁ νόμος είναι κοινός πάντων βασιλεύεις, διτὶ ὑπὸ αὐτὸν ὑπήγαγε τούς πάντας, συνετέλεσεν εἰς τὴν διαπαίδαγγησιν τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Καὶ εἰς δῆλα ταῦτα πρέπει νά ἀποδώσωμεν τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν ἡ ὁποία ἐδραιοῦται καθ’ ἑκάστην, τὸν πειρισμὸν τῆς ἐγκληματικότητος, τὸν ὅποιον σημειοῦ ἡ στατιστική.

‘Η ἀνασύνταξις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας χωρεῖ μεθοδικῶς κατὰ τρόπον ὃν πότος ἐγγυάται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν διτὶ αἱ δαπάναι τάς ὁποίας ύψισταται διά νά παρακεύασῃ δξιόμαχον στρατιωτικῆν δύναμιν θέλουσιν ἀπόδωσει ταχέως εἰς αὐτὸν τὴν δύναμιν ταῦτην, διτὶ ὁποίαν ἐπιτρέπουσιν οἱ πόροι τοῦ εἵδορας καὶ χρήματα, ἐτοίμων εἰς πᾶσαν στιγμὴν ὅπιας ἀμυνθῆ ὑπέρ τῶν συμφερόντων καὶ τῆς τιμῆς τῆς χώρας.

Αἱ συναλλαγαὶ ἐπανέλαβον τὴν ζωηρότητα αὐτῶν, ἀντὶ δέ της ἀνυπολημνίας ὑπὸ τὴν ὁποίαν κεκυφώς ἐστέναιεν ὁ Ἑλληνικός λαός ἐπὶ σειράν ἑταῖρων, ἔχομεν ἀσφαλή τὴν ἀνάκτησιν τῆς πρός μᾶς ἐκτιμήσεως καὶ ἐμπιστούσαν τὸ ξένο κόσμον...

Διατὶ, διτὸν βλέπουμε τὰ φαινόμενα ταῦτα, νά μήν ὕμεν πλήρεις αἰτιοδοξίας διά τοὺς μέλον, διτὸν μάλιστα ἀφ’ ἐνός ἀπόβλεψιμων εἰς τὴν ἔμμοναν ἀπόφασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ νά μή ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ παρελθόν, ἀφ’ ἐτέρου δ’ ἔχομεν ὑπὸ δῆμοι τὴν ἀμετάτητον ἥμανταν ἀπόφασιν ὅπως ἀπαύστως ἐργαζώμεθα, μή ἀφήνοντες νά παρέρχηται οὐδεμία ήμέρα χωρίς νά ἀγωνιζόμεθα νά καταφθάσωμεν τούς ἐν τῇ προδόσει καὶ τῷ πολιτισμῷ αὐτῶν, συναγωγίσωμεν εἰς τὸν καλόν τούτον ἄγνων τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ;

Εἰς τὸν ἄγνων τῶν ἀτόμων δέν ευδοκιμούσιν οἱ φέροντες τάς περιγμηνάς τοῦ παρελθόντος, ἔχομεν δέ

καθημερινόν τό παράδειγμα έκεινων, οἵτινες όρμώμενοι από τῶν κατωτάτων λαϊκῶν στρωμάτων, παρεσκευασμένοι δι' ἄρτιωτέρας παρασκευῆς εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου ὑπέρτερούσι τούς ἔχοντας ἐνδόξους μόνον προγόνους καὶ καθιστώσιν αὐτούς ὑπῆρχες ἑαυτῶν.

Ἀνάλογοι ἀρχαὶ διέπουσι τὸν βίον τῶν ἔθνων, καὶ τὴν στιγμήν ταύτην ἐθεώρησα ὅτι εἶχον καθῆκον νά ἔξαρπο τὸ σημεῖον τοῦτο, πρὸς διαπαιδαγώγησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, συνιστῶν εἰς αὐτὸν νά ἀρύπται ἐκ τοῦ παρελθόντος του διδάγματα διά τὰς ὑποχρεώσεις τάς μεγάλας, τάς ὅποιας ἔχει, δημιοῦς κατορθώσης τὸν ἔθνων, τὸν διεξαγόμενον μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἔθνων, νά μή ὑπολειφθῇ ἔκεινων, οἵτινες παρασκευάζουσιν ἑαυτούς καλύτερον καὶ ἄρτιώτερον, ἀλλά ὥπως

κατορθώσῃ, ἔχων ὑπέρ ἑαυτοῦ καὶ τὸ λαμπτρόν παρελθόν, νά καταστήτῃ τὸ παρόν ἀνάλογον πρός τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν, καὶ παρασκευάσῃ κρέσσον τὸ μέλλον, ὅπις ἡ Ἑλλάς ἀναδειχθῇ ἀξία τῶν ἐλπίδων ἔκεινων, οἱ ὥποιοι δι' ἄπαραιλλῶν ἀγώνων τὴν ἀνέστησαν εἰς νέον πολιτικόν βίον, καὶ τῶν προσδοκιῶν τοῦ ἀνάστασιν αὐτῆς.

Διὰ τῆς ἕδραίς καὶ ἀσφαλοῦς αὐτῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ μέλλον... ἀς εἰσέλθωμεν εἰς τὸ νέον πολιτικόν στάδιον μετά τὴν ἔναρξιν τοῦ νέου Συντάγματος σήμερον, κύριοι βουλευταῖ.

Οἱ ιστορικοὶ λόγοι τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου ἀπό τοῦ 1909 μέχρι τοῦ θανάτου του. (Ἐκδόσις ἐφημερίδος «Νέος Κόσμος» τομ. Α' α. 74 – 75 = Δ. Κόκκινου, Ἰστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος τομ. 3 σ. 904 – 905)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Είσαγωγή

5 – 7

ΜΕΡΟΣ Α'

**ΑΠΟ ΤΟ 15ο ΑΙΩΝΑ Μ.Χ. ΩΣ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΤΗΣ
ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1648)**

9 – 106

‘Αναδρομή στή μεσαιωνική έποχή. Τά κυριότερα χαρακτηριστικά της

9 – 13

Α. Ή άρχη τών νέων χρόνων. ‘Αναγέννηση

14 – 67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ

17 – 22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

23 – 26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΤΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ 14ο ΩΣ ΤΟ 16ο ΑΙ.
ΕΘΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

27 – 28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

28 – 35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

35 – 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟ ΤΟ 16ο ΑΙΩΝΑ κ.έ. ΕΥ-
ΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ

51 – 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ': Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

57 – 65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η': Η ANTIMΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

65 – 67

Β. Ή εύρωπαική ιστορία από τή συνθήκη τής Αύγουστας (1555) ώς τήν
είρηνη τής Βεστφαλίας (1648)

67 – 106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΑ 1565 ΩΣ
ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ 30ούΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

68 – 75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Ο ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1618 – 1548)

76 – 81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 16ου
ΩΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΑ

81 – 88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 15ου
ΩΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΑ

88 – 93

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΩΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ
17ου ΑΙΩΝΑ

93 – 106

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ ΩΣ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ (1648 – 1815)	107 – 175
Α. Ή γενική κατάσταση της Εύρωπης από τά μέσα του 17ου ώς τις άρχες του 18ου αιώνα	107 – 123
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΑΓΓΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 17ο ΑΙ. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΙΟΥ-ΑΡΤ (1603 – 1688)	108 – 113
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ. Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ' (1643 – 1715)	114 – 119
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 17ο ΑΙΩΝΑ	119 – 123
Β. Ή Εύρωπη κατά τό 18ο αιώνα	123 – 164
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 18ο ΑΙΩΝΑ	124 – 129
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 18ο ΑΙ. Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΕ' (1715 – 1774)	129 – 131
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ	131 – 134
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1775 – 1783). ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ Η.Π.Α.	134 – 137
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ. ΦΩΤΙΣΜΕΝΗ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑ	138 – 143
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 18ου ΑΙ.	143 – 148
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ': Η ΓΑΛΛΙΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ' (1774 – 1792)	148 – 150
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η': Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1789 – 1799)	150 – 164
Α. Ή μοναρχική περίοδος (1789 – 1792)	153 – 159
Β. Ή δημοκρατική περίοδος (1792 – 1795)	159 – 161
Γ. Τό διευθυντήριο (1795 – 1799)	161 – 163
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ (1799 – 1815)	164 – 175
Α. Ή Υπατεία (1799 – 1804)	164 – 166
Β. Αύτοκρατορία (1804 – 1815)	166 – 175

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΑΙ.
ΩΣ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1832)**

176 – 247

A. Ή δεύτερη περίοδος τής Τουρκοκρατίας	176 – 193
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ	177 – 179
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17ου ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ	179 – 193
B. Η έλληνική έπανάσταση (1821 – 1829)	193 – 247
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΛ- ΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ	194 – 196
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ. Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ (1814)	196 – 198
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1821 – 1824)	198 – 222
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (1824 – 1829)	223 – 238
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (1828 – 1831)	238 – 246
Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΚΡΑΤΟΣ. ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑ- ΝΑΣΤΑΣΗΣ	246 – 247

**ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ ΩΣ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ
ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1815 – 1914)**

248 – 294

A. Ή εύρωπαική ιστορία όπό την είρηνη τῶν Παρισίων ὡς τό τέλος τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870	248 – 266
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΑ 1815 – 1870	249 – 251
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	251 – 256
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΑΓΓΛΙΑ ΚΑΙ Η.Π.Α. ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ	256 – 258
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥ- ΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ	258 – 266
B. Η Εύρωπη όπό τό τέλος τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 ὡς τά 1914	267 – 271

Γ. Η Ελληνική ιστορία από την κάθοδο του Όθωνα ώς την έναρξη τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου (1833 – 1914)	271 – 294
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ (1833 – 1862)	271 – 279
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α' (1863 – 1913)	280 – 288
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (1912 – 1913)	289 – 294
ΜΕΡΟΣ Ε'	
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΩΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ	296 – 332
A. Η εύρωπαική ιστορία από τά 1914 ώς τό τέλος τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου (1914 – 1945)	296 – 324
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1914 – 1918)	296 – 306
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ ΚΑΙ Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ (1922)	306 – 307
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Ο ΚΟΣΜΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΟΥΣ (1919 – 1939)	307 – 320
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1939 – 1945)	321 – 324
B. Ο μεταπολεμικός κόσμος	325 – 332

'Η είκόνα τοῦ έξαφύλλου
 «Ναυμαχία Πατρών» παραχωρήθηκε εύγενώς από
 τό Έθνικό καί Ιστορικό Μουσεῖο Αθηνῶν.

